

ಅಧ್ಯಾಯ ೧ ಸುರೇಶ್ವರವಾರ್ತಿಕ

ಅಧ್ಯಾಯ - ೨, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ - ೧

ಅನುವಾದ

|| ಎರಡನೆ ಅಧ್ಯಾಯ ||

ಶ್ರೀದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಯೇ ನಮಃ

೧. ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಅಜ್ಞಾತಾತ್ಮನ ವಿವರ್ತ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಅಧ್ಯಾಯ ಸಂಬಂಧ

ತದ್ಧೇದಮಿತ್ಯವಿಜ್ಞಾತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದಿದಂ ಜಗತ್ |

ರಜ್ಜ್ವಂ ಸರ್ಪಾದಿವಜ್ಜಾತಂ ನಾಮರೂಪಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಮ್

|| ೧ ||

“ತದ್ಧೇದಂ ತರ್ಹ್ಯವ್ಯಾಕೃತಮಾಸೀತ್” ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ತಿಳಿಯದೆ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಈ ನಾಮ ರೂಪ ಕ್ರಿಯೆ (ಕರ್ಮ) ಎಂಬ ರೂಪವಾಗಿ ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಸರ್ಪ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ ಜಗತ್ತು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತು||

ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಗೌಡಪಾದರ ವಚನವೂ ಇದೆ —

ಅನಿಶ್ಚಿತಾ ಯಥಾ ರಜ್ಜುರನ್ನಕಾರೇ ವಿಕಲ್ಪಿತಾ |

ಸರ್ಪಧಾರಾದಿಭಿರ್ಭಾವೈಸ್ತದ್ವದಾತ್ಮಾ ವಿಕಲ್ಪಿತಃ

|| ೨ ||

ಹಗ್ಗವು ಹಗ್ಗವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗದಿರುವಾಗ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ಪ, ನೀರಿನಧಾರೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ತೋರಿ ಬರುವಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು (ತತ್ವತಃ ತಿಳಿಯದಿರುವಾಗ), ಅನೇಕ ಬಗೆಯಾಗಿ ತೋರಿಬರುವನು|| (ಇದೇ ಮಾಂಡೂಕ್ಯಕಾರಿಕಾ (ಪ್ರ ೨-ಕಾ ೧೭))

ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಅಜ್ಞಾತವಾದ ಆತ್ಮನ ವಿವರ್ತವೆಂದರೆ ಏನುಫಲ ಎಂದರೆ —

ಅನರ್ಥಹೇತುರಜ್ಞಾನಂ, ತದುತ್ಥಂ ಚಾಖಿಲಂ ಜಗತ್ |

ಪ್ರತೀಚೋಽನರ್ಥ, ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧೀತೋಽತ್ಯರ್ಥಂ ಮುಮುಕ್ಷತಿ

|| ೩ ||

ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ, ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಅಜ್ಞಾನ, ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಅನರ್ಥವಾಗಿ (ದುಃಖಕರವಾಗಿ) ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವಲ್ಲಿ ಇದರಿಂದ (ಸಂಸಾರಿಯು) ಹೆದರಿದವನಾಗಿ ಇದನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ವಿಧದಿಂದಲೂ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ. ಎಂಬುದು ಫಲ.

ಪುರುಷಾರ್ಥೋಽಖಿಲಾನರ್ಥಪ್ರದ್ವಸಿಃ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಃ |

ಸಮ್ಯಕ್ತತ್ವಪರಿಜ್ಞಾನಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಸ್ಯ ಕಾರಣಮ್

|| ೪ ||

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಪುರುಷಾರ್ಥವೆಂದರೆ - ಸಮಸ್ತ ಅನರ್ಥಗಳು ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವದೇ. ಈ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವೇ ಕಾರಣ.

೨. ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನವೇ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ?

ನಿರಸ್ತಾಪೇಷಾನರ್ಥಾಪ್ತಕೃತ್ಸಾದ್ವಾದಸತತ್ತ್ವಕಃ |

ಸ್ವತೋ ಯತೋಽಯಂ ಸಂಸಾರೀ ತೇನಾಚೋ ವಿಪರೀತದೃಕ್

|| ೫ ||

ಈ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಅಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿದ್ದು (ಅಹಂ ಮಮ ಎಂದು ಶರೀರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ) ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾ ಭ್ರಮೆಪಡುತ್ತಾ ಸ್ವತಃ ತಾನು (ನಿಜ ರೂಪದಲ್ಲಿ) ಸಮಸ್ತ ಅನರ್ಥಗಳಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿದ್ದರೂ ಮತ್ತು ಪೂರ್ಣಾನಂದಸ್ವರೂಪವು ಮೊದಲೆ ತನಗೆ ಲಭಿಸಿದ್ದರೂ, ಅರಿಯದೆ ಸಂಸಾರಿಯಾಗಿರುವನು. (ಅದರಿಂದ ಈ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು) ಇನ್ನೊಂದು ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ. —

ಮೋಹಮಾತ್ರಾನ್ವರಾಯತ್ತಾತ್ಪುರುಷಾರ್ಥಸ್ಯ ನಾಪರಮ್ |

ಅವಿದ್ಯಾಚ್ಛಂಭಿನೋ ಬೋಧಾತ್ಮಿಂಚಿತ್ಸಾಧನಮಿಷ್ಯತೇ

|| ೬ ||

ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ತಡೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನಿವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೊಂದು ಸಾಧನವು ನಮಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ.

ಪುರುಷಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಎಲ್ಲಿ ? ಎಂದರೆ —

ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವೇತಿ ವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಸೂತ್ರಮಿತ್ಯುದಿತಂ ಪುರಾ ।

ಉಪೋದ್ಭಾತಸ್ತಥಾ ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಃ ಸಪ್ರಯೋಜನಃ

॥ ೭ ॥

“ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವೋಪಾಸೀತ” ಎಂದು ವಿದ್ಯಾಸೂತ್ರವು ಮೊದಲೇ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ, ತದಾಹು... ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರಯೋಜನ ಸಹಿತವಾಗಿ ಅದರ (ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ) ಉಪೋದ್ಭಾತವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ.

ಆ ಪ್ರಯೋಜನ ಯಾವುದು ? ಎಂದರೆ —

ಪ್ರತೀಚಿ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವಿಜ್ಞಾತೇ ಚ್ಛೇಯಂ ಸರ್ವಂ ಸಮಾಪ್ಯತೇ ।

ನಿಃಶೇಷತಸ್ತಮೋದ್ವೇಶಃ ಪುನರ್ಥಶ್ಚ ಸಮಾಪ್ಯತೇ

॥ ೮ ॥

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನನ್ನು ನೇರ ಅನುಭವ ಮಾಡಿಕೊಂಡಲ್ಲಿ ನಾವು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಮುಗಿದಂತೆ ಆಗುವುದು. (ಸಮಸ್ತ) ಅಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಉಳಿಯದಂತೆ ನಾಶವಾಗುವದ ರಿಂದ ಪುರುಷಾರ್ಥವೂ ಮುಗಿದಂತಾಗುವುದು (ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದು).

ಯತ ಏವಮತಃ ಪಶ್ಯೇದಾತ್ಮನ್ಯಾತ್ಮಾನಮದ್ವಯಮ್ ।

ಆತ್ಮೈಕೋ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾ ವಿಷಯಃ ಶ್ರುತಿಕೋ ಮತಃ

॥ ೯ ॥

ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ (ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಫಲವಿರುವುದೋ) ಅದರಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲೇ ಅದ್ವಿತೀಯನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಕಾಣಬೇಕು । ಆತ್ಮವೊಂದೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ವಿಷಯವೆಂಬುದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಿಳಿದಿದೆ ॥

ಅನರ್ಥ ಮತ್ತು ಅದರ ನಿಮಿತ್ತದ ವಿವರಣೆ:

ಅನರ್ಥ ಮತ್ತು ಅದರ ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಎಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ? ಎಂದರೆ —

ಅಥ ಯೋಽನ್ಯಾಮಿತಿ ತಥಾಽವಿದ್ಯಾಂ ಚಾನೂದ್ಯ ನಶ್ವರೀಮ್ ।

ಆಽಧ್ಯಾಯಾವಸಿತೇಃ ಕಾರ್ಯಂ ತಸ್ಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮಣ್ಣಸಾ

॥ ೧೦ ॥

(‘ತದ್ವೇದಂ ತರ್ಹಿ ಅವ್ಯಾಕೃತಮಾಸೀತ್’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದ ನಶ್ವರವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು “ಅಥಯೋಽನ್ಯಾಮುಪಾಸ್ತೇ ಅನ್ಯೋಽಹಮಸ್ಮೀತಿ ನ ಸ ವೇದಯಥಾ ಪಶು ರೇವ ಸ ದೇವಾನಾಮ್” ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನುವದಿಸಿ ಆ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯುವವರೆಗೂ ಅದರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸ್ವರಸವಾಗಿರುವಂತೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದೆ ॥

೨. ಅವಿದ್ಯೆಯ ಕಾರ್ಯವಿವರಣೆ

ಅವಿದ್ಯೆಯ ಕಾರ್ಯವು ಯಾವುದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ? ಎಂದರೆ —

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಮಧಿಭೂತಂ ಚ ತಥಾ ಚೈವಾಧಿದೈವತಮ್ ||
ಭೂತಂ ಭವದ್ಭವಿಷ್ಯಂ ಚ ಸಾಧ್ಯಂ ಸಾಧನಮೇವ ಚ ||
ಜನಿಮತ್ಸರ್ವಮೇವೇದಮವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಸಮುತ್ಥಿತಮ್ || ೧೧ ||

ಅಧ್ಯಾತ್ಮ, ಅಧಿಭೂತ, ಅಧಿದೈವವೆಂದೂ, ಭೂತ, ಭವಿಷ್ಯದ್ ವರ್ತಮಾನವೆಂದೂ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದ ಸಾಧ್ಯ ಸಾಧನ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೇ ಆಗಿರುವುದು. ಎಲ್ಲವೂ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಎದ್ದುಕೊಂಡಿರುವುದು. (ಈ ರೀತಿ ಹಿಂದೆ ಸಪ್ತಾನ್ವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ).

ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಸಿದೆ.

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಚಾಪ್ಯುಪನ್ಯಸ್ತಮಧ್ಯಾಯಾನ್ತೇ ಚ ತತ್ಪುನಃ || ೧೨ ||

ತ್ರಯಂ ವಾ ಇದಮಿತ್ಯೇವಂ ರೂಪಂ ನಾಮ ಚ ಕರ್ಮ ಚ |
ತ್ರಯಸ್ಯಾಪಿ ಚ ಸಂಕ್ಷೇಪೋ ಲಿಜ್ಜದೇಹಾತ್ಮಸಂಹತಿಃ || ೧೩ ||

(೨) ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲೂ ಅದನ್ನು ಪುನಃ “ತ್ರಯಂ ವಾ ಇದಂ ನಾಮ ರೂಪಂ ಕರ್ಮಚ” ಎಂದು ನಾಮ ರೂಪ ಕರ್ಮಗಳೆಂದು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಆ ಮೂರರ ಸಂಕ್ಷೇಪವೆಂಬುದೂ ಸಹ ಲಿಂಗಶರೀರ ಮತ್ತು ಸ್ಥೂಲಶರೀರ ಇವುಗಳ ಸಂಘಾತ (ಸಮುದಾಯ)ವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯರೂಪ ಯಾವುದೆಂದರೆ —

ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಾತ್ಮಶರೀರ್ಯೇಷ ವಿಶ್ವರೂಪಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ |
ಅನ್ತರ್ಣೀತಾಖಿಲಾನನ್ತದೇವತಃ ಪ್ರಾಣವಿಗ್ರಹಃ || ೧೪ ||

ಮೂರು ಲೋಕಗಳೆಂಬ (ಸ್ಥೂಲ) ಶರೀರವುಳ್ಳವನು ಈ ವಿಶ್ವರೂಪನಾದ ಪ್ರಜಾ ಪತಿಯು. ಇವನೇ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳೂ ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಸಮಷ್ಟಿ ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ದೇವತಾಶರೀರವುಳ್ಳವನು (ಕರಣವೆಂಬ ಲಿಂಗ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು) ||

ಈವರೆಗೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೪. ಮುಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ತಾತ್ಪರ್ಯ

ಅನಂತರ ಮುಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. —

ಅವಿಜ್ಞಾತಾತ್ಮತತ್ತ್ವಃ ಸಂಸ್ತದಧ್ಯಸ್ತಾಭಿಮಾನವಾನ್ |

ಪರಾಕ್ಷಪೃತ್ವೇರ್ವಿರತೋ ವಿದ್ಯಾಯಾ ವಿಷಯಸ್ತ್ವಯಮ್

|| ೧೫ ||

ಆತ್ಮತತ್ವವನ್ನು ಅರಿಯದೇ ಇದ್ದು ಆ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು. ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಮುಖನಾದ ವಿರಕ್ತನು, ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಪಾತ್ರನು (ಅಧಿಕಾರಿಯೆಂದು) (ಮುಂದಿನ ಅಜಾತ ಶತ್ರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವುದು.)

ಸಾಕ್ಷಾತ್ಮತಾತ್ಮಭಾವೋಽಯಮೇವಂಲಕ್ಷಣವಸ್ತುನಿ |

ಶ್ರುತ್ಯೋಪಸ್ಥಾಪ್ಯತೇ ಗಾಗ್ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಭಿಧಿತ್ಸಯಾ

|| ೧೬ ||

ಈ ರೀತಿ (ತೈಲೋಕ್ಯಶರೀರ)ವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಈ ಪ್ರಜಾಪತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಗಾಗ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ಶ್ರುತಿಯೇ ಎದುರಿಟ್ಟು ಹೇಳಿರುವುದು.

ಗಾಗ್ಯನೇ ಆಚಾರ್ಯನಲ್ಲವೆ ? ಎಂದರೆ - ಅಲ್ಲ - ಏಕೆಂದರೆ —

ಅಕೃತ್ಸಬ್ರಹ್ಮವೇದಿತ್ವಾದ್ಯಪ್ತೋಽಸಾವಲ್ಪಕಸ್ತತಃ |

ನ ಹಿ ಪೂರ್ಣಪರಿಜ್ಞಾನಃ ಕಷ್ಟಿದ್ವೈತ್ಯತಿ ನಿರ್ದಯಃ

|| ೧೭ ||

ಈತನು ಪೂರ್ಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಅಥವಾ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ ತಿಳಿದಿದ್ದರಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿರುವನು. ಅದರಿಂದ ಈತನು ಅಲ್ಪ, (ಆಚಾರ್ಯನಲ್ಲ) ಏಕೆಂದರೆ; ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಯಾರೊಬ್ಬರೂ ದ್ವಿತೀಯ ವಸ್ತುವೇ ತನ್ನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಕೊಬ್ಬುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಸಮಾಪ್ರಾಶೇಷವಿಚ್ಛೇಯಪುರುಷಾರ್ಥಸ್ತಥಾ ಪರಃ |

ಅಜಾತಶತ್ರುಕಾತ್ಮ್ಯಾದ್ಗಾಗ್ಯಾಚಾರ್ಯಃ ಪ್ರಕಲ್ಪತೇ

|| ೧೮ ||

ತಿಳಿಯಬೇಕಾದುದನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಳಿದು ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಅಜಾತಶತ್ರುವು ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದಲೇ (ಅಜಾತಶತ್ರುವೆನಿಸದವನು) ಗಾಗ್ಯನಿಗೆ ಆಚಾರ್ಯನಾಗಿ (ಉಪದೇಶ ಮಾಡಲು) ಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಯಾಮವಿದ್ಯಾಯಾಂ ತದುಚ್ಚಿತ್ತಾವಧಾಧುನಾ |

ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವೇತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಪ್ರಸ್ತಾಯತೇ ಸ್ಫುಟಾ

|| ೧೯ ||

ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈಗ 'ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವೋಪಾಸೀತ' ಎಂಬುದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಆರಂಭಿಸುವುದು.

ಕಥೆಯಾಗಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಯ ಉದ್ದೇಶ.

ಶ್ರುತ್ಯಾ ಗಾರ್ಗ್ಯಾದ್ಯುಪನ್ಯಾಸಶಿಷ್ಯಾಚಾರ್ಯಸ್ವರೂಪಯಾ |
ಸುಖಾವಬೋಧಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮಿಯಮಾಖ್ಯಾಯಿಕೋದಿತಾ

|| ೨೦ ||

ಶ್ರುತಿಯು ಗಾರ್ಗ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ, ಶಿಷ್ಯ-ಆಚಾರ್ಯ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುವ (ವಾಣಿಯಿಂದ) ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಸುಖವಾಗಿ ಬೋಧವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯನ್ನು (ಕಥೆಯನ್ನು) ಹೇಳಿರುವುದು.

೫. ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರು ಹೇಳುವ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಸಂಬಂಧ —

ಅನ್ಯೇ ತ್ವತ್ತಾಭಿಸಂಬನ್ಧಮೇವಂ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಬುಧಾಃ |
ಸ ಏಷ ಇತ್ಯುಪನ್ಯಸೋ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ ಹಿ ಯಃ ಪುರಾ

|| ೨೧ ||

ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಪಂಡಿತರು ಇಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವರು, ಮೊದಲು "ಸ ಏಷ ಇಹ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಿತೋ ಅಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನೇ ಹೇಳಿದೆಯೆಂದು (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿರುವರು).

ಅಚಾತಶತ್ರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣವನ್ನು ಈಗ ಆರಂಭಿಸುವರು —

ಗಾರ್ಗ್ಯಕಾಶ್ಯೇತಿಹಾಸೇನ ವಕ್ಷ್ಯತೇ ತಸ್ಯ ನಿರ್ಣಯಃ |
ಕರ್ತೃರ್ಯೋ ಭೋಕ್ತೃಶ್ಚ ದೇಹೇಽಸ್ಮಿನ್ನೇವತಾ ಏವ ನಾಪರಃ |
ಶ್ರುತಿರ್ಗಾರ್ಗ್ಯಾತ್ಮನಾ ಸೇಯಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಮಭಾಷತ

|| ೨೨ ||

ಗಾರ್ಗ್ಯಕಾಶೀರಾಜ ಇವರ ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ಅದರ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದು, ಏಕೆ ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕೆಂದರೆ:-

ಈ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃವಾಗಿಯೂ ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿಯೂ ಇರುವವರು ದೇವತೆಗಳೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಂದಲ್ಲ. (ಜೀವಾತ್ಮನಿಂದ ಆಗಬೇಕಾದದ್ದೇನು ?) ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ದಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಗಾರ್ಗ್ಯನ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದು.

ಆತ್ಮನೋಽಸ್ತಿತ್ವಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಪ್ರತಿಪತ್ತಯೇ

|| ೨೩ ||

ಶ್ರುತ್ಯಾ ಸಿದ್ಧಾಂತಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಕಾಶ್ಯರೂಪಂ ಪ್ರಕಲ್ಪಿತಮ್ |

ಮತ್ತು ಆತ್ಮನು ಇದ್ದಾನೆ, ಅವನೇ ಕರ್ತ, ಭೋಕ್ತೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯು ಕಾಶೀರಾಜನ (ಅಜಾತಶತ್ರುಪನ) ಪಾತ್ರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವುದು. (ಹೀಗೆಂದು ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚರು ಹೇಳಿದ ಅಧ್ಯಾಯ ಸಂಬಂಧವು).

೬. ಅದರ ನಿರಾಕರಣೆ —

ನಿಷ್ಫಲತ್ವಾತ್ ಚಾಯುಕ್ತಃ ಪ್ರಕೃತಾನಭಿಸಂಗತೇಃ

|| ೨೪ ||

ಇವರು ಹೇಳುವ ಸಂಬಂಧವು ನಿಷ್ಫಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಹೊಂದದೆ ಯಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ದೇವತಾಸ್ತಿತ್ವಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಕಿಮಸ್ತಿತ್ವಾದಿ ನೇಷ್ಯತೇ |

ದೇಹಾದ್ಭಿನ್ನಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾತುರಿಷ್ಟಂ ಚೇನ್ನಿಷ್ಫಲಃ ಶ್ರಮಃ

|| ೨೫ ||

ಹೇಗೆ ನಿಷ್ಫಲವೆಂದರೆ:- ಪ್ರಾಣದೇವತೆಯ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ (ದೇಹಗಳಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಜೀವಾತ್ಮನ) ಅಸ್ತಿತ್ವ ಮೊದಲಾದವು ಇಷ್ಟವಲ್ಲವೇನು ? ದೇಹಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಜೀವನಿದ್ದಾನೆ (ಅವನೇ ಕರ್ತ, ಭೋಕ್ತೆ) ಎಂಬುದು ಇಷ್ಟವಾಗಿದ್ದರೆ, ಅದರ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಶ್ರಮಪಡುವುದು ವ್ಯರ್ಥವೇ ಸರಿ.

ಸ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಎರಡು ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ - ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ —

ಅಜ್ಞಾತೈಕಾತ್ಮ್ಯಾಧಾತ್ಮೋ ಯದಾ ತ್ವಿಹ ವಿವಕ್ಷ್ಯತೇ |

ಅವಿದ್ಯಾಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠಃ ಸ ಇನ್ಯತ್ಯಾ ಗಾರ್ಗ್ಯಶರೀರಯಾ

|| ೨೬ ||

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿತಯಾಽಶೇಷದುಃಖಹೇತೂಪಶಾನ್ತಯೇ |

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನಿದಾನಚ್ಛಿತ್ತಾಶ್ಚಃ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾದ್ಯಪಿ

|| ೨೭ ||

ಶ್ರುತ್ಯೇಹೋತ್ಪಾದ್ಯತೇಽಶೇಷವೇದಾನ್ತಾರ್ಥಾವಬುದ್ಧಯೇ |

ಸರ್ವೋಽಪ್ಯೇಷ ತದಾ ಯತ್ನಃ ಫಲವಾನ್ಯಾನ್ಯ ಚಾನ್ಯಥಾ

|| ೨೮ ||

ಯಾವಾಗ ಏಕಾತ್ಮತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಗಾರ್ಗ್ಯನು ಅವಿದ್ಯೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು (ಅಂದರೆ ವಿರಾಡಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಹಂತೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ) (ತನ್ನ) ಸಮಸ್ತ ದುಃಖಗಳಿಗೂ ಕಾರಣ (ವಾದ ಅಜ್ಞಾನ)ವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಲು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಗಾರ್ಗ್ಯರೂಪವನ್ನು

ಪ್ರಾಣ ದೇವತೆಗೆ ಭೋಕ್ತೃ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಮೊದಲೆ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳಲು ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥವು ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು ನಿಷ್ಫಲವೂ ಆದರೆ. ಏಕೆಂದರೆ! ಏಕಾತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ 'ತವಾತ್ಮಾನಮೇವಾವೇತ್ ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿಯೆಂದು ಪ್ರಕೃತ. ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಇದು ಸಂಬಂಧಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲ, ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳು ವಾಸ್ತವವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಆನಂ-ಟೀಕಾ) ವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ||

ತಾಳಿದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಹೇಳಲು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುವನೋ, ಹಾಗೂ ಯಾವಾಗ ಆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆಯುವ ಕಾಶಿರಾಜನು (ಅಜಾತಶತ್ರುಪು) ಸಿದ್ಧಾಂತವಾದಿಯಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ವೇದಾಂತದ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಆ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿ ಎಬ್ಬಿಸಲ್ಪಡುವನೋ, ಆದಾಗಲೇ ಈ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಸಫಲವಾಗುವುದು, ಅನ್ಯಥಾ ಸಫಲವಾಗುವುದಿಲ್ಲ^೨.

ಶ್ರದ್ಧಾಚಾರಾದಿವಿದ್ಯಾರ್ಥಾ ಯದಿ ವಾಽಽಖ್ಯಾಯಿಕಾ ತ್ವಿಯಮ್ ||

ಯಥೋಕ್ತದರ್ಶನಾಪ್ರಾರ್ಥೋ ನಾನ್ಯದಸ್ತೀತಿ ಭಾವಿತಃ ||

ಅತೋಽತಿದೃಷ್ಟೋಽವಿಜ್ಞಾತದರ್ಪಕಾರಣಘಸ್ಮರಃ

|| ೨೯ ||

ಅಥವಾ ಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ಆಚಾರ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆ (ಕಥೆಯು) ಬಂದಿರುವುದಾದರೆ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ತತ್ತ್ವ ದರ್ಶನದಿಂದ (ಮೂರು ಅನ್ನಗಳ ಸ್ವರೂಪವಾದ ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನ ಆತ್ಮ ಜ್ಞಾನದಿಂದ) ಪಡೆದ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವುಳ್ಳ (ಅಂದರೆ ವಿರಾಟ್ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದ) ಈ ಗಾರ್ಗ್ಯನು ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯೊಂದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ದರ್ಪದ ಕಾರಣವನ್ನೇ ಸಂಹರಿಸುವ (ಸಾಧನವನ್ನು) ಪಡೆಯದೆ ಅದರಿಂದ ಬಹಳ ಕೊಬ್ಬಿರುವನು.

ಎರಡನೆ ಅಧ್ಯಾಯದ ೧ ನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕಂಡಿಕೆ ೧

ಓಂ ದೃಷ್ಟಬಾಲಾಕಿ ಹಾರ್ನೂಚಾನೋ ಗಾರ್ಗ್ಯ ಆಸ

ಸ ಹೋವಾಚಾಜಾತಶತ್ರುಂ ಕಾಶ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತೇ ಬ್ರವಾಣೇತಿ

ಸ ಹೋವಾಚಾಜಾತಶತ್ರುಃ ಸಹಸ್ರ ಮೇತಸ್ಯಾಂ ವಾಚಿ

ದದ್ಮೋ ಜನಕೋ ಜನಕ ಇತಿ ಜನಾಧಾವನ್ನೀತಿ || ೧ ||

ಶ್ರದ್ಧಾಲುಂ ವಿತ್ತಸಂಪನ್ನಂ ಶ್ರೇಯೋರ್ಥಿನಮುಪೇತ್ಯ ತು |

ಬ್ರಹ್ಮ ತೇಽಹಂ ಬ್ರವಾಣೇತಿ ಗಾರ್ಗ್ಯಃ ಕಾಶ್ಯಮಭಾಷತ

|| ೩೦ ||

ಶ್ರದ್ಧಾಸಂಪನ್ನನಾಗಿಯೂ ಧನಸಂಪನ್ನನಾಗಿಯೂ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಬಯಸುವ ಕಾಶೀ ರಾಜನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಗಾರ್ಗ್ಯನು ಹೋಗಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅಂದರೆ ನಿನಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವೆನೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು.

^೨ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೆಂತಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳು ಆತ್ಮವಲ್ಲವೆಂದು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು, ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಸಫಲವಾಗುವುದು. ಪರಮತದಲ್ಲಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಕಾಶೀರಾಜನು ಅಜಾತಶತ್ರು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ —

ನ ಜಾತೋ ನ ಭವಿಷ್ಯೋಽಸ್ಮಿ ಶತ್ರುರೈಕಾತ್ಮ್ಯದರ್ಶನಾತ್ |

ಅಜಾತಶತ್ರುಃ ಕಾಶ್ಯೋಽತೋ ಗಾರ್ಗ್ಯಬುದ್ಧಿವಿರುದ್ಧಧೀಃ

|| ೩೧ ||

ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಈತನಿಗೆ ಶತ್ರುವು ಯಾರೂ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲ ಮುಂದೆಂದೂ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ಈಗಲೂ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಕಾಶೀರಾಜನು ಅಜಾತಶತ್ರುವೆಂದು ಆಗಿದ್ದಾನೆ, ಅದರಿಂದ ಗಾರ್ಗ್ಯನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನೂ ಸಹ ಈತನು ಆಗಿರುವನು.

ಬ್ರಹ್ಮ ಯಸ್ಮಾತ್ಪರಂ ನಾಸ್ತಿ ನ ಚ ವಸ್ತು ನ್ತರಂ ಯತಃ |

ಬ್ರವಾಣ್ಯಪಾಸ್ಯಂ ತತ್ತೇಹಂ ಸರ್ವಾಪದ್ವಸ್ತಿಕಾರಣಮ್

|| ೩೨ ||

“ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಉತ್ಪಷ್ಟವಾದದ್ದು ಇಲ್ಲವೋ, ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರ್ಪಟ್ಟು (ನಿಕ್ಕಷ್ಟವಾದ) ಬೇರೆ ವಸ್ತುವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಸರ್ವ(ಸಂಸಾರ) ನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದನ್ನು ನಾನು ನಿನಗೆ ಹೇಳುವೆನು. (ಈ ರೀತಿ ಗಾರ್ಗ್ಯನು ಅಜಾತಶತ್ರುವಿಗೆ, ಉಪದೇಶಿಸುವನು.)

೭. ವಿದ್ಯಾದಾನಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರ ಯಾರು ? ಜ್ಞಾನಿಯ ಕರ್ತವ್ಯವೇನೆಂಬುದರ ವಿವೇಚನೆ -

ಶಂಕೆ

ನಾಪೃಷ್ಟ ಇತಿ ನನ್ವೇತದ್ವಿರುದ್ಧಮಕರೋದೃಷಿಃ |

ಯದ್ಬ್ರಹ್ಮ ತೇ ಬ್ರವಾಣೀತಿ ಹೃಪೃಷ್ಟಃ ಕಾಶ್ಯಮಬ್ರವೀತ್

|| ೩೩ ||

ಕೇಳದಿರುವವನಿಗೆ ಹೇಳಬಾರದೆಂಬುವ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಈ ಋಷಿ ಮಾಡಿದನಲ್ಲವೆ ? ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡದಿರುವಾಗ ಕಾಶೀರಾಜನಿಗೆ ‘ಯಾವದು ಬ್ರಹ್ಮವೋ ಅದನ್ನು ನಿನಗೆ ಹೇಳುವೆನು (ಉಪದೇಶಿಸುವೆನೆಂದು) ಹೇಳಿದನಷ್ಟೆ || (ಇದು ಹೇಗೆ ಸರಿ?).

ಈ ಶಂಕೆಗೆ ಒಬ್ಬರ ಸಮಾಧಾನ —

ದರ್ಪಾದಿದರ್ಶನಾನ್ನೂನಂ ವೇತ್ಸ್ಯಕೃತ್ಸ್ಯಾತ್ಮದರ್ಶನಮ್ |

ಕೃತ್ಸ್ಯಾತ್ವಾರ್ಥಮತೋಽಪ್ರಾಕ್ಷೀತ್ಯಾಶ್ಯಂ ಪ್ರಜ್ಞಾಸಮನ್ವಿತಮ್

|| ೩೪ ||

“ಯಸ್ಮಾತ್ ಪರಂ ನಾಪರಮಸ್ತಿಕಿಂಚಿದ್ ಯಸ್ಮಾನ್ಮಾಣೀಯೋ ನಜ್ಞಾಯೋಽಸ್ಮಿ ಕಕ್ಷಿತ್” ಎಂದು ಇರುವ ಆಧಾರ ಶ್ರುತಿ (ತೈ ನಾರಾಯಣೋಪನಿಷತ್ತು)

ನಾ ಪೃಷ್ಟಕಸ್ಯ ಚಿದ್ವೈಯತ್ ನಚಾನ್ಯಾಯೇನ ಪೃಚ್ಛತಃ | ಜಾನನ್ನಪಿ ಹಿ ಮೇಧಾವೀ ಜಡವಲ್ಲೋಕ ಆಚರೇತ್ || ಎಂಬುದಾಗಿ ಸ್ಮೃತಿಯು. ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡದಿರುವಾಗ ಒಬ್ಬನಿಗೂ ತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು, ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅಥವಾ ನ್ಯಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೇಳುವವನಿಗೂ ಹೇಳಬಾರದು. ತಾನು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದರೂ ಮೂರ್ಖನಂತೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ.

(ಗಾರ್ಗ್ಯನಲ್ಲಿ) ಕೊಬ್ಬು ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಆತನು ಅಪೂರ್ಣವಾದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವನು ಅಷ್ಟೆ. ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಶಿರಾಜನನ್ನು ಕುರಿತು ಪೂರ್ಣಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು. (ಹೀಗೆಂದು ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು) ||

ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವರು —

ಶ್ರದ್ಧಾಲುರಧಿಕಾರೀ ಯೋ ಜಿಜ್ಞಾಸುವಿನಯಾನ್ವಿತಃ |

ಅಪೃಷ್ಟೇನಾಪಿ ವಕ್ತವ್ಯಾ ತಸ್ಮೈ ವಿದ್ಯಾ ವಿಪಶ್ಚಿತಾ

|| ೩೫ ||

ಯಾವ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಶ್ರದ್ಧಾವಂತನಾಗಿ ವಿನಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವನೋ ಇಂಥ ವನು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡದಿದ್ದರೂ ವಿದ್ವಾಂಸನು ಅವನಿಗಾಗಿ ತಾನು ಹೇಳಬೇಕು^೫. (ಇದೇ ನಿಜವಾದ ಸಮಾಧಾನ).

ಅಧಿಕಾರಿಯಲ್ಲದವನು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದರೂ ಅವನಿಗೆ ದಾನ ಮಾಡಬೇಡವೆಂದು ಹೇಳುವ ಸ್ತುತಿಯೂ ಇದೆ —

ಧರ್ಮಾರ್ಥೌ ಯತ್ರ ನ ಸ್ಯಾತಾಂ ಶುಶ್ರೂಷಾ ವಾಽಪಿ ತದ್ವಿಧಾ |

ತತ್ರ ವಿದ್ಯಾ ನ ವಕ್ತವ್ಯಾ ಶುಭಂ ಬೀಜಮಿವೋಷರೇ

|| ೩೬ ||

ಯಾವ ಶಿಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅರ್ಥವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಶುಶ್ರೂಷೆಯಾಗಲಿ ಆ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅವನಿಗೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಈತನಿಗೆ ವಿದ್ಯಾದಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಬಂಜರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುಹಾಕಿದ ಒಳ್ಳೇಬೀಜವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವಂತೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದು ||

ಅಧಿಕಾರಿಯಾದವನು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಅವನಿಗೆ ವಿದ್ಯೋಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ —

ಧರ್ಮಾರ್ಥೌ ಯತ್ರ ಚ ಸ್ಯಾತಾಂ ಶುಶ್ರೂಷಾ ವಾಽಪಿ ತದ್ವಿಧಾ |

ವಕ್ತವ್ಯಾ ತತ್ರ ವಿದ್ಯೇತಿ ನಿಷೇಧಾದೇವ ಲಿಙ್ಗತೇ

|| ೩೭ ||

ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅರ್ಥ ಇವೂ ಅಥವಾ ಆ ಬಗೆಯ ಶುಶ್ರೂಷೆಯೂ ಯಾರಲ್ಲಿ ಇರುವುದೋ, ಅವನಿಗೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕು. ಹೀಗೆಂದು ಅಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ

^೫ಅನಧಿಕಾರಿಯಾದವನಿಗೆ ಕೇಳದೆ ಇರುವಾಗ ವಿದ್ಯೋಪದೇಶ ಮಾಡಬಾರದೆಂಬುದೇ 'ನಾ ಪ್ರಪ್ತಃಕಸ್ಯಚಿತ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿರುವುದಷ್ಟೆ. ಅದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಋಷಿಯು ಪ್ರಕೃತ ನಡೆದುಕೊಂಡಿಲ್ಲವೆಂದು ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವಿದ್ಯಾದಾನ ಮಾಡಬಾರದೆಂಬ ನಿಷೇಧದಿಂದಲೇ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಸತ್ವಾತ್ಮದಲ್ಲಿ ದಾನ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು —

ಽನಷ್ಟಾಶ್ವದಗ್ಧರಥವನ್ಯಾಯಂ ಚಾಸತ್ರಿತ್ಯ ಭೂಮಿಪಮ್ |

ಪ್ರಾಹ ಮಾನುಷವಿತ್ತಾಡ್ಯಂ ದೈವವಿತ್ತಸಮನ್ವಿತಮ್

|| ೩೮ ||

ನಷ್ಟಾಶ್ವ-ದಗ್ಧರಥದ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಈ ಗಾರ್ಗ್ಯನು ಮಾನುಷವಿತ್ತ (ಧನ)ದಿಂದ ತುಂಬಿದ ಮತ್ತು ದೈವಚಿತ್ತದಿಂದಲೂ (ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ) ಕೂಡಿಯೂ ಇದ್ದ ರಾಜನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿ (ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು) ಹೇಳಿದನು.

ಈ ಗಾರ್ಗ್ಯ ಮತ್ತು ಕಾಶಿರಾಜನ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ಅಂಶವೇನೆಂದರೆ —

ವಿತ್ತದ್ವಯೇನ ಸಂಪನ್ನೋ ಯತೋಽಧಿಕ್ರಿಯತೇ ನರಃ |

ಸರ್ವಕರ್ಮಸ್ವತೋವಾದೀದ್ವಾಲಾಕಿಃ ಕಾಶ್ಯಮನ್ವಿಕಾತ್

|| ೩೯ ||

ಎರಡು ವಿತ್ತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಪುರುಷನೇ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲೂ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗುವನು, ಅದರಿಂದ ಬಾಲಾಕಿಯು ಕಾಶಿರಾಜನ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಿದನು.

ನಷ್ಟಾಶ್ವದಗ್ಧರಥ ನ್ಯಾಯವೆಂದರೆ - ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಗಳು ಸತ್ತು ಹೋಗಿದ್ದವು ರಥ ಮಾತ್ರವಿತ್ತು, ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೆ ರಥವೇ ಸುಟ್ಟುಹೋಗಿತ್ತು ಕುದುರೆಗಳಿದ್ದವು. ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಯುದ್ಧವು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ನಿನ್ನ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ನನಗೆ ಕೊಡು ಎಂದ, ಮತ್ತೊಬ್ಬ ನಿನ್ನ ರಥ ಕೊಡು ಎಂದ. ಆಮೇಲೆ ಇಬ್ಬರೂ ಸೇರಿ ಹೋಗೋಣವೆಂದರಂತೆ. ಅಂದರೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಹಾಯ ಪಡೆದು ಪಟ್ಟಣ ಸೇರಿದರೆಂದು ನ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥ, ಅದರಂತೆ, ಋಷಿಗೆ (ಅಪರ)ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ ಉಪಾಸನೆ ಭಾಗವಿದ್ದರೂ ಹಣವಿಲ್ಲ, ರಾಜನಿಗೆ ಹಣವಿದೆಯಾದರೂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಮೇಲಿನ ಭಾವಾರ್ಥ. ತನ್ನ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ರಾಜನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಅವನಿಂದ ಹಣ ಸಂಪಾದಿಸುವುದು ಈತನ ಉದ್ದೇಶ. ಹಣವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ವಿದ್ಯೆ ಸಂಪಾದನೆಯ ಉದ್ದೇಶ ರಾಜನದೆಂದು ಭಾವಾರ್ಥ.

ಽಯಥಾಹುಃ- “ಯುಕ್ತಃ ಸಂಯೋಗೋಽಧಿಚಾರಾರ್ಥೇನ ಹೇತುನಾ ನಷ್ಟಾಶ್ವದಗ್ಧರಥವತ್” ಎಂದು (ಆನಂ-ಟೀಕಾ)

ಽ“ಉಭಯವಿತ್ತವತೋಽಸ್ಯ ಹೃದಿಹಾರಃ, ತಸ್ಮಾತ್ ಅಧಿಕಾರಾರ್ಥೇನ ಹೇತುನಾ ಯುಕ್ತಮುಪೇತ್ಯವಚನ ಮಿತಿ”

೮. 'ಗೋಸಹಸ್ರಂ ದದಾಮಿ' ಎಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ —

ಬ್ರಹ್ಮ ತುಭ್ಯಂ ಬ್ರವಣೀತಿವಾಚ್ಯಾತ್ಮವ್ಯಾಪೃತಾ ವಹಮ್ |
ಗೋಸಹಸ್ರಂ ದದಾಮ್ಯದ್ಯ ವಿನಾಷ್ಟೈಕಾತ್ಮ್ಯನಿರ್ಣಯಾತ್ || ೪೦ ||

ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ನಿರ್ಣಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ 'ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ನಿನಗೆ ಹೇಳುವೆನೆಂದು' ಬಾಯಿಂದ ಆಡಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ನಾನು ಈಗಲೇ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವೆನು.

ಗೋಸಹಸ್ರಪ್ರದಾನಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಂ ಶ್ರುತಿರಭ್ಯಧಾತ್ |
ಜನಕೋ ಜನಕ ಇತಿ ನಾಮಾಭ್ಯಾಸೋಕ್ತಿತಃ ಸ್ಫುಟಮ್ || ೪೧ ||

ಶ್ರುತಿಯೇ ಸಹಸ್ರ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ, 'ಜನಕೋ ಜನಕಃ' ಎಂದು ಜನಕನ ಹೆಸರನ್ನು ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಟ್ಟಿದೆ.

ಶುಶ್ರೂಷಂ ಜನಕಂ ಸರ್ವೇ ಜನಾ ದಿತ್ವಂತಮೇವ ಚ |
ವಿವಕ್ಷವೋಽಭಿಧಾವಂತಿ ತಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಜಿಘೃಕ್ಷವಃ || ೪೨ ||

ಎಲ್ಲಾ ಜನರೂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷಯವನ್ನು ಕೇಳುವ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನು ಜನಕ, ಮತ್ತು ಯಾವಾಗಲೂ ದಾನ ಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳ ತ್ಯಾಗಿ ಜನಕನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಅಭಿಲಾಷೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿಯೂ ದಾನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿಯೂ ಅವನಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಓಡಿಬರುತ್ತಾರೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ..

ಮೌಗ್ಧೀಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಮುಲ್ಲಂಘ್ಯ ಗಾಗ್ಧೋಽಯಂ ಮಾಮುಪಾಗತಃ |
ನೂನಂ ದಿತ್ವಂ ಚ ಶುಶ್ರೂಷಂ ಸಂಭಾವಯತಿ ಮಾಮಪಿ || ೪೩ ||

ಈ ರೀತಿ ಮುಗ್ಧರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಈ ಗಾಗ್ಧನು ನನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವನು, ನನ್ನನ್ನೂ ಈತನು ಕೊಡಲು ಬಯಸುವ ತ್ಯಾಗಿಯೆಂದೂ, ಶ್ರವಣ ಮಾಡಲು ಬಯಸುವ ಶ್ರೋತೃವೆಂದೂ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಊಹಿಸಿರಬೇಕು.

ಬೃ - ಅ ೨, ಬ್ರಾ ೧ ಕಂಡಿಕೆ ೨

ಸಹೋವಾಚಿ ಗಾಗ್ಯೋ ಯ ಏವಾಽದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷ
ಏತಮೇವಾಹಂ ಬ್ರಹ್ಮೋದಾನ ಇತಿ ಸಹೋವಾಚಿ
ಅಜಾತಶತ್ರುರ್ಮಾ ಮೈತಸ್ಮಿನ್ ಸಂವಿದಷ್ಯಾ ಅತಿಷ್ಠಾಃ
ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ಮೂರ್ಧಾ ರಾಜೇತಿ ವಾ
ಅಹಮೇತ ಮುಪಾಸ ಇತಿ ಸ ಯ ಏತಮೇವ
ಮುಪಾಸ್ತೇಽತಿಷ್ಠಾಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ಮೂರ್ಧಾ
ರಾಜಾ ಭವತಿ || ೨||

೯. ಈ ಮೇಲಿನ ಪ್ರತಿಯಂತೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ.

ಆದಿತ್ಯಚಕ್ಷುರ್ಬುದ್ಧಿಸ್ಥಶ್ಚೇತನಃ ಸರ್ವಗೋ ಧ್ರುವಃ |
ಏತಮೇವ ಸದೋಪಾಸೇ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ರವಿಮಧ್ಯಗಮ್

|| ೪೪ ||

ಏನೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದನೆಂದರೆ - ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿಯೂ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲೂ ಒಬ್ಬನೇ ಅಭಿಮಾನಿ ಯಾಗಿದ್ದು ಈ ಕಣ್ಣಿನ ಮೂಲಕ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದು. ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕ ಮತ್ತು ಶಾಶ್ವತನಾದ ಆತ್ಮನೇ ಅಹಂಕರ್ತಾ ಭೋಕ್ತಾ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ನಿಂತಿರುವನು, ಈ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ಸೂರ್ಯನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿದು ಇದರಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವನು ಅದರಿಂದ ನೀನೂ ಕೂಡ ಆದಿತ್ಯ ಪುರುಷನೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡೆಂದು ಗಾಗ್ಯನು ಹೇಳಿದನು ಅನಂತರ “ಮಾಮೈತಸ್ಮಿನ್ ಸಂವದಿಷ್ಯಾಃ” ಎಂಬುವಂತೆ - ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದೆ.

ತಥಾ ಬ್ರುವಾಣಂ ತಂ ಗಾಗ್ಯಂ ಕಾಶ್ಯೋ ಮಾ ಮೇತ್ಯಥೋಚಿವಾನ್ |
ಕೇವಲೋ ಮತಿಸಂವಾದೋ ಭವದುಕ್ತೇರ್ಮಮಾಭವತ್

|| ೪೫ ||

ನ ತ್ವಪೂರ್ವಾರ್ಥವಿಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಂ ಯಥಾ ತ್ವಯಾ |
ಮಾ ಪ್ರೋಚೋಽತೋ ಯತೋ ವೇದ್ಮಿ ವಿನಾಽಪಿ ವಚನಾತ್ತವ

|| ೪೬ ||

ಹಾಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಆ ಗಾಗ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಕಾಶೀರಾಜನು - (ಬೇಡ) ಹಾಗಲ್ಲ, ಹಾಗೆ ಹೇಳಬೇಡ ಎಂದನು. ಮತ್ತು ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಅಥವಾ ತಿಳಿವಳಿಕೆಗೆ ನಿನ್ನ ಮಾತಿನಿಂದ ಸಂವಾದ ಮಾತ್ರ (ಅವಿರೋಧವಾದ ಏಕವಿಷಯತೆ ಮಾತ್ರ) ಆದೀತು, ಅಷ್ಟೆ, ಆದರೆ ಹೇಗೆ ನೀನು ಹೊಸ ವಿಷಯದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ (ಜ್ಞಾನ) ಯನ್ನು ಹೇಳುವೆನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ನೀನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ, ನಿನ್ನ ವಚನವಿಲ್ಲದೆಯೂ ನಾನು ಇದನ್ನು ತಿಳಿದೇ ಇದ್ದೇನೆ..

‘ಮಾ ಮಾ’ ಎಂದು ಎರಡು ಸಲ ಏಕೆ ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದು ? ಎಂದರೆ —

ನಿಷೇಧಾಭ್ಯಾಸೋ ಮಾ ಮೇತಿ ಜ್ಞಾತಬ್ರಹ್ಮಪ್ರವಾದಿನಃ |
ಆಬಾಧಿತಧಿಯಾಽಭ್ಯಸ್ತೋ ಗಾರ್ಗ್ಯಸ್ಯಾನುಕ್ತಕಾರಣಾತ್

|| ೪೭ ||

ತನಗೆ ಮೊದಲೇ ತಿಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿ ಹೇಳಿದಂಥ ಗಾರ್ಗ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು
(‘ಹಾಗಲ್ಲ ಹಾಗಲ್ಲ, ಹಾಗೆ ಹೇಳಬೇಡ’ ಎಂದು) ಮಾ ಮಾ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿಷೇಧವನ್ನು
ಎರಡಾವರ್ತಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಸ್ವಲ್ಪ ಬಾಧಿತವಾಗಿದೆಯೆಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೂ ಗಾರ್ಗ್ಯನು
ನಿಜವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಇರುವ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅವನ ಉಪದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ರಾಜನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು ? ಎಂದರೆ —

ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಯದಸ್ಯಾಕಂ ತ್ವಚ್ಛಾಸನಮೃತೇಽಪಿ ತತ್ |
ನಾಪೇಕ್ಷತೇ ಭವದ್ವಾಕ್ಯಂ ಸಿದ್ಧರ್ಥಂ ಪ್ರಾಪ್ತಸಿದ್ಧಿತಃ

|| ೪೮ ||

ಯಾವುದು ನಮಗೆ ನಿನ್ನ ಉಪದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ಈ ಮೊದಲೇ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೋ,
ಅದು ನಮಗೆ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ, ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ?
ಈ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

“ಅತಿಷ್ಠಾಃ ಸರ್ವಪಾಂ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು —

ತದುಪಾಸಾಂ ನ ವೇದ್ಮೀತಿ ಮಾ ಚ ಶಜ್ಞಾಂ ಕೃಥಾ ಯತಃ |
ಉಪಾಸನಂ ಚ ವೇದ್ಯಸ್ಯ ಗುಣಂ ತತ್ಪಲಮೇವ ಚ

|| ೪೯ ||

ಅದರ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ನಾನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಡ,
ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಅದರ ಗುಣವನ್ನು ಅದರ ಫಲವನ್ನು ನಾನು ತಿಳಿದಿರುವೆನು.

ಉಪಾಸನೆಯ ಎರಡು ಗುಣಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸುವುದು —

೧೦. ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದು

ಅತೀತ್ಯ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ಸ್ಥಿತೋ ಯತಃ

|| ೫೦ ||

ಅತಿಷ್ಠಾ ಇತಿ ನಾಮಾಸ್ಯ ತೇನಾದಿತ್ಯಾತ್ಮನೋಽಭವತ್ |
ಚಕ್ಷುರುದ್ವೀಪ್ತಿಮತ್ಸಾಚ್ಚ ರಾಜೇತ್ಯೇಷೋಽಭಿಧೀಯತೇ

|| ೫೧ ||

ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿಯೇ ನಿಂತು ಇರುವುದರಿಂದ ಈ
ಆದಿತ್ಯಾತ್ಮನಿಗೆ ಅತಿಷ್ಠಾ ಎಂದು ನಾಮವು ಬಂದಿರುವುದು, ಮತ್ತು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವನ್ನು
ಉಜ್ಜ್ವಲಗೊಳಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಆದಿತ್ಯಾತ್ಮನು ರಾಜನೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು.

ಸ ಯ ಏತಂ ಯಥೋದ್ವಿಷ್ಟಮುಪಾಸ್ತೇಹರ್ನಿಶಂ ನರಃ |

ಯಥೋಪಾಸನಮೇವಾಸ್ಯ ಫಲಂ ಭವತಿ ನಾನ್ಯಥಾ

|| ೫೨ ||

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಈ ಆದಿತ್ಯರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ (ಆತ್ಮ)ವನ್ನು ಹಗಲೂರಾತ್ರೆ ಯಾವ ಪುರುಷನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವನೋ, ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದಂತೆಯೇ ಇವನಿಗೆ ಫಲವು ಬರುವುದು, ಅನ್ಯಥಾ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತಿಸಂವಾದದೋಷೇಣ ಕಾಶ್ಯೇನೋತ್ಸಾರಿತೇ ರವೌ |

ಗಾರ್ಗ್ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಾನ್ವರಂ ರಾಜ್ಞೇ ಪ್ರವಕ್ತುಮುಪಚಕ್ರಮೇ

|| ೫೩ ||

(ಗಾರ್ಗ್ಯನ ಮಾತು) ತನ್ನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ ಎಂಬುವ ದೋಷದಿಂದಲೇ ರಾಜನು ಸೂರ್ಯನನ್ನು (ಪರಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲವೆಂದು) ನಿರಾಕರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಗಾರ್ಗ್ಯನು ಬೇರೊಂದು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳಲು ಉಪಕ್ರಮಿಸಿದನು ||

ಅ ೨. ಬ್ರಾ ೧, ಕಂಡಿಕೆ ೩

ಸಹೋವಾಚ ಗಾರ್ಗ್ಯೋ ಯ ಏವಾಸೌ ಚಂದ್ರೇ ಪುರುಷಃ

ಏತಮೇವಾಹಂ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸ ಇತಿ...

ಬೃಹನ್ ಪಾಂಡರವಾಸಾಃ ಸೋಮೋ ರಾಜೇತಿ

ವಾ ಅಹಮೇತ ಮುಪಾಸ ಇತಿ ಸ ಯ ಏತ ಮೇವ

ಮುಪಾಸ್ತೇಹರಹರ್ಹ ಸುತಃ ಪ್ರಸುತೋಭವತಿ

ನಾಸ್ಯಾನ್ಯಂಕ್ರೇಯತೇ || ೩ ||

೧೧. ಚಂದ್ರಮಂಡಲ ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದು ಹೇಳಲು ಉಪಕ್ರಮಿಸಿದನು ||

ಚನ್ತ್ರೇ ಮನಸಿ ಬುದ್ಧೌ ಚ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸ್ತೇಹಮದ್ವಯಮ್ ||

ಭಾನುಮಣ್ಣಲತೋ ಯಸ್ಮಾನ್ ದ್ವಿಗುಣಂ ಚನ್ತ್ರಮಣ್ಣಲಮ್ ||

ಬೃಹನ್ನಿತಿ ತತಶ್ಚನ್ತ್ರಃ ಪ್ರಮಾಣೇನಾಭಿಧೀಯತೇ

|| ೫೪ ||

ನಾನು ಅದ್ವಿತೀಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಚಂದ್ರನಲ್ಲೂ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ, ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲೂ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವೆನು. ನೀನೂ ಸಹ ಹಾಗೆಯೇ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡು, ಬೃಹತ್ ಎಂದರೆ ದೊಡ್ಡದು, ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಚಂದ್ರಮಂಡಲವೂ

ಎರಡು ಪಾಲು ಹೆಚ್ಚು ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುವುದೋ, ಅದರಿಂದ ಚಂದ್ರನು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ತೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು^೧.

ಅಮ್ಲೋಽತಿಪಾಣ್ಡರಂ ವಾಸೋ ಯಸ್ಮಾಚ್ಚನ್ಮಾಭಿಮಾನಿನಃ |
ತಸ್ಮಾತ್ಪಾಣ್ಡರವಾಸಾಃ ಸ್ಯಾತ್ಸೋಮಃ ಸೌಮ್ಯತ್ವಕಾರಣಾತ್ || ೫೫ ||

ಚ್ಯೋತ್ಸ್ಯಯಾ ರಾಜತೇಽತ್ಯರ್ಥಂ ಸೋಮೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾಜತಃ |
ಸೋಮೋ ರಾಜೇತ್ಯೇತೋ ವಕ್ತಿ ತದುಪಾಸವಿಧಿತ್ಸಯಾ || ೫೬ ||

ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಿಸಿಕೊಂಡ ಪ್ರಾಣರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ನೀರೇ ಒಂದು ಬಹುಬಿಳುಪಾದ ವಸ್ತು, ಅದರಿಂದ ಪಾಂಡರವಾಸಾಃ | ಎಂದು ಸಮಷ್ಟಿ ಪ್ರಾಣರೂಪವಾದ ಆತ್ಮನು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು, ಸೌಮ್ಯ ಗುಣವಿರುವ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಸೋಮನೆಂದೂ, ಬೆಳದಿಂಗಳಿಂದ ಚಂದ್ರನು ಬಹು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವನಾದ್ದರಿಂದ ಸೋಮನೇ ರಾಜನೆಂದೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ರಾಜನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ (ಬೃಹತ್ ಪಾಂಡರವಾಸ, ಸೋಮ, ರಾಜ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವಂತೆ), ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿರುವುದು.

ತುಲ್ಯಾಭಿಧಾನಧರ್ಮತ್ವಾಲ್ಲತಾ ಸೋಮೋಽಪಿ ಗೃಹ್ಯತೇ |
ಉಭಯೋರ್ದೇವತೈಕತ್ವಾದುಪಾಸ್ಯಂ ತೇನ ತದ್ವಯಮ್ || ೫೭ ||

(ಸೋಮ ಪದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವಿದೆ) ಸಮಾನವಾದ ಹೆಸರೂ ಮತ್ತು ಗುಣಗಳೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಸೋಮಲತೆಯನ್ನೂ ಸೋಮವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಲತೆಗೂ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಕ್ಕೂ ಸೋಮ ದೇವತೆಯು ಒಂದಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಎರಡೂ ನಮಗೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಿವೆ.

ಏಷೈಕಾ ದೇವತಾ ವಿಭ್ಜೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾರ್ಥಾವಸಾಯಿನೀ |
ಭೋಕ್ತೃ ಕರ್ತ್ರೀ ಚ ಸರ್ವತ್ರ ತಸ್ಯಾ ಭೋಜ್ಯಮತೋಽಪರಮ್ || ೫೮ ||

ಈ ಪ್ರಾಣ ದೇವತೆಯೂ ಒಂದೇ ಮತ್ತು ವಿಭು-ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ನೆಲೆಸಿ ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿಯೂ ಕರ್ತೃವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು. ಆ ದೇವತೆಗೆ ಇತರವೆಲ್ಲವೂ ಭೋಜ್ಯ (ಅನ್ನ)ವಾಗಿರುವುದು.

^೧ ಚಂದ್ರಮಂಡಲವು ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಕ್ಕಿಂತ ಎರಡು ಪಾಲು ದೊಡ್ಡದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ವಿಚಾರಣೀಯವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಆಧುನಿಕ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಒಪ್ಪರು ||

ಬ್ರಹ್ಮೈಷಾ ಸರ್ವಸಂವ್ಯಾಪ್ತೇರಾತ್ಮೇತ್ಯತಾಮುಪಾಸ್ಮಹೇ |
ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ತುಲ್ಯೈವ ವಿಚ್ಛೇಯಾ ಸರ್ವವಾಕ್ಯೇಷು ಪೂರ್ವವತ್ || ೫೯ ||

ಈ ಬ್ರಹ್ಮವೆ, ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸುವುದರಿಂದ, ಆತ್ಮವೆಂದೇ ಈ ದೇವತೆಯನ್ನು ನಾವು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದ್ದೇವೆ. (ನೀನೂ ಮಾಡು) ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಎಲ್ಲಾ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಸಮಾನವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಹಿಂದು ಮುಂದಿನ ಎಲ್ಲಾ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಉಪಾಸ್ಯದೇವತೆಯ ಗುಣಗಳೂ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಫಲಗಳೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೇ ಇವೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಗುಣೋ ಯತ್ರ ಹಿ ಯಃ ಪುಂಸೋ ನಾಮ್ನಾ ಸಂಭಾವ್ಯತೇಽತ್ರ ತು |
ಫಲಂ ತದೇವ ತಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್ಸರ್ವವಾಕ್ಯೇಷು ನಿರ್ಣಯಃ || ೬೦ ||

ಯಾವ (ಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ) ಪುರುಷನಿಗೆ (ಪ್ರಾಣದೇವತೆಗೆ) ಯಾವ ಗುಣವು (ಯಾವ ಯಾವ) ಶಬ್ದದಿಂದ ತಿಳಿದುಬಂದಿರುವದೋ ಅದೇ ಅದಕ್ಕೆ ಫಲವಾಗುವುದೆಂದು ಎಲ್ಲಾ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಈ ನಿರ್ಣಯವಿದೆ.

ಪ್ರತಿ ಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಭೇದವಿದ್ದರೂ ಆದಿತ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಅಗ್ನಿ, ವಿದ್ಯುತ್ (ಮಿಂಚು) ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕರಲ್ಲೂ ತೇಜಸ್ವಿತ್ವ ಎಂಬ ಗುಣ ಸಮಾನವೇಕೆ ಅಲ್ಲ ?

ವಿದ್ಯುತ್ತಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಎಂದರೆ —

ಭಾನುಚನ್ದ್ರಮಸೋಸ್ತೇಜೋ ಜಲದೈರಭಿಭೂಯತೇ |
ವಿದ್ಯುತ್ಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರತಿತರಾಂ ತೇಜಸ್ವೀ ತೇನ ವಿದ್ಯುತಿ || ೬೧ ||

ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರರಲ್ಲಿ ಮೋಡಗಳಿಂದ ಕದಾಚಿತ್ ತೇಜಸ್ಸು ಮುಚ್ಚಿ ಬಿಡುವದು, ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಆ ಮೋಡಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ತೇಜಸ್ಸು (ಪ್ರಕಾಶವೆಂಬುದು) ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವದು (ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲೂ ಒಂದು ಸಲ ತೇಜಸ್ಸು ಕಾಣುತ್ತದೆ, ಹೊಗೆಯುವಾಗ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ವಿದ್ಯುತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ಮುಚ್ಚದೆ ತೇಜಸ್ಸು ಕಾಣುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು).

೧೨. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆ —

ಆಕಾಶರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ 'ಪೂರ್ಣ, ಅಪ್ರವರ್ತಿ' ಎಂದು ಎರಡು ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ, ಅದರ ವಿವರಣೆ —

ಖಿಣ್ಣಶೋ ನ ಯಥಾ ಮೂರ್ತಂ ಖಿಂ ಪೂರ್ಣಂ ಚಾಪ್ರವರ್ತನಾತ್ |
ಅಪ್ರವರ್ತ್ಯಕ್ರಿಯಾವತ್ಸ್ಯವೈರ್ಯೋಮ್ನಿ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರವೃತ್ತಯಃ || ೬೨ ||

ಮೂರ್ತವಾದದ್ದು (ಪೃಥಿವಿ ಮುಂತಾದದ್ದು) ಹೇಗೆ ಖಂಡ ಖಂಡವಾಗಿರುವುದೋ ಹಾಗೆ ಆಕಾಶವಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದು ಪೂರ್ಣ=ವ್ಯಾಪಕ. ಏಕೆಂದರೆ, ಪ್ರವರ್ತನೆ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ, ಅಪ್ರವರ್ತಿಯೆಂದರೆ = ಕ್ರಿಯೆಯಿಲ್ಲದ್ದು, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ, (ಆದರೆ ಸ್ವತಃ ಆಕಾಶ ಕ್ರಿಯೆಯುಳ್ಳದ್ದಲ್ಲ).

೧೩. ೪ನೇ ಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ —

ವಾಯುವೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಮೂರು ಫಲಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ಶ್ರುತಿ, ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ —

ಜಿಷ್ಣುಃ ಸ್ಯಾಜ್ಜಯಶೀಲತ್ವಾಜ್ಜೀಯತೇ ನ ಪರೈರ್ಯತಃ |

ಅಪರಾಜಿಷ್ಣುರಿತ್ಯೇವಂ ತಸ್ಮಾದೇವಾಭಿಧೀಯತೇ

|| ೬೩ ||

ಅನ್ಯತೋ ಮಾತೃತೋ ಜಾತಾ ಅನ್ಯತಸ್ತ್ಯಾ ಉದಾಹೃತಾಃ |

ಅಪ್ಯನ್ಯತಸ್ತ್ಯಜಾಯೀ ಸ್ಯಾತ್ಸಾಪತ್ಯಭ್ರಾತೃಮರ್ದನಃ

|| ೬೪ ||

ಜಿಷ್ಣು ಜಯಶೀಲನಾದ್ದರಿಂದ ಜಿಷ್ಣುವೆಂದಾಗುವದು, ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಂದ ಜಯಿಸಲು ಆಗದಿರುವವನು ಅಪರಾಜಿಷ್ಣುವೆಂದು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಆಗುವುದರಿಂದ ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅನ್ಯತಸ್ತ್ಯಜಾಯೀ = ಅಂದರೆ ಬೇರೆ ತಾಯಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವರು ಅನ್ಯತಸ್ತ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವರು ಅವರನ್ನು ಜಯಿಸಿದವನು ಎಂದರೆ ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮಲತಾಯಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ತನ್ನ ಸಹೋದರರನ್ನು ಮರ್ದಿಸುವನೆಂದರ್ಥ.

ಜಿಷ್ಣುರಿನ್ದ್ರಗುಣೋಪಾಸ್ತೇವೈಕುಣ್ಮಗುಣತಃ ಪರಃ|

ಸೇನಾಪರಾಜಿತೇತ್ಯಸ್ಮಾತ್ಸಪತ್ನಾನಾಂ ಪರಾಜಯಃ

|| ೬೫ ||

(ಹೇಗೆ ಒಂದು ಉಪಾಸನೆಗೆ ಬಹುಫಲಗಳು ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ) - ಇಂದ್ರನ ಗುಣ (ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯ)ವೆಂಬುದನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಜಯಶೀಲನಾಗುವನು, ವೈಕುಂಠನ ಗುಣವನ್ನು (ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಬಲಾತ್ಕರಿಸಲಾಗದ ಶಕ್ತಿ, ಅಕುಂಠಿತ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಗುಣವನ್ನು) ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವದರಿಂದ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಸೇನೆಯು ಎಂದೂ ಹಿಂದೆ ಸೋಲಿಸಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ (ಉಪಾಸಕನ) ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಸೋಲೇ ಆಗುವುದು ಹೀಗೆ (ಎರಡು ಫಲಗಳು).

೧೪. ಐದನೇ ಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಪುರುಷೋಪಾಸನೆಗೆ ಹೇಳಿದ 'ವಿಷಾಸಹಿ' - ಎಂಬ ಗುಣದ ಅರ್ಥ —

ಅಭ್ಯಾಹಿತಮಪಿ ಜಗತ್ಸಹತೇಽಗ್ನಿಯರ್ತಸ್ತತಃ |

ಭಸ್ಮಸಾತ್ಕರಣಾದುಕ್ತೋ ವಿಷಾಸಹಿರಿತೀಶ್ವರೈಃ

|| ೬೬ ||

ಜಗತ್ತನ್ನೆಲ್ಲಾ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರೂ ಅಗ್ನಿಯು ಅದನ್ನು ಭಸ್ಮ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಹಿಸುವದು, ಅದರಿಂದ (ವೇದಾರ್ಥ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲು ದಕ್ಷರಾದ) ದೊಡ್ಡವರಿಂದ ವಿಷಾಸಹಿ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

೧೫. ಆರನೇ ಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಯ ಏವಾಯಮಪ್ಪು ಪುರುಷಃ ಏತಮೇ ವಾಹಂ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸೇ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಉಪದೇಶಿಸಿದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ —

ಅಪ್ಪು ರೇತಸಿ ಬುದ್ಧೌ ಚ ಪುರುಷಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಚೇತನಮ್ |

ಉಪಾಸ ಏತಮಿತ್ಯುಕ್ತಃ ಕಾಶ್ಯಃ ಪ್ರತ್ಯಾಹ ಪೂರ್ವವತ್

|| ೬೭ ||

ನೀರಿನಲ್ಲೂ ರೇತಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ (ವೀರ್ಯದಲ್ಲೂ) ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲೂ ಅಭಿಮಾನಿಸಿದ ಪುರುಷನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಚೈತನ್ಯವೆಂದೆ ನಾನು ಉಪಾಸಿಸುವೆನೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾಶೀರಾಜನು ಹಿಂದಿನಂತೆ (‘ಮಾ ಮಾ ಸಂವದಿಷ್ಯಾಃ’ | ‘ಬೇಡ ಬೇಡ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಹೇಳಬೇಡಾ’ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ) ಹೇಳಿದನು.

ಆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿರೂಪ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವೇನು ? —

ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಲೋದಯಃ ಕಾರ್ಯಂ ಪ್ರತಿರೂಪಂ ಯತಸ್ತತಃ |

ಪ್ರತಿರೂಪ ಉಪಾಸ್ಯೋಽಪ್ಪು ಫಲಮಪ್ಯಸ್ಯ ತಾದೃಶಮ್

|| ೬೮ ||

ನೀರಿನ ಕಾರ್ಯವೇನೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ಅದೇ ಪ್ರತಿರೂಪವೆಂಬುದರ ಅರ್ಥ. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಈ ಪುರುಷನು (ಆತ್ಮನು) ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗಿರುವನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕಾದುದು. ಅದರ ಫಲವೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಬರುವುದು. ಪ್ರತಿರೂಪ (ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೇ) ಫಲವಾಗುವಲ್ಲಿ ಅನರ್ಥವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆ ? ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ —

ಅನ್ವರ್ಥೇ ಪ್ರತಿಶಬ್ದೋಽಯಂ ಫಲಸ್ಯ ಪುರುಷಾರ್ಥತಃ |

ಪ್ರಾತಿಲೋಮ್ಯೇನ ತು ಚೈಯೋ ಹ್ಯನರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್ತಥಾ ಸತಿ

|| ೬೯ ||

ಪ್ರತಿ ಶಬ್ದವು ಅನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ, ಅಂದರೆ ಅನುರೂಪ (ಅನುಕೂಲ) ವೆಂದರ್ಥ ಬರುವ ಫಲವು ಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥ. ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿಯೇ ತಿಳಿಯುವಲ್ಲಿ ಅನರ್ಥವೇ ಆದೀತು.

ಶ್ರುತಿಸ್ತೃತಿಸಚಾರಾನ್ವತಿ ಯಃ ಸತತೋದ್ಯತಃ |

ಪ್ರತಿಶ್ರುತ್ಯಾದಿರೂಪತ್ವಾತ್ಪ್ರತಿರೂಪಸ್ತತೋಽಸ್ತು ಸಃ

|| ೭೦ ||

ಶ್ರುತಿ, ಸ್ಮೃತಿ, ಸದಾಚಾರಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಯಾರು ನಿರಂತರ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವರೋ ಅವರು ಶ್ರುತಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಂತಹ (ಉಪಾಸಕನಿಂದಲೂ) ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತಹ ಪುತ್ರನೇ ಹುಟ್ಟುವನು.

೧೬. ಎಂಟನೆಯ ಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವರು —

ರೋಚಿಷ್ಣೋಪನಿಷತ್ಪ್ರಾನ್ತಮಾದರ್ಶಾಕ್ಷಾದಿಬುದ್ಧಿಷು ।

ಉಪಾಸ ಇತ್ಯಭಿಹಿತೇ ಕಾಶ್ಯಃ ಪ್ರತ್ಯಾಹ ಪೂರ್ವವತ್

॥ ೭೧ ॥

ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತಹ ಗುಪ್ತಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕನ್ನಡಿ, ಚಕ್ಪುರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯ, ಬುದ್ಧಿ - ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪುರುಷನಿರುವಂತೆ ಈ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ ಉಪಾಸಿಸುವನೆಂದು ಗಾರ್ಗ್ಯನು ಹೇಳುತ್ತಿರಲು ಕಾಶೀರಾಜನು ಹಿಂದಿನಂತೆ ಎದುರು ಉತ್ತರಿಸಿದನು.

ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಹೇಳುವ ಫಲವು ಅವನ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲೂ ಹೇಗೆ ಬರುವುದು ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ

ಯತ್ರೋಪಾಸ್ಯಬಹುತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ಫಲಂ ತತ್ರ ಪ್ರಜಾಸ್ವಪಿ ।

ಶತಹ್ರದಾದರ್ಶಾದ್ಯರ್ಥಾ ವಹವಸ್ತೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿತಃ

॥ ೭೨ ॥

ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಯ ವಿಷಯಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿರುವವೋ ಅಲ್ಲಿ ಫಲವು ತನ್ನ ಸಂತತಿಗಳಲ್ಲೂ ಆಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ, ಮಿಂಚುಗಳು ಕನ್ನಡಿ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕವಾಗಿವೆ. (ಅದರಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ವಿಷಯಗಳು ಬಹುವಾಗಿರುವವು).

ಎಲ್ಲಾ ಪರ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲೂ ಉಪಾಸ್ಯ ಒಂದೇ ಆದರೂ ಫಲಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಏಕೆ ಇರಬಾರದು ? ಎಂದರೆ —

ಫಲಂ ಯದ್ಗುಣಕಂ ಯತ್ರ ತದ್ಗುಣಂ ಸ್ಯಾದುಪಾಸನಮ್ ।

ಫಲಾನುಮಾನತಸ್ತತ್ರ ನ ಫಲಂ ಹ್ಯನುಪಾಸಿತಮ್

॥ ೭೩ ॥

ಯಾವ ಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿ ಫಲವು ಹೇಳಿದ್ದು ಕಂಡು ಬಂದಿದೆಯೋ, ಉಪಾಸನೆಯೂ ಅದೇ ಗುಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದು, ಫಲದಿಂದ ಅದರ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಊಹಿಸುವುದರಿಂದ ಇದು ತಿಳಿಯುವುದು, ಆದರೆ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನೇ ಮಾಡದಿರುವಾಗ ಅದರ ಫಲವು ಸಿದ್ಧಿಸದು.

೧೭. 'ಯ ಏವಾಸಯಂ ಯಸ್ತಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವರು.

ಗಚ್ಛಂತಮನು ಯಃ ಶಬ್ದೋ ಬಹಿರ್ವಚ್ಛ್ರೋತೇಽಧ್ವನಿ ।

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ ದೈಹಿಕೇ ಶಬ್ದೇ ಬುದ್ಧೌ ಚೇತಿ ವಿನಿರ್ದಿಶೇತ್

॥ ೭೪ ॥

ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಯಾವ ಶಬ್ದ ಹೊರಗೆ ಇರುವಂತೆ ಕೇಳಿ ಬರುವುದೋ, ಆ ಹೊರಗಿನ ಶಬ್ದದಲ್ಲೂ, ದೇಹದೊಳಗಿರುವ ಶಬ್ದದಲ್ಲೂ, ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲೂ ಯಾವ ಪುರುಷನು ಇರುವನೋ, ಅವನನ್ನೇ ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವೆನು, ಎಂದು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕು (ಹೇಳಬೇಕು) ||

ಹೋಗುವವನ ಹಿಂದೆ ಶಬ್ದವು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಏನು ಕಾರಣ ? ಅಂದರೆ —

ಪುಂಸೋಽಭಿಧಾವತಸ್ತೂರ್ಣಂ ದೇಹದೇಶೈಃ ಸಮಾಹತಃ |

ಪ್ರಾಣೋ ವೃತ್ತಿವಿಶೇಷೇಣ ಬಹಿರ್ವತ್ಕುರುತೇ ಧ್ವನಿಮ್ || ೭೫ ||

ಮನುಷ್ಯನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಎದುರು ಓಡುತ್ತಿರುವಾಗ ದೇಹದ ಒಳಗಿನ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಬೇರೊಂದು ವ್ಯಾಪಾರ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಧ್ವನಿಯು ಹೊರಗೆ ಆಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಿಸಿಕೊಂಡ ಪುರುಷನಿಗೆ “ಅಸು” ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ, ಅದರ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ —

ವೃತ್ತಿಕ್ಷೇಪಾದಸುರಯಮಾಯುಷಶ್ಚ ತದಾಶ್ರಿತೇಃ |

ಶತಾಯುರೇವ ಭವತಿ ಪ್ರಿಯತೇ ನಾಪಮೃತ್ಯುನಾ || ೭೬ ||

ಪ್ರಾಣವ್ಯಾಪಾರವು ಕಳೆಯುವುದರಿಂದ ಇದು (ಈ ಪ್ರಾಣವು) ಅಸು ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಮನುಷ್ಯರ ಆಯುಸ್ಸು ಅದನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಶತಮಾನ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವನೇ ಆಗುವನು, ಅಪಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಈತನು ಸಾಯುವುದಿಲ್ಲ.

ದಿಕ್ ಪುರುಷನಿಗೆ (ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ) ಉಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯ, ಅನಪಗ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. (೧೧ನೇ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ) ಅವುಗಳ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ

ದಿಕ್ಷು ದ್ವಿತೀಯೋಽನಪಗಃ ಸದ್ವಿತೀಯಃ ಸದೈವ ಸಃ |

ದುಃಸಂಭಾವ್ಯಾ ಹಿ ಪೂರ್ವಾ ದಿಷ್ಟುಕ್ತ್ವಾಽಽಶಾಂ ಪಶ್ಚಿಮಾಂ ಜನೈಃ || ೭೭ ||

ಎರಡನೆಯದು ಬಿಡದೆ ಇರುವುದೆಂಬುದು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದು, ಅದು ಯಾವಾಗಲೂ ಎರಡನೆಯ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿಯೆ ಇದೆ. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ ? ಜನರು ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಅಸಾಧ್ಯವೇ ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ.

ಃ ತಾನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಹೊರಗಿನದಾಗಿ ಬಿಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣ ರೂಪವಾದ ಆತ್ಮನು ಅಸುಗುಣವುಳ್ಳವನೆಂದರ್ಥ, ಹಾಗೆಯೇ ಧ್ವಾನಿಸಬೇಕು.

“ದ್ವಿತೀಯವಾಸ್ತಭವತಿ ನಾಸ್ಮಾದ್‌ಗಣಶ್ಚಿದ್ಯತೇ” ಎಂಬುದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ —

ಸಾಧುಭೃತ್ಯಪರೀವಾರಃ ಸರ್ವದೋಪಾಸಕೋ ಭವೇತ್ |

ಪುತ್ರಾದಿಗಣಸಂತಾನಸ್ಥೈರ್ಯಮೇವ ಸದಾ ಭವೇತ್

|| ೭೮ ||

ಉಪಾಸಕನು ಯಾವಾಗಲೂ ಉತ್ತಮರಾದ ಭೃತ್ಯಪರಿವಾರವುಳ್ಳವನಾಗುವನು, ಮತ್ತು ಪುತ್ರ ಮುಂತಾದವರ ಗುಂಪು ಯಾವತ್ತು ವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗದೇ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದು.

೧೮. ಬೇರೆ ಪರ್ಯಾಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ —

ಭಾಯಾಮಯೇ ತಥಾಽಜ್ಞಾನೇ ಬುದ್ಧೌ ಚೈಕೈವ ದೇವತಾ |

ಮೃತ್ಯುಕಾಲಾತ್ಪರಾ ನಾಸ್ಯ ವ್ಯಾಧಿರಪ್ಯುಪಸರ್ಪತಿ

|| ೭೯ ||

ಹೊರಗಿನ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲೂ ಒಳಗಿನ ಅಜ್ಞಾನದಲ್ಲೂ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲೂ ಇರುವ ದೇವತೆ ಒಂದೇ. (ಇದನ್ನು ಮೃತ್ಯುವೆಂಬ ಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವನಿಗೆ) ಮರಣಕಾಲಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಈತನಿಗೆ ವ್ಯಾಧಿಯೂ ಸಹ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

೧೯. ಕೊನೆಯ ಪರ್ಯಾಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ —

ವಿರಾಡಾತ್ಮನಿ ದೇಹೇ ಚ ಬುದ್ಧಾವಿತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವವತ್ |

ಆತ್ಮಸ್ಥಿತಿ ಚ ವಶ್ಯಾತ್ಮಾ ಪ್ರಜಾ ಚಾಪಿ ಶಮಾನ್ವಿತಾ

|| ೮೦ ||

ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನಲ್ಲೂ, ದೇಹದಲ್ಲೂ, ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಾಣದೇವತೆಯಿರುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ (ಎಲ್ಲವೂ ಹಿಂದಿನ ಪರ್ಯಾಯದಂತೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು) ಇದರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಸ್ಥಿತಿ ಎಂಬುದು ಉಪಾಸ್ಯದೇವತೆಯಾದ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನಿಗೆ ವಿಶೇಷಗುಣ. ಅದರ ಅರ್ಥ ವಶ್ಯಾತ್ಮ ಎಂದು (ಅಂದರೆ ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುವನೆಂದರ್ಥ) (ಈ ಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವನಿಗೆ) - ಸಂತತಿಯೂ ಸಹಾ ಈ ರೀತಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಶಾಂತಿಯುತವಾಗಿರುವುದು.

ವ್ಯಸ್ತಾನಾಂ ಪೂರ್ವಮುದ್ದೇಶಃ ಸಮಸ್ತಾನಾಂ ತ್ವಿಹೋದಿತಃ |

ವಿವಕ್ಷಾವಸಿತಿರ್ಗಾರ್ಗೀ ತಥಾ ಸತ್ಯುಪಪದ್ಯತೇ

|| ೮೧ ||

ಹಿಂದು ಮುಂದಿನ ಪರ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ - ಮೊದಲಿನ ಪರ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಸ್ತವಾದ (ಬಿಡಿಯಾದ) ವಸ್ತುಗಳ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ (ಕೊನೆ ಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ) ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಉದ್ದೇಶ ಮಾಡಿದೆ. ಹಾಗಾದರೇನೇಯ ಗಾರ್ಗ್ಯನ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದು, ಹೊಂದುವುದು.

ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾತೋಪದೇಶಃ ಸನ್ಮಂದಾದೇನ ಪುನಃ ಪುನಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಾನ್ಯದನ್ಯದವದದಾತ್ಮನ್ವೀತ್ಯನ್ತಮಾದರಾತ್

|| ೮೨ ||

(ಅಜಾತಶತ್ರುವಿನ) ಸಂವಾದದಿಂದ ಉಪದೇಶವು ತಿರಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರಲು ಪದೇ ಪದೇ (ಗಾರ್ಗ್ಯನು) ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು 'ಆತ್ಮನ್ವೀ' ಎಂಬ ಪರ್ಯಂತ ಬಹಳ ಆದರದಿಂದ ಹೇಳಿದನು.

ವಿಶೇಷಾಣಾಮನನ್ತತ್ವಾತ್ಸಮಸ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೋಽವದತ್ |

ತಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ನಿಷಿದ್ಧೇಽಥ ತೂಷ್ಟೀಂ ಗಾರ್ಗ್ಯೋ ಬಭೂವ ಹ

|| ೮೩ ||

ಮತ್ತು ವಿಶೇಷ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸಮಸ್ತ (ಸಮಷ್ಟಿರೂಪ) ವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಆತನು ಹೇಳಿದನು, ಅದನ್ನೂ (ಅಜಾತಶತ್ರುವು) ನಿರಾಕರಿಸಲು ಗಾರ್ಗ್ಯನು ಸುಮ್ಮನಾದನು.

ಯತ್ಕೃತ್ಸ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಂ ತದೇವೇದಮವಿದ್ಯಯಾ |

ಏಕಧಾಽನೇಕಧಾ ಮೂಢೈಃ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ರಜ್ಜುಸರ್ಪವತ್

|| ೮೪ ||

ಅವಾಕ್ತಿರಸ್ಕಮಾಲೋಕ್ಯ ನೃಪೋ ಗಾರ್ಗ್ಯಮನುತ್ತರಮ್ |

ಏತಾವದಿತಿ ತಂ ಪ್ರಾಹ ಶೇಷಾಶಙ್ಕಾನಿವೃತ್ತಯೇ

|| ೮೫ ||

ತಲೆಯನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿ ಉತ್ತರವೇ ಇಲ್ಲದೆ ನಿಂತ ಗಾರ್ಗ್ಯನನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಜನು (ತಿಳಿದಿರುವುದು ಏನಾದರೊಂದು) ಉಳಿದಿದೆಯೇನೋ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸಲು ಇಷ್ಟೇಯೆ? ಎಂದು ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದನು ||

ನಿಗೃಹ್ಯಮಾಣಯೋಗೇ ಚ ಪುತಿಮತ್ರ ವಿನಿದಿಶೇತ್ |

ಬ್ರಹ್ಮ ಬ್ರವಾಣೇತ್ಯಾತ್ಮ ತ್ವಮೇತಾವದ್ಬ್ರಹ್ಮ ತಚ್ಚ ತೇ

|| ೮೬ ||

ನಿಗ್ರಹಿಸುವ ವಿಷಯವು ಒದಗಿದಾಗ ಪುನಃ ಸ್ವರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಬೇಕು. (ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ 'ಏತಾವನ್ನೂ ೩' ಎಂದು ಪುನಃ ಸ್ವರವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ) ಏಕೆ ನಿಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ? ಎಂದರೆ - ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವನೆಂದು ನೀನೇ ಹೇಳಿದ್ದೆ. ಈಗ (ನೀನು ಹೇಳಿದ) ಆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಇಷ್ಟೇ ಆಗಿರುವುದು.

ನಿಜವಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಗಾರ್ಗ್ಯನು ಹೇಳಿದ್ದು ಆದಿತ್ಯಾದಿ ರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ. ಅದು ನಿಜವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —

ಅಜ್ಞಾತೇ ಜಗದಜ್ಞಾತಂ ಜ್ಞಾತೇ ಜ್ಞಾತಂ ಚ ಯತ್ರ ತತ್ |
ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪೂರ್ಣತ್ವಾನ್ನ ತ್ವದುಕ್ತಮಕೃತ್ಸ್ನತಃ

|| ೮೭ ||

ಯಾವ ತತ್ವವು ತಿಳಿಯದೆ ಹೋದರೆ ಜಗತ್ತೇ ತಿಳಿಯದೋ, ಯಾವುದು ತಿಳಿದರೆ ಅದು ತಿಳಿಯುವುದೋ, ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮ, ಏಕೆಂದರೆ - ಅದು ಪೂರ್ಣ ವ್ಯಾಪಕ. ಅದರಿಂದ, ನೀನು ಹೇಳಿದ್ದು ಪೂರ್ಣವಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲ (ವೆಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದನು).

ಅವ್ಯಾವೃತ್ತತಾನನುಗತಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧಾತ್ಮವಸ್ತುನಿ |
ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ಸ್ಯಾನ್ನ ತ್ವದುಕ್ತೇಽತಥಾತ್ವತಃ

|| ೮೮ ||

ಬಿಡಿಯಾಗಿಯೂ ಇರದೆ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲೂ ಅನುವರ್ತಿಸಿಯೂ ಇರದೇ (ಸಾಮಾನ್ಯ - ವಿಶೇಷ ರೂಪಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದದೇ) ಇರುವ ಸ್ವತಃ ನಿತ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾದ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವುದು. ನೀನು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವುದಿಲ್ಲ ||

ಬೃ - ಅ. ೨, ಬ್ರಾ. ೧, ಕಂಡಿಕೆ ೧೪

“ಸಹೋವಾಚಾ ಚಾತಶತ್ರುಃ ಏತಾವನ್ನೂ ೨ ಇತ್ಯೇತಾವದ್ಧೀಃ
ನೈತಾವತಾ ವಿದಿತಂ ಭವತೀತಿ ಸಹೋವಾಚ ಗಾರ್ಗ್ಯ
ಉಪ ತ್ವಾ ಯಾನೀತಿ || ೧೪ ||

ಯಸ್ಮಾದೇವಮತೋ ಗಾರ್ಗ್ಯಮೇತಾವದ್ಧೀತಿವಾದಿನಮ್ |
ನೈಪೋ ನೈತಾವತೇತ್ಯಾಹ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾಸಂಭವಂ ಸ್ಫುಟಮ್

|| ೮೯ ||

ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿದನೋ, ಅದರಿಂದ ‘ಏತಾವದ್ಧಿ’ (ಇಷ್ಟೇ) ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಗಾರ್ಗ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು ರಾಜನು ‘ನೈತಾವತಾ’ ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಆಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಅಸಂಭವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದನು.

೨೦. “ಉಪ ತ್ವಾ ಯಾನಿ” ಎಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು ?

ಅಜ್ಞಾತಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವಸ್ಯ ದುಃಸಂಭಾವ್ಯಮಿದಂ ವಚಃ |
ನೈತಾವತೇತಿ ಬ್ರಹ್ಮತಃ ಕಾಶ್ಯೋ ವೇತ್ತೀತಿ ಲಿಙ್ಗೈತೇ

|| ೯೦ ||

ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯದೇ ಇದ್ದಲ್ಲಿ (ರಾಜನ) ‘ನೈತಾವತಾ’ ಎಂಬ ಮಾತು ಅಸಂಭಾವಿತವೇ ಆಗುವುದು. ಇದರಿಂದ ಕಾಶೀರಾಜನು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವನೆಂದು ಊಹಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಗಾಗ್ಯೋಽನುಮಾಯ ರಾಜೋಽನ್ಯಥ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮವೇದನೇ |

ಉಪಾಯಾನೀತ್ಯುವಾಚೇಮಂ ಪರಬ್ರಹ್ಮಾವಬುದ್ಧಯೇ || ೯೧ ||

ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸುರುಪೇತೋಽಸ್ಯ ಹಮಾದರಾತ್ |

ಅನುಶಾಧಿ ಯಥಾತತ್ತ್ವಮಿತ್ಯೇವಂ ವಾದಿನಂ ನೃಪಃ || ೯೨ ||

ಕ್ಷತ್ರಿಯಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಜಾತ್ಯಾ ಯದುಪೇಯಾದನಾಪದಿ |

ಪ್ರತಿಲೋಮಮಿದಂ ವೃತ್ತಂ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರೇನಿಷಿದ್ಧತಃ || ೯೩ ||

(೯೧) ಅನಂತರ ಗಾಗ್ಯನು ರಾಜನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಬೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ಊಹಿಸಿ ಈ ರಾಜನನ್ನು ಕುರಿತು ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗುವೆನೆಂದು (ಹತ್ತಿರ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ ಬರುವೆನೆಂದು) ಹೇಳಿದನು, ನಾನು (೯೨) ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಇಚ್ಛಿಸಿ ಆದರದಿಂದ ನಿನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದಿರುವೆನು. 'ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಇರುವಂತೆ ಬೋಧಿಸು' - ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವವನನ್ನು ಕುರಿತು ರಾಜನು ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಿಸುವನು. (೯೩) ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾದವನು ಆಪತ್ಕಾಲವಲ್ಲದ (ಅನುಕೂಲವಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ) ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ಹತ್ತಿರ (ವಿದ್ಯೆಗಾಗಿ), ಹೋಗುವುದೆಂಬುದು ವಿರುದ್ಧವಾದ ನಡವಳಿಕೆಯೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಇದನ್ನು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ನಿಷೇಧಿಸಿವೆ. ಎಂದು ಹೇಳಿದನು.

ಯೋಗಕ್ಷೇಮಫಲಾರ್ಥಾಯ ಗಮನಂ ನ ನಿಷಿದ್ಧತೇ |

ಬ್ರಹ್ಮ ಮೇ ವಕ್ಷ್ಯತೀತ್ಯರ್ಥಂ ನಿಷಿದ್ಧಂ ನೃಪಸರ್ಪಣಮ್ || ೯೪ ||

ಆದರೆ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ಫಲಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜನ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುವುದು ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ 'ನನಗೆ ಈತನು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವನೆಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜನ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುವುದು (ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ) ನಿಷಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಅತೋಽನುಪೇತಮೇವ ತ್ವಾಂ ಕರವಿನ್ಯಸ್ಯಬಿಲ್ಬವತ್ |

ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಜ್ಞಾಪಯಿಷ್ಯಾಮಿ ಯಜ್ಞಾನ್ಲೇ ಸರ್ವವಿದ್ಧವೇತ್ || ೯೫ ||

೦೦'ಅಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಧ್ಯಯನ ಮಾಪತ್ಯಾಲೇ ವಿಧೀಯತೇ | ಅನುವ್ರಜ್ಯಾಚಿ ಶುಶ್ರುಷಾ ಯಾವದಧ್ಯಯನಂ ಗುರೋಃ | ನಾಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ ಗುರೌ ಶಿಷ್ಯೋ ವಾಸಮಾತ್ಯಂತಿಕಂ ವಸೇತ್ | ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ ಚಾನನೂಚಾನೇ ಕಾಂಕ್ಷನ್ ಗತಿ ಮನುತ್ರಮಾಮ್ ||' ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ |

೦೦'ವೇದಾರ್ಥಾನಂದಿಗಚ್ಛೇಚ್ಛ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ವಿವಿಧಾನಿ ಚ | ಉಪೇಯಾದೀಶ್ವರಂ ಚೈವ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಾರ್ಥ ಸಿದ್ಧಯೇ ||' ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರ ಎಂದರೆ ಪ್ರಭು. ಅವನ ಹತ್ತಿರ ತನ್ನ ಯೋಗಕ್ಷೇಮದ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಹೋಗಬಹುದು.

ಅದರಿಂದ (ಶಿಷ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ) ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಬಾರದೆ ಇರುವಂತೆಯೇ ನಿನಗೆ ಕೈಯ್ಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಬಿಲ್ವಫಲದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಪಡಿಸುವೆನು. ಯಾವುದರ ಜ್ಞಾನದಿಂದ (ಮಾನವನು) ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗುವನೋ, ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸುವೆನು.

ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ತಮಥೋ ಪಾಣೌ ಗೃಹೀತ್ವೋತ್ತಿತವಾನ್ಮೃಪಃ |

ಆಜಗ್ಮತುಶ್ಚ ತೌ ಸುಪ್ತಂ ನರಂ ಕಾರ್ಯವಿವಕ್ಷಯಾ

|| ೯೬ ||

ಅನಂತರ ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿ ರಾಜನು ಆ ಗಾರ್ಗ್ಯನನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದನು. ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಮಲಗಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನ ಹತ್ತಿರ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಬಂದರು.

ಕರ್ತವ್ಯವಾದರೂ ಏನು ? ಎಂದರೆ —

೨೧. ಗಾರ್ಗ್ಯನು ತಿಳಿದ ಆತ್ಮನು ನಿಜವಾದದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ರಾಜನು ಬೋಧಿಸುವುದು.

ಗಾರ್ಗ್ಯೋಕ್ತಬ್ರಹ್ಮಾಭೋಕ್ತೃತಂ ತಥಾಽಮೀಷಾಮನಾತ್ಮತಾಮ್ |

ಬಾಲಾಕೇರ್ಬೋಧಯಿಷ್ಯಾಮೀತ್ಯತಃ ಸುಪ್ತಮಗಾನ್ಮೃಪಃ

|| ೯೭ ||

ಗಾರ್ಗ್ಯನು ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮ ಭೋಕ್ತನೆ ಅಲ್ಲವೆಂದೂ, ಮತ್ತು ಈ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲವೆಂದೂ, ಬಾಲಾಕಿಗೆ ನಾನು ಬೋಧಿಸುವೆನೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ರಾಜನು ಮಲಗಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನ ಹತ್ತಿರ ಹೋದನು.

‘ತಮೇತೈಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವರು —

ದೇವತಾನಾಮಭಿಃ ಕಾಶ್ಯೋ ಗತ್ವಾ ಸುಪ್ತಂ ಯಥೋದಿತ್ಯೈಃ |

ಆಮನ್ತ್ರಯಾಂ ತದಾ ಚಕ್ರೇ ಬೃಹನ್ನಿತ್ಯೇವಮಾದಿಭಿಃ

|| ೯೮ ||

ಕಾಶೀರಾಜನು ಹೋಗಿ ದೇವತಾನಾಮಗಳಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಬೃಹನ್, ಪಾಂಡರ ವಾಸಃ ಸೋಮರಾಜನ್ ಎಂಬವುಗಳಿಂದ ಮಲಗಿದವನನ್ನು ಆವಾಗ ಕರೆದನು.

ಸಂಬೋಧ್ಯಮಾನೋಽಪಿ ತಥಾ ಸುಪ್ತೋ ನೈವೋದಬುಧ್ಯತ |

ಯತೋಽತೋ ಗಾರ್ಗ್ಯಾಭಿಮತೋ ನ ಭೋಕ್ತೇತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ

|| ೯೯ ||

ಯಾವುದರಿಂದ ಎಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾದರೂ ಮಲಗಿದವನು ಎಚ್ಚರಾಗಲೇ ಇಲ್ಲವೋ ಅದರಿಂದ ಗಾರ್ಗ್ಯನಿಗೆ ಸಂಮತವಾದ ಪ್ರಾಣವು ಭೋಕ್ತನಲ್ಲ (ಆತ್ಮನಲ್ಲ)ವೆಂದು ತಿಳಿಯಿತು.

ಮಲಗಿದ ಪುರುಷನ ಹತ್ತಿರ ಏತಕ್ಕೆ ಹೋದದ್ದು ? ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವದು.

ಜಾಗೃತ್ಯಾಲಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಸುಪ್ತಂ ಕಿಮಿತಿ ಜಗೃತುಃ |

ಸ್ವಪ್ನತಾ ಸರ್ವಭಾವಾನಾಂ ಜಾಗೃತ್ಯಾಲೇ ಹಿ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ

|| ೧೦೦ ||

ಎಚ್ಚರ ಕಾಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಮಲಗಿದಾಗ (ಅವನ ಹತ್ತಿರ) ಏತಕ್ಕಾಗಿ (ಇಬ್ಬರೂ) ಹೋದರು, ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳೂ ಜಾಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ತೋರುವವು ಅಲ್ಲವೆ ?.

ಸಮಾಧಾನ —

ಪ್ರಾಣಾನಾಂ ದೇವತಾನಾಂ ಚ ಪುರುಷಸ್ಯ ಚ ಸಂಕರಾತ್ |

ಬೋಧೇ ನ ಶಕ್ಯತೇ ಕರ್ತುಂ ವಿವೇಕೋ ಭೋಕ್ತೃಭೋಜ್ಯಯೋಃ

|| ೧೦೧ ||

ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ, ದೇವತೆಗಳೂ, ಪುರುಷನೂ ಎಲ್ಲವೂ ಎಚ್ಚರಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಹಾಲು ನೀರುಗಳಂತೆ) ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಭೋಕ್ತಾ, ಭೋಜ್ಯಗಳ ವಿವೇಕವನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಭೋಕ್ತೃತ್ವಮೇವ ಪುಂಸೋಽಸ್ಮಿ ಭೋಜ್ಯತ್ವಂ ನ ಮನಾಗಮಿ |

ಕಾತ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯತೋಽನಸ್ಯ ಭೋಜ್ಯತ್ವೇವ ನ ಭೋಕ್ತೃತಾ

|| ೧೦೨ ||

ಪುರುಷನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವೇ (ಸಾಕ್ಷಿತ್ವವೇ) ಇರುವುದು, ಭೋಜ್ಯತೆಯು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಣವಸ್ತುವಿಗೆ ಭೋಜ್ಯತ್ವವೇ ಇರುವುದು. ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ರಾಜನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ (ವಿವೇಕವಾಗುವುದು).

ಸಂಕೀರ್ಣತ್ವಾದಶಕ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರಬೋಧೇ ಭೋಕ್ತೃಭೋಜ್ಯಯೋಃ |

ಕರ್ತುಂ ವಿವೇಕೋಽತೋ ಯಾತಃ ಸುಪ್ತಂ ಪುರುಷಮಾದರಾತ್

|| ೧೦೩ ||

ಎಚ್ಚರಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಸಂಕೀರ್ಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭೋಕ್ತೃ-ಭೋಜ್ಯಗಳ ವಿವೇಕವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದು, ಅದರಿಂದ (ರಾಜನೂ, ಗಾರ್ಗ್ಯನೂ) ಮಲಗಿದ್ದ ಪುರುಷನಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಆದರದಿಂದ ಹೋದರು.

ತಸ್ಮಾದ್ಯದ್ಯಪಿ ಸಾಂನಿಧ್ಯಂ ಪ್ರಾಣಾದೀನಾಂ ಪ್ರಜಾಗರೇ |

ಸಂಕೀರ್ಣತ್ವಾದ್ವಿಧಸ್ತೇಷಾಂ ದುಃಶಕಂ ತದ್ವಿವೇಚನಮ್

|| ೧೦೪ ||

ಅದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳ ಸಾಂನಿಧ್ಯವು ಎಚ್ಚರಿನಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಕರವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತಿಳಿಯುವುದು ಕಷ್ಟವೇ ಆಗುವುದೆಂದು (ಮಲಗಿದ್ದವನ ಹತ್ತಿರ ಹೋದದ್ದು).

ಸಂಕರವೆಂಬುದು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ? ಎಂದರೆ —

ಆತ್ಮನಃ ಪ್ರೋಷಿತತ್ವಾತ್ ಭೋಗೋಽಸ್ಮೈ ನ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ।

ಉದಾಸತೇಽಖಿಲಾಃ ಸುಪ್ತೇ ದೇವತಾಃ ಕರಣೈಃ ಸಹ

॥ ೧೦೫ ॥

(ಭೋಕ್ತೃ) ಆತ್ಮನೂ ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ (ಉಪಸಂಹಾರ ಅಥವಾ ಲೀನನಾಗಿರುವುದರಿಂದ) ಇವನಿಗೆ ಭೋಗವು (ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯ ಭೋಗವು) ಆಗುವುದಿಲ್ಲ, ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ (ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ) ದೇವತೆಗಳೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಡನೆ (ಕೆಲಸ ಮಾಡದೆ) ಉದಾಸೀನವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಈ ರೀತಿ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಉಪಸಂಹಾರವು ಏತರಿಂದ ಆಗುವುದು ?

ಜಾಗ್ರದ್ಭೋಗಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ ಪ್ರಕ್ಷಯಾತ್ತದಾ ।

ಶೇರತೇ ಕರಣಾನ್ಯಸ್ಯ ಸಹ ಭೋಕ್ತಾಽಽತ್ಮನಾ ಽಽತ್ಮನಿ

॥ ೧೦೬ ॥

ಎಚ್ಚರಿನಲ್ಲಿ ಭೋಗವನ್ನು ಕೊಡುವ ಕರ್ಮವು ಆವಾಗ ಕ್ಷಯಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಭೋಕ್ತೃ ಜೀವಾತ್ಮನೊಡನೆ ಇವನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ (ಅಜ್ಞಾತವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ) ಮಲಗುವವು (ಲೀನವಾಗುವವು).

ಪ್ರಾಣ ಏಕಸ್ತು ಜಾಗರ್ತಿ ಭೋಕ್ತಾ ಯೋ ಗಾರ್ಗ್ಯಸಂಮತಃ ।

ಪ್ರಾಣೇನ ರಕ್ಷನ್ನಿತಿ ಚ ತಥೋದಕೇ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯತೇ

॥ ೧೦೭ ॥

ಯಾವುದು ಗಾರ್ಗ್ಯನಿಗೆ ಸಂಮತವೋ ಆ ಪ್ರಾಣವೊಂದು ಮಾತ್ರ (ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ) ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುವುದು, “^{೧೨}ಪ್ರಾಣೇನ ರಕ್ಷನ್ ಅವರಂ ಕುಲಾಯಂ” ಎಂದು ಮುಂದೆಯೂ ಹೇಳುವುದು ॥ ಇದು ಪ್ರಾಣ ಮಾತ್ರ ಆವಾಗ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ, ಇದು ಅನುಭವಕ್ಕೂ ಹೊಂದಿರುವುದು.

ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಯ ಇತಿ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ತಥಾಽನಸ್ತಮಿತಶ್ರುತೇಃ ।

ಅಶ್ವಾನ್ತಃ ಪ್ರಾಣ ಏವಾತೋ ಜಾಗತ್ಯತ್ರ ದಿವಾನಿಶಮ್

॥ ೧೦೮ ॥

^{೧೨}ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನಿಂದ ಈ ಕೇಳಾದ ಗೂಡನ್ನು (ಶರೀರವನ್ನು) ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ ಈ ಸಾಕ್ಷಿ ಚೇತನವು ತಾನು ಮಲಗದೇ ಎಚ್ಚರವಾಗಿದ್ದು ನೇರ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವನು.

“ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಯ ಏವ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಪುರೇ ಜಾಗ್ರತಿ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು “ನ ವ್ಯಥತೇ ನರಿಷ್ಕೃತಿ ಸೈವಾನಸ್ತಮಿತಾ ದೇವತಾ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ ಇದು ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ಈ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಾಯುವೊಂದೇ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹಗಲೂ ಇರಳೂ ಎಚ್ಚರಾಗಿರುವುದು ||

ಯಥಾ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥಾಯಾಂ ಭೋಕ್ತಾ ಪ್ರಾಣಃ ಪುರಾಽಭವತ್ |

ಸ್ವಪ್ನೇಽಪ್ಯೇಷ ತಥೈವಾಽಽಸ್ಮೇ ಬೋದ್ಧಾ ಚೇದ್ಬುದ್ಧತಾಮಯಮ್

|| ೧೦೯ ||

ಹೇಗೆ ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಾಣವು ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದಿತೋ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲೂ (ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲೂ) ಹಾಗೆಯೇ ಇರುವುದಷ್ಟೆ. ಅದು ಚೇತನವೇ ಆಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿ. (ಅದರಿಂದ ಇದು ಭೋಕ್ತೃನೂ ಅಲ್ಲ ಚೇತನವೂ ಅಲ್ಲ).

ಪ್ರಾಣಕ್ಕೂ ಚಂದ್ರನಿಗೂ ಭೇದವಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಚಂದ್ರನ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಎಚ್ಚರಿಸಿದರೂ ಎಚ್ಚರಾಗಲಿಲ್ಲ ಅಷ್ಟೆ, ಅಚೇತನವಾದ್ದರಿಂದಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕೆ —

ಪ್ರಣಸ್ಯೇನ್ನೋಸ್ತಥಾ ಚಾಪಾಂ ತ್ರ್ಯನ್ನಾತ್ಮಾವಿಷ್ಣುತೌ ಯತಃ |

ಐಕ್ಯಮುಕ್ತಮತಃ ಪ್ರಾಣೋ ಬೋಧ್ಯತೇ ಚನ್ದನಾಮಭಿಃ

|| ೧೧೦ ||

ಬೃಹನ್ನಿತ್ಯೇವಮಾದೀನಿ ಸನ್ತು ಚೇಹೋಪಲಕ್ಷಣಮ್ |

ಅನುಕ್ತದೇವತಾನಾಮ್ನಾಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ತ್ವದ್ಗೋಽಥವಾ

|| ೧೧೧ ||

ಬೃಹನ್ - ಇತ್ಯಾದಿ ನಾಮಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿವೆ ಅಥವಾ ಹೇಳದ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಅದರ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಆಗುವುದು.

ಯದಿ ಭೋಕ್ತಾ ಭವೇತ್ಪ್ರಾಣೋ ಜಾಗ್ರದ್ಭಿಬ್ಬಮಾಗತಮ್ |

ಅಶ್ರೋಷ್ಯತ್ ನ ಚೇದ್ಬೋಕ್ತಾ ನಾಶ್ರೋಷ್ಯದುಪಲಾದಿವತ್

|| ೧೧೨ ||

ಪ್ರಾಣವು ಭೋಕ್ತೃ ಆತ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯುವಂತೆ (ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲೂ) ಬಂದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಲಿದ್ದಿತು, ಅದು ಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ ಕೇಳುತ್ತಲಿಲ್ಲವಾದರೆ ಭೋಕ್ತೃನಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದು.

ಪುನಃ ಶಂಕೆ —

ನನು ಸುಪ್ತೇಽಪಿ ಪುಂಸ್ಸಸ್ಮಿನ್ನೋಧಿತಃ ಸನ್ದನಾಮಭಿಃ |

ಭೋಕ್ತೃವ ಭೋತ್ಸ್ಯತೇ ಶಬ್ದಂ ನ ತ್ವಭೋಕ್ತಾ ಪರೋ ಜಡಃ

|| ೧೧೩ ||

ಪುರುಷನಿವನು ಮಲಗಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಎಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ತಾನು ಭೋಕ್ತೃವೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅರಿಯುವನು. ಆದರೆ ಭೋಕ್ತೃವಲ್ಲದ ಮತ್ತೊಂದು ಜಡವಾಗಿರುವುದು, ಅದು ಅರಿಯಲಾರದು.

ನೈವಾತೋಽಪಿ ವಿವೇಕಃ ಸ್ಯಾದುತ್ಥಿತಃ ಕೋಽನಯೋರ್ಧ್ವಯೋಃ || ೧೧೪ ||

ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರದಿಂದಲೂ (ಭೋಕ್ತೃ-ಭೋಗ್ಯಗಳ) ವಿವೇಕವಾಗಲಾರದು, (ರಾಜನಿಗೂ ಗಾರ್ಗ್ಯನಿಗೂ) ಸಂಮತವಾದ ಆತ್ಮರುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರು ಎದ್ದವರು ? ಎಂಬುದಾಗಿ (ಸಂಶಯವೇ ಹುಟ್ಟುವುದು) ಎಂದು ಶಂಕೆ.

ಈ ಸಂಶಯದ ಪರಿಹಾರವು - ಹೀಗಿದೆ —

ನೈವಂ ಗಾರ್ಗೀಯಪಕ್ಷಸ್ಯ ವಿಶೇಷಾವಧೃತೇಃ ಸದಾ |

ಅಜಾತಶತ್ವಭಿಪ್ರೇತಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಪ್ರಾಕ್ತಮಾಣತಃ || ೧೧೫ ||

ಹೀಗೂ ಸರಿಯಲ್ಲ - ಗಾರ್ಗ್ಯನ ಪಕ್ಷವಾದ (ಪ್ರಾಣ ವಸ್ತುವಿಗೆ) ಅಜಾತಶತ್ರುವಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತುವಿನಿಂದ (ಬೇರ್ಪಟ್ಟಿರುವ) ವಿಶೇಷವು (ಯಾವಾಗಲೂ ಉಸಿರು ಬಿಡುವು ದೆಂಬ ವಿಶೇಷವು) ಪ್ರಮಾಣವು (ಎಚ್ಚರು) ಹುಟ್ಟುವ ಮುಂಚೆಯೇ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. (ಅದರಿಂದ ಅದು ಭೋಕ್ತೃನಲ್ಲ).

೨೨. ವಿಶೇಷ ನಿರ್ಣಯವು ಹೇಗೆಂದರೆ ? —

ಯೋಽನಸ್ತಮಿತ ಏಕೋಽತ್ರ ವಾಗಾದ್ಯಸ್ತಮಯೇಽಮೃತಃ |

ಇನ್ಮೋಽಸಪತ್ನೋಽಬ್ಧೇಹಶ್ಚ ನಾಮರೂಪಸಮಾವೃತಃ || ೧೧೬ ||

ಯಾವುದು ಇಲ್ಲಿ (ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ) ಒಂದೇ ಆಗಿ ವಾಗಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅಸ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಮರವಾಗಿರುವುದೋ, ಮತ್ತು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ತನಗೊಬ್ಬ ಶತ್ರುವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದು ಜಲಮಯ ಶರೀರವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ (ಹೊರಗಿನ) ನಾಮರೂಪಗಳಿಂದ (ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ) ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೋ || ಮತ್ತು

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾದ್ಯಖಿಲಂ ವಿಶ್ವಂ ಸಂವ್ಯಾಪ್ಯ ಸಮವಸ್ಥಿತಃ |

ಓತಂ ಪ್ರೋತಂ ಜಗದ್ಯಸ್ಮಿನ್ನರನಾಭಿನಿದರ್ಶನಾತ್ || ೧೧೭ ||

ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದೋ ಅದು, (ಚಕ್ರದ) ಅರಗೋಲುಗಳು ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ (ಗುಂಭದಲ್ಲಿ) ಅವಲಂಬಿಸಿ ಇರುವಂತೆ ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಈ ಪ್ರಾಣವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿದೆ (ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿದೆ) (ಅಂದರೆ ಜಗತ್ತಿಗೆ ನಾಭಿಯಂತೆ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ).

ಕುರ್ವಾಣಸ್ತುಮುಲಂ ಶಬ್ದಂ ಸ್ವವ್ಯಾಪಾರಮಶೇಷತಃ |

ಕುರ್ವಾಣ ಏವ ಸ್ವಪ್ನೇಽಪಿ ಪ್ರಾಣ ಆಸ್ತೇ ಪ್ರಭೋಧವತ್

|| ೧೧೮ ||

ಮತ್ತು ಈ ಪ್ರಾಣವು ದೊಡ್ಡ ಶಬ್ದವನ್ನು (ಗೊರಿಕೆಯನ್ನು) ಮಾಡುತ್ತಾ, ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು (ಉಸಿರು ಬಿಡುವಿಕೆಯನ್ನು) ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲೂ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುವುದು, ಎಚ್ಚರಿನಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಈ ಪ್ರಾಣವು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲೂ ಇರುವುದು.

ನ ಚ ಭೋಕ್ತೃನೃರಂ ಪ್ರಾಣಾದ್ಗೋಷೇಹಾಭ್ಯುಪೇಯತೇ |

ತತ್ಕಾಲೇ ಭಿನ್ನಕಾಲೇ ವಾ ಪ್ರಾಣಾದನ್ಯಸ್ಯ ಭೋಜ್ಯತಃ

|| ೧೧೯ ||

ಮತ್ತು ಗಾರ್ಗನು ಪ್ರಾಣಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೊಬ್ಬ ಭೋಕ್ತೃನಿರ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ, ಆ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಭಿನ್ನಕಾಲದಲ್ಲೂ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾದದ್ದು ಭೋಜ್ಯವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ (ಪ್ರಾಣವೇ ಭೋಕ್ತನೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಸಂಮತ).

ತಸ್ಮಾದವಶ್ಯಂ ಬೋಧ್ಯವ್ಯಂ ಬೋಧ್ಯಂ ಸಾಕ್ಷಾದುಪಸ್ಥಿತಮ್ |

ಪ್ರಾಣೇನ ಬೋಧ್ಯ ರೂಪತ್ವಾದ್ವಾಹ್ಯಂ ದಗ್ಧಾ ಯಥಾ ದಹೇತ್

|| ೧೨೦ ||

ಅದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವೇ ತಿಳಿಯುವ ಬೋಧಕನಾದ್ದರಿಂದ ನೇರಾ ತನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದ ಜ್ಞೇಯವಸ್ತುವನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದದ್ದು, ಸುಡುವ ಬೆಂಕಿಯು ತನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದಿದ್ದನ್ನು ಇಂಧನವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸುಡುವುದೋ ಹಾಗೆ.

ನ ಚಾಸೌ ಬೋಧ್ಯಮಾನೋಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಬುದ್ಧ್ಯತ ನಾಮ ತತ್ |

ಪ್ರಾಣೋಽಭೋಕ್ತಾ ತತಃ ಸಿದ್ಧಃ ಸ್ವನಾಮಾಪ್ರತಿಬೋಧನಾತ್

|| ೧೨೧ ||

ಈ ಪ್ರಾಣವು ಎಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೂ ಆ ಹೆಸರನ್ನು ಅರಿಯಲಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ತಿಳಿಯದ್ದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಣವು ಭೋಕ್ತನಲ್ಲ (ಆತ್ಮನಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವು)

ಸ್ವಾಖ್ಯಾವಿಶೇಷಸಂಬನ್ಧಾಗ್ರಹಣಾಚ್ಛೇನ್ನ ಬುದ್ಧವಾನ್ |

ಅಗ್ರಹಾಸಂಭವಾನ್ವೈವಂ ಸರ್ವಜ್ಞಾದೇವತಾ ಯತಃ

|| ೧೨೨ ||

ತನ್ನ ಹೆಸರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಅರ್ಥಸಂಬಂಧವು ತಿಳಿಯದಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕಿಸಿದರೆ - ಸಮಾಧಾನ. ಹೀಗೆ ಸರಿಯಲ್ಲ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ, ಪ್ರಾಣದೇವತೆಯು ಸರ್ವಜ್ಞಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ.

ರಾಜನು ಹೇಳುವ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಮೇಲಿನ ದೋಷಗಳು ಸಮಾನವಲ್ಲವೆ ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸುವುದು —

ತ್ವತ್ಕೇಷ್ವಗ್ರಹೋ ದೋಷಸ್ತುಲ್ಬಶ್ಚೇದಿತಿ ಚೋದ್ಯತೇ ।

ನೈವಂ ಕೃತ್ಸಾಭಿಮಾನಿತ್ವಾದೇಕದೇಶಾನಹಂಕೃತೇಃ

॥ ೧೨೩ ॥

ನಿನ್ನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ ಈ ರೀತಿ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡದಿರುವ ದೋಷವು ಸಮಾನವಲ್ಲವೆ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ ಉತ್ತರ - ಈ ರೀತಿ ದೋಷವಿಲ್ಲ. (ರಾಜನು ಹೇಳುವ) ಆತ್ಮನು ಸಮಸ್ತ (ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ) ಅಭಿಮಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ, ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಏಕದೇಶವಾದ (ಪ್ರಾಣವೊಂದರಲ್ಲಿ) ಅಹಂಕಾರ (ನಾನು ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನ) ವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ (ಹೆಸರನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲಾಗಲಿಲ್ಲ)

ಅದನ್ನೆ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸಾಧಿಸುವರು —

ಅಜ್ಞುಲ್ಯಾದ್ಯಭಿಧಾನೋಕ್ತೌ ನ ಹಿ ತದ್ವಾನ್ತಬುಧ್ಯತೇ ।

ಕೃತ್ಸಾದೇಹಾಭಿಮಾನೈವಂ ನೈಕದೇಹಾಭಿಮಾನಭುಕ್

॥ ೧೨೪ ॥

ಬೆರಳು, ಕಾಲು ಕೈ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಲ್ಲಿ (ಆ ಅಂಗಗಳುಳ್ಳವನು) ಎಚ್ಚರಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪೂರ್ಣದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವುಳ್ಳವನೇ ಆತ್ಮ (ರಾಜನಿಗೆ ಬೇಕಾದ ವನು) ಏಕ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನಲ್ಲ.

ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ತು ಸಮಾಪ್ತತ್ವಾನ್ಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಸ್ತುಷು ।

ನಾಸ್ತತ್ವತ್ಸಾದ್ಯದಸಂಬೋಧಸ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವಾಭಿಮಾನತಃ

॥ ೧೨೫ ॥

ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೂ (ಸಮಷ್ಟಿ ವ್ಯಪ್ತಿ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೂ) ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಆಗುವಂತೆ ಜ್ಞಾನವು ಆಗದೆಯಿರುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಅಭಿಮಾನವು ಇರಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ^{೧೪} (ಗ್ರಹಣವಾಗಿಲ್ಲವೆನ್ನಲಾಗದು).

ಬೋಧಾಬೋಧೌ ಚಿತೇರ್ನ ಸ್ತಃ ಕೂಟಸ್ಥಜ್ಞಪ್ತಿಮಾತ್ರತಃ ।

ಪರಾಯತ್ತಪ್ರಬೋಧೋ ನಾ ಹ್ಯಪ್ತಾತ್ರೋತ್ಪಾದ್ಯವೇರಿವ

॥ ೧೨೬ ॥

^{೧೩}ಗೋತ್ರಜಾತಿಯಂತೆ ಪ್ರಾಣವು ಸಮಸ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲೂ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಹಂ ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನವು ಸರ್ವತ್ರ ಬರಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕರೆಯಲು ಚಂದ್ರನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಗ್ರಹಣವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ.

^{೧೪}ಕಾಶೀರಾಜನಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಆತ್ಮನು ಯಾವ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಮಲಗಿರುವನು, ಪ್ರಾಣವು ಮಾತ್ರ ಶ್ವಾಸ ಉಚ್ಚ್ವಾಸವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ, ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಮಲಗಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ, ಅದರಿಂದ ಹೆಸರು ಹೇಳಿದರೂ ಗ್ರಹಣವಾಗದಿರುವುದು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಆತ್ಮನಿಗೆ ಹಾಗಲ್ಲವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಅರಿಯಬೇಕು ॥

ನಿರ್ವಿಕಾರವಾದ ಚೈತನ್ಯವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೇ ಈ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. (ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಆತ್ಮನು ಜ್ಞಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಜ್ಞಾತ ಹೇಗಾದನೆಂದರೆ? - ಇನ್ನೊಂದರ ಅಧೀನವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವ ಆತ್ಮನು (ಅಮುಖ್ಯನಾದವನೇ ಜ್ಞಾತ) ಜಲಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ಸೂರ್ಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕ್ಕಿಂತ ಬಿಂಬ ರೂಪನಾದ ಆದಿತ್ಯನಂತೆ (ಮುಖ್ಯಾತ್ಮನೆಂಬುವನೂ) ಇರುವನು ||

ಸ್ವಸಂಜ್ಞಯಾಽಪ್ಯಸಂಬೋಧೋ ಯಥಾ ದೃಷ್ಟಸ್ತದಾತ್ಮನಃ |
ಭೋಕ್ತೃತ್ವೇ ಸತ್ಯಪಿ ತಥಾ ಪ್ರಾಣೇಽಪ್ಯಪ್ರತಿಬೋಧನಮ್ || ೧೨೭ ||

ಹೇಗೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಇದ್ದರೂ ತನ್ನ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣವಿದ್ದರೂ ಗ್ರಹಣವಾಗದೆ ಇರುವುದು ||

ಸುಪ್ತಾಸುಪ್ತತ್ವಸಂಭೇದವಿಶೇಷನ್ಯಾಯಸಂಭವಾತ್ |
ನೈವ ಸುಪ್ತಗ್ರಹೋ ಯುಕ್ತೋ ನ ತ್ವಸುಪ್ತಸ್ಯ ಯುಜ್ಯತೇ || ೧೨೮ ||

ಮಲಗಿದೆ, ಮಲಗಿಲ್ಲ - ಎಂಬ ಬೇಧ ವಿಶೇಷವು ಇರುವ ನ್ಯಾಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದರಿಂದ, ಮಲಗಿದ (ಆತ್ಮನಿಗೆ) ಗ್ರಹಣವಾಗುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಮಲಗದೆ ಇರುವ (ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ) ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಣವಾಗದಿರುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಶೋತ್ರಾದೇರ್ಗುಣಭೂತತ್ವಾತ್ಪ್ರಧಾನಂ ಪ್ರತಿ ಸರ್ವದಾ |
ತಸ್ಮಿಂಞ್ಚಾಗ್ರತಿ ಜಾಗತಿ ಸುಪ್ತೇ ಸ್ವಪಿತಿ ತದ್ವಶಾತ್ || ೧೨೯ ||

ಪ್ರಧಾನವಾದ (ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ) ಶೋತ್ರ ಮುಂತಾದ (ಇಂದ್ರಿಯಗಳು) ಯಾವಾಗಲೂ ಅಡಿ ಯಾಳಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದು (ಪ್ರಾಣವು) ಎಚ್ಚರಾಗಿರಲು (ಇವುಗಳು) ಎಚ್ಚರಾಗಿರುವವು, ಅದು ಮಲಗಿದರೆ ಅದರ ಅಧೀನತೆಯಿಂದ ಮಲಗುವವು.

ನೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಭವೇತ್ಪ್ರಾಪ್ತೋ ಯದಿ ಪ್ರಾಣಪ್ರಧಾನತಾ |
ನಾಮಾತ್ಮಾಃ ಶೇರತೇ ಯಸ್ಮಾದ್ರಾಜ್ಞಃ ಸ್ವಾಮಿನಿ ಜಾಗ್ರತಿ || ೧೩೦ ||

(ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ) ಪ್ರಾಣವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ನಿದ್ರೆಯು ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ, ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ರಾಜನು ಎಚ್ಚರಾಗಿರಲು ಸಚಿವರು ನಿದ್ರಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಎಂಬುವಂತೆ) || (ಪ್ರಾಣವೇ ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಸಹ ನಿದ್ರಿಸದೇ ಇರಬೇಕಾಗುವುದು ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಂತೆ).

ಪ್ರಶ್ನೆ - ಪ್ರಾಣದ ಹೆಸರೇ ಅಲ್ಲದ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆದಿರುವದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಅರಿವಾಗಲಿಲ್ಲ, ಆತ್ಮನೇ ಅಲ್ಲವೆಂಬುವ ಕಾರಣದಿಂದಲ್ಲ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ —

ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಸಂಜ್ಞಾಭಿರುಕ್ತೇಶ್ವೇದಪ್ರಬೋಧನಮ್ ।

ದೇವತಾತ್ಮನಿಷೇಧಾರ್ಥಪರತ್ವಾತ್ತ್ವದ್ಧೋಽರ್ಥವಾನ್

॥ ೧೩೧ ॥

(ಪ್ರಾಣದ ಹೆಸರಲ್ಲದ) ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಎಚ್ಚರಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ - (ಚಂದ್ರ) ದೇವತೆಯು ಆತ್ಮವೆಂದು (ಗಾರ್ಗ್ಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು) ನಿರಾಕರಿಸುವ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದರಿಂದ (ದೇವತಾ) ನಾಮ ಗ್ರಹಣವು ಸಾರ್ಥಕವೇ ಸರಿ.

ಇದರ ವಿವರಣೆ —

ಪ್ರಾಣಸ್ಯಾಭೋಕ್ತೃತಾಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ವನಾಮಾಗ್ರಹಣಾದಪಿ ।

ದೇವತಾಪ್ರತಿಷೇಧಾರ್ಥಂ ಬೋಧ್ಯತೇ ಚಸ್ತನಾಮಭಿಃ

॥ ೧೩೨ ॥

ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಭೋಕ್ತೃವಲ್ಲವೆಂಬ ನಿರ್ಣಯವು ತನ್ನ ನಾಮವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸದಿರುವದರಿಂದಲೂ ಆಗಬಹುದು, ಚಂದ್ರನ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ದೇವತೆಯು (ಇದು) ಅಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ; (ಮಲಗಿದವನು) ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು.

೨೩. ಆದರೂ ಕೆಲವರು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಆತ್ಮವೆನ್ನುವರು, ಅವರ ಮತ ನಿರಾಕರಣೆ —

ಸ್ಮೃತಿಜ್ಞಾನೇಷ್ವಕಾದೀನಾಂ ಸಂಧಾನಾನುಪಪತ್ತಿಃ ।

ಕರಣಾನಾಮಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ದೇಹಾಂಶಾನಾಮಿವೇಷ್ಯತೇ

॥ ೧೩೩ ॥

ಸ್ಮರಣೆ - ಜ್ಞಾನ - ಇಚ್ಛೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಭೋಕ್ತೃ (ಆತ್ಮ)ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ದೇಹದ ಅವಯವಗಳು (ಹಸ್ತ ಮೊದಲಾದವು) ಆತ್ಮವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಂಮತವಾಗಿರುವಂತೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು.

ಅಚೈತನ್ಯಾತ್ಮಭೋಕ್ತೃಸ್ಯ ಕುತೋ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಸಂಭವಃ ।

ಚಿದನ್ಯಸ್ಯ ಚ ಭೋಜ್ಯತ್ವಾನ್ನಾನ್ಯಸ್ಯಾತೋಽಸ್ತಿ ಭೋಕ್ತೃತಾ

॥ ೧೩೪ ॥

ಹಾಗೆಯೇ ಹೇಳಿದ ಇಂದ್ರಿಯ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಚೈತನ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಚಿತ್ತಲ್ಲದ ವಸ್ತುವು ಭೋಜ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾದುದಕ್ಕೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ದಕ್ಷಾಪೂಷಿಕನೀತ್ಯೈವ ಕರಣಾನಾಮಭೋಕ್ತತಾ ।

ನ ಚ ಪ್ರಾಣಾತಿರೇಕೇಣ ದೇವತಾನ್ಯೋಪಪದ್ಯತೇ

॥ ೧೩೫ ॥

ದಂಡಾಪೂಷಿಕಾ ನ್ಯಾಯದಿಂದಲೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಭೋಕ್ತೃ (ಆತ್ಮ)ವಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದೇವತೆಯೆಂಬುದು ಬೇರೆಯಾಗಿದೆಯೆಂಬುದೂ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.

ಅದರಲ್ಲೂ ಉಪಕ್ರಮವಿರೋಧ ಶಂಕೆ ಮಾಡುವುದು —

ನನು ತದ್ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಪ್ರಾಗಾದಿತ್ಯಾದಿರಿರಿತಃ ।

ದೇವತಾವಿಷಯೋ ಭೇದಃ ಸ ಕಥಂ ವಿನಿವಾರ್ಯತೇ

॥ ೧೩೬ ॥

ಪ್ರಶ್ನೆ — ಹಿಂದೆ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆ ಪ್ರಾಣವಸ್ತುವಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೆ ? ಹೀಗಿರುವಾಗ ದೇವತಾ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿರಾಕರಿಸುವುದು ?

ಅದರಂತೆ ಪ್ರಾಣವೇ ಆತ್ಮನಲ್ಲವೆಂದ ಮೇಲೆ ಅದರೊಳಗೆ ಅಡಗಿದ್ದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಆತ್ಮವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆಯೆ ಅರ್ಥ ಈ ರೀತಿ ಅರ್ಥಾತ್ ತಿಳಿಯುವುದೆಂದು ಈ ನ್ಯಾಯದ ಸಮನ್ವಯ.

ಸಮಾಧಾನ —

ನೈವಂ ತಸ್ಯ ಸಮಸ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಣ ಏಕತ್ವಹೇತುತಃ ।

ಅರನಾಭ್ಯಾದಿದೃಷ್ಟಾನ್ತಾದ್ವಾಯುಪ್ರಾಧಾನ್ಯತ್ವಸ್ತಥಾ

॥ ೧೩೭ ॥

(ಅಂತರ್ಭಾವವು) ಹೀಗೆ ಅಲ್ಲ. ಆ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತಾಭೇದಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾಣವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವವು ಇರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ (ಗಾಡಿಯ) ಗುಂಭದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರದ ಅರಗೋಲುಗಳು ಹೇಗೆ ನಿಂತಿರುವವೂ ಹಾಗೆಯೆ ಎಂಬುವ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ವಾಯುವು ಪ್ರಧಾನವೆಂದೂ ತಿಳಿಯುವುದು (ಅದರಿಂದಲೂ ವಾಯುರೂಪವಾದ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ಭೇದಗಳಿಲ್ಲ)^೧.

^೧ಕೋಡಬಳಿಯನ್ನು ಒಂದು ಕೋಲಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಅದನ್ನು ಇಲಿ ತಿಂದು ಹಾಕಿತ್ತು. ಆವಾಗ ಒಬ್ಬ ಹೇಳಿದ ಮಾತು, 'ಇಡೀ ಕೋಲನ್ನೇ ತಿಂದು ಹಾಕಿತು ಇಲಿ' ಎಂದು. ಕೋಲನ್ನೇ ತಿಂದ ಮೇಲೆ ಕೋಡಬಳಿಯನ್ನು ತಿನ್ನದೇ ಬಿಡುವುದೆ ? ಇಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ತಿಂದಿತೆಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳದೆ ಇದ್ದರೂ ಹೇಳಿದಂತೆಯೆ ಅರ್ಥ. ಇದೇ ಈ ನ್ಯಾಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಾಣವೇ ಆತ್ಮನಲ್ಲವೆಂದ ಮೇಲೆ ಅದರೊಳಗೆ ಅಡಗಿದ್ದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಆತ್ಮವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆಯೆ ಅರ್ಥ. ಈ ರೀತಿ ಅರ್ಥಾತ್ ತಿಳಿಯುವುದೆಂದು ಈ ನ್ಯಾಯದ ಸಮನ್ವಯ ।

^೨ಮತ್ತು ಅರನಾಭ್ಯಾದಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆದಿ ಪದದಿಂದ 'ಏಷ ಉ ಏವ ಸರ್ವೇದೇವಾಃ ಕತಮ ಏಕೋದೇವ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಬೇಕು ॥

೨೪. ದೇಹಾತ್ಮವಾದದ ವಿಚಾರ - ಸ್ಥೂಲ ದೇಹವೇ ಏಕೆ ? ಆತ್ಮವಾಗಬಾರದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ —

ಸಂಘಾತ ಏವ ಭೋಕ್ತಾಸ್ತು ತಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಂಗತೇಃ |

ನ ತು ತದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಭೋಕ್ತೃತಾ ಮಿತ್ಯಸಂಭವಾತ್

|| ೧೩೮ ||

ಸಂಘಾತವೇ (ಎಂದರೆ ಈ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರವೇ) ಆತ್ಮನೆಂದಾಗಲಿ, ಅದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಬರುವುದು, ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಆತ್ಮನಿಲ್ಲ, ಅದರ ಅನುಭವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೨೫ -- ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ನಿರಾಕರಣೆ —

ನಾಚೇತನಸ್ಯ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಕಥಂಚಿದವಕಲ್ಪತೇ |

ಚಿದನ್ಯಸ್ಯ ಚ ಭೋಗ್ಯತ್ವಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾದನತೋಯವತ್

|| ೧೩೯ ||

ಅಚೇತನವಾದ (ಶರೀರಕ್ಕೆ) ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು (ಅನುಭವ ಮಾಡುವ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು) ಎಂದಿಗೂ ಹೇಗೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾದ ಕಂಬಳಿ, ಅನ್ನ, ನೀರು ಇವುಗಳಂತೆ ಭೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮವಲ್ಲ (ಶರೀರಕ್ಕೆ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತು ಆಗಬಹುದಷ್ಟೆ).

ನ ಚಾಪಿ ಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೋಪಲಬ್ಧತೇ |

ಚಿತ್ತಂ ಬನ್ದೋಪಲಬ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ತಜ್ಞಾತಾ ಕಃ ಪ್ರಕಲ್ಪತೇ

|| ೧೪೦ ||

ಮತ್ತು ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಚೈತನ್ಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಮತ್ತೊಂದು ಆತ್ಮ ಯಾವುದೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುತ್ತದೆ?

ನೇಹ ಚಿದ್ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಸ್ವಾರ್ಥಂ ಕಿಂಚಿದಪೀಷ್ಯತೇ |

ನಾಪಿ ಸ್ವಾರ್ಥಾತಿರೇಕೇಣ ಪ್ರಮಾಣಫಲಭಾಗ್ಯವೇತ್

|| ೧೪೧ ||

ಈ (ಲೋಕದಲ್ಲೂ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲೂ) ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾದದ್ದು ಸ್ವಾರ್ಥ. (ಸ್ವತಂತ್ರ) ವೆನಿಸಿದ ವಸ್ತು ಒಂದೂ ಸಂಮತವಾಗಿಲ್ಲ. ಸ್ವಾರ್ಥವಾದ (ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ) ಬೇರೆಯಾದದ್ದು ಪ್ರಮಾಣ ಫಲಕ್ಕೆ (ಅನುಭವಕ್ಕೆ) ಪಾತ್ರವಾಗಿಲ್ಲ, ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ನ ಹ್ಯಚಿತ್ತಂ ಪ್ರಮೇಯಂ ಸಚ್ಚಿನ್ನಿತ್ರಿಂಚಿದಪೀಕ್ಷ್ಯತೇ |

ನ ಚಾನುಭೂತಿಃ ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷ್ಯಮನ್ಯತೋಽಪೇಕ್ಷತೇ ಜಡಾತ್

|| ೧೪೨ ||

ಚೈತನ್ಯವಿಲ್ಲದ ಒಂದು ವಿಷಯವೂ ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ. ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಬೆಳಗುವ ಒಂದು ವಸ್ತುವೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅನುಭವವು ಬೇರೆ ಜಡವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

^೨ದೇಹಾತ್ಮತ್ವಕ್ಷನಿಷ್ಠತ್ವ ನ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿಷ್ಠತೇ |

ಲಿಂಗಸ್ಯ ಚಾಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್ಕೃತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾನಿತಾ

|| ೧೪೩ ||

ಮತ್ತು ದೇಹದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಆಗುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಹೇತುವು (ತರ್ಕವು) ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣವು ಒಂದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನವು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬರಬೇಕು ?

^೩ತಥಾಽರ್ಥಾನ್ತರಸಂಬನ್ಧೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇ ದೇಹನಿಷ್ಠತೇ |

ಅನುಸಂಧಾನಸಂಸಿದ್ಧೌ ನ ಕಿಂಚಿನ್ನಾನಮಿಷ್ಠತೇ

|| ೧೪೪ ||

ದೇಹದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವಿಷಯ ಸಂಬಂಧವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಲು (ಪುನಃ) ಅನುಸಂಧಾನ (ಸ್ಮರಣೆಯು) ಸಿದ್ಧಿಸಲು ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣವೂ ಸಂಮತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೊಂದೇ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ, ಅನುಮಾನವೂ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಲೇಬೇಕಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —

ವಾಗಭಿವ್ಯಾಹೃತಿಶ್ಚೇಯಂ ಲಿಂಗಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಾದಿನಃ |

ಅಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷ್ಯಾತ್ಪರಜ್ಞಪ್ತಿಸಂಗತೇಃ ಸ್ಯಾದನರ್ಥಿಕಾ

|| ೧೪೫ ||

ಶಬ್ದ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುವುದೆಂಬುದು ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾದಿಗೆ ವ್ಯರ್ಥವೇ ಆಗುವುದು. ಇನ್ನೊಬ್ಬನ (ಅರ್ಥ) ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವ್ಯರ್ಥವೇ ಆಗುವುದು.^೪

^೨ದೇಹಾತ್ಮವಾದಿಯ ಮತದಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯದಿಂದ (ಜ್ಞಾನದಿಂದ) ಕೂಡಿದ ದೇಹವೇ ಆತ್ಮವಾಗಿದ್ದು ಅದು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುದು ಸಂಮತವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಸಾಧನೆಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾದಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುವುದು, ರೂಪಾದಿಗಳು ಅಥವಾ ರೂಪಾದಿಗಳುಳ್ಳ ಶರೀರಾದಿಗಳು ಮಾತ್ರ, ಬೇರೆ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲ. ಈ ಮತದಲ್ಲಿ ಹೇತು (ತರ್ಕ)ವೆಂಬುದು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೇಹವೇ ಆತ್ಮವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಿಸದೆಂದರ್ಥ ||

^೩ಹಾಗೆಯೇ ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ದೇಹವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದರೆ ಇದು ನನಗೆ ಈ ರೀತಿ ತಿಳಿಯಿತೆಂದು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವಾಗ ಈ ಅನುಸಂಧಾನವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವೇನೆಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದರಿಂದ ಅನುಸಂಧಾನವೇ ಸಿದ್ಧಿಸದೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

^೪“ಗಾಮಾನಯ” (ಗೋವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ) ಎಂಬುವ ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದು

ಸ್ವಾತ್ಮದೃಷ್ಟ್ಯನುರೋಧೇಽಪಿ ಮೌಢ್ಯಮೇವ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ |

ವೃತ್ತತೇಃ ಸಾಧುಲೋಕಸ್ಯ ನ ಕಠ್ಠಿದಪಿ ದಿತ್ತತಿ

|| ೧೪೬ ||

ಮತ್ತು ತನ್ನ ಆತ್ಮದರ್ಶನ (ಶಾಸ್ತ್ರ)ವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೂ ಮೂಢತನವೇ ಬರುವುದು, ^೬ಆದರೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಾಧು ಜನರಿಗೆ ಯಾರೊಬ್ಬರೂ ಏನೊಂದನ್ನೂ ದಾನ ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಧರ್ಮಾದಿಭಯಾಭಾವಾಧ್ಯನ್ಯುರೇನಮಶಜ್ಞತಾಃ |

ಆದದ್ವುಶ್ಚ ಬಲಾದ್ವಿತ್ತಮೇತದ್ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿತಃ ಫಲಮ್

|| ೧೪೭ ||

ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಭಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಈ ಸಾಧು ಜನರನ್ನು ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ (ಈ ದೇಹಾತ್ಮವಾದಿಗಳು) ಹೊಡೆಯಲೂಬಹುದು, ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಹಣವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಈ (ದೇಹಾತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆಗುವ ಫಲವಿಷ್ಟೇ.

ದೇಹವು ಆತ್ಮವಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ —

ಆಪೇಷಣೇ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ದೃಷ್ಟತ್ವಾದ್ವೇಹಸಂಹತಿಃ |

ನ ಭೋಕ್ತೃ ಸುಖದುಃಖಾದಿಫಲಾನಾಂ ಸ್ಯಾತ್ಮದಾಚನ

|| ೧೪೮ ||

ಮಲಗಿದವನನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ಹಿಸುಕಿದಾಗ ವಿಶೇಷವು (ಜ್ಞಾನವಾದದ್ದು) ಕಂಡು ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ದೇಹ ಸಮುದಾಯವು ಸುಖದುಃಖಾದಿ ಫಲಗಳನ್ನು ಭೋಗಪಡುವ (ಆತ್ಮ)ವಲ್ಲ, ಎಂದಿಗೂ ಆಗಲಾರದು.

ಸಂಘಾತವೇ (ದೇಹ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಮುದಾಯವೇ) ಆತ್ಮವಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ದೋಷ ಬರುವುದು —

ಯದಿ ಸಂಘಾತಮಾತ್ರಸ್ಯ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಮಿಹ ಕಲ್ಪತೇ |

ಸಂಘಾತಸ್ಯಾವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾನ್ಯಾತಿಶೀತಿರ್ಭವೇತ್ಸದಾ

|| ೧೪೯ ||

ತನಗಾಗಿಯೋ, ಅಥವಾ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗಾಗಿಯೋ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ, ತನಗಾಗಿಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ವಚನದಿಂದ ತನಗೆ ಹೊಸ ವಿಷಯವು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ, ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗಾಗಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ ವ್ಯರ್ಥ. ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೆ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವಾಗುವುದೆಂಬುದೂ ಸಹ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ ||

ಅಂದರೆ ಚಾರ್ವಾಕ ದರ್ಶನದ ಅರ್ಥ ಸ್ವರ್ಗನರಕಗಳಿಲ್ಲ, ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ, ಸ್ಥಿರವಾದ ಆತ್ಮವಿಲ್ಲ. ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಆತ್ಮನೊಬ್ಬನು ಬೇರೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಬರುವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವತ್ತನ್ನು, ಧನಕನಕಾದಿ ವಸ್ತುವನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಸಂತ ಜನರಿಗೆ ಕೊಡಲು ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಧನವನ್ನೇ ತಾನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸುವನು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈತನೊಬ್ಬ ನಾಸ್ತಿಕನಾಗುವನೆಂದರ್ಥ [ಆನಂ - ಟೀಕೆ].

ಸಂಘಾತ ಮಾತ್ರವೇ ಭೋಕ್ತನೆಂದು ಒಂದು ವೇಳೆ ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾದರೆ ಸಂಘಾತವು ಸರ್ವರಿಗೂ (ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ) ಯಾವಾಗಲೂ (ಕೈಯಿಂದ ಹಿಸುಕಿದಾಗಲೂ ಹಿಸುಕದೆ ಇರುವಾಗಲೂ) ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ಏಳುವುದರಲ್ಲಿ) ಏನೊಂದು ಅತಿಶಯವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂತಾಗುವುದು.

ಹೇಗೆ ಸಮಾನವೆಂದರೆ —

ಈಷತ್ಸಂಸ್ಪೃಷ್ಟಮಾತ್ರಸ್ಯ ಬಲಾಚ್ಛಾಽಪೇಷಣಾತ್ಪಥಾ ||

ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡಿದ್ದಾಗಲೂ ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಕೈಯಿಂದ ಹಿಸುಕಿದಾಗಲೂ ಸಂಘಾತವು, ದೇಹವು ಸಮಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಎಚ್ಚರಾಗುವಾಗ ವಿಶೇಷವೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗುವುದು.

ದೇಹಾದಿಭಿನ್ನಚಾತೀಯೋ ಭೋಕ್ತಾ ಯಸ್ಯ ಚ ವಾದಿನಃ || ೧೫೦ ||

ಧರ್ಮಾದಿಹೇತುಸಂಬಂಧಬಹುತ್ವತ್ಯಾತ್ಮಮಜ್ಜಸಮ್ |

ಪೇಷಣಾಪೇಷಣಕೃತವೇದನಾಯಾಂ ಭವೇದ್ಭಿದಾ || ೧೫೧ ||

ಯಾವ ವಾದಿಗೆ ಭೋಕ್ತನು ದೇಹ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಚಾತಿಯಾಗಿರುವನೋ ಆ ವಾದಿಗೆ ಧರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ನಿಮಿತ್ತಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಬಹುವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಸಮಂಜಸವಾಗುವುದು. ಮತ್ತು ಕೈಯಿಂದ ಹಿಸುಕುವುದರಿಂದಲೂ ಹಿಸುಕದೆ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ ಆಗುವ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಇರುವುದು.

ಈ ವಿಶೇಷವಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುವರು —

ಸುಖದುಃಖಾದಿಹೇತುನಾಮುತ್ಪತ್ತಿಮಾಧಮಮಧ್ಯತಃ |

ತತ್ಪ್ರಬೋಧವಿಶೇಷೋಽಯಂ ಯುಕ್ತ ಏವ ಭವೇತ್ತದಾ || ೧೫೨ ||

ಸುಖ-ದುಃಖಾದಿಗಳ ಕಾರಣಗಳು ಉತ್ತಮ, ಮಧ್ಯಮ, ಅಧಮವೆಂಬುದಾಗಿ ಭಿನ್ನೈಸಿರುವುದರಿಂದ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಇರುವುದು. ಹೀಗಿರುವಾಗ (ಸಂಘಾತಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದು) ಆತ್ಮನ ಪ್ರಬೋಧದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಿರುವುದು ನ್ಯಾಯವೇ ಆಗುವುದು.

೨೬. ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯವಿದು —

ಅಸ್ತಿ ಚಾಯಂ ವಿಶೇಷೋಽತ್ರ ಯತ್ಸಂಸ್ಪರ್ಶನಮಾತ್ರತಃ |

ಅಬುದ್ಧಮಾನಃ ಸಂಸುಪ್ತ ಆಪಿಷ್ಯಾಽಪಿಷ್ಯ ಬೋಧಿತಃ || ೧೫೩ ||

ಇದರಲ್ಲಿ ಈ ವಿಶೇಷವಿರುವುದು, ಕೇವಲ ಕೈಯಿಂದ ಮುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಎಚ್ಚರಾಗದೆ ಮಲಗಿಯೆ ಇರುವ ಮನುಷ್ಯನು ಕೈಯಿಂದ ಹಿಸುಕಿ ಆದ ನಂತರವೇ ಎಚ್ಚರಾದನು - ಇದೇ ವಿಶೇಷ.

ಅತ ಆಪೇಷಣಾದ್ಯೋಽಸಾವುತ್ಥಿತಃ ಕರಣೈಃ ಸಹ |

ರಾಜೀವ ಸಚಿವೈಃ ಸಾರ್ಥಂ ಸ ಭೋಕ್ತೇಹೇತಿ ಗಮ್ಯತಾಮ್

|| ೧೫೪ ||

ಇದರಿಂದ ಹಿಸುಕಿದ ನಂತರವೇ ಯಾವ ಈ ಪುರುಷನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಂತ್ರಿಗಳೊಡನೆ ರಾಜನು ಎದ್ದಂತೆಯೆ ಎದ್ದನೋ, ಅವನೇ ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತ (ಆತ್ಮ) ನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮೃತಕಲ್ಪಮಿಮಂ ದೇಹಂ ಸ್ವಚಿತ್ತಾವೇಶಯನ್ನಿವ^೨ |

ಜ್ವಲನ್ನಿವ ಸಮುತ್ತಸ್ಥೌ ಯಃ ಸ ಭೋಕ್ತೇತಿ ಗಮ್ಯತಾಮ್

|| ೧೫೫ ||

ಸತ್ತಿರುವಂತೆ ಇರುವ ಈ (ಜಡ) ದೇಹವನ್ನು ತನ್ನ ಚೈತನ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದವನಂತೆ ತೋರುತ್ತಾ ಯಾವಾತನು ಉರಿಯುವಂತೆ ಎಚ್ಚಿತ್ತನೋ, ಅವನೇ ಆತ್ಮನೆಂದು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಕ್ರೋಧಹರ್ಷಭಯೋದ್ವೇಗಜ್ಞಾನಧರ್ಮೈರ್ವಿಶೇಷಯನ್ |

ಶರೀರಂ ಯಃ ಸಮುತ್ತಸ್ಥೌ ಸ ಭೋಕ್ತೇತ್ಯವಸೀಯತಾಮ್

|| ೧೫೬ ||

ಕೋಪ, ಹರ್ಷ, ಭಯ, ಉದ್ವೇಗ, ಜ್ಞಾನ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಶರೀರವನ್ನು ಎಚ್ಚಿತ್ತುಕೊಂಡನೋ ಅವನೇ ಭೋಕ್ತಾ ಎಂದು ತಿಳಿ.

ಪ್ರಾಣವು ಆತ್ಮವಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಕಾರಣವೂ ಇದೆ —

ಅಪಿ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪಾರಾಧ್ಯಂ ಸಂಹತತ್ವಾದ್ಯಹಾದಿವತ್ |

ತತಶ್ಚ ಭೋಗ್ಯರೂಪಸ್ಯ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ನೋಪಪದ್ಯತೇ

|| ೧೫೭ ||

ಮತ್ತು ಮನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ ಸಂಘಾತವಾಗಿ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಾಣವು ಪರಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ದೇಹಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೂ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೂ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಆತ್ಮನಿಗಾಗಿ ಇರುವುದು. ಅದರಿಂದಲೂ ಭೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ (ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ) ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರಾಣವು ಭೋಕ್ತನಲ್ಲ).

^೨ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವಚಿತ್ತ = ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪ ಚೈತನ್ಯವೆಂದರ್ಥ ಚಿತ್ತ ಮನಸ್ಸು ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ.

ಪ್ರಾಣವೂ ಸಂಘಾತವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಹೇಳಿ ಎಂದರೆ —

ದೇಹಸ್ಯಾನ್ತರ್ಗತಃ ಪ್ರಾಣಃ ಸ್ಥೂಣಾವದ್ವೇಹಭೃತದಾ |

ಸಂಹನ್ಯತೇ ಶರೀರೇಣ ಯಥಾ ವಾಯುಸ್ತಥೈವ ಸಃ

|| ೧೫೮ ||

ದೇಹದ ಒಳಗೆ ಇರುವ ಈ ಪ್ರಾಣವು ನಡುವಿನ ಕಂಬದಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ದೇಹವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು, ಅದರಿಂದ ಶರೀರದೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಂಡೆ ಇದೆ. ಹೇಗೆ (ಹೊರಗೆ ಬೀಸುವ) ಗಾಳಿಯಿರುವುದೋ, ಆ ಪ್ರಾಣವೂ ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿರುವುದು.

ಯತ ಏವಮತಃ ಪ್ರಾಣೋ ಗೃಹಾದಿವದಿಹೇಷ್ಯತೇ |

ದೇಹಾಚ್ಚ ದೇಹಧರ್ಮೇಭ್ಯೋ ವಿಧರ್ಮಾತ್ಮಾವಭುಕ್ತತಃ

|| ೧೫೯ ||

ಈ (ದೇಹದಲ್ಲಿ) ಮನೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಇರುವುದೋ, ಅದರಿಂದ ದೇಹಕ್ಕೂ ದೇಹಧರ್ಮಗಳಿಗೂ ವಿರುದ್ಧ (ವಿಲಕ್ಷಣ) ವಾದ ಧರ್ಮವುಳ್ಳವನು ಭೋಕ್ತನು.

ಸಂಘಾತ ರೂಪವಾದ ಶರೀರ ಪ್ರಾಣಗಳಿಗಿಂತ ಆತ್ಮನು ಹೇಗೆ ಬೇರೆ ?

ಸ್ವಾತ್ಮಾಂತಾಂಶಿಸಜಾತೀಯವಿವಿಕ್ತಫಲಸದೃವತ್ |

ಸಂಹತತ್ವಾತ್ವಥಾ ಪ್ರಾಣೋಽಸಂಹತಾತ್ಮೋಪಭೋಗಕೃತ್

|| ೧೬೦ ||

ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದ ಅಂಶ - ಮತ್ತು ಅಂಶಿ - ಮತ್ತು ಸಮಾನವಾದ ಮತ್ತೊಂದೂ ಈ ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದ ವಸ್ತುವಿಗೆ (ಭೋಗ್ಯ) ವಾದ ಫಲವೆನಿಸಿದ ಮನೆಯಂತೆ ಪ್ರಾಣವೂ ಸಂಘಾತದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವದರಿಂದ ಸಂಘಾತಕ್ಕೆ ಸೇರದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಭೋಗ ವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವದು ||

ಕಂಬ, ಗೋಡೆ, ಹೆಂಚು ತೊಲೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮುದಾಯ ರೂಪವಾದದು ಮನೆ-ಅರಮನೆ ಇಂತಹ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳು ಸಂಘಾತ, ಅಥವಾ ಸಂಹತವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವವು. ಈ ಮನೆಯೆಂಬ ಸಂಘಾತದಲ್ಲಿ ಅಂಶ ಅಥವಾ ಭಾಗವಾಗಿರುವುದು ಕಂಬ ಮುಂತಾದದು, ಅಂಶವುಳ್ಳದ್ದು ಮನೆ ಮುಂತಾದದು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ಮನೆ ಈ ಎಲ್ಲವೂ ಸಂಘಾತಕ್ಕೆ ಸೇರದಿರುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಭೋಗ್ಯವಾಗಿವೆ, ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಶರೀರವೆಂಬುದು ಸಂಘಾತ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಪ್ರಾಣಗಳು ಕೈ-ಕಾಲು ಇತ್ಯಾದಿ ಅವಯವಗಳ ಸಮುದಾಯ, ಇದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗವಾಗಿವೆ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳು, ಹಾಗೆಯೇ ಅಂಶವುಳ್ಳದ್ದು ಶರೀರ, ಇದೂ ಒಂದು ಭೋಗ ಸಾಧನವಾದ ವಸ್ತು. ಈ ಶರೀರ ಅಥವಾ ಇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರಾಣ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳದೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಭೋಕ್ತೃ ಆತ್ಮನು ಯಜಮಾನನಂತೆ ಇರುವನು. ಅದರಿಂದ ಈತನಿಗೆ ಶರೀರದಂತೆ ಅದರ ಭಾಗವಾದ ಪ್ರಾಣವೂ ಭೋಗ್ಯವೇ ಆಗುವುದು. ಮನೆಯೊಳಗಿನ ಕಂಬದಂತೆ ಇದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇದನ್ನು ಗೃಹಾದಿಗಳಂತೆ ಸಂಹತ ಪರಾರ್ಥವೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯರೂ ಹೇಳಿರುವರು (ಈಶಕೃಷ್ಣಕಾರಿಕೆ ನೋಡಿ)

ಆತ್ಮನೂ ಸಂಘಾತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನೆಂದೆ ಆಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ - ಉತ್ತರ —

ಸ್ವಜನ್ಮೋಪಚಯಗ್ಗಾನಿನಾಶಾಖ್ಯಾಕೃತಿಜನ್ಮದಿ -
ಗೃಮಾನ್ಪೇಕ್ಷಸಂಲಬ್ಧಸತ್ತ್ವಾ ದಿಸ್ವಾರ್ಥರೂಪಕಃ || ೧೬೧ ||

ತದ್ಗೋಚರೈಕಸಂದ್ರಷ್ಟವಿಜ್ಞಾತ್ವಾರ್ಥಂ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ಹಿ |
ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ತದ್ಗುಣಾನಾಂ ಚ ತಥಾರ್ಥತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯತಾಮ್ || ೧೬೨ ||

೧೬೧. ತನ್ನ (ಶರೀರಾದಿಗಳ) ಹುಟ್ಟು-ಬೆಳವಣಿಗೆ - ಕ್ಷೀಣಿಸುವದು, ನಾಶವಾಗುವದು - (ಎಂಬ ವಿಕಾರಗಳೂ) ಮತ್ತು ಹೆಸರು, ಆಕಾರ, ಅದರ ಹುಟ್ಟು, ಅದರ ದಿಕ್ಕು (ಪ್ರದೇಶ) ಇತ್ಯಾದಿ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸದೆ ಸ್ವತಃ ತಾನೇ ಪಡೆದುಕೊಂಡ ಸತ್ತೆ ಮತ್ತು (ಸೂರ್ತಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸಿದ್ದ ಮೊದಲಾದವು ಇರುವ) ಸ್ವಾರ್ಥಃ ಸ್ವತಂತ್ರವೆನಿಸಿದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನೇ (ಆತ್ಮನು), ಈ ರೀತಿಯಾಗಿರುವ ಆತ್ಮನು.

೧೬೨. ತನಗೆ ಗೋಚರಿಸುವ (ಶರೀರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ) ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದು ನೋಡುವ ವಿಜ್ಞಾತ್ಯವೆಂಬ ಈತನಿಗೋಸ್ಕರವೆ (ಶರೀರಾದಿಗಳೆಂದು) ನೋಡಿ ಪ್ರಾಣವೂ ಅದರ ಗುಣಗಳು (ಅಂದರೆ ಅದರ ಅಧೀನವಾಗಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ) ಸಹ ಆ ಬಗೆಯ ಆತ್ಮನಿಗಾಗಿ ಇರುವವೆಂದು ಊಹಿಸಬೇಕು^೯.

೨೨. ಪ್ರತಿವಾದಿಯ ಆಕ್ಷೇಪ —

ನನು ವೇದಾನ್ತಸಿದ್ಧಾಂತೇ ನ ವಸ್ತುಸ್ತರಮಿಷ್ಟತೇ |
ಸಾಂಖ್ಯಾದ್ಧಾನ್ತವತ್ಕಿಂಚಿತ್ತತ್ಯಗಾತ್ಮೈಕವಸ್ತುನಃ || ೧೬೩ ||

ವೇದಾಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವೆಂಬ ಅದ್ವಿತೀಯ ವಸ್ತುವಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಒಂದು ವಸ್ತು (ನಿಜವಾಗಿ) ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

ಐಕಾತ್ಮ್ಯವಿದ್ಯಯಾ ಸರ್ವಂ ಪ್ರತೀಚಿ ಪರಿಕಲ್ಪಿತಮ್ |
ಪ್ರಾಣಾದ್ಯನಾತ್ಮಚಾತಂ ಯದ್ರೂಪಂ ನಾಮ ಚ ಕರ್ಮ ಚ || ೧೬೪ ||

^೯ವಿಮತಂ (ಸಂಘಾತ ಶರೀರಾದಿಗಳು) ಸ್ವಸ್ವಧರ್ಮಾಪರಾಮೃಷ್ಣಾರ್ಥಶೇಷಂ ಸಂಹತತ್ವಾತ್, - ಗೃಹಾದಿವತ್ — ಈ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಪ್ರಾಣವು ಸಿದ್ಧಿಸುವದು, ತಾತ್ಪರ್ಯ - ಹುಟ್ಟು, ಬೆಳವಣಿಗೆ - ಇತ್ಯಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಗೃಹವು ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನೂ ಅದರ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೇ ತಾನಾಗಿ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದ ಯಜಮಾನನಿಗೋಸ್ಕರ ಗೃಹವು ಹೇಗೆ ಇರುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಶರೀರದ ಜನ್ಮಾದಿ ವಿಕಾರಗಳನ್ನು ಅದರ ಇತರ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟದೆ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧನಾದ ಆತ್ಮನಿಗಾಗಿಯೇ ಶರೀರಾದಿಗಳು ಇರುವವೆಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೂ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಆತ್ಮನು ಇರುವನೆಂದು ಭಾವ.

ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹೇಳಿದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತವೇ. ಅವು ಪ್ರಾಣ ಮೊದಲಾದ ಆತ್ಮವಲ್ಲದ ಜಡವಸ್ತುಗಳ ಸಮುದಾಯ ಮತ್ತು ನಾಮ, ರೂಪ, ಕರ್ಮ (ಕ್ರಿಯೆ) ಇವುಗಳು.

ಕಲ್ಪಿತಾಕಲ್ಪಿತಂ ಸರ್ವಂ ಯದಾಽಽತ್ಮೈವಾಭ್ಯುಪೇಯತೇ |

ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕೋಕ್ತಿಸ್ತದೈಕ್ಯಾನ್ನೇಹ ಯಜ್ಯತೇ

|| ೧೬೫ ||

(ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ) ಕಲ್ಪಿತವಾದದ್ದೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದರೂ, ಕಲ್ಪಿತವಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಈ ಎಲ್ಲಾ (ಜಗತ್ತು) ಆತ್ಮವೆಂದೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ, ಅನ್ವಯ- ವ್ಯತಿರೇಕ ವಚನಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. (ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪವು)

೨೮. ಸಮಾಧಾನ —

ನಾನ್ವಯೋ ವ್ಯತಿರೇಕೋ ವಾ ಕಲ್ಪಿತಸ್ಯಾನ್ಯತತ್ವತಃ |

ಅಕಲ್ಪಿತಸ್ಯ ಚೈಕತ್ವಾನ್ನಿತರಾಂ ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧತಿ

|| ೧೬೬ ||

ಕಲ್ಪಿತವಾದದ್ದು ಅಸತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅನ್ವಯವಾಗಲಿ ವ್ಯತಿರೇಕವಾಗಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಕಲ್ಪಿತವಲ್ಲದ್ದು (ಬ್ರಹ್ಮ) ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಥಾ ಅವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. (ಏವಂಚ ಕಲ್ಪಿತವನ್ನಾಗಲಿ ಅಕಲ್ಪಿತ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಲಿ ಅವಲಂಬಿಸಿ ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕಗಳೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ).

ಹಾಗಾದರೆ ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕಗಳ ಸಾಧನೆಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಸತ್ಯವಾಗಿಯೇ ಒಪ್ಪಬಾರದೇಕೆ ? ಎಂದರೆ —

ಪುಂವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಧಾನತ್ವಾದನ್ವಯಾದೇರದೋಷತಾ |

ನ ತ್ವನ್ವಯಾದಿನೈವೇಹ ವಸ್ತುತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಸಂಸ್ಥಿತಿಃ

|| ೧೬೭ ||

ಪುರುಷನ (ಆತ್ಮನ) ಜ್ಞಾನವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನ್ವಯ ಮೊದಲಾದವು ಇದ್ದಲ್ಲಿ ದೋಷವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಅನ್ವಯಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿ (ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ವಸ್ತು ತತ್ವದ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿಲ್ಲ.

ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತೇಽಪ್ಯಸ್ಮಿನ್ನಾತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯಮಾನಭಾಕ್ |

ಭೋಕ್ಷೇಹ ಗಮ್ಯತೇ ಲೋಕೇ ನ ತ್ವನಾತ್ಮಮಿತಿಪ್ರಮಃ

|| ೧೬೮ ||

ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದರೂ (ಈ ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ) ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾಗಿ ಭೋಕ್ತನು ಈ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ತೋರಿ ಬರುವನು, ಆದರೆ ಅನಾತ್ಮ (ಪ್ರಪಂಚದ) ಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯುವವನಲ್ಲ.

ಅತೋಽನೂದ್ಯ ಯಥಾಸಿದ್ಧಮಸ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕತಃ |

ಭೋಕ್ತೃಭೋಗ್ಯವಿವೇಕೇನ ಶ್ರುತ್ವೈಕಾತ್ಮ್ಯಂ ಪ್ರಬೋಧ್ಯತೇ

|| ೧೬೯ ||

ಅದರಿಂದ ಾ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅನುವದಿಸಿ ಭೋಕ್ತ-
ಭೋಗ್ಯ ಎಂಬ ವಿವೇಕವನ್ನು ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಗಳಿಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದರಿಂದ
(ವೇದದಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿದ ಏಕಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು.

೨೯. ತ್ವಂಪದಾರ್ಥ ಶೋಧನೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಅನ್ವಯ-ವ್ಯತಿರೇಕಗಳು ಯಾವುದು ?

ಚಿದನ್ವಯೋ ಹಿ ಸರ್ವತ್ರ ತತ್ಕಾರ್ಯೇಷು ಸಮೀಕ್ಷ್ಯತೇ |

ವ್ಯತಿರೇಕೋಽಪ್ಯಪಹ್ಮತ್ಯಾ ಕಾರ್ಯಸ್ಯೇಹ ಪ್ರಸಿದ್ಧತಿ

|| ೧೭೦ ||

ಚೈತನ್ಯದ ಸಂಬಂಧವು ಎಲ್ಲಾ ಅದರ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆ
ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಲೋಕದಲ್ಲೂ ವೇದದಲ್ಲೂ ವ್ಯತಿರೇಕವೂ
ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

೩೦. ಏಕಾತ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವೆಲ್ಲಿ ? ಎಂದರೆ —

ಏಕಾತ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧೌ ದೋಷಃ ಸ್ಯಾತ್ತತ್ಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ ನ ವಾಸ್ತವೀ |

ಪ್ರಾಮಾಣಿಕೇ ಹಿ ತತ್ಸಿದ್ಧಿರತೋ ನಾಸೌ ವಿರುದ್ಧತೇ

|| ೧೭೧ ||

ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ತಿಳಿದಲ್ಲಿ (ಅನ್ವಯಾದಿಗಳ ಅಸಂಭವವೆಂಬುವ) ದೋಷವು
ಬರುವುದು. ಆ ವಸ್ತು ಸ್ವರೂಪ ಸಿದ್ಧಿಯೂ ನೀಚವಾಗಿಲ್ಲ. (ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕಗಳನ್ನು
ಬಾಧಿಸುವ) ಸ್ವರೂಪ ಚೈತನ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಯು (ಜ್ಞಾನವು) ಪ್ರಮಾಣಬದ್ಧವಾದುದು. ಅದರಿಂದ
ಈ ಸ್ವರೂಪ ಸಿದ್ಧಿಯು ಅದರೊಡನೆ ಇದು ವಿರೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ನ ಚಾಪಿ ಮಾನವ್ಯಾಪಾರವ್ಯಪೇಕ್ಷೈಕಾತ್ಮ್ಯನಿಶ್ಚಿತೌ |

ತತ್ಫಲಸ್ಯ ಸಮಾಪ್ತತ್ವಾದಪೇಕ್ಷಾ ನಿಷ್ಫಲಾ ಯತಃ

|| ೧೭೨ ||

ಆತ್ಮನು ಸ್ವತಃ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾಗಿಯೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಾಗಲೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗ ಮಾಡುವ ಅನ್ವಯ
ವ್ಯತಿರೇಕಗಳಿಂದ ಭೋಕ್ತೃ-ಭೋಗ್ಯ (ಆತ್ಮ-ಅನಾತ್ಮ)ವೆಂಬುವ ತ್ವಂಪದಾರ್ಥ ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ
ಆತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮದೊಡನೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಮಹಾವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಬೋಧಿಸುವುದು.
ಅದರಿಂದ ತ್ವಂಪದಾರ್ಥಶೋಧನೆಗಾಗಿ ಅನ್ವಯಾದಿಗಳು ಅವಶ್ಯ. ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ವೇದವಾಕ್ಯ
(ಮಹಾವಾಕ್ಯವು) ಅವಶ್ಯಕವೆಂದರ್ಥ ||

ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪ ತಿಳಿಯದಿರುವಾಗ ಅದರ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು. ಶರೀರ
ಇಂದ್ರಿಯ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೂ ಚೈತನ್ಯವು ಅನುಸ್ಮೃತವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದೆ
ಅನ್ವಯವೆಂಬುದರ ಅರ್ಥ. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತ ಪ್ರಪಂಚ ಸಂಬಂಧವು ಹೋಗುವಲ್ಲಿ ಅದರಿಂದ ಅದು
ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು, ಇದೇ ವ್ಯತಿರೇಕ.

ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣ ವ್ಯಾಪಾರದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯು ಏಕಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರ ಫಲವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯು ನಿಷ್ಫಲವೇ ಆಗುವುದು.

ಯಾವತ್ಯಾಗಮತಃ ಸಾಕ್ಷಾನ್ನ ವೇತ್ಯಾತ್ಮಾನಮದ್ವಯಮ್ |

ಅನ್ವಯಾದ್ಯಾತ್ಮಭೋಧಾರ್ಥಂ ತಾವತ್ತತ್ಕೇನ ವಾರ್ಯತೇ

|| ೧೭೩ ||

ಎಷ್ಟರವರೆಗೂ ವೇದದಿಂದ ನೇರಾ ಅದ್ವಿತೀಯನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅಷ್ಟು ಕಾಲದವರೆಗೂ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿರುವ ಅನ್ವಯಾದಿಗಳನ್ನು ಯಾರು ತಡೆಯುವರು ? (ತಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ)

ಅಜ್ಞಾನಂ ಚ ತದುತ್ಥಂ ಚ ಹ್ಯಾತ್ಮೈವಾಜ್ಞಾತತತ್ತ್ವಕಃ |

ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾರ್ಥಾತ್ ಸರ್ವಜ್ಞಾದಿಬಾಧವತ್

|| ೧೭೪ ||

ಅಜ್ಞಾನವೂ, ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೂ ಎಲ್ಲವೂ ನಿಜ ಸ್ವರೂಪವು ತಿಳಿಯದ ಆತ್ಮವೇ. ಅದರ ತತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದು. (ಭ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡ) ಸರ್ವಕ್ಕೆ ಹಗ್ಗವೆಂಬುವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿಯು ಆಗುವಂತೆ (ಆಗುವದು).

ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಅದು ನಿವೃತ್ತಿ ಹೊಂದುವುದು ಹೇಗೆ ? ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೊಂದು ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ಎಂದರೆ.

ಕ್ಷಪ್ತಾನಾಮಪಿ ರಜ್ಜೌದೌ ಕಲ್ಪಿತಾನ್ತರಸಂಶ್ರಯಾತ್ |

ಕ್ಷಪ್ತಾನ್ತರಾಪನುಶ್ಚಿಃ ಸ್ಯಾದ್ಯಥಾ ತದ್ವಿಧಿಹಾಸತೈನಿ

|| ೧೭೫ ||

ಹಗ್ಗ^೧ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ (ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ) ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮತ್ತೊಂದರ ಅವಲಂಬನೆಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವೇ ಆದ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಿಗೆ ನಿವೃತ್ತಿಯು ಆಗುವುದು ಹೇಗೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ (ಕಲ್ಪಿತವಾದುದಕ್ಕೆ ನಿವೃತ್ತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯ ಬೇಕು).

ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞಾನ್ಯೈಕಮೇಯೋಽತೋ ಭೋಕ್ತಾ ಭೋಗ್ಯಂ ತತೋಽಪರಮ್ |

ಭೋಗ್ಯಾನಾಂ ವ್ಯಭಿಚಾರೇಽಪಿ ಭೋಕ್ತೃಕೋಽವ್ಯಭಿಚಾರವಾನ್

|| ೧೭೬ ||

^೧ಹಗ್ಗವನ್ನು ನೋಡಿ ಅರಗತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾವೆಂದು ಮೊದಲು ಭ್ರಮಿಸಿದ್ದ ವಸ್ತುವು ಅದರಲ್ಲೇ ಮತ್ತೊಂದು ಭೂಮಿ ಒಡಕೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿದಾಗ ಈ ಎರಡನೇ ಭೂಮಿಯ ಒಡಕಿನಿಂದ ಹಾವು ಅಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ನಿವೃತ್ತವಾಗುವುದು. ಅದರಂತೆ, ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನವೂ ಅಜ್ಞಾನದ ಕಾರ್ಯವೂ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುವ ಅಂತಃಕರಣ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿ ಹೊಂದುವವು. ಅದರಂತೆ, ಈ ಜ್ಞಾನವೂ ಕಲ್ಪಿತವಾದ್ದರಿಂದ ತಾನಾಗಿಯೇ ಹೋಗಿ ಬಿಡುವುದು. ಜ್ಞಾನವು ತನಗೂ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೂ ನಿವರ್ತಕ. ರೋಗವನ್ನು ನಿವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸುವ ಔಷಧದಂತೆ ಸ್ವಯಂ ಜೀರ್ಣವಾಗುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವಾರ್ಥ.

ಅದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೇ ಭೋಕ್ತನು. ಅವನು (ವೇದ) ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬ ಒಂದರಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಬರುವನು. ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾದದ್ದು ಭೋಗ್ಯವೇ ಸರಿ. ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದಾದರೂ ಭೋಕ್ತನೊಬ್ಬನು ತಪ್ಪದೇ ಇದ್ದೇ ಇರುವನು.

ಬೃಹನ್ನಿತ್ಯಾದಿಭಿಃ ಪ್ರಾಣೋ ಬೋಧ್ಯಮಾನೋಽಪಿ ಯತ್ನತಃ |

ನೈವಾನ್ವಬುಧ್ಯತ ಯದಾ ಚಕ್ರೇ ಯತ್ನಾನ್ತರಂ ತದಾ

|| ೧೭೭ ||

ಪಾಣಿನಾಽಽಪಿಷ್ಯ ಬಹುಶಃ ಸುಪ್ತಂ ಕಾಶ್ಯೋಽಪ್ಯಬೋಧಯತ್ |

ಆಪೇಷೋದ್ಭೂತಸಂಕ್ಷೋಭಸ್ತತೋಽಸೌ ಪ್ರತ್ಯಬುಧ್ಯತ

|| ೧೭೮ ||

ಬೃಹನ್ - ಇತ್ಯಾದಿ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟು ಎಚ್ಚರಿಸಿದಾಗಲೂ ಪ್ರಾಣವು ಯಾವಾಗ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲವೋ, ಆವಾಗ ಕೈಯಿಂದ ಮಲಗಿದವನನ್ನು ಅನೇಕ ಸಲ ಹಿಸುಕಿ ಕಾಶೀರಾಜನು ಎಬ್ಬಿಸಿದನು. ಹಿಸುಕಿದ್ದರಿಂದ ಕಳವಳಗೊಂಡು ಗಾಬರಿಯಾಗಿ ಈತನು ಎದ್ದನು.

ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವಯಂ ಏಳುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಾಗ ಕೈಯಿಂದ ಹಿಸುಕುವುದು ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಏಕೆ ಬೇಕು — ಎಂದರೆ

ಕಾರಣಾನಾಮಿದಂ ವೃತ್ತಂ ಯನ್ನಿಮಿತ್ತಾನ್ತರಾಶ್ರಯಾತ್ |

ಸ್ವಾತ್ಮಕಾರ್ಯಸಮುದ್ಭೂತಿರಮ್ವರಾದಭ್ರಭೂತಿವತ್

|| ೧೭೯ ||

ಕಾರಣಗಳ ಕೆಲಸವೇ ಇದು. ಬೇರೆ ನಿಮಿತ್ತದ ಅವಲಂಬನೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂಬುದು. ಉದಾ:- ಆಕಾಶದಿಂದ ಮೋಡವು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ, (ಗಾಳಿ ಬಿಸಿಲು ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮೋಡ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ).

ಆತ್ಮನ ಉತ್ಥಾನ (ಏಳುವುದೆಂದರೆ) ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜ್ಞಾನವಾಗುವುದು. ಅದೂ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರಲು ಪಾಣಿಷೇಷಣ ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾರಣವನ್ನು ಏಕೆ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಬೇಕು ? ಎಂದರೆ

ಆಪೇಷಾಲ್ಲಿನಬುದ್ಧ್ಯಾದಿಸಮುತ್ಪತ್ತೌ ಪರಾತ್ಮನಃ |

ಘಟಾಕಾಶವದುತ್ಪತ್ತಿನಾ ಇಹ್ನಸೈವ ಸದಾ ದೃಶೇಃ

|| ೧೮೦ ||

ಕೈಯಿಂದ ಹಿಸುಕುವ ಕೆಲಸದಿಂದಲೇ (ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲೇ) ಅಡಗಿದ್ದ ಬುದ್ಧಿ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರಲು (ಆತ್ಮನಿಗೆ ಎಚ್ಚರಾಯಿತೆಂದು

ಹೇಳುವುದು), ನಿತ್ಯ ಚೈತನ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಗೆ^{೧೩} ಘಟಾಕಾಶದ ಹುಟ್ಟಿನಂತೆ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ. ಸರಿಯಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ||

“ತೌಹ” ಇತ್ಯಾದಿ ಉಪನಿಷತ್ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವರ್ಣನೆಯ ಮುಕ್ತಾಯ.

ತಸ್ಮಾದಪ್ರತಿಬೋಧೇನ ಪ್ರಾಣೋಽಭೋಕ್ತೇತಿ ಗಮ್ಯತಾಮ್ |

ಪುಂಸಸ್ತು ಪ್ರತಿಬೋಧೇನ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಾಪಸೀಯತೇ

|| ೧೮೧ ||

ಅದರಿಂದ ಎಚ್ಚರಾಗದಿರುವದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಭೋಕ್ತೃನಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪುರುಷನಿಗೆ ಎಚ್ಚರು ಆದದ್ದರಿಂದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು (ಅನುಭವ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಆತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವು) ಅವನದ್ದೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪುರುಷನಿಗೇ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿದ್ದರೆ ಪ್ರಾಣದೇವತೆಗೆ ಭೋಕ್ತೃವೆಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೇಗೆ ಬಂದಿತು ? ಎಂದರೆ —

ಅದಾಹಕಾಣಾಂ ದಗ್ಧತ್ವಂ ಯಥಾ ದಾಹಕಸಂಗತೇಃ |

ಭೋಕ್ತೃಸಂಯೋಗತಸ್ತದ್ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ದೇವತಾತ್ಮನಃ

|| ೧೮೨ ||

ಸುಡದಿರುವ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ (ಕಬ್ಬಿಣ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ), ಸುಡುವದೆಂಬುವ ಕೆಲಸವು ಸುಡುವ (ಬೆಂಕಿಯ) ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಎಂಬುದು ಹೇಗೋ, ಹಾಗೆಯೇ (ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಲ್ಲದ) ದೇವತಾ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಭೋಕ್ತೃ (ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ) ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಬರುವುದು.

೩೧. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಅನುವದಿಸಿ ‘ಸಹ...’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವರು

ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಮನೋಧೀಭ್ಯೋ ವಿವಿಚ್ಛಾತ್ಮಾನಮೇಕಲಮ್ |

ಭೋಕ್ತಾರಂ ದರ್ಶಯಿತ್ವಾಽಥ ರಾಜಾ ಗಾರ್ಗ್ಯಮಪ್ಯಚ್ಛತ

|| ೧೮೩ ||

ದೇಹ - ಇಂದ್ರಿಯ - ಮನಸ್ಸು - ಬುದ್ಧಿ ಇವುಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಏಕರೂಪವಾಗಿ ರುವಂತೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ಅವನೇ ಭೋಕ್ತೃನೆಂದೂ ತೋರಿಸಿ ಆಮೇಲೆ ರಾಜನು ಗಾರ್ಗ್ಯನನ್ನು ಕೇಳಿದನು.

ಕೇಳಿದ್ದೇನು ? ಎಂದರೆ —

^{೧೩}ಆತ್ಮನ ಉಪಾಧಿಗಳಾದ ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಹುಟ್ಟಿ ಹೊರತು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಥವಾ ಅದರ ನಿತ್ಯ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆಕಾಶವು ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದ್ದಾದರೂ ಘಟವು ಹುಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಘಟಾಕಾಶವು (ಕೊಡದೊಳಗಿನ ಛಿದ್ರವು) ಆಯಿತೆಂದು ಹೇಳುವುದು. ಅದರಂತೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗಿದ್ದ ಬುದ್ಧಾದ್ಯಾದಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಸ್ತುಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಪುನಃ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಾಗ, ಅದರೊಂದಿಗೆ ತೋರುವ ಚೈತನ್ಯ ಬೋಧವು ಹುಟ್ಟಿತೆಂದು ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಷ್ಟೆ. ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

(ಬೃ. ೨ - ೧ - ಕಂಡಿಕೆ ೧೬)

ಸಹೋವಾಚಿ ಅಜಾತಶತ್ರುಃ ಯತ್ಪ್ರೇಷ ಏತತ್ಪ್ರೋಃ
ಭೂತ್ ಯಏಷ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ಪುರುಷಃ ಕ್ಷೈಷತದಾಭೂತ್
ಕುತ ಏತದಾಗಾತ್ ಇತಿ ತದುಹ ನ ಮೇನೇ ಗಾರ್ಗ್ಯಃ || ೧೬ ||

ಆಪೇಷಣೇನ ಬುಬುಧೇ ಯಃ ಪ್ರಾಣಾದಿವಿಲಕ್ಷಣಃ |
ಕ್ಷಾಭೂದಯಂ ಪುರಾ ಬೋಧಾತ್ಯುತಶ್ಚಾಽಽಗತವಾನ್ಮಮಾನ್ || ೧೮೪ ||

ಯಾವನು ಪ್ರಾಣಾದಿ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ವಿಜಾತೀಯವಾಗಿದ್ದು ಪಾಣಿಪೇಷಣದಿಂದ
ಎಚ್ಚರಾದನೋ, ಆ ಇವನು ಎಚ್ಚರಾಗುವ ಮೊದಲು ಎಲ್ಲಿದ್ದ ? ಮತ್ತು ಈ ಪುರುಷನು
ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದನು ? (ಇದು ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆ).

೩೨. 'ಯ ಏಷ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಬ್ರಹ್ಮವಿಕಾರವಾದ ಜೀವನೆಂದು ಅರ್ಥ
ಮಾಡುವರು - ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ —

ಅನ್ಯಃಕರಣಸಂಬಂಧೇ ವಿಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಕರ್ತರಿ |
ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕರಣಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಭಾವಸಾಧನಃ || ೧೮೫ ||

^೩ಅಂತಃಕರಣವೆಂಬ ಅರ್ಥ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕರ್ತ ಎಂಬರ್ಥ
ದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಎಂದೂ, (ಲ್ಯುಟ್) ಪ್ರತ್ಯಯವು ಕರಣ (ಸಾಧನ) ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿರುವು
ದೆಂದೂ, ಕ್ರಿಯೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ (ಧಾತುವಿನ ಅರ್ಥ ಭಾವವೆಂಬುದನ್ನೂ ಸಾಧಿಸು
ವುದು).

ಪ್ರಮೇಯಾರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಶಬ್ದಃ ಸ್ಯಾತ್ಕರ್ಮಸಾಧನಃ |
ಯಥೋಕ್ತಾನಾಮಸದ್ಭಾವಾತ್ರಾರ್ಥಃ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿ || ೧೮೬ ||

ಘಟ ಪಟಾದಿ ವಿಷಯಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಕರ್ಮ (ಅಥವಾ
ಜ್ಞಾನಕರ್ಮ) ವೆಂಬುದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವದು (ಅಂದರೆ 'ವಿಜ್ಞಾಯತೇ-ಅಯಮಿತಿ ವಿಜ್ಞಾನಮ್'
ಎಂದರೆ ಪ್ರಮೇಯವೆಂಬ ಅರ್ಥಸಾಧಕವಾಗುವುದು) ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥಗಳು ಇಲ್ಲಿ

^೩ವಿಜಾನಾತೀತಿ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿ ಲ್ಯುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹಚ್ಚಿದರೆ ತಿಳಿಯುವಂತಹ
ಅಂತಃಕರಣವೆಂದರ್ಥ. ಆವಾಗ ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕರ್ತೃ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿರುವುದು; ವಿಜ್ಞಾಯತೇಽನೇ-
ನೇತಿ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಎಂದು ಜ್ಞಾನ ಕ್ರಿಯಾ ಸಾಧನವಾದದ್ದೆಂದು ಹೇಳಿ ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂದು
ಅರ್ಥ ಕೊಡುವುದು; ಧಾತುವಿನ ಅರ್ಥ ಭಾವ ಅಥವಾ ಕ್ರಿಯೆಯೆಂದು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಎಂಬುದು
ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯೆಯೆಂದೇ ಆಗುವುದು. ಅದು ಅಂತಃಕರಣದ ವೃತ್ತಿರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವೆಂದರ್ಥ, ಹೀಗೆ ಕರ್ತೃ,
ಕರಣ, ಕ್ರಿಯೆ ಮೂರನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವೃತ್ತತ್ತಿಯನ್ನು ಪಾಣಿನಿಸೂತ್ರದಂತೆ ಮಾಡಬಹುದು.

ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಾಯಾರ್ಥಕವೇ ಆಗಿರುವುದು (ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನವೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದೆಂದು ಆಗುವುದು) ||

ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ವಿಕಾರಾರ್ಥವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಾಯ (ಬಾಹುಳ್ಳ)ವೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲೂ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ —

ಸ್ವಾಭಾಸವದವಿದ್ಯೋತ್ಪಬುದ್ಧ್ಯಾದಿವ್ಯಾಪ್ತಿವಿಭವಾತ್ |

ತದಾತ್ಮತ್ವಾಭಿಮಾನಿತ್ವಾದ್ವಿಜ್ಞಾನಮಯತಾತ್ಮನಃ

|| ೧೮೭ ||

ತನ್ನ ಆಭಾಸ (ಪ್ರತಿಬಿಂಬವುಳ್ಳ) ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಬುದ್ಧಿ-ಮುಂತಾದವುಗಳ ವ್ಯಾಪನೆಯಿಂದ ಆದ ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಅಂದರೆ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಭ್ರಮೆಯೆಂಬುವ ಅಭಿಮಾನವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಎಂದಾಗಿರುವನು.

ಸಾಕ್ಷಿತ್ವೇನೋಪಲಭ್ಯತ್ವಾತ್ಸಾಕ್ಷ್ಯಬುದ್ಧ್ಯಾದಿಸಂಶ್ರಯಾತ್ |

ಅಕಾರಕಫಲತ್ವೇನ ತೇನ ಪ್ರಾಯಾರ್ಥತೇಷ್ವತೇ

|| ೧೮೮ ||

ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಪ್ರಾಯ (ಬಾಹುಳ್ಳವೆಂಬ) ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ? —

ಬೇರೆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಶಬ್ದವನ್ನು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದುಂಟು ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ವಿಕಾರಾರ್ಥ, ಅಂಥ ವಿಜ್ಞಾನದ ವಿಕಾರ ಜೀವವೆಂದರ್ಥವು ಆಗುವುದು, ಪ್ರಕೃತ ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನ ಶಬ್ದವೂ, ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಇರುವುದು ನಿರತಿಶಯವೆಂಬ ಬಾಹುಳ್ಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವವು — ಅದೀಗ ಗೌಣವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿರುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವ ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಅವಲಂಬನೆಯಿಂದ, ಕಾರಕಗಳ ಫಲವಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೂ (ವಿಕಾರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಇರದೆ) ಪ್ರಾಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವುದು.

ಯತೋ ವಿಜ್ಞಾನಮಾನಿ ಸನ್ನರ್ವಂ ವಸ್ತವಗಚ್ಛತಿ |

ವಿಜ್ಞಾನಮಯತಾ ತಸ್ಮಾತ್ತ್ರೀಚೋಽಬೋಧಕಾರಣಾತ್

|| ೧೮೯ ||

ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿದ್ದು ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ವಿಜ್ಞಾನಮಯವೆಂದಾದನು.

ಬೇರೆ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಪ್ರಾಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ.

ವಿಜ್ಞಾನೇನ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ವಾ ಯಸ್ಮಾನ್ಮೇಯಂ ಪ್ರಪದ್ಯತೇ |
ಪ್ರಾಯಾರ್ಥತ್ವಂ ಪ್ರತೀಚೋಽತಸ್ತದಭಿನ್ನಗ್ರಹಾದ್ಧವೇತ್

|| ೧೯೦ ||

ವಿಜ್ಞಾನ (ಅಂತಃಕರಣದ ಜ್ಞಾನ)ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಯೆ (ಘಟಪಟಾದಿ) ವಿಷಯವನ್ನು (ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು) ಹೊಂದುವನು, ಅದರಿಂದಲೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಆ ವಿಷಯಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಅಭೇದ ಜ್ಞಾನವಿರುವುದರಿಂದ (ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು) ಪ್ರಾಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವುದು (ಜ್ಞಾನವೇ) ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು.

ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಮಯೋಕ್ತಿತಃ |
ಷಡ್ವಿಕಾರನಿಷೇಧಾಚ್ಚ ಪ್ರಾಯಾರ್ಥತ್ವಂ ಸಮಜ್ಞಸಮ್

|| ೧೯೧ ||

‘ವಿಜ್ಞಾನಮಯ, ಎಂದು ಹೇಳಿ ಪೃಥಿವೀಮಯ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ಆರು ಬಗೆಯ ಭಾವ^೨ ವಿಕಾರಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಪ್ರಾಯ (ಬಹಳ) ವೆಂಬರ್ಥವೆ ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ.

೩೪. ‘ಪುರುಷಃ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪುರುಷಪದಾರ್ಥನಿರ್ವಚನ -

ಅನಾತ್ಮನೋ ಯತೋಽಶೇಷಾನ್ಕಲ್ಪಿತತ್ವಾದಕಲ್ಪಿತಃ |
ಪೂರಯನ್ಮುರುಪಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರ್ಪಾದೀನಶನಾ ಯಥಾ

|| ೧೯೨ ||

ಆತ್ಮವಲ್ಲದ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು (ಅವು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ) ಕಲ್ಪಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಲ್ಲದ ಆತ್ಮನು ವ್ಯಾಪಿಸುವುದರಿಂದ ಪುರುಷನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು, ಹೇಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸುವುದೆಂದರೆ - ಹಗ್ಗವು (ತನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ) ಸರ್ಪ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು (ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದವುಗಳನ್ನೇ) ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವಂತೆ ಸತ್ತಾದಿರೂಪದಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವನು.

‘ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್ ಪುರುಷಃ’ ಎಂಬ ಪುರಿಶಯನಾದ್ವಾ ಪುರುಷಃ

^೨“ಸವಾ ಅಯಮಾತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಜ್ಞಾನಮಯೋ ಮನೋಮಯೋ ಪ್ರಾಣಮಯ ಶ್ವಕ್ಷುಮಯಃ ಶೋತ್ರಮಯಃ ಪೃಥಿವೀಮಯ ಆಪೋಮಯೋ ವಾಯುಮಯ ಆಕಾಶಮಯ ಸ್ವೇಜೋಮಯಃ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ (ಅ೪-೪-೫)

^೩ಜಾಯತೇ, ಅಸ್ತಿ, ವರ್ಧತೇ, ವಿಪರೀಣಮತೇ, ಅಪಕ್ಷೀಯತೇ ನಶ್ಯತಿ ಎಂದು ಯಾಸ್ಮಯ ಹೇಳಿದ ಜನನ, ಅಸ್ತಿತ್ವ - ವೃದ್ಧಿ, ವಿಪರೀತ ವಿಕಾರ, ಕ್ಷಯ, ನಾಶವೆಂಬ ಆ ರೂಪ ಪದಾರ್ಥವಿಕಾರಗಳು, ಇವು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇಲ್ಲ.

ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ಮತ್ತೊಂದರ್ಥವನ್ನು ಏಕೆ ? ಕೈಬಿಟ್ಟಿದೆ ಎಂದರೆ —

ವೃತ್ತತ್ತಿರಿಯಮೇವಾತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಸ್ಯ ಸಮೀಕ್ಷಣಾತ್ |

ಸ ವಾ ಇತಿ ಹ್ಯುಪಕ್ರಮ್ಯ ನೈನೇನೇತ್ಯಾದಿನಿರ್ಣಯಾತ್

|| ೧೯೩ ||

ಈ (ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪೂರ್ಣಾತ್ವಾತ್ ಪುರುಷಃ ಎಂಬ) ವೃತ್ತತ್ತಿಯೇ ವಿವಕ್ಷಿತ, ಅದರಲ್ಲೇ ಶ್ರುತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಕಾಣುವುದರಿಂದ, ಅದೇ ವಿವಕ್ಷಿತ “ಸವಾ ಅಯಂ ಪುರುಷಃ ಸರ್ವಾಸ್ಥಿತಿ” - ಎಂದು ಆರಂಭಿಸಿ ‘ನೈನೇನ ಕಿಂಚನಾನಾವೃತಮ್’ ಎಂದು (ವಾಕ್ಯ ಶೇಷದಲ್ಲಿ) ನಿರ್ಣಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ಇದೇ ಯುಕ್ತ).

ಇಯಂ ತಾವತ್ವದಾರ್ಥೋಕ್ತಿಃ ಸಂಬಂಧೋಕ್ತಿರಥಾಧುನಾ |

ಪ್ರಶ್ನಸ್ಯ ಕ್ಷೇಪ ಇತ್ಯಾದೇಃ ಕಿಮರ್ಥೋಽಯಮುಪಕ್ರಮಃ

|| ೧೯೪ ||

ಇದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು, ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವುದು, ‘ಕ್ಷೇಪ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮಿಸಿದ್ದು ? ಎಂದು (ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ).

ಚೋದ್ಯೈಕಮೂಲಾಂ ಪ್ರಶೋಕ್ತಿಂ ಕೇಚಿದ್ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇಽಪರೇ |

ಯಾಥಾತ್ಮಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯರ್ಥಮುತ್ಥಿತಸ್ಯ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ

|| ೧೯೫ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯೊಂದರ ಮೂಲಕ ಈ ಪ್ರಶ್ನವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕೆಲವರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವರು, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಎಚ್ಚಿತ್ತವನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

ಪುಂಸೋಽಸ್ಯ ಜ್ಞಪ್ತಭಾವತ್ವೇ ಕರಣೇಷ್ಟಪಿ ಸತ್ಯ ಚ |

ಕಾದಾಚಿತ್ಕೋಽವಬೋಧೋಽಸ್ಯ ಕುತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತಾಂ ಯಥಾ

|| ೧೯೬ ||

ಈ ಪುರುಷನು ಜ್ಞಾನ ಸ್ವಭಾವದವನಾಗಿದ್ದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಇದ್ದರೂ ಸಹ ಯಾವಾಗಲೂ ಒಂದು ಸಲ ಮಾತ್ರ ಈತನಿಗೆ ಜ್ಞಾನವಾಗುವುದು ಏತರಿಂದ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಬರುವುದೋ ಹಾಗೆ ಹೇಳಬೇಕು.

ವಿಹಾಯೈತಚ್ಚರೀರಂ ವಾ ಗತೋ ದೇಶಾಸ್ತರಂ ಪುಮಾನ್ |

ವಿನಷ್ಟೋ ವಾ ಕುತೋ ಭೂಯೋ ದೇಹಮಾಗಾದಿತೀರ್ಯತಾಮ್

|| ೧೯೭ ||

ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪುರುಷನು ದೇಶಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದನೋ ? ಅಥವಾ ನಾಶವಾಗಿದ್ದನೋ ? ಆಗಲೂ ಈ ದೇಹಕ್ಕೆ ಅವನು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

ಪ್ರಜ್ಞವ್ಯಮೇತದಾಗ್ಯೇಣ ಶಿಷ್ಯತ್ವಾನ್ ತ್ವಚೂಚುದತ್ |
ನೈವೋದಾಸ್ತೇ ತಥಾಽಪೀನೋ ಬೋಧಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ಸ್ವಯಮ್ || ೧೯೮ ||

ಇದನ್ನು ಗಾರ್ಗ್ಯನೇ ಪ್ರಶ್ನಿಸಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು, ಆದರೆ ತಾನು ಈಗ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿದ್ದದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಶ್ನಿಸಲಿಲ್ಲ, ಆದರೂ ರಾಜನೂ ಉದಾಸೀನನಾಗಲಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ? ರಾಜನು ತಾನೇ ಜ್ಞಾನವನ್ನು (ಮಾಡಿಕೊಡಲು) ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ (ಉದಾಸೀನನಾಗಲಿಲ್ಲ).

ಅರ್ಥಿನೇಽರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯ ನಾಸಂಪಾದ್ಯ ನಿವರ್ತತೇ |
ಯಥಾರ್ಥಿತಂ ಸತ್ಪುರುಷ ಇತಿ ಸತ್ಪುರುಷಪ್ರತಮ್ || ೧೯೯ ||

ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೇಳುವವನಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದನ್ನು ಸತ್ಪುರುಷನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಡದೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸತ್ಪುರುಷನ ವ್ರತವು.

ಕೂಟಸ್ಥೋಽಸ್ಯಾವಬೋಧಶ್ಚೇತ್ಯಾದಾಚಿತ್ಕಂ ಕುತೋ ಭವೇತ್ |
ಮತೋಽವಬೋಧೋಽನಿತ್ಯಶ್ಚೇತ್ಯಾದಾಚಿತ್ಕಂ ತದಾಽರ್ಥವತ್ || ೨೦೦ ||

ಇವನ ಜ್ಞಾನ ನಿರ್ವಿಕಾರ (ನಿತ್ಯ)ವಾಗಿದ್ದರೆ ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ಜ್ಞಾನ ಹೇಗೆ ಆದೀತು ? ಜ್ಞಾನವು ಅನಿತ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಯಾವುದೂ ಒಂದು ಸಲ ಬರುವುದು ಸಫಲವಾಗುತ್ತಲಿದ್ದಿತು.

ದೇಹಾದಿಷ್ವಭಿಮಾನೋಽಸ್ಯ ಕಾದಾಚಿತ್ಕಃ ಸಹೇತುಕಃ |
ಆಗಮಾಪಾಯಿಸಾಕ್ಷಿತ್ವಂ ನಿತ್ಯಮೇವಾನಿಮಿತ್ತತಃ || ೨೦೧ ||

೨೫. (ಈಗ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —)

ದೇಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಭಿಮಾನವು ಯಾವಾಗಲೋ ಒಂದು ಸಲ ಸಕಾರಣವಾಗಿ ಬರುವುದು, ಆದರೆ ಬಂದು ಹೋಗುವ (ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳಿಗೂ ಆತ್ಮನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವುದು, ನಿಮಿತ್ತವೆ ಇಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

ಇದಮೇವ ಯತೋ ವೃತ್ತಂ ಕಾರಣಾಪೇಕ್ಷಿಣಾಂ ಸತಾಮ್ |
ಅಭೂತ್ವಾ ಭವನಂ ತಸ್ಮಾತ್ಕಾದಾಚಿತ್ಕಂ ನ ದೋಷಭಾಕ್ || ೨೦೨ ||

ಕಾರಣವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಕಾರ್ಯವಸ್ತುಗಳ ಸ್ವಭಾವವೆ ಇದು —

ಮೊದಲು ತಾನಿಲ್ಲದೆ ಹುಟ್ಟುವುದು, ಅದರಿಂದ ದೇಹಾದಿಗಳ ಅಭಿಮಾನವು ಕಾದಾಚಿತ್ಕವೆಂಬುದು ದೋಷಯುಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತೀಚ್ಯೇವ ಯತಶ್ಚಾಭೂದಾಗಾಚ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಃ |
ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಪ್ರತಿಕೂಲತ್ವಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇರ್ನೇದ್ಯಗರ್ಭತಾ

|| ೨೦೩ ||

ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ (ಜೀವಾತ್ಮನು ಇದ್ದನೋ) ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಂದಲೇ (ಈಚೆಗೆ) ಬಂದನೋ, ಅದರಿಂದ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ವಚನವು ವಿರೋಧಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಅರ್ಥವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಗತ್ಯಾದಿಸಾಧನಾನಾಂ ಚ ದೇಹ ಏವ ಸ್ಥಿತೇಃ ಕುತಃ |

ದೇಶಾನ್ತರಗತಿಃ ಪುಂಸೋ ನಾಪಿ ನಾಶೋಽಸ್ಯ ಯುಕ್ತಮಾನ್

|| ೨೦೪ ||

ಹೋಗು(ಬರುವುದು) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾದವುಗಳು (ಪಾದಾದಿಗಳು) ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಪುರುಷನಿಗೆ ದೇಶಾಂತರ ಗಮನವು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬರಬೇಕು ? ಮತ್ತು ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ ನಾಶವೂ ಯುಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ, (ಅದರಿಂದ ಪುರುಷನು ಹೊರಗಡೆ ಹೋಗಿಯೂ ಇಲ್ಲ, ನಾಶವಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯ).

೩೬. ಈಗ ತನ್ನ ಮತವನ್ನು ಹೇಳುವರು —

ಸಾಕ್ಷಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಾವವೋಧಸ್ಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತತ್ವಕಾರಣಾತ್ |

ಭೋಕ್ತೃಭೋಕ್ತವ್ಯಯೋಸ್ತತ್ತ್ವಂ ವಕ್ತುಂ ಯುಕ್ತಮತೋಽಜ್ಞಸಾ

|| ೨೦೫ ||

ನೇರಾ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣದಿಂದ ಭೋಕ್ತೃ ಮತ್ತು ಭೋಗ್ಯ ಇವುಗಳ ತತ್ವವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವುದೇ ಯುಕ್ತ.

ದೃಶ್ಯರೂಪವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —

ಕರ್ಮಾದಿಹೇತುಜಂ ರೂಪಮತತ್ತ್ವಂ ತದನನ್ವಯಾತ್ |

ಅನಿಮಿತ್ತಂ ಸ್ವತಸ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವದಾಽವ್ಯಭಿಚಾರತಃ

|| ೨೦೬ ||

ಅಕಾರಕಕ್ರಿಯಾಕಾರ್ಯಂ ರೂಪಂ ಪ್ರಾಕೃತಿಯೋಧತಃ |

ಬುಬೋಧಯಿಷಿತಂ ಭೋಕ್ತೃರಸ್ಮದ್ಗೋಚರವರ್ತಿನಃ

|| ೨೦೭ ||

ಕರ್ಮಮುಂತಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ (ಜಗತ್ತಿನ) ರೂಪವು ಅತತ್ವ, ತತ್ವವಲ್ಲ (ನಿಜವಲ್ಲ) ಏಕೆಂದರೆ ? ಆ ರೂಪವು (ಎಲ್ಲಾ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲೂ) ತಪ್ಪದೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ (ತತ್ವವಲ್ಲ), (ಆತ್ಮನ) ಸ್ವತಃ ಸಹಜವಾದ ರೂಪವು ನಿಮಿತ್ತವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವಾಗಲೂ ತಪ್ಪದೆ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ, ಕಾರಕ-ಕ್ರಿಯೆ - ಕಾರ್ಯ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿದ್ದು ಎಚ್ಚರಾಗುವ ಮುಂಚೆಯೇ ಬೋಧಿಸಲು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ರೂಪವಿದು,

ಮತ್ತು 'ಅಹಂ' ಎಂದು ತೋರುವ (ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೂ) ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವ ಭೋಕ್ತನ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ.

ಯತೋಽಸ್ಯ ನ ಪುರಾ ಬೋಧಾತ್ಮಮಾರ್ದೇಃ ಕಾರ್ಯಮಣ್ವಪಿ |

ಪ್ರತೀಚೋ ಗೃಹ್ಯತೇ ಮಾನಾದತೋಽಯಂ ತತ್ಸ್ವಭಾವಕಃ

|| ೨೦೮ ||

ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಎಚ್ಚರಾಗುವ ಮುಂಚೆ ಕರ್ಮಾದಿಗಳ ಕಾರ್ಯವು ಅಣುವಷ್ಟು ಸಹ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಇರುವುದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಿಂದ ಇದು ಆ (ನಿರ್ವಿಕಾರ) ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದು.

೩೨. ಈಗ ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕ್ಷಾಭೂದೇಷ ಪುರಾ ಬೋಧಾತ್ಮತತ್ವಾಯಮುಪಾಗತಃ |

ಆಚಕ್ಷುತದ್ವಯಂ ಗಾರ್ಗ್ಯ ಸ್ಥಿತಾವಾಗಮನೇಽವಧಿಮ್

|| ೨೦೯ ||

ಎಲೈ ಗಾರ್ಗ್ಯನೆ ಎಚ್ಚರಾಗುವ ಮುಂಚೆ ಈ ಆತ್ಮನು ಎಲ್ಲಿದ್ದ ? ಆಮೇಲೆ ಎಲ್ಲಿಂದ ಈತನು ಬಂದ ? ಈ ಎರಡನ್ನು ನೀನು ಹೇಳು. ಅಂದರೆ ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ (ಬೇಕಾದ) ಅವಧಿಯನ್ನು (ಆಧಾರವನ್ನು) ಬರುವುದಕ್ಕೆ (ಬೇಕಾದ) ಅವಧಿಯನ್ನು ಹೇಳು.

ವ್ಯವಹಾರವು ಸತ್ಯವಲ್ಲ, ಭ್ರಮೆ, ವ್ಯವಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ ಸತ್ಯ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ —

ಯತ್ರ ವಾ ಅನ್ಯದಿತ್ಯೇವಂ ಯತ್ರ ತ್ವಸ್ಯೇತಿ ಚಾಪರಮ್ |

ಅವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯಯೋಃ ಕಾರ್ಯಂ ತಥಾಚ ಶ್ರುತಿರಬ್ರವೀತ್

|| ೨೧೦ ||

‘ಯತ್ರವಾ ಅನ್ಯದಿವಸ್ಯಾತ್ ಅನೋಽನ್ಯತ್ ಪಶ್ಯೇತ್...’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಅವಿದ್ಯೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ‘ಯತ್ರತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೈವಾಭೂತ್ ತತ್ಕೇನ ಕಂ ಪಶ್ಯೇತ್’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ವಿದ್ಯೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು.

ವಕ್ತುಂ ಪ್ರಪ್ತುಂ ಚ ಬಾಲಾಕಿರ್ನ ಯತೋ ಜಜ್ಞಾಂಸ್ತತಃ |

ಪ್ರಶ್ನಯೋಃ ಸ್ವಯಮೇವಾರ್ಥಂ ಕಾಶ್ಯೋ ವಕ್ತುಂ ಪ್ರಚಕ್ರಮೇ

|| ೨೧೧ ||

ಬಾಲಾಕಿಯು (ಗಾರ್ಗ್ಯನು) ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳುವುದಕ್ಕೂ ಯಾವ ಕಾರಣ ದಿಂದ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವೋ, ಅದರಿಂದ ರಾಜನೇ ತಾನು ಈ ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮಿಸಿದನು.

ಪೃಷ್ಠೇನಾಪಿ ನ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಭವತಾ ತದಿದಂ ಮಯಾ |

ಉಚ್ಯಮಾನಂ ಯಥಾ ತತ್ತ್ವಂ ಸಮ್ಯಕ್ಶಂ ಶ್ರೋತುಮರ್ಹಸಿ

|| ೨೧೨ ||

ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗಲೂ ನಿನ್ನಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲ, ಆ ಇದನ್ನು ನಾನು ಹೇಳಿ ತಪ್ಪವನ್ನು ನೀನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೇಳಲು ಅರ್ಹನಾಗಿದ್ದಿ.

೩೮. ಯತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅನುವದಿಸುತ್ತಾರೆ —

ಯತ್ಯೇಷ ಏತತ್ಪ್ರೋಽಭೂತ್ವನಾಮಾನುಷ್ಠಾನಮ್ |

ನಾಶೌಷ್ಣೀದ್ಯನ್ನಿಮಿತ್ತಂ ಜ್ಞಸ್ತನ್ನಿಮಿತ್ತಮಿದಂ ಶೃಣು

|| ೨೧೪ ||

ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಈತನು ಮಲಗಿದವನು ತನ್ನ ಹೆಸರು ಹಿಡಿದು ಕರೆದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳಲೇ ಇಲ್ಲವೋ, (ಈ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನವು ಆಗದಿರುವುದಕ್ಕೆ) ಯಾವುದು ನಿಮಿತ್ತವೋ ಆ ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಕೇಳು.

ಏಷಾಮ್ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠಿವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದಿರುವುದಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತ್ಯೈವಿಧ್ಯಂ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಯಸ್ಯಾಧ್ಯದ್ಧ್ಯಾದಿಗುಣಭೂಮಿಷು |

ತದೇಷಾಮಿತಿ ಷಷ್ಠೀಯಂ ಶ್ರುತ್ಯಾ ತಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ

|| ೨೧೫ ||

ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಬುದ್ಧಿ ಮುಂತಾಗಿ ಪ್ರಾಣಪರ್ಯಂತರವಿರುವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬಗೆಯು ಕಾಣುತ್ತದೆಯೋ, ಅದರಿಂದ 'ಏಷಾಮ್' ಈ ಷಷ್ಠಿಯು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದವಭಾಸಶ್ಚ ಕಾರಣಾನುಗಮೋಽಪರಃ |

ತಥಾಚ ಕರಣಾತ್ಮನೋ ಬಾಹ್ಯಗೋಚರರಜ್ಜಿತಾಃ

|| ೨೧೬ ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಚೈತನ್ಯದ ಆಭಾಸ, ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ಹೊಂದಿಕೊಂಡದ್ದು. (ಇವೇ ಮೂರು ವಸ್ತುಗಳು) ಮತ್ತು ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮಗಳು.

ಮುಂದೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವಸ್ವರೂಪ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಂಸಾರಬಂಧವು ಕರ್ಮ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು - ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಬುದ್ಧ್ಯಾದೇಃ ಕೃತ್ಸ್ಮಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಪುಂಸ್ಕರ್ಮೋದ್ಭೂತಿಹೇತುತಃ |

ಬುದ್ಧ್ಯಾದ್ಯುತ್ಕ್ಲೇಪಸಂಹಾರೌ ತಸ್ಮಾತ್ಕರ್ಮನಿಬನ್ಧನೌ

|| ೨೧೭ ||

ಬುದ್ಧಿ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯಗಳು (ಹುಟ್ಟಿದ ವಸ್ತುಗಳು) ಪುರುಷನ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಕಾರಣದಿಂದ ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಏಳುವುದು ಮಲಗುವುದೂ ಸಹ ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತವಾಗಿವೆ.

ಚೈತನ್ಯಭಾಸ - ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳು ಬಂಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣ —

ಸ್ವಾತ್ಮಾವಭಾಸತೋ ಭೋಕ್ತಾ ಕರ್ತಾ ತ್ವಜ್ಞಾನಹೇತುತಃ |

ದ್ವಯಾವಿವಿಕ್ತೋ ಹಿ ಪರೋ ಭೋಕ್ತಾ ಕರ್ತೇತಿ ಚೋಚ್ಯತೇ

|| ೨೧೮ ||

ತನ್ನ ಆತ್ಮದ ಆಭಾಸದಿಂದ (ಚಿದಾಭಾಸದಿಂದ) ಭೋಕ್ತನೆಂದು, ಅಜ್ಞಾನ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಕರ್ತನೆಂದೂ ಆಗಿರುವನು, ಈ ಎರಡರ ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡದೆ ಇದ್ದಾಗ ಪರವಸ್ತುವೇ ಭೋಕ್ತ-ಕರ್ತ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

ಯಾವಾಗ ಸುಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ ? ಎಂದರೆ —

ಜಾಗೃತ್ವಲಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಯದಾ ಕರ್ಮ ಪ್ರಹೀಯತೇ |

ವೃತ್ತಾಂತಹೇತ್ವಸದ್ಭಾವಾತ್ತದಾಕರ್ತಾ ಸುಷುಪ್ತತಿ

|| ೨೧೯ ||

ಎಚ್ಚರಕಾಲದ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವ ಮಾಡುವುದರ ಕರ್ಮವು ಯಾವಾಗ ಕ್ಷೀಣಿಸುವದೋ ಆವಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೇಳುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಕರ್ತೃವಾಗಿರದೆ (ಏನೂ ಮಾಡದೆ) ನಿದ್ರಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸುವನು.

ಭೋಕ್ತೃಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ |

ಕರ್ಮಪ್ರಯುಕ್ತೋ ಭೋಗಶ್ಚ ತತಃ ಸಂಸ್ಕಾರಸಂಭವಃ

|| ೨೨೦ ||

ಭೋಕ್ತನ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯೇ ಕರ್ತೃತ್ವವಿರುವುದು, ಅದರಿಂದ ಕರ್ತೃವಾದವನಿಂದ ಕರ್ಮವು ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುವುದು, ಕರ್ಮದಿಂದ ಭೋಗವು ಹುಟ್ಟುವುದು ಆಭೋಗದಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಹುಟ್ಟುವುದು.

ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಧ ಕಾರಣವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೆ. ಪುನಃ ಏಳುವುದು ಹೇಗೆ ? — ಅಂದರೆ —

ಸುಖದುಃಖಾದಿಸಂಸ್ಕಾರಸಂಸ್ಥತೋಽಯಂ ಜಡಃ ಪುಮಾನ್ |

ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿನಾಽಽಕ್ಷಿಪ್ತಸ್ತತೋ ಭೂಯಃ ಪ್ರವರ್ತತೇ

|| ೨೨೧ ||

ಸುಖ-ಮತ್ತು ದುಃಖ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರ (ವಾಸನೆ)ಯಿಂದ ಸಂಸ್ಥಿತನಾಗಿರುವ ಈ ಜಡನಾದ ಪುರುಷನು ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿಗಳಿಂದ ಪೇರಿತನಾಗಿ ಅನಂತರವೂ ತಿರುಗಿಯೂ (ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ) ತೊಡಗುವನು.

ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಕಾರ್ಯತಾ ಚೈಷಾಂ ಕಾರಣತ್ವಂ ತಥೈವ ಚ |

ತೇನಾನುಚ್ಛಿನ್ನಸಂಸ್ಕಾರ ಆತ್ಮಾಯಂ ಪ್ರಾಕ್ತಬೋಧಿತಃ

|| ೨೨೨ ||

ಇವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಕಾರ್ಯತೆ (ಹುಟ್ಟುವುದು) ಹಾಗೂ ಕಾರಣತೆಯೂ (ಹುಟ್ಟಿಸುವುದೂ ಸಹ) ಇರುವುದು, ಅದರಿಂದ ಈ ಆತ್ಮನು ಸಂಸ್ಕಾರವು ತುಂಡುಗಡಿಯದೆ ಎಚ್ಚರಾಗುವ ಮುಂಚೆಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ಇರುವನು.

ಅವಿದ್ಯಾನಾದಿಸಂಬಂಧೋ ಮಿಥ್ಯಾಧೀಚಕ್ರಸಂಸ್ಥಿತಃ |

ಆಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಸಾಣ್ಡಿಯಂ ಯೋನೀರ್ಬಹ್ಮಮೀತ್ಯನಿಶಂ ನರಃ

|| ೨೨೩ ||

ಮತ್ತು ಅವಿದ್ಯೆಯ ಅನಾದಿ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದವನಾಗಿಯೂ ಭ್ರಾಂತಿಜ್ಞಾನಗಳ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಸ್ಥಾವರ ಪ್ರಾಣಿ ಪರ್ಯಂತರ ಈ ಪುರುಷನು ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಪದೇ ಪದೇ ಯಾವಾಗಲೂ ಸುತ್ತುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತಾನೆ.

ಬೃ. ಅ. ೨, ಬ್ರಾ. ೧, ಕಂಡಿಕೆ ೧೭

ಸ ಹೋವಾಚಾಚಾತಶತ್ರುಯತ್ಯೈಷ ಏತತ್ಪ್ರೋಽಭೂದ್ಯ ಏಷ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ
ಪುರುಷಸ್ತದೇಷಾಂ ಪ್ರಾಣಾನಾಂ ವಿಜ್ಞಾನೇನ ವಿಜ್ಞಾನಮಾದಾಯ ಯ
ಏಷೋಽನ್ತರ್ಹೃದಯ ಆಕಾಶಸ್ತಸ್ಮಿಂಧೇತೇ ತಾನಿ ಯದಾ ಗೃಹ್ಣಾತ್ಯಥ ಹೈತತ್ಪುರುಷಃ
ಸ್ವಪಿತಿ ನಾಮ ತದ್ಗೃಹೀತ ಏವ ಪ್ರಾಣೋ ಭವತಿ ಗೃಹೀತಾ ವಾಗ್ಗೃಹೀತಂ
ಚಕ್ಷುರ್ಗೃಹೀತಂ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಗೃಹೀತಂ ಮನಃ ||೧೭||

೩೯. ಈಗ “ವಿಜ್ಞಾನ ಮಾದಾಯ” ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವರ್ಣನೆ.

ಜಾಗೃತ್ಸುರ್ಮುಕ್ತಯೇ ಸೋಽಯಮಾದಾಯಾಶೇಷಭಾವನಾಃ |

ಅಸಂಬುದ್ಧಾತ್ಮಕೋದ್ಭೂತಮನೋಬುದ್ಧ್ಯಾದಿರೂಪಿಣಾ

|| ೨೨೪ ||

^೭ಆಧಿಸ್ವಭಾವಜೇನೇತಿ ಕರ್ತಾಽಽದಾನಸ್ಯ ಭಣ್ಯತೇ |

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಿದವಭಾಸಾನ್ತಃ ಕರ್ತಾ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಉಚ್ಯತೇ

|| ೨೨೫ ||

ಜಾಗರದಶೆಯ ಕರ್ಮಗಳು ಕ್ಷಯಿಸಿದೊಡನೆಯ ಆ ಜೀವಾತ್ಮನು ಸಮಸ್ತ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ (ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಲಗುತ್ತಾನೆ) ಆತ್ಮವು ತಿಳಿಯದಿರುವಾಗ ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಮನಸ್ಸು ಬುದ್ಧಿ ಮುಂತಾದ ರೂಪವುಳ್ಳ ಉಪಾಧಿ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಅನಾದಿಯಾದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ (ಅಂತಃಕರಣದಿಂದ) ಆದಾನ ಕ್ರಿಯೆಗೆ

^೭‘ಉಪಾಧಿ ಸ್ವಭಾವ ಜನಿತೇನ’ ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಸ್ವಭಾವಜೇನ, ಅಧಿಃ ಎಂದರೆ ಉಪಾಧಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಬೇಕಾದ ಕರ್ತನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಚಿದಾಭಾಸ ಪರ್ಯಂತ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಕರ್ತೃನಾಗಿದ್ದು ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ (ಜೀವನೆಂದು) ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು || ೨೨೫ ||

ಆದೀಯಮಾನಂ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ವಿಷಯೋನ್ಮುಖಮ್ |

ವಾಗಾದೀನಾಮಿಹ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ ಪ್ರಾಣಾನಂ ವಿಷಯಾಞ್ಜನಮ್ || ೨೨೬ ||

೮“ಪ್ರಾಣಾನಾ ವಿಜ್ಞಾನೇನ ವಿಜ್ಞಾನಮಾದಾಯ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ವಿಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ವಿಷಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಎದುರಾದ ಅಂದರೆ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವ ವಾಗಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೆಂದರ್ಥ.

ಶಕ್ತಯಃ ಕರಣಾನ್ಯತ್ರ ಗೃಹ್ಯಂತೇ ಕಾರಣಾತ್ಮನಾ |

ಪರಮಾತ್ಮಾ ಗ್ರಹೀತಾಽತ್ರ ಸ್ವಾಭಾಸಾಭಿನ್ನವಿಗ್ರಹಃ || ೨೨೭ ||

(ಈಗ ಬೇರೆ ಒಂದರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —) ಇಲ್ಲಿ ಕರಣಗಳೆಂದರೆ ಶಕ್ತಿಗಳು ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು, ಅವು ಕಾರಣರೂಪನಾದ (ಅಜ್ಞಾತವಾದ ಆತ್ಮ) ಸ್ವರೂಪದಿಂದ (ಈ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂಥ ಸಾಧನಗಳು) ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವನು, ಅವನೂ ಸಹ ತನ್ನ ಆಭಾಸದೊ(ಪ್ರತಿಬಿಂಬದೊ)ಡನೆ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನು.

ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯವೂ ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿ (ಗಮಕ) ಪ್ರಮಾಣ

ತಥಾ ಸಂವರ್ಗವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಪ್ರಾಣವಾಯ್ವಾತ್ಮನಾ ಶ್ರುತಿಃ |

ವಾಗಗ್ನ್ಯಾದ್ಯುಪಸಂಹಾರಂ ವಕ್ತಿ ನಾನ್ಯೇನ ಕಾರಣಾತ್ || ೨೨೮ ||

ಸಂವರ್ಗ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ (“ವಾಯುರ್ವಾವ ಸಂವರ್ಗ” ಇಲ್ಲಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ “ವಾಯುರ್ಹೈವೈತಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಸಂವೃಜ್ಞಿ” ಇಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಂತ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ) ಅಗ್ನಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ವಾಯುವಿನಲ್ಲೂ ವಾಗಾದಿ-ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ (“ಪ್ರಾಣೋವಾ ವಾವ ಸಂವರ್ಗಃ ಪ್ರಾಣೋಹೈವೈತಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಸಂವೃಜ್ಞಿ”) ಪ್ರಾಣದಲ್ಲೂ ಉಪಸಂಹಾರ ವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಮತ್ತು ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

೯ಇಲ್ಲಿ ‘ಪ್ರಾಣಾನಾಂ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಾಗಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂದರ್ಥ.

೧೦ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ವಿಜ್ಞಾನಗಳ ಕರಣಗಳು, ಇವು ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ ( ) ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಜ್ಞಾತ ಚೈತನ್ಯವೆಂಬುವ ಜಗತ್ಕಾರಣ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಆದಾಯ’ ಎಂದು ಆದಾನಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನಗಳಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ ಎಂದು ವಿವರಣೆ (ಆನಂ-ಟೀಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ) ಪೇ - ೯೨೪.

ನಾಮಾದ್ಯಾಶಾವಸಾನಂ ಚ ಪ್ರಾಣೇ ಸರ್ವಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ |

ಪ್ರಾಣಬಂಧನವಾಕ್ಯಾಚ್ಚ ಸೂಕ್ತಮೇತದ್ಯಥೋದಿತಮ್

|| ೨೨೯ ||

(ಅದರಂತೆ ಭೂಮಿ ವಿದ್ಯಾ ಪ್ರಕರಣವೂ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು) ನಾಮ ದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಆಸೆ ಪರ್ಯಂತರ ಇರುವ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಣ (ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ) ಇರುವುದೆಂದು (ಛಾಂ. ಶ್ರು.) ^{೧೧}“ಪ್ರಾಣಬಂಧನಂ ಹಿ ಸೌಮ್ಯ ಮನಃ” ಎಂಬ (ಛಾಂ) ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ (ಕಾರಣಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯವು ಲಯವಾಗುವುದೆಂದು) ಹೇಳಿದ್ದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಆವಿಭೂತಸ್ವಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಸಂಸರ್ಗಃ ಕಾರಣಾತ್ಮನಾ|

ವಾಗಾದ್ಯಾದಾನಮತ್ರ ಸ್ಯಾದ್ಬುದ್ಧದಾನಾಂ ಯಥಾಽಮೃತಾ

|| ೨೩೦ ||

(ಆದಾಯವೆಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ) ಹೊರಗೆ ಕಾಣಿಸಿದ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ (ಹುಟ್ಟಿದ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ) ಕಾರಣರೂಪದಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿ ಸೇರಿಕೆಯಾಗುವುದೆ ಆಗಿದೆ. ಈ (ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ) ವಾಗಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಆದಾನವೆಂದರ್ಥ. ನೀರಿನ ಗುಳ್ಳೆಗಳು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಬಿಡುವಂತೆ (ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸೇರಿಕೆ).

ಸಹಾರ್ಥೇ ವಾ ತೃತೀಯೇಯಂ ವಿಜ್ಞಾನೇನೇತಿ ಯಾ ಶ್ರುತಾ |

ಸಹ ಪ್ರಮಾತೃಜ್ಞಾನೇನ ವಾಗಾದೇರುಪಸಂಹೃತಿಃ

|| ೨೩೧ ||

ಅಥವಾ - ‘ವಿಜ್ಞಾನೇನ’ ಎಂಬ ಯಾವ ತೃತೀಯಾ ವಿಭಕ್ತಿಯು ಕಾಣುವುದು ಸಹಾರ್ಥದಲ್ಲಿ (ಅಂದರೆ ವಿಜ್ಞಾನದೊಂದಿಗೆ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ) ಪ್ರಮಾತೃವಿನ (ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಈ ಜೀವಾತ್ಮನ) ಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ವಾಗಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಉಪಸಂಹಾರ (ಲಯ) ವೆಂದರ್ಥ.

ಯದಿ ವಾಽಸ್ತು ತೃತೀಯೇಯಮಿತ್ಥಂಭೂತಾರ್ಥವಾಚಿನೀ |

ಪ್ರತ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಸ್ವಭಾವೇನ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಂಹೃತಿಃ

|| ೨೩೨ ||

ಅಥವಾ ತೃತೀಯಾ ವಿಭಕ್ತಿಯು ^{೧೨}ಇತ್ಥಂಭೂತ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಪ್ರತ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನ ಜ್ಞಾನ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಉಪಸಂಹಾರವೆಂದರ್ಥ.

^{೧೧}ಪ್ರಾಣ ಎಂದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣವಾದ ಅಜ್ಞಾತವಾದ ಆತ್ಮವೆಂದರ್ಥ ||

^{೧೨}ಪ್ರಾಣಬಂಧನಂ ಮನಃ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣೋಪಾಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಬಿದ್ದಿರುವ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜೀವ ಎಂದರ್ಥ.

^{೧೩}‘ಇತ್ಥಂ ಭೂತ ಲಕ್ಷಣೇ ತೃತೀಯಾ’ ‘ಧಾನೈನ್ಯ ಧನವಾನ್’ ಎಂಬ

ಅನನ್ಯಭೋಧಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋ ಯ ಏಷ ಇತಿ ಭಣ್ಯತೇ |

ತಸ್ಯ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಠತ್ಯರ್ಥಮನ್ವರ್ಪದಯಕೀರ್ತನಮ್

|| ೨೩೩ ||

ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವ ವಸ್ತು ಯಾವುದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ ಆ ವಸ್ತು ಇದೇ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಅದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಅನ್ವರ್ಪದಯ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ತ್ವಂ ಪದಾರ್ಥ ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮ.

ಪರಾಕ್ರಮೇಯಭೂಮಿಭ್ಯೋ ವ್ಯುತ್ಥಾಪ್ಯ ಮನ ಆದರಾತ್ |

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಗಯಾ ದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಪಶ್ಯಾತ್ಯಾನ್ಯಂ ತ್ವಮಜ್ಞಸಾ

|| ೨೩೪ ||

ಪರಾಕ್ (ಬಾಹ್ಯವಾದ) ವಿಷಯ ಸ್ಥಾನಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿ ಆದರದಿಂದ (ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ) ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಕಡೆ ಬಾಗಿರುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನು ನೀನು ನೇರಾ ನೋಡು.

ವಿವೇಕ ಬುದ್ಧಿಯು ಯಾವ ಜಾತಿಯದು ? ಎಂದರೆ —

ಆತ್ಮಬುದ್ಧಿರಿಯಂ ಪುಂಸಾಂ ಲಕ್ಷ್ಯತೇವ್ಯಭಿಚಾರಿಣೀ |

ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣೇಷ್ವನಾತ್ಮೋತ್ಥಬುದ್ಧಿಷು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿ

|| ೨೩೫ ||

ಪುರುಷರಿಗೆ ಈ ಆತ್ಮಬುದ್ಧಿಯು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಹುಸಿಯಾಗದೆ (ತಪ್ಪದೇ) ಕಾಣುವುದು, ಇತರೆ ಅನಾತ್ಮ (ಜಡ) ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಬುದ್ಧಿಗಳು ಹುಸಿಯಾಗಿದ್ದರೂ (ನಶ್ವರವಾಗಿದ್ದರೂ) ಇದು ಹುಸಿಯಾಗದೇ ಇರುವುದು.

ಆತ್ಮಚೈತನ್ಯವು ನಿರ್ವಿಕಾರ ನಿತ್ಯವೆಂದರೆ ಕರ್ತೃ, ಭೋಕ್ತ ಎಂದು ವಿಕಾರಬುದ್ಧಿಯು ಹೇಗೆ ? ಬರುತ್ತದೆ ? ಎಂದರೆ —

ಬುದ್ಧಾತ್ಮನೋಽಪಿ ಸಾ ಬಾಹ್ಯಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಿಭ್ರಮಾತ್ |

ಸಂಕೀರ್ಯಮಾಣೇವಾಽಽಭಾತಿ ತಮಸೋಪಹತಾತ್ಮನಾಮ್

|| ೨೩೬ ||

ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನ (ಸ್ವರೂಪ) ದೃಷ್ಟಿಯೂ ಕೂಡ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹಾಳಾದ ಚಿತ್ರವುಳ್ಳವರಿಗೆ ಹೊರಗಿನ ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನದ ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಸಂಕೀರ್ಣವಾಗಿರುವಂತೆಯೇ (ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ) ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಜಗ್ಧೇ ಕಾರ್ಯೇ ಚ ನಿಃಶೇಷೇ ಕಾರಣೇ ಚಾಽಽತ್ಮವಿದ್ಯಯಾ |

ಅಪೂರ್ವಾದ್ಯಾತ್ಮನಾಽಽತ್ಮಾಯಮಾತ್ಮನೈವಾವಸೀಯತಾಮ್

|| ೨೩೭ ||

ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಕಾರಣ (ಈ ಎರಡೂ) ತಿಂದು ಹಾಕಲ್ಪಡಲು (ನಾಶ ಮಾಡಲ್ಪಡಲು) ^{೧೩}ಅಪೂರ್ವ ಮುಂತಾದ ರೂಪದಿಂದ (ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದಿಂದ) ಈ ಆತ್ಮನು ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣುವದು

“ಆದಾಯ ಅಂತ ಹೃದಯ ಆಕಾಶಃ ತಸ್ಮಿನ್ ಶೇತೇ” ಎಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ —

ಆದಾಯಾಕಾಶಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಮೈಕಾತ್ಮ್ಯಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ |
ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇಪ್ತರಯೋಃ ಸಾಕ್ಷಾಚ್ಛ್ರೇಷ್ಠಾಜ್ಞಾನಹಾನತಃ || ೨೩೮ ||

ಆದಾಯ - ಆಕಾಶ ಈ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇಪ, ಈಶ್ವರರ (ಜೀವೇಶ್ವರ) ಏಕರೂಪವು ಅಜ್ಞಾನದ ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ನೇರಾ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯದ್ವಯಶಬ್ದೇನ ಬುದ್ಧಿರತ್ರಾಭಿಧೀಯತೇ |
ಏಕಾತ್ಮ್ಯಪ್ರತಿಪತ್ತೃರ್ಥಂ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇಪರಮಾತ್ಮನೋಃ || ೨೩೯ ||

ಹೃದಯ ಪದದಿಂದ ಹೃದಯಕೋಶದೊಳಗೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದರೆ - ^{೧೪}ಜೀವ-ಮುಕ್ತ ಪರಮಾತ್ಮ ಇವರಲ್ಲಿ ಏಕಾತ್ಮರೂಪವು ತೋರುವುದು |

ಘಟಾಕಾಶೋ ಮಹಾಕಾಶ ಇತ್ಯುಕ್ತೌ ಖೈಕಧೀರ್ಯಥಾ |
ತಥೇಹಾಪಿ ಕಥಂ ನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಗೀಃ ಸ್ಯಾದಿತೀರ್ಯತೇ || ೨೪೦ ||

ಘಟಾಕಾಶ ಮಹಾಕಾಶ ಎಂಬುವ ವಚನದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವೆಂಬುದು ಒಂದೆ ಎಂದು ಬುದ್ಧಿಯು ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯು ಹೇಗೆ ಬಂದಿರತೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ (“ಆದಾಯ ಆಕಾಶೇಶೇತೇ” - ಎಂಬಲ್ಲಿ) ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಬುದ್ಧೇರನ್ತಃ ಪ್ರತೀಚೋಽನ್ಯೋ ನಾರ್ಥಃ ಸಂಭಾವ್ಯತೇ ಯತಃ |
ತಸ್ಮಾದಾಕಶಶಬ್ದೇನ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾಭಿಧೀಯತೇ || ೨೪೧ ||

^{೧೩}ಅಪೂರ್ವ ಮನಪರಮಬಾಹ್ಯಮ್ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದಂತೆ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಎಂಬುವ ಕಾರಣ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಬಾಹ್ಯ ಮುಂತಾದವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಶುದ್ಧವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮರೂಪದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

^{೧೪}“ಸರ್ವಾಣಿ ಹವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನ್ಯಾಕಾಶಾದೇವ ಸಮುತ್ಪದ್ಯಂತೇ” ಎಂಬ ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಶ್ರುತಿಯಂತೆಯೂ ಆಕಾಶ ಪದದಿಂದ ಜಗತ್ತಾರಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲೂ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮಾದಾತ್ಮನಃ ಎಂದು ಆತ್ಮ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡಿ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಂದ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಆಕಾಶ ಪದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದೇ ಅರ್ಥ.

ಬುದ್ಧಿಯ ಒಳಗೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೊಂದು ವಸ್ತುವು ಇರುವುದೆಂಬುದು ಊಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಆಕಾಶ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು.

ಪ್ರಾಣಾದೀನಾಂ ಯತೋ ಜನ್ಮ ವಕ್ಷ್ಯತೇ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಃ |

ತಸ್ಮಾಚ್ಚಾಸ್ತಿಕಾಶಶಬ್ದೇನ ಬ್ರಹ್ಮವಾತ್ರಾಭಿಧೀಯತೇ

|| ೨೪೨ ||

ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಾದಿ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಯಾವ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಜನ್ಮವು ಮುಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದೋ, ಅದರಿಂದಲೂ ಆಕಾಶ ಪದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ —

ಅಥಾಸ್ತಿಕಾಶೋ ಹ ವೈ ನಾಮ ಸತಾ ಸೋಮ್ಯೇತಿ ಚ ಶ್ರುತಿಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಾಕಾಶಾತ್ಪರೋ ನಾನ್ಯ ಆಕಾಶ ಇಹ ಗೃಹ್ಯತೇ

|| ೨೪೩ ||

೧೫೧೬ “ಆಕಾಶೋಹವೈ ನಾಮ ರೂಪಯೋ ನಿರ್ವಹಿತಾ ತೇಯದಂತರಾತ್ಮದ್ವಹ್ಮ” ಎಂದು ಛಾಂ-ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪವಾದ ಆಕಾಶವೇ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೊಂದು ಆಕಾಶವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿಲ್ಲ, ಹಾಗೂ “ಸತಾಸೌಮ್ಯತಥಾ ಸಂಪನ್ನೋ ಭವತಿ” ಎಂದು (ಛಾಂ - ಆರನೇ ಪ್ರಪಾಠಕದಲ್ಲಿ) ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಸದ್ವಸ್ತು (ಬ್ರಹ್ಮ) ದೊಡನೆ ಏಕೀಭೂತನಾಗಿ ಜೀವನು ಇರುವನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ) ಇಲ್ಲಿ ಆಕಾಶ ಪದದಿಂದ ಅದೇ ನಮಗೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದೆ.

“ಆಕಾಶೇ ಶೇತೇ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಶಯನ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವೇನು ? —

ಸ್ವತೋವಗಮರೂಪೇಽಸ್ಮಿನ್ಕೂಟಸ್ಥೇ ಕಾರಣಾತ್ಮನಾ |

ಕಾತ್ಸರ್ಯೇನಾವಸಿತಿಭೋಕ್ತುಃ ಶೇತ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ

|| ೨೪೪ ||

ಸ್ವತಃ ತಾನೇ ಅನುಭವರೂಪವಾದ ಈ ಕೂಟಸ್ಥ (ನಿರ್ವಿಕಾರ)ವಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಪೂರ್ಣರೂಪದಿಂದ ಅವಸಾನ(ಲಯ)ವೆಂದು ‘ಶೇತೇ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

೧೫೧೬ ಪರಂ ಎಂದು ಆನಂ-ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ ಪಾಠಾಂತರವಿದೆ, ಆವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂಥ ಉತ್ಪಷ್ಟ ಅಥವಾ ನಿಶ್ಚಿಷ್ಟ ವಸ್ತು ಬೇರೆಯಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ

೧೬ ಇಹ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ‘ಆಕಾಶೇಶೇತೇ’ ಎಂಬ ಶಯನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಶಯನ ಪದಕ್ಕೆ ನಿದ್ರೆಯೆಂದರ್ಥವು ಏಕೆ ಅಲ್ಲ — ಅಂದರೆ —

ದೃಷ್ಟಾಂತಶ್ಚ ಕುಮಾರಾದಿ ತಥಾಚ ಘಟತೇಽಜ್ಞಸಾ |
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೈತನ್ಯಮಾತ್ರತ್ವಾನ್ ತು ನಿದ್ರೇಹ ಯುಜ್ಯತೇ

|| ೨೪೫ ||

ಹಾಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಕುಮಾರ (ಬಾಲ) ಮುಂತಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತವೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಂದುವುದು. ಆದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಚೈತನ್ಯ ಸ್ವರೂಪವೇ (ಜೀವಾತ್ಮನ) ನಿಜಸ್ವರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ನಿದ್ರೆಯೆಂಬ ಅರ್ಥವು (ಶಯನ ಪದಕ್ಕೆ) ನ್ಯಾಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ದೇಹಾದ್ಯಧ್ಯಕ್ಷತಾಂ ಹಿತ್ವಾ ಯದಾಽಯಂ ವರ್ತತೇ ತದಾ |
ಸ್ವಾತ್ಮನ್ಯೇವಾಽಸ್ತ ಇತ್ಯೇತಕ್ಕತಶ್ಚೇತ್ಸಪಿತಿತ್ಯತಃ

|| ೨೪೬ ||

ದೇಹಾದಿಗಳ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯಾವಾಗ ಈ ಆತ್ಮನು ಇರುವನೋ ಆವಾಗ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಇರುವನೆಂಬುದು ಯುಕ್ತ, ಇದೆ ಅರ್ಥವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ 'ಸ್ವಪಿತಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು.

ಅದನ್ನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವರು —

ಇತಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಸ್ಯೋ ನಾನ್ಯತ್ರಾಗಾದಯಂ ಪುಮಾನ್ |
ಸುಷುಪ್ತೇ ಸ್ವಪಿತಿತ್ಯುಕ್ತೇಸ್ತದೇತದಭಿದೀಯತೇ

|| ೨೪೭ ||

ಮತ್ತು ^{೧೭}ಸ್ವಪಿತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಪುರುಷನು (ಜೀವನು) ಬೇರೆ ಕಡೆ ಹೋಗಿಲ್ಲ, ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವನೆಂದು ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ("ತಾನಿಯದಾ ಗೃಣ್ಣಾತಿ ಅಥಹೈತತ್ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಪಿತಿ ನಾಮ" ಎಂಬಲ್ಲಿ).

ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚರ ಮತ —

ಅನ್ಯೇ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಬುದ್ಧಿವಿಜ್ಞಾನೇನೇತಿ ವಿಸ್ತಿತಾಃ |
ವಾಗಾದಿಜ್ಞಾನಮಾದಾಯ ಹೃತ್ಪೇ ಶೇತೇ ಯ ಉತ್ಥಿತಃ

|| ೨೪೮ ||

^{೧೭}“ಸ್ವಮಪೀತೋ ಭವತಿ ತಸ್ಯದೇವ ಸ್ವಪಿತಿತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ” ಎಂದು ಸ್ವಪಿತಿ ನಾಮವನ್ನು ನಿರ್ವಚನ ಮಾಡುವಾಗ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ತಾನು ಲೀನನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ನಾಮವು ಇದೆ. ಅಂಗಶರೀರದ ಉಪಾಧಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅದರಿಂದ ಆದ ವಿಶೇಷ ರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯಾವ ವಿಶೇಷ (ಭೇದವೂ) ಇಲ್ಲದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಸ್ವಸ್ವರೂಪವಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವನು, ಇದೇ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ ಶಯನವೆಂದರ್ಥ.

ಬೇರೆಯವರು ಆಶ್ಚರ್ಯಪಟ್ಟವರಾಗಿ 'ಬುದ್ಧಿ'ಯೆಂಬ ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ವಾಗಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯ ರೂಪವಾದ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮಲಗುವನು, ಯಾವ ಪುರುಷನು ಈಗ ಎದ್ದಿರುವನೋ, (ಅವನು ಮುಂಚೆ ಹೀಗೆ ಮಲಗುವನೆಂದು) ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವರು ।

'ಆದಾಯ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಾಗಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಉಪಸಂಹಾರವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯಾವ ಕ್ರಮದಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ ? —

ಸುಷುಪ್ತರ್ಮನಸೈವಾಸ್ತತ್ಮಾ ಮನಸ್ಯೇವ ಸಮೂಹತಿ ।

ಪ್ರಾಣಾನ್ಶಶಕ್ತಿಭಿಃ ಸಾಕಂ ಮನೋಽಪ್ಯಾತ್ಮನಿ ಲೇಯತೇ || ೨೪೯ ||

ನಿದ್ರಿಸಲು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಈ ಆತ್ಮನು ಮನಸ್ಸು ಇರುವಾಗಲೆ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ತನ್ನ ವಿಷಯಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹರಿಸುವನು, ಆ ಮನಸ್ಸು ಸಹ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುವುದು.

ವಿಶೀರ್ಣಕರಣಗ್ರಾಮೋ ಬುದ್ಧಿಭಾವನಯಾ ಯುತಃ ।

ಹೃದ್ಯಾಕಾಶಾತ್ರಸೃತ್ಯಾತ್ಮಾ ನಾಡಿಭಿಃ ಸ್ವಪ್ನಮಶ್ನುತೇ || ೨೫೦ ||

ಮನೋವಾಗಾದಿವಿಜ್ಞಾನವಿಗ್ರಹಃ ಕರಣಾಖ್ಯಯಾ ।

ವಿಜಾನಾತೀತಿ ಕರ್ತೃತ್ವೇ ಪರಸ್ಮಿನ್ಭಾವಸಾಧನಃ || ೨೫೧ ||

ಹಾಗಾದರೆ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಾಣಬೇಕು ? ಎಂದರೆ — ಇಂದ್ರಿಯ ಸಮುದಾಯವೇ ಕಡಿಮೆಹೋಗಿರುವಾಗ ಬುದ್ಧಿ ಭಾವನೆಯಿಂದ (ಎಚ್ಚರಿನ ವಾಸನೆಯಿಂದ) ಕೂಡಿ, ಹೃದಯಾಕಾಶದಿಂದ ನಾಡಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಸರಿಸಿ ಈ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಈ ಮೊದಲು) ಮನಸ್ಸು ವಾಕ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದವನು ವಿಜ್ಞಾನವೆಂಬುವ ಅಂತರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ತಿಳಿಯುವನು, ^{೧೮}ಕರ್ತೃ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ವಿಜಾನಾತೀತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವೃತ್ತತ್ತಿಯನ್ನು (ವಿಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಹೇಳಬೇಕು) ಪರಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ (ಜ್ಞಾನವೆಂಬ) ಭಾವ ವೃತ್ತತ್ತಿಯಲ್ಲಿ (ಅದು ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು).

ಪ್ರಕಾಶವೃತ್ತಿಯಾ ಜ್ಞಸ್ಯ ಸಾ ಹೃದ್ಧರ್ಮಾನುಗಾ ಸತೀ ।

ಉದ್ಗಚ್ಛತಿ ಯತಸ್ತಸ್ಮಾದ್ಧೃದ್ವಿಶೇಷೇ ಲಯಂ ವಿದುಃ || ೨೫೨ ||

^{೧೮}'ವಿಜಾನಾತಿ' ಎಂಬ ವೃತ್ತತ್ತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕರ್ತೃ ಜೀವ ಎಂದೂ, 'ವಿಜ್ಞಾಯತೇ ಅನೇನೇತಿ ವಿಜ್ಞಾನಮ್' ಎಂಬುದು ಕರಣ ವೃತ್ತತ್ತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವಾದ ಬುದ್ಧಿಯೆಂದೂ, ಧಾತೃರ್ಥ ಭಾವ ಎಂಬರ್ಥವು ವಿಜ್ಞಾನಂ ವಿಜ್ಞಪ್ತಿಃ ಎಂದು ಆಗುವುದು. ಇದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವರು ||

(‘ಯ ಏಷಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯ —) ಜ್ಞಾನ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನ ಯಾವ ಪ್ರಕಾಶ ವ್ಯಾಪಾರವಿದೆಯೋ, ಅದು ಹೃದಯ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದು ಯಾವುದರಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೇಳುವುದೋ, ಅದರಿಂದ ಹೃದಯ ವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ (ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ) ಲಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವರು^{೧೯}.

ಸ್ವಗೋಚರೋನ್ಮುಖಂ ಜ್ಞಾನಂ ವಾಗಾದೀನಾಮಶೇಷತಃ |

ಆದಾಯ ಭಾವನಾಬುದ್ಧ್ಯಾ ಶೇತೇ ಜ್ಞೋ ಹೃದಯಾಮ್ವರೇ

|| ೨೫೩ ||

ವಾಗಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತನ್ನ ವಿಷಯ ದೇಶಕ್ಕೆ ಎದುರಾಗಿರುವುದನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬುದ್ಧಿ ಮೂಲಕ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಈ ಚಿದ್ರೂಪನಾದ (ಜೀವನು) ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವನಾರೂಪವಿಜ್ಞಾನಮಭಿವ್ಯಕ್ತಂ ಯದಾ ಹೃದಿ |

ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಸ್ಯಾರ್ಥವದ್ಭೂತಿ ಶೇತೇ ಹೃದೀತ್ಯತೋ ವಚಃ

|| ೨೫೪ ||

(ಎಚ್ಚರಿನ) ಸಂಸ್ಕಾರರೂಪವಾದ ವಿಜ್ಞಾನ (ಬುದ್ಧಿಯು) ಯಾವಾಗ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವದೋ, ಆವಾಗ, (ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ (ವಸ್ತುಗಳು ಇರುವಂತೆ) ತೋರುತ್ತದೆ, ಅದರಿಂದ ಹೃದಯದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಲಗುವನೆಂದು ವಚನವು^{೨೦} ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ.

ಈ ಮತದ ಉಪಸಂಹಾರವು —

ಏವಂ ಶ್ರುತೀರಿಯಂ ಕೈಶ್ಚಿದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾತಿಪ್ರಯತ್ನತಃ |

ಪರೀಕ್ಷೈತದ್ವಯಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಪರೀಕ್ಷಕೈಃ

|| ೨೫೫ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಕೆಲವರಿಂದ ಬಹುಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಆದರೆ ಪರೀಕ್ಷಕರು ತಾವಾಗಿಯೇ ಈ ಎರಡನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚ ಮತವು ನಮಗೆ ತ್ಯಾಜ್ಯವಾಗಿದೆ — ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ —

ಸಹ ಭಾವನಯಾ ಬುದ್ಧೇಃ ಶ್ರುತತ್ವಾದುಪಸಂಹೃತೇಃ |

ನ ಸ್ಯಾತ್ಮಭೋಷಸಂಹಾರಸ್ತೇನೇಯಂ ಕಲ್ಪನಾ ಮುಧಾ

|| ೨೫೬ ||

^{೧೯}“ತಸ್ಯಹಿ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮನೋ ಯಾಚ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವೃತ್ತಿಃ ಸಾ ಹೃದಯದ್ವಾರೇಣ ವ್ಯಚ್ಛರತೀತಿ ಹೃದಯಂ ವಿಶೇಷಾಯತನ ಮಿತಿ” ಎಂದು ಇದಕ್ಕೆ ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ ಆಧಾರ ವಚನವು ಇದೆ ||

^{೨೦}“ತತ್ರ ಹಿ ಭಾವನಾ ವಿಜ್ಞಾನಂ ವಿಶೇಷೇಣಾಭಿವ್ಯಕ್ತ ಮಾಸ್ತೇಯತ ಏವಂ ಕೃತ್ವಾ ತಸ್ಮಿನ್ ಶೇತೇ ಇತ್ಯುಚ್ಯತ ಇತಿ”

ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಉಪಸಂಹಾರವು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ (ವಿಜ್ಞಾನವೆಂಬ) ಕರಣದಿಂದ (ಸಾಧನದಿಂದ) ವಾಗಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಉಪಸಂಹಾರವು ಇಲ್ಲಿ ಆಗಲಾರದು, ಅದರಿಂದ ಈ ಕಲ್ಪನೆಯು ವ್ಯರ್ಥವೇ ಆಗುವುದು^{೨೧}.

‘ತಾನಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವರು.

ಸ್ವಗೋಚರೇಷೂತ್ಯಷ್ಟಾನಿ ಯದಾ ಗೃಹ್ಯಾತ್ಯಯಂ ಸ್ವಯಮ್ |

ವಾಗಾದೀನಿ ತದೈವೈನಂ ಸ್ವಪಿತಿ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ

|| ೨೫೭ ||

ಯಾವಾಗ ತನ್ನ ವಿಷಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟ ವಾಗಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಈ ಜೀವಾತ್ಮನು ತಾನಾಗಿಯೇ (ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ) ಉಪಸಂಹರಿಸುತ್ತಾನೋ, ಆವಾಗಲೇ (ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ) ಇವನನ್ನು ‘ಸ್ವಪಿತಿ’ ಎಂದು (ಪಾಜ್ಞರು) ಹೇಳುವರು.

‘ಸ್ವಪಿತಿ’ ಎಂಬ ನಾಮಕರಣ ಮಾಡುವದರ ಫಲವೇನೆಂದರೆ —

ಸಮಾಖ್ಯಾಸಂತ್ರಯಾತ್ಸಾದಭೂತ್ಪ್ರಾಕೃತ್ಯಗಾತ್ಮನಿ |

ವ್ಯಭಿಚಾರೋಽಪಿ ಚೇನ್ನಾಂನಿ ತತೋ ಯುಕ್ತರಸೀರ್ಯತೇ

|| ೨೫೮ ||

(ಸ್ವಪಿತಿ) ನಾಮವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ (ಎಚ್ಚರಾಗುವ) ಮುಂಚೆ ಪ್ರತ್ಯಗ್ನಾನಲ್ಲಿ ಈತನು ಇದ್ದನು, ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ನಾಮದಲ್ಲೂ (ಅರ್ಥವು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗಿದೆ) ಯೆಂದು ಶಂಕಿಸಿದರೆ ಅದಕ್ಕೂ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು.

ಆ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನೆ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುವುದು.

ವಾಗಾದಿಪ್ರಕೃತೌ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದೋ ಘ್ರಾಣೇಽವಗಮ್ಯತೇ |

ಮುಖ್ಯಸ್ಯಾನುಪಸಂಹಾರಾನ್ವ ತದ್ವಾಚಕ ಇಷ್ಯತೇ

|| ೨೫೯ ||

‘ಗೃಹೀತ ಏವ ಪ್ರಾಣೋಭವತಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದವು ವಾಗಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಯಾದ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು. ^{೨೨}ಮುಖ್ಯವಾದ

^{೨೧}‘ಗೃಹೀತಮನಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವಾಸನಾಸಹಿತವಾದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರವು ಆಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ಕರಣದೊಡನೆ ವಾಗಾದಿಗಳ ಉಪಸಂಹಾರವು ಸಿದ್ಧಿಸದೆಯಿರುವುದರಿಂದ ‘ಸುಷುಪ್ತುರ್ಮನಸ್ಯವ’ - ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಹಿಂದಿನ ಮತದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪನೆಯು ವ್ಯರ್ಥವೇ ಆಗುವುದು, ಅದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಉಪಸಂಹಾರವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಚಿದಾಭಾಸವೇ ಕರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಚಿದಾಭಾಸವುಳ್ಳ ಆತ್ಮನು ಕರ್ತೃವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಉಪಾಧಿಸಮೇತವಾಗಿ ಉಪಸಂಹಾರವಾದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ (ಜಗತ್ ಕಾರಣವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಜೀವನಸ್ಥಿತಿಯೆಂಬುವ ಸಿದ್ಧಾಂತವೇ ಯುಕ್ತವು ||

^{೨೨}ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸುಷುಪ್ತನಾದ ಪುರುಷನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಉಪಸಂಹಾರವಿರುವುದು ನಿಜ,

ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿಗೆ ಉಪಸಂಹಾರವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ (ಪ್ರಾಣಶಬ್ದವು) ಆ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿಗೆ ಬೋದಕವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಇಷ್ಟವಲ್ಲ ।

ವಾಸನಾಮಾತ್ರಹೇತುಶ್ಚ ಸ್ವಪ್ನೇ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಶ್ರಯಃ ।
ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಲೀನಾತ್ವದ್ವ್ಯಾಪಾರೋ ನ ಪ್ರಬೋಧವತ್ || ೨೬೦ ||

(ಜಾಗ್ರತ್ಕಾಲದ) ವಾಸನೆಗಳೇ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ (ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳ) ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದ ವ್ಯಾಪಾರವು ನಡೆಯುವುದು, ಎಚ್ಚರಿನಂತೆ ಇರುವುದಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ? ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ (ಈ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ) ಅಡಗಿಹೋಗಿವೆ.

ವಾಗಾದ್ಯುಪಾಧಿಸಂಬಂಧೇ ಸಂಸಾರಿತ್ವಮಿವೇಕ್ಷ್ಯತೇ ।
ತೇ ತೂಪಸಂಹೃತಾಃ ಸರ್ವೇಽಸಂಸಾರಿತ್ವಮತೋ ದೃಶೇಃ || ೨೬೧ ||

ವಾಗಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಉಪಾಧಿಸಂಬಂಧವಿದ್ದರೆ ಸಂಸಾರಿಯಾಗಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ, ಅವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಇಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರವಾಗಿವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ದೃಕ್ಕ್ಕೆ (ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ) ಸಂಸಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಶಂಕೆ —

ನನು ಸ್ವಪ್ನೇಽಪಿ ಜಾಗ್ರದ್ವತ್ಯತ್ಯಕ್ಷಮುಪಲಭ್ಯತೇ ।
ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯವಿಮೋಗೇಽಪಿ ಸುಖಿದುಃಖಿತ್ವಮಾತ್ಮನಃ || ೨೬೨ ||

ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲೂ ಎಚ್ಚರಿನಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಷ್ಟೆ ? ಸಮಸ್ತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ತಪ್ಪಿಹೋಗಿದ್ದರೂ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸುಖಿಯಾಗಿರುವುದೂ ದುಃಖಿಯಾಗಿರುವುದು (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವುದು).

ಸಮಾಧಾನ —

ಮೈವಂ ಮೃಷಾತ್ವಾತ್ಸಪ್ನೋತ್ಥಸುಖಿದುಃಖಾದಿಲಕ್ಷಣ -
ಸಂಸಾರಸ್ಯೇತ್ಯತೋ ವಕ್ತಿ ಶ್ರುತಿಸ್ತಸ್ಯ ಮೃಷಾರ್ಥತಾಮ್ || ೨೬೩ ||

ಹೀಗೆಲ್ಲ, ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ಸುಖ-ದುಃಖ ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಸಂಸಾರವು ಸುಳ್ಳಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಅದನ್ನು ಸುಳ್ಳೆಂದೇ ಹೇಳುವುದು.

ಆದರೂ ಮಲಗಿದವನ ಹತ್ತಿರ ಎಚ್ಚರಾಗಿ ಕೂತಿರುವವರ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಈತನು ಉಸಿರು ಬಿಡುವುದು ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣ ವಾಯುವಿಗೆ ಉಪಸಂಹಾರವಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾರ್ತಿಕಕಾರರು ಹೇಳಿರುವುದು ಇದರ ಮರ್ಮವಿಚಾರವು ಮಾಂಡೂಕ್ಯ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ (೧ನೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ) ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದು ನೋಡಬಹುದು ||

ಸ್ವಪ್ನ ಸತ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ —

ನಾಸ್ಯ ಸ್ವಾಪಃ ಪ್ರಬೋಧೋ ವಾ ಕುತಃ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ ಸಂಭವಃ |

ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಸ್ವಭಾವ ಏವಾಸ್ಯ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತಯಃ

|| ೨೬೪ ||

ಈ (ಆತ್ಮನಿಗೆ) ಸುಷುಪ್ತಿ, ಪ್ರಬೋಧ (ಜಾಗರ) ಇವುಗಳು ಇರುವುದೇ ಇಲ್ಲ, ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಗೆ (ಸತ್ಯತ್ವ) ಸಂಭವವಾದರೂ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬರಬೇಕು ? ಹಾಗಾದರೆ ? ಜಾಗರ-ಸ್ವಪ್ನ-ಸುಷುಪ್ತಿಗಳು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಸ್ವಭಾವವೇ (ಅವಿದ್ಯೆಯೇ) ಆಗಿವೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳೆಂದು ಗಣಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ —

ಸುಪ್ತಃ ಪ್ರಬುದ್ಧ ಇತ್ಯೇವಂ ಸ್ವಪ್ನಂ ಪಶ್ಯತಿ ಚೇತಿ ಯಃ |

ವಿಕಲ್ಪ ಏಷ ಭೂತಾನಾಮವಿದ್ಯಾರಾತ್ರಶಾಯಿನಾಮ್

|| ೨೬೫ ||

‘ಇವನು ಮಲಗಿದ್ದಾನೆ, ಎದ್ದಿದ್ದಾನೆ’ ಎಂದು ಈ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವಾತನು ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಕಾಣುವನೋ, ಇದೊಂದು ಅವಿದ್ಯಾ. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಆಗುವ ವಿಕಲ್ಪ (ಭ್ರಮೆ).

ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಮತ್ತೇನು ?

ಮಾಯಾಮಾತ್ರಮಿದಂ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ಸಾ ವರಜಂಗಮಮ್ |

ಸರ್ಪಾದೇರಿವ ರಜ್ಜು ದಿಸ್ತತ್ಸಮಸ್ಯಪರಂ ಪದಮ್

|| ೨೬೬ ||

ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮ (ಚರಾಚರ) ರೂಪವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಈ ಜಗತ್ತು ಕೇವಲ ಮಾಯೆ ಅಸತ್ಯ. ಸರ್ಪಾದಿಗಳಿಗೆ ರಜ್ಜು ಮೊದಲಾದವು ತತ್ತ್ವವೆಂಬುವಂತೆ ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆ (ನಿಜವಾದ) ತತ್ತ್ವ ಪರಮ ಪದವಿಯೆ. (ಅಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಪದವಿ).

ಚಿತ್ರಸಂಮೋಹಮಾತ್ರೇಸ್ತೀಲ್ಲೋಕೋಽಯಂ ಪರಿವಿದ್ಯತೇ |

ದಿಜ್ ಮೋಹಾಕುಲವಿಚ್ಛಾನ್ಮೋ ನಷ್ಟಮಾರ್ಗ ಇವಾದ್ಭಗಃ

|| ೨೬೭ ||

ಆದರೆ ಈ ಲೋಕವು (ಜನರು) ಚಿತ್ರದ ಭ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದು ಸುತ್ತಲೂ ದುಃಖಪಡುತ್ತಿದೆ. ಹಾದಿಗಾರನು ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಕುಲವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ದಾರಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನಂತೆ (ಈ ಜನರು ಆಗಿರುವರು).

ಅಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ಜಗಾದೇಮೌ ಶ್ಲೋಕೌ ಯದುಕುಲೋದ್ವಹಃ |

ಪುರಾಣಃ ಶಾಶ್ವತೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರಪನ್ನಾಯ ಕಿರೀಟಿನೇ

|| ೨೬೮ ||

ನ ಮಾಂ ದುಷ್ಕೃತಿನೋ ಮೂಢಾಃ ಪ್ರಪದ್ಯಂತೇ ನರಾಧಮಾಃ |

ಮಾಯಯಾಽಪಹೃತಜ್ಞಾನಾ ಆಸುರಂ ಭಾವಮಾಶ್ರಿತಾಃ

|| ೨೬೯ ||

ದೈವೀ ಹ್ಯೇಷಾ ಗುಣಮಯೀ ಮಮ ಮಾಯಾ ದುರತ್ಯಯಾ |

ಮಾಮೇವ ಯೇ ಪ್ರಪದ್ಯಂತೇ ಮಾಯಾಮೇತಾಂ ತರಂತಿ ತೇ

|| ೨೭೦ ||

(ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬಂಧ, ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೆಂಬ) ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ, ಯದು ಕುಲೋದ್ಧಾರಕನಾದ ಅನಾದಿ ಮತ್ತು ಶಾಶ್ವತನಾಗಿದ್ದ ವಿಷ್ಣುವು ತನ್ನನ್ನು ಶರಣ ಹೊಂದಿದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿರುವನು || ಪಾಪಿಗಳೂ ಮೂಢರೂ ಆದ ನರಾಧಮರು ಮಾಯೆಯಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವರಾಗಿ ಅಸುರರ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವರು, ಈ ನನ್ನ ಮಾಯೆಯು ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕವಾಗಿ (ದೇವನಲ್ಲ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ) ಇರುವುದು, ಇದನ್ನು ದಾಟುವುದು ಕಷ್ಟ, ಆದರೂ ನನ್ನನ್ನೆ ಯಾರು ಶರಣ ಹೋಗುತ್ತಾರೆಯೋ, ಅವರೇ ಈ ಮಾಯೆಯನ್ನು ದಾಟುತ್ತಾರೆ.

ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮಾಯೆಯನ್ನು ದಾಟುವ ಉಪಾಯವೇನು ? —

ಆತ್ಮೈವೇದಂ ಜಗತ್ಸರ್ವಂ ಸತ್ಯಾಪೂರ್ವಾದಿಲಕ್ಷಣಮ್ |

ವೇತ್ತಿ ಯಸ್ತತ್ತತೋ ವಾಕ್ಯಾತ್ಮಸ್ಟೈವೇಹ ಕೃತಾರ್ಥತಾ

|| ೨೭೧ ||

ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಸತ್ಯ ಅಪೂರ್ವ, ಅನಪರ ಇತ್ಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ (ಬ್ರಹ್ಮವೇ) ಆತ್ಮವೆ ಎಂದು ವೇದವಾಕ್ಯದಿಂದ ತತ್ವವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವರೂ ಅವರೇ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗುವರು.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೋವಸಾಯ್ಯೇವ ಪರಾಗ್ಜ್ಞಾನಮಶೇಷತಃ |

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ್ಯವಿದ್ಯೇತಿ ತ್ವವಿದ್ಯಾಪರಿಕಲ್ಪನಾ

|| ೨೭೨ ||

ಪರಾಕ್ (ಬಾಹ್ಯ ವಿಷಯದ) ಜ್ಞಾನವೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನದಲ್ಲೆ ಪರ್ಯವಸಾನ ವಾಗುವುದು. ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದೂ ಸಹ ಅವಿದ್ಯೆಯ ಒಂದು ಕಲ್ಪನೆ (ಭ್ರಮೆ) (ನಿಜವಾಗಿಲ್ಲ).

ಸ್ವಾರ್ಥಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ ವಿಚ್ಛೇಯಾಃ ಸದಸತ್ತ್ವಾದಿಕಲ್ಪನಾಃ |

ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಾವತಃ ಸಿದ್ಧೌ ಸ್ವಾರ್ಥಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ ನ ಸ್ವತಃ

|| ೨೭೩ ||

ಸತ್, ಅಸತ್ (ಭಾವ, ಅಭಾವ) ಇತ್ಯಾದಿ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಸ್ವಾರ್ಥ (ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ) ಆತ್ಮನಿಗೋಸ್ಕರ ಇರತಕ್ಕವುಗಳು. ಅದರಿಂದ ಎಚ್ಚರ ಮತ್ತು ಸ್ವಪ್ನಗಳೂ ಸ್ವಾರ್ಥವಾದ ಆತ್ಮನಿಗಾಗಿ ಇರುವವು, ತನಗಾಗಿ ಇರುವವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವವು.

ಪರಕೀಯ ಯುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಧಕ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —

ವಾಗಾದಿಸಾಧ್ಯಸಂದೃಷ್ಟೇ ಿಸ್ವಪ್ನೋ ಿಬೋಧಸಮೋ ಯದಿ |

ಅವಸ್ಥಾತ್ರಿತಯಸ್ಯಾಸ್ಯ ಕುತಃ ಸಿದ್ಧಿರಿತೀರ್ಯತಾಮ್

|| ೨೭೪ ||

ವಾಗಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಆಗುವ (ವ್ಯವಹಾರವು) ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನವು (ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯವು) ಎಚ್ಚರಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೆ (ಅಂದರೆ ಸತ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ) ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯವು ಎಲ್ಲಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು ? ಅದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಆದಾಯೇತಿ ಚ ಕ್ಷಾಂತೋಕ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಕಾಲೈಕಕರ್ಮಣಃ |

ಸ್ವಪ್ನ ಏವ ತು ಸಂಸಿದ್ಧಿರಾದಾವಂತೇ ಹೃಸಂಭವಾತ್

|| ೨೭೫ ||

‘ಆದಾಯ’ ಎಂದು (ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ) ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಕ್ಷಾಪ್ತತ್ಯಯಾಂತವಾಗಿರುವ ಶಬ್ದದಿಂದ (ಪ್ರಾಣಾದಿ ವಸ್ತುಗಳು) ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದವೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು. (ಸ್ವಪ್ನದ) ಮೊದಲೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲೂ ಅವುಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ (ಸತ್ಯವಲ್ಲ).

ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯವೂ ಸತ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದವನಿಗೆ ಫಲವೇನು ? —

ಇತಿ ಭೂತಾರ್ಥಸಂಬೋಧಜ್ಞಾನೋನ್ಮೀಲಿತಚಕ್ಷುಷಾಮ್ |

ನಾಸ್ತಿ ವ್ಯಾಧಿರ್ಜರಾ ನಾಸ್ತಿ ನಾಸ್ತಿ ದೇಶಪರಿಭ್ರಮಃ

|| ೨೭೬ ||

ನಾಸ್ತಿ ರೋಗೋ ನ ಸಂತಾಪೋ ನಾಸ್ತಿ ಕಾಮಾದಿಸಂಪ್ಪತ್ತಿಃ |

ನ ಸ್ಪರ್ಶಾರ್ಥಭಯೋದ್ವೇಗಹಾನೋಪಚಯಮೃತ್ಯವಃ

|| ೨೭೭ ||

ನ ಶೋಕೋ ನಾರತಿಃ ಕಾಚಿನ್ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ನ ಕಾರ್ಯತಾ |

ನ ಜ್ಞೇಯಂ ನಾಪಿ ಚ ಜ್ಞಾತಾ ತದಭಾವೋಽಪಿ ನೇಷ್ಯತೇ

|| ೨೭೮ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಿಜವಾದ ವಿಷಯಜ್ಞಾನ (ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯದ ಅಸತ್ಯತೆಯ) ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಇಂದ ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ತೆರೆದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವರಿಗೆ ರೋಗವಿಲ್ಲ, ಮುಷ್ಟಿಲ್ಲ, ದೇಶದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಟವಿಲ್ಲ (ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ) ರೋಗವೂ ಇಲ್ಲ, ಸಂತಾಪವಿಲ್ಲ, ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿಗಳ ಹೊಡೆತವಿಲ್ಲ, ಹರ್ಷ ಭಯ-ಉದ್ವೇಗ, ಕ್ಷಯ - ವೃದ್ಧಿ - ಮರಣಗಳೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ,

ಿಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ನವೆಂದರೆ ಜಾಗರಾದಿ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಗ್ರಾಹ್ಯಃ ತ್ರಯಃ ಸ್ವಪ್ನಾಃ ಎಂದು ಐತರೇಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಿಇಲ್ಲಿ ಬೋಧ ಎಂದರೆ ಎಚ್ಚರೆಂದು ಮೇಲಿನ ಅರ್ಥ ಎಚ್ಚರಿನ ಘಟಾಪಟಾದಿ ವಸ್ತುವೆಂದರ್ಥ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯ (ಆನಂ - ಟೀಕೆ)

ಶೋಕವಿಲ್ಲ, ಯಾವುದೊಂದು ಬೇಸರಿಕೆ ಇಲ್ಲ, ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲ, ಕಾರ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ, ಜ್ಞೇಯವಿಲ್ಲ, ಜ್ಞಾತಾ ಇಲ್ಲ, ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳ ಅಭಾವವೂ ಇಲ್ಲ, ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ.

ಇತಿ ಕ್ಷಾರ್ಥಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನೇಽಸ್ಮಿಂಲ್ಲೋಕಚಕ್ಷುಷಾ ||

ವಿಕಲ್ಪಹೇತ್ವವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮನಿಷ್ಠಿತಃ ||

ಸಮ್ಯಗ್ಬೋಧಾಗ್ನಿನಾ ದ್ವಸೌ ವಿಕಲ್ಪೋ ನಾವಶಿಷ್ಯತೇ

|| ೨೭೯ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಶ್ವರವಸ್ತುಗಳ ಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನವು ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆಗುತ್ತಿರಲು ವಿಕಲ್ಪಕ್ಕೆ (ಭ್ರಮೆಗೆ) ಕಾರಣವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾತ್ಮನ ಯಥಾರ್ಥ ಸ್ವರೂಪ ದೃಢಪಟ್ಟಿರುವ ಸಮ್ಯಕ್ ಬೋಧವೆಂಬ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ನಾಶವಾಗುತ್ತಿರಲು ಭ್ರಮೆಯು ಏನೂ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಪಂಚ, ಮಿಥ್ಯೆ (ಸತ್ಯವಲ್ಲ)ವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಆಧರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಬೃ - ಅ ೨ - ೧ ನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ - ಕಂಡಿಕೆ ೧೮

“ಸಯತ್ಯತತ್ ಸ್ವಪ್ನಯಾ ಚರತಿ ತೇಹಾಸ್ಯ ಲೋಕಾಃ
ಸ್ತ ದುತೇವ ಮಹಾರಾಜೋ ಭವತ್ಯುತೇವ ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣ
ಉತೇವೋಚ್ಚಾವಚಂ ನಿಗಚ್ಛತಿ, ಸಯಥಾ ಮಹಾರಾಜೋ
ಜಾನಪದಾನ್ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಸ್ವೇ ಜನಪದೇ ಯಥಾಕಾಮಂ
ಪರಿವರ್ತೇತ ಏಷ ಏತತ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಸ್ವೇ
ಶರೀರೇ ಯಥಾಕಾಮಂ ಪರಿವರ್ತತೇ || ೧೮ ||

ವಿಜಿಜ್ಞಾಪಯಿಷುರ್ಗಾರ್ಗ್ಯಮಿಮಮರ್ಥಮತೋ ನೃಪಃ |

ಸ ಯತ್ರೇತ್ಯಾದಿಕಾಮಾಹ ಪರಾಮುಕ್ತಿಪರಂಪರಾಮ್

|| ೨೮೦ ||

ಅದರಿಂದ ರಾಜನು ಗಾರ್ಗ್ಯನಿಗೆ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ‘ಸ ಯತ್ರ...’ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪವಾದ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವನು.

ಸ್ವಪ್ನೇ ಭವತ್ವಾತ್ಸಪ್ನೇತಿ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪಾದ್ವಿವೇಚನಮ್ |

ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರತಿಪತ್ತೃರ್ಥಂ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ ಕ್ರಿಯತೇ ಸ್ಫುಟಮ್

|| ೨೮೧ ||

‘ಸ್ವಪ್ನಯಾ ಚರತಿ’ ಎಂದು ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ಪಾಠವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ — ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಆಗುವುದರಿಂದ ಈ ದರ್ಶನ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ‘ಸ್ವಪ್ನಾತ್ಮ್ಯ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. (ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನೆಂದರೆ) ಜಾಗರ ಮತ್ತು ಸುಷುಪ್ತಿಗಳಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸುವುದು. ಸ್ವಪ್ನವು ಮಿಥ್ಯೆ (ಅಸತ್ಯ)ವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ.

ನಿಶಾಯಾಂ ಸಂಪ್ರವೃತ್ತಾಯಾಂ ಸಂಹೃತಾಕ್ಷಸ್ಯ ನಿದ್ರಯಾ |

ಜಾಗ್ರತ್ಕರ್ಮಾಣ್ಯುಪಕ್ಷೇಣೇ ಸ್ವಪ್ನಭೋಗ ಉಪಸಿತ್ತೇ

|| ೨೮೨ ||

ರಾತ್ರಿಯೂ ಬಂದ ಮೇಲೆ ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಉಪಸಂಹೃತ ಅಥವಾ ಲಯವಾಗಿರುವ ಪುರುಷನಿಗೆ ಜಾಗರದ ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯಿಸುತ್ತಿರಲು ಸ್ವಪ್ನಭೋಗವು ಸಮೀಪವಾಗುತ್ತಿರಲು

ಬೋಧಾವಸ್ಥಾ ತಿರೋನೀಯ ದೇಹಾದ್ಯಾಶ್ರಯಲಕ್ಷಣಾಮ್ |

ಕರ್ಮೋದ್ಭಾವಿತಸಂಸ್ಕಾರಸ್ತತ್ರ ಸ್ವಪ್ನರಿರಂಸಯಾ

|| ೨೮೩ ||

ಅವಸ್ಥಾಂ ಪ್ರಯಯಾವನ್ಯಾಂ ಮಾಯಾವೀವಾಽಽತ್ಮಮಾಯಯಾ |

ಉಚ್ಚಾವಚಾನ್ ಬಹೂನರ್ಥಾನೋಽಸೃಜತ್ಪ್ರಜತೇಽನೃತಾನ್

|| ೨೮೪ ||

ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಾದಿಸಾಧನೈಃ ಸಮುಪಾರ್ಜಿತಾನ್ |

ಬೋಧೇ ಸಾಧಾರಣಾ ಯೇಽಸೃಜತ್ಪ್ರೇ ತೇಽನನ್ಯದ್ರಷ್ಟಕಾಃ

|| ೨೮೫ ||

ದೇಹ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅಡಗಿಸಿ, ಕರ್ಮದಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಉದ್ಭವಿಸಿದ್ದು, ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕ್ರೇಡಿಸುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಬೇರೆ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು, ಆಗ ಮಾಯಾವಿಯು ತನ್ನ ಇಂದ್ರಜಾಲ (ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ) ಸೃಷ್ಟಿಸುವಂತೆ ಅವಿದ್ಯೆ-ಕಾಮ-ಕರ್ಮ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಅನೇಕ ಬಗೆಯಾದ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸತ್ಯವಲ್ಲದ್ದನ್ನೆ ಸೃಷ್ಟಿಸುವನು. ಎಚ್ಚರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ (ಪದಾರ್ಥಗಳು) ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದ್ದವೋ ಅವುಗಳೇ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ (ಬೇರೊಬ್ಬ ಸಾಕ್ಷಿಯಿಲ್ಲದೆ) ಅನನ್ಯ (ಒಬ್ಬ ಸಾಕ್ಷಿಯುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ.)

ಲೋಕಾಃ ಕರ್ಮಫಲಾನೀತಿ ತೇಷಾಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮುಚ್ಯತೇ |

ಉತೇವೇತ್ಯಾದಿನಾ ಸ್ವಪ್ನಮೈಕಾತ್ಮ್ಯಪ್ರತಿಪತ್ತಯೇ

|| ೨೮೬ ||

(‘ತೇಹಾಸ್ಯ...ಲೋಕಾಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ) ಲೋಕ ಎಂದರೆ ಕರ್ಮಫಲಗಳು. ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಸತ್ಯತೆಯನ್ನು ‘ಉತೇವ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಏಕಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುವುದು.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯ ಶಂಕೆ —

ನನು ಬೋಧೇ ಯಥಾ ಲೋಕಾಸ್ತತ್ಕಾಲಾವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಃ |

ಸ್ವಪ್ನೇಽಪಿ ಸ್ವಪ್ನಕಾಲಸ್ಥಾಸ್ತದ್ವತ್ಸಂತ್ಪ್ರತಿ ಭಿಣ್ಯತೇ

|| ೨೮೭ ||

ಎಚ್ಚರಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಫಲಗಳು ಹೇಗೆ ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪದೆ (ಸತ್ಯವಾಗಿರುವವೋ) ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲೂ ಸ್ವಪ್ನಕಾಲದಲ್ಲಿರುವ (ಈ ಫಲಗಳು) ಸತ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರಲಿ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲಾ !.

ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯ ಉತ್ತರ —

ನನು ಜಾಗೃತ ಲೋಕಾನಾಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಪ್ರಾಕ್ಷಪಂಚಿತಮ್ ।

ಅವಿದ್ಯಾಮಾತ್ರಹೇತುತ್ವಂ ಪಾಣಿಪೇಷಣಬೋಧನಾತ್

॥ ೨೮೮ ॥

ಎಚ್ಚರಿನಲ್ಲಿರು (ಭೋಗ್ಯ)ವಸ್ತುಗಳ ಅಸತ್ಯತೆಯನ್ನು ಮೊದಲೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ; ಪಾಣಿ ಪೇಷಣದಿಂದ (ಮಲಗಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು) ಎಚ್ಚರಿಸಿದ್ದರಿಂದ (ಅವುಗಳು) ಅಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರವೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವುಗಳೆಂದು (ವಿವರಿಸಿದೆ).

ತಥಾಚ ಸತಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋ ಭವತೋ ನೋಪಪದ್ಯತೇ ।

ಮಿಥ್ಯಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ಪರ್ವಸ್ಯ ನೈತದೇವಂ ಕುತೋ ಯತಃ

॥ ೨೮೯ ॥

ಹಾಗಾದರೆ ನಿಮಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ? ಎಲ್ಲವೂ ಅಸತ್ಯರೂಪವಾಗಿದ್ದರಿಂದ, ಪುನಃ ಪೂರ್ವವಾದಿಯ - ಶಂಕೆ — ನೈತ ದೇವಂ = ಹೀಗೆ ಇದು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ !

ವಿವೇಕಮಾತ್ರಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥೋ ಭೋಕ್ತೃಭೋಗ್ಯಪದಾರ್ಥಯೋಃ ।

ಪಾಣಿಪೇಷಾದಿಕೋ ಗ್ರಂಥಃ ಶುದ್ಧಿಸ್ತತ್ರ ವಿವಕ್ಷ್ಯತೇ

॥ ೨೯೦ ॥

ಭೋಕ್ತೃ ಭೋಗ್ಯ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ (ಎರಡು ದೇಹಗಳಿಗೂ ಆತ್ಮನಿಗೂ) ವಿವೇಚನೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧಿಸಿಕೊಡಲು ಪಾಣಿ ಪೇಷಣಾದಿ(ಯನ್ನು ಹೇಳುವ) ಗ್ರಂಥವು ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಗುವುದು. (ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ — ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಶೋಧನೆಯೇ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ.)

ಎಲ್ಲವೂ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನವೆಂಬುದು ಜಾಗರಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವೆಂಬುವ ಭೇದವೇ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ ॥

ಪೂರ್ವ ವಾದಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದು — ದೃಷ್ಟಾಂತ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಅಸಂಭವವೆಂದು ಹೇಳಿದನಷ್ಟೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ಸ್ಥೂಲ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಈ ಎರಡು ದೇಹಗಳಿಗೂ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಭೇದವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಪಾಣಿ ಪೇಷಣಾದಿ ಗ್ರಂಥವು ಬಂದಿದೆ. 'ನಾನು ಸ್ಥೂಲ' ಇತ್ಯಾದಿ ಅನುಭವದಿಂದ ತೋರುವ ಆತ್ಮನ ಸ್ಥೂಲತೆ ಮುಂತಾದವು ಅಸತ್ಯವೆಂದು ತೋರಿ ಅದರಿಂದ ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಯೂ ಅಸತ್ಯವೆಂದು ಅರ್ಥಾತ್ ತೋರುವುದು. ಆದರೂ ಅದು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಆ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಜಾಗರ ವಸ್ತು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸ್ವಪ್ನವೂ ಸತ್ಯವೆಂದಾಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಏಳುವುದೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ತಸ್ಮಾತ್ಕೃತಕದೃಷ್ಟಾಂತಮುಪಾದಾಯಾತ್ಮನೋಽಂಜಸಾ |

ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾದಿಲೇಪಾನಾಂ ವಿಶುದ್ಧಿರಹ ಭಣ್ಯತೇ

|| ೨೯೧ ||

ಆದುದರಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಈ ಸ್ವಪ್ನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನ ಶೋಧನೆ ಅಂದರೆ ಶರೀರಾದಿಗಳ ಲೇಪಗಳ ಶೋಧನೆಯು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಪಾಣಿಪೇಷಣ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ ಜಾಗರದ ಅಸತ್ಯತೆಯನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷವಿಲ್ಲವೆ ? ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ —

ಕಿಂಚಿತ್ತಾನಾಮನ್ಯಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಜಾಮಿತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ |

ನ್ಯಾಯಃ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಯೇನಾತೋ ನೈತತ್ಸಾಧು ಪ್ರಚೋದಿತಮ್

|| ೨೯೨ ||

ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಪುನರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವು ದೆಂಬುವ ನ್ಯಾಯವೆಲ್ಲವೂ ಹೀಗೆಯೇ ಇರುವುದು. ಅದರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದು ಸಾಧುವಲ್ಲ.

ಈಗ ಜಾಗರದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸ್ವಪ್ನಸತ್ಯತೆಯನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದೆಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಸಮಾಧಾನಪೂರ್ವವಾದಿಯ ಮೂಲಕ ಹೇಳಿಯೂ ಆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಈಗ ಹೇಳುವರು —

ಮಹಾರಾಜಾದಯೋ ನಾಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ನಾನುಭವಗೋಚರಾಃ |

ಆತ್ಮಭೂತಾ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಾಸ್ತದ್ಭೇದೇನೋಪಲಂಭನಾತ್

|| ೨೯೩ ||

ಈ (ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ನೋಡುವಾತನಿಗೆ) ಸ್ವಪ್ನದ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುವ ಮಹಾರಾಜ ಮೊದಲಾದವರು ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ? ಆ ಸಾಕ್ಷಿ ಚೇತನಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ (ಘಟಪಟಾದಿಗಳಂತೆ) ತೋರುವುದರಿಂದ (ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು).

ಮತ್ತು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಂಡ ವಸ್ತುಗಳು ಜಾಗರವಸ್ತುವಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಕಾಣುವದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯೆ ಸತ್ಯವಲ್ಲ — ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪರ್ಯಂಕಶಯಿತಾದ್ವಾಜ್ಞಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಕಾತ್ |

ಬಹಿಃ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯತೇ ರಾಜಾ ಸ್ವಪ್ನದೃಗ್ಭಿರ್ವನಂ ಗತಃ

|| ೨೯೪ ||

ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲದಿರುವ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನಸತ್ಯತೆಯನ್ನು ಶಂಕೆ ಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ ಮೂಲಕ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಅಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಹೇಳುವುದೇ ಸ್ವಪ್ನವಾಕ್ಯದ ಕೆಲಸ. ಅದರಂತೆ ಜಾಗ್ರತ್ತೂ ಮಿಥ್ಯೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮ ಏಕರೂಪನೆಂಬುದು ಶುದ್ಧವಾಗಿಯೇ ತಿಳಿಯುವುದು.

ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿರುವ ರಾಜನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ (ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತಿರಲು) ಅವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೊರಗೆ ರಾಜನು ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋದಂತೆ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ನೋಡತಕ್ಕವರಿಗೆ ಕಾಣುವನು. (ಅದರಿಂದಲೂ ಸ್ವಪ್ನವಸ್ತು ಸತ್ಯವಲ್ಲ)

ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಂಡ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಜಾಗರವಸ್ತುವಿರುವುದರಿಂದ ಜಾಗರಕಾಲದ ರಾಜಾದಿಗಳೇ ಏಕೆ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಬಾರದು ? ಎಂದರೆ - ಉತ್ತರ -

ಸ್ವಾನುಭೂತ್ಯನುರೋಧೇನ ರಾಜೋ ರಾಜಾಽಮೃಷಾ ಗೃಹೇ |

ಸ್ವಪ್ನೇ ಪ್ರಬುದ್ಧಸ್ಯ ಸತೋ ಮೃಷಾ ಸ್ಯಾದ್ವನಮಾಶ್ರಿತಃ

|| ೨೯೫ ||

ಸ್ವಾನುಭವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೇಳಿದಲ್ಲಿ ರಾಜನಿಗೆ ರಾಜನು ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಅರಣ್ಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದಂತೆ (ಕಂಡರೂ) ಎಚ್ಚರಾದವನಿಗೆ ಅಸತ್ಯವೇ ಆಗುವುದು.

ಜಾಗ್ರದ್ವಿಷ್ಣಂ ಮೃಷಾ ಸ್ವಪ್ನೇ ಸಜ್ಜಾಗರೇ ಮೃಷಾ |

ಅನ್ಯೋನ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಾತ್ ಸ್ವಜಾಗ್ರತ್ಪದಾರ್ಥಯೋಃ

|| ೨೯೬ ||

ಜಾಗ್ರತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಅಸತ್ಯವಾಗುವುದು, ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದದ್ದು ಜಾಗ್ರತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಸತ್ಯವಾಗುವುದು - ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸ್ವಪ್ನ ಮತ್ತು ಜಾಗರ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಪರಸ್ಪರ ವ್ಯಭಿಚಾರಿ (ಹುಸಿ)ಯಾಗುವುದರಿಂದ (ಅವೆರಡಕ್ಕೂ ವಿಶೇಷವಿದೆ) ಎಚ್ಚರಿನಂತೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಲವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೂ ಸ್ವಪ್ನವಸ್ತು ಸತ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಅಹಃ ಕ್ಷಪಾಯಾಂ ಚ ಕುತಃ, ಸಂಹೃತಾಕ್ಷಸ್ಯ ಚೇಕ್ಷಣಮ್ |

ಮೃತಾನಾಂ ಜೀವನಂ ತದ್ವದ್ವದ್ಭಾನಾಂ ಯೌವನಂ ಕುತಃ

|| ೨೯೭ ||

ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಹಗಲು ಎಲ್ಲಿ ಬಂದಿತು ? ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಲಯವಾಗಿರುವ (ಈತನಿಗೆ) ನೋಡುವುದೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಸತ್ತವರು ಬದುಕಿರುವುದು ಹೇಗೆ ? ಅದರಂತೆ ಮುದುಕರಿಗೆ ಯೌವನವು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿತು ? (ಅಂದರೆ ಹೀಗೆ ತೋರುವುದೆಲ್ಲ ಅಸತ್ಯವೆನ್ನಬೇಕು).

ಯೋಗ್ಯವಾದ ದೇಶವು ಅಸ್ವಪ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಸ್ವಪ್ನವಸ್ತು ಸತ್ಯವಲ್ಲ

ನ ಚಕ್ಷುರಾದಿದೃಷ್ಟೀನಾಮಂತರ್ದೇಹಸಮೀಕ್ಷಣಮ್ |

ಹಿಮವತ್ಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಚ ಕುತೋಽಂತಃ ಸಂಭವೋ ಹೃದಿ

|| ೨೯೮ ||

ಮತ್ತು ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಗೆ (ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ) ದೇಹದ ಒಳಭಾಗ ದಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕಾಣುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ? ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಹಿಮವತ್‌ಪರ್ವತ ಮೊದಲಾದವುಗಳು (ದೊಡ್ಡ ಪದಾರ್ಥಗಳು) ಹೇಗೆ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯ ?

ಇದಕ್ಕಾಗಿ ದೇಹದ ಹೊರಗೆ ಇದ್ದು ಸ್ಪಷ್ಟವನ್ನು ನೋಡುವುದೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸುವಲ್ಲಿ ಯೋಗದೇಶವು ಲಭಿಸುವುದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದೆಂದು ಶಂಕಸಿದರೆ ಉತ್ತರ —

ನಾಪಿ ದೇಹಾದ್ವಿನಿಷ್ಕಮ್ಯ ಪರ್ವತಾದೀನ್ಮಮೀಕ್ಷತೇ ।

ದೇಹಂ ವಿನಾ ಕಥಮಗಾದ್ಗತಿಸಾಧನವರ್ಜಿತಃ

॥ ೨೯೯ ॥

ದೇಹದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟು ಪರ್ವತಾದಿಗಳನ್ನು ಈತನು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ? ದೇಹವೇ ಇಲ್ಲದ (ಹೊರಗೆ) ಹೋಗುವ ಸಾಧನವಿಲ್ಲದ (ಈ ಆತ್ಮನು) ಹೇಗೆ ಹೋದನೆಂದು ? (ಕೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ).

ದೇಹವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಹೋಗಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ - ಉತ್ತರ

ಅಂತರೇಣಾಪಿ ದೇಹಾದೀಂತತ್ವಾಯಂ ಚೇತ್ಕರೋತ್ಸಯಮ್ ।

ವ್ಯರ್ಥಂ ದೇಹಾದ್ಯುಪಾದಾನಮಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ನೋತ್ಯಸಂಶಯಮ್

॥ ೩೦೦ ॥

ದೇಹಾದಿಗಳಿಲ್ಲದೆ ಅದರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಈತನು ಮಾಡುವುದಾದರೆ, ದೇಹಾದಿ ಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಈತನಿಗೆ ವ್ಯರ್ಥವೇ ಆಗುವುದು. (ಇದರಲ್ಲಿ) ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ.

“ಸ ಯಥಾ ಮಹಾರಾಜೋ ಜಾನಪದಾನ್” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದ ಮೇಲೆ ಶಂಕೆ ಮಾಡುವುದು

ನನು ಪರ್ಯಂಕ ಆಸೀನೋ ಗಚ್ಛನ್‌ಶಿಬಿಕಯಾ ವನಮ್ ।

ವೇಶ್ಮತೋ ಬಹಿರಾತ್ಮಾನಂ ದ್ರಕ್ಷ್ಯಂತೀತಿ ನ ತದ್ಯತಃ

॥ ೩೦೧ ॥

ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಕೂತಿರುವ ರಾಜನು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಮೇಲೆ ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾ ಮನೆಯ ಹೊರಗೆ ತನ್ನನ್ನು ನೋಡುವನಷ್ಟೆ ? ಎಂದರೆ - ಉತ್ತರ - ಅದು ಹಾಗಿಲ್ಲ - ಏಕೆಂದರೆ ?

ಅಮಾತ್ಯಾದೀನ್ಯಥಾಽಽದಾಯ ಸ್ವಾತ್ಮಭೋಗಪ್ರಸಿದ್ಧಯೇ ।

ನೃಪಃ ಸ್ವದೇಶಮಧ್ಯಸ್ಥೋ ಯಥೇಷ್ಟಂ ಪರಿವರ್ತತೇ

॥ ೩೦೨ ॥

ರಾಜನು ಹೇಗೆ ಮಂತ್ರಿ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಸುಖಾನುಭವಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ದೇಶದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ತನ್ನ ಇಷ್ಟಾನುಸಾರ ಸುತ್ತುವನೋ (ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ಸಂಚರಿಸು ವನೋ ಹಾಗೆಯೆ)

ಸ್ವದೇಹರಾಷ್ಟ್ರಸಂಸ್ಥೋಽಯಂ ಜಾಗ್ರದ್ಭಾವನಿರೂಪಿಣಃ |
ಪ್ರಾಣಾನಾತ್ಮಾ ತಥಾಽಽದಾಯ ಸ್ವಪ್ನಾನ್ ಪಶ್ಯತಿ ಕಾಮತಃ

|| ೩೦೩ ||

ಈ ಆತ್ಮನು ತನ್ನ ದೇಹವೆಂಬ ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಎಚ್ಚರಿನ ವಾಸನೆ (ಸಂಸ್ಕಾರ) ಯ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ ಸ್ವಪ್ನಗಳನ್ನು ನೋಡುವನು.

ಆತ್ಮಶೋಧನೆಗೆ ಅಸತ್ಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಹೇಗೆ ಸಾಧಕವಾಗುತ್ತವೆ ? ಎಂದರೆ —

ಅಸತ್ಯೋಪಾಧಿಭಿಃ ಸೋಽಯಂ ಕೂಟಸ್ಥಾಸಂಗವಿಗ್ರಹಃ |
ಅವಿದ್ಯಾರೋಪಿತಮಲೋ ವಿದ್ಯಯಾಽಽತ್ಮಾ ವಿಶೋಧ್ಯತೇ

|| ೩೦೪ ||

ಈ ಆತ್ಮನು ಅಸತ್ಯವಾದ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದಲಿ^೧ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಶೋಧಿಸಲ್ಪಡುವನು. ವಸ್ತುತಃ ನಿರ್ವಿಕಾರ - ಅಸಂಗ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ ಈ ಆತ್ಮನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆರೋಪಿಸಿಕೊಂಡ ಕಶ್ಚಲವುಳ್ಳವನಾಗಿರುವನು.

ನಿಸಂಗಸ್ಯ ಸಸಂಗೇನ ಕೂಟಸ್ಥಸ್ಯ ವಿನಾಶಿನಾ |
ಆತ್ಮನೋಽನಾತ್ಮನಾ ಯೋಗೋ ವಾಸ್ತವೋ ನೋಪಪದ್ಯತೇ

|| ೩೦೫ ||

ಸಂಗವಿಲ್ಲ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಗವಿರುವ (ಅನಾತ್ಮದೊಡನೆ) ನಿರ್ವಿಕಾರ ಆತ್ಮನಿಗೆ ನಶ್ವರವಾದ (ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುವಿನೊಡನೆ) ಇರುವ ಸಂಬಂಧವು ವಾಸ್ತವವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ ದೋಷಗಳು ಪರಮಾರ್ಥವಲ್ಲ —

ಕೂಟಸ್ಥಾದತ್ತಾನುಜ್ಞಂ ಸತ್ತತ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಸಹಾನ್ವಯಮ್ |
ಕಾರಕಾದ್ಯನ್ಯತೋ ಮೋಹಾನ್ಯಾಽಽತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿ ಛೌಕತೇ

|| ೩೦೬ ||

ಕೂಟಸ್ಥ (ನಿರ್ವಿಕಾರ ಚೈತನ್ಯ) ದಿಂದ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಕಾರಕಾದಿಗಳು ತನ್ನ ವಂಶ (ಕಾರ್ಯ)ಗಳೊಂದಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯದರಿಂದ ಹುಟ್ಟದೆ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಇದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ.

ನನು ಕಾಮವಶಾದಸ್ಯ ತ್ವಯೋಕ್ತಂ ಪರಿವರ್ತನಮ್ |
ದ್ರಷ್ಟೃದೃಶ್ಯಾದಿಭಾವಶ್ಚ ಕಥಂ ಶುದ್ಧಸ್ವಥಾ ಸತಿ

|| ೩೦೭ ||

^೧ಅಸತ್ಯೋಪಾಧಿಭಿಃ = ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಸ್ತುತಃ ಅಸತ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಶ್ರುತಿ - ಆಚಾರ್ಯ - ಅವರ ಉಪದೇಶ ಇತ್ಯಾದಿ ಭೇದವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಎಂದರ್ಥ (ಆನಂ - ಟೀಕೆ)

ಶಂಕೆ — ಈ ಆತ್ಮನು ಕಾಮವಶದಿಂದ (ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ) ಓಡಾಡುವುದೆಂದು ನೀನೇ ಹೇಳಿದ್ದು, ಮತ್ತು ದ್ರಷ್ಟೃ(ನೋಡುವುದು) ದೃಶ್ಯ (ನೋಡಲ್ಪಡುವ ರೂಪ) ಇತ್ಯಾದಿ ಧರ್ಮಗಳೂ ಹಾಗಾದರೆ ಆತ್ಮನು ಹೇಗೆ ಶುದ್ಧ ?

ಸಮಾಧಾನ —

ಮೈವಂ ಸ್ವತೋಽವಬುದ್ಧತ್ವಾತ್ ಕುತೋಽಜ್ಞಾನೇನ ಸಂಗತಿಃ |

ಅಜ್ಞಾನಸಂಗತಿಂ ಮುಕ್ತಾ ನ ಸ್ಯಾತ್ವಜ್ಞೇನ ಸಂಗತಿಃ

|| ೩೦೮ ||

ಹೀಗೆಲ್ಲ, ಸ್ವತಃ (ತಾನು) ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧ ವಾದರೂ (ನಿಜವಾಗಿ) ಎಲ್ಲಿಂದ ಬರಬೇಕು ? ಅಜ್ಞಾನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾರ್ಯದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಏವಂ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವತಃ ಶುದ್ಧೋ ದ್ವಿತೀಯಾಸಂಗತೇರಯಮ್ |

ಆತ್ಮಾ ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವತೋ ಮುಕ್ತಃ ಕೂಟಸ್ಥಜ್ಞಾಪ್ತಿಮಾತ್ರತಃ^೧

|| ೩೦೯ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಎರಡನೆಯ ವಸ್ತುವಿನ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ್ದ ರಿಂದಲೇ ತಾನೇ ಶುದ್ಧನಾಗಿರುವನೋ, ಅದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಸ್ವತಃ (ತಾನೇ) ಮುಕ್ತನಾಗಿ ನಿರ್ವಿಕಾರವಾದ (ನಿತ್ಯ) ಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರವಾಗಿರುವನು.

ನ ಯಥಾ ಶೋತ್ರವಿಜ್ಞಾನಂ ರೂಪೇಣೈತಿ ಸಮಾಗಮಮ್ |

ಸಂಸಾರೇಣ ತಥೈವಾಽಽತ್ಮಾ ಕೌಟಸ್ಥ್ಯಾನ್ವೈತಿ ಸಂಗತಿಮ್

|| ೩೧೦ ||

ಹೇಗೆ ಶೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದ ಜ್ಞಾನ ರೂಪದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದುವು ದಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಆತ್ಮನು ನಿರ್ವಿಕಾರವಾದ್ದರಿಂದ (ಕಾಮಾದಿ) ಸಂಸಾರದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.

ಇತ್ಯರ್ಥಸ್ಯಾವಬೋಧಾರ್ಥಂ ಪರೋ ಗ್ರಂಥೋಽವತಾರ್ಯತೇ

|| ೩೧೧ ||

ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ) ಇಳಿಸುವುದು.

ವಿಶುದ್ಧಿಂ ವ್ಯತಿರೇಕಂ ಚ ಸ್ವಪ್ನಜಾಗ್ರದವಸ್ಥಯೋಃ |

ಉಕ್ತಾಽಽತ್ಮನೋಽದ್ವಯತ್ವಂ ಚ ಸುಷುಪ್ತೇ ಚಾಧುನೋಚ್ಯತೇ

|| ೩೧೨ ||

^೧ಮಾತ್ರತಃ = ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಸಿ ಪ್ರತ್ಯಯ, 'ಸಾರ್ವವಿಭಕ್ತಕಸ್ತಸಿಃ' ಎಂಬುದು ಪಾಣಿನಿಗೆ ಸಂಮತವಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರವಾಗಿರುವನು ಎಂದರ್ಥ ||

ಸ್ವಪ್ನ - ಮತ್ತು ಜಾಗರ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನೂ (ದೇಹಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದನ್ನೂ ಹೇಳಿ ಈಗ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅದ್ವಿತೀಯತೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು.

ಬೃ - ೨ ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ. ೧ ನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ೧೯ನೇ ಕಂಡಿಕೆ

“ಅಥ ಯದಾ ಸುಷುಪ್ತೋ ಭವತಿ ಯದಾ ನ ಕಸ್ಯಚನ ವೇದ
ಹಿತಾ ನಾಮ ನಾಡ್ಯೋ ದ್ವಾಸಪ್ರತಿಃ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಹೃದಯಾತ್
ಪುರೀತತಮಭಿಪ್ರತಿಷ್ಠಂತೇ ತಾಭಿಃ ಪ್ರತ್ಯವಸೃಷ್ಯ ಪುರಿ
ತತಿ ರೇತೇ ಸ ಯಥಾ ಕುಮಾರೋ ವಾ ಮಹಾರಾಜೋವಾ
ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ವಾಽತಿಘ್ನೀ ಮಾ ನಂದಸ್ಯ ಗತ್ವಾ ಶಯೀತ
ಏವಮೇವೈಷ ಏತಚ್ಚೇತೇ || ೧೯ ||

ನ ವೇದೇತ್ಯಾತ್ಮನಃ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧತೇ |
ಪಶ್ಯನ್ನಪಿ ಯತಃ ಪ್ರಾಚೋಕ್ತೌಟಸ್ಥಾನೈ ಪ್ರಪಶ್ಯತಿ

|| ೩೧೩ ||

‘ಯದಾನಕಸ್ಯಚನ ವೇದ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದೆ. ಯಾವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಜ್ಞನು(ಸಾಕ್ಷಿಯು) (ನಿತ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ) ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದರೂ ನಿರ್ವಿಕಾರ ನಾದ್ದರಿಂದ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ (ದರ್ಶನಾದಿ ವಿಶೇಷ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ).

ಆತ್ಮನು ಸಾಕ್ಷಿಯೇ ಹೊರತು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕರ್ತನಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ —

“ಅಥ ಯೋ ವೇದೇತಿ ತಥಾ ಜ್ಞಾತ್ಯಸಾಕ್ಷಿತ್ವಮಾತ್ಮನಃ |
ಪ್ರತೀಚೋಽಕಾರಕತ್ವಂ ನಃ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ

|| ೩೧೪ ||

‘ಅಥಯೋ ವೇದ ಇದಂಜಘ್ರಾಣೀತಿಸ ಆತ್ಮಾ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯೂ ಜ್ಞಾನಕರ್ತನಿಗೂ ಆತ್ಮನು ಸಾಕ್ಷಿಯೆಂದೂ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಕರ್ತೃಕಾರಕನಲ್ಲವೆಂದೂ (ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಾದ) ನಮ್ಮನ್ನು ಕುರಿತು ಎಲ್ಲಾ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದೆ.

ಜ್ಞಾತ್ಯ-ಸಾಕ್ಷಿಯೆಂದು ಏಕೆ ಸಂಕೋಚಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದು ?

ಕ್ಷಚಿತ್ತಮಾತ್ರವಿತ್ತಾಕ್ಷೀ ಕ್ಷಚಿತ್ತತ್ವಯವಿತ್ತರಃ |
ಕ್ಷಚಿದ್ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥವಿಚ್ಛಾಽತ್ಮಾ ತತ್ಕರ್ತೃತ್ವಂ ನಿಷಿದ್ಧತೇ

|| ೩೧೫ ||

“ಕರ್ಮಾದ್ಭಕ್ಷಃ ಸರ್ವ ಭೂತಾಧಿಪಾಸಃ ಸಾಕ್ಷೀಚೇತಾಕೇವಲೋನಿರ್ಗುಣಶ್ಚ” ಮುಂಡಕ ಉಪನಿಷತ್ತು.

ಕೆಲವು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ^೧ (ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ) ಪ್ರಮಾತೃ (ಜ್ಞಾನಕರ್ತೃ)ವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವನು. ಕೆಲವು ಕಡೆ ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗುವನು. ಕೆಲವು ಕಡೆ ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವನು. ಆದರೆ 'ನವೇದ' ಎಂದು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದೆ.

ಪರಪ್ರಯುಕ್ತಂ ವೇತ್ತ್ವಂ ಯದಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಃ |

ಸಂಬಂಧಜತ್ವಾತ್ಮಸ್ಯಾತಃ ಕಸ್ಯೇತ್ಯತ್ರಾಭಿಧೀಯತೇ

|| ೩೧೬ ||

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಯಾವ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವು (ಜ್ಞಾನಕರ್ತೃತ್ವವು) ಇರುವುದೋ, ಅದು ಇನ್ನೊಂದರಿಂದ ಆಗಿರುವುದು, ಅದು ವಿಷಯಸಂಬಂಧದಿಂದ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ 'ಕಸ್ಯ'^೨ ಎಂದು ಷಷ್ಠೀ ವಿಭಕ್ತಿಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠೀ ವಿಭಕ್ತಿಯೆಂದು ಹೇಳುವುದೇ ಯುಕ್ತ —

ಕರ್ಮೋತ್ಥತ್ವಾತ್ಪ್ರಮಾತ್ರಾದೇಸ್ತತ್ಕ್ವಯೇ ಕ್ವಯವತ್ವತಃ |

ಷಷ್ಠೀಯಂ ಕರ್ಮಣಿ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ ದ್ವಯಾಭಾವವಿವಕ್ಷಯಾ

|| ೩೧೭ ||

ಪ್ರಮಾತೃ ಮುಂತಾದವು ಕರ್ಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದಲೂ, ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯಿಸಿದರೆ ಅವು ಕ್ಷಯಿಸುವುದರಿಂದಲೂ (ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ) ಎರಡೂ ಇಲ್ಲ (ದ್ವಿತೀಯ ವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲ)ವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಷಷ್ಠೀ ವಿಭಕ್ತಿಯೆಂಬುದೇ ನ್ಯಾಯಬದ್ಧವಾಗಿದೆ.

'ಕಸ್ಯಚನ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಚನ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೇನು ?

ಅಪ್ಯರ್ಥೇ ಚನಶಬ್ದೋಽಯಮಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ವಾರಕಃ |

ಶೇಷಶೇಷಿತಿರೋಭಾವೇ ಸುಷುಪ್ತಿರಿಹ ಭಣ್ಯತೇ

|| ೩೧೮ ||

ಈ 'ಚನ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅಪಿ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ಅದು ಅಭಾವವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿವಾರಿಸುವುದು. ಶೇಷ (ಅಭಾವ) ಶೇಷಿ (ಭಾವ) ಈ ಎರಡೂ ಕಾಣಿಸದೆ ಮರೆಯಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸುಷುಪ್ತಿಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

^೧ಪ್ರಾಧಾನ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಮಾತೃವನ್ನು ತಿಳಿಯುವಾಗ ಪ್ರಮಾತೃವಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯೆಂದೂ ಅಂತಃಕರಣ ಜ್ಞಾನಗಳು ಆದದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಯುವಾಗ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯೆಂದೂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥವಿಶ್ ಸಾಕ್ಷಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದ ಅಷ್ಟ ಹೊರತು ಸರ್ವಸಾಕ್ಷಿಯಲ್ಲವೆಂದಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಮಿತಿ, ಮಾತೃ, ಮೇಯಗಳೆಂಬ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗಕ್ಕೂ ಕರ್ತೃ, ಕ್ರಿಯಾ, ಕರ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಕಲಕಾರಕ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೂ ಸಾಧಿ, ಅನಾಧಿ ಸಕಲವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ.

^೨ಷಷ್ಠೀ ವಿಭಕ್ತಿಯು ಸಂಬಂಧವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ನಾಡಿಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನು ? —

ಅಥ ಕೇನ ಕ್ರಮೇಣಾಯಂ ಸುಷುಪ್ತಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ |

ಇತಿ ಕ್ರಮವಿಧಾನಾರ್ಥಂ ಹಿತಾ ನಾಮೇತಿ ಭಣ್ಯತೇ

|| ೩೧೯ ||

ಈ ಜೀವಾತ್ಮನು ಯಾವ ಕ್ರಮದಿಂದ ಸುಷುಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ? ಎಂಬುದರ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ‘ಹಿತಾನಾಮ ನಾಡ್ಯಃ’ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಆನಾಭತಸ್ಥೂ ಕಂಠಾತ್ ಹೃದಯಂ ಮಧ್ಯತಃ ಸ್ಥಿತಮ್ |

ಸನಾಲಂ ಪದ್ಮಕೋಶಾಭಂ ಪಂಚಚಿದ್ರಮಧೋಮುಖಮ್

|| ೩೨೦ ||

ಹೊಕ್ಕಳಿನಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಕತ್ತಿನ ಪರ್ಯಂತರ ನಡುವೆ ಹೃದಯಕೋಶವು ಪದದ ಮೊಗ್ಗೆಯಂತೆ ನಾಲದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು, ಮತ್ತು ಏದು ಚಿದ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಕೆಳಮುಖವಾಗಿರುವುದು ||

ಸ್ವಪ್ನಾಶ್ರಯಾಣಿ ಹೃನ್ಮಧ್ಯೇ ನೀಲಾದ್ಯಾಭಾನಿ ದೇಹಿನಃ |

ಸ್ಥಾನಾನಿ ಸುರಮರ್ತ್ಯಾದಿಜುಷ್ಠಾನ್ಯಸ್ಯ ಭವಂತ್ಯುತ

|| ೩೨೧ ||

ಬಿಲಾನಿ ಸುಷಯಶ್ಚೈತಾ ಜಾಗ್ರದ್ವತ್ಯಯೋಧವಾಃ |

ಏಕೋತ್ತರಂ ನಾಡಿಶತಂ ವಿಷ್ವಕ್ಪಾಭ್ಯೋ ವಿನಿರ್ಗತಮ್

|| ೩೨೨ ||

ಪ್ರಾಣಿಯ ಹೃದಯದ ನಡುವೆ ಇರುವ ಬಿಲಗಳು ದೇವತೆಗಳು ಮನುಷ್ಯರೂ ಮುಂತಾದವರಿಂದ ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ನೀಲ ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣವಾಗಿ ತೋರುವ

“ಪದ್ಮಕೋಶ ಪ್ರತೀಕಾಶಂ ಹೃದಯಂ ಚಾಸ್ಯಧೋಮುಖಮ್ | ಅಥೋ ನಿಷ್ಪ್ರಾ ವಿತಸ್ಪ್ರಾಂತೇ ನಾಭ್ಯಾ ಮುಪರಿ ತಿಷ್ಠತಿ” ಎಂದು ತೈತ್ತರೀಯದಲ್ಲಿ ಹೃದಯಕೋಶದ ವರ್ಣನೆ.

ಛಾಂದೋಗ್ಯ (೩-೧೩)ರಲ್ಲಿ “ತಸ್ಯ ಹವಾ ಏತಸ್ಯ ಹೃದಯಸ್ಯ ಪಂಚದೇವಸುಷಯಃ” ಎಂದು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ, ದಕ್ಷಿಣ, ಪಶ್ಚಿಮ, ಉತ್ತರ, ಉರ್ಧ್ವದಲ್ಲಿ ಐದು ರಂಧ್ರಗಳಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಹೃದಯಕೋಶದಲ್ಲಿ ಐದು ಭಿದ್ರಗಳಿವೆ, ಅವುಗಳೇ ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಗೂ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಗೂ ಆಧಾರವಾಗಿವೆ. ಪೂರ್ವ, ದಕ್ಷಿಣ, ಪಶ್ಚಿಮ, ಉತ್ತರ, ಉರ್ಧ್ವ - ಈ ಐದು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ ಕೆಂಪು, ಬಿಳಿಪು, ಹೊಂಬಣ್ಣ, ಕಪ್ಪು, ನೀಲ ಈ ಬಣ್ಣದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವವು. ಆ ಭಿದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ದೇವತೆಗಳೂ ಇದ್ದಾರೆ. ದೇವಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೂ ಅವು ಅವರಿಗೆ ಸ್ಥಾನವೂ ಆಗಿವೆ. ಆದಿತ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಅಗ್ನಿ, ಪರ್ಜನ್ಯ, ಆಕಾಶ ಎಂಬುದೇ ದೇವತೆಗಳು, ಪ್ರಾಣ, ವ್ಯಾನ, ಅಪಾನ, ಸಮಾನ, ಉದಾನ ಎಂದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ವಾಯುಗಳೇ ಮನುಷ್ಯರು. ಆದಿಪದದಿಂದ ಚಕ್ರು, ಶ್ರೋತ್ರ, ವಾಕ್ಯ, ಮನಸ್ಸು, ವಾಯು. ಎಂದು ಪ್ರಾಣದ ಭೇದಗಳು ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿವೆ. ಅವೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಾಣಿಯ ಹೃದಯಕೋಶದ ಐದು ದಿಕ್ಕುಗಳ ಭಿದ್ರಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದೊಂದೂ ಇವೆ. ‘ತಸ್ಯ ಹವಾ ಏತಸ್ಯ ಹೃದಯಸ್ಯ ಪಂಚ ದೇವಸುಷಯಃ’ ಎಂದು ಆರಂಭಿಸಿ “ಯ ಏತಾನೇವಂ ಪಂಚ ಬ್ರಹ್ಮ ಪುರುಷಾನ್ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯ ದ್ವಾರಪಾನ್ ವೇದ” ಎಂಬುವವರೆಗೆ ಛಾಂ - ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ (ಪ್ರ. ೩ ಖಂ. ೧೩)ರಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಮೇಲಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ಮತ್ತು ಸ್ವಪ್ನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಈ ಬಿಲಗಳು, ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಯಂತೆ ಜ್ಞಾನಗಳು ಹುಟ್ಟಲು ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆ ಭಿದ್ರಗಳಿಂದ ವಿವಿಧ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ನೂರೊಂದು ನಾಡಿಗಳು ಹೊರಟಿವೆ.

ಆ ನೂರೊಂದು ನಾಡಿಗಳ ವಿನಿಯೋಗವೇನು ? —

ಪ್ರತೀಂದ್ರಿಯಂ ದಶ ದಶ ನಿರ್ಗತಾ ವಿಷಯೋನ್ಮುಖಾಃ |

ನಾಡ್ಯಃ ಕರ್ಮಾದಿಹೇತೂತ್ಥಾಃ ಸ್ವಪ್ನಾದಿಫಲಭುಕ್ತಯೇ

|| ೩೨೩ ||

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ ಹತ್ತು ಹತ್ತು ನಾಡಿಗಳು ವಿಷಯಗಳ ಕಡೆ ತಿರುಗಿಕೊಂಡು ಹೊರಟಿವೆ, ಅವುಗಳು ಕರ್ಮ ಮುಂತಾದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವವು. ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೊರಟಿದ್ದಕ್ಕೆ ಫಲವೇನೆಂದರೆ — ಸ್ವಪ್ನಾದಿ ಅವಸ್ಥೆಗಳ ಫಲವನ್ನು (ಜೀವನು) ಅನುಭವಪಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ.

ವಹಂತ್ಯಂಭೋ ಯಥಾ ನದ್ಯೋ ನಾಡ್ಯಃ ಕರ್ಮಫಲಂ ತಥಾ |

ಅನಂತೈಕೋರ್ಧ್ವಗಾ ನಾಡೀ ತಯಾ ಗಚ್ಛನ್ ವಿಮುಚ್ಯತೇ

|| ೩೨೪ ||

ನದಿಗಳು ಹೇಗೆ ನೀರನ್ನು ಹರಿಸುತ್ತವೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ನಾಡಿಗಳೂ ಕೂಡ ಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನೂ ಹರಿಸುತ್ತವೆ (ಜೀವನಿಗೆ ಅದರ ಫಲಭೋಗವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತವೆ.) ಇವು ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಾಡಿಯು ಮಾತ್ರ (ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರ ಪರ್ಯಂತರ) ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರುವುದು. ಅದರಿಂದ (ಜೀವಾತ್ಮನು) ಹೊರಡುತ್ತಾ ಅಥವಾ ಹೋಗುತ್ತಾ^೨ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ||

ಏಕೈಕಸ್ಯಾಃ ಪುನರ್ನಾಡ್ಯಾಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೇದಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ |

ದ್ವಾಸಪ್ತತಿಸಹಸ್ರೈಸ್ತೇ ಸಂಖ್ಯಾತಾ ಯೋಗಚಿಂತಕೈಃ

|| ೩೨೫ ||

^೨ಒಂದೊಂದು ನಾಡಿಯೊಳಗೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಭೇದಗಳು ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಸಾವಿರ ನಾಡಿಗಳಿವೆಯೆಂದು ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ ||

ಪ್ರಕೃತ ನಾಡಿಯ ಸ್ವರೂಪವೇನು ?

ಕದಂಬಕುಸುಮೋದ್ಭೂತಕೇಸರಾ ಇವ ಸರ್ವತಃ |

ಪ್ರಸೃತಾ ಹೃದಯಾನ್ನಾಡ್ಯೋ ಯಾಭಿವ್ಯಾಪ್ತಂ ಶರೀರಕರ್ಮ

|| ೩೨೬ ||

ಈಚಲು ಹೂವಿನಿಂದ ಹೊರಟ ಕೇಸರಗಳಂತೆ ಹೃದಯದಿಂದ ಈ ನಾಡಿಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ಈ ನಾಡಿಗಳಿಂದಲೇ ಶರೀರವು ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

^೨“ಶತಂ ಚೈಕಾಚ ಹೃದಯಸ್ಯ ನಾಡ್ಯಃ, ತಾಸಾಂ ಮೂರ್ಧಾನಮಭಿನಿಸೃತ್ಯೈಕಾ | ತಯೋರ್ಧ್ವ ಮಾಯನ್ನಮೃತತ್ವಮೇತಿ, ವಿಷ್ಣುಜ್ಞಾನ್ಯಾ ಉತ್ಪಮಣಿ ಭವಂತಿ” ಎಂದು ಕರವಲ್ಲಿ ಕೊನೆ.

‘ಹಿತಾ’ ಎಂದು ನಾಡಿಗಳನ್ನು ಕರೆದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು ?

ಹಿತಂ ಫಲಂ ಪ್ರಯಚ್ಛಂತಿ ಯಸ್ಮಾತ್ಸಾಧ್ವಿತಾಃ ಸ್ವತಾಃ |

ಹೃದಯಾತ್ತಾ ವಿನಿಷ್ಕಾಂತಾ ಯಥಾಽರ್ಕಾದ್ರಶ್ಮಯಸ್ತಥಾ

|| ೩೨೭ ||

ಹಿತವಾದ (ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿದ) ಫಲವನ್ನು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಕೊಡುತ್ತವೆಯೋ ಅದರಿಂದ ಈ ನಾಡಿಗಳು ಹಿತ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅವುಗಳು ಹೃದಯಕೋಶದಿಂದ ಹೊರಟವೆ. ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಕಿರಣಗಳು ಹೊರಗೆ ಹೊರಟಂತೆ (ಹೊರಟವೆ).

ಪುರೀತತ್ - ಎಂದರೆ ಏನು ? —

ಪುರೀತದಭಿಧಾನೇನ ಹೃದ್ವೇಷನಮಿಹೋಚ್ಯತೇ |

ತತ್ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಣಂ ವಿದ್ಯಾದ್ವೇಹವ್ಯಾಪ್ತಿವಿವಕ್ಷಯಾ

|| ೩೨೮ ||

(‘ಪುರೀತತಿ ಶೇತೇ’ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ) ಪುರೀತತ್ ಎಂದರೆ ಹೃದಯ ಕೋಶವನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದ ಒಂದು ವಸ್ತು, ಅದು ಉಪಲಕ್ಷಣ, (ದೇಹವನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುವುದು) ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದರೆ ನಾಡಿಗಳು ದೇಹವನ್ನೇ ವ್ಯಾಪಿಸಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳುವ ಉದ್ದೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ದೇಹವನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುವುದು.

ಸ್ವಪ್ನಕರ್ಮಸಮುದ್ಘಾತಾ ವಾಸನಾ ಯಾ ಹೃದಿ ಸ್ಥಿತಾಃ |

ನಾಡೀಭಿಸ್ತಾ ವಿತತ್ಯಾಽತ್ಮಾ ಸ್ವಪ್ನಾನ್‌ಪಶ್ಯತಿ ಕಾಮತಃ

|| ೩೨೯ ||

ಸ್ವಪ್ನದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ನೆಲಸಿವೆಯೋ ಅವುಗಳನ್ನು ನಾಡಿಗಳಿಂದ ಈ ಆತ್ಮನು ಹರಡಿ ತನ್ನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ ಸ್ವಪ್ನಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ.

ಸ್ವಾಪ್ನಾನ್‌ಭೋಗಾನಶೇಷೇಣ ಭುಕ್ತ್ವಾ ಸ್ವಪ್ನಕ್ರಿಯಾಕ್ಷಯೇ |

ತಾಭಿರೇವೋಪಸಂಹೃತ್ಯ ಪ್ರಾಚೋ ಯಾತಿ ಸುಷುಪ್ತತಾಮ್

|| ೩೩೦ ||

‘ತಾಭಿರೇವ ಉಪಸಂಹೃತ್ಯ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ‘ಸ್ವಾಪ್ನಾನ್‌ ಭೋಗಾನ್‌’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದ ಅರ್ಥವೆಂದು (ಆನಂ - ಟೀಕಾದಲ್ಲಿದೆ) ಆ ವಾಸನೆಗಳಿಂದ ಉಪಸಂಹರಿಸುವುದೆಂದರೆ ವಾಸನಾ ರೂಪದಿಂದಲೇ ಸ್ವಪ್ನಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಸ್ವಪ್ನಭೋಗವನ್ನೇಯುವ ಕರ್ಮಗಳು ಕ್ಷಯಿಸಿದೊಡನೆ ಆ ವಾಸನಾ ರೂಪವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಪುನಃಲಯಗೊಳಿಸಿ ಸುಷುಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲೂ ‘ವಾಸನಾಮಯಾನಿ ಕರಣಾನೀತಿ ಶೇಷಃ’ ಎಂದು (ಅಧ್ಯಾಹಾರ) ಶೇಷ ಪೂರಣವನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಯಥಾಶ್ರುತವಾಗಿಯೇ ನಾವು ಮೇಲೆ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದೇವೆ, ಗಮನಿಸಬೇಕು ||

ಸ್ವಪ್ನದ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸಿ ಸ್ವಪ್ನಕರ್ಮಗಳು ಕ್ಷಯಿಸಿದೊಡನೆ ಅವುಗಳಿಂದಲೇ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ ಪ್ರಾಜ್ಞನೆಂಬುವ (ಈ ಸುಷುಪ್ತಿಯ ಆತ್ಮನು) ಸುಷುಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು.

ಸ್ವಪ್ನವು ಕಳೆದೊಡನೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯ ಏಕೆ ? ಬರಬೇಕು ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆ (ಎಚ್ಚರು) ಆಗಬಾರದೆ ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ —

ಜಾಗ್ರತ್ ಸ್ವಪ್ನೋದ್ಭೂತಾನ್ ಭುಕ್ತ್ವಾ ಭೋಗಾನಶೇಷತಃ |

ಇಂದ್ರಿಯಾಣ್ಯುಪಸಂಹೃತ್ಯ ಶೇತೇ ನಾಡೀಭಿರಾತ್ಮನಿ

|| ೩೩೧ ||

ಜಾಗರ ಮತ್ತು ಸ್ವಪ್ನ (ಈ ಎರಡರ) ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಸಕಲ ಭೋಗಗಳನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹರಿಸಿ ನಾಡೀ ಮೂಲಕ ಬಂದು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ (ಶುದ್ಧವಾದ ತನ್ನ ನಿಜ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ) ಮಲಗುವನು.

ಸಾಮಾನ್ಯಪ್ರಜ್ಞಯಾ ದೇಹಂ ಸಂವ್ಯಾಪ್ಯಾಂತರ್ಬಹಿಃ ಶ್ರಮಾತ್ |

ಶೈನವತ್ಪರಮಂ ಸ್ಥಾನಮಾತ್ಮಾಭ್ಯೇತಿ ಸುಷುಪ್ತತಾಮ್

|| ೩೩೨ ||

ಸಾಮಾನ್ಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಆಯಾಸದಿಂದ ಿಗಿಡಗದಂತೆ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸುಷುಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವನು.

ಧಿಯೋಽಂತಃಕರಣಸ್ಯೇಹ ಸ್ಥಾನಂ ಹೃದಯಮಿಷ್ಯತೇ |

ತತ್ರೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಬುದ್ಧಿತಂತ್ರಾಣಿ ಸರ್ವದಾ

|| ೩೩೩ ||

ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬುವ ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ (ಈ ದೇಹದಲ್ಲಿ) ಸ್ಥಾನ ಯಾವುದೆಂದರೆ ಹೃದಯವೆಂಬುದು ಇಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿಯೇ ಇರುವವು.

ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಫಲವೇನೆಂದರೆ —

ಯತ ಏವಮತಸ್ತಾನಿ ನಾಡೀಭಿಃ ಕರ್ಮಣೋ ವಶಾತ್

|| ೩೩೪ ||

ಿಗಿಡಗ ಪಕ್ಷಿಯು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಸುತ್ತಾಡಿ ಕತ್ತಲೆಯಾದೊಡನೆ ಬಳಲಿಕೆಯಿಂದ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದಲು ತನ್ನಗೂಡಿಗೆ ಬಂದು ಸೇರಿ ಆನಂದವನ್ನು ಹೊಂದುವದೋ, ಅದರಂತೆ ಈ ಜೀವಾತ್ಮನು ಜಾಗರ-ಸ್ವಪ್ನಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲೂ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡಿ ಬಳಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದಲು ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ತನ್ನ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು (ಬಿಡಿಬಿಡಿ ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು) ಬಿಟ್ಟು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ನಿತ್ಯ ಚೈತನ್ಯರೂಪವಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದ ಶರೀರದೊಳಗೆ ಹೊರಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸುಷುಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವನು.

ಪ್ರಸಾರಯತಿ ಧೀವೃತ್ತೀರ್ಮತ್ಸ್ಯಜಾಲಕವದ್ವಹಿಃ |

ಪ್ರಸಾರ್ಯಾಸ್ಸಯತನಸ್ಥಾನಿ ತಾನಿ ಧೀರಧಿತಿಷ್ಠತಿ

|| ೩೩೫ ||

ಜಾಗೃತ್ಯಾಲೇ ತತೋ ಜೋಹ್ಲಯಮಭಿವ್ಯಕ್ತವಿಶೇಷಧೀಃ |

ವ್ಯಾಪ್ತೋತಿ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಃ ಸರ್ವಾನ್ ಭಾನುದರ್ಶ ದಿತೋ ಯಥಾ

|| ೩೩೬ ||

ಯಾವುದರಿಂದ (ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿ) ಹೀಗೆ ಇರುವವೂ ಅದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಕರ್ಮವಶದಿಂದ ನಾಡಿಗಳ ಮೂಲಕ ಈ ಬುದ್ಧಿಯು ಮೀನಿನ ಬಲೆಯಂತೆ ಹೊರಗೆ ಹಾಸಿಸುವದು, ಅನಂತರ ಇಂದ್ರಿಯ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಬುದ್ಧಿಯು ಏರುವದು. ಅದರಿಂದ ಎಚ್ಚರಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಆತ್ಮನು ಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯನಾಗಿದ್ದರೂ ಹೊರಪಟ್ಟ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವನು, ಸೂರ್ಯನು ಹೇಗೆ ದಶ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸುವನೋ ಹಾಗೆಯೇ.

ತಾ ಏವೇಂದ್ರಿಯವೃತ್ತಿಃ ಸ್ವಾಶ್ಚೈತನ್ಯಖಚಿತಾ ಯದಾ |

ಸಂಯಚ್ಛತಿ ಪ್ರತೀಚ್ಯಾತ್ಮಾ ಸ್ವಪಿತೀತಿ ತದೋಚ್ಯತೇ

|| ೩೩೭ ||

ಯಾವಾಗ ಅದೇ ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವವು ಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹರಿಸುತ್ತಾನೋ ಆವಾಗಲೇ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಪಿತಿ ಮಲಗಿರು ತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುವುದು.

ಬುದ್ಧ್ಯಪಾಧ್ಯನುರೋಧೇನ ಪ್ರತೀಚಃ ಪ್ರಭವಾಪ್ಯಯೌ |

ವಿಕ್ಷೇಪಲಯಹೀನಸ್ತು ಸ್ವತಃ ಕುಂಭಖವತ್ಪರಃ

|| ೩೩೮ ||

ಬುದ್ಧಿಯ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಹುಟ್ಟು ಮತ್ತು ಲಯಗಳು ವಿನಹ ಸ್ವತಃ ಪರವಸ್ತುವು ವಿಕ್ಷೇಪ-ಲಯಗಳಿಲ್ಲದೆ ಘಟಾಕಾಶದಂತಿರುವುದು.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಉಪಸಂಹಾರ

ತಾಭಿಃ ಪ್ರತ್ಯವಸೃಷ್ಟ್ಯಾಸ್ತಾ ವೃತ್ತೀರ್ನಾಡಿಭಿರಾನಯನ್ |

ತಪ್ತಾಯೋವಚ್ಛೇರಿರಂ ಸ್ವಂ ವ್ಯಾಪ್ಯ ಶೇತೇ ಸ್ವ ಆತ್ಮನಿ

|| ೩೩೯ ||

ತಪ್ತಾಯೋವತ್ ಎಂದರೆ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಕಾಸಿದ ಕಬ್ಬಿಣ, ಅದರಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯು ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗದಲ್ಲೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯವು ಸಾಮಾನ್ಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುವುದೆಂದರ್ಥವು ||

ಆತ್ಮನು ಆ ನಾಡಿಗಳ ಮೂಲಕ ಇಂದ್ರಿಯ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹರಿಸುತ್ತಾ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಕಾದ ಕಬ್ಬಿಣದಂತೆ ಶರೀರವನ್ನು ಸ್ವಯಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸ್ವಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಮಲಗುವನು ನಿಲ್ಲುವನು.

ದೇಹ - ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಎಲ್ಲವೂ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರ ಹೊಂದಿರುವಾಗ ಶರೀರವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ? —

ಸ್ವಹೇತುಮಾತ್ರಯಾ ಸ್ಥಾನಮಿಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ನ ಕಾರ್ಯತಃ |

ಯತೋಽತಶ್ಚಿನ್ನಿಭೇನೈವ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ಕಾರಣಾತ್ಮನಾ

|| ೩೪೦ ||

ತನ್ನ ಕಾರಣ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು (ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ) ಇರುವದಷ್ಟೆ, (ತನ್ನ) ಕಾರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಇರುವದಲ್ಲ, ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಚೈತನ್ಯದಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಕಾರಣ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂದು (ತಿಳಿಯಬೇಕು).

ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಗೂ ಸುಷುಪ್ತಿಗೂ ಹಾಗಾದರೆ ಭೇದವೇನು ?

ಸುಷುಪ್ತೌ ನ ಶರೀರೇಣ ಸಂಗತಿಃ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಃ |

ನಾಪಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿಭಿಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸ್ಥಾನಾಸಂಗತೇರ್ಭವೇತ್

|| ೩೪೧ ||

ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಶರೀರದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧ (ಅಹಂ ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನ ರೂಪವಾದ ಸಂಬಂಧವು) ಇರುವದಿಲ್ಲ, ಹಾಗೂ ಬುದ್ಧಿ ಮುಂತಾದವುಗಳೊಡನೆಯೂ ನೇರಾ ಸಂಬಂಧವಿರುವದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ? (ಬುದ್ಧಾದಿಗಳ) ಸ್ಥಾನ (ದೇಹ) ಸಂಬಂಧವಿರುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಬಂಧವಿರುವದಿಲ್ಲ.

ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವೇನೆಂದರೆ —

ತೀರ್ಣೋ ಹೀತಿ ತಥಾಚೈತದುತ್ತರತ್ರಾಭಿಧಾಸ್ಯತೇ |

ಸುಷುಪ್ತೇಽತ್ರ ಪಿತಾ ಚೇತಿ ಸರ್ವಸಂಬಂಧವಾರಣಮ್

|| ೩೪೨ ||

‘ತೀರ್ಣೋಹಿ ತದಾ ಭವತಿ’ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದೆಯೆ ಇದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು ಈ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ “ಪಿತಾಽಪಿತಾಭವತಿ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿ ಸರ್ವಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿದೆ.

ಸರ್ವಸಂಸಾರದುಃಖೌಘವ್ಯತೀತೇಯಂ ಪರಾಽಽತ್ಮನಃ |

ಅವಸ್ಥೇತ್ಯತ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ ಸ ಯಥೇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ

|| ೩೪೩ ||

ಸಮಸ್ತ ಸಂಸಾರ ದುಃಖ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಮೀರಿದ ಉತ್ತಮಾವಸ್ಥೆಯು ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ (ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವುದೆಂದು) ಹೇಳುವ ವಿಷಯಕ್ಕೆ 'ಸ ಯಥಾ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ (ಶ್ರುತಿಯ) ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ಸ್ತನಂಧಯೋ ಯಥಾ ಬಾಲೋ ರಾಗದ್ವೇಷವಿವರ್ಜಿತಃ |

ತದಭಾವಾದ್ವಿಕುರ್ವಂತಿ ಚೇತೋ ನ ವಿಷಯಾಃ ಸದಾ

|| ೩೪೪ ||

ಎದೆ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ಶಿಶು ಹೇಗೆ ರಾಗದ್ವೇಷಗಳಿಲ್ಲದೆ ಇರಬಲ್ಲದೋ ಹಾಗೆಯೇ (ಶಿಶುವಿನ) ರಾಗದ್ವೇಷಗಳಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ (ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನು ಇರುವನು) ಚಿತ್ತವನ್ನು ವಿಷಯಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ವಿಕಾರಗೊಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಪ್ರರೂಢೇಂದ್ರಿಯತ್ವಾಚ್ಚ ರಾಗದ್ವೇಷಾದ್ಯಸಂಪ್ಲವಿಃ |

ಮೃದುಕಂಟಕವತ್ತದ್ಧೀರ್ನಾಲಂ ವೇದ್ಧಂ ಸ್ವಗೋಚರಾನ್

|| ೩೪೫ ||

(ಶಿಶುವಿಗೆ) ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಬಲಿತಿರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿಗಳ ಹೊಡೆತವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಆ ಶಿಶುವಿನ ಬುದ್ಧಿಯು ಮೆತ್ತಗಿರುವ ಮುಳ್ಳಿನಂತೆ ಇದ್ದು ತನಗೆ ಗೋಚರಿಸುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದಕ್ಕೆ (ಅವುಗಳ ಒಳಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ) ಸಮರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ.

ಮಹಾರಾಜನ ದೃಷ್ಟಾಂತದ ವಿವರಣೆ —

ಸರ್ವತ್ರಾವ್ಯಾಹತಾಜ್ಞಶ್ಚ ವಿಧೇಯಪ್ರಕೃತಿತ್ವತಃ |

ರಾಜಾ ವಾಽತಿಸುಖೇ ಲೋಕೇ ಪ್ರರೂಢೇಂದ್ರಿಯವಾನಪಿ

|| ೩೪೬ ||

ತನ್ನ ಪ್ರಜೆಗಳು ವಿನೀತರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ಶಾಸನವುಳ್ಳ ರಾಜನು ಬಲಿತ ಇಂದ್ರಿಯವುಳ್ಳವನಾದರೂ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಹು ಸುಖಿಯಾಗಿರುವನು.

ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಿವರಣೆ —

ವಿಜ್ಞಾತಾಶೇಷತತ್ವೋ ವಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಕೃತಕೃತ್ಯತಃ |

ಆನಂದಸ್ಯ ಪರಾಂ ಕಾಷ್ಠಾಮತಿಘ್ನೀಮೇತ್ಯ ನಿರ್ವೃತಃ

|| ೩೪೭ ||

ಸಮಸ್ತತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದು ಕೃತಕೃತ್ಯ (ಧನ್ಯ)ನಾದ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಆನಂದದ ನಿರತಿಶಯವಾದ ಉತ್ತಮ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶಾಂತನಾಗಿರುವನು.

ಮೂರು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳ ಸ್ವರಸ್ಯವೇನು ? —

ಬಾಲಾದಿತ್ರಯಮಪ್ಯೇತದೇಕೋ^೧ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಇಷ್ಟತೇ |
ಬಾಲಮೌಢ್ಯಮದಾಂಧತ್ವನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ತಥೋಚ್ಯತೇ

|| ೩೪೮ ||

ಬಾಲಕ ಮೊದಲಾದ ಮೂರು (ದೃಷ್ಟಾಂತ)ಗಳಲ್ಲೂ ಒಂದೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಅಭಿಮತವಾಗಿದೆ. ಬಾಲಕನ ಮೂಢತನ, ರಾಜನ ಮದಾಂಧತೆ, ಇವುಗಳನ್ನು ನಿವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸಲು ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

‘ದೃಷ್ಟಾಂತ’ಗಳಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನು ? ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬಿಡಲು ಕಾರಣವೇನು ? —

ಬಾಲಸ್ಯ ನಿರ್ವಿವೇಕತ್ವಾತ್ ಸವಿವೇಕಃ ಕ್ಷಿತಿಶ್ಚರಃ |
ತನ್ಮದಾಂಧ್ಯನಿಷೇಧಾರ್ಥಂ ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಉಚ್ಯತೇ

|| ೩೪೯ ||

ಶಿಶುವಿಗೆ ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ (ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದೆ) ವಿವೇಕದಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಾಜನು (ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು). ಅವನ ಮದಾಂಧತೆಯೂ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಅರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣನು (ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ) ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು.

ಶ್ರುತಿಯ ‘ಅತಿಘ್ನೀ’ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ —

ಅತೀತ್ಯ ದುಃಖಹೇತೂನ್ ಯಾ ಹಂತಿ ದುಃಖಾನ್ಯಶೇಷತಃ |
ಆನಂದಸ್ಯ ಪರಾ ನಿಷ್ಠಾ ತೇನಾತಿಘ್ನೀತಿ ಭಣ್ಯತೇ

|| ೩೫೦ ||

^೧ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ದುಃಖವನ್ನು ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿಗಳನ್ನು ಮರೆತು ಹೆಚ್ಚು ಆನಂದವಾಗಿ ಇರುವನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣವೆಂಬ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವೇ ಸಾಕಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಬಾಲಕನಲ್ಲಿ ಮೂಢತನವಿದೆ. ರಾಜನಲ್ಲಿ ಮದಾಂಧತೆಯಿದೆ. ಈ ಎರಡೂ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲದಿರುವ ದೃಷ್ಟಾಂತವೆಂದರೆ ಸಕಲ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದು ಕೃತಾರ್ಥನಾದ ಶ್ರೋತ್ರಿಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೇ, ‘ಶ್ರೋತ್ರಿಯಸ್ಯ ಚಾಕಾಮಹತಸ್ಯ’ ಎಂದು ತೈತ್ತರೀಯದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮೊದಲೊಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪರ್ಯಂತರವಿರುವ ಉತ್ತಮ ಜೀವರ ಆನಂದಾತಿಶಯವು ಈ ಉತ್ತಮನಾದ ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲದ ನಿತ್ಯ ಸುಖಿಯಾದ ಶ್ರೋತ್ರಿಯನಲ್ಲಿರುವುದೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟ ಹೇಳಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಮೊದಲಿನ ಎರಡನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದೃಷ್ಟಾಂತವೇ ನಮಗೆ ಸಾಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

(ಆನಂದ - ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ - ಅಪಿ ಶಬ್ದವು ‘ತದ್ವೀರ್ಣಾಲಮ್’ ಎಂಬುವ ೩೪೫ನೇ ವಾರ್ತಿಕದ ನೌ ಪದವನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವುದೆಂದು ಹೇಳಿ ಯಾವ ಈ ಬಾಲಕ ಮೊದಲಾದ ಮೂರು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿರುವವೂ ಅವು ಹಾಗಿಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಒಂದೇ ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಎಂಬುದೇ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದೆ. ನಾವು ಯಥಾಶ್ರುತವಾಗಿಯೇ ವಾರ್ತಿಕವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದೇವೆ. ಏಕೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವೆಂದರ್ಥ, ಮೂರನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತವೇ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಂತೆ ನೌ ಪದವನ್ನು ಎಳೆದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸದೆ ಈ ರೀತಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡುವುದೇ ಉತ್ತಮವೆಂದು ನಮಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಯಾವ ಸ್ಥಿತಿಯು ದುಃಖಕಾರಣಗಳನ್ನೂ ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ(ದಾಟಿ) ದುಃಖಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದೋ, ಆ ಬಗೆಯ ಆನಂದದ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆಯು ಅತಿಫೀ ಎಂದು ಅದರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದ ಅಂಶವೇನು ?

ನಿರ್ವಿಕಾರಾತ್ಮನಾಂ ಯಸ್ಮಾದ್ಬಾಲಾದೀನಾಂ ಸ್ವ ಆತ್ಮನಿ |
ಅತೀವ ಜಾಯತೇ ಹ್ರಾದೋ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ ಸ ವಿವಕ್ಷಿತಃ || ೩೫೧ ||

ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ಬಾಲಕಾದಿಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಆತ್ಮದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಆನಂದವು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅದೇ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

‘ಶೇತೇ’ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ

ಪರಸಂಬಂಧಮೇತ್ಯಾತ್ಮಾ ಕಾರ್ಯಕಾರಣರೂಪಿಭಿಃ |
ಐಕಾತ್ಯಲ್ಪಕ್ಷಣಂ ಸಾಕ್ಷಾಚ್ಛೇತ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ || ೩೫೨ ||

ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ರೂಪವುಳ್ಳ (ಅಹಂಕಾರಾದಿಗಳೊಡನೆ) ಈ ಆತ್ಮನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರ ಬ್ರಹ್ಮಸಂಬಂಧವನ್ನು ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪನಾಗಿರುವುದನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನೆಂಬುದು ‘ಶೇತೇ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮನೊಡನೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೆ ಹಾಗೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು ? ಏಕೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ ? ಎಂದರೆ —

ಅತ್ಯಂತಸಂನಿಕ್ವಷ್ಟಾನಾಮಪಿ ಭಿನ್ನಾತ್ಮನಾಂ ಮಿತೇಃ |
ಲೋಚನಸ್ಥಾಂಜನಾದೀನಾಂ ನ ದೃಷ್ಟಿಪಥತೇಷ್ಯತೇ || ೩೫೩ ||

ಭಿನ್ನಸ್ವರೂಪವಾದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಕಾಡಿಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಬಹಳ ಹತ್ತಿರವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ (ಜೀವರಿಗೆ) ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಂಮತವೇ.

ಕಿಮು ಪ್ರದ್ವಸ್ತನಿಃಶೇಷಭೇದಹೇತಾವಿಹಾಸಃ ತ್ವನಿ |
ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕಸಂಬಂಧಃ ಸರ್ವಭೇದಾಪನೋದಿನಿ || ೩೫೪ ||

ಹೀಗಿರುವಾಗ ಎಲ್ಲಾ ಭೇದಕಾರಣವೂ ನಷ್ಟವಾಗಿರುವಾಗ ಸಮಸ್ತ ಭೇದವನ್ನು ಕಳೆಯುವ ಈ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯ-ಗ್ರಾಹಕವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವೆಲ್ಲಿಂದ ಬರಬೇಕು ?

ಬಾಲಾದಿಗಳ ಸುಷುಪ್ತಿಯೇ ಏಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಲ್ಲ ? ಎಂದರೆ —

ಸ್ವಸ್ಥಾವಸ್ಥೈವ ಯೈತೇಷಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಜಗತೀಕ್ಷ್ಯತೇ |
ದೃಷ್ಟಾಂತತ್ವೇನ ಸ್ವಪಸ್ಯ ಸೈವ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವಿವಕ್ಷ್ಯತೇ

|| ೩೫೫ ||

ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಈ (ಬಾಲಕ-ರಾಜ-ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ) ಸ್ವಸ್ಥವಾಗಿರುವುದಸೆಯೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದೋ, ಅದೇ ಸುಷುಪ್ತಿಗೆ ನೇರಾ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ (ಬೇರೆಯಾದದ್ದೂ ಅಲ್ಲ).

ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕತ್ವೇನ ಯತಃ ಸುಷುಪ್ತೋತ್ತ ವಿವಕ್ಷಿತಃ |
ನಾಪಿ ಬಾಲಾದಿಸ್ವಪಸ್ಯ ವಿಶೇಷಃ ಕಶ್ಚಿದೀಕ್ಷ್ಯತೇ

|| ೩೫೬ ||

ಮತ್ತು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಸುಷುಪ್ತ (ಪುರುಷನೆ) ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕವಾಗಿ (ಹೋಲಿ ಸಲ್ಲದುವುದಾಗಿ) ಉದ್ವಿಷ್ಟವಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಿಂದ (ಬಾಲಕಾದಿಗಳ ಸುಷುಪ್ತಿ ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಲ್ಲ) ಏಕೆಂದರೆ ? ಬಾಲಕಾದಿಗಳ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ (ನಮ್ಮ) ಸುಷುಪ್ತಿಗಿಂತ ವಿಶೇಷವೇನೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ಅವ್ಯಾಹತಮತಿರ್ಬಾಲಃ ಸರ್ವಾತಿಶಯವರ್ಜಿತಾಮ್ |
ಆನಂದಸ್ಯ ಪರಾಂ ನಿಷ್ಕಾಮತಿಫ್ಘೀಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ

|| ೩೫೭ ||

ಬುದ್ಧಿಯು (ರಾಗಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ) ಕೆಡದೆ ಇರುವ ಬಾಲಕನು ಎಲ್ಲಾ ಅತಿಶಯ (ತಾರತಮ್ಯ)ವಿಲ್ಲದಿರುವ ಅತಿಫಿ ಎಂದು (ದುಃಖದ ಕಾರಣವನ್ನು ಮೀರಿಸಿ ದುಃಖವನ್ನೂ ಕಳೆಯುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದ) ಆನಂದದ ಕೊನೆಯ ಅವಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು.

ಅವನಿಗೆ ಅದು ಹೇಗೆ ಇದೆ ? ಎಂದರೆ —

ಯಾವದ್ಯಾವತ್ತ್ರರೂಢತ್ವಂ ರಾಗಾದೇರ್ಜಾಯತೇ ಶಿಶೋಃ |
ತಾವತ್ತಾವತ್ತ್ರರೂಢತ್ವಂ ದುಃಖಸ್ಯಾಪ್ಯಭಿಜಾಯತೇ

|| ೩೫೮ ||

ಯಥೈವ ತತ್ತನುತ್ವಂ ಚ ಯಾವದ್ಯಾವದಿಹಾಽಽತ್ಮನಃ |
ದುಃಖಸ್ಯಾಪಿ ತನುತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ತವತ್ತಾವತ್ಸುಖಾತ್ಮನಃ

|| ೩೫೯ ||

ಶಿಶುವಿಗೆ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ರಾಗಾದಿ(ದೋಷಗಳು) ಹೆಚ್ಚುತ್ತವೆಯೋ, ಅಷ್ಟಷ್ಟೂ ದುಃಖವು ಹೆಚ್ಚುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಆ ರಾಗಾದಿಗಳು ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತವೆಯೋ, ಅಷ್ಟಷ್ಟೂ ಸುಖಸ್ವರೂಪನಾಗಿರುವ ಆತ್ಮನಿಗೆ ದುಃಖವೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದು.

ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ —

ಉತ್ತರೋತ್ತರವೃದ್ಧ್ಯಾತೋ ದುಃಖಹೇತುಕ್ಯಯಾತ್ ಶ್ರುತೌ |

ಸಹಸ್ರದಶಭಾಗೇನ ನಿಷ್ಕಾಸನಂದಸ್ಯ ಭಣ್ಯತೇ

|| ೩೬೦ ||

ತೈತ್ತರೀಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ದುಃಖದ ಕಾರಣವು ಕ್ಷಯಿಸುವುದರಿಂದ ಆನಂದವು ಉತ್ತರೋತ್ತರ ವೃದ್ಧಿಯಿಂದ ನೂರು ನೂರು ಪಾಲು ಜಾಸ್ತಿಯಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಅವ್ಯಾವೃತ್ತಾನನುಗತಪ್ರತ್ಯಜ್ಞಾತ್ಮಸಮಾಪ್ತಿಃ |

ಭೂಮ್ನೈವ ತು ಪರಾ ನಿಷ್ಕಾಸನಂದಸ್ಯೇತಿ ಶ್ರುತೇರ್ವಚಃ

|| ೩೬೧ ||

“ಯೋವೈಭೂಮಾ ತತ್ಪುಖಂ” ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯ ವಚನವು ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷಗಳೆರಡೂ ಇಲ್ಲದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲೇ ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಭೂಮದಲ್ಲಿ (ನಿರತಿಶಯವಾದ ಮಹತ್ತಿನಲ್ಲೇ) ಆನಂದದ ಪರಮಾವಧಿಯೆಂದು (ತಿಳಿಸುವುದು).

ಆನಂದಕ್ಕೂ ಭೂಮಕ್ಕೂ ಭೇದವುಂಟೆ ? ಎಂದರೆ, ಇಲ್ಲ

ಆನಂದಃ ಸ್ವಯಮೇವಾಸ್ತತ್ಮಾ ಭೇದಸಂಸರ್ಗವರ್ಜಿತಃ |

ದುಃಖಹೇತುವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಾವತಿಘ್ನೀಮೇತ್ಯತಃ ಸ್ವತಃ

|| ೩೬೨ ||

ಆನಂದವೆಂಬುದು ಭೇದ ಸಂಬಂಧವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಆತ್ಮವೇ ಆಗಿರುವ ತಾನೇ (ಬೇರೆಯಲ್ಲ), ದುಃಖಕಾರಣವು ಬಿಟ್ಟಿರುವಾಗ ದುಃಖವನ್ನೇ ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ ಆನಂದದ ಪರಮಾವಧಿಯನ್ನೇ ಸ್ವತಃ ತಾನೇ ಹೊಂದುವನು.

ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಕಳೆದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಗಾಂಗ್ಯಂ ಕಾಶ್ಯೋ ಯದಪ್ರಾಕ್ಷೀತ್ ಕ್ವಾಭೂದೇಷ ತದೇತಿ ತತ್ |

ಸಪ್ರಪಂಚಂ ಯಥಾವಚ್ಚ ಸರ್ವಮುಕ್ತಮಶೇಷತಃ

|| ೩೬೩ ||

ಗಾಂಗ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಕಾಶೀರಾಜನು ಆವಾಗ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಈತನು ಎಲ್ಲಿದ್ದನೆಂದು ಯಾವುದನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದನೋ, ಅದನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು.

ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಭಾಗವೆಂದರೆ ನೂರು ನೂರು ಆಗುವುದು ಅದರಿಂದ ಸಹಸ್ರದಶಭಾಗ ಎಂಬುದನ್ನು ಮೇಲೆ ನೂರು ನೂರು ಪಾಲೆಂದು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದೆ. ‘ಸ ಏಕೋ ಮಾನುಷ ಆನಂದಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಆರಂಭಿಸಿ ‘ಸ ಏಕೋ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಆನಂದ’ ಎಂಬುವವರೆಗೆ ಆನಂದವನ್ನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮಾನುಷಾನಂದವು ಸೂರರಷ್ಟು ದೇವಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದೆಂದು ತೋರಿಸಿದೆ ||

ಮೊದಲನೇ ಪ್ರಶ್ನೆ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಫಲವೇನು ?

ಅನೇನ ಚ ಯಥೋಕ್ತೇನ ಪಾಣಿಪೇಷೋತ್ತಿತಸ್ಯ ಹಿ |
ಮೋಹೋತ್ಥಾಶೇಷಕಾರ್ಯೋಭ್ಯೋ ವಿಶುದ್ಧಿಂ ಶ್ರುತಿರಬ್ರವೀತ್ || ೩೬೪ ||

ಪಾಣಿಪೇಷಣದಿಂದ (ಕೈಯಿಂದ ಹಿಸುಕುವ ಮೂಲಕ) ಎಬ್ಬಿಸಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯನ (ಆತ್ಮನಿಗೆ) ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಎಲ್ಲಾ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಂದ ಬೇರ್ಪಟ್ಟಿರುವಂತೆ ಶೋಧನೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವುದು.

ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದು —

ಕುತ ಆಗಾದಿತಿ ತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಾವಿಶ್ಲೇಷೀರ್ಷಯಾ |
ಸುಷುಪ್ತಾಜ್ಞಾಗ್ರದಾಪತ್ತಿಯರ್ಥಾ ತದಧುನೋಚ್ಯತೇ || ೩೬೫ ||

“ಕುತ ಏಷ ಆಗಾತ್” ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊರಪಡಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಸುಷುಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಯು ಹೇಗೆ ಆಗುವುದೋ ಹಾಗೆ ಈಗ ಹೇಳುವುದು.

ಹಿಂದಿನಿಂದಲೇ ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ವಿಷಯವು ಗತಾರ್ಥವೆಂಬ ಶಂಕೆ —

ನನ್ನಸ್ತಾದ್ಯೋ ಹಿ ಯತ್ರೇಹ ಸ ತಸ್ಮಾದನ್ಯತೋ ವ್ರಜನ್ |
ವೇಶ್ಮತೋ ಗ್ರಾಮತೋ ವಾಽಸೌ ತತ ಏವ ಪ್ರಜೇದ್ವವಮ್ || ೩೬೬ ||

ಯಾವನು (ಯಾವುದರಲ್ಲಿ) ಎಲ್ಲಿ ಇದ್ದನೋ ಅವನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಹೋಗುವನೋ ಮನೆಯಿಂದಲೋ ಗ್ರಾಮದಿಂದಲೋ ಈತನು ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ಹೊರಡುವುದೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತ ಅಲ್ಲವೇ ?

ತಸ್ಮಾತ್ಸಾಮರ್ಥ್ಯತಃ ಸಿದ್ಧಃ ಉತ್ತರಪ್ರಶ್ನನಿರ್ಣಯಃ |
ತನ್ನಿರ್ಣಯಾರ್ಥಮಾರಂಭೋ ನ ಕಾರ್ಯೋ ಜಾಮಿದೋಷತಃ || ೩೬೭ ||

ಅದರಿಂದಲೇ ಅರ್ಥಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದು. ಅದರ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಪುನಃ ಆರಂಭಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ, ಪುನರುಕ್ತಿಯೆಂಬ ದೋಷವು ಬರುವುದರಿಂದ ಬೇಕಿಲ್ಲ.

ನ ನಿಮಿತ್ತಾದ್ಯರ್ಥತಾಽಪಿ ಪಂಚಮ್ಯಾ ಉಪಪದ್ಯತೇ |
ಊರ್ಣಾನಾಭ್ಯಗ್ನಿದೃಷ್ಟಾಂತೇ ನ ನಿಮಿತ್ತಾದಿ ಗಮ್ಯತೇ || ೩೬೮ ||

‘ಕುತಃ’ ಎಂಬ ಪಂಚಮೀ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥವೂ ಸರಿಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಊರ್ಣನಾಭಿ (ಜೇಡರಹುಳು), ಬೆಂಕಿ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ನಿಮಿತ್ತಾದಿ ಅರ್ಥವು ತೋರುವುದೂ ಇಲ್ಲ.

ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತೌ ನ ನಿಮಿತ್ತಾದಿ ಯದಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸಮೀಕ್ಷ್ಯತೇ |

ಅಪಾದಾನಾರ್ಥತೈವಾಸ್ತು ದೋಷಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರ ದರ್ಶನಾತ್

|| ೩೬ ||

ಉತ್ತರವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಮಿತ್ತ ಮುಂತಾದವು ನೇರಾ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಾದರೆ ಅಪಾದಾನವೆಂಬ ಅರ್ಥವೇ (ಪಂಚಮೀವಿಭಕ್ತಿಗೆ) ಇರಲಿ. ಬೇರೆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ (ಉತ್ತರದ ವಿರೋಧವೆಂಬ) ದೋಷವು ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಅದೇ ಅರ್ಥವಿರಲಿ.

ನನ್ವತ್ಪಾಪಿ ಸಮೋ ದೋಷೋ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪುನರುಕ್ತತಾ |

ನೈವಂ ಯತೋಽಖಿಲಧ್ವಾಂತಕಾರ್ಯಧ್ವಂಸೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ

|| ೩೭ ||

(ಪೂರ್ವವಾದಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆ — ಇಲ್ಲಿಯೂ (ಅಪಾದಾನವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲೂ) ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪುನರುಕ್ತಿಯೆಂಬ ದೋಷವು ಸಮಾನವೇ ಅಲ್ಲವೇ ? — ಎಂದರೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಉತ್ತರ) ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಸಮಸ್ತ ಅಜ್ಞಾನದ ಕಾರ್ಯದ ನಾಶವೇ ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಎರಡನೇ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವರು.

ಅವ್ಯಾವೃತ್ತಾನನುಗತಂ ಪೂರ್ಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ |

ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞಮಾತ್ಮೈಕಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಂ ನ ದೋಷೋ ಜಾಮಿತಾ ತತಃ

|| ೩೮ ||

ವಿಶೇಷ — ಸಾಮಾನಗಳಿಲ್ಲದೆ ಪೂರ್ಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ, ವಿವಕ್ಷಿತ, ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಏಕಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವೇ ಅದು, ಅದರಿಂದ ಜಾಮಿತಾ(ಪುನರುಕ್ತಿ) ದೋಷವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಂದ ಬರುವ ಅರ್ಥ ಇದೇ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಈ ಮುಂದೆ ಅನುಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ —

ವಿಷಯೌ ದ್ವಾವುಪನ್ಯಸೌ ವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯಾತ್ಮನೋರಿಹ |

ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವೇತಿ ವಿದ್ಯಾಯಾ ವಿಷಯಃ ಪ್ರಾಗ್ಬುದಾಹೃತಃ

|| ೩೯ ||

ಈ (೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ) ವಿದ್ಯೆ — ಮತ್ತು ಅವಿದ್ಯೆಗಳ ವಿಷಯಗಳು ಎರಡಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ, “ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವ ಉಪಾಸೀತ” ಎಂಬುದು ವಿದ್ಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ.

ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯಸ್ತವತ್ಸಂಸಾರಾನರ್ಥ ಈರಿತಃ |

ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಭೇದೇನ ನಾಮರೂಪಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಃ

|| ೩೭೩ ||

ಈ (ಕಳೆದ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ) ಅವಿದ್ಯಾ ವಿಷಯವಾದರೂ, ಸಂಸಾರದ ಅನರ್ಥವು ಕ್ರಿಯಾ-ಕಾರಕ ಭೇದದಿಂದ (ಒಳಗೊಂಡಿರುವಂತೆ) ನಾಮ - ರೂಪ - ಕ್ರಿಯಾ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ||

“ತತ್ರಾವಿದ್ಯಾ ವಿಷಯೇ ವಕ್ತವ್ಯಮ್” ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —

ತತ್ರಾವಿದ್ಯೋದ್ಭವಂ ಕಾರ್ಯಂ ಯಾವತ್ತಿಂಚಿದ್ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ |

ತತ್ರತ್ಯಪಾದಿ ನಿಖಿಲಂ ಪೂರ್ವಂ ಶ್ರುತ್ವೈವ ಯತ್ನತಃ

|| ೩೭೪ ||

ಅದರಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಕಾರ್ಯವು ಯಾವುದೊಂದು ಉದ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿದೆಯೋ, ಅದಲ್ಲವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದೆ, (ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯುವವರೆಗೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದೆ)

ಅವಿದ್ಯಾಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾದ್ಯಾ ವಿದ್ಯಾಯಾ ವಿಷಯೋಽಧುನಾ |

ಪ್ರವಕ್ತವ್ಯೋಽತಸ್ತದ್ಯೋಗ್ಯೌ ಪ್ರಶ್ನೌ ದ್ವೌ ಸಮುದಾಹೃತೌ

|| ೩೭೫ ||

ಈಗ ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ವಿದ್ಯೆಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಎರಡಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ

ಹೇತುಸ್ವರೂಪಕಾರ್ಯಾಣಿ ವಿರೋಧೀನಿ ಪರಸ್ಪರಮ್ |

ಅವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯಯೋರ್ಯಸ್ಮಾತ್ತದ್ಯೋಗ್ಯಪ್ರಶ್ನಗೀರತಃ

|| ೩೭೬ ||

ಅಜ್ಞಾನ-ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ಕಾರಣ-ಸ್ವರೂಪ, ಫಲಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು (ವಿರೋಧಿಯಾಗಿವೆ) ವಿರುದ್ಧವಾಗಿವೆ, ಅದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆವಾಕ್ಯವಿದು.

ಕಾರಕವ್ಯವಹಾರೋಽಯಮವಿದ್ಯಾವಿಷಯಃ ಸದಾ |

ಆದಾರಾಧೇಯಯೋರ್ಭಿತ್ಯೌ ತಯೋಃ ಕಾರಕತೇಷ್ಯತೇ

|| ೩೭೭ ||

ಯಾವಾಗಲೂ ಕಾರಕ ವ್ಯವಹಾರವಿದು ಅಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ, ಆಧಾರ - ಆಧೇಯಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಕತ್ವವು ಸಂಮತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಎರಡನೇ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥ ಸಂಗ್ರಹ —

ತದ್ವದ್ಗಚ್ಛತಿ ಯೋ ಯಸ್ಮಾಧ್ಧೇದೇ ಸತ್ಯೇವ ಯಾತಿ ಸಃ |

ಇತ್ಯವಿದ್ಯಾವ್ಯವಸ್ಥೇಯಂ ವಿದ್ಯಾಯಾಸ್ತದ್ವಿಪರ್ಯಯಃ

|| ೩೭೮ ||

ಅದರಂತೆ ಯಾವನು ಯಾವ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಾನೋ (ಅದಕ್ಕೂ ತನಗೂ) ಭೇದವು ಇದ್ದರೇನೆಯೆ ಆತನು ಹೋಗುವನು, ಎಂಬುದೇ ಅವಿದ್ಯೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು, ವಿದ್ಯೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದು (ಅಂದರೆ ಭೇದವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಯೇ).

ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಭೇದಾದ್ಯಾ ಲೋಕತಃ ಶೇಮುಷೀ ತ್ವಭೂತ್ |

ಯಥಾಸ್ಥಿತಾತ್ಮಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನೇನ ಬಾಧ್ಯತೇ

|| ೩೭೯ ||

ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕ ಭೇದದಿಂದ ಯಾವ ಬುದ್ಧಿಯು ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಇದ್ದಿತೋ, ಅದು ಇದ್ದಂತಿರುವ ಆತ್ಮನ ನಿಜ ಸ್ವರೂಪದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡುವುದು (ಹೋಗುವುದು).

ಉತ್ತರದ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನೆಂದರೆ —

ನಾನ್ಯೋಽಯಮಾತ್ಮಾನ್ಯತ್ರಾಭೂನ್ನಾನ್ಯೋಽನ್ಯಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಕೃತಿ ಚ |

ಇತಿ ನಿಃಶೇಷತನ್ಮೋಹಕಾರ್ಯಧ್ವಂಸೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ

|| ೩೮೦ ||

ಬೇರೆಯೊಂದಾಗಿ ಈ ಆತ್ಮನು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಹಾಗೆಯೇ ಪರಸ್ಪರವೂ ಭಿನ್ನೈಸಿಯೂ ಇಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಅದರ ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾರ್ಯಗಳ ನಾಶವೇ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ.

ಅಭೇದವೃತ್ತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ವಸ್ತುಂತರಮಿಹಾಽಽತ್ಮನಃ |

ಶ್ರುತ್ಯಾ ನಿಷಿದ್ಧತೇ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭೇದಹೇತೋರ್ನಿರ್ಜೇಧತಃ

|| ೩೮೧ ||

ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿಯಾಗಲಿ, ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೇ ಆಗಲಿ ವಸ್ತು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ನಿಷೇಧಿಸುವುದು, ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ! ಭೇದ ಕಾರಣವನ್ನು (ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು) ನೇರಾ ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ (ಬೇರೆ ವಸ್ತು ಇಲ್ಲ).

ಆಕ್ಷೇಪ —

ನನು ಪ್ರಾಣಾದಿಭಿಃ ಸದ್ಭಿಃ ಕಥಂ ನಿರ್ಭೇದತಾಽಽತ್ಮನಃ ||

ಪ್ರಾಣಾದಿ ವಸ್ತುಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ?
ಪರಿಹಾರ —

ನಾಽಽತ್ಮನೈವ ತದಧ್ಯಾಸಾಚ್ಛಕ್ತಿಕಾರಜತಾದಿವತ್ || ೩೮೨ ||

ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಶುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ರಜತಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಧ್ಯಾಸವು (ಆರೋಪವು)
ಆಗಿರುವಂತೆ ಆಗಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ (ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ
ಸರಿಯಲ್ಲ)

ಕಥಂ ತದಿತಿ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಊರ್ಣನಾಭ್ಯಾದಿರುಚ್ಯತೇ |
ವಾಸ್ತವಂ ವೃತ್ತಮಾಪೇಕ್ಷ್ಯ ನ ತ್ವಿಯಂ ಸೃಷ್ಟಿರಾತ್ಮನಃ || ೩೮೩ ||

ಅದು (ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳು ಕಲ್ಪಿತವೆಂಬುದು) ಹೇಗೆ ಊರ್ಣನಾಭಿ. (ಜೇಡರಹುಳು
ಮುಂತಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ ಉತ್ತರ —) ಆತ್ಮನಿಂದ ಆದ
ಸೃಷ್ಟಿಯು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಆಗಿಲ್ಲ.

ಏಕೆಂದರೆ —

ನಾಸತೋ ಜನ್ಮನಾ ಯೋಗಃ ಸತಃ ಸತ್ತ್ವಾನ್ನ ಚೇಷ್ಟತೇ |
ಕೂಟಸ್ಥೇ ವಿಕ್ರಿಯಾ ನಾಸ್ತಿ ತಸ್ಮಾದಜ್ಞಾನತೋ ಜನಿಃ || ೩೮೪ ||

ಅಸತ್ತಿಗೆ ಜನ್ಮ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ, ಸತ್ತಿಗೂ ಸತ್ತಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ (ಅಂದರೆ ಇರುವುದ
ರಿಂದಲೇ) ಜನ್ಮಸಂಬಂಧವು ಇಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ ನಿರ್ವಿಕಾರ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ವಿಕಾರವಿಲ್ಲ (ಸಂಭವಿಸು
ವುದಿಲ್ಲ) ಅದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಜನ್ಮವೆಂದು (ತಿಳಿಯಬೇಕು).

ಪುಂಸ್ ಪ್ರಬೋಧಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಸೃಷ್ಟಿವ್ಯಾಚೋಽಯಮುಚ್ಯತೇ |
ಕೌಟಸ್ಥ್ಯಾತ್ಮಾತ್ಮನಃ ಸೃಷ್ಟಿರ್ನ ಕಥಂಚನ ಯುಜ್ಯತೇ || ೩೮೫ ||

(ಸೃಷ್ಟಿಯು ವಾಸ್ತವವಲ್ಲವಾದರೂ ಏತಕ್ಕೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ?) ಎಂದರೆ —
ಆತ್ಮನ ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೆಪ ಮಾಡಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆತ್ಮನು ನಿರ್ವಿಕಾರ
(ನಿತ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ) ಸೃಷ್ಟಿಯು ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ||
ವೃದ್ಧರ ಸಂಮತಿಯನ್ನು ಈ ಮುಂದೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ —

ನಿಃಶೇಷವೇದಸಿದ್ಧಾಂತವಿದ್ವದ್ವಿರಪಿ ಭಾಷಿತಮ್ |
ಗೌಡಾಚಾರ್ಯೈರಿದಂ ವಸ್ತು ಯಥಾಽಸ್ಮಾಭಿಃ ಪ್ರಪಂಚಿತಮ್ || ೩೮೬ ||

ಮೃಲ್ಲೋಹವಿಸ್ಫುಲ್ಲಿಂಗಾದ್ವೈಃ ಸೃಷ್ಟಿಯಾ ಚೋದಿತಾಽನ್ಯಥಾ |

ಉಪಾಯಃ ಸೋಽವತಾರಾಯ ನಾಸ್ತಿ ಭೇದಃ ಕಥಂಚನ

|| ೩೮೭ ||

ಸಕಲ ವೇದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಬಲ್ಲವರಾದ ಗೌಡಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ನಾವು ವಿಪ್ರರಿಸಿದ ಈ ವಿಷಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದೇನೆಂದರೆ ! ಮೃತ್ತಿಕೆ - ಲೋಹ - ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ (ವೇದಗಳಲ್ಲಿ) ಬೋಧಿಸಿದ ಯಾವ ಸೃಷ್ಟಿಯಿರುವುದೋ, ಅದು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ (ಮುಮುಕ್ಷುವನ್ನು) ಇಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರತು ಭೇದವೆಂಬುದು ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸೃಷ್ಟಾವನ್ಯಪರಾಯಾಂ ತು ನ ಚೋದ್ಯಸ್ಯಾಸ್ತಿ ಸಂಭವಃ |

ಕೂಟಸ್ಥಾತ್ಕಥಮುತ್ಪತ್ತಿರೇಕರೂಪಾತ್ಕಥಂ ಚೇತನಾತ್ಕಥಮ್

|| ೩೮೮ ||

ನಿಃಸಾಧನಂ ಚ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ಕಥಂ ಕುರ್ಯಾದನೇಕಥಾ |

ವಿಶ್ವರೂಪಸಮುತ್ಪತ್ತಿರೇಕರೂಪಾತ್ಕಥಂ ಭೇದತ್

|| ೩೮೯ ||

ಇತ್ಯೇವಮಾದಿಚೋದ್ಯಾನಾಂ ಪುಂಸ್ವಭಾವಾನುರೋಧತಃ |

ಪರಿಹಾರವಚಃ ಶ್ರುತಂ ನ ಚ ವಸ್ತುನುರೋಧತಃ

|| ೩೯೦ ||

ಬೇರೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವ ಈ ಸೃಷ್ಟಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ. ನಿರ್ವಿಕಾರ ದಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಹೇಗೆ ? ಚೇತನದಿಂದ ಅಚೇತನ ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟುವುದು ? ಸಾಧನ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ (ಬ್ರಹ್ಮವು) ಅನೇಕ ಬಗೆಯಾಗಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದು ?

ಏಕರೂಪವಾದ (ಬ್ರಹ್ಮದಿಂದ) ಅನೇಕ ರೂಪಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವುದು ಹೇಗೆ ? — ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಪುರುಷರ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ (ಹುಟ್ಟುವವು) ಅವುಗಳಿಗೆ ಶ್ರುತಿಯ ಪರಿಹಾರ ವಚನವು ವಾಸ್ತವವೆಂಬುದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೇಳುವುದಲ್ಲ.

೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ, ೧ನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕಂಡಿಕೆ ೨೦

“ಸಯಥೋರ್ಣನಾಭಿಸ್ತಂತುನೋಚ್ಚರೇತ್

ಯಥಾಗ್ನೇ ಕ್ಷುದ್ರಾ ವಿಸ್ಫುಲ್ಲಿಂಗಾ ವ್ಯುಚ್ಚರನ್ತಿ

ಏವಮೇವಾಸ್ಮಾದಾತ್ಮನಃ ಸರ್ವೇಪ್ರಾಣಾಃ

ಸರ್ವೇ ಲೋಕಾಃ ಸರ್ವೇ ದೇವಾಃ ಸರ್ವಾಣಿ

ಭೂತಾನಿ ವ್ಯುಚ್ಚರನ್ತಿ ತಸ್ಮೋಪನಿಷತ್ ಸತ್ಯಸ್ಯ

ಸತ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಾಣಾ ವೈ ಸತ್ಯಂ ತೇಷಾಮೇಷ ಸತ್ಯಮ್ || ೩೦ ||

ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯ, ಪ್ರಥಮ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗಿದಿದೆ.

ಊರ್ಣಾನಾಭಿಃ ಸ್ವಯಂ ಕರ್ತಾ ಪ್ರಯುಂಕ್ತೇ ಕರ್ಮ ಚಾಸ್ತತ್ಯನಾ ||

ತಂತೂನ್ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇನ ಕರಣೇನ ಚ ತಂತುನಾ ||

ಗಮಿಕ್ರಿಯಾಂ ಸಾಧಯತಿ ತಥೈಕತ್ರಾಪಿ ಚಾಸ್ತತ್ಯನಿ

|| ೩೯೧ ||

ಜೇಡರಹುಳು ತಾನೇ ಕರ್ತನಾಗಿದ್ದು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುವ ಕರ್ಮವಾದ ದಾರಗಳನ್ನು (ಬಲೆಯಾಗಿ) ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದು, ಮತ್ತು ತಾನಾಗಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕರಣವಾದ ದಾರದ ಮೂಲಕ ಗಮನ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಒಂದೇಯಾಗಿರುವ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸುವುದು. (ಅಂದರೆ ಆ ದಾರದ ಮೇಲೆ ಓಡಾಡುವುದು) ಅದರಂತೆ (ಆತ್ಮನು, ಕರ್ತನೂ ಕರ್ಮವೂ ಆಗಿದ್ದು ಸೃಷ್ಟಿ ಸಾಧನಗಳು ಬೇರೆಯಿಲ್ಲದೆ ತಾನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದು.

ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ಅಚೇತನ ಸೃಷ್ಟಿ ಹೇಗಾಯಿತೆಂದರೆ ? —

ಅಚೇತನೋ ಯಥಾ ಚಾಲೌ ಊರ್ಣಾನಾಭೇಃ ಸಚೇತನಾತ್ |

ಆಕಾಶಾದಿಜಗತ್ಕಾರ್ಯಮಾತ್ಮನಶ್ಚೇತನಾತ್ತಥಾ

|| ೩೯೨ ||

ಜಡವಾದ ಬಲೆಯು ಜೇಡರಹುಳುವಿನಿಂದ ಚೇತನದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಚೇತನವಾದ ಆತ್ಮನಿಂದ ಆಕಾಶ ಮೊದಲಾದ ಜಗತ್ತು (ಜಡವಾದದ್ದೂ) ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವುದು.

ವಿಸ್ಫುಲಿಂಗಾ ಯಥಾ ಚಾಗ್ನೇರ್ಚಾಯಂತೇಽಗ್ನಿಸ್ವಭಾವಕಾಃ |

ಸುಷುಪ್ತಾದಾತ್ಮನಸ್ತದ್ವತ್ಪ್ರಾಣಾದೀನಾಂ ಸಮುದ್ಭವಃ

|| ೩೯೩ ||

ಬೆಂಕಿಯ ಸ್ವಭಾವವಿರುವ ಕಿಡಿಗಳು ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟುವವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಮಲಗಿದ್ದ ಆತ್ಮನಿಂದ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟುವವು |

ಸುಷುಪ್ತೋದಾಹೃತೀರ್ಯಂ ತಯಾ ಸಮುಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ |

ವಿಶ್ವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿತಃ ಪೂರ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮವಾನಾಮರೂಪಕಮ್

|| ೩೯೪ ||

ಸುಷುಪ್ತ ಆತ್ಮನ ಉದಾಹರಣೆ ಯಾವುದುಂಟೋ, ಅದರಿಂದ ಜಗತ್ತು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಮುಂಚೆ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ನಾಮರೂಪಗಳಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದಿತೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಸರ್ವಾಸೂಪನಿಷತ್ಸ್ವೇವಂ ಕಾರಣಂ ನಾನ್ಯದಾತ್ಮನಃ |

ಶ್ರುತಯತೇತಃ ಪರಾತ್ಮೈವ ಜಗತಃ ಕಾರಣಂ ಪರಮ್

|| ೩೯೫ ||

ಎಲ್ಲಾ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಕಾರಣವಿರುವುದು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ (ಅಜ್ಞಾತವಾದ) ಪರಮಾತ್ಮವೇ (ಬ್ರಹ್ಮವೇ) ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ.

ಪೂರ್ವವಾದಿಗೆ ಉತ್ತರ —

ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸ್ತಮಿತೇಽತ್ಯರ್ಥಂ ಜಗತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನಶೇಷತಃ |

ಜಗತ್ಪ್ರಸೂತೌ ಕೋ ಹೇತುಸ್ತದನ್ಯಾವ್ಯತಿರೇಕತಃ

|| ೩೯೬ ||

ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಲಯ ಹೊಂದಿದಾಗ ಪುನಃ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಏನು ಕಾರಣವಿದೆ ? ತನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ (ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಕಾರಣವೆನ್ನಬೇಕು)

ತಟಸ್ಥ ಈಶ್ವರವಾದಿಯ ಶಂಕೆ

ಅಸ್ತೀಶೋ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಶ್ಚೇತ್ಸೋಽಪಿ ಕೇನ ಪ್ರವರ್ತಿತಃ |

ಜಗನ್ನಿರ್ಮಿಾನುಯಾದೇತತ್ ಸ್ವತಶ್ಚೇತ್ಸರ್ವದಾ ನ ಕಿಮ್

|| ೩೯೭ ||

ಈಶ್ವರನು (ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತ) ಬೇರೆಯಾಗಿ ಇರುವುದಾದರೆ ಯಾರಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುವನು ? ತಾನಾಗಿಯೇ ಮಾಡುವವನಾದರೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಏಕೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ?

ತಟಸ್ಥ ಈಶ್ವರನೇ ಕರ್ತನಾದರೆ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾದರೆ ಈ ದೋಷವು ಬರುವುದು.

ಐಶ್ವರ್ಯಂ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಂ ಚ ನಾಪಿ ಸಂಭಾವ್ಯತೇ ಮಿತೇಃ ||

ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಈಶ್ವರತ್ವವು (ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು) ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಹಾಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲ. (ಸ್ವಭಾವವಾಗಿಯೇ ಜಗತ್ತು ಹುಟ್ಟುವುದೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ - ಉತ್ತರವಿದು)

ನಾಪಿ ಕಾರ್ಯಂ ವಿಲೀನತ್ವಾತ್ ಸ್ವಾತ್ಮೋತ್ಪತ್ತೌ ಪ್ರವರ್ತತೇ

|| ೩೯೮ ||

ಜಗತ್ತೂ ಕೂಡ (ಪ್ರಳಯದಲ್ಲಿ) ಲೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತಾನೇ ತನ್ನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಭೇದ ನಿರಾಕರಣೆ ಮತ್ತು —

ಭಿನ್ನಂ ಚೇತ್ಕಾರಣಾತ್ಕಾರ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣತಾ ತಯೋಃ |

ಪೃಥಕ್ಪ್ರಸಿದ್ಧಯೋಃ ಕೇಯಂ ಹಿಮವದ್ವಿದ್ಯಯೋರಿವ || ೩೯೯ ||

ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತ ಕಾರ್ಯವು ಭಿನ್ನವೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವು ಹೇಗೆ ? ಹಿಮವತ್ ಪರ್ವತ ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತಗಳಂತೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವವುಗಳಿಗೆ ಇದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತ ?

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಅಭೇದ ನಿರಾಕರಣೆ

ಅಥಾಭಿನ್ನಂ ತದೈಕತ್ವಾತ್ಕಾರ್ಯಕಾರಣತಾ ಕುತಃ |

ನಾಪಿ ನಿಷ್ಠಿಯರೂಪಂ ಸತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ಸಮಶ್ರುತೇ

|| ೪೦೦ ||

ಒಂದು ವೇಳೆ ಅಭಿನ್ನವೆಂದರೆ (ಕಾರ್ಯ-ಕಾರಣ) ಒಂದೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬರಬೇಕು ? ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯವಾಗಿ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಅದು ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಲಾರದು.

ಕಾರ್ಯವು ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆಯೆ ? ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೋ ?

ತಥಾಚಾಕ್ರಿಯಮಾಣಂ ಸತ್ಕಥಂ ಕಾರ್ಯಮಿಹೋಚ್ಯತೇ |

ಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯಂ ಚ ಯದ್ವಸ್ತು ತಚ್ಚಾಕಾರಕಮಿಷ್ಯತೇ

|| ೪೦೧ ||

ಹಾಗಾದರೆ ಕಾರ್ಯವು ಮಾಡಲ್ಪಡದೆ ಇದ್ದರೆ ಅದು ಕಾರ್ಯ ಹೇಗೆ ? ಆದೀತೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ? ಏಕೆಂದರೆ ಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯವಾದ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ವಸ್ತು ಇದ್ದರು ಅದು ಕಾರಕವಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ಇಷ್ಟ (ಸರ್ವಸಂಮತ).

ಕಾಲಾದಿ ನಿಮಿತ್ತಗಳು ಇವೆಯೆಂದರೆ - ಉತ್ತರ

ಲಯೇನ್ಯೈವ ಸಮಾಪ್ತತ್ವಾತ್ಕಾಲಕರ್ಮಾದಿಕಾರಣಮ್ |

ಸ್ವಾತ್ಮೋತ್ಪತ್ತಾವಶಕ್ತಂ ತದ್ವ್ಯಕ್ತಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಭಾಗ್ಯತಃ

|| ೪೦೨ ||

ಕಾಲ-ಕರ್ಮ-ಮೊದಲಾದ ನಿಮಿತ್ತವೂ ಸಹ (ಪ್ರಳಯದಲ್ಲಿ) ಲಯವಾದ್ದರಿಂದ ಮುಗಿದು ಹೋಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ತವಾಗಿದೆ, ಮತ್ತು ಅದು ವ್ಯಕ್ತವಾದ ಮೇಲೆ (ಸೃಷ್ಟಿಯಾದ ಮೇಲೆ) ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. (ಮುಂಚೆಯಲ್ಲ).

ನಿತ್ಯಶಕ್ತಿತ್ವಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಯುಗಪತ್ಪ್ರಭವಾದಿಕಮ್ |

ಪ್ರಾಪ್ತೋತಿ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಸ್ಯ ನ ಚ ತದ್ವರ್ತತೇ ತಥಾ

|| ೪೦೩ ||

ಶಕ್ತಿಯು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದು (ಹೇಳುವ) ಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದವು ಆಗಿ ಬಿಡುವುದು. ಅದು ಹಾಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಶಕ್ತ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಭ್ಯುಪೇತೌ ಚ ಕಾರಣಂ ಸ್ಯಾದಶಕ್ತಿಮತ್ |

ಅಥ ಶಕ್ತ್ಯಂತರಾಚ್ಛಕ್ತಿರನವಸ್ಥಾ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ

|| ೪೦೪ ||

ಶಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೂ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ವಸ್ತುವೇ ಕಾರಣ ವಾದೀತು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಬೇರೆ ಒಂದು ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಶಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಅನವಸ್ಥಾ ದೋಷವು ಬಂದು ಬಿಡುವುದು ||

ಹಿಂದಿನ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿರುವುದು ಕಾರಣ, ಮುಂದಿನ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿರುವುದು ಕಾರ್ಯ - ಎಂಬ - ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಎಂದರೆ —

ಕಿಮಪೇಕ್ಷ್ಯ ವ್ಯಪೇತತ್ವಂ ಕಾಲೋಽಯಂ ವಾರ್ತಮಾನಿಕಃ |

ಯಾಯಾದನಾಗತತ್ವಂ ಚ ತಸ್ಯೈಕಾಭಾಗವತ್ವತಃ

|| ೪೦೫ ||

ಈಗಿರುವ ಕಾಲವು ಯಾವುದನ್ನು ಬಯಸಿ (ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು) ಕಳೆಯಿತೆಂದು ಹೇಳುವುದು ? ಹಾಗೂ ಭವಿಷ್ಯವೆಂದಾಗುವುದು ? ಆ ಕಾಲವು ಒಂದೇ (ಅಖಂಡ) ಮತ್ತು ಅದರ ಭಾಗವಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಇದರಿಂದಲೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗದು) ಅದು ಹೇಗೆ ಒಂದು ಮತ್ತು ಭಾಗವಿಲ್ಲದ್ದು ? ಎಂದರೆ

ನಿತ್ಯಮೇಕಂ ವಿಭು ದ್ರವ್ಯಂ ಯದಿ ಕಾಲೋಽಭ್ಯುಪೇಯತೇ |

ಅತೀತಾನಾಗತತ್ವಾದಿಭೇದಃ ಸ್ಯಾತ್ಕ್ರಿನಿಬಂಧನಃ

|| ೪೦೬ ||

ಕಾಲವೆಂಬುದು ನಿತ್ಯ, ಒಂದು, ಮತ್ತು, ವ್ಯಾಪಕ, ದ್ರವ್ಯ ಎಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ, ಕಳೆದ (ಕಾಲ), ಮುಂಬರುವ(ಕಾಲ)ವೆಂಬುದೇ ಮೊದಲಾದ ಭೇದವು ಯಾವ ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ ?

ಆದಿತ್ಯಾದಿಗತಿಶ್ಚೇತ್ಸ್ಯಾತ್ಕಾಲೋಽವ್ಯಕ್ತಸಮುತ್ಥಿತೌ |

ಆದಿತ್ಯಾದೇರ್ವಿಲೀನತ್ವಾನ್ ತದಾ ತತ್ತ್ವಿಯೇಷ್ಯತೇ

|| ೪೦೭ ||

ಅವ್ಯಕ್ತ (ಪರಬ್ರಹ್ಮ) ದಿಂದ ಅದರ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೂ ಆದಿತ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸಂಚಾರವೇ ಕಾಲವಾಗುವುದು, (ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದು) ಏಕೆಂದರೆ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳು (ಅವುಗಳು ಉದಯಿಸುವ ಮುಂಚೆ) ಲೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಕ್ರಿಯೆಯಿತ್ತೆಂದು ಆವಾಗ ಸಂಮತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಕಾರಣದ್ರವ್ಯವು ಅವಯವ, ಕಾರ್ಯದ್ರವ್ಯಗಳೇ ಅವಯವ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯವಿರಬಹುದಷ್ಟೆ ? ಎಂದರೆ —

ನ ಚಾವಯವಿನೋ ವೃತ್ತಿರ್ನಿರಂಶೈಕತ್ವಹೇತುತಃ |

ಭಾಗೇಷು ನಿಷ್ಕಲತ್ವೈಕ್ಯನಿಃಸಾಮಾನ್ಯತ್ವಕಾರಣಾತ್

|| ೪೦೮ ||

ಅದು ಅವಯವಶೂನ್ಯ ಮತ್ತು ಏಕ, ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವಯವಿಯು ಅವಯವ ಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದೆಂದು (ಹೇಳುವಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ಕಾಲದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದು) ಅವಯವವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಏಕತ್ವ (ಇರುವಂತೆ) ಸಾಮಾನ್ಯ (ಧರ್ಮ)ವಿಲ್ಲದಿರುವ ಕಾರಣ^೧ (ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲ)

^೧ಆಧಾರೇಷು ನಿರಂಶೇಷು ಯದ್ಯಾಧೇಯಸ್ತಥಾವಿಧಃ |

ಭಿನ್ನದೇಶೇಷು ತೇಷ್ವೇಕಸ್ತಥಾಚಾವಯವೀ ಕಥಮ್

|| ೪೦೯ ||

ಆಧಾರಗಳು ಅವಯವವಿಲ್ಲದಿರುವ ಆಧೇಯವೂ (ಹಾಗೆಯೇ ಅವಯವವಿಲ್ಲದೆ) ಹೋದರೆ ಭಿನ್ನದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಆ ಆಧಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅವಯವಿಯಾಗಿ ಇರುವುದು ಹೇಗೆ ?

ತಸ್ಯಾನ್ಯ ದೇಶಕಾಲಾದಿಭೇದೋ ವಸ್ತುಶ್ರಯೋ ಮಿತೇಃ |

ದಿಗ್ಭೇದಕ್ಲಪ್ತವದ್ವ್ಯೋಮ್ನಿ ಭೇದೋಽಯಂ ತದ್ವದಾತ್ಮನಿ

|| ೪೧೦ ||

ಅದರಿಂದ ದೇಶಕಾಲಾದಿ ಭೇದವು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ). ಆದರೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ದೇಶ ಭೇದ ಕಲ್ಪನೆಯಂತೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಈ ಭೇದವು (ಕಲ್ಪನೆ ಮಾತ್ರವಾಗಿದೆ)

^೧ಅವಯವಿಯು ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಏಕದೇಶದಲ್ಲಿದೆಯೇ ಅಥವಾ ಎಲ್ಲಾ ಅವಯವಗಳಲ್ಲೂ ಇವೆಯೋ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ ಎರಡಕ್ಕೂ ಉತ್ತರವಿಲ್ಲ. ತನಗೆ ಉತ್ಪಾದಕವಾದ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವಯವಿಗೆ ಬೇರೆ ಏಕದೇಶ (ಅಂಶ)ವೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ಸಿಗದು. ಒಂದು ಅವಯವದ್ರವ್ಯ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲೂ ಅದರ ಕಾರ್ಯವು ಆಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು, ಅದರಿಂದ ಎರಡನೇ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಉತ್ತರ ಸಲ್ಲದು. ಹೇಗೆ ಅವಯವಿಯು ಅಂಶವಿಲ್ಲದ್ದೂ ಮತ್ತು ಏಕವಾಗಿರುವುದೂ ಹಾಗೆಯೇ (ಸಾಮಾನ್ಯ ರೂಪವು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೂ) (ಅಥವಾ ಜಾತಿಯಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೂ) ಅದು ಅನೇಕ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಜಾತಿಯಂತೆ ಇರಲಾರದೆಂದು ಈ ವಾರ್ತಿಕದ ಆಶಯ (ಆನಂ - ಟೀಕೆ)

^೨ಆಧಾರಗಳು ಅವಯವವಿಲ್ಲದೆಯಿದ್ದು ಆಧೇಯವೂ ಅವಯವಶೂನ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉದಾ:- ರೂಪರಸಗಂಧಾದಿಗಳು ಅವಯವವಿಲ್ಲದವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ರೂಪತ್ವ-ರಸತ್ವ-ಗಂಧತ್ವಾದಿ ಜಾತಿಗಳು ಅವಯವ ಶೂನ್ಯವಾಗಿವೆ. ಅಂತಹ ರೂಪರಸಾದಿಗಳೂ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಭಿನ್ನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿರುವವಷ್ಟೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅವಯವ ದ್ರವ್ಯವಾದ ತಂತುಗಳು ನಿರವಯವವಾದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಟವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪತ್ವದಂತೆ ಇದ್ದರೆ ಅವಯವ ಹೇಗೆ ಆದೀತೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ಆಧಾರವೆಂದರೆ ಭೂತಲದಂತೆ, ಆಧೇಯವೆಂದರೆ - ಭೂತಲದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿರುವ ಘಟದಂತೆ ಇರುವ ವಸ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದೇ ೪೦೯ ನೇ ವಾರ್ತಿಕದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಜಗದುತ್ಪತ್ತಿಸಂಹಾರಾಸ್ತದ್ವದಾತ್ಮನಿ ಕಲ್ಪಿತಾಃ |

ವಸ್ತುವೃತ್ತಂ ಸಮಾಲೋಕ್ಯ ಕುತಃ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಸಂಭವಃ

|| ೪೧೧ ||

ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಗಳು ಸಂಹಾರಗಳೂ ಸಹ ಅದರಂತೆ ಜಗತ್ತು ಕಲ್ಪಿಸಿದಂತೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ವಸ್ತು ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ (ನಿಜವಾಗಿ) ಸೃಷ್ಟಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ? ಸಂಭವ ?.

ಕಾರಕಾದಿಯಥಾ ಭ್ರಾಂತಿಸ್ತಥಾ ಪೂರ್ವಮವಾದಿಷಮ್ |

ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತಿ ನೇತೀತಿ ತಥಾ ಸತ್ಯಪಪದ್ಯತೇ

|| ೪೧೨ ||

ಕಾರಕಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ಭ್ರಮೆ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಬೇಕೋ ಹಾಗೆಯೇ ಮೊದಲು ( ) ಹೇಳಿರುವೆನು. (ಈ ಬಗ್ಗೆ) “ಸರ್ವಮಾತ್ಮಾ” “ನೇತಿ ನೇತಿ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದ್ದು ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದ್ದರೇನೆಯೇ ಹೊಂದುವುದು.

ಪ್ರಪಂಚದ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿಗಳೂ ಅವುಗಳ ಕ್ರಮವೂ ಇರುವಾಗ ಹೇಗೆ ಅವು ಅಸತ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ ?

ಉದ್ಭೂತಿಸ್ಥಿತಿನಾಶಾಃ ಸ್ಯುರ್ಜಗತೋಽತಃ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಮ್ |

ಅವಿದ್ಯಾಮಾತ್ರಹೇತುತ್ವಾನ್ನಾಮೀಷಾಂ ವಿದ್ಯತೇ ಕ್ರಮಃ

|| ೪೧೩ ||

ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ-ಸ್ಥಿತಿ(ಪಾಲನೆ) ನಾಶಗಳು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲೂ ಆಗುತ್ತಲಿದ್ದರೂ ಇವು ಅಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದು (ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ) ಇವುಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವು (ಒಂದಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದೆಂಬ ಕ್ರಮವು) ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

“ಸರ್ವೇ ಪ್ರಾಣಾಃ” - ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವರು —

ಪ್ರಾಣಾಃ ಶ್ರೋತ್ರಾದಯೋಽತ್ರ ಸ್ಪರ್ಶಸಪ್ತ ಚ ಯೇ ಮತಾಃ |

ಲೋಕಾವಚ್ಛೇದತೋಽಮೀಷಾಂ ಭೇದೋಽಧ್ಯಾತ್ಮಾದಿಲಕ್ಷಣಃ

|| ೪೧೪ ||

ಶ್ರೋತ್ರ ಮುಂತಾದ ಹದಿನೇಳು ವಸ್ತುಗಳು ಯಾವುದು ಇವೆಯೋ ಅವುಗಳೇ ಪ್ರಾಣ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಲೋಕಗಳೇ (ದೇಹ)

ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ, ಐದು ವಾಯುಗಳು, ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ, ಸಮಾನಗಳೆಂಬವು. ಮನಸ್ಸು ಬುದ್ಧಿ ಇವು ಲಿಂಗಶರೀರವೆಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ವಸ್ತುಗಳು ಒಟ್ಟು ಹದಿನೇಳು, ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನಿಂದಲೇ ಬದುಕುತ್ತವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. “ಪ್ರಾಣ ಮನೂತ್ಮಾಮಂತಂ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಾಣಾ ಅನೂತ್ಮಾಮಂತಿ” ||

ಜರಾಯುಜ ಗರ್ಭದ ಚೀಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಮನುಷ್ಯ, ದನ, ಕರು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಅಂಡಜ = ಮೊಟ್ಟೆಯೊಡೆದು ಹುಟ್ಟುವ ಹಕ್ಕಿಗಳು; ಸ್ವೇದಜ = ಬೆವರು ಅಥವಾ ಸೆಖೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಹೇನು, ಸೀರು,

ಒರಾಯುಜಾದಿಸಂಭೇದಭಿನ್ನಾ ಲೋಕಾಃ ಪೃಥಗ್ವಿಧಾಃ |

ತಥಾಽಧಿದೇವತಾತ್ಮನೋ ದೇವಾಃ ಸ್ತುರ್ಬಹುಭೇದಕಾಃ

|| ೪೧೫ ||

ಜರಾಯುಜ ಮುಂತಾದ ಭೇದಗಳಿಂದ ಲೋಕಗಳು (ದೇಹಗಳು) ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬಗೆಯಾಗಿವೆ. ಹಾಗೂ ಅಧಿದೇವತಾಸ್ವರೂಪರಾದ ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ಬಹುಭೇದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿವೆ.

ತೇಽಪಿ ಸಾಧಾರಣಾಃ ಪ್ರಾಣಾ ದೇಹೇಽಸಾಧಾರಣಾಸ್ತು ತೇ |

ಭೂತಾನಾಂ ಪರಿಣಾಮೋಽಯಂ ಯಥಾಕರ್ಮ ಯಥಾಶ್ರುತಮ್

|| ೪೧೬ ||

ಆ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಕೂಡ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿವೆ. ಆದರೂ (ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ) ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅವು ಅಸಾಧಾರಣವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳ ಪರಿಣಾಮ (ಹುಟ್ಟು) ಪಂಚಭೂತಗಳದ್ದೇ, (ಅದೂ ಸಹ ಜೀವಾತ್ಮರ) ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೂ ಜ್ಞಾನ (ಉಪಾಸನೆ) ಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೂ ಆಗುವದು.

ಪ್ರಾಣಾದಿಜನ್ಮನಾ ಜಜ್ಞೇವಿಸ್ತುಲಿಂಗೈರ್ಯಥಾ ಶಿಖೀ |

ಪರಮಾತ್ಮಾಽಪಿ ಜಜ್ಞೇಖಂ ಯಥಾ ಕುಂಭಾದಿಜನ್ಮಭಿಃ

|| ೪೧೭ ||

(“ಸರ್ವಏತೇ ಆತ್ಮಾನೋವ್ಯುಚ್ಚರಂತಿ” ಎಂಬ ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ಪಾಠದ ಅರ್ಥ) ಹೇಗೆ ಬೆಂಕಿಯು ಕಿಡಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಹುಟ್ಟುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣಾದಿ ವಸ್ತುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವನು. (ಹಾಗಾದರೆ ಆತ್ಮನು ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೆ ನಾಶವಾಗಬೇಕಲ್ಲವೆ ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಉತ್ತರ - ಹಾಗಲ್ಲ) — ಆಕಾಶವು ಘಟಾದಿಗಳ ಹುಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ, (ಆತ್ಮನು ಹುಟ್ಟುವುದು, ಪರಮಾರ್ಥವಲ್ಲ)

ತಿಗಣಿ ಮುಂತಾದವು, ಉದ್ಬಿಜ್ಜ = ಭೂಮಿಯನ್ನು ಒಡೆದು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರುವ ಗಿಡ, ಮರಗಳು. ಈ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾದ ಶರೀರಗಳೂ ಲೋಕವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ‘ಲೋಕ-ದರ್ಶನ’ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಸುಖದುಃಖಾನುಭವ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಾನ ಶರೀರವೆಂದರ್ಥ.

^೨ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಎಂತಹ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತೇವೋ ಆ ಕರ್ಮ ಪಾಪ, ಪುಣ್ಯಗಳೆಂದರ್ಥ.

^೩ಯಥಾ ಶ್ರುತಂ ಎಂದರೆ ಎಂತಹ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದೇವೋ, ಅದೇ ಜ್ಞಾನ, ಹೀನವಾದದ್ದು ಮತ್ತು ಉತ್ತಮವಾದದ್ದು, ಅಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಉಪಾಸನೆ, ಉತ್ತಮ ದೇವತೋಪಾಸನೆ, ಅಧರ್ಮೋಪಾಸನೆ ತಾಮಸವಾದದ್ದು, ಈ ಎರಡೂ ಯಥಾಶ್ರುತ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯ, ಅವುಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಶರೀರ ಬರುವುದು, ಉತ್ತಮವಾದರೆ ದೇವತಾ ಶರೀರ, ನೀಚವಾದರೆ, ಭೂತ, ಪ್ರೇತ, ನರಕಾದಿ ಶರೀರ, ತೀರ್ಯಕ್ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶರೀರ ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಾದಿ ಶರೀರವು ಬರುವುದು, ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಗಳು ಸಮಬಲವಾಗಿ ಸಂಮಿಶ್ರವಾದರೆ ಮಾನವರ ಶರೀರ ಬರುವುದುಂಟು.

^೪ಘಟಾಕಾಶ, ಕರಕಾಶ, ಮಠಾಕಾಶವೆಂದರೆ ಅದರೊಳಗಿರುವ, ಭಿದ್ರ, ಟೊಳ್ಳು, ಒಳಪ್ರದೇಶವೆಂದರ್ಥ. ಅವುಗಳಿಗೆ ನಿಜವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಘಟ, ಮಠ ನಿರ್ಮಾಣವಾದರೆ ಅವು ಹುಟ್ಟಿ????????/ ಎಂಬಂತೆ ಆತ್ಮನು ಆಕಾಶದಂತೆ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದಂತೆ ತೋರುವನು, ನಿಜವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದವನು, ಆದರಿಂದ ನಾಶಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ವಾರ್ತಿಕದ ಅನುವಾದಗಳ ಪರಿಚ್ಛೇದದಿಂದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಮುಂತಾದ ರೂಪದ ಭೇದವು ಬಂದಿರುವುದು.

ಆತ್ಮನಿಗೆ ನಿಜವಾಗಿ ಏಕೆ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲ ? ಎಂದರೆ —

ಪ್ರಾಣಾದ್ಯದ್ಭೂತತೋ ನಾನ್ಯಾ ಕ್ಷೇತ್ರಜೋದ್ಭೂತಿರಿಷ್ಯತೇ |
ಶ್ರುತೇರೇತೇಭ್ಯ ಇತಿ ಹಿ ತಥಾ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ವಚಃ ಶ್ರುತಮ್

|| ೪೧೮ ||

ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜೀವಾತ್ಮನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಬೇರೆ ಸಂಮತವಲ್ಲ. “ಏತೇಭ್ಯೋ ಭೂತೇಭ್ಯೋ ವೃತ್ತಾಯ ತಾನ್ಯೇವಾನುವಿನಶ್ಯತಿ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹಾಗೆಯೇ (ಔಪಾಧಿಕವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೆಂದು) ಹೇಳಿರುವುದು ಕೇಳಿ ಬಂದಿದೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳೆಂಬ ಉಪಾಧಿ, ಜೀವ, ಪರಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಈ ಮೂರು ಸತ್ಯವೆಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇ ?

ಯಸ್ಮಾದವಿದ್ಯಯೈವಾಽಽತ್ಮಾ ಪ್ರಾಣಕ್ಷೇತ್ರಜರೂಪಭಾಕ್ |
ಸ್ವತೋಽತಃ ಸ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತಸ್ಮೋಪನಿಷದುಚ್ಯತೇ

|| ೪೧೯ ||

ಉಪಾಸನಾರ್ಥಂ ಯದ್ಗುಹ್ಯಂ ನಾಮೋಪನಿಷದುಚ್ಯತೇ |
ತದಸ್ಯ ಪರಮಂ ಗುಹ್ಯಂ ತೇನೋಪಾಸೀತ ತತ್ಪತಃ

|| ೪೨೦ ||

ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಆತ್ಮನು ಪ್ರಾಣ - ಜೀವ ಎಂಬ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿರುವನೋ, ಅದರಿಂದ ಸ್ವತಃ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅದು ಪರಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೆ ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಉಪನಿಷತ್ತೆಂದರೆ ! ಉಪಾಸನೆಗಾಗಿ (ಏಕತ್ತ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ) ಬೇಕಾದ ರಹಸ್ಯನಾಮವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಅದು ಇದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ರಹಸ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆ ಹೆಸರಿನಿಂದ ತತ್ತ್ವದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆ (ಜ್ಞಾನ)ವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರೇಽಸ್ಮಿನ್ಯಾವತ್ತಿಂಚಿದುಪಾಸನಮ್ |
ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೋತ್ಥಿತಿಫಲಂ ತತ್ಸರ್ವಮಿತಿ ನಿರ್ದಿಶೇತ್

|| ೪೨೧ ||

ಈ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದು ಉಪಾಸನೆಯು ಇದ್ದರೂ ಅದಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೆಂಬ ಫಲವುಳ್ಳದೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಬೇಕು.

ಆ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೇ ಹೇಗೆ ಫಲವಾದೀತು ? —

“ಗೋದೋಹನಾದಿವದ್ವಿದ್ಯಾದೇವಂ ಸರ್ವಮುಪಾಸನಮ್ |

ವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರಜೀವಿತಾನ್ ಸ್ವತಂತ್ರಫಲಂ ಭವೇತ್

|| ೪೨೨ ||

ಗೋದೋಹನಾದಿಗಳಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ಉಪಾಸನೆಯು ವಿದ್ಯಾಪ್ರಕರಣಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಫಲವುಳ್ಳದಾಗಲಾರದು.

‘ಪ್ರಾಣಾವೈ ಸತ್ಯಂ ತೇಷಾಮೇಷ ಸತ್ಯಮ್’ ಎಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲು ಸ್ವೀಕರಿಸುವರು —

ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯಮಿತಿ ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮೋಪನಿಷದುಚ್ಯತೇ |

ಪ್ರಾಣಾ ವೈ ಸತ್ಯಮಿತ್ಯಸ್ಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೋಪನಿಷದಃ ಕೃತಾ

|| ೪೨೩ ||

‘ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯಮ್’ ಎಂದು ಯಾವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಉಪನಿಷತ್ತು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೋ ಆ ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ‘ಪ್ರಾಣಾವೈ ಸತ್ಯಂ ತೇಷಾಮೇಷ ಸತ್ಯಮ್’ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದೆ.

ನಾಮರೂಪಾತ್ಮಕಾಃ ಪ್ರಾಣಾಃ ಪರಸತ್ಯಾಭಿಸಂಗತೇಃ |

ಸತ್ಯಮಿತ್ಯಭಿಧೀಯಂತೇ ತೇಷಾಂ ಸತ್ಯಂ ಪರಂ ಪದಮ್

|| ೪೨೪ ||

“ಗೋದೋಹನೇನ ಪಶುಕಾಮಃ ಪ್ರಣಯೇತ್” ಎಂದು ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗಾಂಗವಾಗಿ - ವಿಧಿಸಿದ ಅಪ್ರಣಯನವನ್ನು ಗೋದೋಹನ ಪಾತ್ರದಿಂದ ಪಶುಫಲವನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಿದೆ. ಪಶುಫಲವನ್ನು ಇದಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ದರ್ಶಪೂರ್ಣ ಮಾಸಾಂಗವಾದ್ದರಿಂದ ದರ್ಶಪೂರ್ಣ ಮಾಸಗಳ ಫಲವಾದ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನೂ ಕೊಡುವುದು, ‘ಚಮಸೇನಾಪಃ ಪ್ರಣಯತಿ’ ಎಂದು ದರ್ಶಪೂರ್ಣ ಮಾಸಾಂಗವಾಗಿ ವಿಧಿಸಿದ ಅಪ್ರಣಯನವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಯೇ ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡೇ ಈ ಗೋದೋಹನವು ಪ್ರಣಯನ ಮೂಲಕ ದರ್ಶ ಮೊದಲಾದ ಯಾಗಗಳ ಅಪೂರ್ವವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸ್ವರ್ಗಫಲವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಾ ಈ ಪಶುಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ. ಈ ಗೋದೋಹನ - ವಿಧಾನವು ಯಾಗಕ್ಕಾಗಿಯೋ ? ಪುರುಷಾರ್ಥವೋ ? ಎಂದು ಸಂಶಯದಿಂದ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪುರುಷಾರ್ಥವಾಗಿದೆಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಕೃತುವಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಅಪ್ರಣಯನವು ಗೋದೋಹನ ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ಆಗುವುದೆಂದೂ ಕೃತುವಿಗೆ ಅಂಗವಾದ ಅಪ್ರಣಯನಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿಯೆಂದೂ ವಾಕ್ಯ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ, ನಿರೋಗಕ್ಕೆ ವಿನಿಯೋಗದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಪಶುಕಾಮ ಪದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಲೇಬೇಕಾಗಿ ಬಂದು ಪಶುಕಾಮನೆಯಿದ್ದವನು ಗೋದೋಹನದಿಂದ ಪ್ರಣಯನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವುದರಿಂದ ಪುರುಷಾರ್ಥವೂ ಅಹುದೆಂದು ನಿರ್ಣಯ ಬರುವುದು, ಇದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತ (ಜೈಮಿನಿ ಅ.೪) ಇರದಂತೆ ವಿದ್ಯಾ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಉಪಾಸನೆಯೂ ವಿದ್ಯೆಗಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೇ ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಜೀವ್ಯ ಮೂಲಕ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾದರೂ ಬೇರೆ ಫಲವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುವಂತೆ ಸಾಧಿಸಿಕೊಡಬಲ್ಲದು. ಆದರೆ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಉಪಾಸನೆಯು ಸ್ವತಂತ್ರ ಫಲವುಳ್ಳದಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಆಶ್ರಯ ವಿರೋಧವೇ ಬಂದೀತು. ಅದರಿಂದ ಉಪಾಸನೆಯು ಚಿತ್ತ ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ (ವಿದ್ಯೆಗೆ) ಕಾರಣವಾಗುವುದೆಂದರ್ಥ.

ನಾಮ ರೂಪಾತ್ಮಕ ಪ್ರಾಣಗಳು ಪರಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಸತ್ಯ ವಸ್ತುವಿನ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಸತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವವು. ಅವುಗಳಿಗೂ (ನಿಜವಾಗಿ) ಸತ್ಯವಸ್ತು ಪರಮಪದ^೧ (ವಿಷ್ಣು ಪದವೇ)

ಉಕ್ತೋಪನಿಷದರ್ಥಸ್ಯ ಸಮ್ಯಗಾವಿಷ್ಟ ದುತ್ತರಮ್ |

ಯೋ ಹ ವೈ ಶಿಶುಮಿತ್ಯಾದಿ ಭವಿತಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ್ವಯಮ್

|| ೪೨೫ ||

ಹೇಳಿರುವ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುವಂತೆ ಈ ಮುಂದಿನ 'ಯೋಹವೈ ಶಿಶುಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಎರಡು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳು ಬಂದಿವೆ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳು

“ತಸ್ಮೋಪನಿಷತ್ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಾಣಾವೈ ಸತ್ಯಂ ತೇಷಾಮೇಷ ಸತ್ಯಮ್ ||೨೦||

ಪ್ರಕೃತ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಾರಂಭ —

ಕಾಮಂ ಹ್ಯುಪನಿಷದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಭವತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ್ವಯಮ್ |

ಸಂಸಾರಿಬ್ರಹ್ಮಣೋಃ ಕಸ್ಯ ನಾಮೈತದಿತಿ ಭಣ್ಯತಾಮ್

|| ೪೨೬ ||

ಉಪನಿಷತ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರೂಪವಾದ ಎರಡು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳು ಸದ್ಯಃ ಇರಲಿ. ಸಂಸಾರಿ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರ ಹೆಸರು ಇದು ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಪಾಣಿಪೇಷಪ್ರಬುದ್ಧಸ್ಯ ನಾಮ ಸಂಸಾರಿಣೋ ಯದಿ |

ತದಾ ಸ ಏವ ವಿಚ್ಛೇಯಸ್ತಚ್ಛಾನ್ವಾದೇವ ಮುಕ್ತತಾ

|| ೪೨೭ ||

ಕೈಯ್ಯಿಂದ ಮರ್ದಿಸಿದೊಡನೆ ಎಚ್ಚರಾದ ಸಂಸಾರಿಯ (ಜೀವನ) ಹೆಸರಾಗಿದ್ದರೆ ಆಗ ಅವನನ್ನೇ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದುದು. ಆ ಜೀವಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು ||

ಮತ್ತು —

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯತ್ವ ಸಂಸಾರ್ಯೇವ ತದಾ ಭವೇತ್ |

ತದ್ವಿದ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೇತಿ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಾಮಹೇ ತದಾ

|| ೪೨೮ ||

ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೂ ಸಹ ಸಂಸಾರಿ (ಜೀವನೇ) ಆಗುವುದು. ಆಗ ಅವನ ವಿದ್ಯೆಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ನಾವು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗುವುದು.

^೧ತದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂಪದಮ್ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಹೇಳುವುದು

ಅಥಾಸಂಸಾರಿಣೋ ನಾಮ ನ್ಯಾಯತೋಽಧ್ಯವಸೀಯತೇ |

ಸಂಸಾರಿಣಿ ಯದುಕ್ತಂ ತತ್ತದಾ ತತ್ರ ಭವಿಷ್ಯತಿ

|| ೪೨೯ ||

ಮತ್ತೊಂದು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರಿಯಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಹೆಸರೆಂದು ನ್ಯಾಯದಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಡುವುದಾದರೆ ಸಂಸಾರಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ (ವಿಜ್ಞೇಯತ್ವವೂ ಅದರ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೂ) ಆಗ ಆಗುವುದು.

ಬ್ರಹ್ಮದ ಹೆಸರೆ ಎಂದಾಗಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿದೆಯಲ್ಲ! ಎಂದರೆ —

ಭಿನ್ನಾತ್ಮನೋಸ್ತಯೋದೋಷೋ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಿಕಾಃ |

ಕುಪ್ಯೇರನ್ ಶ್ರುತಯಃ ಸರ್ವಾ ನಾನ್ಯದನ್ಯದ್ವೇದ್ಯತಃ

|| ೪೩೦ ||

ಭಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪರಾದ ಜೀವ ಬ್ರಹ್ಮರುಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಾಭೇದವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ವಿರುದ್ಧವಾಗುವವು. ಏಕೆಂದರೆ, ^೧ಬೇರೊಂದು ವಸ್ತು ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತು ಆಗಲಾರದು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ವಿರುದ್ಧವಾಗುವವು ||

ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽವ್ಯತಿರೇಕೇ ಚ ತದ್ವಚ್ಛಾಸತಿ ದುಃಖಿನಿ |

ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೋಪದೇಶಸ್ಯ ಕೈಮರ್ಥಕ್ಯಂ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ

|| ೪೩೧ ||

ಬ್ರಹ್ಮದೊಡನೆ ಜೀವನಿಗೆ ಅಭೇದವೇ ಇರುವುದಾದರೆ ಆ ಬ್ರಹ್ಮದಂತೆ ದುಃಖವುಳ್ಳವನು ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗುವುದು. ಹಾಗಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೋಪದೇಶವೇ ವ್ಯರ್ಥವೇ ಆಗಿಬಿಡುವುದು.

ಇತಿ ಸಂದೇಹಹೇತುಶ್ಚ ವಿಚಾರಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜಕಃ |

ತಸ್ಮಾದ್ವಿಚಾರಃ ಕರ್ತವ್ಯ ಉಕ್ತಸಂದೇಹಹಾನಿಕೃತ್

|| ೪೩೨ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಂದೇಹ ಕಾರಣವು ಇದ್ದು ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸಂಶಯವನ್ನು ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ವಿಚಾರವು ಅವಶ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ ವಾಗಿದೆ.

ನಾ ಸಂಸಾರೀ ಪರೋಽನ್ಯೋಽಸ್ಮಿ ಪಾಣಿಪೇಷಪ್ರಬೋಧಿತಾತ್ |

ಪ್ರಾಜ್ಞವಸ್ಥಾತ್ಮಕಾದ್ಯಸ್ಮಾದುತ್ಪತ್ತಿಃ ಶ್ರೂಯತೇ ಶ್ರುತೌ

|| ೪೩೩ ||

^೧ಬೇರೊಂದು ವಸ್ತು ಇದ್ದಾಗಲೂ ನಷ್ಟವಾದರೂ ಅದು ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತು ರೂಪವಾಗಲಾರದು, ಗೋವು ಎಂದಿಗೂ ಅಶ್ವವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆನೆ ಎಂದಿಗೂ ಕುದುರೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂಬಂತೆ ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮರು ಬೇರೆಯೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧವೇ ಇರುವುದೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ ||

ಕೈಯಿಂದ ಮರ್ದಿಸಿ ಎಬ್ಬಿಸಿದ ಪ್ರಾಜ್ಞಾಪಥ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಸಂಸಾರಿಯಲ್ಲದವನು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, “ಎವಮೇವಾಸ್ಮಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದ ರಿಂದ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೋ (ಅದು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದರೂ ಜೀವಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿಲ್ಲ)

ಮೊದಲು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ – ನಿರೀಶ್ವರವಾದ ನಿರೂಪಣೆ

ಬ್ರಹ್ಮ ತೇಽಹಂ ಬ್ರವಾಣೇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯ ತತೋ ನೃಪಃ |
ಸುಪ್ತಂ ಪುರುಷಮಭ್ಯೇತ್ಯ ಪಾಣಿನಾ ಬೋಧಯನ್ ಸ್ವಯಮ್ || ೪೩೪ ||

ತಮವಸ್ಥಾಂತರಂ ನೀತ್ವಾ ಸ್ವಪ್ನದರ್ಶನವರ್ತಮಾ |
ಸುಷುಪ್ತಾಪ್ನಿಂ ತತಸ್ತಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಾಣಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಮಬ್ರವೀತ್ || ೪೩೫ ||

ರಾಜನು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ನಿನಗೆ ಹೇಳುವೆನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಮಲಗಿದ ಪುರುಷನ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ತಾನೇ ಕೈಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾ, ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯೆಂಬುವ ಬೇರೆ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಸ್ವಪ್ನದರ್ಶನಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಸುಷುಪ್ತಿ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಅದರಿಂದ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವನು (ಅದರಿಂದಲೂ ಜೀವವೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ).

ಸಂಸಾರೀ ಪ್ರಕಮಾಚ್ಛೇಹ ನಾನ್ಯಃ ಸಂಭಾವ್ಯತೇ ತತಃ |
ಅನಾದ್ಯ ಚ ಪ್ರಿಯಾತ್ಮಾನಂ ಸ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ ಇತೀರ್ಯತೇ || ೪೩೬ ||

ಉಪಕ್ರಮದಿಂದ ಸಂಸಾರಿಯೇ (ಜೀವನೇ) ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು, ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಪ್ರಿಯವಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅನುವರಿಸಿ ‘ಆತ್ಮಾವಾ ಅರೇದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ’ ಎಂದು (ಶೇಷ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ) ಜೀವನೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು.

ಮತ್ತು —

ವೇದಾನ್ತೇಷು ಚ ಸರ್ವೇಷು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮೈವ ಚೋದ್ಯತೇ |
ವೇದ್ಯತ್ವೇನ ನ ತದ್ವಿನ್ಯಂ ಪಶ್ಯೇದಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ || ೪೩೭ ||

ಎಲ್ಲಾ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೇ ವೇದ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು. ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೊಬ್ಬನನ್ನು ನೋಡುವುದಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ

ಸೇಶ್ವರವಾದಿಯ ಆ ಶಂಕೆ —

ಅವಸ್ಥಾಂತರಸಂಬಂಧಾದಸಂಸಾರೀ ಭವಿಷ್ಯತಿ |

ಸಂಸಾರ್ಯಪಿ ಸ್ವತೋಽಯಂ ಚೇನ್ನೇದೃಗ್ವಿಷ್ಣೇರಸಂಭವಾತ್

|| ೪೩೮ ||

ಸಂಸಾರಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಜೀವನು ಅವಸ್ಥಾಂತರದ (ಸುಷುಪ್ತಿ ಅವಸ್ಥೆಯ) ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅಸಂಸಾರಿಯಾಗುವನು (ಅದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದೆ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಿಳಿದಿದೆ ಎಂದು ಶಂಕಿಸಿದರೆ - ಉತ್ತರ ನ = ಹಾಗಲ್ಲ, ಇಂತಹ ದೃಷ್ಟಿಯು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಅವಸ್ಥೆಗಳ ಭೇದದಿಂದ ವಸ್ತುಭೇದ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ —

ನಾನ್ಯಜಾತಿವಿಶಿಷ್ಟೋಽರ್ಥಃ ಸ್ವತೋ ಜಾತ್ಯಂತರಂ ತತಃ |

ಕಶ್ಚಿದೇತಿ ಜಗತ್ಸ್ಮಿನ್ನನ್ಯತ್ರೇಶ್ವರಹೇತುತಃ

|| ೪೩೯ ||

(ಹೋಗುವುದು, ಬರುವುದು, ಮಲಗುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾರ್ಯಾವಸ್ಥೆಗಳು ಬೇರೆ ಯಾಗಿದ್ದರೂ) ಅದರಿಂದ ಯಾವುದೊಂದೂ ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಜಾತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಸ್ತು ಬೇರೆ ಜಾತಿಯನ್ನು ಸ್ವತಃ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ, ಹೀಗೆ ಆಗಲು ಈಶ್ವರನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದರೂ ಈಶ್ವರ ಕಾರಣವೆಂಬುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಬೇರೆ ಕಾರಣದಿಂದ ಆಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಅವಸ್ಥಾಭೇದದಿಂದ ಸ್ವರೂಪವೇ ಬೇರ್ಪಡುವುದಾದರೆ —

ಸ್ವಭಾವಮಪಿ ಜಹ್ಯಾಚ್ಛೇದಗ್ನಿಃ ಶೀತೋ ಭವೇದ್ವಿವಮ್ |

ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣ ವ್ಯಾಕೋಪಃ ಸರ್ವಂ ಸ್ಯಾದಧರೋತ್ತರಮ್

|| ೪೪೦ ||

ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಬಿಡುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಬೆಂಕಿಯು ಶೀತವಾದೀತು. ಇದು ನಿಶ್ಚಿತ, ಆಗ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಿರೋಧವೇ ಬರುವುದು, ಮತ್ತು ಎಲ್ಲವೂ ತಲೆಕೆಳಗಾದೀತು.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು 'ಜೀವಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಈಶ್ವರನಿಲ್ಲ' ವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾಂಖ್ಯರ ಸಂಮತಿಯೂ ಉಂಟೆಂದು ಹೇಳುವನು

ಅವಸ್ಥಾಭೇದದಿಂದ ವಸ್ತುಭೇದವು ಅನುಭವದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಬಾಲ್ಯ, ಕೌಮಾರಾದಿಗಳ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಬೇರೆಯಾದರೂ ಪುರುಷನು ಭಿನ್ನವಾದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲೂ ಬೇರೆ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸುಷುಪ್ತಿಗೆ ಬಂದ ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮನು ಬೇರೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಪರಮಾತ್ಮನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ವಸ್ತು ಭೇದಾನುಭವವು ಅಸಂಭಾವಿತವೆಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ.

ಸಾಂಖ್ಯಾದಯಸ್ತಥೇಶಸ್ಯ ಹ್ಯಭಾವಂ ಬಹುಯುಕ್ತಿಭಿಃ |
ಆಪಾದಯಂತಿ ಯತ್ನೇನ ತೇಭ್ಯೋಽನ್ಯಃ ಕೋಽಧಿಕೋ ಧಿಯಾ || ೪೪೧ ||

ಸಾಂಖ್ಯರೆ ಮೊದಲಾದವರು ಬಹುಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಈಶ್ವರನೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಯತ್ನ ಪೂರ್ವಕ ಆಪಾದಿಸುವರು, ಅವರಿಗಿಂತ ಬೇರೊಬ್ಬನು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನವನು ಯಾರಿದ್ದಾರು ?

ಸಂಸಾರಿಣೋಽಪ್ಯಸಾಮರ್ಥ್ಯಜ್ಞಜ್ಞನ್ಮಾದಿಕರ್ಮಸು |
ಜಗದ್ಧೇತುಷ್ಟಮನ್ಯಾಯಮಿತಿ ಚೇನ್ನ ಶ್ರುತೇರ್ಬಲಾತ್ || ೪೪೨ ||

ಶಂಕೆ - ಸಂಸಾರಿಗೂ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೂ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕಿಸಿದರೆ - ಸಮಾಧಾನ ನ=ಹಾಗಿಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಒಪ್ಪಬೇಕಷ್ಟೇ.

ಅಕ್ಷಾದ್ಯಗೋಚರೋ ಯದ್ವಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಾದಧ್ಯವಸೀಯತೇ |
ತದ್ವತ್ಸಂಸಾರಿಕಾರಿತ್ವಂ ಜಗತೋ ಗಮ್ಯತಾಂ ಶ್ರುತೇಃ || ೪೪೩ ||

ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಿಸದ ವಸ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಡುವದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದು ಜೀವಾತ್ಮವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ನಿರೀಶ್ವರವಾದದ ಉಪಸಂಹಾರ

ಏವಂ ತಾವದಯಂ ಪಕ್ಷೋ ನ್ಯಾಯತಃ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಃ |
ಶಾಸ್ತ್ರನ್ಯಾಯಾದಿತ್ಯೋಽನ್ಯೋಽಪಿ ಪಕ್ಷೋಽಥ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ || ೪೪೪ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನು (ನಿರೀಶ್ವರವಾದವನ್ನು) ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ ದ್ದಾಯಿತು. ಅನಂತರ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೂ ನ್ಯಾಯದಿಂದಲೂ ಬೇರೊಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನೂ (ಸೇಶ್ವರವಾದವನ್ನು) ಈ ಮುಂದೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು.

ಜೀವೇಶ್ವರ ಭೇದವಾದಿ - ಸೇಶ್ವರವಾದ ನಿರೂಪಣೆ

ಸೇಶ್ವರವಾದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳು —

ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸರ್ವವಿದ್ಯೋಽಶನಾಯಾದಿವಿವರ್ಚಿತಃ |
ಯಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಮಿತಿ ತಥಾ ನೇತಿ ನೇತೀತಿ ಚಾಸ್ಸಗಮಃ || ೪೪೫ ||

ಅಸ್ಥೂಲಾದ್ಯಕ್ಷರೋಕ್ತೇಶ್ಚ ತಥಾಽಪೂರ್ವಾದಿವಾಕ್ಯತಃ |

ಅಸಂಸಾರೀ ಪರೋಽಸ್ತೀಶೋ ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಮಿದಂ ವಶೇ

|| ಲಿೞೞ ||

“ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸರ್ವವಿತ್ ಯೋಽಶನಾಯಾಪಿಪಾಸೇ ಶೋಕಂ ಮೋಹಂ ಜರಾಂ ಮೃತ್ಯುಮತ್ಯೇತಿ” ಎಂದು (ಯಾವುದು ಸರ್ವಜ್ಞ ಸರ್ವವಿತ್ತೂ ಆಗಿ ಹಸಿವು ಬಾಯಾರಿಕೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದೋ ಅದೇ ಈಶ್ವರ ಎಂದು ಹೇಳುವ) ಆಗಮ ಮತ್ತು “ಯಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ತಿಷ್ಠನ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಅಂತರಃ — — — ಏಷತ ಆತ್ಮಾ ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ” ಎಂಬ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವೂ, “ನೇತಿ ನೇತಿ” ಎಂಬುವ ಆಗಮವೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿವೆ.

ಲಿೞೞ - ಅಸ್ಥೂಲ ಮನಃ ಅಹ್ರಸ್ವಮ್ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅಕ್ಷರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವಚನದಿಂದಲೂ “ಅಪೂರ್ವಮನಪರಮಬಾಹ್ಯಮ್”, ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಯಾರ ವಶದಲ್ಲಿ ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲಾ ಇರುವದೋ ಅವನು ಅಸಂಸಾರಿ, ಪರಮೇಶ್ವರನೆಂಬುವನು ಇದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಸ ಏವ ಚ ಜಗತ್ಕಾರಿ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿಲಕ್ಷಣಃ |

ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯಾತ್ಮನಶ್ಚೇತಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯತಃ

|| ಲಿೞೞ ||

ಅವನೇ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವನು, ಅವನು ಸತ್ಯ-ಜ್ಞಾನ-ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳವನು. “ತಸ್ಮಾದ್ವಾ ಏತಸ್ಮಾದಾತ್ಮನ ಆಕಾಶಃ ಸಂಭೂತಃ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯದಿಂದ (ತೈತ್ತರೀಯದಲ್ಲಿ) ಆ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾಂತರೂಪವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ (ಪ್ರತ್ಯಗ್ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದಲೇ) (ಆಕಾಶಾದಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಈಶ್ವರನಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು)

ಶ್ರುತಿ ವಿರೋಧ ಶಂಕಾ ಪರಿಹಾರ —

ಸಂಸಾರಿಣೋ ನನೂತ್ಪತ್ತಿರೇವಮೇವೇತಿ ಕೀರ್ತಿತಾ |

ನೈವಂ ಮಹೇಶ್ವರಸ್ಯೈವ ತತ್ತ್ವಾಽಕಾಶತ್ವಸಂಶ್ರಯಾತ್

|| ಲಿೞೞ ||

“ಏವಮೇವಾಸ್ತಾದಾತ್ಮನಃ” ಎಂದು ಸಂಸಾರಿಯಿಂದಲೇ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೆಂದೇ ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲವೇ ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ - ನೈವಂ = ಹಾಗಿಲ್ಲ, “ಯ ಏಷೋಽನ್ತರ್ಹೃದಯ ಆಕಾಶಃ” ಎಂದು ಮಹೇಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಆಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ (ಪ್ರಕೃತ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡುವ-ಆಕಾಶ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಅದರಿಂದಲೇ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆ).

“ಯ ಏಷೋಽನ್ತ ಹೃದಯ ಆಕಾಶಃ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆಕಾಶ ಶಬ್ದಾರ್ಥ (ಪರಮಾತ್ಮ) ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? - ಎಂಬುದರ ವಿಮರ್ಶೆ —

ಬ್ರಹ್ಮ ತೇಹಂ ಬ್ರವಾಣೀತಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಬೋಧನಮ್ |
ಅಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ರಕೃತಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ಕಥಂ ರಾಜಾಽತಿಪಂಡಿತಃ

|| ೪೪೯ ||

“ಬ್ರಹ್ಮತೇಹಂಬ್ರವಾಣಿ” ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವೆನೆಂದು ಆರಂಭಿಸಿ ಅತಿ ಪ್ರಾಜ್ಞನಾದ ರಾಜನು ಬ್ರಹ್ಮಭಿನ್ನವನ್ನು ಅಪ್ರಕೃತವಾಗಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳಿಯಾನು ?.

ಶ್ರುತ್ಯಂತರವಿರೋಧಶ್ಚ ಸಂಸಾರೀ ಚೇದಿಹೋಚ್ಯತೇ |
ಸತಾ ಸೋಮ್ಯೋತಿ ಸನ್ನಾಮ್ನಾ ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್

|| ೪೫೦ ||

ಸಂಸಾರಿ ಜೀವನನ್ನೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರೆ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧವೂ ಬರುವುದು. ಿ“ಸತಾಸೌಮ್ಯ ತದಾಸಂಪನ್ನೋ ಭವತಿ” ಎಂದು ಸತ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ.

ಆಕಾಶೋ ಹ ವೈ ನಾಮೇತಿ ಬ್ರಹ್ಮೈವಾನಾಮರೂಪಕಮ್ |
ಶ್ರುತ್ಯಂತರೇ ಶ್ರುತಂ ಸಾಕ್ಷಾದಾಕಾಶಾಹಾನವತ್ತರಮ್

|| ೪೫೧ ||

ಮತ್ತು (ಛಾಂ-ವಾಕ್ಯವೂ ಪ್ರಮಾಣ)- “ಆಕಾಶೋಹವೈ ನಾಮ ನಾಮರೂಪಯೋ ನಿರ್ವಹಿತಾ ತೇ ಯದಂತರಾ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂದು ಆಕಾಶಪದಾರ್ಥವು ನಾಮರೂಪಗಳಿಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಎಂದು ಈ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನೇರಾ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ತಥಾಚಾಹರಹಃ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪರ ಆತ್ಮನಿ ಚೇತಿ ಯತ್ |
ಸುಷುಪ್ತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನ್ಯಸ್ಯ ನಾವಕಾಶೋಽಸ್ತಿ ದುಃಖಿನಃ

|| ೪೫೨ ||

“ಇಮಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಅಹರಹರ್ಗಚ್ಛಂತ್ಯ ಏತಂಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ನವಿಂದಂತಿ ಅನ್ಯತೇನಹಿ ಪ್ರತ್ಯೂಢಾಃ” ಎಂಬ ಛಾಂ-ಶಾಸ್ತ್ರವೂ (ವೇದವು) ಮತ್ತು “ಪರೇ ಆತ್ಮನಿ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಠತೇ” ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೋಪನಿಷತ್ತೂ ಸಹ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ದುಃಖಿಯಾದ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದು.

ಿ“ಸತಾಸೌಮ್ಯತದಾ ಸಂಪನ್ನೋಭವತಿ” ಎಂದು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮರೂಪನಿ ಏಕವಾಗಿ-ರುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ, ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬರುವುದು, ಬೃ.ದಲ್ಲಿ ‘ಆಕಾಶ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ ಶೇತೇ’ ಎಂದು ಸುಷುಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಆಕಾಶವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಜೀವನೆಂದು ಅರ್ಥವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಛಾಂ-ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧ ಬರುವುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ||

ಅತದ್ವಿಕಾರತೋ ಜನ್ಮ ಪ್ರಲಯಶ್ಚ ತಥಾಽಽತ್ಮನಃ |
ಭೌತಿಕಾಕಾಶವಿಷಯೋ ನ ಕಥಂಚನ ಯುಜ್ಯತೇ

|| ೪೫೩ ||

ಮತ್ತು ಭೂತಾಕಾಶದ ವಿಕಾರವಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೂ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಳಯಗಳು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಆಗುವವು. ಅದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವೆಂಬುದು ಭೂತಾಕಾಶವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಧದಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಆಕಾಶ ಪದಾರ್ಥ ವಿಮರ್ಶೆ ಮುಗಿಯಿತು.

ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಸಾಮಗ್ರ್ಯಾದಿ ಚ ದುಃಖಿನಃ |
ಸಂಸಾರಿಣೋ ನ ಸಂಭಾವ್ಯಮಸ್ಮದಾರ್ಯಥಾ ತಥಾ

|| ೪೫೪ ||

ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಶಕ್ತಿಯೂ ಮತ್ತು ಅದರ ಸಾಮಗ್ರಿಯೇ ಮೊದಲಾದವು ದುಃಖಿಯಾದ ಸಂಸಾರಿಗೆ ಸಂಭಾವಿತವಲ್ಲ. ನಮ್ಮಂತಹವರಿಗೆ ಹೇಗೂ ಹಾಗೆಯೆ ಮತ್ತೊಂದು ಜೀವನಿಗೆ.

ನ ಶಕ್ತ್ಯಾಧಾನಕೃಚ್ಛಾಸ್ತಂ ತಸ್ಯಾಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವತಃ |
ಮಾನಾಂತರವಿರೋಧೇನ ನ ಹಿ ಮಾನಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ

|| ೪೫೫ ||

ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಕೂಡ ಪ್ರಕಾಶಕ ಅಥವಾ ಜ್ಞಾಪಕವಾದ್ದರಿಂದ ಆ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಜೀವನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದ ವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಜೀವೇಶ್ವರ ಏಕತ್ವವೂ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ —

ಪರಸ್ಪರಾನಪೇಕ್ಷೌ ಚೇತ್ಸಂಸಾರೀಶೌ ಸ್ವತಃ ಸ್ಥಿತೌ |
ಐಕಾತ್ಮ್ಯಂ ನ ತಯೋರ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಕಾಶತಮಸೋರಿವ

|| ೪೫೬ ||

ಮತ್ತು ಜೀವೇಶ್ವರರು ಪರಸ್ಪರ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೇ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧರಾದವರು. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಕಾಶ ಕತ್ತಲೆ ಇವುಗಳಿಗೆ ಏಕರೂಪವು ಹೇಗೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇವುಗಳಿಗೂ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯತೋಽಯುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಯಾಽಂಜಸಾ |
ಗ್ರಹೀತುಂ ದುಃಖಿನೋಽನ್ಯತ್ವಾದ್ವೋಷಭಾಕ್ತ್ಯಾದತೋಽನ್ಯಥಾ

|| ೪೫೭ ||

ಅದರಿಂದ 'ಅಹಂಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದೂ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ? ಜೀವಾತ್ಮನು ಬೇರೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೆಂದು ಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ, ಅನ್ಯಥಾ ಗ್ರಹಿಸುವಲ್ಲಿ ಈತನು ದೋಷಭಾಗಿಯಾಗುವನು.

'ಅಹಂಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ' ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಮುಕ್ತಿ ಹೇಗೆ! ಆಗಬೇಕೆಂದರೆ —

ಸತ್ಕರ್ಮಭಿಸ್ತು ತಂ ದೇವಂ ಜಗತಃ ಕಾರಣಂ ಪರಮ್ |

ಆರಾಧ್ಯ ಪರಮೋತ್ಕರ್ಷಂ ತತ್ತಸಾದಾತ್ಸಮಶ್ಚತೇ

|| ೪೫೮ ||

ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ ಆ ಪರಮೇಶ್ವರನನ್ನು ಸತ್ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಆರಾಧಿಸಿ ಅವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನು (ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು) ಅನುಭವಿಸುವನು.

ಹಾಗಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಗತಿಯೇನು ? ಎಂದರೆ —

ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮೈಕತ್ವಶಂಸೀನಿ ವಾಕ್ಯಾನ್ಯಪಿ ತಥಾ ಸತಿ |

ಅರ್ಥವಾದೀ ಭವಿಷ್ಯಂತಿ ವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾದಿತೋಽನ್ಯಥಾ

|| ೪೫೯ ||

ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳೂ ಸಹ ಹಾಗೆ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದಗಳಾಗುವುವು. ಇದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರ ವಿರೋಧವೇ ಬರುವುದು.

ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರೈಸ್ತಥಾ ಲೋಕನ್ಯಾಯೈರಪ್ಯವಿರುದ್ಧತಾ |

ತಥಾ ಸತೀತಿ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಾವತ್ರ ಪ್ರತಿವಿಧೀಯತೇ

|| ೪೬೦ ||

ಸೇಶ್ವರವಾದದ ಉಪಸಂಹಾರ —

ಹಾಗಾದರೆ ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮ ಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಗಳೊಡನೆಯೂ ಲೋಕನ್ಯಾಯಗಳೊಡನೆಯೂ ವಿರೋಧವು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು (ಸೇಶ್ವರವಾದವು) ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಲು ಈ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಜೀವೇಶ್ವರಭೇದವಾದಿ ಸೇಶ್ವರವಾದ ನಿರಾಕರಣೆ ಸಿದ್ಧಾಂತ

ನೈತದೇವಂ ಯತೋಽಸ್ಮೈವ ಮಂತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣಮಾನತಃ |

ಪ್ರವೇಶಃ ಶ್ರೂಯತೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಮೇಶಸ್ಯ ಸರ್ವತಃ

|| ೪೬೧ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಾದಿಸಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಮಂತ್ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಈ ಪರಮೇಶ್ವರನೇ ನೇರಾ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದು ಕೇಳಿಬಂದಿದೆ.

ಮಂತ್ರ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳು ಯಾವುದೆಂದರೆ —

ಪುರಶ್ವಕೇ ದ್ವಿಪದಃ ಪುರಃ ಪುರುಷ ಆವಿಶತ್ |
ರೂಪಂ ರೂಪಂ ಚ ಸರ್ವಾಣಿ ತ್ವಂ ಸ್ತ್ರೀ ತ್ವಂ ಚ ಪುಮಾನಸಿ || ೪೬೨ ||

ಇತಿ ಸಂತ್ರಸಮಾಮ್ನಾಯಸ್ತಥಾಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನ್ಯಪಿ |
ಇಹ ಪ್ರವಿಷ್ಟ ಇತ್ಯುಕ್ತಿಃ ಪುರಸ್ತಾದ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋದಿತಾ || ೪೬೩ ||

“ಪುರಶ್ವಕೇ ದ್ವಿಪದಃ ಪುರಶ್ವಕೇ ಚತುಷ್ಟದಃ | ಪುರಃ ಸ ಪಕ್ಷೀಭೂತಾಪುರಃ ಪುರುಷ ಆವಿಶತ್ |” “ರೂಪಂ ರೂಪಂ ಪ್ರತಿರೂಪೋಬಭೂವ ತದಸ್ಯರೂಪಂ ಪ್ರತಿ ಚಕ್ಷಣಾಯ” || “ತ್ವಂ ಸ್ತ್ರೀ ತ್ವಂ ಪುಮಾನಸಿತ್ವಂ ಕುಮಾರ ಉತವಾಕುಮಾರೀ | ತ್ವಂ ಜೀರ್ಣೋ ದಂಡೇನ ವಂಚಸಿ ತ್ವಂ ಜಾತೋಭವಸಿ ವಿಶ್ವತೋ ಮುಖಃ |” ಇವು ಮಂತ್ರಗಳು. ಹಾಗೆಯೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ “ಅನಖಾಗ್ರೇಭ್ಯ ಇಹಪ್ರವಿಷ್ಟಃ” ಎಂಬುದೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು

ತತ್ಸೃಷ್ಟ್ವೇತಿ ತಥಾ ವಾಕ್ಯಂ ತೈತ್ತಿರೀಯಶ್ರುತೌ ಶ್ರುತಮ್ |
ಸೇಯಮಿತ್ಯಾದಿಕಂ ವಾಕ್ಯಂ ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷದ್ಯಪಿ || ೪೬೪ ||

‘ತತ್ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ತದೇವಾನುಪ್ರಾವಿಶತ್’ ಎಂದು ತೈತ್ತಿರೀಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲೂ “ಸೇಯಂದೇ ವತಾ ಐಕ್ಷತ ಹನ್ತಾಹ ಮಿಮೊಸ್ತಿಸ್ತೋ ದೇವತಾ ಅನು ಪ್ರವಿಶ್ಯ ನಾಮರೂಪೇವ್ಯಾಕರವಾಣಿ” ಎಂಬ ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲೂ (ಈಶ್ವರನೇ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿ ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನೆಂದು) ಹೇಳಿದೆ ||

ಜೀವೇಶ್ವರರು ಒಬ್ಬರೇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಕಾರಣವೂ ಇದೆ —

ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಶಬ್ದಯೋಸ್ತದ್ವದೇಕಾಧಿಕರಣಶ್ರುತೇಃ |
ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯವಸಿತುಂ ಯುಕ್ತಮೇವ ಭವೇದತಃ || ೪೬೫ ||

“ಅಯ ಮಾತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮ ಶಬ್ದಗಳು ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ ವಾಗಿ (ಸಮಾನ ವಿಭಕ್ತಿಕವಾಗಿ) ರುವುದು ಕಾಣುವುದರಿಂದಲೂ ‘ಅಹಂಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿರುವುದು.

ಐಕ್ಯಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ದೋಷವು ಬರುವುದೆಂದು ಶಂಕೆ —

ಯದಾ ಚೈವಂ ಸ್ಥಿತಃ ಪಕ್ಷಸ್ತದಾ ದೋಷೋಽಯಮಾಗಮತ್ |
ಸಂಸಾರಿತ್ವಂ ಪರಸ್ಯೇತಿ ತದನನ್ಯತ್ವಕಾರಣಾತ್ || ೪೬೬ ||

ಯಾವಾಗ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಐಕ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷವು ಇರುವುದೋ ಆಗ ಈ ದೋಷವು ಬರುವುದು. ಪರಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಜೀವಾಭೇದವಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಸಂಸಾರವೆಂಬುದು ಬರುವುದು.

ಅಥಾಸಂಸಾರಿತಸ್ಯ ಕಥಂಚಿದುಪಪದ್ಯತೇ |

ತದೋಪದೇಶಾನರ್ಥಕೃಂ ತಮೃತೇಽಪ್ಯಸ್ಯ ಮುಕ್ತತಃ

|| ೪೬೭ ||

ಒಂದು ವೇಳೆ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸಂಸಾರವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಹೇಗೋ ಹೊಂದಬಹುದು, ಆದರೂ ಸಂಸಾರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಉಪದೇಶ ಮಾಡುವುದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಉಪದೇಶವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಮುಕ್ತನೇ ಆಗಿರುವನು, ಆದುದರಿಂದ ವ್ಯರ್ಥ.

ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಏಕದೇಶಿ ಮತಃ ಕೆಲವರು ಈ ನಡುವೆ ಹೀಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುವರು —

ಏವಂ ಪ್ರಚೋದಿತೇ ಕೇಚಿತ್ತರಿಹಾರಂ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ |

ಸೃಷ್ಟೇಷು ನ ಪರಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾವಿಶತ್ಪರಮೇಶ್ವರಃ

|| ೪೬೮ ||

ಈ ರೀತಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ ಕೆಲವರು ಹೀಗೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಏನೆಂದರೆ; ಸೃಷ್ಟಿಯಾದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಪರಮೇಶ್ವರನು ನೇರಾ ಪ್ರವೇಶಿಸಲಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತೆ ಹೇಗೆ ? ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನೆಂದರೆ —

ವಿಕಾರರೂಪಾಪನ್ನಃ ಸನ್ನಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮತ್ವಲಕ್ಷಣಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸ್ಥಾವರಾಂತೇಷು ಭೂತೇಷು ಪ್ರಾವಿಶತ್ಪರಃ

|| ೪೬೯ ||

ವಿಕಾರ ರೂಪವನ್ನು (ಪರಿಣಾಮ ರೂಪವನ್ನು) ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನೆಂಬ (ಜೀವಲಕ್ಷಣದಿಂದ) ಕೂಡಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾಗಿ ಸ್ಥಾವರ ಪರ್ಯಂತವಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ (ಅಂದರೆ ಅವುಗಳ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ) ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.

ಹಾಗಾದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನೊಡನೆ ಭೇದವೋ ? ಅಭೇದವೋ ? ಎಂದರೆ

ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾಽಪಿ ಮಹತಃ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವಭಾವಕಾತ್ |

ಅನ್ಯೋಽನನ್ಯಶ್ಚ ವಿಜ್ಞೇಯಃ ಸ್ವಾಭಾವ್ಯಾತ್ಮವ್ಯವಸ್ಥಾನಃ

|| ೪೭೦ ||

ಈ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನೂ ಪರಮಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮದೊಡನೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಇರುವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ; ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವಾಗಿವೆ ಅದರಿಂದ.

ಈ ಭೇದಾಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ಉದ್ದೇಶವಿದು —

ಯೇನಾನ್ಯಸ್ತೇನ ಸಂಸಾರೀ ಕರ್ಮಾಧಿಕೃತ ಇಷ್ಯತೇ |
ಅನನ್ಯಪಕ್ಷೇಽಹಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತೇರ್ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಪತ್ಸ್ಯತೇ

|| ೪೭೧ ||

ಯಾವ ಭೇದದಿಂದ ಭಿನ್ನನಾಗಿರುವನೋ ಅದರಿಂದ, ಸಂಸಾರಿಯೆಂದೂ ಕರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಯೆಂದೂ ಹೇಳುವುದು ಇಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಅಭೇದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಅಹಂಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುವನೆಂಬುದು ಇಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಯಥೋಕ್ತದೋಷಸಂಬಂಧೋ ನೈವಂ ಸತಿ ಭವಿಷ್ಯತಿ |
ಇತೋಽನ್ಯಥಾ ಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ಯತೋ ದೋಷೇಣ ಸಂಗತಿಃ

|| ೪೭೨ ||

ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ದೋಷ ಸಂಬಂಧವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಈ ದೋಷ ಸಂಬಂಧವು ಬಂದೇ ಬರುವುದು || ಏಕದೇಶಿಮತದ ಉಪಸಂಹಾರ.

ಈ ಏಕದೇಶಿ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು —

ದೇಹಾದ್ಯುಪಾಧಿಸ್ತಂಬಧಂ ಸಿದ್ಧಂ ಮಾಂತರಸಂಶ್ರಯಾತ್ |
ಅನೂದ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತಾ ವಾಕ್ಯಾನ್ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾದ್ಯತಃ ಶ್ರುತೇಃ

|| ೪೭೩ ||

ಶರೀರ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವಂತೆ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದ ಅವಲಂಬನೆಯಿಂದಲೇ ಗೊತ್ತಾಗಿರುವನು. ಇಂತಹ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ 'ತತ್ವಮಸ್ಯಾದಿ' ಮಹಾವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಐಕ್ಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿರುವುದು ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥವು ಶ್ರುತಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯ ವಿಷಯವಲ್ಲ.

ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಪರಿಣಾಮವೆ ಜೀವ ಎಂಬ ಮತ ನಿರಾಕರಣೆ —

ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನ ಏತಾಃ ಸ್ಯುರ್ಗತಯೋ ವಿಕ್ರಿಯಾಂ ಪ್ರತಿ |
ನಾನಾದ್ರವ್ಯಸಮಾಹಾರಃ ಪೃಥಿವೀವತ್ಪರೋ ಭವೇತ್

|| ೪೭೪ ||

ತಸ್ಯ ಸಾವಯವಸ್ಯ ಸ್ಯಾದೇಕದೇಶಸ್ಯ ವಿಕ್ರಿಯಾ |
ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮೇತಿ ಯಂ ಪ್ರಾಹುಃ ಪರಿಣಾಮಃ ಸ ಆತ್ಮನಃ

|| ೪೭೫ ||

ಜೀವಾತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮವಿರುವ ಬಗ್ಗೆ ಮೂರುಗತಿಗಳು (ವಿಕಲ್ಪಗಳು) ಹುಟ್ಟುವವು. (ಎಳ್ಳು, ಗೋಧಿ ಮುಂತಾದ) ಅನೇಕ ದ್ರವ್ಯಗಳ ರಾಶಿಯಂತೆಯೂ

ಪರವಸ್ತು ಇರಬಹುದೇ ? ಅಥವಾ ಪೃಥಿವಿಯಂತೆ ಸಾವಯವ ದ್ರವ್ಯವಾಗಿರುವುದೇ. ಅಂತಹ ಸಾವಯವ ವಸ್ತುವಿನ ಏಕಭಾಗದ ವಿಕಾರವೇ, ಆತ್ಮನ ಪರಿಣಾಮ, ಅದೇ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳುವರೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಈ ಮೊದಲಿನ ವಿಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿದೆ —

ಘಟಾದಿವತ್ಕ್ರಿತೇರಸ್ಯ ಹೈಕದೇಶಸ್ಯ ವಿಕ್ರಿಯಾ |

ಸಂಸ್ಥಾನಾನುಪಮದೇನ ಯದ್ವಾ ಕೇಶೋಷರಾದಿವತ್

|| ೪೭೬ ||

ಪೃಥಿವಿಯ ಮಣ್ಣಿನ ಪರಿಣಾಮದ ಘಟಾದಿಗಳಂತೆ ಈ ಬ್ರಹ್ಮದ ಏಕ ಭಾಗದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಬಹುದು, ಅಥವಾ ಪುರುಷನ ತಲೆ ಕೂದಲಂತೆಯೂ ಭೂಮಿಯ ಮರಳಿನಂತೆಯೂ ಇದೇ ಮೊದಲಾದ ಉದಾಹರಣೆಯಂತೆ ಜೀವಾತ್ಮನು ಮೊದಲಿದ್ದ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ನಾಶವಿಲ್ಲದೆ ಆಗುವ ಪರಿಣಾಮವೆಂದೂ ಆಗಬಹುದು ||

ಕಾಶ್ಚೇರ್ಷ್ಯನ ವಾ ಪರಿಣಮೇಕ್ಷೀರದ್ರವ್ಯಾದಿವತ್ಪರಃ |

ಇಯಂತ ಏವ ಪಕ್ಷಾಃ ಸ್ಯುರ್ವಿಕಾರೇ ಪರಮಾತ್ಮನಃ

|| ೪೭೭ ||

ಹಾಲು ಮುಂತಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳಂತೆ ಮೊಸರಿನಂತೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೇ ಪರಿಣಮಿಸಬಹುದು. ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಕಾರವೆಂಬುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟ ಪಕ್ಷಗಳು ಸಂಭವಿಸುವವು.

ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಪಕ್ಷ ನಿರಾಕರಣೆ —

ಭಿನ್ನದ್ರವ್ಯಸಮೂಹಸ್ಯ ಮುಖ್ಯೈಕತ್ವಂ ನ ಯುಜ್ಯತೇ |

ಏಕಜಾತ್ಯಭಿಸಂಬಂಧಾದೇಕತ್ವಂ ಗುಣತೋ ಯತಃ

|| ೪೭೮ ||

ಭಿನ್ನವಾದ(ಅನೇಕವಾದ) ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಮೂಹವೇ ಪರಮಾತ್ಮವೆಂದಾದರೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಏಕತ್ವವು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಗೋತ್ವಾದಿ ಜಾತಿಯಂತೆ ಏಕಜಾತಿಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಗುಣ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಏಕತ್ವವೆಂದರೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಏಕತ್ವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಮುಖ್ಯ ಐಕ್ಯವೇ ಬೇಡವೆಂದರೆ - ಉತ್ತರ

ತಥಾಚ ಸತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಹಾನಿರ್ವಃ ಸಂಪ್ರಸಜ್ಯತೇ |

ನಿತ್ಯಂ ಚಾಯುತಸಿದ್ಧಾಂತಾನುಗತೋಽವಯವೀ ಯದಿ

|| ೪೭೯ ||

ತದವಸ್ಥಸ್ಯ ತಸ್ಯೈಕದೇಶಃ ಸಂಸಾರಿತಾಮಗಾತ್ |

ಪ್ರತ್ಯಂತಾವಸಿತೇಸ್ತಸ್ಯ ತದಾಽಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನಃ

|| ೪೮೦ ||

ಸ್ವಭಾಗಾನುಗತೋ ದೋಷೋ ಗುಣೋ ವಾಽಸ್ಯ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ |

ಸಂಸಾರಿತಾ ಪರಸ್ಪೈವಂ ದೋಷಃ ಸ್ಯಾದ್ಬುರ್ನಿವಾರಣಃ

|| ೪೮೧ ||

ಹಾಗಾದರೆ ನಿಮಗೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಭಂಗವು ಬರುವುದು, ಮತ್ತು ನಿತ್ಯವೂ ಎಡಬಿಡದಿರುವ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಅನುವರ್ತಿಸಿ ಅವಯವಿ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಆ ರೀತಿಯಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಏಕದೇಶವು (ಒಂದು ಭಾಗವು) ಸಂಸಾರಿಯಾಗುವುದು. ಒಂದೊಂದು ಅಂಶದಲ್ಲೂ (ಅವಯವದಲ್ಲೂ) ಆತ್ಮನು ಇರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ತನ್ನ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೋಷವೂ ಗುಣವೂ ಬಾರದೆ ಇರದು, ನಿವಾರಿಸಲು ಅಶಕ್ಯವಾಗುವುದು

ಮೂರನೇ ಪಕ್ಷದ ನಿರಾಕರಣೆ

ನಿಃಶೇಷಪರಿಣಾಮೇಽಪಿ ಪಯೋವತ್ಪರಮಾತ್ಮನಃ |

ಶ್ರುತಿಸ್ತತ್ಪ್ರಕೋಪಃ ಸ್ಯಾತ್ ಚಾನಿಷ್ಟಃ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ

|| ೪೮೨ ||

ಹಾಲಿನಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೇ ಪರಿಣಾಮವೆಂದರೂ ಶ್ರುತಿ^೧-ಸ್ಮೃತಿ ವಚನಗಳ ವಿರೋಧವು ನಮಗೆ ಇಷ್ಟವಲ್ಲದ ಬರುವುದು.

ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವುದು —

ನ ಜಾಯತೇ ಮ್ರಿಯತೇ ವಾ ಇತಿ ಷಡ್ಭಾವವಿಕ್ರಿಯಾ -

ನಿಷೇಧಕೃದ್ವೇದವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಗ್ವಿಕ್ರೃತಿವಾರಣಮ್

|| ೪೮೩ ||

“ನ ಜಾಯತೇ ಮ್ರಿಯತೇ ವಾ ಕದಾಚಿನ್ನಾಯಂಭೂತ್ವಾ ಭವಿತಾ ವಾ ನ ಭೂಯಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ವಚನವು ಆರು ಬಗೆಯ ಭಾವ ವಿಕಾರಗಳನ್ನು ಆತ್ಮನಿಗೆ ನಿರಾಕರಿಸುವುದು, ಅದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ವಿಕಾರವಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ.

ಮೂರು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲೂ ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧವಿದೆಯೆಂದು ಉದಾಹರಿಸಿದೆ —

ದಿವ್ಯೋ ಹ್ಯಮೂರ್ತಃ ಪುರುಷಃ ಸಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರೋ ಹ್ಯಜಃ |

ನಿಷ್ಕಲಂ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಂ ಶಾಂತಂ ವಿಮಲಂ ವ್ಯೋಮವಸ್ಥಿತಮ್

|| ೪೮೪ ||

ಇತ್ಯಾದಿಶತಶೋ ವಾಕ್ಯೈಃ ಶ್ರುತಿಸ್ತತ್ಪ್ರದಿತ್ವೈರಮೀ |

ಸರ್ವೇ ಪಕ್ಷಾ ಎರುಧ್ಯಂತೇ ತ್ಯಾಜ್ಯಾಸ್ತೇಽತಃ ಪ್ರಯತ್ನತಃ

|| ೪೮೫ ||

^೧ ‘ಕೂಟಸ್ಥಮಚಲಂಧ್ರವಮ್’ | ಎಂದು ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು ಎಂದು ಹೇಳುವ ‘ಶ್ರುತಿಃ ಆಚಲೋಽಯಂ ಸನಾತನಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗೀತಾದಿ ವಿರೋಧವೆಂದರ್ಥ ||

“ದಿವ್ಯೋಹ್ಯಮೂರ್ತಃ ಪುರುಷಃ ಸ ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರೋ ಹ್ಯಜಃ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯೂ, “ನಿಷ್ಕಲಂ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಂ ಶಾಂತಂ ನಿರವದ್ಯಂ ನಿರಂಜನಮ್” “ಆಕಾಶವತ್ ಸರ್ವಗತಶ್ಚ ನಿತ್ಯಃ” ಎಂಬುದೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿ ವಾಕ್ಯಗಳೊಡನೆ ಎಲ್ಲಾ ಪಕ್ಷಗಳೂ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿವೆ, ಅದರಿಂದ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕ ನಾವು ಬಿಡತಕ್ಕದ್ದು.

ಜೀವಾತ್ಮನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಒಂದು ಭಾಗವೆಂದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷ ಬರುವುದು.

ಸಂಸಾರಾನುಪಪತ್ತಿಶ್ಚ ಕೂಟಸ್ಥಾತ್ಮೈಕದೇಶತಃ |

ಸ್ವಕರ್ಮಫಲದೇಶೇಷು ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಸ್ಯ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ

|| ೪೮೬ ||

ನಿರ್ವಿಕಾರವಾದ ಆತ್ಮನ ಏಕದೇಶವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ತನ್ನ ಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರವೇ ಬಾರದೇ ಹೋಗುವುದು.

ವಿಯುಕ್ತಸ್ಯಾತ್ಮನಶ್ಚೇತ್ಸ್ಯಾದ್ವಿಸ್ಥುಲಿಂಗಾದಿವದ್ಗತಿಃ |

ತಥಾಽಪಿ ಕ್ಷತಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿರಪ್ರಾಪ್ತೌ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ

|| ೪೮೭ ||

ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಕಿಡಿಯು ಹಾರಿ ಬರುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಈಚೆಗೆ ಬರುವ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಸಾರ ಸಂಬಂಧವಿರಬಹುದಲ್ಲ ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ – ಹಾಗಾದರೂ ಗಾಯವಾಗದಿರುವ (ಅಥವಾ ಭಾಗ್ಯವದ) ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಗಾಯವಾದೀತು (ಮುಕ್ಕು ಉಂಟಾದೀತು).

ವಾರಿಕೋ ಮತ್ಸ್ಯಸಂಚಾರೇ ಭಿದ್ರಸಂಗ್ರಥನೇ ಯಥಾ |

ಭ್ರಮತ್ಸು ತದ್ವಜ್ಜೀವೇಷು ಪ್ರಾಪ್ನುತಃ ಪರಮಾತ್ಮನಃ

|| ೪೮೮ ||

ಮೀನುಗಳು ಓಡಾಡುವಾಗ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಭಿದ್ರಗಳೂ ಸೇರಿಕೆಯೂ ಆಗುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಜೀವರು (ಸಂಸಾರ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ) ಸುತ್ತುವಾಗ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಿದ್ರಗಳೂ ಕೂಡಿಕೆಯೂ ಉಂಟಾದೀತು.

ತಥಾಚಾವೂವಾಕ್ಯೇನ ವಿರೋಧೋಽಪಿ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ |

ಸ್ವಕಾರಣಾತಿರೇಕೇಣ ವೃತ್ತಿಃ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ನಾನೃತಃ

|| ೪೮೯ ||

ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ “ಅತಾಯ ಮವ್ರಣಮ್” ಎಂಬ ಈಶಾವಾಸ್ಯ ವಾಕ್ಯದ ವಿರೋಧವೂ ಬರುವುದು. ವಸ್ತುತಃ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ತನ್ನ ಕಾರಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಾರ್ಯವು ಬೇರೆಕಡೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪರಮಾತ್ಮೈಕವೃತ್ತಿತ್ವಾತ್ಕುತೋ ಜೀವಸ್ಯ ಸಂಸೃತಿಃ |
ಸ್ವಪ್ನಸಂಚಾರವತ್ತಸ್ಮಾಜ್ಜೀವಸಂಸಾರ ಇಷ್ಟತೇ

|| ೪೯೦ ||

ಪರಮಾತ್ಮವೊಂದೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಸಾರವೆಲ್ಲಿಂದ ಬರಬೇಕು ? ಅದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನದ ಸಂಸಾರದಂತೆ ಜೀವ ಸಂಸಾರವೆಂಬುದೇ ನಮಗೆ ಇಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಸ್ಥಾಸ್ತುಷ್ವಪಿ ಮಹದ್ಬುಃಖಂ ಕಂಟಕಾದಿಷು ದೇಹಿನಾಮ್ |
ಪರಾತ್ಮನೋ ಮಹದ್ಬುಃಖಂ ಜೀವಸಂಚರಣೇಽಪ್ಯತಃ

|| ೪೯೧ ||

ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವ ನಿಂತ-ಮುಳ್ಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಬಹಳ ದುಃಖ ವುಂಟಾಗುವುದು. ಅಂದ ಮೇಲೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಜೀವರು ಸಂಚರಿಸುವಾಗ ಹೆಚ್ಚಿನ ದುಃಖವಾಗಬೇಕಾಗುವುದು.

ಅದೋಷೋ ವಿಸ್ತುಲಿಂಗಾದಿವೃಷ್ಟಾಂತಾದಿತಿ ಚೇನ್ಯತಮ್ |
ನೈವಂ ಯಥಾಸ್ಥಿತಾರ್ಥಾನಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಜ್ಞಾಪಕತ್ವತಃ

|| ೪೯೨ ||

ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿಯ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ದೋಷವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೂ ಅದರಂತೆ ಆಗಲಾರದು, ಏಕೆಂದರೆ; ಶಾಸ್ತ್ರವು ಇದ್ದಂತೆ ಇರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಷ್ಟೆ.

— ಶಾಸ್ತ್ರವು ಇದ್ದದ್ದನ್ನು ಬೋಧಿಸುವದು, ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸದು —

ಅಜ್ಞಾತಜ್ಞಾಪಕಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮೇವಂಸ್ವಾಭಾವ್ಯತೋ ಮಿತೇಃ |
ಪದಾರ್ಥಾನ್ನಾನ್ಯಥಾ ಕರ್ತುಂ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಮಾನನಿಶ್ಚಿತಾನ್

|| ೪೯೩ ||

ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅಜ್ಞಾತವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಈ ರೀತಿಯಾದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದು, ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನಿರ್ಣಯವಾದ ಪದಾರ್ಥ ಗಳನ್ನೂ ಬೇರೆ ರೂಪವಾಗಿ ಮಾಡಲು ಶಾಸ್ತ್ರವು ತೊಡಗಿಲ್ಲ.

ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಾದಯೋ ಯದ್ವತ್ಪದಾರ್ಥಾ ಮಾನನಿಶ್ಚಿತಾಃ |
ಯಥಾದೃಷ್ಟಾನುರೋಧೈವ ದೃಷ್ಟಾಂತೈರ್ವಸ್ತು ಬೋಧ್ಯತೇ

|| ೪೯೪ ||

ಮೂರ್ತ, ಅಮೂರ್ತ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು (ಪಂಚಭೂತಗಳು) ಪ್ರಮಾಣ ದಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವವು ಹೇಗೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿರುವದನ್ನು ಅನು ಸರಿಸಿಯೇ ಯಾವುದು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ವಸ್ತುವು ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ವಿವಂ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಸರ್ವತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ದೃಷ್ಟಾಂತಪೂರ್ವಕಮ್ |
ನ ಪ್ರಮಾಂತರಸಂಸಿದ್ಧವಿಪರೀತಾತ್ಮಬೋಧನಮ್

|| ೪೯೫ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವು ದೃಷ್ಟಾಂತ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬೋಧಿಸಲು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವದು, ಆದರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದುದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಆತ್ಮನನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು.

ಅತಿಶೀತೋಽಗ್ನಿರಿತ್ಯತ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತಾನಾಂ ಶತ್ಯೈರಪಿ |
ಪ್ರಮಾಂತರವಿರುದ್ಧತ್ವಾನ್ನೇಂದ್ರೇಣಾಪ್ಯಧಿಗಮ್ಯತೇ

|| ೪೯೬ ||

ಬೆಂಕಿ ಬಹಳ ಶೀತವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ನೂರು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವು ಇಂದ್ರನಿಗೂ ತಿಳಿಯದು, ಏಕೆಂದರೆ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಮಾನಾಂತರವಿರುದ್ಧಂ ಚ ನ ಚ ಮಾನಂ ಸದಿಷ್ಟತೇ |
ಮಾನಾಂತರೇಣಾಸಂವ್ಯಾಪ್ತೇ ಮೇಯೇ ಸ್ಯಾನ್ಮಾನತಾ ಯತಃ

|| ೪೯೭ ||

ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು ಪ್ರಮಾಣ (ಜ್ಞಾನ) ಸತ್ಯವಾದುದೆಂಬುದು ಇಷ್ಟವಲ್ಲ, ಸತ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಂಬುದು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರವು ಪ್ರಸರಿಸದ ವಿಷಯದಲ್ಲೆ ಇರುವುದು.

ತಥಾ ಪದಪದಾರ್ಥಾಂಶ್ಚ ಲಿಂಗಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರಾನ್ |
ನಾನಾದೃತ್ಯಾಽಽಗಮೇನಾರ್ಥಮಜ್ಞಾತಂ ವೇತ್ತಿ ಕಶ್ಚನ

|| ೪೯೮ ||

ಹಾಗೂ, ಅನುಮಾನ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಇವುಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವ ಪದ-ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಒಬ್ಬನೂ ಅಜ್ಞಾತ ವಿಷಯವನ್ನು ಆಗಮದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧನ್ಯಾಯಾರ್ಥೈರಂಶಾಂಶಿತ್ವಾದಿಕಲ್ಪನಾ |
ಪರಾತ್ಮನಃ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ ನಾತೋ ಯುಕ್ತಾ ಕಥಂಚನ

|| ೪೯೯ ||

ಅದರಿಂದ ಲೋಕಸಿದ್ಧವಾದ ನ್ಯಾಯಗಳ (ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳ) ಅರ್ಥಗಳಿಂದ ಅಂಶ ಅಂಶಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಯಾವ ವಿಧವಾಗಿಯೂ ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ - ಬೆಂಕಿ ಕಿಡಿಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಏನು ? ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಎಂದರೆ

ವಿಸ್ತುಲಿಂಗಾದ್ಯುಪನ್ಯಾಸಃ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಪರಮಾತ್ಮನೋಃ |

ಐಕಾತ್ಮ್ಯಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯರ್ಥಸ್ತಸ್ಮಾದತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಃ

|| ೫೦೦ ||

ಅದರಿಂದ ಬೆಂಕಿ ಕಿಡಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಉದಾಹರಣೆಯು ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರ ಏಕಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಇರುವುದೆಂಬುದು ವಿವಕ್ಷಿತವು.

ಸೃಷ್ಟಿವಾಕ್ಯ ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಜೀವ ಬ್ರಹ್ಮರ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ —

ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಾದ್ಯರ್ಥೋಕ್ತೋಽರ್ಥೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯ ಶ್ರುತಿಯರ್ಥಾ

|| ೫೦೧ ||

ದುಂದುಭ್ಯಾದ್ಯೈಶ್ಚ ದೃಷ್ಟಾಂತೈರ್ಹೇತುಭಿಶ್ಚ ಸಮರ್ಥತೇ |

ಅಪೂರ್ವಾದ್ಯಾದಿಭಿರ್ವಾಕ್ಯೈಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥೋಪಸಂಹೃತಿಃ

|| ೫೦೨ ||

ಉಪಕ್ರಮ-ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು ತಾತ್ಪರ್ಯ ವಿಷಯವಾಗುವುದು - ಅದಾವುದೆಂದರೆ - 'ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಯದಯ ಮಾತ್ಮಾ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನೆ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತೂ ಆತ್ಮವೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ, ದುಂದುಭಿ ಮೊದಲಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಹೇತುಗಳಿಂದ (ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ) ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು. 'ಅಪೂರ್ವಮನಪರಮಬಾಹ್ಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಉಪಸಂಹರಿಸಿರುವುದು (ನಿಗಮನ ಮಾಡಿರುವುದು).

ಸರ್ವವೇದಾಂತವಾಕ್ಯೇಷು ಬ್ರಹ್ಮೈಕತ್ವಂ ವಿಧೀಯತೇ |

ಇತ್ಯವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿರ್ಹಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತ್ಯಕಾಮಶೇಷತಃ

|| ೫೦೩ ||

ಎಲ್ಲಾ ವೇದಾಂತ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಬ್ರಹ್ಮದ ಏಕತ್ವವೇ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವದೆಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡತಕ್ಕವರಿಗೆಲ್ಲಾ ವೈಮತ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

ತದ್ವಿದ್ಯೇಕೋಕ್ತಿಯೋಗಸ್ಯ ಹ್ಯಕ್ಷೇಶಾತ್ಸಂಭವೇ ಸತಿ |

ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿವಚಸಾಂ ನೈವ ಯುಕ್ತಾಽರ್ಥಾಂತರಕಲ್ಪನಾ

|| ೫೦೪ ||

ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಆತ್ಮರ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮಹಾವಾಕ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕ್ಷೇಶವಿಲ್ಲದ (ಸ್ವರಸವಾಗಿ) ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರಲು ಸೃಷ್ಟಿವಾಕ್ಯ ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ-ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲ.

ನ ಚ ಪ್ರಮಾಣಂ ತತ್ರಾಸ್ತಿ ಕಲ್ಪಂ ಚ ಸ್ಯಾತ್ಫಲಾಂತರಮ್ |

ಏಕಾತ್ಮ್ಯಪರತೈವಾತಃ ಸೃಷ್ಟ್ವಾದಿವಚಸಾಂ ಭವೇತ್

|| ೫೦೫ ||

ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಫಲವನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಏಕಾತ್ಮ ತಾತ್ಪರ್ಯ ವೆಂಬುದೇ ಯುಕ್ತ.

ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ದ್ರಾವಿಡಾಚಾರ್ಯರು ಕಲ್ಪಿಸಿದ ಕಥೆಯೊಂದನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಆಚಕ್ಷತೇ ತಥಾಚಾತ್ರ ಕೇಚಿದಾಖ್ಯಾಯಿಕಾಂ ಶುಭಾಮ್ |

ಯಥಾಭಿಲಷಿತಾರ್ಥೋಽಯಂ ಯಥಾ ಸಂಭಾವ್ಯತೇ ಸ್ಫುಟಃ

|| ೫೦೬ ||

ಕೆಲವರು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯನ್ನು (ಕಥೆಯನ್ನು) ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆತ್ಮನ ಏಕತ್ವವೆಂಬುವ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುದೋ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದೋ ಹಾಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಯಥಾ ಹಿ ಕಶ್ಚಿತ್ತ್ರಾಗಾಸೀಚ್ಚಕ್ಷವರ್ತಿಸುತೋ ಯುವಾ |

ವ್ಯಾಧಿಯೋಗೋಪಘಾತಾದೇರುನ್ಮತ್ತಃ ಸಮಪದ್ಯತ

|| ೫೦೭ ||

ಹಿಂದೆ ಒಬ್ಬ ಚಕ್ಷುರ್ವಿಯ ಮಗ ಯುವಕನಿದ್ದನು. ಅವನು ರೋಗದಿಂದಲೂ ಇತರೆ ಉಪಹತಿಯಿಂದಲೂ ಹುಚ್ಚನಾದನು

ಧ್ವಸ್ತರಾಜಾಭಿಮಾನಃ ಸನ್ಮುಗ್ಧೋ ವನಮುಪೇಯಿವಾನ್ |

ವ್ಯಾಧೈಃ ಪರಿಗೃಹೀತಶ್ಚ ವ್ಯಾಧೋಽಸ್ಮೀತ್ಯಭಿಮನ್ಯತೇ

|| ೫೦೮ ||

ರಾಜನೆಂಬ ಅಭಿಮಾನವೂ ಹೋಗಿ ಆತನು ಮೂಢನಾಗಿ ಕಾಡಿಗೆ ಹೋದನು. ಅಲ್ಲಿ ಬೇಡರು ಇವನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಬೆಳದಿದ್ದರಿಂದ ತಾನೊಬ್ಬ ಬೇಡರವನೆಂದು ತಿಳಿದನು. (ಭ್ರಮೆಗೊಂಡನು)

ತತ್ಕರ್ಮ ತದಹಂಕಾರಃ ಕಾಲೇನ ಮಹತಾಽಭವತ್ |

ಧ್ವಸ್ತರಾಜತ್ವಸಂಸ್ಕಾರೋ ವಸನ್ ಶಬರಸದ್ಭಿ

|| ೫೦೯ ||

ಈ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಬೇಡರ ಕೆಲಸವನ್ನು (ಬೇಟೆಯಾಡುವ ಕೆಲಸವನ್ನು) ಮಾಡುತ್ತಾ, ಬೇಡನೆಂಬ ಅಹಂಭಾವವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನೇಕ ಕಾಲ ಬೇಡರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದು ತಾನು ರಾಜ=ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಎಂಬುವ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮರೆತೆ ಇದ್ದನು.

ಶುಭಾಷಧ್ಯಪಯೋಗಾಚ್ಛ ಸ್ವಸ್ಥಧೀಃ ಸಮಜಾಯತ |
ಸ್ವಸ್ವಭಾವಾನುರೋಧಾಚ್ಛ ವ್ಯಾಧೇಭ್ಯೋ ವೃತ್ತಿತಾತ್ಮಧೀಃ || ೫೧೦ ||

ಒಳ್ಳೆಯ ಔಷಧವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಶಾಂತಚಿತ್ತನಾಗಿದ್ದನು, ಅಂದರೆ ಹಿಡಿದ ಹುಚ್ಚು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿ ಸ್ವಸ್ಥನಾದನು.

ತಚ್ಛೇಲರೂಪಕರ್ಮಭ್ಯೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಧಿಷಣಃ ಸ್ವತಃ |
ಕೇವಲಸ್ಮತ್ಯುಭಾವಾಚ್ಛ ನ ವ್ಯಾಧತ್ವಂ ಜಹಾತ್ಯಸೌ || ೫೧೧ ||

ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬೇಡನೆಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎದ್ದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವ ನಾದರೂ ಬೇಡರಿಂದ ಅವರ ನಡತೆ-ರೂಪ-ಅವರ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ಪುನಃ ಬುದ್ಧಿಯು ತಿರುಗಿ ಹೋಗಿ, ತಾನು ತನ್ನ ಶುದ್ಧ ಸ್ಮರಣೆಯ ಇಲ್ಲದಂತಾಗಿ ಈತನು ಬೇಡನೆಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ.

ಕುತಶ್ಚಿದಾಗಮಾಚ್ಛಾತ್ಮಾ ತಮುಪೇತ್ಯಾಪ್ರತಾರಕಃ |
ತಚ್ಚಾತಿಕರ್ಮಸಂಬಂಧತತ್ತ್ವವಿತ್ತತ್ತಿತುಃ ಸಖಾ || ೫೧೨ ||

ಹೀಗೆಯೇ ಇರಲು ಒಬ್ಬ ರಾಜಕುಮಾರನ ತಂದೆಯ ಸ್ನೇಹಿತನು ಆಪ್ತನು ಯಾರಿಂದಲೋ ರಾಜಕುಮಾರನ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿದು, ಆ ಈ ಕುಮಾರನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು, ಅವನ ಜಾತಿ - ಅವನ ಕೆಲಸ ಇವುಗಳ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದು ಬೋಧಿಸುವನು. ಏನೆಂದರೆ; ಈ ಕುಮಾರನ ಪ್ರವೃತ್ತಿ - ಕರ್ಮ, ಜಾತಿ ಇವುಗಳಿಂದಲೂ,

ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾ ಕರ್ಮಣಾ ಜಾತ್ಯಾ ಚಕ್ರವರ್ತ್ಯುಚಿತೈಸ್ತಥಾ |
ಲಕ್ಷಣೈ ರಾಜಪುತ್ರತ್ವಂ ಯಥಾ ಕಶ್ಚಿತ್ತಬೋಧಯೇತ್ || ೫೧೩ ||

ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದಲೂ, 'ನೀನು ನಿಜವಾಗಿ ರಾಜ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಜಾತಿಯವನು, ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನು, ಬೇಡನಲ್ಲ' ಎಂದು ಬೋಧಿಸಿದನು.

ಲಬ್ಧಮಾತ್ರಸ್ಮೃತಿಃ ಸೋಽಥ ರಾಜಾಽಸ್ಮೀತ್ಯವಬೋಧತಃ |
ಬಾಧಿತ್ವಾ ಸ್ವಮಸಂಬೋಧಂ ಹಿತ್ವಾ ವ್ಯಾಧತ್ವಮಾತ್ಮನಃ || ೫೧೪ ||

ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕಮಾಪ್ನೋತಿ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಸಿಂಹಾಸನಂ ಪಿತುಃ |
ಅವಾಪ್ತರಾಜಸೂನುತ್ವಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತೌ ನಾಪಿ ಚೇಷ್ಟತೇ || ೫೧೫ ||

ಉಪದೇಶವು ಲಭಿಸಿದೊಡನೆ 'ತಾನು ರಾಜ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ'ನೆಂದು ಸ್ಮರಣೆಯುಂಟಾಗಿ, ತಾನು ರಾಜನೆಂದು ತಿಳಿದನು, ಅದರಿಂದ ತನ್ನ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಭ್ರಮಿಸಿದ್ದ ಬೇಡನೆಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನಂತರ ತಂದೆಯ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ರಾಜಪುತ್ರನೆಂಬುದನ್ನು ಈ ರೀತಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಪಡೆದುಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ರಾಜಪುತ್ರನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ.

ಮೋಹಾದ್ಯಸ್ತಾತ್ಪ್ರಾಧತ್ವಾನ್ಮೋಹಧ್ವಂಸಾತಿರೇಕತಃ |

ರಾಜಪುತ್ರತ್ವಸಂಪ್ರಾಪ್ತೌ ನಾನ್ಯತ್ಕಿಂಚಿದಪೇಕ್ಷತೇ

|| ೫೧೬ ||

ಮೊದಲು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಭ್ರಮೆಗೊಂಡಿರುವ ವ್ಯಾಧಭಾವವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಆ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ರಾಜಪುತ್ರತ್ವವನ್ನು ಮರಳಿ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯೇನೊಂದನ್ನೂ ಆತನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲಿಲ್ಲ. ಇದು ಹೇಗೋ -

ಯಥಾ ತಥಾಸಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಬ್ರಹ್ಮಾಸಂಬೋಧಮಾತ್ರತಃ |

ಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯಶರೀರಾದಾವಾತ್ಮತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪೇದಿವಾನ್

|| ೫೧೭ ||

ಹಾಗೆಯೇ ಈತನು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ ಇದ್ದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಬುದ್ಧಿ-ಇಂದ್ರಿಯ-ಶರೀರ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿಯುವನು.

ಹಾಗೂ —

ಸೋಽಯಂ ಸಾಂಸಾರಿಕೈರರ್ಥೈಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾಪ್ರಬೋಧತಃ |

ವಿಶಿನಷ್ಟಿ ಸ್ವಮಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತೀಚೀನಮನಾತ್ಮಭಿಃ

|| ೫೧೮ ||

ಆ ಈತನು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವು ತಿಳಿಯದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಇರುವ (ಸುಖ, ದುಃಖ, ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿ ದೋಷಗಳೆಂಬ) ಅನಾತ್ಮ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಆತ್ಮವನ್ನು ಬೆರಸಿಕೊಂಡಿರುವನು.

ಸಂಸಾರಭೂಮಾವಾಸೀನಂ ಸಂಸಾರ್ಯಸ್ಮೀತ್ಯವಸ್ಥಿತಮ್ |

ಮುಮುಕ್ಷುಂ ತತ್ತ್ವವಿತ್ಯಾಕ್ಷಾತ್ಸಂಸಾರವೃತ್ತಿತ್ಯೈಷಣಿಮ್

|| ೫೧೯ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಂಸಾರ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ನಾನು ಸಂಸಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆಂದು ತಿಳಿದ ಈತನು ಒಂದು ಸಲ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಏಷಣೆಯನ್ನು ಆಸೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಯಸಿದಾಗ

ಯ ಆತ್ಮೇತ್ಯಾದಿಭಿರ್ವಾಕ್ಯೈರನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕತಃ |

ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇನ ಗುರುಃ ಸಂಬೋಧಯೇನ್ನರಮ್

|| ೫೨೦ ||

ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಗುರು 'ಯ ಆತ್ಮಾ ಅಪಹತಪಾಪಾ ವಿಜರೋ ವಿಮೃತ್ಯುಃ..' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕ ಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ (ಜೀವೇಶ್ವರ ಪದಾರ್ಥ ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು) ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಮುಂತಾದ ಮಹಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ಈ ಮಾನವನನ್ನು ನೇರಾ ಎಚ್ಚರಿಸುವನು, (ಬೋಧಿಸುವನು).

ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಸಂಪ್ಲವ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಮಹಾತಮಾಃ |

ಹಿತ್ವಾ ಮೋಹೋತ್ಥಮಖಿಲಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಬ್ರಹ್ಮ ಯಾತ್ಯಥ

|| ೫೨೧ ||

ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನ (ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ)ವೆಂಬ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ (ದೀಪದಿಂದ) ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ತತ್ತ್ವ ವಿಷಯದ ದೊಡ್ಡ ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿ ಮಾಡಿ (ದೂರೀಕರಿಸಿ) ಕೊಂಡಿದ್ದ ಈತನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಂಡಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು, ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದುವನು ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಮೋಧ್ವಂಸವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಮುಕ್ತಯೇ |

ಅಪೇಕ್ಷತೇ ಯತೋ ನಾನ್ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ಸಾಧನಮಣ್ಣಪಿ

|| ೫೨೨ ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ತತ್ತ್ವದ ಅಜ್ಞಾನ ನಾಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮುಕ್ತಿಗಾಗಿ ಈತನು ಬೇರೆ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಸಾಧನವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಜನ್ಮಾದ್ಯಸಂಭವಾತ್ಸಾದೃಹ್ಮಬೋಧಾತಿರೇಕತಃ |

ಕಾರ್ಯಾಂತರಂ ನ ಸಂಭಾವ್ಯಂ ವೃಥಾಂ ಚಾಪಿ ಭವೇದ್ವಚಃ

|| ೫೨೩ ||

ಅದರಿಂದ ಜನ್ಮ ಮುಂತಾದವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೊಂದು ಕರ್ತವ್ಯ ಕಾರ್ಯವು ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಭಾವಿತವಲ್ಲ, ಇದ್ದರೂ ವಚನವು ವೃಥಾವೇ ಆಗುವುದು.

ಇದಕ್ಕೆ ಬದಲು ಹೇಳಿದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿರೋಧವೇ ಬರುವುದು —

ಅಂಶಾಂತಿತ್ವಾದಿ ಚೇತಾಕ್ಷಾದೃಹ್ಮಜ್ಞಾನೇ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ |

ಸಮುದ್ರಾದೇರಿವ, ತದಾ ನಾವತ್ಯಚ್ಛುತಿರಾದರಾತ್

|| ೫೨೪ ||

ಯದನಭ್ಯುದಿತಂ ವಾಚಾ ಮನುತೇ ಮನಸಾ ನ ಯತ್ |

ಅಪೂರ್ವಾದಿ ತಥಾ ವಾಕ್ಯಮಪಿ ಸೈಂಧವಖಿಲ್ಯವತ್

|| ೫೨೫ ||

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ (ತರಂಗಾದಿಗಳಿಗೆ) ಇರುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಂಶ-ಅಂಶಿಭಾವ (ಅವಯವಅವಯವಿರೂಪವು) ನಿಜವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂಬುದು ಇಷ್ಟವಾಗಿದ್ದೇ ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ಆದರದಿಂದ “ಯದ್ವಾಚಾನಭ್ಯುದಿತಂ” “ಯನ್ಯನಸಾ ನ ಮನುತೇ” ಎಂದು ವಾಕ್ಯಗೂ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಅಗೋಚರವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು “ಅಪೂರ್ವ ಮನಪರಮ್” ಎಂದೂ “ಸೈಂಧವ ಘನವತ್ ಪ್ರಜ್ಞಾನ ಘನ ಏವ” ಎಂದೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಶೂನ್ಯವೆಂದೂ ಉಪ್ಪಿನ ಗಟ್ಟಿಯಂತೆ ಜ್ಞಾನದ ಗಟ್ಟಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ||

ಮತ್ತು ಭೇದದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಶ್ರುತಿ ವಿರೋಧವೂ ಬರುವುದು

ನಾನಾತ್ವದೃಷ್ಟಿನಿಂದಾಂ ಚ ಮೃತ್ಯೋರಿತಿ ತಥಾ ವಚಃ |

ಅಂಶಾಂಶಿತ್ವವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ನ ಪ್ರಾಯೋಕ್ಯತ್ತದೇದೃಶಮ್

|| ೫೨೬ ||

ಅಂಶ ಅಂಶಿರೂಪವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದ್ದರೆ “ಮೃತ್ಯೋಃಸ ಮೃತ್ಯುಮಾಪ್ನೋತಿ ಯ ಇಹ ನಾನೇವ ಪಶ್ಯತಿ” ಎಂಬ ವಚನವು ಭೇದ ದೃಷ್ಟಿಯ ನಿಂದೆಯನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಫಲಿತಾಂಶದ ಉಪಸಂಹಾರ —

ಏಕೈಕರೂಪೈಕಾತ್ಮಾರ್ಥಧಿಯೋ ದಾರ್ಢ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಯೇ |

ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಶ್ರುತಯಸ್ತಸ್ಮಾನ್ ತು ತತ್ತ್ವತ್ರಯಾಯ ತಾಃ

|| ೫೨೭ ||

ಆದುದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಗಳು ಒಂದೇ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಅದ್ವಿತೀಯ ಏಕಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪ ಜ್ಞಾನದ ದೃಢತೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಬಂದಿವೆಯೇ ಹೊರತು ಆ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಮಾಡಿಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಬಂದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು —

ನ ಚಾಸ್ತತ್ಯನೋ ನಿರಂಶಸ್ಯ ತಥಾಽಸಂಸಾರಿಣಃ ಸ್ವತಃ |

ಅಂಶಿಸಂಸಾರಿಭಾವತ್ವಂ ನ್ಯಾಯೇನಾಪ್ಯಪಪದ್ಯತೇ

|| ೫೨೮ ||

ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ನೋಡಿದಾಗಲೂ ಅಂಶವಿಲ್ಲದ ಸ್ವತಃ ಸಂಸಾರಿಯಲ್ಲದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಂಶಿರೂಪವೂ ಸಂಸಾರಿ ರೂಪವೂ ಹೊಂದುಗಡೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಕಲ್ಪಿತೋಪಾಧಿಹೇತುಶ್ಚೇದಂಶಿಸಂಸಾರಿಕಲ್ಪನಾ |

ಕಾಮಮಸ್ತು ನ ತಾದೃಕ್ಷು ಧೀರಾಣಾಂ ಸತ್ಯಧೀರ್ಭವೇತ್

|| ೫೨೯ ||

ಅಂಶಿ - ಸಂಸಾರಿಯೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಇನ್ನೊಂದರಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಆದದ್ದೆಂದು ಹೇಳುವುದೆಂದು ಅಂದರೆ ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ, ಅದರಿಂದ ವಿವೇಕಿಗಳಿಗೆ ಅಂತಹ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ಬುದ್ಧಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದೇ ಇಲ್ಲ.

ವಿವಕ್ಷಿತಂ ಚೇದೈಕಾತ್ಮ್ಯಂ ಸರ್ವೋಪನಿಷದಾಂ ಭವೇತ್ |

ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾದಿಸಂಭೇದಸ್ತದ್ವಿದ್ಧಃ ಕಿಮುಚ್ಯತೇ

|| ೫೩೦ ||

ಏಕಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವೇ ಎಲ್ಲಾ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ಜೀವಾದಿಗಳ ಭೇದವನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ಹೇಳಬೇಕು ? (ಹೇಳಬಾರದು).

ಈ ನಡುವೆ ದ್ವೈತಮತೋಪನ್ಯಾಸ -

ಕರ್ಮಕಾಂಡಪ್ರಮಾಣತ್ವವಿರೋಧಧ್ವಸ್ತಯೇ ಕಿಲ |

ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾದಿಸಂಭೇದ ಇತಿ ಕೇಚಿತ್ತಚಕ್ಷತೇ

|| ೫೩೧ ||

ಕರ್ಮಕಾಂಡದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧ ಬರುವುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ ಜೀವಾತ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಭೇದವನ್ನು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು.

ಏಕಾತ್ಮ್ಯಮಾತ್ರೇ ಜಗತಿ ಸಮಾಪ್ತಪುರುಷಾರ್ಥಕೇ |

ಚೋದನಾಪ್ರತಿಷೇಧೌ ವಃ ಸ್ಯಾತಾಂ ನಿರ್ವಿಷಯೌ ತದಾ

|| ೫೩೨ ||

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಪುರುಷಾರ್ಥವೂ ಏಕಾತ್ಮ ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿರುವಲ್ಲಿ ವಿಧಿ-ನಿಷೇಧಗಳಿಗೆ ನಿಮಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು.

ಸ್ವತ ಏವ ವಿಮುಕ್ತತ್ವಾದ್ವಂಧಾಭಾವಾತ್ಸ್ವತಸ್ತಥಾ |

ವೇದಾಂತಾನಾಂ ತಥಾಽಽರಂಭೋ ನಿಷ್ಫಲಃ ಸಂಪ್ರಸಜ್ಯತೇ

|| ೫೩೩ ||

ಮತ್ತು ಆತ್ಮನು (ವೇದಾಂತಿಗಳಿಗೆ) ಸ್ವತಃ ತಾನೇ ಮುಕ್ತನೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವತಃ ತನಗೆ ಬಂಧವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವೇದಾಂತಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವುದು ನಿರರ್ಥಕವೇ ಆಗಿಬಿಡುವುದು.

ಇತ್ಯೇವಮಾದಿಚೋದ್ಯಾನಿ ಪರಿಹಾರಾಶ್ಚ ವರ್ಣಿತಾಃ |

ಸಂಬಂಧ ಏವ ಬಹುತೋ ವಿಚಾರೇಷು ಚ ಕೀರ್ತಿತಾಃ

|| ೫೩೪ ||

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಪರಿಹಾರಗಳನ್ನು ಸಂಬಂಧ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲೇ ಅನೇಕ ಸಲ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ವಿಚಾರ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ.

ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಾಚ್ಚ ಪ್ರಕಾಶತಮಸೋರಿವ |

ಕರ್ಮಕಾಂಡೋಪನಿಷದೋರ್ನಿಷ್ಠಾಮಾಣ್ಯಂ ದ್ವಯೋರಪಿ

|| ೫೩೫ ||

ಬೆಳಕು-ಕತ್ತಲೂ ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಿರುವಂತೆ ಕರ್ಮಕಾಂಡ, ಉಪನಿಷತ್ತು ಇವುಗಳಿಗೂ ವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗುವುದು.

ಸತಿ ಯಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಯಾದ್ವಯೋರಪಿ |

ತಸ್ಯೈವ ಕರ್ಮಕಾಂಡಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮವಸೀಯತಾಮ್

|| ೫೩೬ ||

ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿದ್ದರೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಎರಡಕ್ಕೂ ಬರುವುದೋ ಆ ಒಂದು ಕರ್ಮಕಾಂಡಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಂದು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಬಹುದು.

ಅದ್ವೈತಿಯ ಶಂಕೆ —

ಕರ್ಮಕಾಣಡಪ್ರಮಾಣತ್ವೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚೇದ್ವಯೋರಪಿ |

ಸರ್ವಗ್ರಾಸಿ ತದೈಕಾತ್ಮ್ಯಮಾಗಾದಿಹ ಪುನರ್ಬಲಾತ್

|| ೫೩೭ ||

ಕರ್ಮಕಾಂಡಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿದ್ದರೆ (ಕರ್ಮಕಾಂಡ ಚ್ಛಾನಕಾಂಡಗಳಿಗೆ) ಎರಡಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಬರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ (ದ್ವೈತವನ್ನು) ನುಂಗುವಂತಹ ಏಕಾತ್ಮವು (ಅದ್ವೈತವು) ಪುನಃ ಹಠಾತ್ತಾಗಿ ಬಂದು ಬಿಡುವುದು ||

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಸಮಾಧಾನ

ಯದ್ಯೇವಮಪ್ರಮಾಣತ್ವಮಸ್ಮೂಪನಿಷದಾಂ ತದಾ |

ಮಾನಾಂತರವಿರೋಧಾಚ್ಚ ನೈತಾಸಾಂ ಮಾನತೇಷ್ಯತೇ

|| ೫೩೮ ||

ಹೀಗೆ ಆಗುವುದಾದರೆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿರಲಿ. ಆವಾಗ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಿರೋಧವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಇಷ್ಟವಾಗುವುದೂ ಇಲ್ಲ.

ಅಪಿ ಸ್ವಾರ್ಥವಿಘಾತಂ ಚ ಕರೋತ್ಕುಪನಿಷದೃತಃ |

ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮತಸ್ತಸ್ಯಾಃ, ಕರ್ಮಕಾಂಡಸ್ಯ ಮಾನತಾ

|| ೫೩೯ ||

ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಉಪನಿಷತ್ತೇ ತನ್ನ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ (ಅದ್ವೈತಕ್ಕೆ) ಹಾನಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದೋ, ಇದರಿಂದಲೂ ಆ ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೂ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೇ ಯುಕ್ತ, ಕರ್ಮ ಕಾಂಡಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸರಿ.

ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನಿರಾಕರಣೆ —

ನೋಕ್ರೋತ್ತರತ್ವಾತ್ಪ್ರಾಧ್ವೇತದ್ಭವತಾ ಪರಿಚೋದ್ಯತೇ ।

ವ್ಯರ್ಥತಾನ್ಯಾರ್ಥತೇ ನೇಹ ಯಥಾ ತತ್ಪ್ರಾಕೃತಪಂಚಿತಮ್

॥ ೫೪೦ ॥

ಹಾಗಲ್ಲ, ನೀನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದು ಇದು ಸಾಧುವಾಗಿಲ್ಲ, ಇದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆಯೇ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದೆ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರರ್ಥಕತೆಯಿಂದಾಗಲಿ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವುದಾಗಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಮೊದಲೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ.

ಹೇಗೆಂದರೆ ?

ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತೀತಿ ಧಿಯೋ ಜನ್ಮಸಮಕಾಲಾ ವಿಮುಕ್ತತಾ ।

ಯತೋಽನುಭೂಯತೇ ಸಾಕ್ಷಾನ್ನಾನರ್ಥಕ್ಯಂ ಭವೇತ್ತತಃ

॥ ೫೪೧ ॥

‘ಅಹಂಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತಿ’ ಎಂಬುವ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವ ಸಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ಅನುಭವವಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ಉಪನಿಷತ್ತು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ವಸ್ತುಮಾತ್ರಾವಸಾಯಿತ್ವಂ ಸಂಬಂಧೇ ಪ್ರಾಕೃತಪಂಚಿತಮ್ ।

ಯತೋಽತೋ ನೋಪನಿಷದಾಮನ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ ಕಥಂಚನ

॥ ೫೪೨ ॥

ವಸ್ತು ಮಾತ್ರವನ್ನೇ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ತಿಳಿಸುವುದೆಂದು ಸಂಬಂಧ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆಯೇ ವಿವರಿಸಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಹೇಗೂ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.

ಉಪನಿಷತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ಪ್ರಮಾಣ-ಅಪ್ರಮಾಣಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತಿಳಿಸುವರು —

ಸ್ವಪ್ರಮೇಯಪ್ರಮೋಕ್ಷತ್ವೈನುಪ್ಪತ್ಯೈಕಹೇತುಕೇ ।

ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾಪ್ರಮಾಣತ್ವೇ ನಾನ್ಯಥಾ ತೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧತಃ

॥ ೫೪೩ ॥

ತನ್ನ ವಿಷಯದ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದೂ, ಮತ್ತು ಹುಟ್ಟದಿರುವುದೂ ಸಹ (ಕಮವಾಗಿ) ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೂ, ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ. ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಕಿಂಚಾತೋ ಯದಿ ನಾಮೈವಂ ಪ್ರಕೃತಾರ್ಥೋಪಯೋಗಿ ಯತ್ ।

ಶೃಣ್ವೇಕಾಗ್ರಮನಾಃ ಸರ್ವಂ ಯದೇವಂ ಸತಿ ವಸ್ತು ತತ್

॥ ೫೪೪ ॥

ಇದರಿಂದ ಏನಾಗುವುದೆಂದು ಕೇಳಿದರೆ - ಹೀಗಾಗುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವಂತಹ ವಿಷಯವನ್ನು ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತನಾಗಿ ಕೇಳು, ಯಾವುದು ಈ ರೀತಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಲಕ್ಷಣವಿರುವಾಗ ಎಲ್ಲವೂ ಪರಮಾರ್ಥವಾಗುವುದೋ, ಅದನ್ನು ಕೇಳು.

ಸ್ವಪ್ರಮೇಯೇ ಪ್ರಮಾಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರೋತ್ಯುಪನಿಪದ್ಯದಿ |
ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕಥಂ ತಸ್ಯಾಃ ಕುತೋಽತೋ ಮಾನತಾಽನ್ಯಥಾ || ೫೪೫ ||

ಉಪನಿಷತ್ತು ತನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೇರಾ ಮಾಡಿಕೊಡುವುದಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಗೆ ಆದೀತು ? ಇದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬರಬೇಕು ?

ನ ಚೇತ್ಕರೋತ್ಯುಪನಿಷತ್ಪ್ರಮಾಮಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ |
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಂ ತ್ವದೀಯಂ ವಚನಂ ಭವೇತ್ || ೫೪೬ ||

ಆ ಉಪನಿಷತ್ತು ಸರಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಮಾತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ (ಅನುಭವಕ್ಕೆ) ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗುತ್ತದೆ.

ನಾಗ್ನಿದರ್ಹತಿ ಕಾಷ್ಠಾನಿ ನ ತಾಪಯತಿ ಭಾಸ್ಕರಃ |
ಇತಿ ಯದ್ವತ್ತಥೋಕ್ತಿಶ್ಚೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ವಿರುದ್ಧತೇ || ೫೪೭ ||

ಬೆಂಕಿಯು ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಸುಡುವುದಿಲ್ಲ, ಸೂರ್ಯನು ತಾಪವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ನಿನ್ನ ಆ ಮಾತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಅಗ್ನಿದಾಹಾದಿವತ್ಸಾಕ್ಷಾದ್ವೇದಾಂತಜ್ಞಾನಜಂ ಫಲಮ್ |
ಸಂಸಾರಾನರ್ಥಹಾನಾಖ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮನುಭೂಯತೇ || ೫೪೮ ||

ಬೆಂಕಿಯು ಸುಡುವುದು ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವಂತೆ ವೇದಾಂತ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಫಲವು ಸಂಸಾರದ ದುಃಖವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಭವವಾಗುವುದು.

ವಿಘ್ನಂತಿ ಸ್ವಾರ್ಥಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಯಚ್ಚ ತಚ್ಛಾಪಿ ಪೇಲವಮ್ |
ಯಥಾ ತದುಚ್ಯಮಾನಂ ತ್ವಂ ಯಥಾವಕ್ಷೋತುಮರ್ಹಸಿ || ೫೪೯ ||

ತನ್ನ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಬಾಧಿಸುವವೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತೂ ಸಹ ಅತಿ ಬಲಜವಾದದ್ದು, ಅದು ಹೇಗೆ ? ಎಂಬುದನ್ನು ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಈಗ ಹೇಳುವುದನ್ನು ನೀನು ಕೇಳು.

ಸ್ವಪ್ರಮೇಯಾವಬೋಧೋ ಹಿ ಮಾನಾನಾಂ ಸ್ವಾರ್ಥ ಉಚ್ಯತೇ |

ತಂ ಚೇತ್ಸುರ್ವಂತಿ ವೇದಾಂತಾಃ ಕುತಸ್ತೇಷಾಮಮಾನತಾ

|| ೫೫೦ ||

ತನ್ನ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಸ್ವಾರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳುವುದು. ಅದನ್ನು ವೇದಾಂತಗಳು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಹೇಗೆ ?

ನ ಚ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯೋತ್ಥಜ್ಞಾನಸ್ಯೇಹಾಸ್ತಿ ಬಾಧಕಮ್ |

ಬಾಧಕಾನಾಮಪಿ ಸತಾಂ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಧಾತ್ಮ್ಯರೂಪತಃ

|| ೫೫೧ ||

ಮತ್ತು ವೇದಾಂತ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಕೆಂದರೆ? ಬಾಧಕಗಳಾಗಿ ಇರುವವೆಂದು (ಹೇಳುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಗೂ) ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೇ ನಿಜ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವು ಬಾಧಕಗಳಲ್ಲ.

ಪ್ರಮಾಣಮಪ್ರಮಾಣಂ ಚ ಪ್ರಮಾಭಾಸಸ್ತಥೈವ ಚ |

ಕುರ್ವಂತ್ಯೇವ ಪ್ರಮಾಂ ಯತ್ರ ತದಸಂಭಾವನಾ ಕುತಃ

|| ೫೫೨ ||

ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಿ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಿ, ಪ್ರಮೇಯ ಆಭಾಸ, ಹಾಗೂ ಮೇಲ್ಮೇಲೆ ತೋರುವ ಪ್ರಮಾತೃಕ ಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳು ಎಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತವೆಯೋ ಅದು ಅಸಂಭಾವಿತ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ?

ಕಿಮೇಕವಿಷಯತ್ವೇನ ಕಿಂ ವಾ ವಿಷಯಭೇದತಃ |

ವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರಮಾಣಾನಾಮಿತ್ಯೇತದಭಿಧೀಯತಾಮ್

|| ೫೫೩ ||

ವಿಚಾರ- ಒಂದೇ ವಿಷಯವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವೂ ? ಅಥವಾ ವಿಷಯಗಳು ಬೇರೆಯಾದ್ದರಿಂದ ವಿರೋಧವೂ ? ಇದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು (ಪೂರ್ವವಾದಿ).

ಮೊದಲಿನ ಪಕ್ಷದ ಖಂಡನೆ —

ಮಾನಾಂತರೇಣ ಸಂವಾದೋ ಯದಿ ಚೇದನುವಾದಿತಾ |

ವಿರೋಧೋ ನ ತು ಮಾನಾನಾಂ ಸದ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಸಮಾಗಮೇ

|| ೫೫೪ ||

ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಂವಾದ (ವಿಷಯ ಅಬಾಧಿತ) ಎಂದು ಆದರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಅನುವಾದ ಅಕತ್ಯವೇ (ತಿಳಿದಿದ್ದನ್ನೇ ತಿಳಿಸುವುದು) ಬರುವುದು, ಯಾವಾಗಲೂ ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.

ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದ ನಿರಾಕರಣೆ —

ಭಿನ್ನಪ್ರಮೇಯತಾಯಾಂ ಚ ಶ್ರೋತ್ರಾದೀನಾಂ ಯಥಾ ತಥಾ |

ಪರಸ್ಪರಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಾನ್ನಿತ್ಯರಾಮವಿರುದ್ಧತಾ

|| ೫೫೫ ||

ವಿಷಯಗಳು ಭಿನ್ನವೆಂಬುವಾಗಲೂ ಶ್ರೋತ್ರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ವಿರೋಧ ವಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಅನ್ಯೋನ್ಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಸುತರಾಂ ವಿರೋಧವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ನ ಚೈಕಮೇವ ಸದ್ವಾಕ್ಯಂ ಕರೋತಿ ನ ಕರೋತಿ ಚ |

ಪ್ರಮಾಂ ತತ್ಪ್ರತಿಷೇಧಂ ಚ ಕುರ್ವತ್ತ್ವಚಿದಿಹೇಷ್ಟತೇ

|| ೫೫೬ ||

ಮತ್ತು ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯವಿದ್ದು ಸರಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುವದೂ ಮತ್ತು ಮಾಡಿ ಕೊಡದೆ ಇರುವುದೂ, ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಾಗಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಶಂಕಿಸುವುದು —

ಅಗ್ನಿಃ ಶೀತಸ್ತಥೋಷ್ಣಶ್ಚೈವಮಾದ್ಯುಕ್ತಿಕೋ ನನು |

ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಾವಭಾಸೋಽಯಂ ಜಾಯಮಾನಃ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯತೇ

|| ೫೫೭ ||

‘ಬೆಂಕಿ ಶೀತ ಮತ್ತು ಬಿಸಿ’ ಎಂದು ಇದೇ ಮೊದಲಾದ ವಚನಗಳಿಂದ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವು ತೋರುತ್ತಿರುವುದು ಕಾಣುವುದು ||

ಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು —

ನೈಕಸ್ಮಾನ್ನಾಪಿ ಚ ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥೋಽವಸೀಯತೇ |

ಅನೂದ್ಯೋಕ್ತೈಕದೇಶೇನ ಶೀತೋಽಗ್ನಿರಿತಿ ಬೋಧ್ಯತೇ

|| ೫೫೮ ||

ಒಂದು^{೨೪} ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ, ಎರಡು^{೨೫} ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ, ವಚನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗದಿಂದ ಅನುವಾದಿಸಿ ಬೆಂಕಿಯು ಶೀತವೆಂದು ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವುದು

^{೨೪}‘ಅಗ್ನಿಃ ಉಷ್ಣಃ ಶೀತಶ್ಚ ಎಂಬುದು ಒಂದು ವಾಕ್ಯವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೂ,’ ಅಗ್ನಿಃ ಉಷ್ಣಃ, ಅಗ್ನಿಃ ಶೀತಃ ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ! ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ‘ಅಗ್ನಿಃ ಉಷ್ಣಃ’ ಎಂದು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಬೇರೆ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶೀತಃ ಅಗ್ನಿಃ ಎಂದು ಹೊಸದಾಗಿಯೇ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವಾಗ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಅನುವಾದಕವಾದ ಭಾಗಕ್ಕೂ ಬೋಧಕ ಭಾಗಕ್ಕೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ಸಮಾನ ಬಲವಿಲ್ಲದಿರುವುದೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಸಂಭವತ್ಯೇವ ಶೀತೋಽಗ್ನಿಃ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಗೋಚರಃ |

ಮಾನಾಂತರವಿರೋಧೋಽಪಿ ತಥಾಚ ಸತಿ ನೇಷ್ಯತೇ

|| ೫೫೯ ||

ಅಗ್ನಿಯು ಶೀತವೆಂಬುದು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು (ಶಿಶಿರ ಋತುವಿನ ಬೆಂಕಿ ಶೀತವೆಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಭವದಲ್ಲಿದೆ) ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದ ವಿರೋಧವೂ ಸಹ ಹಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಸಂಮತವಲ್ಲ.

ಶೀತವದ್ವಾ ಭವೇಚ್ಛೇತಃ ಶೈತ್ಯಸ್ಯಾನಪಹಾರತಃ |

ಏವಮಪ್ಯವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾದಸ್ಯ ಮಾನಾಂತರೈರಪಿ

|| ೫೬೦ ||

ಶೀತ ಅಗ್ನಿ ಎನ್ನುವಾಗ ಶೀತವಾಗಿರುವಂತೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಶೀತವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ! ಏಕೆಂದರೆ ಶೈತ್ಯವು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿಯೂ ಇದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳೊಡನೆ ವಿರೋಧವು ಇಲ್ಲ.

ಶೈಶಿರೋಽಗ್ನಿರ್ಭವೇಚ್ಛೇತಸ್ತಥೋಷ್ಣಃ ಪಾರ್ಥಿವೋ ಭವೇತ್ |

ಭಿನ್ನಾರ್ಥತ್ವಾವಬೋಧಿತ್ವಾದ್ವ್ಯಕ್ತಯೋರ್ನ ವಿರುದ್ಧತಾ

|| ೫೬೧ ||

ಶಿಶಿರ^೧ ಋತುವಿನ ಅಗ್ನಿ ಶೀತವಾಗಿರಬಹುದು, ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬೆಂಕಿಯು ಉಷ್ಣವಾಗಿರಬಹುದು, ಹೀಗೆ ಭಿನ್ನವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.

ಏಕಾರ್ಥ್ಯೇ ನ ವಿರೋಧೋಽಸ್ಮಿ ದ್ವಾರ್ಥತ್ವೇಽಪಿ ನ ಮಾತ್ರಯಾತ್ |

ಮಾನಾಂತರಾಚ್ಚ ನೈವಾಸ್ತಿ ಮಾಂತರಾವಿಷಯತ್ವತಃ

|| ೫೬೨ ||

^೧ಎಂದು ತಾರ್ಕಿಕರು ಮಿಂಚು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮೋಡದ ನೀರನ್ನೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಮೋಡವೆಂಬುದು ನೀರೇ ಹೊರತು ಬೇರೆಯಲ್ಲ. ಮೋಡಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಘರ್ಷಣೆಯುಂಟಾಗಿ ಮಿಂಚಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯು ಏಳಬಹುದು. ಇದೇ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಥಿವ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಉಷ್ಣವಾದ ಬೆಂಕಿಗೆ ಹಸರಿಟ್ಟು ಪೃಥಿವಿ ಅಂಶವಾದ ಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿ ಬಿಸಿಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ್ದು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೋಡಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಅಗ್ನಿ ಶೈಶಿರಾಗ್ನಿ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ (ಆನಂ-ಟೀಕೆ).

ವಸ್ತುತಃ ಶಿಶಿರ ಋತುವಿನಲ್ಲೂ ಬೆಂಕಿಯು ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಯಾಗಿ ಇರುವುದು. ಆದರೂ ಹಿಮದ ಬಾಧೆಯಿಂದ ಹಿಮಾಲಯ ಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅದರ ಬಿಸಿ ತೋರದಿರಬಹುದಷ್ಟೆ. ಅದರಿಂದ ಶೀತವೆನ್ನಬಹುದು. ನಿಜವಾಗಿ ಬೆಂಕಿಯ ಸ್ವಭಾವ ಉಷ್ಣತೆ ಬದಲಾಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಯಾವ ಬೆಂಕಿಯಾದರೂ ಸುಡಲೇಬೇಕು, ಕೆಲವು ತಡೆಯಿಂದ ಸುಡದೇ ಇದ್ದರೆ ಸ್ವಭಾವವೇ ಹೋಯಿತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದೆಂದು, ಅದರಿಂದ ವಾರ್ತಿಕಕಾರರು ತೋರಿಕೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಶೀತವೆಂದು ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವರೆಂದು ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಒಂದೇ^೧ ಅರ್ಥವಿರುವಾಗ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ, ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ಇರುವಾಗಲೂ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವುದರಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ, ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ವಿರೋಧವೇ ಇಲ್ಲ, ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ ||

ಅಭ್ಯುಪೇಕ್ಷೈತದುದಿತಂ ನ ತು ವಾಕ್ಯವಿದಾಂ ನಯಃ |

ಯದನೇಕಾರ್ಥಬೋಧಿತ್ವಮೇಕಸ್ಯ ವಚಸಃ ಸತಃ

|| ೫೬ ||

‘ಒಂದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳಿದ್ದರೂ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದು, ಆದರೆ ಇದು ವಾಕ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಅರಿತ (ಮೀಮಾಂಸಕರ) ನ್ಯಾಯವಲ್ಲ. ಏಕವಾಕ್ಯವೆನಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥವನ್ನೇ ಬೋಧಿಸುವಿಕೆಯೆಂಬುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲ |

ಮೀಮಾಂಸಕ ನ್ಯಾಯ ಯಾವುದು ? ಎಂದರೆ —

ಅರ್ಥೈಕತ್ವಾದಿತಿ ತಥಾ ವಾಕ್ಯಲಕ್ಷಣಮುಚ್ಯತೇ |

ಅನೇಕಾರ್ಥಾವಪೋಧಿತ್ವೇ ನ ಸ್ಯಾಲ್ಲಕ್ಷಣವದ್ವಚಃ

|| ೫೬೪ ||

“ಅರ್ಥೈಕತ್ವಾದೇಕಂ ವಾಕ್ಯಂ ಸಾಕಾಂಕ್ಷಂಚೇದ್ ವಿಭಾಗೇತ್ಯಾತ್” ಎಂದು ಏಕವಾಕ್ಯದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು (ಜೈಮಿನಿಸೂತ್ರ)ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅನೇಕಾರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯವು ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಲಾರದು .

ಏಕಮೇವ ಯದಾ ವಾಕ್ಯಂ ಕೃತ್ಯೋ ವೇದೋಽಭ್ಯುಪೇಯತೇ |

ವಾಕ್ಯಾಂತರಾಸಂಭವತಸ್ತದಾ ಕೇನ ವಿರುದ್ಧತಾ

|| ೫೬೫ ||

ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ವೇದವನ್ನೂ ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯವೆಂಬುದೇ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದರೊಡನೆ ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ?

ವಾಕ್ಯದ್ವಯಂ ಚೇದಥವಾ ಸಿದ್ಧಸಾಧ್ಯಾರ್ಥಭೇದತಃ |

ತದಾಽಪಿ ನ ವಿರೋಧೋಽತ್ರ ವಿಭಿನ್ನಾರ್ಥಾವಬೋಧಿನೋಃ

|| ೫೬೬ ||

^೧ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಏಕವಾಕ್ಯವಿದ್ದರೂ, ವಾಕ್ಯವು ಅನೇಕವಾಗಿದ್ದರೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಕೃತ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ‘ತತ್ತ್ವಮಸಿ’ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಒಂದು ವಾಕ್ಯವೆಂದರೂ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಸ್ವರೂಪೈಕ್ಯವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರವಿದೆ. ಅನೇಕ ವಾಕ್ಯವೆಂದರೂ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿದ್ದರೂ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು, ಹಾಗೂ ಒಂದು ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಾಕ್ಯದೊಡನೆ ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲ. ಭಿನ್ನ ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿರೋಧವೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಇದೇ ವಾರ್ತಿಕದ ಆಶಯ.

ಅಥವಾ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳೆಂದು ಆದರೆ ಸಿದ್ಧ ಮತ್ತು ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಭಿನ್ನ ವಾದ್ದರಿಂದ ಆಗಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವೇ ಇಲ್ಲ.

ನಾಪಿ ಸ್ವಾರ್ಥಂ ಪರಾರ್ಥಂ ವಾ ವಿಹಂತ್ಯುಪನಿಷತ್ಯಚಿತ್ |

ಕಥಂ ಚೇದುಚ್ಯಮಾನಂ ತಚ್ಚಕ್ಷೇಕಾಗ್ರಮನಾ ಯಥಾ

|| ೫೬೭ ||

ಉಪನಿಷತ್ತು ತನ್ನ ಅರ್ಥವನ್ನೋ ಇನ್ನೊಂದರ ಅರ್ಥವನ್ನೋ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಹೇಗೆಂದು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಏಕಾಗ್ರವಾದ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಕೇಳು.

ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತಿ ಚೇತ್ಯುರ್ಯಾತ್ಮಮೇಯವಿಷಯಾಂ ಪ್ರಮಾಮ್ |

ವಿಹಂತ್ಯುಪನಿಷತ್ಸಾರ್ಥಮಿತಿ ನಿರ್ಲಜ್ಜಗೀರಿಯಮ್

|| ೫೬೮ ||

ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮವೆಂದು ಪ್ರಮೇಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದೇ ಆದರೆ ಉಪನಿಷತ್ತು ತನ್ನ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಕೆಡಿಸುವುದೆಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಮಾತು ಕೇವಲ ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳುವ ಮಾತು.

ನಿಃಶೇಷಪುರುಷಾರ್ಥಾಪ್ತಿಃ ಸರ್ವಾನರ್ಥಾತ್ಮಯಃ ಸದಾ |

ವೇದಾಂತಜ್ಞಾನತಶ್ಚೇತ್ಸ್ಯಾತ್ಮಾಧೋಽತೋಽನ್ಯಃ ಕ ಇಷ್ಟತೇ

|| ೫೬೯ ||

ಪರಿಪೂರ್ಣ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಲಾಭವೆಂಬುವ ಸಮಸ್ತ ದುಃಖಗಳ ನಿವೃತ್ತಿಯು ಯಾವಾಗಲೂ ವೇದಾಂತ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆಗುವುದೇ ಆದರೆ ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸ್ವಾರ್ಥವೆಂಬುದು ಬೇರೆ ಯಾವುದು ಇಷ್ಟವಾದೀತು ?

ನಿಷೇಧತಿ ವಿಧತ್ತೇ ವಾ ನ ಚಾಪ್ಯುಪನಿಷತ್ತಿಯಾಮ್ |

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೈಕಸಂಬೋಧೇ ತದ್ವಾಕ್ಯೋಪಕ್ಷಯತ್ವತಃ

|| ೫೭೦ ||

ಮತ್ತು ಉಪನಿಷತ್ತು ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲ ನಿಷೇಧಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ! ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ತತ್ವವೊಂದೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಆ ವಾಕ್ಯವೆಲ್ಲವೂ ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಂಡಿವೆ.

ನ ಚಾಪಿ ಕರ್ಮಕಾಂಡೋಕ್ತಿಃ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ನ ಕುರುತೇ ಪ್ರಮಾಮ್ |

ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಚ ಸಾ ಪ್ರಮಾಂ ಕುರ್ವಿತ್ಯಮಾನಂ ಕಥಮುಚ್ಯತೇ

|| ೫೭೧ ||

ಮತ್ತು ಕರ್ಮಕಾಂಡದ ವಚನವೂ ತನ್ನ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ, ತನ್ನ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಅದು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಗೆ ! ಹೇಳುವುದು ?.

ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷ್ಯಾಚ್ಛ ಪ್ರಮೋತ್ತತೇಜೋತಿಷ್ಣೋಮಾದಿವಾಕ್ಯತಃ |

ಪ್ರಮೃಪೋತ್ಪದ್ಯತೇ ನೇತಿ ವಕ್ತುಮೇತನ್ನ ಶಕ್ಯತೇ

|| ೫೭೨ ||

ಜ್ಯೋತಿಷ್ಣೋಮ ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸರಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಷಯಾಪಹೃತೇನೋ ಚೇದ್ವೇದಾಂತೋಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಮೋತ್ತಿತಿಃ |

ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಲೀಯಸ್ತಾದನುಮಾನಪ್ರಬೋಧತಃ

|| ೫೭೩ ||

ಶಂಕೆ - ವೇದಾಂತ ವಚನದಿಂದ ಕರ್ಮಕಾಂಡದ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಅಪಹರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಸರಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವು (ಕರ್ಮಕಾಂಡದಿಂದಲೂ) ಆಗಲಾರದೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ - ಸಮಾಧಾನ - ಹಾಗಿಲ್ಲ, ಅನುಮಾನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಬಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ಅದರ ವಿರೋಧವಿದ್ದರೆ ಅನುಮಾನವೇ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಿಲ್ಲ).

ಯಥಾಸಿದ್ಧಾನ್ತುಪಾದಾಯ ಕಾಮದ್ವೇಷವಶಾನುಗಃ |

ಇಷ್ಟಮೇವ ಸದಾ ಮೇ ಸ್ಯಾನ್ಮಾ ಭೂಚ್ಛಾನಿಷ್ಟಮಣ್ವಪಿ

|| ೫೭೪ ||

ಸಾಧನಾನೀಷ್ಟಲಾಭಾರ್ಥಮನಿಷ್ಟಾರ್ಥಾಪನುತ್ರಯೇ |

ಆಚಕ್ಷಾಣಾ ಶ್ರುತಿಃ ಪುಂಸೋ ನಾನ್ಯಾರ್ಥಂ ವಕ್ತಿ ಕಂಚನ

|| ೫೭೫ ||

ರಾಗ ದ್ವೇಷಗಳ ವಶಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ತನಗೆ 'ಇಷ್ಟವೇ (ಸುಖವೇ) ಯಾವಾಗಲೂ ಇರಬೇಕು' ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅಣುವಿನಷ್ಟೂ ದುಃಖವು ಆಗಬಾರದೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಪುರುಷನಿಗೆ ತನ್ನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಅನಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಶ್ರುತಿಯು ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದೇ ಹೊರತು ಬೇರೇ ಅರ್ಥವನ್ನು (ಸಾಧನಗಳ ಸತ್ಯತೆಯನ್ನು) ಒಂದನ್ನೊ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ ||

ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದಲೂ ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು —

ಯಥಾ ಕಾಮ್ಯಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದೌ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಸಂಗತಿಮ್ |

ವಿದಧನ್ನಾನ್ಯತತ್ತ್ವಾದಿ ಕಾಮಾನಾಂ ವಕ್ತಿ ಕುತ್ರಚಿತ್

|| ೫೭೬ ||

ಕಾಮ್ಯವಾದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಫಲ ಮತ್ತು ಅದರ ಸಾಧನಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಶ್ರುತಿಯು ಬೋಧಿಸುವದು, ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ (ಫಲಗಳಲ್ಲಿ) ಅನ್ಯತತ್ವ (ಸತ್ಯತತ್ವ) ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಗೆ ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ (ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲೂ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು)

ನ ಚಾಪಿ ನ ಪ್ರವರ್ತಂತೇ ಪುರುಷಾಃ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಸು |

ಯತೋಽತತ್ತ್ವವಿದಾಂ ಕಾಮೋ ನ ಕದಾಚಿನ್ನಿವರ್ತತೇ

|| ೫೨೭ ||

ಮತ್ತು ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರದಿಂದ ಪುರುಷರು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಿಲ್ಲ ವೆಂದಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ! ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲದವರಿಗೆ ಕಾಮವೆಂಬುದು ಎಂದಿಗೂ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಕಾಮತಃ ಕ್ರಿಯಾ ಕಾಚಿದ್ವಶ್ಯತೇ ನೇಹ ಕುತ್ರಚಿತ್ |

ಯದ್ಯದ್ಧಿ ಕುರುತೇ ಕಿಂಚಿತ್ತತ್ತ್ವಾತ್ಕಾಮಸ್ಯ ಚೇಷ್ಟಿತಮ್

|| ೫೨೮ ||

ಕಾಮವಿಲ್ಲದೆ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ, ಯಾವ ಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನು ಕಿಂಚಿತ್ ಮಾಡುವುದಾದರೂ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಕಾಮದ ವ್ಯಾಪಾರವೆಂದು (ಮಹಾಭಾರತದ ವಚನವೂ ಹೇಳುವುದು ||

ಶ್ರುತಿಯೂ ಸಹ ಮುಂದೇ ಹೇಳುವದು —

ಸ ಯಥಾಕಾಮ ಇತ್ಯಾದಿರೇಷೋಽರ್ಥಶ್ಚ ಸವಿಸ್ತರಃ |

ವಕ್ಷ್ಯತೇಽಕಾಮಯಮಾನಶ್ಚ ತಥಾಽಕುರ್ವನ್ವಿಮುಚ್ಯತೇ

|| ೫೨೯ ||

“ಸಯಥಾಕಾಮೋ ಭವತಿ ತತ್ತ್ವತುರ್ಭವತಿ, ಯತ್ತ್ವತುರ್ಭವತಿ ತತ್ಕರ್ಮ ಕುರುತೇ...” (ಬೃ-೪-ಬ್ರಾ-೪) “ಅಥಾಽಕಾಮಯ ಮಾನಃ ಯೋಽಕಾಮೋ ನಿಷ್ಕಾಮ ಆಪ್ತಕಾಮ ಆತ್ಮಕಾಮಃ” ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವು ಮುಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಏನೊಂದು ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡದಿರುವವನು ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಪ್ರದ್ವಂಸಾನ್ ಕೃತ್ಸ್ಯತ್ಸಾವಬೋಧಿನಃ |

ಪ್ರವೃತ್ತೌ ವಾ ನಿವೃತ್ತೌ ವಾ ಗುಣಭಾವಃ ಸದೇಷ್ಯತೇ

|| ೫೩೦ ||

ಮತ್ತು ಪೂರ್ಣವಾದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕಾರವೂ ನಾಶವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲಾಗಲಿ ನಿವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲಾಗಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ತಾನು ಅಡಿಯಾಳಾಗಿರುವುದೆಂಬುದು ಸಂಮತವಲ್ಲ (ಅಂದರೆ ತನಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ).

ಅತೋ ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮೈಕತ್ವಾದ್ಯದೀರಿತಮ್ |
ತತ್ಸರ್ವಂ ಪರಿಹೃತಂ ಚ್ಛೇಯಂ ಯಥೋಕ್ತೇನೈವ ವರ್ತಮಾ

|| ೫೮೧ ||

ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವೊಂದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ನಿರ್ವಿಷಯ (ಕರ್ಮಕಾಂಡಕ್ಕೆ ವಿಷಯವೇ ಇಲ್ಲ) ವೆಂಬುದೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಈಗ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲೇ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಬಹುದಷ್ಟೆ! ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ-ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ

ನ ನಿವರ್ತಯಿತುಂ ಶಕ್ತಂ ರಾಗಾದ್ಯಾಕೃಷ್ಣಚೇತಸಃ |
ಶಾಸ್ತ್ರಂ ವಿರಕ್ತಚಿತ್ತಾನ್ಲಾ ನ ಪ್ರವರ್ತಯಿತುಂ ಕ್ಷಮಮ್

|| ೫೮೨ ||

ಶಾಸ್ತ್ರವು ರಾಗ ದ್ವೇಷಾದಿಗಳಿಂದ ಆಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳವರನ್ನು ಪ್ರಪಂಚದಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ, ಹಾಗೂ ವಿರಕ್ತ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳವರನ್ನು (ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ) ಪ್ರವರ್ತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ.

ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಠಕಲಾನೀತಿ ಸಾಧನಾನಿ ಪ್ರಕಾಶಯೇತ್ |
ನ ನಿವೃತ್ತಿಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ವಾ ಪುಂಸಃ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕರೋತಿ ತತ್

|| ೫೮೩ ||

ಇಷ್ಟ ಮತ್ತು ಅನಿಷ್ಟ ಫಲಗಳುಳ್ಳ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದು (ಬೋಧಿಸುವುದು), ಆದರೆ ಪುರುಷನಿಗೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಅದು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಕಾರಣವೂ ಇದೆ —

ಅಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಸಮುಲ್ಲಂಘ್ಯ ರಾಗಾದಿಬಲವತ್ತಯಾ |
ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾಃ ಪುರುಷಾ ದೃಶ್ಯಂತೇಽದ್ಯಾಪಿ ಕಾಮಿನಃ

|| ೫೮೪ ||

ಮತ್ತು ರಾಗಾದಿ ದೋಷಗಳು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮೀರಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಕಾಮುಕ ಪುರುಷರು ಈಗಲೂ ಕಾಣುತ್ತಿರುವರು.

ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಸಂಬಂಧಾನಿಷ್ಠಾನಿಷ್ಠಫಲೋದಯಾನ್ |
ಶಾಸ್ತ್ರಂ ತ್ವಾದಿತ್ಯವತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಕಾಶಯತಿ ತಾನದಾ

|| ೫೮೫ ||

ತೇಷು ಶಾಸ್ತ್ರೈಕದೀಪೇಷು ಸಾಧ್ಯಸಾಧನವರ್ತಮು |
ಯಥಾರುಚಿ ಪ್ರವರ್ತಂತೇ ಪುರುಷಾ ನ ತು ಶಾಸ್ತ್ರತಃ

|| ೫೮೬ ||

ಶಾಸ್ತ್ರವು ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಇಷ್ಟ ಮತ್ತು ಅನಿಷ್ಟ ಫಲಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತೆ ಸಾಧ್ಯ (ಫಲ) ಸಾಧನಗಳ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದು. ಆ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಒಂದೇ ದೀಪವಿರುವ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ (ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ) ಪುರುಷರು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವರು, ಆದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಧಿಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ನೈವಾತೋ ವೇದಾಂತಾ ಬಾಧಕಾಃ ಸದಾ |

ನ ಚ ನಿರ್ವಿಷಯಂ ತತ್ಸ್ಯಾನ್ವೇಯಭೇದಾತ್ತ್ವಗಾದಿವತ್

|| ೫೮೭ ||

ಅದರಿಂದ ಕರ್ಮಕಾಂಡಕ್ಕೆ ವೇದಾಂತಗಳು ಯಾವತ್ತೂ ಬಾಧಕಗಳಲ್ಲ ಮತ್ತು ಆ ಶಾಸ್ತ್ರವು ವಿಷಯವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗದು. ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ ವಿಷಯ ಭೇದವಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷಯವಿಲ್ಲದೆಂದು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.

ತಾರ್ಕಿಕರ ಪಕ್ಷ —

ಕೇಚಿತ್ತು ಪಂಡಿತಂಮನ್ಯಾ ವಿರೋಧೀನಿ ಪರಸ್ಪರಮ್ |

ಸಂಭಾವಯಂತಿ ಮಾನಾನಿ ಸರ್ವಾಣೈಕಾತ್ಮ್ಯವಸ್ತುನಿ

|| ೫೮೮ ||

ಕೆಲವರು ಪಂಡಿತರೆಂದು ತಮ್ಮನ್ನು ತಿಳಿದವರು ಏಕಾತ್ಮ್ಯವಸ್ತುವಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವುಳ್ಳವುಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿರೋಧವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —

ಶ್ರೋತ್ರಾದಿಭಿರ್ಯತೋ ಭಿನ್ನಾ ಮಿಥಃ ಶಬ್ದಾದಯಸ್ತ್ವಮೀ |

ಮೀಯಂತೇ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ವಿರುದ್ಧತೇ

|| ೫೮೯ ||

ಶ್ರೋತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಈ ಶಬ್ದ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳು ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ, ಅದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮವೆಂಬುವ ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂಡವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿರುದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ.

ಅದು ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೂ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ - ಹೇಗೆ ?

ಶಬ್ದಾದ್ಯರ್ಥೋಪಲಬ್ಧಾರಃ ಕರ್ತಾರಶ್ಚ ಪೃಥಕ್ಪೃಥಕ್ |

ಯಸ್ಮಾದಿಹಾನುಮೀಯಂತೇ ತಸ್ಮಾಲ್ಲಿಂಗವಿರೋಧಿತಾ

|| ೫೯೦ ||

ಶಬ್ದಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವವರು ಬೇರೆಯವರು, ಶಬ್ದಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವವರೇ ಬೇರೆಯವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಬ್ದಮೊದಲಾದ

ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವವರು ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವವರು ಬೇರೆಬೇರೆಯೇ ಎಂದು ತರ್ಕಿಸಬಹುದು. ಈ ಪ್ರಕಾರದ ಅನುಮಾನವು ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂಡಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ವೇದವಿರೋಧವೂ ಇದೆ —

ತಥಾಽಽಗಮವಿರೋಧಂ ಚ ಗ್ರಾಮಕಾಮಾದಿಭೇದತಃ |

ಉದ್ಭಾಸಯಂತಿ ಸಂಹೃಷ್ಟಾ ಬ್ರಹ್ಮೈಕತ್ವಪ್ರದೂಷಕಾಃ

|| ೫೯೧ ||

ಗ್ರಾಮಕಾಮ ಮುಂತಾದ ಭೇದಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಒಂದೇ ಎಂಬುದನ್ನು ದೂಷಿಸುವವರು ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು ಆಗಮ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವವರು.

ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯ ಉತ್ತರ —

ಬ್ರಹ್ಮೈಕತ್ವವಿರೋಧೋ ವಃ ಕಥಂ ಭಿನ್ನಾರ್ಥಬುದ್ಧಿಭಿಃ |

ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿರೋಧೇತ್ಯ ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಾ ಭೇದವಾದಿನಃ

|| ೫೯೨ ||

ಭಿನ್ನವಾದ ಪದಾರ್ಥ ಬುದ್ಧಿ ಇರುವವರು ಹೇಳುವ ಬ್ರಹ್ಮ ಏಕತ್ವ ವಿರೋಧವು ನಿಮಗೆ ಹೇಗೆ ಬಂದಿತೆಂಬುದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞನಿಯು ಭೇದವಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ |

ಕಿಂ ಭೋಃ ಶಬ್ದಾದಿಭೇದೇನ ಖಸ್ತ್ಯೈಕತ್ವಂ ವಿರುದ್ಧತೇ |

ನ ಚೇದ್ವಿರುದ್ಧತೇಽಥೋಚ್ಛ್ರೀರ್ವಿರೋಧಃ ಕಿಮಿತೀರ್ಯತೇ

|| ೫೯೩ ||

ಎಲೈ! ಭೇದವಾದಿಗಳೆ ! ಶಬ್ದ ಮೊದಲಾದ ಭೇದದಿಂದ ಆಕಾಶವೊಂದೆಂಬುದು^{೨೫} ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆ ? ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೆ ! ಏನು ಹೇಳಿ, ವಿರುದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದಾದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮೈಕತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವುಂಟೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳುವುದು ?

ಸತ್ಪರಿಚ್ಛೇದಕೈರ್ನಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ವೈಗ್ರಹೋ ಭವೇತ್ |

ವ್ಯಾವೃತ್ತೇರನ್ಯತೋಭಾವಮಾತ್ರಾಯಾಃ ಕೇನಚಿತ್ ಕ್ವಚಿತ್

|| ೫೯೪ ||

^{೨೫} ಇಲ್ಲಿ ಆಕಾಶ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯು ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿರುವುದು. ಹೇಗೆ 'ಆಕಾಶವೊಂದೇ' ಎಂದು ತಾರ್ಕಿಕಾದಿಗಳು ಹೇಳುವಂತೇ ಹೇಳಿದರೂ ಆಕಾಶಮೇಕ ಎಂಬ ವಚನಕ್ಕೆ ಶಬ್ದ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಭೇದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಶ್ರೋತೃತ್ವದ್ರಿಯ ಜನ್ಯವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೋ, ಹಾಗೆಯೇ 'ಸರ್ವಭೂತಸ್ಥಮಾತ್ಮಾನಂ' 'ಸದೇಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಚನಗಳಿಗೂ ಭೇದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಸತ್ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥದೊಡನೆಯೂ ಅನ್ಯೋನ್ಯಭಾವ (ಭೇದ)ವೆಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯ ಜ್ಞಾನವು ಯಾವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲೂ ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ || ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಏಕವೇ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.

ದ್ವೈತಗ್ರಾಹಿ ಯಥಾ ಮಾನಂ ನ ಕಿಂಚಿದಪಿ ವಿದ್ಯತೇ |

ತಥೋದರ್ಕೇ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ನಾತೋ ಮಾನವಿರೋಧಿತಾ

|| ೫೯೫ ||

ದ್ವೈತವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುದು ಒಂದೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಸಬೇಕೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಇದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣ ವಿರೋಧವೇನೂಇಲ್ಲ.

ಯಚ್ಚೋಕ್ತಮನುಮೀಯಂತೇ ಪ್ರತಿದೇಹಂ ಪೃಥಗ್ವಿಧಾಃ |

ಶಬ್ದಾದ್ಯರ್ಥೋಪಲಬ್ಧಾರಃ ಕರ್ತಾರಶ್ಚಾಪಿ ಕರ್ಮಣಾಮ್

|| ೫೯೬ ||

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶರೀರದಲ್ಲೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವವರಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕವರಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಜೀವರನ್ನು (ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ) ಊಹಿಸುತ್ತೇವೆಂದು ಯಾವುದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೀರೋ, ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ.

ಭಿನ್ನಾಃ ಕೈರನುಮೀಯಂತ ಇತಿ ಪೃಷ್ಠೋ ವದೇದ್ಯದಿ |

ಅಸ್ಮಾಭಿಲಿಂಗಕುಶಲೈರಿತ್ಯೇತಚ್ಚ ನ ಯುಕ್ತಿಮತ್

|| ೫೯೭ ||

ಆತ್ಮರು ಭಿನ್ನರೆಂದು ಯಾರಿಂದ ತರ್ಕಿಸಲ್ಪಡುವರೆಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ತರ್ಕಕುಶಲರಾದ ನಮ್ಮಿಂದ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುವುದು ಯುಕ್ತಿ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ || ಹೇಗೆಂದರೆ-

ಅನನ್ಯಮಾನಮೇಯೇಽರ್ಥೇ ನ ಭೇದಃ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿ |

ಪರಾಜ್ಞಾನಪ್ರಮೇಯಾಶ್ಚ ನಾಸ್ಸತ್ಮಾನಃ ಸ್ತಂಭಕುಂಭವತ್

|| ೫೯೮ ||

ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾಗದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭೇದವೇ ಇಲ್ಲ, ಬಾಹ್ಯ ವಸ್ತುವಿನ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವ (ವಿಷಯಗಳು) ಕಂಬ, ಗಡಿಗೆಗಳಂತೆ ಆತ್ಮವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

‘ಅನುಮಾನಕುಶಲರು ನಾವು’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವಿವೇಚಿತೆ —

ಅನುಮಾಕುಶಲಾ ಯೂಯಂ ಕ ಇತ್ಯೇತದ್ವಿಭಾಷ್ಯತಾಮ್

|| ೫೯೯ ||

ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಮನೋಬುದ್ಧಿಕ್ಷೇತ್ರಜೇಷ್ಠ ಪೃಥಕ್ಪೃಥಕ್ |
ನಾನುಮಾಕೌಶಲಂ ತಾವತ್ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ತೇಷು ವಿದ್ಯತೇ

|| ೬೦೦ ||

ದೇಹಾದಿಸಾಧನಾಸ್ತಸ್ಮಾದ್ವಯಮಾತ್ಮಾನ ಏವ ಹಿ |
ಭೂರಿಸಾಧನಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್ಪ್ರಿಯಾಣಾಂ ನೋ ವಿಭಿನ್ನತಾ

|| ೬೦೧ ||

ಅನುಮಾನ ಕುಶಲರೆಂದು ಹೇಳುವ ನೀವುಗಳು ಯಾರು ? ಇದನ್ನು ವಿವೇಚಿಸಿರಿ. ದೇಹ-ಇಂದ್ರಿಯ, ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಜೀವರಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅನುಮಾನ-ಕುಶಲತೆಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ! ದೇಹಾದಿ ಸಾಧನವುಳ್ಳವರು ನಾವು ಎಂದರೆ ಆತ್ಮವೇ ಆಗುವರಲ್ಲವೆ! ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಅನೇಕ ಕಾರಕಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವದರಿಂದ ವಿಭಿನ್ನತೆಯ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಭೂರಿಸಾಧನಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್ಪ್ರಿಯಾಣಾಮಿತಿ ಚೇದ್ಭವೇತ್ |
ಹೇತುಸ್ತವಾಪ್ಯನೇಕತ್ವಮೇಕಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ

|| ೬೦೨ ||

ಅನೇಕ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಹುಟ್ಟುವದೆಂಬ ಹೇತುವು ಇದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಒಬ್ಬನಾದ ನಿನಗೂ ಅನೇಕತ್ವವೇ ಬರುವುದು.

ಅದನ್ನೆ ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸುವರು —

ಆತ್ಮಾದೀನಾಂ ಕ್ರಿಯಾಸ್ತಿತ್ವಾತ್ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಕಾರಕತ್ವತಃ |
ಅಗ್ನ್ಯಾದೀನಾಮಿವ ತತ ಆತ್ಮಾನೇಕಾತ್ವಮಾಪತೇತ್

|| ೬೦೩ ||

ಆತ್ಮ^೧ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಇರುವುದರಿಂದಲೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅವುಗಳು ಕಾರಕವಾದ್ದರಿಂದಲೂ, ಬೆಂಕಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿರುವಂತೆ ಆತ್ಮನೂ ಅನೇಕವಾಗಿ ಇರಬೇಕಾಗುವುದು ||

ತರ್ಕಿಸುವವನಿಗೆ ಕ್ರಿಯೆಯೆ ಇಲ್ಲ, ಅದು ಅದರ ಸಾಧನಗಳೆಲ್ಲ ಇರುವುದು, ಅನುಮಾನವೂ ಜ್ಞಾನ, ಕ್ರಿಯೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ —

^೧ಬೆಂಕಿಯು ಉರಿಯುವುದು, ನೀರು ಹರಿಯುವುದು, ಗಾಳಿ ಬೀಸುವುದು- ಎಂಬುವಂತೆ ಬೆಂಕಿ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಆತ್ಮನಿಗೂ ದೇಹ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಆ ಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ಅನೇಕ ಕಾರಕಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವದರಿಂದ ಅನೇಕತ್ವವು ಆತ್ಮನಿಗೂ ಬರಬೇಕಾಗುವುದು. ಪ್ರಕೃತ ಅನುಮಾನ ಕುಶಲರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವವು ಪಾಕಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸಾಧನವಾದ ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಇರಬೇಕಾದೀತೆಂದು ತರ್ಕಿಸುವುದು. ಅದರಿಂದ ಒಂದು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸ್ವತಂತ್ರ ಆತ್ಮರಿದ್ದಾರೆಂದು ಆಪಾದನೆಯಾಗಿ ಅದರಿಂದಾಗುವ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಆಗಿಬಿಡುವುದು || (ಆನಂ ಟೀಕಾ)

ಅನುಮಾಪಿ ಕ್ರಿಯಾ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭವತ್ಯವಾಭ್ಯುಪೇಯತೇ |

ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯ^೧ಬುದ್ಧ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸ್ಯಾದನೇಕತಾ

|| ೬೦೪ ||

ಬಹುಸಾಧನಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್ಪ್ರಿಯಾಣಾಮಿತಿಹೇತುತಃ |

ಏವಂಲಕ್ಷಣಹೇತೂಕ್ತೈರ್ಭೃಲಿಂಗಂ ಭವೇದತಃ

|| ೬೦೫ ||

ಅನುಮಾನವೂ ಸಹ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದೇ ನೀನೇ ನೇರಾ ಒಪ್ಪಿರುವುದಾಗಿದೆ, ಅದರಿಂದ ಶರೀರ-ಇಂದ್ರಿಯ, ಬುದ್ಧಿ-ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅನೇಕತ್ವವೇ ಬರುವುದು. ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಅನೇಕ ಕಾರಕಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದೆಂಬುವ ಯುಕ್ತಿಯಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿರುವ ಹೇತುವಚನವು ಮೂರ್ಖತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಯುಕ್ತಿಯಾದೀತು.

ಗುಣಕ್ರಿಯಾಣಾಂ ಸರ್ವಾಸಾಂ ಕರ್ತೃಮಾತ್ರವ್ಯಪಾಶ್ರಯಾತ್ |

ಅನ್ಯಕಾಂತಿಕತಾ^೨ ಹೇತೋಸ್ತಥಾ ವಃ ಸಂಪ್ರಸಜ್ಯತೇ

|| ೬೦೬ ||

ಗುಣಕ್ರಿಯೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕರ್ತೃವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬುವ ಹೇತು ನಿಮ್ಮ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚರಿತವೇ ಆಗುವುದು.

ಆತ್ಮನ ಭೇದವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಹೇತುಗಳೂ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ —

^೧ಇಲ್ಲಿ ತಾರ್ಕಿಕರು ಒಂದುವೇಳೆ ಅನುಮಾನವು ಜ್ಞಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಅದೊಂದು ಗುಣವೆ ಹೊರತು ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಹೇಳಿದಲ್ಲಿ ಅದೊಂದು ಜ್ಞಾಧಾತುವಿನ ಅರ್ಥವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಅದೊಂದು ಅಂತಃಕರಣದ ವೃತ್ತಿ, ಭಾಟ್ಟಮತದಲ್ಲೂ ಜ್ಞಾನವು ಕ್ರಿಯೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅದು ಕಾರಕಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾಗುವುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು

^೨ಶರೀರಾದಿಗಳಿಗೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಕಾರಕತ್ವವಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಅನೇಕಕಾರಕ ಸಾಧ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅನೇಕತ್ವವೇ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಾದಿ-ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೂಪನಾದ ಆತ್ಮವೇ ಅನುಮಾನ ಮಾಡುವವನೆಂದರೆ ಆಗಲೂ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಅನೇಕ ಕಾರಕ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವ ಹೇತು ಮೂರ್ಖತೆಯ ಚಿಹ್ನೆಯಾದೀತು. ಅದರಿಂದ ಕಾರಕಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಅವಾಂತರ ಕ್ರಿಯೆ ವ್ಯಾಪಾರವೆಂಬುದು ಅನೇಕಕಾರಕಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ ||

^೩ಅನ್ಯಕಾಂತಿಕ ಎಂದು ವ್ಯಭಿಚಾರವೆಂಬುವ ಹೇತು ದೋಷ. ವ್ಯಭಿಚಾರವೆಂದರೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹೇತುವಿದೆಯೆಂಬುದು ಉದಾಹರಣೆ:- ಕಾದ ಕಬ್ಬಿಣದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯಿದೆ ಆದರೆ ಧೂಮವಿಲ್ಲ, ಧೂಮವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯೆಂಬುವ ಹೇತು ಇದ್ದಕಾರಣ ವ್ಯಭಿಚಾರವೆಂಬ ದೋಷವಿರುವಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ಕಾರಕದ ಅವಾಂತರ (ನಡುವಣ) ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಅನೇಕಕಾರಕ ಸಾಧ್ಯವೆಂದರೆ ಅವುಗಳು ತನ್ನ ಕರ್ತೃವಿನಲ್ಲೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅನೇಕಕಾರಕ ಸಾಧ್ಯತ್ವವೆಂಬುವ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಕ್ರಿಯಾತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವಾಗ ಈ ದೋಷವು ಇದೆಯೆಂತಾಗುವುದು 'ಕಾರಕಾವಾಂತರವ್ಯಾಪಾರಾಃ ಅನೇಕಕಾರಕ ಸಾಧ್ಯಾಃ 'ಕ್ರಿಯಾತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಅನುಮಾನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

^೪ಇಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾ ಎಂದರೆ ಹೇತುವು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ ಧೂಮವು ಪರ್ವತದಲ್ಲಿರುವುದೇ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾ. ಇದು ಇಲ್ಲದ್ದು ಅಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾ. ಹೇತುವು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವುದೇ ಇದೊಂದು ದೋಷವು. ಧೂಮವು ಕಾದಕಬ್ಬಿಣದಲ್ಲಿ (ಜಲದ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ) ಇಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ವೆಚ್ಚ ಅನುಮಾನ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬಂತೆ, ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲೂ ನಾಮರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದಸಾಧಕ ಹೇತು ಇದೆ. ಅಷ್ಟ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ.

ಅಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾ^೧ ಹೇತೋರ್ನಾಮರೂಪಾಶ್ರಯತ್ವತಃ |

ಧರ್ಮಾಭಾವಾತ್ಪ್ರತೀಚಶ್ಚ ತದ್ಭೇದೇ ಹೇತುತಾ ಕುತಃ

|| ೬೦೭ ||

ಹೇತುವು ನಾಮರೂಪಗಳಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ (ಆತ್ಮವೆಂಬ) ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ! ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಅದರ ಭೇದ ಸಾಧನೆಗೆ ಮೇಲ್ಕಂಡ ಹೇತುವು ಹೇಗೆ ಹೇತುವಾದೀತು

ಏಕಾತ್ಮ್ಯವಂತೋ^೧ ದೇಹಾಃ ಸ್ತುರ್ವಿವಾದೋ ಯೇಷು ವರ್ತತೇ |

ಶರೀರತ್ವಾವಿಶೇಷತ್ವಾತ್ಪ್ರತಿವಾದಿಶರೀರವತ್

|| ೬೦೮ ||

ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿರುವದೋ ಅದರಲ್ಲಿ ಈ ತರ್ಕ ಮಾಡಬಹುದು. ದೇಹಗಳೆಲ್ಲವೂ ಏಕಾತ್ಮವುಳ್ಳವುಗಳು, ಪ್ರತಿವಾದಿ ಶರೀರದಂತೆ ಇವೂ ಶರೀರವೆಂಬುದು ಸಮಾನವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಏಕಾತ್ಮವುಳ್ಳವುಗಳೆಂದು ತರ್ಕ).

ತಥೇಂದ್ರಿಯಮನೋಬುದ್ಧಿವಿಷಯೇಷ್ವಪಿ ಯೋಜಯೇತ್ |

ಏಕಾತ್ಮ್ಯಂ ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷ್ಯಾಚ್ಛಾತ್ಮನಸ್ತಥಾ

|| ೬೦೯ ||

ಹಾಗೂ ಇಂದ್ರಿಯ, ಮನಸ್ಸು-ಬುದ್ಧಿ-ವಿಷಯ-ಇವುಗಳಲ್ಲೂ ಏಕಾತ್ಮವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಯೋಜಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು^೨ (ತರ್ಕಿಸಬೇಕು) ಮತ್ತು ಆತ್ಮನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವದರಿಂದ^೩ ಸಮಸ್ತ^೪ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೂ (ಏಕಾತ್ಮವೆಂಬುದೇ ನಿಜ ಭೇದಾನುಮಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿರೋಧವೂ ಇದೆ).

ಆತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯ ಏಕಾತ್ಮಾ ಸರ್ವದೇಹೇಷು ಸರ್ವದಾ |

ನಾನಾತ್ಮವದನೇಕತ್ವಂ ಕಛಿದಾತ್ಮನಿ ವೀಕ್ಷತೇ

|| ೬೧೦ ||

ಸಮಸ್ತ^೫ ದೇಹಗಳಲ್ಲೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಏಕಾತ್ಮನೇ ಎಂಬ ಸ್ವಾನುಭವವಿರುವುದು. ಒಬ್ಬನೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಅನೇಕತ್ವವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲ.

^೧ ಇದೊಂದು ಅನುಮಾನ ಪ್ರಯೋಗ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವದು. ದೇಹಾಃ ಏಕಾತ್ಮವನ್ತಃ, ದೇಹತ್ವಾತ್, ಪ್ರತಿವಾದಿ ಶರೀರವತ್ ಎಂದು ಪಕ್ಷ, ಸಾಧ್ಯ, ಹೇತು, ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು.

^೨ ಯೋಜಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದರೆ ಹಾಗೆಯೇ ತರ್ಕಿಸುವುದೆಂದರ್ಥ ಇಂದ್ರಿಯ-ಮನೋ-ಬುದ್ಧಿ-ವಿಷಯಾಃ, ಏಕಾತ್ಮವಂತಃ,

^೩ ಯಾವ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು ನಿನ್ನ ಆತ್ಮ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವನೇ ? ಅಥವಾ ಅನೇಕವಾಗಿರುವನೇ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ ತಾನು ಒಬ್ಬನೇ ಎಂದು ಯಾವಾಗಲೂ ಹೇಳುವನು, ಅದು ಸ್ವಾನುಭವದಿಂದ ಹೇಳುವ ಮಾತು ||

ಅನುಮಾನಾದನೇಕತ್ವಮಾತ್ಮನೋ ಯೇ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ |

ತೇಷಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾನೇನ ಬಾಧೋ ಲಿಂಗಧಿಯೋ ಭವೇತ್

|| ೬೧೧ ||

ಯಾರು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವರೋ, ಅವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಲಿಂಗ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ (ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ) ಬಾಧೆಯೆಂದು ನಾವು ಹೇಳುವೆವು.

|| ದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಯೇ ನಮಃ ||

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ ಉಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯದ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ
ಮೊದಲನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮುಗಿದಿದೆ.

|| ಶ್ರೀದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಯೇನಮಃ ||

ಜಗಜ್ಜನಿಸ್ಥಿತಿಧ್ವಂಸಾ ಯಸ್ಮಾತ್ಸಿದ್ಧಂತಿ ತತ್ಪರಮ್ |

ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪ್ರಾಕ್ರತೀಜ್ಞಾಯ ಯಥಾವದುಪದರ್ಶಿತಮ್

|| ೧ ||

ಯಾವುದರಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಪಾಲನ, ಸಂಹಾರಗಳು ಆಗುವುದೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೋ ಆ ಪರವಸ್ತುವೆ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿ ಇದನ್ನು ಇರುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾಯಿತು.

ತಸ್ಮೋಪನಿಷದಿತ್ಯುಕ್ತಂ ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾತ್ರಾಧುನೋಚ್ಯತೇ |

ಆ ಮೈತ್ರೇಯ್ಯಾಃ ಪರಬ್ರಹ್ಮಸತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪತ್ತಯೇ

|| ೨ ||

‘ತಸ್ಮೋಪನಿಷತ್’ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಅದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಈಗ ಹೇಳುವುದು, ಏತಕ್ಕಾಗಿ ? ಎಂದರೆ ಮೈತ್ರೇಯೀ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಪರ್ಯಂತರ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಸತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುವುದು.

ಅದರಲ್ಲಿ ಶಿಶುಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಮೊದಲು ಬರಲು ಕಾರಣವೇನು ? —

ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಸ್ತಾವ ಏತಸ್ಮಿನ್ಪ್ರಾಣಾದೇರ್ಜನ್ಯ ಸೂತ್ರಿತಮ್ |

ಯತೋಽತಃ ಪ್ರಾಣಸಂಬಂಧಾತ್ಪೂರ್ವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಪ್ರಪಂಚಯತೇ

|| ೩ ||

ಸೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾದಿ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಹುಟ್ಟನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಾಣ ಸಂಬಂಧವಿರುವ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಅದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಈ ಮೊದಲು ವಿಸ್ತರಿಸುವುದು.

ತತಃ ಪರೇಣ ಲೋಕಾದೇರಪಿ ಯಾಥಾತ್ಮಮುಚ್ಯತೇ |

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಮಧಿದೈವಂ ಚ ದೇವತಾಕರಣಾಶ್ರಯಮ್

|| ೪ ||

ಪ್ರಾಣಾದಿ ಸರ್ವಮೇವೇದಂ ಪಂಚಭೂತಸತ್ತ್ವಕಮ್ |

ನ ಹಿ ಭೂತಾತಿರೇಕೇಣ ಪ್ರತೀಚಃ ಕಿಂಚಿದಿಷ್ಟತೇ

|| ೫ ||

ಅದರ ಮುಂದೆ ಲೋಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಯಥಾರ್ಥ ರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ಯಥಾರ್ಥರೂಪ ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ, ಅಧಿದೈವ ಎಂದು ದೇವತೆ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದು ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವವು. ಪಂಚಭೂತಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಏನೊಂದೂ ಸಂಮತವಲ್ಲ.

ಪ್ರಾಣಾ ವೈ ಸತ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಕೇ ಪ್ರಾಣಾ ಇತಿ ಯತ್ನತಃ |

ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯಂತೇಽಥ ತೇ ಪ್ರಾಣಾಸ್ತಥೋಪನಿಷದಶ್ಚ ಯಾಃ

|| ೬ ||

‘ಪ್ರಾಣಾವೈಸತ್ಯಮ್’ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆಯಷ್ಟೆ, ಆ ಪ್ರಾಣಗಳು ಯಾವುದೆಂದು ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದು - “ಅಥತೇ ಪ್ರಾಣಾಃ, ತಥೋಪನಿಷದಶ್ಚ ಯಾಃ” || ಆ ಪ್ರಾಣಗಳೆಂದರೆ ಯಾವುದು, ಹಾಗೂ ಆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೆಂದರೆ ಯಾವುದು? ಎಂಬುದನ್ನು ಆಕಾಂಕ್ಷಾ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದು.

ಅದರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ —

ಪ್ರಾಣೇನ ಮಧ್ಯಮೇನಾನ್ಮಂ ಜಗ್ಧಂ ವಾಗಾದಿತರ್ಪಣಮ್ |

ಯಥಾ ಕರೋತಿ ತದ್ವಾಚ್ಯಂ ಪ್ರಾಣೋಪನಿಷದಶ್ಚ ಯಾಃ

|| ೭ ||

ಮಧ್ಯಮವಾದ ಪ್ರಾಣದಿಂದ (ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನಿಂದ) ಭಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು ವಾಗಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದು, ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣದ ಉಪನಿಷತ್ತು (ರಹಸ್ಯ)ಗಳೆಂದರೆ ಯಾವದೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ.

೨ ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ, ೨ ನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಯೋಹ ವೈ ಶಿಶು ಸಾಧಾನಂ ಸಪ್ರತ್ಯಾಧಾನಂ ಸಸ್ಥೂಣಂ ಸದಾಮಂ ವೇದ

ಸಪ್ರಹ ದ್ವಿಷತೋ ಭ್ರಾತೃವ್ಯಾ ನವರುಣದ್ಧಿ | ಅಯಂವಾವ ಶಿಶುರ್ಯೋಯಂ

ಮಧ್ಯಮಃ ಪ್ರಾಣಃ ಸ್ತಸ್ಯೇದ ಮೇವಾಧಾನಮಿದಂ ಪ್ರತ್ಯಾಧಾನಂ ಪ್ರಾಣಃ

ಸ್ಥೂಣಾನ್ಮಂ ದಾಮ ||೧||

ತಮೇತಾಃ ಸಪ್ತಕ್ಷಿತಯ ಉಪತಿಷ್ಠಂತೇ ತದ್ವಾ
 ಇಮಾ ಅಕ್ಷನ್ ಲೋಹಿಸ್ತೋ ರಾಜಯಸ್ತಾಭಿ ರೇನಃ ರುದ್ರೋಽನ್ವಾಯತೋಽಥ
 ಯಾ ಅಕ್ಷನ್ನಾವಸ್ತಾಭಿಃ ಸರ್ಜನೋ ಯಾ ಕನೀನಕಾ ತಯಾದಿತೋ
 ಯತ್ಕೃಷ್ಣಂ ತೇನಾಗ್ನಿ ಯಚ್ಛುಕ್ಲಂ ತೇನೇಂದ್ರೋಽಧರಯೈವಂ
 ವರ್ತನ್ಯಾ ಪೃಥಿವ್ಯನ್ವಾಯತ್ತಾ ದ್ಯೌರುತ್ತರಯಾ ನಾಸ್ಯಾನ್ಯಂ ಕ್ಷೀಯತೇ
 ಯ ಏವಂ ವೇದ ||೩||

ಯೋ ಹ ವಾ ಇತಿ ಪ್ರಶ್ನೋಕ್ತಿಸ್ತಸ್ಯಾಯಮಿತಿ ನಿರ್ಣಯಃ |
 ಶರೀರೇಽಭ್ಯಾಹಿತಃ ಪ್ರಾಣೋ ಮೂರ್ಧ್ನ ಪ್ರತ್ಯಾಹಿತಸ್ತಥಾ || ೮ ||

ಮೇಲಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ 'ಯೋಹವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಶ್ನವಚನ. ಅದಕ್ಕೆ
 'ಅಯಂವಾವಶಿತು' ಇತ್ಯಾದಿ ವಚನವು ನಿರ್ಣಯ, ಶರೀರದೊಳಗೆ ಇರುವುದೇ
 ಪ್ರಾಣವಾಯು. ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ (ಅದರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲೇ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ಥಾನದಲ್ಲೂ) ಇದು
 ಇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ||

ವಿಷಯೇಷ್ವನಭಿಷ್ಠಂಗಾಚ್ಯುತಃ ಪ್ರಾಣೋಽಭಿಧೀಯತೇ |
 ವಾಗಾದೇರಿವ ನಾಽಽಸಂಗೋ ಯತಃ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ವಿದ್ಯತೇ || ೯ ||

ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಿಸದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಶಿರುವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.
 ವಾಗಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಇರುವಂತೆ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿಗೆ ವಿಷಯ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಶೀರ್ಷ್ಯಾಪ್ರಾಣಸಂಸ್ಥಾ ಯೇ ಶಬ್ದಾದ್ಯಾಸಂಗಲಕ್ಷಣಾಃ |
 ಭಾತ್ರವ್ಯಾಸ್ತೇ ಸಹೋತ್ಪತ್ತೇಃ ಪ್ರತ್ಯಗ್ವಿಷ್ವಪಹಾರತಃ || ೧೦ ||

ಫಲವಚನದಲ್ಲಿರುವ ಭಾತ್ರವ್ಯ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ- ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣವಸ್ತು
 ಗಳಲ್ಲಿ (ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ) ಯಾವ ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳ ಆಸಕ್ತಿ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ
 ಕೂಡಿರುವ ದೋಷಗಳಿರುವವೋ ಅವುಗಳೇ ಇಲ್ಲಿ 'ಭಾತ್ರವ್ಯ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ. ಒಟ್ಟಾಗಿ
 ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಇವು ಭಾತ್ರವ್ಯ
 ಅಂದರೆ ಶತ್ರುಗಳು 'ತಸ್ಯ ಇದಮೇವಾಽಽಧಾನಮ್' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ

ಶರೀರಮಸ್ಯಾಽಽಧಾನಂ ಸ್ಯಾಚ್ಚರೀರೇಽವಸ್ಥಿತೋ ಯತಃ |
 ಸಾಮಾನ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಾಣೋಽಯಂ ತಸ್ಮಾದಾಧಾನಮುಚ್ಯತೇ || ೧೧ ||

ಈ ಪ್ರಾಣ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಶರೀರವೇ ಆಧಾನ (ಆಧಾರ) ವಾಗುವುದು, ಎಕೆಂದರೆ!

ಶರೀರದಲ್ಲೇ ಇದು ಇರುವುದು. ಅದೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿರುವ (ಚಲನ) ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಈ ಪ್ರಾಣವಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಆಧಾನವೆಂದು (ಶರೀರವು) ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಶರೀರಾಶ್ರಯಿಣಂ ಪ್ರಾಣಂ ಯತೋ ವಾಗಾದಯಃ ಶ್ರಿತಾಃ |

ಅಲಂ ಸ್ವಕಾರ್ಯನಿಷ್ಪತ್ತೌ ನ ತು ಪ್ರಾಣೈಕಸಂಶ್ರಿತಾಃ

|| ೧೨ ||

ಶರೀರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಈ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ವಾಕ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾಗಿವೆ, ಆದರೆ ಪ್ರಾಣವೊಂದನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿಲ್ಲ. (ಇದರಿಂದಲೂ ಶರೀರವೇ ಆಧಾನ=ಆಧಾರವು).

‘ಇದಂ ಪ್ರತ್ಯಾಧಾನಮ್’ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ —

ಪ್ರತಿ ಪ್ರತ್ಯಾಹಿತತ್ವಾಚ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಾಧಾನಂ ಶಿರೋ ವಿದುಃ |

ಶಿರೋದೇಶವಿಶೇಷೇಷು ಪ್ರತಿ ಪ್ರತಿ ಸ ಆಹಿತಃ

|| ೧೩ ||

ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಾಧಾನವೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವರು, ಏಕೆಂದರೆ ! ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭಾಗದಲ್ಲೂ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ (ಪ್ರಾಣವಾಯುವು) ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಾಧಾನವೆನ್ನುವುದು, ಆ ಪ್ರಾಣ ವಾಯುವು ಶಿರಸ್ಸಿನ ಆಯಾಯ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭಾಗದಲ್ಲೂ ಇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (ಓಡಾಡುತ್ತಿದೆ)

“ಪ್ರಾಣಃ ಸ್ಥೂಣಾ” - ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣ ಪದಾರ್ಥ =

ಅನ್ನಪಾನಸಮುತ್ಥಾ ಹಿ ಶಕ್ತಿಃ ಪ್ರಾಣೋ ಬಲಂ ತಥಾ |

ಬಲಾವಷ್ಟಂಭ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಾಣೋ ದೇಹೇಽವತಿಷ್ಠತೇ

|| ೧೪ ||

ಅನ್ನದಿಂದಲೂ ಪಾನದಿಂದಲೂ ಶಕ್ತಿಯೂ ಶಾರೀರ ಬಲ ಎಲ್ಲವೂ ಬರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಬಲದ ಅವಲಂಬನೆಯಿದ್ದರೇನೆಯೆ ಈ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವು ನಿಲ್ಲುವದೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಇದಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರೇಕ ಪ್ರಮಾಣ ಯುಕ್ತಿಯೂ ಇದೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —

ಅಬಲ್ಯಂ ನೀತ್ವೇತಿ ತಥಾ ಪ್ರಾಣೋತ್ಕ್ರಾಂತಿಃ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯತೇ |

ಉಚ್ಛ್ವಾಸಾದಿಕ್ರಿಯಂ ಕೇಚಿದ್ವಾಯಂ ಸ್ಥೂಣಾಂ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ

|| ೧೫ ||

ದೇಹವನ್ನು ಬಲಹೀನವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆವಾಗ ಪ್ರಾಣವು ಮೇಲಕ್ಕೇಳುವುದನ್ನು

ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದು॥ ಕೆಲವರು^{೨೬} ಉಚ್ಛ್ವಾಸ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳ ವಾಯುವನ್ನು ಸ್ಥೂಣಾ ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

ಜಠರಾಗ್ನ್ಯಭಿಸಂಬಂಧಾಜ್ಞಮನ್ನಂ ತ್ರಿಧಾ ಕ್ರಮಾತ್ |
ಪರಿಣಾಮಂ ಪ್ರಜತ್ಯೇತತ್ಸ್ಥೂಲಮಧ್ಯಮಸೂಕ್ಷ್ಮತಃ

॥ ೧೬ ॥

ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಇರುವ ಅಗ್ನಿಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ತಿಂದ ಅನ್ನವು ಮೂರು ಭಾಗವಾಗಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ! ಸ್ಥೂಲ, ಮಧ್ಯಮ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಎಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮವಾಗುವುದು॥

ಸ್ಥೂಲಾಂಶಃ ಪೃಥಿವೀಮೇತಿ ಪುರೀಷಂ ಮೂತ್ರಮೇವ ಚ |
ಸ್ಥೂಲದೇಹೋಪಚಿತ್ತ್ಯರ್ಥೋ ಮಧ್ಯಮೋಽಂಶಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ

॥ ೧೭ ॥

ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲಭಾಗವು ಅಮೇಧ್ಯವಾಗಿ ಭೂಮಿಗೆ ಬರುವುದು. ಹೀಗೆಯೇ ಮೂತ್ರವೂ ಆಗುವುದು. ಸ್ಥೂಲದೇಹದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಾಗಿಯೇ (ಅನ್ನದ) ಮಧ್ಯಮ ಭಾಗವು ಆಗುವುದು, ಯಾವದು ಅನ್ನದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶವಾದ ಸಾರವಿರುವುದೋ ಅದು ಅಮೃತವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು, ಅದು

ಯಸ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮೋ ರಸೋಽನ್ನಸ್ಯ ಭಾಗೋಽಮೃತಮಿತಿರ್ಯತೇ |
ಸ ಹೃದ್ವೇಶಂ ಸಮಾಗಮ್ಯ ನಾಡೀಮಧ್ಯಸಮಾಶ್ರಯಃ

॥ ೧೮ ॥

ಹೃದಯಾದ್ವಿಪ್ರಕೀರ್ಣಾಭಿನಾಡೀಭಿರ್ಲಿಂಗದೇವತಾಃ |
ಪ್ರೀಣಯನ್ನುಪಚಿನ್ವಂಶ್ಚ ದಾಮಾನ್ಮಮಿತಿ ಭಣ್ಯತೇ

॥ ೧೯ ॥

ಹೃದಯ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಾಡೀ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಹೃದಯಕೋಶದಿಂದ ಹರಡಿರುವ ನಾಡಿಗಳಿಂದ ಅಂಗಶರೀರದ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತಾ, ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ಇರುವುದು. ಅದರಿಂದ 'ಅನ್ನಂದಾಮ' ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ದೇಹಂ ರಸಾದಿನಾ ಬದ್ಧ್ವಾ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶೇನ ಶಿಶುಂ ತಥಾ |
ಪಾಶದ್ವಯಾಭಿಸಂಬಂಧಾದನ್ನಂ ದಾಮೇತಿ ಶಬ್ದ್ಯತೇ

॥ ೨೦ ॥

^{೨೬}ಪ್ರಾಣ ಉಚ್ಛ್ವಾಸ ನಿಶ್ವಾಸಕರ್ಮ ವಾಯುಃ ಶಾರೀರಃ ಶರೀರ ಪಕ್ಷಪಾತೀ ಗೃಹ್ಯತೇ॥ ಏತಸ್ಯಾಂ ಸ್ಥೂಣಾಯಾಂ ಶಿಶುಃ ಪ್ರಾಣಃ ಕರಣ ದೇವತಾ ಪಕ್ಷ ಪಾತೀ ಗೃಹ್ಯತೇ | ಸದೇವಃ ಪ್ರಾಣ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಬಾಹ್ಯೇ ಪ್ರಾಣೇ ಸಂಬಂಧ ಇತಿ ॥ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವುದನ್ನು (ಆನಂ-ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ) ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರುವರು

ದೇಹವನ್ನು ರಸ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂತದಿಂದ, ಶಿಶುವಿನಂತಿ
ರುವ ಈ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದರಿಂದ ಈ ಅನ್ನವನ್ನು ಎರಡು ಪಾಶಗಳ
ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ದಾಮ (ಹಗ್ಗ)ವೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು.

ದಾಮ ಪ್ರತನುತಾಂ ಯಾತಿ ಯದಾ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಾತ್ತದಾ |

ಯಥಾಸ್ವಂ ಯಾಂತ್ಯಥ ಪ್ರಾಣಾ ದೇಹಾದುಚ್ಛಿನ್ನಬಂಧನಾಃ

|| ೨೦ ||

ಯಾವಾಗ ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯಿಸುವುದರಿಂದ (ಈ ಅನ್ನರೂಪವಾದ) ಹಗ್ಗವು ಕ್ಷಯಿಸು
ವುದೋ, ಆವಾಗ ಕಟ್ಟುತುಂಡಾಗಿ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಈ ಪ್ರಾಣಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ
ಅಧಿದೈವಿಕರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಅದರಿಂದ ಇದು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಹಗ್ಗವೆಂಬುದು ಯುಕ್ತ.

ಪ್ರತ್ಯಾಧಾನಸಮೂಢಸ್ಯ ಶಿಶೋಸ್ತಸ್ಮೈವ ಕಾಶ್ಚನ |

ಅಕ್ಷಣ್ಯಪನಿಷದೋ ವಾಚ್ಯಾಸ್ತಮೇತಾ ಇತ್ಯತಃ ಶ್ರುತಿಃ

|| ೨೧ ||

ಪ್ರತ್ಯಾಧಾನ(ವೆಂಬುವ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ) ಇರಿಸಿದ್ದ ಆ ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ಶಿಶುವಿಗೆ ಅಕ್ಷಿ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ
ಕೆಲವು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಇವೆಯೆಂದು “ತಮೇತಾಃ ಸಪ್ತಕ್ಷಿತಯಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ
ಹೇಳಲ್ಪಡುವವು.

ಅಧ್ಯಾಯ ೨ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ೨ ಕಂಡಿಕೆ ೨

“ತಮೇತಾಃ ಸಪ್ತಕ್ಷಿತಯಃ ಉಪತಿಷ್ಠಂತೇ ತದ್ಯಾ ಇಮಾ ಅಕ್ಷನ್

ಲೋಹಿನೋ ರಾಜಯ ಸ್ತಾಭಿರೇನಂ ರುದ್ರೋಽನ್ವಾಯತೋಽಥ ಯಾ

ಅಕ್ಷನ್ವಾಪಸ್ತಾಭಿಃ ಪರ್ಜನ್ಯೋ ಯಾ ಕನೀನಕಾತಯಾಽದಿತೋ

ಯತ್ಕೃಷ್ಣಂ ತೇನಾಗ್ನಿ ಯಚ್ಚುಕ್ಲಂ ತೇನೇಂದ್ರೋಽಧರಯೈನಂ

ವರ್ತನ್ಯಾ ಪೃಥಿವ್ಯನ್ವಾಯತ್ತಾ ದ್ಯೌರುತ್ತರಯಾ ನಾಸ್ಯ ಅನ್ನಂ

ಕ್ಷೀಯತೇ ಯ ಏವಂ ವೇದ ||೩||

ಉಪಾಸತೇಽಕ್ಷಿಣಿ ಪ್ರಾಣಂ ರುದ್ರಾದ್ಯಾಃ ಸಪ್ತ ದೇವತಾಃ |

ಅಕ್ಷೀಣಾ ಇತಿ ತಾ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ನಾನ್ನಕ್ಷಯಮುಪಾಶ್ನುತೇ

|| ೨೨ ||

ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಸ್ತುವನ್ನು ರುದ್ರಾದಿ ಏಳು ದೇವತೆಗಳು ಸೇವಿಸುತ್ತವೆ. ಆ ದೇವತೆಗಳು
ಅಕ್ಷೀಣವೆಂದು ತಿಳಿದಲ್ಲಿ ಅನಕ್ಷಯವನ್ನು ಈತನು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಪ್ರತ್ಯಾಹಿತಂ ಪ್ರಾಣಮೃಷಯಃ ಪ್ರಾಣಸಂಜ್ಞಾಃ |

ರುದ್ರಾದ್ಯ ಮಧ್ಯಮೇ ಯತ್ನಾತ್ಸತತಂ ಪರ್ಯುಪಾಸತೇ

|| ೨೩ ||

ಶಿರಸಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಋಷಿಗಳು, ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಮಧ್ಯಮವಾದ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಕ್ಷಣೇವ ಯತಃ ಪೂರ್ವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೋ ದೇವತಾಗಣಃ |

ಶ್ಲೋತ್ರಾದಿಕರಣಾರ್ಥೋಽಯಂ ಶ್ಲೋಕಸ್ತಸ್ಮಾದುದಾಹೃತಃ

|| ೨೫ ||

ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ದೇವತಾ ಸಮುದಾಯವು ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲೇ ಇರುವುದೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ, ಅದರಿಂದ ಶ್ಲೋತ್ರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಈ ಮುಂದಿನ ಮಂತ್ರವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ದೇವತಾ ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ).

ಆಮಂತ್ರವಿದು —

ತದೇಷಶ್ಲೋಕೋಭವತಿ - ಅರ್ವಾಗ್ಬಿಲಶ್ವಮಸ ಊರ್ಧ್ವ ಬುಧ್ಧಿ
ಸ್ತಸ್ಮಿನ್ಯಶೋ ನಿಹಿತಂ ವಿಶ್ವರೂಪಮ್ | ತಸ್ಯಾಽಽಸತ ಋಷಯಃ
ಸಪ್ತ ತೀರೇ ವಾಗ್ಜಷ್ಮೀ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಂವಿದಾನೇತಿ |

ವಿಶ್ವರೂಪಂ ಯಶೋ ಚೈಲ್ಯಂ ಶಬ್ದಾದ್ಯರ್ಥಾವಭಾಸಕಮ್ |

ತೇಜಸ್ತಚ್ಚಾಪ್ಯನೇಕಾತ್ಮವಿಭಿನ್ನಾರ್ಥಾವಭಾಸನಾತ್

|| ೨೬ ||

ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವಂಥ (ತೇಜಸ್ಸೆಂಬುವ) ಯಶಸ್ಸು ವಿಶ್ವರೂಪ ವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದೂ ಕೂಡ ಭಿನ್ನವಾದ (ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ) ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದರಿಂದ ಅನೇಕ ರೂಪವಾಗಿರುವದು.

ತೀರೇ ತಸ್ಯಾಽಽಸತೇ ಸಪ್ತ ವಾಯವಃ ಕರಣಾಶ್ರಯಾಃ |

ಋಷಯಶ್ಚ ಯಶಶ್ಚೇತಿ ಪ್ರಾಣಾ ಉಕ್ತೇನ ಹೇತುನಾ

|| ೨೭ ||

ಆ ಪ್ರಾಣದ ಹತ್ತಿರ ಏಳು ವಾಯುಗಳು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳೇ ಋಷಿಗಳು ಮತ್ತು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರಾಣವೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ವಕ್ತೃತ್ವಾತ್ಪ್ರಭೇದೇನ ವಾಗ್ ದ್ವಿದ್ಯೈಕೈವ ಭಿದ್ಯತೇ |

ಸಪ್ತಮೀ ಚಾಷ್ಟಮೀ ಚೇತಿ ಸೈವೈಕಾ ಪ್ರೋಚ್ಯತೇ ತತಃ

|| ೨೮ ||

ವಕ್ತೃತ್ವ-ಅಕೃತ್ವ ಇವುಗಳ ಭೇದದಿಂದ ವಾಕ್ಯ ಒಂದೇ ಆದರೂ ಎರಡಾಗಿ ಬೇರ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯ ಏಳನೆಯದು, ಎಂಟನೆಯದೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವದು.

ವಾಕ್ಯ ಎರಡು ಬಗೆ ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ —

ವರ್ಣನಿಷ್ಪಾದನಂ ವಾಚಾ ತಥಾಽಽದ್ವೈರಸವೇದನಮ್ |

ಭವೇದ್ವೈಕರ್ಮಸಂಯೋಗಾತ್ಪ್ರಮೀ ಚಾಷ್ಟಮೀ ಚ ವಾಕ್

|| ೨೯ ||

ವಾಗ್ಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಅಕ್ಷರಗಳು ಹುಟ್ಟುವದು, ಹಾಗೂ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿನ ರಸಾಸ್ವಾದ ಮಾಡುವಿಕೆ ಈ ರೀತಿ ಎರಡು ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯ ಏಳನೆಯದೂ ಎಂಟನೆಯದೂ ಆಗುವುದು.

“ಇಮಾವೇವ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ —

ವಿಶಿಷ್ಟಾಪ್ಪಾನಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮ್ಪೀಣಾಮುತ್ತರಾ ಶ್ರುತಿಃ |

ಇಮಾವೇವೇತಿ ಚ ತಥಾ ಫಲವತ್ಸ್ಯಾದುಪಾಸನಮ್

|| ೩೦ ||

ಮುಂದಿನ ಶ್ರುತಿಯು ಋಷಿಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟ ನಾಮಗಳಿಂದ ಕರೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿರುವುದು, ಮತ್ತು ಹಾಗೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವದು ಫಲವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ.

— ಅ ೨. ೨ ನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕಂಡಿಕೆ ೪ —

“ಇಮಾವೇವ ಗೌತಮ ಭರದ್ವಾಜಾ ಅಯಮೇವ ಗೋತಮೋಽಯಂ ಭರದ್ವಾಜಃ

ಇಮಾವೇವ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಜಮದಗ್ನೀ ಅಯಮೇವ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರೋಽ

ಯಂ ಜಮದಗ್ನೀಃ, ಇಮಾವೇವ ವಸಿಷ್ಠಕಶ್ಯಪೌ ಅಯಮೇವ ವಸಿಷ್ಠೋಽಯಂ

ಕಶ್ಯಪೋ ವಾಗೇವಾತಿಃ ವಾಚಾಹ್ಯನ್ನ ಮದ್ಯತೇಽತ್ತಿರ್ಹವೈ

ನಾಮೈತದ್ಯದತ್ತಿರಿತಿ ಸರ್ವಸ್ಯಾತ್ಮಾಭವತಿ ಸರ್ವಮಸ್ಯಾನ್ನಂ ಭವತಿ

ಯ ಏವಂ ವೇದ ||೪||

ಸರ್ವಸ್ಯೇತಿ ಫಲೋಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾದುಕ್ತೋಪಾಸನಕರ್ಮಣಃ |

ಅನ್ನಾತ್ಮತ್ವನಿಷೇಧಾರ್ಥಂ ಸರ್ವಮಸ್ಯೇತಿ ಭಣ್ಯತೇ

|| ೩೧ ||

ಮೇಲ್ಕಂಡ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಸರ್ವಸ್ಯ’ ಎಂಬ ಫಲವಚನವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಉಪಾಸನಾ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಅನ್ನವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವದನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ‘ಸರ್ವಮಸ್ಯ’ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು ||

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ ಉಪನಿಷದ್ಬಾಷ್ಯದ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಎರಡನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮುಗಿದಿದೆ.

॥ ಶ್ರೀದಕ್ಷಿಣಾ ಮೂರ್ತಯೇನಮಃ ॥

ಮೂರನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ
ಪ್ರಾಣೋಪನಿಷದಶ್ಲೋಕಾಃ ಪ್ರಾಣಾಶ್ವಾಪಿ ಸಮಾಸತಃ |
ಯತ್ತು ತೇಷಾಂ ಪರಂ ಸತ್ಯಂ ತದಿದಾನೀಂ ನಿರೂಪ್ಯತೇ

॥ ೧ ॥

ಪ್ರಾಣೋಪನಿಷತ್ತುಗಳನ್ನು (ವಿಶಿಷ್ಟನಾಮೋಪಾಸನೆಗಳನ್ನು) ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು ಮತ್ತು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಯಾವುದು ಅವುಗಳಿಗೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿ ಸತ್ಯವೆಂದು ಆಗಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಈವಾಗ ನಿರೂಪಿಸುವುದು.

ಪ್ರಾಣಾಃ ಕಿಮಾತ್ಮಕಾಸ್ತೇಷಾಂ ಕಥಂ ಸತ್ಯತ್ವಮಿಷ್ಯತೇ |
ಇತ್ಯೇವಮಾದಿ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ಪರ ಆಗಮಃ

॥ ೨ ॥

ಪ್ರಾಣಗಳು ಯಾವ ರೂಪವಾಗಿವೆ ? ಅವುಗಳಿಗೆ ಸತ್ಯತ್ವವು ಹೇಗೆ ಸಂಮತ ? ಇದೇ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮುಂದಿನ ಶ್ರುತಿಯು ಬಂದಿದೆ.

ಪಂಚಭೂತಗಳನ್ನೇ ಮುಂದೆ ನಿರೂಪಿಸಿದೆ, ಸ್ವರೂಪವನ್ನಾಗಲಿ ಅವುಗಳ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನಾಗಲಿ ನಿರೂಪಿಸುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ ಉತ್ತರ —

ಪಂಚಭೂತಸತತ್ತ್ವಾನಾಂ ಶರೀರಕರಣಾತ್ಮನಾಮ್ |
ಸ್ವರೂಪನಿಶ್ಚಯಾರ್ಥಾಯ ಪ್ರಾರಬ್ಧಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಪರಮ್

॥ ೩ ॥

ಪಂಚಭೂತಗಳ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುವ ಶರೀರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಆರಂಭವಾಗಿದೆ.

ಸತ್ಯದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರುಪಯೋಗಿಯಾದ ಪ್ರಾಣ ನಿರೂಪಣೆ ಏತಕ್ಕಾಗಿ ? ಎಂದರೆ —

ಯದುಪಾಧಿನಿಷೇಧೋಕ್ತ್ಯಾ ನೇತೀತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸ್ಫುಟಮ್ |
ಆವಿಶ್ವಕೀರ್ಷಿತಂ ತತ್ತ್ವಂ ತದೇತದಧುನೋಚ್ಯತೇ

॥ ೪ ॥

ಯಾವುದರ ಉಪಾಧಿಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವ ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೊರಪಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದೆಯೋ, ಅದನ್ನು ಈಗ ಹೇಳುವುದು.

(ಅಸಂಗ) ನಿರ್ವಿಶೇಷ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಉಪಾಧಿಸಂಬಂಧವು ಹೇಗೆ ಆಯಿತು? —

ಸ್ವತೋರೂಪಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತದವಿದ್ಯಾದಿಹೇತುತಃ |

ದ್ವಿರೂಪಮಿತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ವಿಯದ್ವತ್ಕುಂಭಸಂಶ್ರಯಾತ್

|| ೫ ||

ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಸ್ವತಃ ತಾನು (ಬ್ರಾಹ್ಮ) ರೂಪವಿಲ್ಲದ್ದು, ಆದರೂ ಅದು ಅವಿದ್ಯೆ ಕಾರಣದಿಂದ ಎರಡು ರೂಪವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆಯೆಂದು (ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ) ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಆಕಾಶವು (ರೂಪವಿಲ್ಲದ್ದಾದರೂ) ಘಟವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಘಟಾಕಾಶವೆಂಬುವಂತೆ ಇದು.

ತೃತೀಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ದ್ವೇವಾವ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ರೂಪೇ ಮೂರ್ತಂಚೈವಾ ಮೂರ್ತಂಚ

ಮರ್ತ್ಯಂ ಚಾಮೃತಂಚ ಸ್ಥಿತಂಚ ಯಚ್ಚ ಸಚ್ಚ ತೃಚ್ಚ || ೧ ||

ತದೇತನ್ಮೂರ್ತಂ ಯದನ್ಯದ್ ವಾಯೋಶ್ಚಾಂತರಿಕ್ಷಾಚ್ಚೈತನ್ಮರ್ತ್ಯಂ

ಮೇತತ್ ಸ್ಥಿತಮೇತತ್ ಸತ್ ತಸ್ಮೈತಸ್ಯ ಮೂರ್ತಸ್ಯೈತಸ್ಯ

ಸ್ಥಿತಸ್ಯೈತಸ್ಯ ಸತ ಏಷರಸೋ ಯ ಏಷ ತಪತಿ ಸತೋಹ್ಯೇಷ ರಸಃ || ೨ ||

ಅಥಾ ಮೂರ್ತಂ ವಾಯುಶ್ಚಾಂತರಿಕ್ಷಂ ಚೈತದಮೃತಮೇತದ್ ಯದೇತತ್ ತೃತ್

ತಸ್ಯೈತಸ್ಯ ಅಮೂರ್ತಸ್ಯ ಏತಸ್ಯ ಅಮೃತಸ್ಯ ಯತ ಏತಸ್ಯ ತಸ್ಯೈಷ

ರಸೋ ಯ ಏಷ ಏತಸ್ಮಿಮಂಡಲೇ ಪುರುಷಃ ತಸ್ಯ ಹ್ಯೇಷರಸ

ಇತ್ಯಧಿದೈವತಮ್ || ೩ ||

ಬ್ರಹ್ಮದ ಸೋವಾಧಿಕ ಸ್ವರೂಪ —

ರೂಪೇ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿದ್ಯಾನೂರ್ತಾಮೂರ್ತೇ ಸವಾಸನೇ |

ಬ್ರಹ್ಮೈವ ರೂಪ್ಯತೇ ತಾಭ್ಯಾಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ನ ಹಿ ರೂಪವತ್

|| ೬ ||

ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಮೂರ್ತ, ಅಮೂರ್ತಗಳೆಂಬುವು ವಾಸನಾಸಹಿತವಾಗಿ ಎರಡು ರೂಪ ಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆ ರೂಪಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದು, ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ರೂಪವುಳ್ಳದ್ದಲ್ಲ.

ಕಾರಣತ್ವವೆಂಬುದೇ ಒಂದು ರೂಪವಿರುವಾಗ ಎರಡೇರೂಪವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು ? ಎಂದರೆ —

ಅವಿದ್ಯಾಮಾತ್ರೋಪಾಧ್ಯೇತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಕಾರಣಮುಚ್ಯತೇ |

ತದೇವ ಜ್ಞಾತೃತಾಮೇತಿ ಬುದ್ಧ್ಯುಪಾಧಿಸಮಾಶ್ರಯಾತ್

|| ೭ ||

ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಒಂದು ಉಪಾಧಿಯುಳ್ಳ ಈ ಬ್ರಹ್ಮವು ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು, ಅದೇ ವಸ್ತು ಬುದ್ಧಿ ಎಂಬ ಉಪಾಧಿಯ ಅವಲಂಬನೆಯಿಂದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. (ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾತ ಎಂದು ಆಗಿದೆ)

ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬ ಬೇರೆ ರೂಪವಿದೆಯೆಂದರೆ -ಉತ್ತರ —

ತದ್ವತ್ತ್ವಪಾಧಿಸಂಸ್ಥಂ ಸತ್ತಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಭಣ್ಯತೇ |
ದೇವತೇಂದ್ರಿಯಸಂಬಂಧಂ ತತ್ತತ್ತದಭಿಧೀಯತೇ

|| ೮ ||

ಆ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡ ಬ್ರಹ್ಮ ಚೈತನ್ಯವು ಜ್ಞಾನವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು, ಹಾಗೂ ದೇವತಾ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವತೆಯೆಂದೂ, ಇಂದ್ರಿಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯವೆಂದೂ ಆಯಾಯ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವುದು.

ಸೂಲ, ಅಥವಾ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರವೆ ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪವಿರಬಾರದೆ ?

ತಥಾ ದೇಹಾದಿಸಂಬಂಧಂ ದುಃಖಜಾತ್ಯಾದಿಮದ್ಭವೇತ್ |
ಗೋಧನಾದ್ಯಭಿಮಾನ್ಯೇವಂ ಧನೀ ಗೋಮಾನಿತೀರ್ಯತೇ

|| ೯ ||

ಹಾಗೂ ದೇಹಾದಿ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದು ದುಃಖವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೂ ಮನುಷ್ಯಾದಿ ಜಾತಿ ಯುಳ್ಳದ್ದೂ ಆಗುವುದು, ಗೋವುಗಳು, ಧನ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಧನಿಕ, ಗೋಸ್ವಾಮಿಯೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು ||

ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಮುಂತಾದ ಬೇರೆ ರೂಪವಿಲ್ಲವೆ ? ಎಂದರೆ —

ಅಂತರ್ಯಾಮೀ ತಥಾ ಸಾಕ್ಷೀ ಸರ್ವಜ್ಞಶ್ಚೈತ್ಯವಿದ್ಯಯಾ |
ಮಿಥ್ಯಾಧ್ಯಾಸೈಶ್ಚ ತತ್ಕಾರ್ಯೈರಪ್ರಮೇಯಂ ಪ್ರಮೀಯತೇ

|| ೧೦ ||

ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಸಾಕ್ಷಿ, ಸರ್ವಜ್ಞ, ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಹೇಳುವುದು ಭ್ರಾಂತಿ ಜ್ಞಾನಗಳಿಂದಲೂ ಅದರ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಮೇಯವಲ್ಲದ್ದೂ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಏಕಂ ತಾವದಿದಂ ರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮೋಹಹೇತುಜಮ್ |
ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞಾತ್ಮೈಕಧೀಗಮ್ಯಂ ರೂಪಂ ವಾಸ್ತವಮಾತ್ಮನಃ

|| ೧೧ ||

ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಇದೊಂದೇ ರೂಪವು ಅಜ್ಞಾನ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಆಗಿರುವುದು (ಇದು ಸೋಪಾಧಿಕ ರೂಪ) ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ಒಂದೇ ಆಗಿ ಹೊಳೆಯುವ ಬುದ್ಧಿಗೆ ತೋರುವ ರೂಪವು ಆತ್ಮನಿಗೆ ವಾಸ್ತವವಾದದ್ದು.

ಅವ್ಯಾವೃತ್ತಾನನುಗತಂ ದ್ವಿತೀಯಾಸಂಭವಾದಜಮ್ |

ನ ವಾಕ್ಯಪದಯೋರರ್ಥೋ ಭೇದಸಾಮಾನ್ಯವರ್ಜನಾತ್

|| ೧೨ ||

ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರದೆಯೂ ಇರುವ ನಿತ್ಯವಾದ ರೂಪವೇ (ವಾಸ್ತವ) ಏಕೆಂದರೆ! ಎರಡನೇ ವಸ್ತುವೇ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಅದರಿಂದ, ಮತ್ತು ಇದು ಪದದ ಅರ್ಥವೂ ಅಲ್ಲ, ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವೂ ಅಲ್ಲ, ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ಯಾವ ಭೇದವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೇ.

ನ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರೈರ್ಗಮ್ಯಂ ಪರಾಗ್ಭೇತ್ವಸಮನ್ವಯಾತ್ |

ಅನಪೇಕ್ಷಿತಮಾತ್ರಾದಿ ತದವಿದ್ಯಾಸಮನ್ವಯಾತ್

|| ೧೩ ||

ಅದು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಹೊರಗಿನ ನಿಮಿತ್ತ ಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದೇ, ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾತ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವುದು. ಅವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಹಾಗಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ ತತ್ತ್ವವು ತಿಳಿಯುವುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ —

ಆತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯಮೈಕಾತ್ಮ್ಯಂ ದ್ವಿತೀಯಸ್ತಾತ್ಮನೋ ಭವೇತ್ |

ಅನಾತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯೋಽತೋಽಹಂ ಸ್ವತಃ ಏಕೋಽಸ್ಮಿ ಕೇವಲಃ

|| ೧೪ ||

ಏಕಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವು ಸ್ವಾನುಭವಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದು. ತನ್ನ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಎರಡನೆಯದು ಅನಾತ್ಮ ಪ್ರತ್ಯಯ, ಇದರಿಂದ ನಾನು ಸ್ವತಃ ಒಬ್ಬನೇ ದ್ವಿತೀಯ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲದೆ ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವೆನು ||

‘ದ್ವೇವಾವ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ರೂಪೇ’ ಎಂಬುದನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —

ಯನ್ನಿಷೇಧಮುಖೇನೇದಂ ನೇತಿ ನೇತೀತಿ ಭಣ್ಯತೇ |

ಅವಿದ್ಯಾಮವಧಿಂ ಕೃತ್ವಾ ದ್ವೇ ರೂಪೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತಮೇ

|| ೧೫ ||

ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮವು ‘ನೇತಿ ನೇತಿ’ ಎಂದು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದೋ, ಆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನೇ ಅವಧಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಈ ಎರಡು ರೂಪಗಳು ಇವೆಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು.

‘ವಾವ’ ಎಂಬುವ ನಿಪಾತದ ಅರ್ಥ —

ಅವಧಾರಣಾಯ ವಾವೇತಿ ದ್ವೇ ಏವೇತಿ ವಿನಿಶ್ಚಿತೌ |

ಸಮುಚ್ಚಿತೇ ಸಜಾತೀಯೈರುತ್ತರೈಸ್ತೇ ವಿಶೇಷಣೈಃ

|| ೧೬ ||

ವಾವ ಎಂಬುದು ಅವಧಾರಣಕ್ಕಾಗಿ (ಹೀಗೆಯೇ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಎರಡೇ ರೂಪಗಳೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವು ಇಷ್ಟವಾಗಿರಲು ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸಮಾನ ಜಾತೀಯವಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಅವುಗಳು ಕೂಡಿಯೆ ಇವೆ.

ವಾವಶಬ್ದಂ ಚಶಬ್ದೇನ ಪ್ರತ್ಯಾಹ್ಯತ್ಯಾಭಿಧೀಯತೇ |

ಮೂರ್ತಮೇವ ಚ ತದ್ರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಮೂರ್ತಮೇವ ಚ

|| ೧೭ ||

(ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ) ವಾವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಚ ಶಬ್ದದೊಡನೆ ಎಳೆದು ಸೇರಿಸಿ ಹೇಳಿದೆ, ಹೇಗೆಂದರೆ; ಬ್ರಹ್ಮನ ರೂಪವು ಮೂರ್ತವೇ ಆಗಿರುವುದು ಮತ್ತು ಅಮೂರ್ತವೇ ಆಗಿರುವುದು (ಮತ್ತೊಂದು).

ಅವಿದ್ಯಾವತ್ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಾದಿಲಕ್ಷಣೈಃ |

ವಿಶಿಷ್ಟತೇ ನ ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಮಿಥಃ ಸಂಗತಿರಿಷ್ಟತೇ

|| ೧೮ ||

ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಮೂರ್ತ ಅಮೂರ್ತ ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು. ಆದರೆ ಆ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ (ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೆ) ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವು ಇಷ್ಟವಲ್ಲ (ಇಲ್ಲ).

ಏಕೆಂದರೆ;

ವಿಶೇಷ್ಯಾರ್ಥೈಕತಂತ್ರತ್ವಾದ್ಧರ್ಮಾಣಾಂ ನ ಪರಸ್ಪರಮ್ |

ತಥಾಽನಪೇಕ್ಷತಸ್ತೇಷಾಂ ಸಂಗತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ಕದಾಚನ

|| ೧೯ ||

ವಿಶೇಷ್ಯವಾದ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವೂ ಎಂದಿಗೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಜ್ಞಾನಪುರುಷಾಂತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪರಮಾತ್ಮನಃ |

ತಮಸ್ವಿನೋಽಥ ದ್ವೇ ರೂಪೇ ತದನ್ಯಾವ್ಯತಿರೇಕತಃ

|| ೨೦ ||

ವಿಜ್ಞಾನ ಪುರುಷ (ಜೀವಾತ್ಮ)ನೇ ಕೊನೆಯಾಗಿರುವ ಅಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂಬುದಕ್ಕೇ ಈ ಎರಡು ರೂಪಗಳು. ಅದಕ್ಕೆ ಭಿನ್ನವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೊಡನೆ ಭೇದವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಥವಾ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ವಸ್ತು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತುವಿಗೇ ಈ ರೂಪಗಳು.

ಆದರೂ ರೂಪಗಳಿಂದ ರೂಪವುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಭೇದವಿರುವಾಗ ಅದ್ವೈತಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಲ್ಲವೆ ? ಎಂದರೆ —

ಕ್ಷಪ್ತಸರ್ಪಾದಿಭಿರ್ಯದ್ವದಚ್ಛಾತಾಯಾಃ ಸ್ವಜಃ ಸದಾ |
ವಾಸ್ತವೋಽವಾಸ್ತವೋ ವಾ ನ ವ್ಯತಿರೇಕೋ ನ ಚಾನ್ವಯಃ || ೨೦ ||

ತದ್ವನ್ನ ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ದ್ವೇ ಸ್ವತಃ ಸದಾ |
ನಾಪಿ ಚಾವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ತೇ ತು ಬ್ರಹ್ಮೈವ ನಿರ್ದ್ವಯಮ್ || ೨೧ ||

ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಸರ್ಪ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಅಚ್ಛಾತವಾದ ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವವಾಗಲಿ ಅವಾಸ್ತವವಾಗಲಿ ಭೇದವಾಗಲಿ ಅಭೇದವಾಗಲಿ ಅನ್ವಯವಾಗಲಿ ವ್ಯತಿರೇಕ ವಾಗಲಿ ಹೇಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ರೂಪಗಳೆರಡು ಇಲ್ಲ, ಸ್ವತಃ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿಯೂ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಅವುಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ಎರಡು ರೂಪಗಳೂ ತತ್ತ್ವತಃ ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿರುವುದು.

ಮೂರ್ತವೆಂದರೇನು ? ಅಂಲೂರ್ತವೆಂದರೇನು ?

ಅಣ್ಣಾದ್ಯವಯವಂ ಮೂರ್ತಂ ಪೀನಂ ಸಂಸ್ಥಾನವದ್ವಿಧಮ್ |
ತದ್ವಿರುದ್ಧಮಮೂರ್ತಂ ಸ್ಯಾನ್ನಿರಂಶಂ ದೇಶವನ್ನ ಚ || ೨೨ ||

ಅಣು ಮುಂತಾದ ಅವಯವವುಳ್ಳದ್ದೇ ಮೂರ್ತವಸ್ತು. ಅದು ದಪ್ಪನಾಗಿಯೂ ಸಂನಿವೇಶವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೂ ದೃಢವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು, ಅದಕ್ಕೆ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದದ್ದು ಅಮೂರ್ತವಾಗುವುದು, ಅದು ಅವಯವವಿಲ್ಲದ್ದು, ಅಂಶ-ಭಾಗವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲದ್ದು.

ಮರ್ತ್ಯ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ —

ಮರ್ತ್ಯಂ ಮರಣಧರ್ಮಿ ಸ್ಯಾದ್ವಿನಶ್ಚರಲಕ್ಷಣಮ್ |
ಅಮೃತಂ ತದ್ವಿರುದ್ಧಂ ಚ ಧ್ರುವಂ ಯನ್ನ ವಿಪದ್ಯತೇ || ೨೩ ||

ನಾಶಧರ್ಮವುಳ್ಳದ್ದು ಮರ್ತ್ಯ, ಯಾವುದು ನಶಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದೋ ಅದು, ಅದಕ್ಕೆ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದದ್ದು ಅಮೃತ, ಯಾವುದು ನಶಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದು ಧ್ರುವ.

ಆಶ್ರಿತಂ ಸ್ಥಿತಮತ್ರ ಸ್ಯಾದ್ಗತ್ಯಾಽವ್ಯಾಪ್ಯ ಚ ತಿಷ್ಠತಿ |
ತದ್ವಿರುದ್ಧಂ ತಥಾ ಯತ್ಸಾದೇತ್ಯೇವ ನ ತು ತಿಷ್ಠತಿ || ೨೪ ||

ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಸ್ಥಿತಂ' ಎಂದರೆ ಆಶ್ರಿತವಾದದ್ದು, ಅಲ್ಲದೆ ಹೋಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸದೇ ನಿಲ್ಲುವುದು, ಅದಕ್ಕೆ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದದ್ದು ಹೋಗುತ್ತಲೇ ಇರುವುದು ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ ಇದು 'ಯತ್' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು.

ಸದಿತಿ ವ್ಯಕ್ತರೂಪಂ ಯದ್ವಹ್ಯಮಾಣವಿಶೇಷಣಮ್ |

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ತದ್ವಿರುದ್ಧಂ ಸ್ಯದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ತಥೋಚ್ಯತೇ

|| ೨೬ ||

'ಸತ್' ಎಂದರೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವ ರೂಪವುಳ್ಳದ್ದು ಮತ್ತು ವಿಶೇಷಣವಾದ ಧರ್ಮವು ತೋರುತ್ತಲಿರಬೇಕು. ಇಂತಹ ವಸ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

ಕ್ಷಿತಿರ್ಜಲಂ ತಥಾ ವಹ್ನಿರಿತ್ಯೇತನ್ಮೂರ್ತಮುಚ್ಯತೇ |

ಭೂತದ್ವಯಮಮೂರ್ತಂ ಚ ವಾಯುಶ್ವಾಹಾಶಮೇವ ಚ

|| ೨೭ ||

ಭೂಮಿ, ಜಲ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿ, ಈ ಮೂರೂ ಮೂರ್ತವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಆಕಾಶ ವಾಯು ಎಂಬ ಎರಡು ಮಹಾಭೂತಗಳು ಅಮೂರ್ತವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

ಮೂರ್ತಂ ಮರ್ತ್ಯಂ ಸ್ಥಿತಂ ಸಚ್ಚ ಕ್ಷಿತ್ಯಬಗ್ನಿತ್ರಯಂ ವಿದುಃ |

ಅಮೂರ್ತಾಮೃತಂಯತ್ತ್ಯಂ ವಾಯ್ವಾಹಾಶದ್ವಯಂ ಸ್ಮೃತಮ್

|| ೨೮ ||

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತ, ಮರ್ತ್ಯ, ಸ್ಥಿತ, ಸತ್ ಪೃಥಿವಿ, ಅಪ್, ತೇಜಸ್ಸು ಈ ಮೂರನ್ನು (ಜ್ಞಾನಿಗಳು) ತಿಳಿದಿರುವರು. ಅಮೂರ್ತ, ಅಮೃತ ಯತ್, ತ್ಯ ಎಂತ ವಾಯು, ಆಕಾಶ ಈ ಎರಡೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

ಮೂರ್ತತ್ವಾದಿ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವಿದೆ.

ಮೂರ್ತತ್ವಾದೇವ ಮರ್ತ್ಯಂ ತನ್ಮರ್ತ್ಯತ್ವಾದೇವ ತಸ್ಥಿ ತಮ್ |

ಸ್ಥಿತತ್ವಾದಿಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯಂ ನಿರ್ಧಾರ್ಯೇದಂತಯಾ ಪೃಥಕ್

|| ೨೯ ||

ಮೂರ್ತವಾಗಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಮರ್ತ್ಯ (ವಿನಾಶಿ) ಮರ್ತ್ಯವಾಗಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅದು ಸ್ಥಿತಂ (ನಿಂತಿದೆ). ಸ್ಥಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ವೇದ್ಯವಾಗಿ ಇದು ಎಂದು ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದು.

ಕೊನೆಯಿಂದಲೂ ಆರಂಭಿಸಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸೋಪಾಖ್ಯಾತ್ವಾನ್ ತದ್ವ್ಯಾಪಿ ಕ್ಷಚಿದೇಕಾಂಶವಸ್ಥಿತೇಃ |
ಸ್ಥಿತತ್ವಾಪ್ಯಾಪಿ ತನ್ಮರ್ತ್ಯಂ ಮರ್ತ್ಯತ್ವಾನ್ಮೂರ್ತಮೇವ ಚ

|| ೩೦ ||

ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರಿಸುವದರಿಂದ ಅದು (ಮೂರ್ತ) ವಸ್ತುವು ವ್ಯಾಪಕವಲ್ಲ. ಕೆಲ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಒಂದು ಭಾಗವು ಇರುವಂತೆ ಇದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಪಕವಲ್ಲ, ಹಾಗೆ ನಿಂತಿರುವದರಿಂದಲೇ ಅದು ಮರ್ತ್ಯ, (ವಿನಾಶಿ), ಮರ್ತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಮೂರ್ತವೇ ಆಗಿದೆ, (ಹೀಗೆ ಕೊನೆಯಿಂದಲೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವಿದೆ).

ಇದರಂತೆ ಅಮೂರ್ತವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು —

ಅಮೂರ್ತತ್ವಾದಮರ್ತ್ಯಂ ತದ್ವ್ಯಾಪಿ ತ್ಯದತೀಂದ್ರಿಯಮ್ |
ಅತೀಂದ್ರಿಯತ್ವತ್ವದ್ವ್ಯಾಪಿ ವ್ಯಾಪಿತ್ವಾಪ್ಯಮೃತಂ ತತಃ

|| ೩೧ ||

ಅಸ್ಥಿತತ್ವಾದಮೂರ್ತಂ ತದಾಕಾರವ್ಯಕ್ತಿವರ್ಜಿತಮ್ |
ಹೇತುತತ್ವಲರೂಪೇಣ ಮೂರ್ತಾದೇಃ ಸಂಗತಿರ್ಮಿಥಃ

|| ೩೨ ||

ಅಕ್ರಸೂತ್ರವದನ್ಯೋನ್ಯಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಸ್ಯಾಪ್ರಹಾಣತಃ |
ಹೇತುತದ್ವತ್ತಯಾ ಜ್ಞೇಯಾಽಮೂರ್ತಾದೇರಪಿ ಸಂಗತಿಃ

|| ೩೩ ||

ಅಮೂರ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಅಮರ್ತ್ಯ, (ಅವಿನಾಶಿ) ಅದು, ಯಾವುದು ವ್ಯಾಪಕ ವಾಗಿದೆಯೋ ಅದು ಅತೀಂದ್ರಿಯ (ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ) ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅದು ವ್ಯಾಪಕ, ವ್ಯಾಪಕವಾದ್ದರಿಂದ ಅಮೃತ, ಅಮೃತವಾದ್ದರಿಂದ ಅಸ್ಥಿತ, (ನಿಂತಿಲ್ಲ) ಅಮೂರ್ತ ಅಂದರೆ ಆಕಾರ-ಪ್ರಕಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವದಿಂದ ಮೂರ್ತಾದಿ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯ ಸಂಬಂಧವಿದೆ, ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ? ಜಪಮಾಲಿಕೆಯಂತೆ, ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಇರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವದಿಂದಲೇ ಅಮೂರ್ತಾದಿ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ||

ಮುಂದೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯ ಸಂಬಂಧವಿದೆಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುವರು —

ಸಂಭವೇಽನ್ಯತಮಸ್ಯಾಪಿ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸಂಭವೋ ಯತಃ |
ಅತೋಽವಧಾರಣಾರ್ಥಾಯ ತತ್ತ್ವವ ಗ್ರಹಣಂ ಕೃತಮ್

|| ೩೪ ||

ಮೂರ್ತಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ಅಮೂರ್ತಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ಯಾವುದಾದರೊಂದಕ್ಕೆ ಸಂಭವ ವಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲಾ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೂ ಸಂಭವವಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಮೂರ್ತ ಮಾತ್ರವೇ, ಅಮೂರ್ತ ಮಾತ್ರವೇ ಎಂದು ಅವಧಾರಣ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯೆ ಏಕಕಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದೆ.

ತದೇತನ್ಮೂರ್ತಮ್' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ —

ತಯೋರುದ್ವಿಷ್ಟಯೋರ್ಮೂರ್ತಂ ಪ್ರಥಮಂ ತಾವದುಚ್ಯತೇ |

ಅನ್ಯದ್ವಾಯ್ವಂತರಿಕ್ಷಾಭ್ಯಾಂ ಭೂತತ್ರಯಮಿಹೋಚ್ಯತೇ

|| ೩೫ ||

ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಲು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ್ದ ಆ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಮೂರ್ತ ವೆಂಬುದನ್ನು ಈಗ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ, ವಾಯು-ಅಂತರಿಕ್ಷ (ಆಕಾಶ)ಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಮೂರು ಭೂತಗಳೇ ಮೂರ್ತವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವವು.

ಮೂರ್ತ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಅರ್ಥ —

ಮೂರ್ತಂ ಸಂಸ್ಥಾನವದ್ಧ್ಯೇತತ್ತಥಾ ಮರ್ತ್ಯಂ ವಿನಾಶವತ್ |

ಏತತ್ಸಿ ತಂ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಮೇತತ್ಸತ್ವವಿಶೇಷಣಮ್

|| ೩೬ ||

ಆಕಾರ ವಿಶೇಷವುಳ್ಳದ್ದು ಮೂರ್ತ, ನಾಶವುಳ್ಳದ್ದು ಮರ್ತ್ಯ, ಇದು ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು ಸ್ಥಿತವೆನಿಸುವುದು. ಈ ಮೇಲಿನ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಸತ್ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

‘ತಸ್ಯ ಏತಸ್ಯ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥ —

ಛತುರ್ವಿಶೇಷಣಸ್ಯಾಸ್ಯ ಛಿತ್ಯಬಗ್ನಾತ್ಮಕಸ್ಯ ಹಿ |

ಛತುಷ್ಟಯರಸತ್ವಾರ್ಥಂ ಪುನರುಚ್ಚಾರಣಂ ಕೃತಮ್

|| ೩೭ ||

ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳುಳ್ಳ ಈ ಪೃಥಿವಿ, ಅಪ್ಪು, ತೇಜಸ್ಸೆಂಬುವ ಭೂತಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಹೇಳಿರುವುದು ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ? ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳ ಸಾರವೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವು ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಗಳಿರುವ ಮೂರು ಭೂತಗಳ ಸಾರವೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿರುವುದು).

“ಯ ಏಷತಪತಿ” ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವೇನು ?

ಸರ್ವವ್ಯಾಪೀ ರಸೋ ಹ್ಯೇಷ ಶ್ವತ್ತಪತಿ ಯೋ ರವಿಃ |

ಛತುಷ್ಟಯಾನ್ವಯಾದೇಷ ಭೂತತ್ರಯರಸಃ ಸ್ವತಃ

|| ೩೮ ||

ಞನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳು, ಅಥವಾ ನಾಲ್ಕು ಎಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರ್ತ, ಮರ್ತ್ಯ, ಸ್ಥಿತ, ಸತ್, ಎಂಬುವ ವಿಶೇಷಣಗಳೇ

ಯಾವ ಸೂರ್ಯನು ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕನಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ತಪಿಸುವನೋ ಅವನೇ ರಸ ಸಾರವಾಗಿರುವನು. ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣ ಧರ್ಮಗಳೂ ಈ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಈತನು ಮೂರುಭೂತಗಳ ರಸ (ಸಾರ) ವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು.

ಏಷಃ ಎಂದರೇನು ?

ಯ ಏಷ ತಪತೀತ್ಯನ್ಮ ಮಂಡಲಂ ಪರಿಗೃಹ್ಯತೇ |

ಚತುಷ್ಟಯಂ ಹಿ ಮೂರ್ತಾದಿ ಮಂಡಲೇ ಗೃಹ್ಯತೇ ಯತಃ

|| ೩೯ ||

‘ಯ ಏಷತಪತಿ’ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವೇ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದೆ. (ದೇವತಾ ರೂಪವಾದ ಚೇತನವಲ್ಲ) ಮೂರ್ತಾದಿ ನಾಲ್ಕು ಅಂಶಗಳೂ ಮಂಡಲದಲ್ಲೇ ಕಾಣುವುದು. ಅದರಿಂದ ಮಂಡಲವೇ ಏಷಃ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವು.

‘ಸತೋ ಹಿ’ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ‘ಹಿ’ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೇನು ?

ಚತುರ್ಣಾಮನ್ವಯೋ ಹೀತಿ ಹೇತುನಾತ್ರ ವಿಭಾವ್ಯತೇ |

ಸತಶ್ಚ ಗ್ರಹಣಂ ವಿದ್ಯಾಚ್ಚತುರ್ಣಾಮುಪಲಕ್ಷಣಮ್

|| ೪೦ ||

ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿವೆಯೆಂದು ‘ಹಿ’ ಎಂಬ ಹೇತುವಾಚಕ ಪದದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ‘ಸತಃ’ ಎಂದು ಮಾತ್ರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು, ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸೂಚಕವು.

ಕೃಷ್ಣಸಾರಂ ಯಥಾ ಸ್ಥಾನಂ ಚಕ್ಷುಷಃ ಕರಣಾತ್ಮನಃ |

ತಥಾ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸ್ಯ ಮಂಡಲಂ ಕರಣಾತ್ಮನಃ

|| ೪೧ ||

ಇಂದ್ರಿಯ ರೂಪವಾದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಪ್ಪಾಗಿ ಕಾಣುವ ಅಲೆಯ ಹೇಗೆ ಸ್ಥಾನವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಸಮಷ್ಟಿಕರಣ (ಲಿಂಗ ಶರೀರವಾದ) ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನಿಗೆ ಸೂರ್ಯ ಮಂಡಲವೇ ಸ್ಥಾನವು.

ಮೂರು ಭೂತಗಳ ಸಾರವಾದರೆ ‘ತೇಜೋರಸ’ವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ?

ಉತ್ಸರ್ಗಾದ್ರೂಪನಿರ್ಮಾಣೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ತೇಜಸೋ ಯತಃ |

ತಸ್ಮಾದ್ರಸತ್ವನಿದೇಶಃ ಕ್ರಿಯತೇ ಮಂಡಲಾತ್ಮನಿ

|| ೪೨ ||

ಸಹಜವಾಗಿ ರೂಪಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸಿನ ರಸವೆಂದು ನಿದೇಶ ಮಾಡಿದೆ.

ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ರೂಪಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ —

ಅಪ್ಪಕ್ಷಿನ್ನಃ ಪಾರ್ಥಿವೋ ಧಾತುಸ್ತೇಜಸಾ ಪರಿಪಚ್ಯತೇ |

ಅಂಕುರಾದ್ಯಭಿನಿಷ್ಪತ್ತೌ ಮುಖ್ಯತೈವಂ ಹಿ ತೇಜಸಃ

|| ೪೩ ||

ನೀರಿನಿಂದ ಒದ್ದೆಯಾಗಿದ್ದ ಪೃಥಿವೀ ಧಾತುವು ಬಿತ್ತಿದ ಬೀಜ ಮೊದಲಾದವು ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ (ಬಿಸಲಿನಿಂದ) ಬೇಯುವುದು, ಪರಿಪಕ್ವವಾಗುವುದು. ಅಂಕುರಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸಿಗೇ ಈ ರೀತಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಇರುವುದು.

ಸಾರತ್ರಯಾಣಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ರಸೋ ಮಂಡಲಮುಚ್ಯತೇ |

ಏತತ್ಸಾರಾಣಿ ಹಿ ತ್ರೀಣಿ ಭೂತಾನ್ಯಾಹುರ್ವಿಪಶ್ಚಿತಃ

|| ೪೪ ||

ಮೂರು ಭೂತಗಳ ಸಾರವೆಂದು ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವನ್ನು ರಸವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ, ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಸಹ ಇದೆ ಸಾರವುಳ್ಳದ್ದು ಮೂರು ಭೂತಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಮಂಡಲಾಯತನೇ ಯತ್ತು ಕಾರಣಂ ಸಂತ್ರಿತಂ ವಿಭೋಃ |

ವಿರಾಜೋ ದೇವದೇವಸ್ಯ ತದಿದಾನೀಮಿಹೋಚ್ಯತೇ

|| ೪೫ ||

ಈ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಾದ ದೇವದೇವ ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನ ಕರಣವು (ಸಮಷ್ಟಿಲಿಂಗ ಶರೀರವು) ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು.

ಆದಿತ್ಯಾಂತರ್ಗತಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಣಾತ್ಮಾಭಿಧೀಯತೇ |

ವಾಯ್ವಾಕಾಶರಸತ್ವೇನ ತತ್ರಾಮೂರ್ತಾನ್ವಯೋ ಯತಃ

|| ೪೬ ||

ಆದಿತ್ಯ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಒಳಗೆ ಇರುವುದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕರಣ ಸ್ವರೂಪವು (ಅಂದರೆ ಹಿರಣ್ಯ ಗರ್ಭನ ಸಮಷ್ಟಿ ಲಿಂಗ ಶರೀರವು) ವಾಯು ಮತ್ತು ಆಕಾಶಗಳ ಸಾರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಆ ಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಮೂರ್ತ ವಸ್ತುಗಳು ಸೇರಿಕೊಂಡಿವೆಯಾದ್ದರಿಂದ (ಅವುಗಳ ರಸವೆಂದು 'ತೃಸ್ತ್ವೈಷ ರಸಃ' ಎಂದು ಹೇಳುವುದು).

ಕಲಿಂಗಾರಂಭಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ವಾಯ್ವಾಕಾಶಸಮುದ್ಭವಃ |

ಈಶ್ವರಾತ್ಮಾರಣಾದ್ಯಸ್ಮಲ್ಲಿಂಗಂ ತೇನ ರಸಸ್ತಯೋಃ

|| ೪೭ ||

ಸೂತ್ರಾತ್ಮನ ಲಿಂಗ ಶರೀರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಆಗುವುದಕ್ಕೆ ವಾಯು ಮತ್ತು ಆಕಾಶಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಈಶ್ವರನೆಂಬ ಕಾರಣ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಆಗಿದೆ, ಅದರಿಂದ ಅವುಗಳ (ರಸ) ಸಾರ ಲಿಂಗವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಾಯ್ವಾಕಾಶರಸೋ ಹ್ಯೇಷ ಇತಿ ಹೇತುಃ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯತೇ |

ತ್ಯಸ್ಯ ಹ್ಯೇಷ ರಸ ಇತಿ ಯಥೋಕ್ತೋ ಮಂಡಲಾತ್ಮನಿ

|| ೪೮ ||

‘ತ್ಯಸ್ಯ ಹಿ’ ಎಂಬ ಹೇತುವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ – ಹೇಗೆ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವು ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಮೂರು ಭೂತಗಳ ಸಾರವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ‘ಸತೋಹಿ’ ಎಂಬುದು (ನಾಲ್ಕು ಅಂಶಗಳು ಸೇರಿಕೊಂಡಿದೆ, ಎಂಬುದು) ಯುಕ್ತಿಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ವಾಯು ಆಕಾಶಗಳ ಸಾರ, ಲಿಂಗಶರೀರವೆಂಬುದಕ್ಕೂ ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ‘ತ್ಯಸ್ಯ ಹ್ಯೇಷ ರಸಃ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. (ಅಮೃತಾದಿ ನಾಲ್ಕು ಅಂಶಗಳು ಅದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿವೆಯೆಂಬುವ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆ).

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭರ್ತೃ ಪ್ರಪಂಚದ ಮತ ಹೀಗಿದೆ —

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಂ ರಸಂ ಕೇಚಿತ್ತಚಕ್ಷತೇ |

ಕಾರಣಂ ರಸಶಬ್ದೇನ ಯಸ್ಮಾದತ್ರಾಭಿಧೀಯತೇ

|| ೪೯ ||

ಕೆಲವರು ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೆಂಬ ಜೀವನನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ರಸವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕಾರಣ ವೇನೆಂದರೆ ರಸ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕಾರಣವೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ,

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನಾದರೂ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಕಾರಣ ? ಎಂದರೆ

ಯಸ್ಮಾದ್ಧಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸ್ಯ ಕರ್ಮ ವಾಯ್ವಂತರಿಕ್ಷಯೋಃ |

ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಕ್ತಯೋಸ್ತಸ್ಮಾದ್ವಸಃ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಉಚ್ಯತೇ

|| ೫೦ ||

ಭೂತದ್ವಯರಸೋ ಜ್ಞೇಯೋ ಮಂಡಲೇ ಚೇತನಃ ಪುಮಾನ್ |

ತ್ಯಸ್ಯ ಹ್ಯೇಷ ರಸ ಇತಿ ತತ್ತಿದ್ಧೌ ಕಾರಣಾಭಿಧಾ

|| ೫೧ ||

ಯಾವುದರಿಂದ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನ ಕರ್ಮವು ಅವ್ಯಕ್ತವಾದ ವಾಯು ಮತ್ತು ಆಕಾಶ ಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿ ಇರುವುದೋ, ಅದರಿಂದ ಜೀವನು ರಸವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು, ಸೂರ್ಯ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ಚೇತನ ಪುರುಷನು ಎರಡು ಭೂತಗಳ ರಸವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ‘ತ್ಯಸ್ಯ ಹ್ಯೇಷ ರಸಃ’ ಎಂಬುದು ಚೇತನದ ಸ್ವರೂಪ ರಸವೆಂದು ಸಾಧಿಸಲು ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದು.

ನ್ಯಾಯೋಕ್ತೇರೇವ ಸಂಸಿದ್ಧೇಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತ್ಯಸ್ಯ ವಸ್ತುನಃ |

ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಃ ಕಾರಣಂ ಕಸ್ಮಾದಿತ್ಯತ್ರ ನ್ಯಾಯ ಉಚ್ಯತೇ

|| ೫೨ ||

ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ ಪದಾರ್ಥವು ನ್ಯಾಯ ವಚನದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದರಿಂದ ಜೀವನು ಹೇಗೆ ಕಾರಣವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು.

ಏತಸ್ಮಿನ್ನಂಡಲೇ ಯೋಽಂತರ್ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಪ್ರಮಾಗತಃ |

ಅವಿದ್ಯಾಭಾವನಾಕರ್ಮಹೇತುತೋ ನಾನ್ಯಕಾರಣಾತ್

|| ೫೩ ||

ಈ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಒಳಗೆ ಜೀವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆಯೋ, ಅದು ಅವಿದ್ಯೆ-ಭಾವನೆ (ಸಂಸ್ಕಾರ) ಕರ್ಮ-ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಕಾರಣದಿಂದಲ್ಲ.

ತಸ್ಯ ಯತ್ಕರ್ಮರೂಪಂ ತದ್ವಿಯದ್ವಾಯುಪ್ರಯೋಜಕಮ್ |

ಖಸ್ಥಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಸ್ತಸ್ಯ ಮರುತ್ಪತ್ತಂದರೂಪಿಣಃ

|| ೫೪ ||

ವಾಯ್ವಾಕಾಶಪ್ರಣಾಡ್ವೈವಂ ತೇಜಸಃ ಸಂಭವಸ್ತತಃ |

ಜಜ್ಞಾತೇ ತೇಜಸೋ ಭೂತೇ ಜಲಂ ಚ ಪೃಥಿವೀ ತಥಾ

|| ೫೫ ||

ಆ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನ ಯಾವ ಕರ್ಮವಿರುವುದೋ, ಅದೇ ಆಕಾಶ ಮತ್ತು ವಾಯುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕವಾಗದೆ ಭೋಗವಿಲ್ಲ ಇತರ ಭೂತೋತ್ಪತ್ತಿಯು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವಶ್ಯವಲ್ಲವೇ ? ಎಂದರೆ ಅವಶ್ಯವಿದೆ- ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನ ದೇಹವು ^{೨೭}ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ ವಾಯುವಿನ ಚಲನರೂಪವಾದ ಆ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಆಕಾಶವಾಯುಗಳ ಮೂಲಕ ಅದರಿಂದ ತೇಜಸ್ಸು ಹುಟ್ಟುವುದು, ಆ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಜಲ, ಪೃಥಿವಿ ಈ ಎರಡು ಭೂತಗಳೂ ಹುಟ್ಟುವವು.

ಕರ್ಮಣಾ ಪೌರುಷೇಣೈವಂ ರಸಭೂತೇನ ಸಂಭವಃ |

ವಾಯ್ವಂತರಿಕ್ಷಯೋರ್ಯಸ್ಮಾದ್ರಸಸ್ಯೇನ ಪುಮಾಂಸ್ತಯೋಃ

|| ೫೬ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪುರುಷನಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ಮಕಾರಣವಾಗಿದ್ದು ಅದರಿಂದ ವಾಯು ಆಕಾಶಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು, ಅದರಿಂದಲೇ ಈ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಪುರುಷನು ಅವುಗಳಿಗೆ ರಸ (ಕಾರಣ) ವೆಂದು ಆದನು.

ಮೇಧಯಾ ತಪಸೇತ್ಯಾದಿ ತಥಾಚ ಪ್ರಾಗುದಾಹೃತಮ್ |

ನ್ಯಾಯೇನಾನೇನ ಪುರುಷೋ ರಸಶಬ್ದೇನ ಭಣ್ಯತೇ

|| ೫೭ ||

^{೨೭}ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಆಕಾಶ ವಾಯುಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಇತರ ಭೂತಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದರೆ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನ ಶರೀರವು ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕವಾದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ಎರಡು ಭೂತಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಭೋಗವು ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಇತರ ಮೂರು ಭೂತಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು || ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ವಾಯುಚಲನೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ಮದಿಂದ ತೇಜಸ್ಸು ಹುಟ್ಟುವುದು. ಅಂದರೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯು ಬೀಸಿದಲ್ಲಿ ತಾಪವಾಗುವುದು ಅದರಿಂದ ನೀರು ಮಳೆಯಾಗುವುದೆಂಬುದು ಅನುಭವದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸು ಕರ್ಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದೆಂದೂ, ಅದರಿಂದ ಜಲ ಪೃಥಿವಿಗಳೂ ಹುಟ್ಟುವವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ

“ಮೇಧಯಾ ತಪಸಾಽಜನಯತ್ತಿತಾ” ಎಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಈ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಪುರುಷನು ರಸ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು.

ತೃಸ್ಯ ಹ್ಯೇಷ ಇತಿ ಹ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ನ್ಯಾಯಃ ಶ್ರುತ್ಯಾಯಮುಚ್ಯತೇ |
ನೈತದೇವಂ ಭವೇನ್ಮೂರ್ತರಸೇನಾಸ್ಯಾಸಮತ್ವತಃ

|| ೫೮ ||

ತೃಸ್ಯಹ್ಯೇಷ ರಸಃ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನ್ಯಾಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ - ಆದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ, ಮೂರ್ತರಸದೊಡನೆ ಈ ಅಮೂರ್ತರಸಕ್ಕೆ ಸಾಮ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಮೂರ್ತರಸಕ್ಕೆ ಅಮೂರ್ತರಸವು ಸಮಾನವಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಅದು ಏಕೆ! ಸಮಾನವಲ್ಲ ? ಎಂದರೆ —

ಭೂತತ್ರಯಸ್ಯ ಮೂರ್ತಸ್ಯ ರಸೋ ಮಂಡಲಮಭ್ಯಧಾಃ |
ಧರ್ಮೈಶ್ಚತುರ್ಭಿರ್ಮೂರ್ತಾರ್ಥೈರ್ಭೂತತ್ರಯವದನ್ವಿತಮ್

|| ೫೯ ||

ಮೂರು ಭೂತಗಳ ನಾದವೇ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಮೂರ್ತಾದಿ ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಮೂರು ಭೂತಗಳು ಕೂಡಿರುವಂತೆ ಈ ಮಂಡಲವೂ ಕೂಡಿದೆ (ಅದರಿಂದ ಚೇತನವು ಸಮಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ)

ಅಮೂರ್ತಯೋರಪಿ ರಸೋ ಲಿಂಗಾತ್ಮಾ ಗೃಹ್ಯತಾಂ ತಥಾ

|| ೬೦ ||

ವಾಕ್ಯಪ್ರವೃತ್ತೇಸ್ತುಲ್ಪತ್ವಾನ್ಯ ಯುಕ್ತೋಽತ್ರಾನ್ಯಥಾ ಗ್ರಹಃ |
ವೈರೂಪ್ಯಲಕ್ಷಣೋ ದೋಷಃ ಸತ್ಯೇವಂ ವಃ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ

|| ೬೧ ||

ಹಾಗೆಯೇ ಅಮೂರ್ತವಾದ ಆಕಾಶ-ವಾಯುಗಳಿಗೂ ಸಾರವಾಗಿರುವುದು ಲಿಂಗಾತ್ಮ (ಲಿಂಗಶರೀರ) ವೆಂದೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು, ವಾಕ್ಯದ ಸರಣಿಯು ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲ, ಹಾಗಾದರೆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವೈರೂಪ್ಯ (ಅಸಮಾನತೆ) ಎಂಬ ದೋಷವು ನಿಮಗೆ (ಭರ್ತೃ ಪ್ರಪಂಚರಿಗೆ) ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು.

ಶಂಕೆ —

ಅಥ ಮೂರ್ತರಸೋಕ್ತ್ಯಾಪಿ ಚೇತನಸ್ಮೈವ ಚೇದ್ರಹಃ |
ಅತ್ಯಲ್ಪಂ ಭವತಾಽಭಾಣಿ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೈವ ನೋ ಯತಃ

|| ೬೨ ||

ಹೀಗೆ ಮೂರ್ತಗಳ ಸಾರ ಅಚೇತನವಾದ ಸೂರ್ಯ ಮಂಡಲವೆಂದು ಸಕಾರಣವಾಗಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಅಚೇತನವಾದ ಸಮಷ್ಟಿ ಲಿಂಗ ಶರೀರವೇ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಚೇತನವಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಮೂರ್ತರಸವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಚೇತನವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಈ ಉತ್ತರ-ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ನೀನು ^{೨೮}ಅತ್ಯಲ್ಪವಾಗಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಗುವುದು.

ಸೂತ್ರಾತ್ಮ ಜೀವನೇ ತನ್ನಕರ್ಮದ ಮೂಲಕ ಕಾರಣವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ —

ನ ಹ್ಯಾತ್ಮವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಕಿಂಚಿತ್ಕಾರಣಮಿಷ್ಟತೇ |

ತೇನ ತೇನ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮೈವ ಕಾರಣಮ್

|| ೬೩ ||

ಏಕೆಂದರೆ ! ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಒಂದು ಕಾರಣವೆಂಬುದು ಸಂಮತವಲ್ಲ. ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಆಯಾಯ ರೂಪದಿಂದ (ಆಕಾಶ-ವಾಯು ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪದಿಂದ) ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೇ ಕಾರಣ.

ಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನು ಜೀವಾತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ —

ಮಂಡಲಾತ್ಮನಿ ಚಾಸ್ಥಾರೇ ಲಿಂಗಾತ್ಮೈವಾಪಸೀಯತಾಮ್ |

ಕರಣಸ್ಥೈವ ತತ್ತ್ವತ್ವಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ ಹಿ ಲಿಂಗಗಃ

|| ೬೪ ||

ಆಧಾರವಾದ ಮಂಡಲ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಶರೀರವೇ (ಸಮಷ್ಟಿ ಬುದ್ಧಿತ್ವತ್ವವೇ) ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಿರಿ. ಕರಣವೇ (ಲಿಂಗಶರೀರವಾದ ಬುದ್ಧಿತ್ವತ್ವವೇ) ಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಲಿಂಗ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇರುವವನು ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನೇ ಆಗುವನು.

ಈಶ್ವರನೇ ಕಾರಣವೆಂಬುದೂ ಸಹ ಪರಮಾರ್ಥವಲ್ಲ —

ಅಜ್ಞಾತಃ ಪುರುಷೋ ಯಸ್ಮಾತ್ಕಾರ್ಯಕಾರಣಶಬ್ದಭಾಕ್ |

ಅಜ್ಞಾತಮಿಥ್ಯಾವಿಜ್ಞಾನರೂಪತ್ವಾನ್ ತು ತತ್ತ್ವತಃ

|| ೬೫ ||

ಅಜ್ಞಾತವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿರುವನು. (ಅಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣವೆಂದು ಅದನ್ನು ವ್ಯವಹರಿಸುವುದಷ್ಟೆ) ಹೇಗೆಂದರೆ, ಅಜ್ಞಾತವಾದ್ದರಿಂದ ಕಾರಣವೆಂದೂ ಭ್ರಾಂತಿ ಜ್ಞಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಕಾರ್ಯವೆಂದೂ ಹೇಳುವುದು ಅಷ್ಟೆ. ನಿಜವಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪತಃ ಅಲ್ಲ.

ಬೃ. ಅ. ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ೩.

^{೨೮} ಮಂಡಲವು ಚೇತನದ ಕಾರ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಚೇತನವನ್ನುವುದಾದರೆ ಸರ್ವಜಗತ್ತು ಅದರ ಕಾರ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಚೇತನವಾಗಿರಲು ಈ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತರಸಗಳೇ ಏಕೆ ಚೇತನವಾಗಬೇಕು, ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥ

ಅಚೇತನೇಷು ಲೋಕೇಽಸ್ಮಿನ್ನ ದೃಷ್ಟಾ ಪುರುಷಾಭಿಧಾ |

ಇತಿ ಚೇನ್ನೈತದೇವಂ ಸ್ಯಾದಚಿತ್ಕೇಷ್ವಪಿ ದರ್ಶನಾತ್

|| ೬೬ ||

ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಚೇತನಗಳಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವು ಕಂಡಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ, ಉತ್ತರ, ಇದು ಹೀಗಿಲ್ಲ ಅಚೇತನಗಳಲ್ಲೂ ಪುರುಷ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವು ಕಂಡಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ.

ಎಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವು ಕಂಡಿದೆ ? ಎಂದರೆ —

ತ ಏತಾನ್ವಪ್ತ ಪುರುಷಾನಿತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯತಃ |

ಅಸಂವಿತ್ಕೇಽಪಿ ಪಕ್ಷಾದೌ ದೃಶ್ಯತೇ ಪುರುಷಾಭಿಧಾ

|| ೬೭ ||

“ತ^{೨೯} ಏತಾನ್ ಸಪ್ತ ಪುರುಷಾನ್” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲೂ, ಅಚೇತನವಾದ ಪಕ್ಷ^{೩೦} ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲೂ ಪುರುಷ ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿರುವುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಅಧಿದೈವತ-ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೆಂಬುದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ —

ಅಧ್ಯಾತ್ಮೋಕ್ತ್ಯವಧಿಜ್ಞಪ್ತ್ಯಾ ಅಧಿದೈವತಕೀರ್ತನಮ್ |

ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತವಿಭಾಗೋಽಯಮಧ್ಯಾತ್ಮಮಧುನೋಚ್ಯತೇ

|| ೬೮ ||

‘ಇತ್ಯಧಿದೈವತಮ್’ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮುಂದಿನ ವಿಷಯದ ಅವಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಈಗ ಮೂರ್ತ-ಅಮೂರ್ತವೆಂಬ ವಿಭಾಗ ವನ್ನು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವಂತೆ ಹೇಳುವುದು.

ಬೃ-೨-೩-೪

ಅಥಾಧ್ಯಾತ್ಮಮ್-ಇದಮೇವ ಮೂರ್ತಂ ಯದನ್ಯತ್ ಪ್ರಾಣಾಚ್ಚ ಯಶ್ಚಾಯ

ಮಂತರಾತ್ಮನ್ ಆಕಾಶಃ ಏತನ್ಮರ್ತ್ಯ ಮೇತತ್ ಸ್ಥಿತ ಮೇತತ್ ಸತ್

ತಸ್ಯೈತಸ್ಯ ಮೂರ್ತಸ್ಯೈತಸ್ಯ ಮರ್ತ್ಯಸ್ಯೈತಸ್ಯ ಸ್ಥಿತಸ್ಯೈತಸ್ಯ

ಸತ ಏಷರಸೋ ಯಚ್ಚಕ್ಷುಃ ಸತೋದ್ಯೇಷ ರಸಃ || ೪೪ ||

^{೨೯} ಆ ಪ್ರಾಣಗಳು ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ನಡೆಯಿಸಲು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಸಮರ್ಥರಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಲೋಚಿಸಿ ತ್ವಕ್- ಚಕ್ಷು- ಶ್ರೋತ್ರ ಚಿಹ್ನೆ, ಘ್ರಾಣ, ವಾಕ್ಯ-ಮನಸ್ಸು ಎಂಬುವ ಪುರುಷರನ್ನೂ ಒಂದು ಲಿಂಗಶರೀರ ರೂಪವಾದ ಪುರುಷನನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದವು ಎಂದು ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅಚೇತನಗಳಲ್ಲೂ ಪುರುಷ ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವು ಕಂಡಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು

^{೩೦} “ಸವಾ ಏಷ ಪುರುಷೋಽನ್ಯರಸಮಯಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ

ಭೂತತ್ರಯಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಂ ದೇಹೇಽಪಿ ಪರಿಗೃಹ್ಯತೇ |
ಮೂರ್ತಶಬ್ದೇನ ಯತ್ಪ್ರಾಣಾದ್ಧ್ಯುಮ್ನಾಶ್ಚಾಪರಂ ಚ ಯತ್ || ೬೯ ||

ಪೃಥಿವಿ ಮೊದಲಾದ ಮೂರು ಭೂತಗಳು ದೇಹದ ಒಳಗೂ ಮೂರ್ತ ಶಬ್ದದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದೆ. ಯಾವುದೆಂದರೆ, ಪ್ರಾಣ ವಾಯುವನ್ನೂ ಹೃದಯಾಕಾಶವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ (ಮೂರು ಭೂತಗಳು ಮೂರ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು)

ಏತಸ್ಯ ಸತಃ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ.

ಚಕ್ಷೂ ರಸಸ್ಪರ್ಶಾಣಾಂ ಸ್ಯಾದ್ವಿಶೇಷೇಣಾತ್ರ ನಿಷ್ಕಿತಮ್ |
ತೇಜಃ ಸರ್ವಶರೀರಸ್ಯ ನಿರ್ಮಾತ್ಮ ಸ್ಯಾದಸಂಶಯಃ || ೭೦ ||

ಈ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಣ್ಣು ಈ ಮೂರು ಭೂತಗಳ ರಸ (ಸಾರ) ವಾಗಿರುವುದು. ತೇಜಸ್ಸು ಸರ್ವಶರೀರಗಳಿಗೂ ನಿರ್ಮಾಪಕವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. (ಆದರೂ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ^{೩೧}ತೇಜಸ್ಸೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ)

ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ —

ಪ್ರಥಮಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿರಿತಿ ಮನ್ತ್ರವರ್ಣೋಽಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ |
ಶಶ್ವದ್ವೈ ರೇತಸ ಇತಿ ತಥಾ ಚ ಶ್ರುತಿಶಾಸನಮ್ || ೭೧ ||

“ಸಾ ಪ್ರಥಮಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ವಿಶ್ವವಾರಾ ಸಪ್ರಥಮೋ ವರುಣೋ ಮಿತ್ರೋಽಗ್ನಿಃ” ಎಂಬ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರಗಳೂ ಕಾಣುತ್ತವೆ, ಹಾಗೂ “ಶಶ್ವದ್ವೈರೇತಸಃ ಸಿಕ್ತಸ್ಯ ಚಕ್ಷುಷೀ ಏವ ಪ್ರಥಮೇ ಸಂಭವತಃ” ಎಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಭಾಗವಾದ ಶ್ರುತಿಯ ಶಾಸನವೂ ಇರುವುದು.

ಭರ್ತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚರ ಪ್ರಕೃತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಪುರಸ್ಕಾರ

ಭರ್ತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚರ ಮತವೂ ನಮಗೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವೆಂದು ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು —

ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತವಿಭಾಗೋಽಯಂ ಯದಿ ನಾಮೇಹ ಭಣ್ಯತೇ |
ಅಧಿದೈವಂ ತಥಾಽಧ್ಯಾತ್ಮಂ ತಥಾಽಪೀಯಾನ್ಯ ಗೃಹ್ಯತೇ || ೭೨ ||

ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅಧಿದೈವ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೆಂದು ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಗಳ ವಿಭಾಗವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅದು ಹೇಳಿದ್ದಷ್ಟೆ ಆಗುವುದು, ಅದು ನಮಗೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

^{೩೧}“ತೇಜೋ ರಸೋ ನಿರವರ್ತತಾಗ್ನಿಃ” ಎಂಬುದು ಇದಕ್ಕೆ ಗಮಕ, ತೇಜಃ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವಾದ ರಸ ಶಬ್ದವನ್ನು ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಗೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದುಂಟು ||

ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುವ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ —

ಕೃತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ರೂಪೇ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತೇ ವಿವಕ್ಷಿತೇ |
ಯತೋಽತೋ ನೇಯತಾ ಕಾತ್ಸೇನ್ಯ ದೇವತಾಧ್ಯಾತ್ಮಯೋರ್ಭವೇತ್ || ೭೩ ||

ವ್ಯಾಪಕವಾದ (ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ) ಪರಬ್ರಹ್ಮ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕಾದ ರೂಪಗಳು ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಗಳೆಂಬುದು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ, ಅದರಿಂದ ಅಧಿದೈವತ-ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗಳೆಂಬ ವಿಭಾಗ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ

ಆರಬ್ಧಕಾರ್ಯಭೂತಾನಾಂ ಗೃಹೀತೌ ನ ಚ ಸಂಭವಃ |
ಯಥೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಸ್ಯೇಹ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತೋಕ್ತಭೂಮಿಷು || ೭೪ ||

(ಅವ್ಯಾಕೃತದಿಂದ) ಹುಟ್ಟಿ ಕಾರ್ಯ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಭೂತಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಾತ್ಮ-ಅಧಿದೈವರೂಪವಾದ ಅಂತಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ (ಮೂರ್ತಅಮೂರ್ತ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ) ಬಿಡಿಯಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಲು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವು ಈ (ಐದು ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ) ಮುಖ್ಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಆದರೂ ಆ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಹಾಗೆಯೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಗೆ ಬಿಡುವುದು ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ - ಉತ್ತರ -

ವ್ಯಾಪ್ತೇವ ಲಕ್ಷಣಂ ಯುಕ್ತಮನ್ಯಥಾ ತದಲಕ್ಷಣಮ್ |
ನಿರ್ದೇಶಸ್ತು ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಿಷಯೋಽತ್ರಾಭಿಧೀಯತೇ || ೭೫ ||

ಲಕ್ಷಣವೆಂಬುದು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಇರಬೇಕಾದದು ಯುಕ್ತ, ಬೇರೆ ತರಹೆ ಇದ್ದರೆ ಅದು ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ, ಲಕ್ಷಣ ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿರುವುದು ಅಲ್ಪ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಯುಕ್ತ ?

ತತ್ತ್ವವಂ ಸತಿ ಯತ್ರ ಸ್ಯಾನ್ಮೂರ್ತಾದ್ಯುಕ್ತಂ ಚತುಷ್ಟಯಮ್ |
ಲಕ್ಷಣಂ ತತ್ರ ಸಂಪೂರ್ಣಮನ್ಯತ್ರ ಕಾರಣಕಾರ್ಯಯೋಃ || ೭೬ ||

ಹೀಗಿರುವಾಗ ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತ ಮುಂತಾದ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಬರುವವೋ, ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು. ಯಾವುದರಲ್ಲಿದೆ ಎಂದರೆ ಕೊನೆಯ ಕಾರಣದಲ್ಲೂ, ಕಾರ್ಯದಲ್ಲೂ ಇವೆ.

^೧ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಮೇಲೆ ತೋರುವ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿ, ಅಥವಾ ಅಭಿಧಾ ಎಂದು ಹೇಳುವ ವ್ಯಾಪಾರ.

ಅಮೂರ್ತ ಲಕ್ಷಣವಿರುವ ಸ್ಥಳ ಯಾವುದು ? —

ಆಕಾಶಶಬ್ದವಾಚ್ಯೋ ಯಃ ಸರ್ವಕಾರಣಕಾರಣಃ |
ಮುಖ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾ ಸಮರ್ಥಂ ಸ್ವಾತತ್ಯವಾಮೂರ್ತಲಕ್ಷಣಮ್ || ೭೭ ||

ಆಕಾಶಪದದ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವುದು ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತ ಕಾರಣ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಕಾರಣ ವಾಗಿರುವುದು ಯಾವುದೋ, ಅಲ್ಲಿಯೇ (ಅವ್ಯಾಕೃತದಲ್ಲಿಯೇ) ಮುಖ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಈ ಿಮೂರ್ತ ಲಕ್ಷಣವು ಇರುವುದು.

ಮೂರ್ತ ಲಕ್ಷಣವಿರುವ ಸ್ಥಳ,

ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಚಾಪಿ ತನ್ಮುಖ್ಯಂ ಯದುಕ್ತಂ ಿಮೂರ್ತಲಕ್ಷಣಮ್ |
ಉಭಯೋರನ್ತರಾಲಸ್ಥಾ ಮಿಥಃಸಂಕೀರ್ಣಲಕ್ಷಣಾಃ || ೭೮ ||

ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಲಕ್ಷಣವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಅವ್ಯಾಕೃತ-ಪೃಥಿವಿ ಎರಡರ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿರುವ (ಜಲಾದಿಗಳು) ಅನೋನ್ಯ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಗಳ ಮಿಶ್ರ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ.

ಲಕ್ಷಣಂ ಗೌಣಮೇವ ಸ್ಯಾದನ್ವಯೋಽರ್ಮಧ್ಯಭೂಮಿಷು |
ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತವ್ಯವಹೃತಿಸ್ತಥಾ ತತ್ರಾಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ || ೭೯ ||

ಕೊನೆಯ ಕಾರಣ ಕಾರ್ಯಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ (ಜಲಾದಿಗಳಲ್ಲಿ) ಲಕ್ಷಣವು ಗೌಣವಾಗಿರುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಮೂರ್ತ, ಅಮೂರ್ತ ವ್ಯವಹಾರವು ಈ ಮಧ್ಯವರ್ತಿ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರುವುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚದ ಮತೋಪಸಂಹಾರ

ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಗ್ರಹಾಯಾತೋ ವ್ಯಾಪಿಲಕ್ಷಣಸಿದ್ಧಯೇ |
ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿವಿಯದಂತಂ ಸ್ಯಾನ್ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮ್ || ೮೦ ||

ಿನಿರವಯವತ್ವ (ಅವಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು) (ಅಕಾರ್ಯತ್ವ) ಅಮೃತತ್ವ, ಸರ್ವಕಾರ್ಯವ್ಯಾಪಕತ್ವ ಪರೋಕ್ಷತೆ, ಈ ನಾಲ್ಕೂ ಅಮೃತ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶದಲ್ಲಿವೆ.

ಿಮೂರ್ತಲಕ್ಷಣವು, ಮರ್ತ್ಯತ್ವ, ಸ್ಥಿತತ್ವ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೆ, ಸಾವಯವತ್ವ, ಈ ನಾಲ್ಕೂ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವುದು.

ಿಜಲ, ವಾಯು, ಅಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತ, ಅಮೂರ್ತ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಸಂಕೀರ್ಣವಾಗಿರುವವು, ಅದರಿಂದ ಗೌಣವಾಗಿ ಇವೆಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು |

ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ಲಕ್ಷಣವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪೃಥಿವಿ ಮೊದಲಾಗಿ ಆಕಾಶ (ಅವ್ಯಾಕೃತ)ವೇ ಕೊನೆಯಾಗಿದ್ದದ್ದೇ ಮೂರ್ತ ಮತ್ತೆ ಅಮೂರ್ತದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದು.

“ಯೋಽಯಂ ದಕ್ಷಿಣೇಽಕ್ಷನ್ ಪುರುಷಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯ —

ಯೋಽಯಂ ದಕ್ಷಿಣೇಽಕ್ಷನ್ನಿತಿ ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟತ್ವಕಾರಣಾತ್ |

ದಕ್ಷಿಣೇಽಕ್ಷಿಣಿ ಲಿಜ್ಜಸ್ಯ ವಿಶೇಷಃ ಕಷ್ಟದಿಷ್ಟತೇ

|| ೮೧ ||

“ಯೋಽಯಂ ದಕ್ಷಿಣೇಽಕ್ಷನ್” ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಕಂಡುಬಂದಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಬಲಗಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಲಿಂಗ ಶರೀರದ (ಸಮಷ್ಟಿಬುದ್ಧಿತ್ವದ) ಒಂದು ವಿಶೇಷವು ಸಂಮತವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತು ತರ್ಕದಿಂದಲೂ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಊಹಿಸಬಹುದು —

ವೀರ್ಯವದ್ದಕ್ಷಿಣಂ ಲೋಕೇಽಪ್ಯಜ್ಞಂ ದೃಷ್ಟಂ ಯತಸ್ತತಃ |

ದಕ್ಷಿಣೇಽಕ್ಷನ್ನಿತಿ ವಚಃ ಶ್ರುತೇರ್ಯತ್ನಾದಿಹೇಷ್ಯತೇ

|| ೮೨ ||

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಲಪಾರ್ಶ್ವದ ಅಂಗಗಳು ವೀರ್ಯವತ್ತಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ ಯಾದ್ದರಿಂದ ‘ದಕ್ಷಿಣೇಽಕ್ಷನ್’ ಎಂಬುವ ವಚನವು (ಬಲಗಣ್ಣು ಅತಿಶಯವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು) ತಿಳಿಸುವುದು, ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಯತ್ನವಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಸಂಮತವೂ ಆಗಿದೆ.

ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥ ಸಂಬಂಧ

ಪಿಣ್ಣಪ್ರಾಣವಿಭಾಗೇನ ಹೃದ್ಯಾತ್ಮೇ ಚಾಧಿದೈವತೇ |

ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಾತ್ಮನೋರುಕ್ತೋ ವಿಭಾಗೋ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪಯೋಃ

|| ೮೩ ||

ಪಿಂಡ (ಸ್ಥೂಲ) ಪ್ರಾಣ ಇವುಗಳ ಭೇದದಿಂದ (ಕಾರ್ಯ-ಕಾರಣ ಭೇದದಿಂದ,) ಅಧ್ಯಾತ್ಮದಲ್ಲೂ, ಅಧಿದೈವದಲ್ಲೂ ಬ್ರಹ್ಮದ ರೂಪಗಳಾದ ಮೂರ್ತ, ಅಮೂರ್ತ ಸ್ವರೂಪಗಳ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಈವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು.

ಅಥಾಧುನಾ ಯಥೋಕ್ತಸ್ಯ ತಸ್ಮೈವ ಕರಣಾತ್ಮನಃ |

ಲಿಜ್ಜಸ್ಯ ರೂಪಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮೋ ವಾಸನಾಮಯಮಾತ್ಮನಃ

|| ೮೪ ||

ಅನಂತರ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಭಾಗದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅದೇ ಕರಣ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಲಿಂಗಶರೀರದ (ಬುದ್ಧಿತ್ವದ) ವಾಸನಾಮಯವಾದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಈಗ ಹೇಳುವೆವು.

ಬೃ. ೨ ಅ. ೩ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ಕಂಡಿಕೆ ೫

ತಸ್ಯ ಹೈತಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ರೂಪಮ್ | ಯಥಾ ಮಾಹಾರಾಜನಂ
ವಾಸೋ ಯಥಾ ಪಾಂಡಾವಿಕಂ ಯಥೇಂದ್ರಗೋಪೋ ಯಥಾಗ್ನೈರ್ಚಿಯಥಾ
ಪುಂಡರೀಕಂ ಯಥಾ ಸಕೃದ್ವಿದ್ಯುತ್ ಸಕೃದ್ವಿದ್ಯುತೇವ
ಹ ವಾ ಅಸ್ಯ ಶ್ರೀರ್ಭವತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದಾಥಾತ
ಆದೇಶೋ ನೇತಿ ನೇತಿ ನಹ್ಯೇತಸ್ಮಾದಿತಿ ನೇತ್ಯನ್ಯತ್
ಪರಮಸ್ತ್ಯಥ ನಾಮಧೇಯ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಾಣಾ ವೈ
ಸತ್ಯಂ ತೇಷಾ ಮೇಷ ಸತ್ಯಮ್ ||

ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಾದಿಸಂಬಂಧಾಸ್ತಾನಾ ಲಿಂಗಮಾಶ್ರಿತಾಃ |
ಸ್ವಾಭಾಸಭ್ರಮದೋಷೇಣ ತನ್ಮಯಃ ಪುರುಷೋ ಮತಃ

|| ೮೫ ||

ಮೂರ್ತ-ಅಮೂರ್ತ ಮುಂತಾದ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ವಾಸನೆಗಳು ಲಿಂಗವನ್ನು
(ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು) ಆಶ್ರಯಿಸಿವೆ. ಆದರೂ ಆತ್ಮನು ತನ್ನ ಚಿದಾಭಾಸದ ಭ್ರಮೆಯ
ದೋಷದಿಂದ ವಾಸನಾಮಯನಾಗಿರುವನು. (ವಾಸನಾಮಯನಾಗಿರುವಂತೆ ತೋರಿ
ಬರುವನು)||

ಅನೇಕವಾಸನಾಚಿತ್ತಂ ತಲ್ಲಿಜ್ಞಂ ಪಟಭಿತ್ತಿವತ್ |

ಮಾಯೇನ್ದ್ರಜಾಲಸದೃಶಂ ವ್ಯಾಮೋಹಾಸ್ಪದಮಾತ್ಮನಃ

|| ೮೬ ||

ಅನೇಕ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ಆ ಅಂತಃಕರಣವು ಚಿತ್ರಪಟದ ಗೋಡೆಯಂತೆ ಚಿತ್ರವಾಗಿ
ರುವುದು. (ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿರುವುದು) ಇದು ಆತ್ಮನ ಭ್ರಮೆಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿದ್ದು ಮಾಯೆ,
ಇಂದ್ರಜಾಲಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ.

ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿಗಳ ಭ್ರಮೆಯೂ ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ —

ಏತಾವನ್ನಾತ್ರಮೇವೇತಿ ಯತ್ರ ಭ್ರಾಂತಾ ನಿರಾಗಮಾಃ |

ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿನೋ ಬೌದ್ಧಾಸ್ತಥಾ ನೈಯಾಯಿಕಾದಯಃ

|| ೮೭ ||

ಆಗಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿಗಳಾದ ಬೌದ್ಧರೂ ಈ ಅಂತಃಕರಣವೇ ಆತ್ಮ
(ಕ್ಷಣಿಕ ಬುದ್ಧಿವಿಜ್ಞಾನವೇ ಅಹಂ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದೇ ಆತ್ಮ) ಬೇರೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು
ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಭ್ರಮೆಗೊಂಡಿರುವರೋ, ಹಾಗೂ ನೈಯಾಯಿಕರೆ ಮೊದಲಾದ ತಾರ್ಕಿಕರೂ
ಭ್ರಮೆಗೊಂಡಿರುವರೋ (ಅದು ಲಿಂಗವೆಂಬುವ ಬುದ್ಧಿ ಅಂತಃಕರಣ).

ಅವರ ಭಾಂತಿ ಹೇಗಿದೆಯೆಂದರೆ —

ಆತ್ಮನೋ ದ್ರವ್ಯಭೂತಸ್ಯ ಯದೇತದ್ವಾಸನಾತ್ಮಕಮ್ |
ರೂಪಂ ಗುಣೋಽಸ್ಯ ಸಂಸಾರ ಇತಿ ವೈಶೇಷಿಕಾದಯಃ || ೮೮ ||

ದ್ರವ್ಯವಾಗಿರುವ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಯಾವ (ರಾಗ ದ್ವೇಷಾದಿ) ವಾಸನಾ ರೂಪವಿರುವುದೋ, ಅದೊಂದು ಗುಣ, ಇದೇ ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಸಾರವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿದವರು ವೈಶೇಷಿಕ ಮೊದಲಾದವರು. ||

ಸಾಂಖ್ಯರ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುವರು —

ತ್ರಿಗುಣಂ ಸತ್ಪ್ರಧಾನಸ್ಥಂ ಪುರುಷಾರ್ಥೇನ ಹೇತುನಾ |
ಪ್ರವರ್ತತೇ ಸ್ವತನ್ತ್ರಂ ಸದಿದಮಿತ್ಯಪಿ ಕಾಪಿಲಾಃ || ೮೯ ||

ಪುರುಷಾರ್ಥದ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಸತ್ತ್ವ-ರಜಸ್ಸಮೋಗುಣ-ರೂಪವಾದ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿರುವ ಅಂತಃಕರಣವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿದ್ದು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದೋ ಅದೇ ಇದು ಎಂದು ಕಪಿಲ ಮತಾನುಯಾಯಿಗಳಾದ ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುವರು.

ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ - (೯೦ ರಿಂದ ೧೦೪ ರವರೆಗೆ)

ಅಪ್ಯೌಪನಿಷದಮನ್ಯಾಃ ಕೇಚಿದತ್ಯನ್ತನೈವುಣಾತ್ |
ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಂ ರಚಯಿತ್ವಾಽಹಮರ್ವೇದಾನ್ತಾರ್ಥಾವಿಪಚ್ಛಿತಃ || ೯೦ ||

ವೇದಾಂತ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಕೆಲವರು ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವೆವೆಂಬ ಅಭಿಮಾನಶಾಲಿಗಳಾಗಿ ಬಹಳ ನಿಪುಣತೆಯಿಂದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಹೇಳುವರು.

ಅಂತಃಕರಣವೇ ಆತ್ಮವಲ್ಲ, ಇದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೂ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕವಾಗಿಯೂ ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ ಚೈತನ್ಯ ಸ್ವರೂಪನೇ ಆತ್ಮನು. ಈತನ ಭೋಗಮೋಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ತ್ರಿಗುಣವಾದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಜಡ ಪ್ರಕೃತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಅಂತಃಕರಣವು ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿ ವಾಸನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಸಂಸಾರ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವುದೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುವರು. ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಬುದ್ಧಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ ಕರ್ತೃವೆನ್ನುವುದು. ಆತ್ಮನು ಮಾತ್ರ ಕೇವಲ ಭೋಕ್ತೃ, ಪ್ರಕೃತಿ; ಕರ್ತೃ ಪುರುಷಸ್ತು ಪುಷ್ಕರ ಪಲಾಶವನ್ನಿರ್ಲೇಪ, ಕಿಂತು ಚೇತನಃ ಎಂದು ಅವರು ಹೇಳುವರು || ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತೃವಲ್ಲದ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವ ಭ್ರಮೆ ಸಾಂಖ್ಯರಿಗೆ ಬಂದಿರುವುದು. ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಚಿದ್ರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನು ಕರ್ತೃನೂ ಅಲ್ಲ ಭೋಕ್ತೃನೂ ಅಲ್ಲ, ಕೇವಲ ಅಂತಃಕರಣವು ಕರ್ತೃವೂ ಅಲ್ಲ ಭೋಕ್ತೃವೂ ಅಲ್ಲ ಆತ್ಮ ಅಂತಃಕರಣಗಳನ್ನು ಒಂದಾಗಿ ಭ್ರಮಿಸಿದ್ದರಿಂದ 'ಅಹಂಕರ್ತೃ ಭೋಕ್ತೃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಭ್ರಮೆಯು ಚಿದಚಿತ್ ಗ್ರಂಥಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಯಾವಾನ್ವಾಹ್ಯೋ ವಿಕಾರಃ ಸ್ಯಾತ್ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಪರಿವೇಷನಃ |

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಚಾಧಿದೈವಂ ವಾ ನಾಮರೂಪವಿಭಾಗತಃ

|| ೯೧ ||

ಅವ್ಯಾಕೃತಾದ್ವ್ಯಾಕೃತಃ ಸ್ಯಾದೇತಾವಾನೇವ ಸೋಽತ್ರ ತು |

ಮೂರ್ತೋ ವಾ ಯದಿ ವಾಽಮೂರ್ತಃ ಸಚ್ಚ ತ್ಯಚ್ಚೇತಿ ಭಣ್ಯತೇ

|| ೯೨ ||

ಎಷ್ಟು ಹೊರಗಿನ ಕಾರ್ಯ ವಸ್ತುಗಳಿರುವವೋ ಮತ್ತು ಜೀವರನ್ನು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ನಾಮರೂಪ ವಿಭಾಗಗಳಿಂದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ-ಅಧಿದೈವತಗಳೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಇರುವವೋ, ಅವೆಲ್ಲವೂ ಅವ್ಯಾಕೃತದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವು. ಅವೆಲ್ಲವೂ ಮೂರ್ತವಾಗಲಿ ಅಮೂರ್ತವಾಗಲಿ ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಮುಗಿಯುವುದು. ಅದು ಸತ್ ಎಂದೂ, ತ್ಯತ್ ಎಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುವವು.

ಪಂಚಭೂತಗಳು ಸತ್ತ್ವ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ? 'ಪ್ರಾಣಾವೈ ಸತ್ತ್ವಮ್' ಎಂದಲ್ಲವೆ; ಹೇಳಿದೆ ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ - ಉತ್ತರ —

ಪ್ರಾಣಾನಾಮಪಿ ಸತ್ತ್ವತ್ವಂ ಿಭೂತಸತ್ತ್ವಾಭಿಸಂಗತೇಃ |

ಕಥಂ ಯತಸ್ತಮೀ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಾಣಾಃ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಲಕ್ಷಣಾಃ

|| ೯೩ ||

ಅನಾಮರೂಪಕಾಃ ಸಂತಃ ಸತ್ತ್ವಸಂಯೋಗಹೇತುತಃ |

ದೇಹಿನಃ ಪ್ರಾಣವತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸಂವೃತ್ತಾ ನಾಮರೂಪಿಣಃ

|| ೯೪ ||

ನಿದೇಶಾಯ ಚ ಕಲ್ಪನೈ ಪ್ರಾಣಾವಾ ಇತಿ ನಾನ್ಯಥಾ |

ತದತ್ರ ನಿಖಿಲಂ ಸತ್ಯಂ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಸಂಶೋಧಿತಂ ಸ್ಫುಟಮ್

|| ೯೫ ||

ಸತ್ತ್ವ ಎಂಬುವ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಪ್ರಾಣಗಳಿಗೂ ಸತ್ತ್ವತ್ವವಿರುವುದು (ಅಂದರೆ ಅವುಗಳು ಸತ್ತ್ವವೇ) ಹೇಗೆಂದರೆ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಿಪ್ರಾಣಗಳೂ ಜೀವಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳವು. ವಸ್ತುತಃ ನಾಮರೂಪಗಳಿಲ್ಲದವಾದರೂ ಸತ್ತ್ವವಸ್ತುವಿನ ಸಂಬಂಧ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ದೇಹವುಳ್ಳ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಾಮರೂಪವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿ 'ಪ್ರಾಣಾ ವಾ' ಎಂದು ನಿದೇಶ ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಇಲ್ಲ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲೇ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಸತ್ತ್ವವಸ್ತುಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಶೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. (ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವು)

ಿ“ತತ್ಸಂಬಂಧಾತ್ ಪ್ರಾಣಾಃ ಸತ್ತ್ವಮ್... ತದೇತತ್ ಸತ್ಯಂ ಪರಿಶೋಧಿತಮ್” ಎಂಬ ಭರ್ತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದ ಭಾಷ್ಯಾನುವಾದ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. (ಆನಂ)

ಿಹನ್ನೊಂದು ಪ್ರಾಣಗಳು ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಒಂದು ಅಂತಃಕರಣ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟು ಪ್ರಾಣವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ ||

ಈ ಮುಂದೆ —

ವ್ಯಾವಿಧ್ಯಸತ್ಯರಾಶೇಃ ಸ್ಯಾದ್ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನ ಏವ ತು |
ಸ್ವರೂಪಂ ಯತ್ತದಧುನಾ ವಕ್ತವ್ಯಮವಶಿಷ್ಯತೇ

|| ೯೬ ||

ಸತ್ಯವಸ್ತುಗಳ ರಾಶಿಯಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದಂತೆ ಜೀವಾತ್ಮನದ್ದೇ ಆದ ಶುದ್ಧಸ್ವರೂಪವು ಯಾವುದುಂಟೋ, ಅದನ್ನು ಈಗ ಹೇಳುವುದೊಂದು ಉಳಿದಿದೆ.

ತತ್ತ್ವತಸ್ಯಾಮವಸ್ಥಾಯಾಂ ವಿಭಾಗಾ ವಿನಿವರ್ತನೇ |
ಅಯಂ ಭೋಕ್ತಾ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ ತಥಾ ದೈವತಿಕಾಸ್ವಮೀ

|| ೯೭ ||

ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನ ಇತ್ಯೇಷ ಭೇದಹೇತುನಿವರ್ತನಾತ್ |
ಯತ ಆಧಾರಗೋ ಹ್ಯೇಷ ನಾಮರೂಪಾದಿಲಕ್ಷಣಃ

|| ೯೮ ||

ವಿಶೇಷೋ ನ ಸ್ವತಸ್ತಜ್ಜ ನಾಮರೂಪಾದಿ ಶೋಧಿತಮ್ |
ಸಂಶೋಧ್ಯ ತದಿದಂ ಸರ್ವಂ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯತೇ

|| ೯೯ ||

ಈ ಸತ್ಯರಾಶಿಯಿಂದ ವಿವೇಚಿಸುವ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮನು ಇರುತ್ತಿರಲು 'ಇವನು ಜೀವಾತ್ಮ ಭೋಕ್ತ' ಇವು ದೇವತೆಗಳು ಅಭಿಮಾನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ (ವಾಗಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು) ಜೀವಾತ್ಮನ ಉಪಾಧಿಗಳು ಎಂಬ ವಿಭಾಗವು ನಿವೃತ್ತಿ ಹೊಂದುವುದು, ಏಕೆಂದರೆ, ಭೇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದು ಹೋಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ, ಇದು ಹೋಗಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ನಾಮರೂಪಾದಿಗಳೆಂಬ ವಿಶೇಷವು ಆಧಾರದಲ್ಲಿರುವುದು. ಅದು ಸ್ವತಃ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಆ ನಾಮರೂಪಗಳೆಲ್ಲ ಶೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆ ಸತ್ಯ ವಸ್ತುವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಶೋಧಿಸಿ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು -

ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ತೇನೇದಂ ಸಮಾನಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಭವೇತ್ |
ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಾನಾಂ ವಿಶೇಷೋಽತ್ರ ಯತೋ ನೈವೋಪಪದ್ಯತೇ

|| ೧೦೦ ||

“ತದೇತತ್ ಸರ್ವಂ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮೇವ ಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ಭವತಿ” ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ಅರ್ಥ- ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರಿಗೂ ಇದು ಸಮಾನವಾದ ಲಕ್ಷಣ. ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ಯರಾಶಿಯಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದ ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವು ಅಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.

ಅನಂ-ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ ಇದರ ಭಾಷ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ - “ತತ್ತ್ವತಸ್ಯಾಮವಸ್ಥಾಯಾಮಯಂ ಭೋಕ್ತಾಽಮೀ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನಃ ಪ್ರಾಣಾಃ ಇತ್ಯಯಂ ವಿಶೇಷೋನಾಸ್ತಿ” (ಇದು ಭರ್ತೃ ಪ್ರಪಂಚ ಭಾಷ್ಯ) “ಆಧಾರಗತೋ ಹ್ಯಯಂ ನಾಮರೂಪಕೃತೋ ವಿಶೇಷಃ” ಈ ಪರ್ಯಂತ ಭೂಮಿಕೆ, ಅನಂತರ- “ತದಿಹ ಸರ್ವಂ ಸತ್ಯಂ ಪರಿಶೋಧ್ಯ ಅಂತರಾಽನು ಪ್ರವಿಶ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇ” ಎಂಬುದು (ಭರ್ತೃ, ಭಾಷ್ಯ)

“ತಸ್ಯಹೈತಸ್ಯ.. ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವರು —

ಏತಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯೇತಿ ರೂಪಂ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇಽಧುನಾ |
ಪುಂಸೋ ರೂಪಮುಪಕ್ಷೇಣಂ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಸಮಾಶ್ರಯಮ್ || ೧೦೧ ||

‘ಏತಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ’ ಎಂದು ಈಗ ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದು, ಪುರುಷನ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಸ್ವರೂಪವು ಮೊದಲೇ ಮುಗಿದಿದೆ.

ಯೇನ ತಸ್ಯ ವಿಶೇಷೇಣ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಮಿಷ್ಟತೇ |
ವಿಭಜ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಸತಃ ಪರಸ್ಮಾದಾತ್ಮನೋಽದ್ವಯಾತ್ || ೧೦೨ ||

ಅಪಾಞ್ಚಭೌತಿಕಂ ರೂಪಮಿಹ ತನ್ನಿರ್ದಿದಿಕ್ಷ್ಯತೇ |
ಯಥೇತಿ ಮಾಹಾರಜನಂ ವಾಸನೋಪಚಯಾತ್ಮಕಮ್ || ೧೦೩ ||

ಯಾವ ಅಸಾಧಾರಣ ರೂಪದಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿ ಸುವ ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜೀವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಲು ಇಷ್ಟಪಟ್ಟಿರುವುದೋ, ಆ ರೂಪವು ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವರೂಪ. ಅದನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದೆ.

ಅದು ಯಾವುದೆಂದರೆ; ^೧“ಯಥಾ ಮಾಹಾರಜನಂ” ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುವ ವಾಸನೋಪಚಯ ರೂಪ. ||

ಭರ್ತೃ ಪ್ರಪಂಚರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯ ಉಪಸಂಹಾರ

ತಸ್ಯ ಹೈತಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಮೇವಂ ಕೇಚಿತ್ತಚಕ್ಷತೇ |
ತದಯುಕ್ತಂ ಯಥಾಽನ್ಯಾಯಸ್ತಥಾಽಯಮಭಿಧೇಯತೇ || ೧೦೪ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕೆಲವರು “ತಸ್ಯಹೈತಸ್ಯ” ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವರು - ಅದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ಅದರಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಬೇಕೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದು.

^೧ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಅರ್ಥ- ಅರಿಶಿನ ಮುಂತಾದ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆಯಂತೆ ನಾನಾ ಬಗೆಯಾದ ರಾಗ ದ್ವೇಷಾದಿ ದೋಷಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಸಮುದಾಯವು ತುಂಬಿರುವ ರೂಪವೇ ಸಕಲ ಜೀವರಿಗೂ ಸಮಾನವಾದ ರೂಪವು, ಇದು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರುವುದಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಅಸಾಧಾರಣವೂ ಆಗಿದೆ, ಇದು ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲ.

ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಅದರ ದೂಷಣೆ ಮಾಡುವುದು - ವಾಸನೋಪಚಯ ರೂಪವೇ ಜೀವನ ರೂಪವೆಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ

ಪುಷ್ಪಾದಿವಾಸನಾನಾಂ ಹಿ ವಸ್ತಾದಿಷ್ಟೇವ ಸಂಗತಿಃ |

ಸಚಾತೀಯೇಷು ನಿಯತಾ ದೃಶ್ಯತೇ ನಾನ್ಯಚಾತಿಷ್ಠು

|| ೧೦೫ ||

ಹೂವು ಮೊದಲಾದ ವಾಸನೆಗಳು ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅದೂ ಸಹ ತನಗೆ ಸಮಾನ ಜಾತಿಯಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೇ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಜಾತಿಯ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

ದ್ರವ್ಯೇಽಪಿ ನ ಖಲು ವ್ಯೋಮ್ನಿ ವಾಸನಾ ಕಾಚಿದೀಕ್ಷ್ಯತೇ |

ಅದ್ರವ್ಯೇ ಚಾಸಚಾತೀಯೇ ಚೈತನ್ಯೇ ವಾಸನಾ ಕುತಃ

|| ೧೦೬ ||

ದ್ರವ್ಯವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಾಸನೆಯೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಜಾತೀಯ ವಾಗಿ ಮತ್ತು ದ್ರವ್ಯವಲ್ಲದ ಚೈತನ್ಯದಲ್ಲಿ ವಾಸನೆ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬರಬೇಕು ?

ವಾಸನಾಕಾರತಾಂ ಗಚ್ಛೇಚ್ಛೈತನ್ಯಂ ಚೇತ್ಯಪಾಲವತ್ |

ವಾಸನಾನಿಷ್ಫಲತ್ವಂ ಸ್ಯಾಚ್ಛೈತನ್ಯಾದಪ್ಯರ್ಥಕೃತೇಃ

|| ೧೦೭ ||

ಿಕಪಾಲದಂತೆ ಚೈತನ್ಯವು ವಾಸನಾಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಾದರೆ ವಾಸನೆಗಳೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವವು. ಏಕೆಂದರೆ, ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಅವು ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ

ವಾಸನೆಯು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಭಿನ್ನಸ್ಥಿತಿಯಿಂದರೆ - ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ —

ನ ಹಿ ಶ್ರೋತ್ರೋತ್ಪವಿಜ್ಞಾನಂ ರೂಪವಾಸನಯಾಽಙ್ಗತ್ಯೇ |

ವಿಷಯತ್ವಾವಿಶೇಷೇಽಪಿ ಕುತೋಽಸಂಭವತ್ವತ್ವತೇಃ

|| ೧೦೮ ||

ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಶಬ್ದ ಜ್ಞಾನವು ಎರಡೂ ವಿಷಯವಾಗಿದ್ದರೂ ರೂಪದ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅಸಂಗ=ಯಾವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲದ ಚೈತನ್ಯದಲ್ಲಿ ವಾಸನೆಯು ಅಂಟುವುದು ಹೇಗೆ ? ಆಗಲಾರದು.

ಮಣ್ಣು ಮಡಿಕೆಯ ಆಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಆತ್ಮನು ವಾಸನೆಯ ಆಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಾದರೆ ಆ ವಾಸನೆಯು ಚೈತನ್ಯಾಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಆತ್ಮನನ್ನು ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ಬೇರ್ಪಡಿಸಲಾರದು, ಮತ್ತು ಆತ್ಮವೇ ತನಗೆ ತಾನೇ ಭೇದವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಾರದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಆವಾಗ ವಾಸನೆಯೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದು, ಅದರಿಂದ ಅದು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಭಿನ್ನವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ

ಷಡ್ಭಾವವಿಕ್ರಿಯಾಣಾಂ ಚ ನಿಷೇಧಶ್ಚೇತನಾತ್ಮನಃ |

ಅಸಂಖ್ಯ ಇತಿ ಚಾಪ್ತುಕ್ತಿರಸಕೃಚ್ಛ್ರಯತೇ ಶ್ರುತೌ

|| ೧೦೯ ||

ಚೇತನರೂಪವಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಆರು ವಿಧವಾದ ಭಾವ ವಿಕಾರಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿರುವುದೂ ಸಂಗತನುಸಂಧಿಯಿಂದ ಅನೇಕ ಸಲ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲೂ ಹೇಳಿದೆ.

ಭೂತಸಂಯೋಗತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ನ ಚ ತತ್ಪ್ರಾಜ್ಞಭೌತಿಕಮ್ |

ಇತಿ ಬ್ರುವಾಣೋ ಲೋಕೇಽಸ್ಮಿನ್ವಸ್ತುತೇ ಬಾಲಕೈರಪಿ

|| ೧೧೦ ||

ಮತ್ತು ಜೀವನ ಈ ವಾಸನಾಮಯರೂಪವು ಭೂತಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಆದದ್ದು. ಅದು ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಿರುವವನ್ನು ನೋಡಿ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಾಲಕರೂ ಕೂಡ ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವರು.

ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತವಿಭಾಗೇಽಸ್ಯ ವಿಭಾಗೋ ವಿನಿವರ್ತತೇ |

ಇತಿ ಸ್ತೋತ್ರಮವಿಸ್ತೃತ್ಯ ವಾಸನಾಭೇದಗೀಃ ಕಥಮ್

|| ೧೧೧ ||

ಮತ್ತು ಮೂರ್ತ ಅಮೂರ್ತ ಈ ಎರಡನ್ನು ವಿಭಾಗಿಸುವಾಗ ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ ವಿಭಾಗವೂ ಹೋಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಮರೆಯದೆ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಭೇದವುಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ ?.

ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯೆ ನ್ಯಾಯ ಶೂನ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲು ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ

ರಚಯಂತಿ ತಥಾಽಸಾಧ್ವೀಂ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಂ ನ್ಯಾಯವರ್ಜಿತಾಮ್ |

ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಾತ್ಮಕೋ ರಾಶಿರೇಕೋ ಬಾಹ್ಯಃ ಕಿಲೇಷ್ಯತೇ

|| ೧೧೨ ||

ಉತ್ತಮಃ ಪರಮಾತ್ಮಾಽಪ್ಯೋ ರಾಶಿರತ್ರಾಭಿಧೀಯತೇ |

ಮಧ್ಯಮೋಽಯಂ ತೃತೀಯಸ್ತು ತಾಭ್ಯಾಂ ರಾಶಿಃ ಪ್ರಯೋಜಕಃ

|| ೧೧೩ ||

ಮೂರ್ತ, ಅಮೂರ್ತವೆಂಬುವ ಹೊರಗಿನ ಪದಾರ್ಥಗಳು ೧ನೇ ರಾಶಿ, ಉತ್ತಮವಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂಬುವ ರಾಶಿ ಎರಡನೇ ರಾಶಿ, ಮೂರನೇ ರಾಶಿಯು ಇದು ಮಧ್ಯಮ, ಇದು ಆ ಎರಡಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗಿಯಾಗಿದೆ.

ಅದು ಯಾವುದೆಂದರೆ —

ಪಾಣಿಪೇಷೋತ್ಥಿತೇನಾಯಂ ಕರ್ತ್ರಾ ಭೋಕ್ತೃ ಸಹಾಽಽತ್ಮನಾ |

ಭಾವನಾಜ್ಞಾನಕರ್ಮಾದಿಸಮುದಾಯಃ ಪ್ರಯೋಜಕಃ

|| ೧೧೪ ||

ಕೈಯಿಂದ ಮರ್ದಿಸಿದ ನಂತರ ಎದ್ದ ಈ ಕರ್ತೃ, ಭೋಕ್ತೃ ಎಂಬುವ ಜೀವಾತ್ಮನೊಡನೆ ಈ ಭಾವನಾ-ಜ್ಞಾನ-ಕರ್ಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಮುದಾಯವು ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿದೆ (ಉತ್ಪಾದಕವಾಗಿದೆ)

ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಾದಿರಾಶಿಸ್ತು ಪ್ರಯೋಜ್ಯಃ ಸಾಧನಂ ತಥಾ |

ತಾರ್ಕಿಕೈಃ ಸಹ ಸಂಧಿಂ ಚ ಚಿಕೀರ್ಷನ್ತಿ ಯಥಾಬಲಮ್

|| ೧೧೫ ||

ಮೂರ್ತ, ಅಮೂರ್ತ ಮೊದಲಾದ ರಾಶಿಯು ಪ್ರಯೋಜ್ಯ (ಹುಟ್ಟುವದು) ಮತ್ತು ಸಾಧನ. ತಾರ್ಕಿಕರೊಡನೆ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಇವರು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವರು.

ಅಯಂ ಪ್ರಯೋಜಕೋ ರಾಶಿರ್ಲಿಭ್ಯಮೇವ ಕಿಲಾಸ್ತಿತಃ |

ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಸಾಂಖ್ಯತ್ವಭಯಾತ್ಕಲ್ಪಯಂತಿ ತತೋಽನ್ಯಥಾ

|| ೧೧೬ ||

ಈ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ರಾಶಿಯು ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಲಿಂಗ ಶರೀರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದೆ ಯೆಂದು ಹೇಳಿ ಸಾಂಖ್ಯನಾಗುವನೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಅದಕ್ಕೂ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವರು.

ಅದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ —

ಗನ್ಧಃ ಪುಷ್ಪಾಶ್ರಯೋ ಯದ್ವತ್ಪುಟಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ತಿಷ್ಠತಿ |

ಕುಸುಮಾಪಗಮೇಽಪ್ಯೇವಂ ಲಿಜ್ಗಸ್ಥಾ ವಾಸನಾಽತ್ಮನಿ

|| ೧೧೭ ||

ಹೂವಿನಲ್ಲಿರುವ ವಾಸನೆಯು ಹೇಗೆ ಹೂವನ್ನು ತೆಗೆದರೂ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವದೋ, ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಾಸನೆಯು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವುದು.

ವಾಸನಾಕಾಮಕರ್ಮಾಣಿ ಲಿಜ್ಗಸ್ಥಾನ್ಯೇವ ನಾಽತ್ಮನಿ |

ಲಿಜ್ಗಾದಾತ್ಮಾನಮಾಯಾಂತಿ ಗನ್ಧೋ ಗನ್ಧಪುಟಂ ಯಥಾ

|| ೧೧೮ ||

ವಾಸನೆ (ಪೂರ್ವಸಂಸ್ಕಾರ) ಕಾಮ, ಕರ್ಮ ಇವುಗಳು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲೇ ಇರತಕ್ಕವು, ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರುವುದಲ್ಲ. ಆದರೂ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥಾನದಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವುದು (ಹೂವಿನ) ಗಂಧವು ಗಂಧದ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಬಂದು ಸೇರುವಂತೆ ಸೇರುವದು.

ಆತ್ಮನು ನಿರ್ಗುಣನಾದರೂ ವಾಸನೆಯು ಇರಬಹುದೆ ? ಎಂದರೆ

ನಿರ್ಗುಣೋಽಪಿ ಪರೈಕಾಂಶೋ ಬಹಿರಭ್ಯಾಗತೇನ ಸಃ |

ಕರ್ಮಣಾ ಸಗುಣಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭವತೀತಿ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ

|| ೧೧೯ ||

ಆತ್ಮನು ಸ್ವತಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಗುಣವಿಲ್ಲದವನಾದರೂ ಅವನ ಒಂದು ಭಾಗವು ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಸಗುಣವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತತಶ್ಚ ಕರ್ತಾ ಭೋಕ್ತಾ ಚ ಬದ್ಧತೇ ಮುಚ್ಯತೇ ತಥಾ |

ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮೇತಿ ಕಣಭುಕ್ತಿತ್ತಮೇವಂ ಸಮಾಶ್ರಿತಾಃ

|| ೧೨೦ ||

ಅದರಿಂದ ಆ ಆತ್ಮನು ಕರ್ತೃ, ಮತ್ತು ಭೋಕ್ತೃ, ಮತ್ತು ಬಂಧಿಸಲ್ಪಡುವನು, ಮುಕ್ತ ನಾಗುವವನು ಎಂದು ಈ ರೀತಿ ಕಣಾದರ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವರು, ಅನುಸರಿಸುವರು.

ಭೂತರಾಶೇರಗಾಲ್ಲಿಜ್ಞಂ ಕರ್ಮರಾಶಿಃ ಸಕಾಶತಃ |

ಲಿಜ್ಞಾದಾತ್ಮಾನಮಾಗಾತ್ಸ ಲಿಜ್ಞಸಂಬಂಧಕಾರಣಾತ್

|| ೧೨೧ ||

ಕರ್ಮರಾಶಿಯು ಭೂತರಾಶಿಯ ಸಮೀಪದಿಂದ ಲಿಂಗ (ಬುದ್ಧಿ) ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಈ ಬುದ್ಧಿಸಂಬಂಧದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದು |

ತಾರ್ಕಿಕರ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಜೀವನೇ ಅಜ್ಞಾನಿಯೆಂದು ಹೇಳುವರು —

ಕೃಷ್ಣಶಕ್ತಿರವಿದ್ಯಾಪಿ ಪರಸ್ಮಾದೇವ ಸೋತ್ಥಿತಾ |

ವಿಕೃತ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮಾಂಶಂ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನಿ ತಿಷ್ಠತಿ

|| ೧೨೨ ||

ಭಗವಂತನ ಶಕ್ತಿಯಾದ (ಅನಾದಿ) ಅವಿದ್ಯೆಯೂ ಸಹ ಅಪರವಸ್ತುವಿನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಪರಮಾತ್ಮನ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ವಿಕಾರಗೊಳಿಸಿ ಜೀವಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದೆ.

ಬೇರೆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬೇರೆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಹೇಗೆ ?

ಯಥೋಷರಾತ್ಮಕೋ ದೋಷಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಏವ ಜಜ್ಞಘ್ನಾನ್ |

ಕ್ಷ್ಮೈಕದೇಶಂ ವಿಕೃತ್ಯಾಸ್ತೇವಿದ್ಯಾ ತದ್ವತ್ಪರಾತ್ಮನಃ

|| ೧೨೩ ||

ಹೇಗೆ ಮರಳೆಂಬುವ (ಜವುಳೆಂಬ) ದೋಷವು ಭೂಮಿಯಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟುವದೋ, ಹಾಗೂ ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ವಿಕಾರಗೊಳಿಸಿ ಇರುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಜೀವನಲ್ಲಿರಬಹುದು |

ಮತ್ತು

ಅನಾತ್ಮಧರ್ಮೋಽವಿದ್ಯೇತಿ ವದಂತಶ್ಚೋಷರಾದಿವತ್ |

ಇತ್ಯೇವಂ ಸಾಂಖ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತಮನುವರ್ತನ್ತಿ ಸಂಭ್ರಮಾತ್

|| ೧೨೪ ||

ಮರುಭೂಮಿಯಂತೆ ಅನಾತ್ಮ ಧರ್ಮವೇ ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂದೂ ಇವರು ಹೇಳುತ್ತಾ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಸಾಂಖ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವರು.

– ಈ ಭರ್ತೃ ಪ್ರಪಂಚರ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಕಲ್ಪನೆಯ ಖಂಡನೆ –

ನೈವಂ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ ಯುಕ್ತಂ ವೇದಸಿದ್ಧಾಂತಬಾಧನಾತ್ |

ಪುರಾಽಪಿ ಚೈತದುದಿತಂ ಯಥಾ ವೇದಾಂತಬಾಧನಮ್

|| ೧೨೫ ||

ವೇದಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬರುವುದರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಹಿಂದೆಯೂ ವೇದಾಂತಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಭಂಗಬರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ.

ಅದನ್ನೆ ಮುಂದೆ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ —

ಸಕಲತ್ವೇ ಪರಸ್ಯೋಕ್ತಾಃ ಸಂಸಾರಿತ್ವಾದಿಲಕ್ಷಣಾಃ |

ದೋಷಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಚಾಽಽಯಾನ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾನಮೇಕಲಮ್

|| ೧೨೬ ||

ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವಯವವುಳ್ಳವನಾದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸಂಸಾರ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳೆಲ್ಲವೂ ಏಕರೂಪವಾಗಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಬರುವುವು.

ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಸ್ಯ ಚ ಸಂಭಿತ್ತೌ ಪರಸ್ಮಾದಾತ್ಮನಃ ಸ್ವತಃ |

ಏಕತ್ವಾಸಂಭವೋಽತ್ಯಂತಂ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಪರಮಾತ್ಮನೋಃ

|| ೧೨೭ ||

ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಜೀವನಿಗೂ ಸ್ವತಃ ಅತ್ಯಂತಭೇದವೇ ಇರುವಲ್ಲಿ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಏಕತ್ವವು ಸರ್ವದಾ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ||

ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶವೇ ಲಿಂಗಶರೀರಯುಕ್ತವೆಂದು ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೆ ? ಎಂದರೆ –

ಅಥೋಪಚಾರತೋ ದೇಶೋ ಲಿಜ್ಜಮೇವಾಽಽತ್ಮನೋ ಮತಃ |

ನ ತದಾ ಲಿಜ್ಜವಿಧ್ವಸೌ ವಾಸನಾಽಽತ್ಮನಿ ಯುಜ್ಯತೇ

|| ೧೨೮ ||

ಆತ್ಮನ ಏಕದೇಶವೇ ಲಿಂಗೋಪಾಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದೆಂದು ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಆವಾಗ ಲಿಂಗವು (ಬುದ್ಧಿಯು) ನಾಶವಾದರೆ ಅದರ ವಾಸನೆಯು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿದೆಯೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ನ್ಯಾಯಃ ಪುರೋದಿತೋ ಯೋಽತ್ರ ವಾಸನಾಸಂಶ್ರಯಂ ಪ್ರತಿ |

ಸ ಸರ್ವೋಽತ್ರಾನುಸಂಧೇಯಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಪನುತ್ಥಯೇ

|| ೧೨೯ ||

ವಾಸನೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ವಸ್ತುವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಿನ್ಯಾಯವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ, ಅದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಬೇಕು.

ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ —

ಉತ್ಥಾನಂ ಚಾಪ್ಯವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಪರಸ್ಮಾದಾತ್ಮನಃ ಸ್ವತಃ |

ಉಷರಾದಿವದಿತ್ಯಾದಿಕಲ್ಪನಾ ನೋಪಪದ್ಯತೇ

|| ೧೩೦ ||

ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಸ್ವತಃ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಜೌಗು ಏಳುವಂತೆ ಹುಟ್ಟುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಕಲ್ಪನೆಯೂ ಸರಿ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅನಿರ್ಮೋಕ್ಷಪ್ರಸಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾದ್ಯದ್ಯವಿದ್ಯಾ ಪರಾತ್ಮನಃ |

ನಿರಾತ್ಮವಾದಸಕ್ತಿಶ್ಚ ಮೋಹೋಚ್ಛೇದೇ ಭವೇದಿಹ

|| ೧೩೧ ||

ಏಕೆಂದರೆ, ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅವಿದ್ಯೆಯಿರುವುದಾದರೆ ಅದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗದೆ ಹೋಗುವುದು, ಆತ್ಮನೇ ಇಲ್ಲ ಶೂನ್ಯವೇ ಎಂದು ಹೇಳುವ ನಿರಾತ್ಮವಾದವು ಅಜ್ಞಾನವು ನಾಶವಾದಲ್ಲಿ ಿಪ್ರಸಕ್ತವಾದೀತು ||

ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬುವ ಲಿಂಗಶರೀರ ಸಂಬಂಧವು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದರ ವಾಸನೆಯು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ - ಏಕೆಂದರೆ.

ವಾಸ್ಯದೇಶಾತಿರೇಕೇಣ ವಾಸನಾಯಾ ನ ಚೇಷ್ಟತೇ |

ದೇಶಾನ್ತರೋಪಗಮನಂ ಗುಣವದ್ವೈವರ್ಜನಾತ್

|| ೧೩೨ ||

ವಾಸನೆಯಿರುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಾಸನೆಯು ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ - ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಗುಣವು ಬೇರೆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗದು.

ಿಹೂ ಮುಂತಾದವುಗಳ ವಾಸನೆಗಳು ಹೂವನ್ನು ತೆಗೆದರೂ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಅದರ ವಾಸನೆಯು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ

ಿಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಹುಟ್ಟುವಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೇ ಸಂಸಾರವು ಬರುವುದು. ಅವಿದ್ಯೆಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಷ್ಟೆ, ಅವಿದ್ಯೆಯಿದ್ದಾಗ ಮೋಕ್ಷವು ಬರುವಹಾಗಿಲ್ಲ. ಅವಿದ್ಯೆಯು ನಾಶವಾದ ಮೇಲೆ ಮೋಕ್ಷವೆನ್ನುವುದೂ ಶಕ್ಯವಲ್ಲ ? ಏಕೆಂದರೆ - ಉಪಾದಾನಕಾರಣವು ಇರುವಾಗ ಕಾರ್ಯವು ಸರ್ವದಾ ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾರ್ಯವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ನಾಶವಾದರೆ ಅದರ ಕಾರಣವಸ್ತು ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಇರಲಾರನು. ಪಟವು ನಾಶವಾದರೆ ತಂತುಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಆಗುವಂತೆ ಆಗುವುದು. ಆಗಲೆ ನೈರಾತ್ಮ್ಯವಾದ (ಶೂನ್ಯವಾದ) ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷವೆಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಿಸದೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ

ಸಾಮಾನ್ಯವೇನ ಗಚ್ಛನ್ನಿ ನ ಚ ಶ್ರುತ್ಯಕ್ಷರಾಣ್ಯಪಿ |
ಯಥೋಕ್ತಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ಹಿ ನ ಯುಕ್ತಾ ತೇನ ಕಲ್ಪನಾ

|| ೧೩೩ ||

ಶ್ರುತಿಯ ಅಕ್ಷರಗಳೂ ಸಹ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ವಾಸನಾಶ್ರಯನೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಕಾಮಃ ಸಂಕಲ್ಪ ಇತ್ಯಾದ್ಯಾ ಮನಸೋ ಧರ್ಮಿಣಃ ಶ್ರುತಾಃ |
ಧರ್ಮಾ ನ ತ್ವತ್ಕನಃ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಹ್ಯಸಬೋ ಹೀತಿವಾರಣಾತ್

|| ೧೩೪ ||

“ಕಾಮಃ ಸಂಕಲ್ಪೋವಿಚಿಕಿತ್ಸಾ ಶ್ರದ್ಧಾಶ್ರದ್ಧಾ ಪ್ರೀರ್ಥಿ ಭೀರಿ ತ್ಯೇತತ್ ಸರ್ವಂ ಮನ ಏವ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಮನಸ್ಸನ್ನುವ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಗಳು (ಕಾಮಾದಿ ವಾಸನೆಗಳು) ಇವೆ. ಆತ್ಮನದ್ದಲ್ಲ, “ಅಸಂಗೋ ಹ್ಯಯಂಪುರುಷಃ” ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಸಂಗಶೂನ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿ ಇತರ ಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರಾಕರಿಸಿದೆ.

ಹೃದಯೇ ಹ್ಯೇವ ರೂಪಾಣಿ ಧ್ಯಾಯತೀವೇತಿ ಚಾಪರಮ್ |
ಕಾಮಾ ಯೇಽಸ್ಯ ಹೃದೀತ್ಯಾದಿ ತೀರ್ಣೋ ಹೀತಿ ತಥಾ ವಚಃ

|| ೧೩೫ ||

ಹೃದಯದಲ್ಲೇ (ರಾಗಾದಿರೂಪಗಳು) ಇರುವವು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ “೧ಹೃದಯೇ ಹ್ಯೇವ ರೂಪಾಣಿ” “೨ಧ್ಯಾಯತೀವ ಲೇಲಾಯತೀವ” “೩ಕಾಮಾಯೇಽಸ್ಯ ಹೃದಿಶ್ರಿತಾಃ” “೪ತೀರ್ಣೋ ಹಿ ತದಾ ಭವತಿ” ಈ ವಚನಗಳು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿವೆ ||

ಶ್ರುತಾದರ್ಥಾನ್ ಚಾನ್ಯೋಽರ್ಥೋ ಯಥೋಕ್ತವಚಸಾಂ ಯತಃ |
ಸಮ್ಯಕ್ಕಲ್ಪಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಃ ಕಲ್ಪನಾತೋ ನ ಯುಜ್ಯತೇ

|| ೧೩೬ ||

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಮನಃ ಹೃದಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಆತ್ಮವೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲ ! ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ - ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

೧೧ನೇ ಶ್ರುತಿಯು ಹೃದಯದಲ್ಲೇ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿಗಳು ಇವೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದು.

೨೨ನೆಯ ಶ್ರುತಿಯು ‘ಆತ್ಮನು ಧ್ಯಾನಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದಂತೆ ಕಾಣುವನು’ ವಸ್ತುತಃ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಬುದ್ಧಿಯು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವಂತೆಯೂ ಅದು ಏನಾದರೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೆ ಆತ್ಮವೇ ಮಾಡಿದಂತೆಯೂ ತೋರುವುದು, ಇದು ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದು.

೩೩ನೆಯದು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಮಗಳಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

೪೪ನೆಯದು ಆಗ ಸುಷುಪ್ತಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಬುದ್ಧಿಯ ಎಲ್ಲಾ ವಾಸನೆಗಳನ್ನೂ ದಾಟಿ ನಿಂತಿರುವನೆಂದು ಹೇಳುವುದು.

ಅದರಿಂದಲೂ (ಆತ್ಮನು ಕಾಮಾದಿ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನೆಂದು) ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಮತ್ತು —

ಪ್ರತ್ಯಗ್ವಹ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಸರ್ವೈವೋಪನಿಷತ್ತಿಯಮ್ |
ತಾವನ್ನಾತ್ಮಪರತ್ವೇನ ವೇದಾನ್ತಾನಾಮುಪಕ್ಷಯಾತ್

|| ೧೩೭ ||

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿರುವವು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತಗಳು ಆಸಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ಅದನ್ನು ಬೋಧಿಸಿ) ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ತರವಲ್ಲ.

ರಾಶಿಗಳು ಮೂರೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ

ರಾಶಿತ್ರಿತಯಪಕ್ಷೇ ಚ ನಾಪ್ಯರ್ಥೋತ್ತ ಸಮಿಜ್ಜಸಃ |
ಕ್ರಿಯತೇ ಕಲ್ಪನಾ ಯೇನ ಸರ್ವನ್ಯಾಯವಿರೋಧಿನೀ

|| ೧೩೮ ||

ಮೂರು ರಾಶಿಗಳೆಂದು ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವು ಸಮಂಜಸವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ನ್ಯಾಯಗಳಿಗೂ ವಿರೋಧವಾಗಿರುವ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ವಾವ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಹೇಗೆ ಸಮಂಜಸ ?

ದ್ವೇ ಏವ ತು ಯದಾ ರೂಪೇ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತೇ ಸವಾಸನೇ |
ಬ್ರಹ್ಮ ರೂಪಿ ತೃತೀಯಂ ಚ ತದಾ ವಾವೇತಿ ಯುಜ್ಯತೇ

|| ೧೩೯ ||

ಬ್ರಹ್ಮೈಕದೇಶಭೂತಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನ ಏವ ತೇ |

ರೂಪೇ ಇತಿ ತದಾ ಯುಕ್ತಂ ಕಲ್ಪನಾನುಗುಣಂ ವಚಃ

|| ೧೪೦ ||

ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ದ್ವೇವಾವ ಎಂದು ಎರಡೇ ರೂಪಗಳು ಮೂರ್ತ, ಅಮೂರ್ತಗಳೆಂಬುದು ವಾಸನಾಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಆವಾಗಲೇ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ, ಬ್ರಹ್ಮ ರೂಪವುಳ್ಳ ಮೂರನೇ ವಸ್ತುವಾಗುವುದು, ಬ್ರಹ್ಮನ ಏಕದೇಶ (ಅಂಶ) ವಾದ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಆ ಎರಡು ರೂಪಗಳೆಂದರೆ ಆವಾಗ ನಿಮ್ಮ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಮೇಲಿನ ಮಾತು ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದು.

ರಾಶಿ ಮೂರೆಂದು ಕಲ್ಪನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ರೂಪವುಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥಗಳ ನಡುವೆ ಜೀವನು ಒಳಪಡುವುದರಿಂದ ದ್ವೇ ಎರಡೇ ರೂಪಗಳೆಂಬುದು ಸರಿಹೋಗುವುದು. ರೂಪಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಮುಂದೆ ನೇತಿ ನೇತಿಯೆಂದು ನಿಷೇಧಿಸುವಾಗ ಜೀವ ರೂಪವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಬೇಕಾಗುವುದೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಊಹಿಸಬೇಕು ||

ಮೂರುರಾಶಿಯೆಂಬುದು ಶ್ರುತಿಸಂಮತವಾಗಿದ್ದು ಜೀವನನ್ನು ರೂಪವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವಿನ ಜತೆ ಸೇರಿಸಿದರೆ ತಪ್ಪೇನು ? ಎಂದರೆ —

ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಮುಖೇನಾಥ ಯದಿ ವಾ ಪರಮಾತ್ಮನಃ |

ರೂಪೇ ಇತಿ ತದಾಽವಕ್ಷ್ಯಚ್ಛ್ರೋತಿ ಚೇತ್ಕಲ್ಪನಾ ಭವೇತ್

|| ೧೪೧ ||

ಆವಾಗ ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಜೀವಾತ್ಮನ ಮೂಲಕ ಎರಡು ರೂಪಗಳು ಇವೆ ಯೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಲಿದ್ದಿತು. ಆವಾಗಲೇ ಶ್ರುತಿ ಸಂಮತ ಕಲ್ಪನೆಯೆಂದಾಗುವುದು. (ಪ್ರಕೃತ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಲ್ಲ)

ದ್ವಿವಚಿತ್ವ ತಥಾಽಯುಕ್ತಂ ತೈರೂಪ್ಯಸ್ಯೇಹ ಸಂಭವಾತ್ |

ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತೇ ಚ ದ್ವೇ ರೂಪೇ ತೃತೀಯಂ ವಾಸನಾ ಯತಃ

|| ೧೪೨ ||

‘ದ್ವೇ’ ಎಂಬ ವಚನವೂ (ಏವಕಾರಾರ್ಥದ) ‘ವಾವ’ ಎಂಬುದೂ ಅಯುಕ್ತವಾಗು ವುದು, ಏಕೆಂದರೆ, ಮೂರು ರೂಪವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದು, ಹೇಗೆಂದರೆ ಮೂರ್ತ, ಅಮೂರ್ತ ಇವು ಎರಡು ರೂಪಗಳು, ಮೂರನೆಯದು ವಾಸನೆ (ಸಂಸಾರ) ಎಂಬುದಾಗಿ.

ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನದ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರ ಶಂಕೆ ಮಾಡುವುದು

ಮತಂ ಮೂರ್ತೇತರೇ ರೂಪೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಭಿಮತೇ ಸದಾ |

ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಸ್ಯ ತು ನೈವೈತೇ ವಾಸನಾಮಾತ್ರರೂಪಿತಃ

|| ೧೪೩ ||

ಮೂರ್ತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಎರಡು ರೂಪಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಇವೆಯೆಂಬುದು ಇಷ್ಟವಾಗಿದ್ದರೆ, ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಈ ಎರಡು ರೂಪಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಜೀವನು ವಾಸನಾಮಾತ್ರ ರೂಪವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ (ಅಮೂರ್ತ ರೂಪಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ).

ತದಾಽಪಿ ಜೀವದ್ವಾರೇಣ ವಿಕ್ರಿಯಾಂ ಪ್ರಜತೋ ವಿಭೋಃ |

ವಾಸನಾದ್ಯಭಿಸಂಬಂಧ ಇತೀಯಂ ಗೀರನರ್ಥಿಕಾ

|| ೧೪೪ ||

ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೆಂದರೆ, ಆಗಲೂ ಜೀವಾತ್ಮನ ಮೂಲಕ ವಿಕಾರ ವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಾಸನಾದಿಗಳು ಬರಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತ- ರೂಪಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಜೀವನ ಮೂಲಕ ವಾಸನೆಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ? ಸೇರುವವು ? —

ವಾಸನಾನಾಮಪಿ ಯತೋ ನ ವಿಶೇಷೋ ಮನಾಗಪಿ |

ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಧ್ವಾರತಾಯಾಃ ಸ್ಯಾದಸತ್ತಸ್ಮಾದ್ವಿಕಲ್ಪಿತಮ್

|| ೧೪೫ ||

ವಾಸನೆಗಳಿಗೂ (ಮೂರ್ತ ಅಮೂರ್ತವಸ್ತುಗಳಿಗೂ) ವಿಶೇಷವು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಜೀವನುದ್ವಾರವೆಂದು ಹೇಳುವಲ್ಲೂ ವಿಶೇಷವೇನೂ ಇಲ್ಲ ಅದರಿಂದ ಮೂರು ರಾಶಿಯೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವುದು ಸಾಧುವಲ್ಲ.

ಜೀವರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸಿದ ಪರವಸ್ತುವಿಗೆ ವಾಸನಾರೂಪವಿರಬಹುದಷ್ಟೆ ? ಎಂದರೆ

ವಸ್ತು ವಸ್ತುಸ್ವರತ್ವೇನ ನ ಚ ವಿಕ್ರಿಯತೇಽಜ್ಞಸಾ |

ವೃತ್ತೇಹ ಮುಖ್ಯಯೇತ್ಯೇವಂ ಶಕ್ಯೋ ವಕ್ತುಂ ಜಗತ್ಯಪಿ

|| ೧೪೬ ||

ಮತ್ತು ಒಂದು ವಸ್ತು ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಾಗಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ವಸ್ತುಸ್ವರಂ ನ ಚ ಮತಃ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಃ ಪರಮಾತ್ಮನಃ |

ಸಿದ್ಧಾಂತಹಾನಿರೇವಂ ಚ ಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ಧ್ರುವಂ ಭವೇತ್

|| ೧೪೭ ||

ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಜೀವಾತ್ಮನು ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನನಿರಿಸಿದ ವಸ್ತುವಲ್ಲ, ಹೀಗೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬರುವುದು.

ಭರ್ತೃ ಪ್ರಪಂಚಮತ ದೂಷಣೆಯ ಉಪಸಂಹಾರ

ಆವಿಶ್ವಿಕೀರ್ಷುಭಸ್ತಸ್ಮಾದ್ವೇದಾನ್ತಾರ್ಥಂ ಮಹಾತ್ಮಭಿಃ |

ಈದೃಶೀ ಕಲ್ಪನಾಽಯುಕ್ತಾ ಕರ್ತುಂ ಪರಹಿತಾರ್ಥಿಭಿಃ

|| ೧೪೮ ||

ಅದರಿಂದ ವೇದಾಂತಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊರಪಡಿಸಲು ಉದ್ದೇಶಿಸುವ ಮಹಾತ್ಮರು ಪರರಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವವರು ಇಂತಹ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ 'ತಸ್ಯಹ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ತತ್ ಪದದ ಅರ್ಥ ವಿವರಣೆ

ದಕ್ಷಿಣೇಽಕ್ಷನ್ಯಮಾನಿತಿ ಲಿಜ್ಞಾತ್ಮಾ ಪರಿಗೃಹ್ಯತೇ |

ಅಧ್ಯಾತ್ಮೇಽಧಾಧಿದೈವೇ ಚ ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರಕೃತತ್ವತಃ

|| ೧೪೯ ||

'ದಕ್ಷಿಣೇಽಕ್ಷನ್ ಪೂಮಾನ್' ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಾತ್ಮವನ್ನೇ (ಅಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬುವ ಲಿಂಗ ಶರೀರವನ್ನೇ) ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು, ಏಕೆಂದರೆ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧಿದೈವಗಳಲ್ಲಿ ಅದೇ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಜೀವಗ್ರಹೋತ್ತರ ನನ್ನಸ್ತು ಪ್ರಕೃತತ್ವಾವಿಶೇಷತಃ |

ತಸ್ಯೈವೈತಾನಿ ರೂಪಾಣಿ ಕಸ್ಯಾನ್ನೇತ್ಯಭಿಧೀಯತಾಮ್

|| ೧೫೦ ||

ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದು ಸಮಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಲ್ಲ ? ಆ ಜೀವಾತ್ಮನ ರೂಪಗಳೇ ಇವು ಎಂದು ಏಕೆ ಅರ್ಥವಲ್ಲ ? ಹೇಳಬೇಕು.

ನೈವಂರೂಪಿತಯಾ ಯಸ್ಮಾದಿಹ ಶ್ರುತ್ಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತಃ |

ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಃ ಕರಣಾತ್ಮೈವ ತಸ್ಮಾದಿಹ ವಿವಕ್ಷಿತಃ

|| ೧೫೧ ||

ಇಲ್ಲಿ ಈ ರೂಪದಲ್ಲಿ (ವಾಸನಾ ರೂಪದಲ್ಲಿ) ಇರುವನೆಂಬುದು ಶ್ರುತಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ, ಜೀವನ ಲಿಂಗ ಶರೀರವೇ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ |

ಚಿತ್ತವೇ ವಾಸನಾ ರೂಪವುಳ್ಳದ್ದು ಜೀವನಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದೂ ಕಾರಣ —

ವಾಸನಾನುಗತಂ ಲಿಂಗಂ ಮೃದ್ವನ್ಮೃದ್ವಿಕ್ಷಿಯಾತ್ಮಸು |

ಚೇತ್ಯತೇ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಯಸ್ಮಾನ್ನಾತಃ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞರೂಪಿತಾ

|| ೧೫೨ ||

ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿ-ವಾಸನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಯೆ (ಚಿತ್ತವೆಂಬ) ಲಿಂಗವು ಇರುವುದು. ಮಣ್ಣಿನ ಪರಿಣಾಮವಾದ (ಗಡಿಗೆ ಮೊದಲಾದ)ವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣು ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ಇರುವುದು. ಸಾಕ್ಷಿಗೂ ವೇದ್ಯವಾಗಿದೆ, ಅದರಿಂದ ಜೀವರೂಪವಲ್ಲ.

ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವೂ ಇದೆ.

ಮಾಹಾರಜನಮಿತ್ಯಾದಿ ರೂಪಂ ಚೇತ್ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ಭವೇತ್ |

ನೇತಿ ನೇತೀತ್ಯರ್ಥಾಽಽದೇಶಂ ನಾಕರಿಷ್ಯತ್ತದಾಽಽತ್ಮನಃ

|| ೧೫೩ ||

ಮಾಹಾರಾಜನಮ್ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ ರೂಪವು ಸಾಕ್ಷಿ ಚೇತನಕ್ಕೆ ಇರುವುದಾದರೆ 'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂದು ಆತ್ಮನ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

'ನೇತಿನೇತಿ' ಎಂಬುದು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು, ಜೀವನಿಗೆ ಅಲ್ಲವೆಂದರೆ —

ಅನ್ಯಸ್ಯಾಸೌ ನ ಚಾಽಽದೇಶಃ ಶಕ್ಯೋ ವಕ್ತುಂ ಪ್ರಮಾಣತಃ |

ನೇತಿ ನೇತೀತಿ ತಸ್ಯೈವ ಪಷ್ಠಾನ್ತ ಉಪಸಂಹೃತೇಃ

|| ೧೫೪ ||

ಆರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ವಿಜ್ಞಾತಾರಮರೇಕೇನ ವಿಜಾನೀಯಾತ್' ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮಿಸಿ 'ಸ ಏಷ ನೇತಿನೇತ್ಯಾತ್ಮಾ' ಎಂದು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಆದೇಶವು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದರದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ವ್ಯೇವ ತ್ವೇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾ ಅರ್ಥವತ್ತ್ವಂ ತಥಾ ಭವೇತ್ |
ಪಾಣಿಪೇಷೋತ್ತಿತ್ಸ್ಯವ ಯದ್ಯಾದೇಶೋ ಭವೇದಯಮ್

|| ೧೫೫ ||

“ವ್ಯೇವ ತ್ವಾ ಜ್ಞಪಯಿಷ್ಯಾಮಿ” (೨-೧-೧೫) ಎಂದು ಮಾಡಿದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು, ಯಾವಾಗ ಎಂದರೆ- ಕೈಯಿಂದ ಮರ್ದಿಸಿ ಎಬ್ಬಿಸಿದ್ದ ಜೀವನ ಆದೇಶ (ಉಪದೇಶ)ವೇ ಇದೆಂದು ಆಗಿದ್ದರೆ ಸಿದ್ಧಿಸಿತು

ಪಾಣಿಪೇಷೋತ್ತಿತ್ಸ್ಯವ್ಯೇವೇನ್ನೇತೀತಿ ಚ ತತೋಽಪರಃ |
ಅನ್ಯೋಽಸಾವಿತಿ ಮಿಥ್ಯಾ ಧೀಸ್ತದಾ ಸ್ಯಾನ್ಮೋಹಕಾರಣಾತ್

|| ೧೫೬ ||

ಕೈಯಿಂದ ಮರ್ದಿಸಿ ಎಬ್ಬಿಸಿದ್ದವನು ಜೀವಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ‘ನೇತಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದೂ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಇವನು ಬೇರೆಯೆಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ‘ಅಹಂಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಸುಳ್ಳೇ ಆಗಿಬಿಡುವುದು. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ; ಮೋಹವೇ ಕಾರಣವಾದ್ದರಿಂದ

ನ ಸ್ಯಾದಾತ್ಮಾನಮೇವಾವೇದಹಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿಮಾನಜಾ |
ಸಮ್ಯಗ್ಗೀನಿಖಿಲಧ್ವಾನ್ತಘಾತಿನೀ ಮುಕ್ತಿದಾಯಿನೀ

|| ೧೫೭ ||

ಆವಾಗ ‘ಆತ್ಮಾನ ಮೇವ ಅವೇತ್ ಅಹಂಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಸರಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವು ಸಕಲ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತಾ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವಂತಹದು ಆಗದೇ ಹೋಗುವುದು.

ಕರಣಾತ್ಮನ ಏವಾತ್ಮಸ್ಯ ಹೇತಿಗ್ರಹೋ ಭವೇತ್ |
ನ ತು ತತ್ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ಯುಕ್ತಸ್ತಸ್ಯ ರೂಪನಿಷೇಧತಃ

|| ೧೫೮ ||

ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯ ರೂಪವಾಗಿರುವ (ಚಿತ್ತವೆಂಬ) ಆ ಪುರುಷನಿಗೆ ಎಂದೇ ‘ತಸ್ಯಹ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ರೂಪವನ್ನೇ ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಚಿತ್ತವೆಂಬ ಲಿಂಗ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ ವಾಸನೆಗಳು ಇರುವುದಾದರೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ತೋರುವವು ? —

ವಾಸನಾ ಭೂರಿರೂಪಾಸ್ತಾ ಲಿಜ್ಞಸ್ಥಾ ಲಿಜ್ಞಸಾಕ್ಷಿಣಃ |
ಕುರ್ವಂತಿ ಬಹುರೂಪತ್ವಂ ಮಣೇರಾಸ್ತರಣಂ ಯಥಾ

|| ೧೫೯ ||

ಆ ಅನೇಕ ರೂಪವುಳ್ಳ ವಾಸನೆಗಳು ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಇರುವವಾದರೂ ಚಿತ್ತ ಸಾಕ್ಷಿಗೂ ಬಹುರೂಪಗಳನ್ನು ತಂದೊಡ್ಡುವವು, ಉದಾ:- ರತ್ನದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವಿರುವ ವಸ್ತುವು ತನ್ನ ಅನೇಕ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುವಂತೆ ತೋರ್ಪಡಿಸುವವು.

ಮಾಹಾರಜನಮಿತ್ಯತ್ರ ಹಾರಿದ್ರಂ ರೂಪಮುಚ್ಯತೇ |

ಇನ್ದ್ರಗೋಪೋಪಮಾನೇನ ಕೌಸುಮ್ಯಸ್ಯ ಗತತ್ವತಃ

|| ೧೬೦ ||

ಮಾಹಾರಜನ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಅರಿಶಿನದ ಬಣ್ಣವೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಏಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥ ಮಾಡುವುದೆಂದರೆ - ಇಂದ್ರಗೋಪದ ಹೋಲಿಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಕೌಸುಂಭ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವು ಬಂದಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ (ತಿರುಗಿಯೂ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ) ||

ಪೀತಂ ವಸ್ತ್ರಂ ಯಥಾ ತದ್ವಲ್ಲಿಜ್ಜಮಾಭಾತಿ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ |

ಆಸ್ತ್ರಾದಿವಿಷಯೋದ್ಭೂತವಾಸನಾವಾಸಿತಂ ದೃಶೇಃ

|| ೧೬೧ ||

ಹಳದಿ ವಸ್ತ್ರವು ಇರುವಂತೆ ಈ ಚಿತ್ರವು ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ತೋರುವುದು, ಹೇಗೆಂದರೆ, ಸ್ತ್ರೀ ಮೊದಲಾದ ಭೋಗ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ರಾಗವಾಸನೆಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿರುವಂತೆ ಸಾಕ್ಷಿಯು ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವುದು.

“ಯಥಾ ಪಾಂಡ್ಯಾದಿಕಂ” ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ

ಈಷತ್ಪಾಣ್ಡು ಯಥೋರ್ಣಾದಿ ತದ್ವಲ್ಲಿಜ್ಜಂ ಪ್ರಕಾಶತೇ |

ಇನ್ದ್ರಗೋಪೋಽತಿರಕ್ತಶ್ಚ ಭೃಶಂ ರಕ್ತಂ ಮನಸ್ತಥಾ

|| ೧೬೨ ||

ಹೇಗೆ; ಕಂಬಳಿ ಮೊದಲಾದವು ಸ್ವಲ್ಪ ಬೆಳ್ಳಗೆ ಇರುವಂತೆ ಚಿತ್ರವು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ಬಹಳ ರಕ್ತವಾದ (ಬಹಳ ಕೆಂಪಾದ) ಇಂದ್ರಗೋಪವೆಂಬುವ ಕ್ರಿಮಿಯಂತೆ ಮನಸ್ಸು ಬಹಳ ರಕ್ತ (ರಾಗದಿಂದಕೂಡಿ) ವಾಗಿ ಇರುವುದು.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ರಾಗಾದಿ ವಾಸನೆಗಳು ಏರುಪೇರಾಗಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ

ಇಂದ್ರಗೋಪವೆಂದರೆ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಬಹುಕೆಂಪಾಗಿರುವ ಕ್ರಿಮಿಗಳೆಂದರ್ಥ “ಇಂದ್ರಗೋಪಾಃ ಪ್ಲಾವ್ಯಷೇಣ್ಯಾಃ ಆರಕ್ತತಮಾಃ ಕ್ರಿಮಿವಿಶೇಷಾಃ” ಎಂದು ಲಲಿತಾಸಹಸ್ರನಾಮ - (ಸೌಭಾಗ್ಯ ಭಾಸ್ಕರ)

“ಸ್ಯಾತ್ ಕುಸುಂಭಂ ವಸ್ತುಶಿಖಂ ಮಾಹಾರಜನ ಮಿತ್ಯಪಿ” ಎಂದು ಕೋಶದಿಂದ ಮಾಹಾರಜನ ಕುಸುಂಭ ಎರಡು ಪರ್ಯಾಯ ಪದಗಳು. ಇವು ಕೆಂಪಾಗಿರುವವು ಈ ಅರ್ಥವು ಇಂದ್ರಗೋಪದ ಉಪಮಾನದಿಂದಲೇ ತಿಳಿದಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಮಾಹಾರಜನ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಹಾರಿದ್ರ ಅರಿಶಿನದ ಬಣ್ಣವೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು. ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆಯೆಂದು ಆಲೋಚಿಸಿ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿದೆ.

ರಜಸಃ ಕ್ವಚಿದುದ್ರೇಕಸ್ತಮಸಃ ಕ್ವಚಿದಿಷ್ಯತೇ |
ಸತ್ತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ತಥೋತ್ಕರ್ಷಃ ಕುತಶ್ಚಿದುಪಜಾಯತೇ || ೧೬೩ ||

ರಜೋಗುಣವು ಕೆಲವು ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುವುದು, ಕೆಲವು ಕಡೆ ತಮೋಗುಣವು ಹೆಚ್ಚುವುದು, ಹಾಗೆಯೇ ಕೆಲವುಕಡೆ ಸತ್ವಗುಣವೂ ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು (ಅದರಿಂದ ವಾಸನೆಗಳಲ್ಲಿ ಏರುಪೇರು ಕಾಣುವುದು).

ಕ್ಷಚಿದೇಕಪ್ರಧಾನತ್ವಂ ಕಸ್ಮಿಂಶ್ಚಿದ್ವಿಷಯೇ ದ್ವಯೋಃ |
ತ್ರಯಾಣಾಮಪಿ ಚಾನ್ಯತ್ರ ಚ್ಛಾನ್ಯಕರ್ಮಾದಿಚಿತ್ರತಃ || ೧೬೪ ||

ಕೆಲವು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ (ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ) (ಸತ್ವಗುಣ) ಒಂದೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವುದು, ಇನ್ನೊಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ (ಸತ್ವ-ರಜಸ್ಸು) ಎರಡೂ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವವು, ಮತ್ತೊಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ (ಸತ್ವ ರಜಸ್ಸು-ತಮಸ್ಸು) ಮೂರು ಗುಣಗಳು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವವು. ಇದಕ್ಕೆ ಉಪಾಸನೆ - ಕರ್ಮ ಮುಂತಾದವುಗಳ ತಾರತಮ್ಯವೇ ಕಾರಣವೆಂತ (ತಿಳಿಯಬೇಕು).

‘ಯಥಾಽಗ್ನ್ಯುಚಿಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ

ಅಗ್ನೇರರ್ಚಿಯಥಾ ಭಾಸ್ವತ್ತ್ವೋತ್ಕರ್ಷಾತ್ತಥಾ ಮನಃ |
ಪುಣ್ಣಿರೀಕಂ ಯಥಾ ಶುಕ್ಲಂ ಸೌಮ್ಯಮಾಹ್ಲಾದಕೃತ್ತಥಾ || ೧೬೫ ||

ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿಯು ಹೇಗೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಸತ್ವಗುಣದ ಉದ್ರೇಕದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಹೊಳೆಯುವುದು. ಹೇಗೆ ಬಿಳಿಯ ಕಮಲವು ಬೆಳ್ಳಗೂ ಸೌಮ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದು ಆನಂದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಮನಸ್ಸು ಇರುವುದು.

ಸಕೃದ್ವಿದ್ಯುದ್ಯಥಾಽತ್ಯಂತಂ ಘನಧ್ವಾನ್ತಾಪನೋದಕೃತ್ |
ಅತೀವ ಭಾಸ್ವರಾಽಸ್ಮಾಕಂ ಚಕ್ಷುರ್ಮುಟಕೃದುದ್ಗತಾ || ೧೬೬ ||

“ಯಥಾ ಸಕೃದ್ವಿದ್ಯುತ್ ಸಕೃದ್ವಿದ್ಯುತ್ತೇವ” ಇದರ ಅರ್ಥ - ಒಂದಾವರ್ತಿ ಹೊಳೆದ ಮಿಂಚು ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾ ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದೋ ಮತ್ತು ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣನ್ನೇ ಮುಚ್ಚಿಬಿಡುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಒಬ್ಬನ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಒಂದಾವರ್ತಿ ಹೊಳೆಯುವ ವಾಸನೆಯೂ (ಜ್ಞಾನದ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ತೊಲಗಿಸುವುದು).

ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ ಮುಂದಿನದೇ —

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಚಾಯಮಾನಸ್ಯ ಕೇಶವಾತ್ |
ವಿದ್ಯುದ್ವತ್ತ್ವತೇ ರೂಪಂ ಕಿಲ ತಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ || ೧೬೭ ||

ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭವೆಂಬ ಪರಮ ಪೂಜ್ಯವಾದ (ಸಮಷ್ಟಿ ಜೀವನ) ರೂಪವು ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಹೊಳೆಯುವುದೆಂದು (ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ) ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ.

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನ ಉಪಾಸನೆಯ ಮಹಿಮೆ —

ಅತೋಽನೇನೈವ ರೂಪೇಣ ಯ ಉಪಾಸ್ತೇ ದಿವಾನಿಶಮ್ |

ಸರ್ವಾನ್ಧಕಾರಹನ್ರಿವ ವಿದ್ಯುತ್ತಂ ಶ್ರೀಃ ಸದಾಽಽಶ್ರಯೇತ್

|| ೧೬೮ ||

ಯಾವ ಸಾಧಕನು ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ರೂಪದಿಂದ ಹಗಲೂ ರಾತ್ರಿ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ ಆತನನ್ನು ಸಮಸ್ತ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನೇ (ಅಜ್ಞಾನವನ್ನೇ) ಕಳೆಯುವಂತಹ ಮಿಂಚಿನಂತಿರುವ (ಜ್ಞಾನದ) ಕಳೆಯು ಯಾವಾಗಲೂ ಆಶ್ರಯಿಸುವದು.

ಮಿತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ಚಿತ್ರವಾಸನೆಗಳೂ ಮಿತವಾಗಿವೆ ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ —

ನಾಽಽದಿನ್ ಮಧ್ಯಂ ನೈವಾನ್ತೋ ನೇಯತ್ತಾ ವಿದ್ಯತೇ ಯತಃ |

ಅನನ್ತಕಲ್ಪೋಪಚಯಾದ್ವಾಸನಾನಾಮುದಾಹೃತಿಃ

|| ೧೬೯ ||

ಮಾಹಾರಜನಮಿತ್ಯಾದಿನ್ ತ್ವಿಯತ್ತಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾ |

ಪ್ರಕಾರದರ್ಶನಾಯೈವ ತೇನೋದಾಹೃತಿರಿಷ್ಟತೇ

|| ೧೭೦ ||

ಅನಂತ ಸೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ವೃದ್ಧಿಗೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ವಾಸನೆಗಳಿಗೆ ಮೊದಲು, ಕೊನೆ, ಮಧ್ಯವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲ. ಪರಿಣಾಮ ಇಷ್ಟೇ ಎಂದು ಅಳತೆಯಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಮಾಹಾರಜನಮ್ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಉದಾಹರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟೆಯೆಂಬ ಮಿತಿಯಿಲ್ಲ, ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ? ಈ ಜಾತಿಯಾಗಿ ಇರುವುದೆಂಬುದನ್ನೂ ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಮಿತವಾಗಿ) ಉದಾಹರಿಸಿರುವುದು.

ನಿಃಶೇಷಮೇವಂ ಸತ್ಯಸ್ಯ ರೂಪಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಸಾಂಪ್ರತಮ್ |

ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯಯಾಥಾತ್ಮ್ಯನಿರ್ದೇಶಾಯ ಪ್ರಯತ್ಯತೇ

|| ೧೭೧ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸತ್ಯದ (ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಗಳ) ರೂಪವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ ಈಗ ಪರಮಾರ್ಥ ಸತ್ಯದ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದೆ.

ಯತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮಖಿಲಂ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಾದಿ ವಸ್ತುತಃ |

ಆದೇಶೋಽನನ್ತರಂ ತಸ್ಯ ಕ್ರಿಯತೇಽನನ್ಯಮಾನಿನಃ

|| ೧೭೨ ||

ಎಲ್ಲಾ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದಿರುವ ಆ ಸತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಅನಂತರವೇ ಈ ಆದೇಶವನ್ನು (ಉಪದೇಶವನ್ನು) ಮಾಡಿದೆ.

ಬೃ. ಅ. ೨. ಬ್ರಾ ೩. ಕಂಡಿಕೆ ೬

“ಅಥಾತ ಅದೇಶೋ ನೇತಿ ನೇತಿ ನಹ್ಯೇತಸ್ಮಾದಿತಿ ನೇತ್ಯನ್ಯತ್
ಪರಮಸ್ತಮ್ ಅಥ ನಾಮಧೇಯ. ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯ ಮಿತಿ ಪ್ರಾಣಾವೈ ಸತ್ಯಂ
ತೇಷಾ ಮೇಷ ಸತ್ಯಮ್ || ೬ ||

ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಸ್ವಭಾವಸ್ಯ ಸತ್ಯಸ್ಯಾಽವಿಷ್ಟತೇರಥ |
ಬ್ರಹ್ಮಾತಿರೇಕತೋ ನಾನ್ಯದೃತೋ ವಸ್ತವಪಿಷ್ಟತೇ || ೧೭೩ ||

ಆದೇಶೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽತೋಽಯಂ ನಿರಾದೇಶಸ್ಯ ಭಣ್ಯತೇ |
ಅತಿಮಾನಾಭಿಧಾನಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞಾತ್ವಾದ್ವಯಾತ್ಮನಃ || ೧೭೪ ||

ಮೂರ್ತ ಮತ್ತು ಅಮೂರ್ತಗಳ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಸತ್ಯ ವಸ್ತುವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟ ತಿಳಿಸಿದ ನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮ ವಸ್ತುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಒಂದೂ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದೊಂದೆ ಉಳಿದಿರುವ ಕಾರಣ ಪ್ರಮಾಣ ಮತ್ತು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಮೀರಿ ಕೇವಲ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಾಗಿ ಅದ್ವಿತೀಯವಾಗಿರುವ ಬೇರೆ ಉಪದೇಶವಿಲ್ಲದ ಈ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಈ ಆದೇಶವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿರುವುದು.

ಶ್ರುತಿಯ ಆದೇಶ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ —

ಕರ್ಮಣ್ಯಾದೇಶಶಬ್ದೋಽಯಂ ಯದಿ ವಾ ಕರಣೇ ಭವೇತ್ |
ಆದಿಷ್ಟಿರಥವಾಽಽದೇಶೋ ನೇತಿ ನೇತ್ಯದ್ವಯಾತ್ಮನಃ || ೧೭೫ ||

ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ (ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಡುವ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಈ ಆದೇಶವೆಂಬ ಶಬ್ದವು ಇರುವುದು, ಅಥವಾ ಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ (ಉಪದೇಶ ಸಾಧನವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಇರುವುದು, ಅಥವಾ ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂದು ಅದ್ವಿತೀಯ ಆತ್ಮನ ಉಪದೇಶವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆದೇಶವೆಂಬುದು ಇದೆ.

ಆದಿಶ್ಯತೇ ಅಸಾವಿತ್ಯಾದೇಶಃ-ಇದು ಕರ್ಮವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ, ಆದಿಶ್ಯತೇಽನೇನೇತ್ಯಾದೇಶಃ-ಇದು ಕರಣವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ, ಆದೇಶನ ಮಾದೇಶಃ ಎಂದು ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲೂ ವಿಗ್ರಹಿಸಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಮೂರೂ ಅರ್ಥಗಳೂ ಸಂಗತವಾಗಿವೆ.

ಶಂಕೆ —

ನೇತಿ ನೇತಿಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಂ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕಥಮ್ |
ಪ್ರಮಾಣಗೋಚರಾತೀತಂ ತತ್ತ್ವಂ ಸ್ಯಾನ್ನಿರ್ದಿಗ್ಧಿಕ್ವಿತ್ಯಮ್ || ೧೭೬ ||

ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಸತ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣ ಮಾರ್ಗವನ್ನೇ ಮೀರಿದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಆದೇಶವು ಹೇಗೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಉದ್ದೇಶಿಸಿತು?

ಶುಣು ಸರ್ವಂ ತದಜ್ಞಾನಸಮುತ್ಪಸ್ಥ್ಯ ನಿಷೇಧತಃ |
ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞಾತ್ಮೈಕರೂಪೇಣ ತದಬೋಧನಿರಾಕೃತೇಃ || ೧೭೭ ||

(ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳೂ ವಾಚಕವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದನ್ನು) ಸಾವಧಾನವಾಗಿ ಕೇಳು, ಬ್ರಹ್ಮದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವೊಂದೇ (ನಿಜವಾದದ್ದೆಂದು) ಬೋಧಿಸುವುದು, ಅದರ ಅಜ್ಞಾನ ನಿವೃತ್ತಿಯು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮರೂಪವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಬೋಧಿಸಬಲ್ಲದು.

ನಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಆತ್ಮನು ದ್ವೈತಸಹಿತನಾಗದಿದ್ದರೂ ಅದು ಸಪ್ರತಿಯೋಗಿಕವಾದ್ದರಿಂದ ಆಗಬಾರದೆ ?

ಅಮೂರ್ತಸ್ಯ ಪರಾ ನಿಷ್ಕಾ ಕಾರಣಾತ್ಮಾ ಪುರೋದಿತಃ |
ಮೂರ್ತಸ್ಯ ಚ ತಥಾ ಪೃಥ್ವೀ ಮಧ್ಯೇ ಸಂಕೀರ್ಣತಾ ತಯೋಃ || ೧೭೮ ||

ಅಮೂರ್ತ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಪರಮಾವಧಿ ಯಾವುದೆಂದರೆ ಮೂಲಕಾರಣ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನೇ (ಅವ್ಯಾಕೃತ ಅಜ್ಞಾತಾತ್ಮನು) ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ. ಮೂರ್ತ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಪೃಥಿವಿಯೆಂದು ಅವರಡರ ನಡುವೆ ಇರುವುದೆಲ್ಲ ಸಂಕೀರ್ಣವೆಂದು (ಈ ಎಲ್ಲವೂ ನಿಷೇಧಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾಗಿವೆ)

ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣಗಳೆರಡೂ ಅಲ್ಲದ ಯಾವುದಾದರೊಂದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಸದ್ವಿತ್ತೀಯನಾಗು ವಲ್ಲಿ ಏನು ಉತ್ತರ ಎಂದರೆ —

ಮಾನಾಭಿಧಾನಯೋರ್ಯಾವಾನ್ಯಶ್ಚಿದ್ವಿಷಯ ಇಷ್ಯತೇ |
ಉಕ್ತಯೋರ್ಮಧ್ಯವರ್ತ್ಯೇವ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋರಸೌ || ೧೭೯ ||

ಪ್ರಮಾಣ-ಮತ್ತು ಶಬ್ದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ವಿಷಯವು ಇಷ್ಟವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳ ನಡುವೆ ಸೇರಿಯೇ ಇರುವುದು (ಅದರಿಂದ ಅದು ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಡುವದು).

ನಾಮ ರೂಪಾದಿಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನು ಸದ್ವಿತೀಯನಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ ? ಎಂದರೆ

ನಾಮರೂಪೇ ತಥಾ ಕರ್ಮ ಪ್ರಾಣಾ ಲೋಕಾದಯಸ್ತಥಾ |

ಕಾರಕಂ ವಾ ಕ್ರಿಯಾಽನ್ಯದ್ವಾ ಕಾರಣಂ ಕಾರ್ಯಮೇವ ಚ || ೧೮೦ ||

ನಾಮರೂಪಗಳೂ ಹಾಗೂ ಕರ್ಮ ಪ್ರಾಣಗಳೂ ಲೋಕ ಮೊದಲಾದವು, ಅಥವಾ ಕಾರಕಗಳು ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದದ್ದೂ ಕಾರಣ, ಕಾರ್ಯ ಇವುಗಳೂ

ಜಾತಿಗುಣಃ ಕ್ರಿಯಾ ದ್ರವ್ಯಂ ಸಂಬಂಧೋ ಭಾವ ಏವ ಚ |

ಸದಸತ್ಸದಸಚ್ಚೇತಿ ಸಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತಮೇವ ಚ || ೧೮೧ ||

ಮತ್ತು ಜಾತಿ, ಗುಣ, ಕ್ರಿಯೆ, ದ್ರವ್ಯ, ಸಂಬಂಧ (ಸಮವಾಯು) ಭಾವ (ವಿಶೇಷ) ಸತ್ತು, ಅಸತ್ತು (ಭಾವ, ಅಭಾವ) ಸದಸತ್ಯೂ, ಸಮಸ್ತ, ವ್ಯಸ್ತಗಳೂ (ಸಮಷ್ಟಿ, ವ್ಯಷ್ಟಿಗಳೆಂಬವು)

ಪ್ರಮಾತಾ ಚ ಪ್ರಮಾಣಂ ಚ ಪ್ರಮೇಯೋಽಥ ಕ್ರಿಯಾಫಲೇ |

ಇತ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರತಿಷೇಧೇನ ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞಾತ್ರಾವಲಂಬಿನಾ || ೧೮೨ ||

ಉಪಪ್ರದರ್ಶಕೋಽಶೇಷನಾಮಾದೇರಿತಿರಿಷ್ಯತೇ |

ತಸ್ಮೋಪದರ್ಶಿತಸ್ಯಾಥ ನಿಷೇಧಃ ಕ್ರಿಯತೇ ನೌಕಾ || ೧೮೩ ||

ಪ್ರಮಾತಾ, ಪ್ರಮಾಣ, ಪ್ರಮೇಯ, ಕರ್ಮ-ಫಲ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ನಾಮ ರೂಪಗಳನ್ನು ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಇತಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಸಂಮತವಾಗಿದೆ, ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಞಾತ್ಮನನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ನಿಷೇಧಿಸುವ ನೌಕಾ ಎಂಬುವ ಪದದಿಂದ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಪಂಚವು ಇಲ್ಲವೆಂದರೂ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಇರಬಹುದಷ್ಟೆ ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಉತ್ತರ —

ಆಕೃಷ್ಟಂ ರೂಪಿಣೋ ರೂಪಂ ನ ಪೃಥಗ್ವ್ಯವತಿಷ್ಯತೇ |

ಜಗತ್ಯಕಲ್ಪಿತಮಪಿ ಕಿಮು ಮೋಹಾದಿಕಲ್ಪಿತಮ್ || ೧೮೪ ||

ರೂಪವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವಿನ ರೂಪವು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪರಮಾರ್ಥ ವಾಗಿದ್ದರೂ ಯಾವುದೊಂದೂ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ (ದೋಷಗಳಿಂದ) ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದ ಇವು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲ.

ಲೋಕದೃಷ್ಟಾಂತವು ಈ ಪ್ರಪಂಚದ ಅಸ್ತಿತ್ವ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದೆಂದು ಅದನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ

ಘಟೇ ಪಟೋ ನಿಷಿದ್ಧೋಽಪಿ ಘಟಾದನ್ಯತ್ರ ತಿಷ್ಠತಿ |

ತದನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸದ್ಭಾವಾದನಿಷಿದ್ಧಸ್ಯ ಧರ್ಮಿಣಃ

|| ೧೮೫ ||

ಪರಮಾರ್ಥಾನಿಷಿದ್ಧಸ್ಯ ತನ್ಮೋಹೋತ್ಥಸ್ಯ ವಸ್ತುನಃ |

ಹಿರುಕ್ಷಿ ತಿಃ ಕಥಂ ತಸ್ಯ ಪರಮಾರ್ಥಾತ್ಮನಾಽಥವಾ

|| ೧೮೬ ||

ದೃಷ್ಟಾಂತ - ಘಟದಲ್ಲಿ ಪಟವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದರೂ ಅದು ಬೇರೆ ಕಡೆ (ತಂತುಗಳಲ್ಲಿ) ಇರುತ್ತದೆ; ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಡದಿರುವ (ತಂತುವೆಂಬ) ಧರ್ಮಿಯು ಘಟ ದೇಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ (ಪಟವೂ) ಬೇರೆಕಡೆ ಇರುವುದು.

ಆದರೆ ಪರಮಾರ್ಥವಾದ (ಆತ್ಮನಿಂದ) ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಅದರ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ವಸ್ತುವು ಪರಮಾರ್ಥ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ (ಭಿನ್ನವಾಗಿ) ಅಥವಾ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿ ಹೇಗೆ ಇದ್ದೀತು?

ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲವೂ ಅಜ್ಞಾನ ಕಲ್ಪಿತ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ

ನಿಷೇಧ್ಯಾನಾಮಶೇಷಾಣಾಮನ್ಯೋನ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರತಃ |

ಪ್ರತೀಚೋಽವ್ಯಭಿಚಾರೋಽತಸ್ತತ್ರಾಧ್ಯಸ್ತಂ ನಿಷಿದ್ಧತೇ

|| ೧೮೭ ||

ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಡುವ ಎಲ್ಲಾ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಪರಸ್ಪರ (ವ್ಯಭಿಚರಿತ) ಹುಸಿಯಾಗುವುದ ರಿಂದಲೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಮಾತ್ರ ವ್ಯಭಿಚರಿಸದೆ ತಪ್ಪದೇ ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವುದ ರಿಂದಲೂ ಆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದಲ್ಲವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದು, ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದು.

ಎಲ್ಲವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುವುದು ?

ಇತಿಶಬ್ದೋಪದಿಷ್ಟಾನಾಂ ನಿಷೇಧೋಽನುಭವಾತ್ಮನಿ |

ಅನನ್ತೇಽನ್ತವತಾಂ ಯತ್ರ ತದ್ವ್ಯಕ್ತೈತ್ಯವಸೀಯತಾಮ್

|| ೧೮೮ ||

ಇತಿ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಕೊನೆಗಾಣುವುದರಿಂದ ಅನುಭವ ರೂಪವಾದ, ಕೊನೆಗಾಣದ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಯಾವ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವದೂ, ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಇತಿ ಶಬ್ದವು ನಿಷೇಧಿಸಲಿ, ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲಿ ಎಂದರೆ —

ಸದ್ಭಾವಶೋಭಲಭಿಶ್ಚ ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಿದಾಶ್ರಯಾತ್ |

ಮೂರ್ತಾದೀನಾಮನಿರ್ದೇಶ್ಯಾದಿತಿರ್ಮತ್ತೋ ನಿವರ್ತತೇ

|| ೧೮೯ ||

ಸ್ವಾರ್ಥ (ಸ್ವತಂತ್ರ)ವಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ಚೈತನ್ಯದ ಆಶ್ರಯದಿಂದಲೇ ಮೂರ್ತಾದಿ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಸತ್ತೆಯೂ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಇದರಿಂದ ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಲಾಗದ ಅಹಂ ಪದಾರ್ಥದಿಂದ ಇತಿ ಪದವು (ಅದನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಲಾಗದೆ) ಹಿಂತಿರುಗುವುದು.

ನಿಷೇಧತಿ ನಿಷೇಧ್ಯಾರ್ಥಂ ಯದ್ಬಲಾನ್ಮಜ್ಜಿದಾತ್ಮನಃ |

ವಿಜ್ಞಾನೇನೈವ ಹತ್ವಾನ್ಯತ್ಪೂರ್ಣತ್ವೇನೈತಿ ಚಿತ್ಸತಃ

|| ೧೯೦ ||

ನಿಷೇಧ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ನಳಾ ಪದವು ಯಾವ ಚೇತನ ಸ್ವರೂಪದ ಿಬಲದಿಂದ ಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೆ ನಿಷೇಧಿಸುವುದೋ, ಆ ಚೈತನ್ಯವು ಸ್ವತಃ ತಾನು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೆ ಇರುವುದು.

ಅದರಿಂದ ದ್ವೈತಪ್ರಪಂಚ ಮಾತ್ರವೇ ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಡುವುದೆಂದು ಉಪಸಂಹರಿಸುವದು —

ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞಾತ್ವದೃಶಿ ಹ್ಯಸ್ಮಿಂಶ್ಚಾಗ್ತೃಷ್ಣಸುಷುಪ್ತಿಷು |

ತದನ್ಯದ್ವೈತದಾಭಾಸಂ ತನ್ನಿಂಶ್ಚಾ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧತೇ

|| ೧೯೧ ||

ಈ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ಮಾತ್ರವೇ ನೋಡುತ್ತಿರಲು ಎಚ್ಚರು ಕನಸು, ತನಿ ನಿದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದಲ್ಲವೂ ಚೈತನ್ಯದ ಆಭಾಸವಾಗಿದ್ದು ಮೇಲ್ಮೇಲೆ ತೋರುತ್ತ ಇದ್ದವು, ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಳಾ ಪದದಿಂದ ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿದೆ, ಅಲ್ಲಗಳೆದಿದೆ.

ಅವಿಚಾರಿತಸಂಸಿದ್ಧಿಪ್ರತ್ಯಜ್ಞೋಹಹತೌ ಸದಾ |

ವಿಸ್ಫಾರಿತಾಕ್ಷಃ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಗೀರ್ಮಾನಾನ್ನಿರ್ವಾತ್ಯಥಾಸ್ತತ್ವನಿ

|| ೧೯೨ ||

ವಿಚಾರ ಮಾಡದಿರುವಾಗ ಸಿದ್ಧಿಸಿದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತವು ಹೋದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೆರೆದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನಾಗುವನು. ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು ಪ್ರಮಾಣ ವ್ಯಾಪಾರ ಬಿಟ್ಟು ಅದೇ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಶಾಂತವಾಗಿರುವನು.

ಿಬಲವೆಂದರೆ ಸತ್ತೆ, ಸ್ಫೂರ್ತಿ, ಇವುಗಳು ನಳಾ ಪದವು ಇರುವುದೂ ಮತ್ತು ತೋರುವುದು ಸ್ವತಃ ಅಲ್ಲ. ಜಡವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚದಂತೆ ಆತ್ಮ ಚೈತನ್ಯದ ಬಲದಿಂದಲೆ ತೋರುವುದು ಇರುವುದೆಂದು ಭಾವ.

ಅಪೇಕ್ಷಾ ಜ್ಞಾನಹೇತೂತ್ವಂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣವಸ್ತುತಃ |

ವಿಚಾರ್ಯಮಾಣಂ ತನ್ನಾಸ್ತಿ ವೈಯ್ಯೋಮ್ನಿ ಕಾಷ್ಟ್ಯಮಿವಾಸ್ತತ್ಯನಿ

|| ೧೯೩ ||

(ಕಾರ್ಯಾಪೇಕ್ಷೆ, ಕಾರಣಾಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳ) ಜ್ಞಾನ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯ, ಕಾರಣ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಅವು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿಜವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ! ಆದರೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದಂತೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ (ಭ್ರಮೆಯಿಂದ) ತೋರುವುದಷ್ಟೆ.

ಆತ್ಮನನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವು ಇಲ್ಲ - ಏಕೆಂದರೆ

ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೃಸಂಭವಾತ್ |

ಪ್ರಮಾಣಗೋಚರಾಣಾಂ ಚ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧೇರ್ನ ನಿಹೃತಿಃ

|| ೧೯೪ ||

ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದವುಗಳು, ^೧ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಯತಕ್ಕವೂ ಆದ (ಜಾತಿ, ಗುಣ, ಕ್ರಿಯೆ, ದ್ರವ್ಯ, ಸಂಬಂಧ ಇವುಗಳು) ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಸ್ವತಃ ತಾನೇ (ಸತ್ತಾ ಸ್ಫೂರ್ತಿಗಳಿಂದ) ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ಆತ್ಮ ನನ್ನು) ನಿಷೇಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಸತ್ತಾ ಸ್ಫೂರ್ತಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಮುಂದೆ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವರು —

ಮಾನಾಭಿಧಾನವಿಷಯೋ ಯಾವನ್ನಾಸ್ತತ್ಯನಮಾತ್ಮನಿ |

ಲಭತೇ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾನಂ ನ ನಜಾತ್ವವನ್ನಿವರ್ತತೇ

|| ೧೯೫ ||

ಪ್ರಮಾಣ-ಮತ್ತು ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವ (ಸೋಪಾಧಿಕ ವಸ್ತು) ಎಷ್ಟರ ಪರ್ಯಂತ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವಾದ ತನ್ನಲ್ಲೇ ಇರುವ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅಷ್ಟರವರೆಗೂ ^೨ನಜಾ ಪದವು ನಿವೃತ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ.

^೧ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದದ್ದು ಜಾತಿ, ಗುಣ, ಕ್ರಿಯೆ, ದ್ರವ್ಯ, ಸಂಬಂಧ ಇವು. ಗೌಃ, ಶುಕ್ಲಃ, ಪಾಚಕಃ, ಡಿತ್ಯಃ, ಧನೀ, ಗೋಮಾನ್ ಎಂದು ಕ್ರಮವಾದ ಉದಾಹರಣೆಗಳು. ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಜಾತಿ, ಗುಣ, ಕ್ರಿಯೆ ನಾಮ ಯಾವದೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮ ಏಕ ಅದ್ವಿತೀಯನಾದ್ದರಿಂದ ಜಾತಿಯು ಅದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ, ನಿರ್ಗುಣ, ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನಾದ್ದರಿಂದ ಗುಣವೂ ಇಲ್ಲ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಇಲ್ಲ, ನಾಮ ರೂಪಾತೀತನಾದ್ದರಿಂದ ನಾಮವೂ ಇಲ್ಲ ಅದರ ನಿಮಿತ್ತವೂ ಇಲ್ಲ. 'ಅಸಂಗ'ನಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಬಂಧವೂ ಇನ್ನೊಂದರೊಡನೆ ಇದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ. ಅವೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣ ಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಶುದ್ಧ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತಃ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಮೊದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಭಾವವು. ಆಗಮ ಪ್ರಮಾಣ ವಿಧಿ ಮೂಲಕ ಇದು ಈ ಜಾತಿಯದೆಂದು ತಿಳಿಸಲಾರದೆ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಉಪಾಧಿಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಈ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದೆಂದು ಭಾವ.

^೨ಇತಿ ಇತಿ ಎಂದು ಯಾವುದೊಂದು ವಿಷಯವು ಇದ್ದರೂ ಅದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುತ್ತಾ ಈ ನಜಾ ಪದವು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದುವುದು. ಉಪಾಧಿಗಳನ್ನು ಕಿಂಚಿತ್ತೂ ಬಿಡದೇ ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವ ಪರ್ಯಂತ ನಜಾ ಪದವು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು, ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥವು.

ಹಾಗಾದರೆ ನನ್ನ ಪದವು ನಿಲ್ಲುವುದು ಯಾವಾಗ ಎಂದರೆ —

ನಿರಸ್ತಾಜ್ಞಾನತತ್ಕಾರ್ಯೇ ಬಬ್ಧ ಆತ್ಮನೃಥಾಽಽತ್ಮನಾ |
ನಿಷೇಧ್ಯಹೇತೌ ಪ್ರದ್ವಜೇ ನಿಷೇಧೋಽಪಿ ನಿವರ್ತತೇ

|| ೧೯೬ ||

ನಿಷೇಧಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರುವವು. ಇವುಗಳು ಹೋದಲ್ಲಿ, ಅಜ್ಞಾನ ಅದರ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಾಶವಾಗಿದ್ದ (ಶುದ್ಧವಾದ) ಆತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವು ಲಭಿಸಿದ ಮೇಲೆ ನಿಷೇಧ ಮಾಡುವ ನನ್ನ ಪದವೂ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದುವದು.

ದ್ವೈತದ ಅಭಾವವಾದರೂ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆ ? ಎಂದರೆ - ಇಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ —

ಪ್ರಮಾತೃತ್ವಾದಿನಾ ಯಾವತ್ಕಿಂಚಿದತ್ತ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ |
ತದಭಾವಶ್ಚ ತತ್ಸರ್ವಂ ನೇತೀತಿ ಪ್ರತಿಸಿದ್ಧತೇ

|| ೧೯೭ ||

ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಪ್ರಮಾತೃತ್ವ ಮುಂತಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಇಲ್ಲಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವ ಉದ್ದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಅಭಾವವನ್ನು ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂದು ನಿಷೇಧಿಸುವುದು.

ಅಭಾವವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿದರೆ ಅನವಸ್ಥೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆ ? ಎಂದರೆ

ನಿಷೇಧ್ಯಂ ಸರ್ವಮೇವೈತದನಿಷೇಧ್ಯಾತ್ಮವಸ್ತುಗಮ್ |
ಅತೋ ನಾಭಾವನಿಷ್ಠಃ ಸ್ಯಾದಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ನಿಹ್ನವಾತ್

|| ೧೯೮ ||

ಅಲ್ಲಗಳೆಯಬೇಕಾದದ್ದು ಈ ಕಾಣುವ ಸಮಸ್ತ ಪದಾರ್ಥಗಳು. ಇವು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲಾಗದ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿರುವವು. ಇದರಿಂದ ಅಭಾವದಲ್ಲೇ ಪರ್ಯವಸಾನ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಅಭಾವವನ್ನೂ ನಿಷೇಧಿಸಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅಭಾವದಲ್ಲಿ ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಜ್ಞಾನವಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಾವ, ಅಭಾವಗಳೆರಡೂ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿದ್ದು ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು, ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಾಗ ಅವೆರಡನ್ನು ನಿಜವಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನೇತಿನೇತಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಶ್ರುತಿ ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದು. ಆದರೆ ಕಲ್ಪಿತವಾಗದೆ ಸಕಲ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಶುದ್ಧಾತ್ಮನನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಯಾರೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಆತ್ಮನು ಮಾತ್ರ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದೇ ಉಳಿಯುವನು. ನಿಜವಾಗಿ ಒಂದು ವಸ್ತುವೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಭ್ರಾಂತಿ ಬರುವುದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಭ್ರಾಂತಿ ನಿವಾರಣೆಗೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ, ಸತ್ಯಾವೃತ್ತಗಳು ಮಿಶ್ರವಾಗಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸೇರಿಕೊಂಡಂತೆ ತೋರುವುದೇ ಭ್ರಾಂತಿ, ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದರ ಭ್ರಮೆ ಬರುವುದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಆದರೂ 'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂದು ಎರಡು ನಕಾರಗಳೂ ಎರಡು ಇತಿ ಶಬ್ದಗಳೂ ಏತಕ್ಕೆ ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ - ಉತ್ತರ

ನೇತಿ ನೇತೀತ್ಯತೋ ವೀಪ್ಸಾ ಚಿಘ್ನಾಕ್ಷಿತನಿಷೇಧತಃ ।

ಬುಭುತ್ಸಿತಸ್ಯ ಕೃತ್ಸಸ್ಯ ವಿಪ್ಲವಾತೋ ನಿಷೇಧನೀ

॥ ೧೯೯ ॥

ನಾವು ಗ್ರಹಿಸುವುದನ್ನೆಲ್ಲ ನಿಷೇಧ ಮಾಡುವುದರಿಂದ 'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂದು ವೀಪ್ಸಾ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿರುವುದು, ನಾವು ಆಕಾಂಕ್ಷಿಸುವ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದು ವಿಪ್ಲವೇ ಹೊರತು ಬೇರೆಯಲ್ಲ

ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯಾಪ್ತೋಽಯಮಿತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾ ನಿವರ್ತತೇ ।

ಅಪ್ರಮಿತ್ತ ಏಕಸ್ಮಿನ್ನಿಷ್ಟಾಂ ಯಾತ್ಯಚಿಕೀರ್ಷಿತೇ

॥ ೨೦೦ ॥

ವೀಪ್ಲಯೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗಲೂ ಹೇಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯೂ ಶಾಂತವಾಗುವುದು ಎಂದರೆ - ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದು (ಅಂದರೆ ಜ್ಞೇಯ, ಕಾರ್ಯ ಎಂಬುವುದು) ಇದು ಎಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಶಾಂತವಾಗುವುದು, ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದ ಮತ್ತು ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಬಯಸದ ಒಂದು ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕೆಯನ್ನು (ಜ್ಞಾನಿಯು, ಹೊಂದುವನು) (ಅದರಿಂದ ವೀಪ್ಸಾರ್ಥವೇ ನ್ಯಾಯವಾದುದು).

ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಕೆಯು ಅವಶ್ಯ ಬೇಕಾಗಿದೆ - ಏಕೆಂದರೆ —

ರಜ್ಜುಯಾಥಾತ್ಮ್ಯವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಸರ್ಪವತ್ಕರಣಾತ್ಮನಃ ।

ನಿಷೇಧೋ ನಾನ್ಯತಃ ಶಕ್ಯಃ ಕರ್ತುಂ ವರ್ಷಶತ್ಪರಪಿ

॥ ೨೦೧ ॥

“ವೃಕ್ಷಂವೃಕ್ಷಂ ಸಿಂಚತಿ” ಎಂದು ವೀಪ್ಸಾ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಿದೆ. ವೀಪ್ಲಯೆಂದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ಎಂದರ್ಥ. ತೋಟದಲ್ಲಿರುವ ಮರಗಳಿಗೆಲ್ಲ ನೀರು ಎರೆಯುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ವೃಕ್ಷಂ ವೃಕ್ಷಂ ಸಿಂಚತಿ' ಎಂದು ದ್ವಿರುಕ್ತ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. 'ಗ್ರಾಮೋಗ್ರಾಮೋರಮಣೀಯಃ' ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಾಮವೂ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮೋಗ್ರಾಮಃ ಎಂದು ದ್ವಿರುಕ್ತ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. “ಸರ್ವಸ್ಯದ್ವೇ” ಎಂಬ ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ “ನಿತ್ಯವೀಪ್ಲಯೋ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪುನಃ ಪುನಃ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲೂ, ಸರ್ವವೂ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲೂ ದ್ವಿರುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ (ಅಂದರೆ ಒಂದು ಪದದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು ಇದೊಂದು ಆದೇಶ) ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಯಾವಯಾವದನ್ನು ಇದೆಯೆಂದು ಭ್ರಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದೇವೆಯೋ, ಅವೆಲ್ಲವೂ 'ಇಲ್ಲ ಇಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳುವಾಗ 'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂದು ದ್ವಿರುಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮೂರ್ತ ಅಮೂರ್ತ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೇ ಗಣಿಸಿ ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದರೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಇರಬಹುದೆಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗೆ ಅವಕಾಶವಾಗುವುದು. ಯಾವುದೋ ಇದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲು ಅಥವಾ ಶಂಕಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿದ್ದರೂ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನು ಇದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸಲು ವೀಪ್ಸಾರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂದು ದ್ವಿರುಕ್ತವಾಗಿವೆ, ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಹೇಗೆ ಹಗ್ಗವೆಂಬುವ ನಿಜವಾದ ಅಂಶವೂ ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ (ಅದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲು) ಭ್ರಮಿಸಿದ್ದ ಸರ್ಪವು ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿಷೇಧಿಸುವಂತೆ ಜಗತ್ ಕಾರಣರೂಪವನ್ನು ನೂರು ವರ್ಷಗಳಾದರೂ ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗದಿಂದ (ಅಂದರೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾದ ತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗದಿಂದ) ನಿಷೇಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಯದ್ಯತ್ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಜಗತ್ಯಸ್ತಿಸ್ತತ್ಸರ್ವಂ ನಿಷಿದ್ಧತೇ |

ಏವಂ ಚ ಸತ್ಯನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಶಙ್ಕಾಽಪಿ ವಿನಿವರ್ತತೇ

|| ೨೦೨ ||

ಯಾವ ಯಾವದು ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇರಬಹುದೂ ಅದಲ್ಲವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದು, ಹೀಗಾದರೇನೆಯೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವುದರ ಮೇಲಿನ ಆ ಶಂಕೆಯೂ ಹೋಗುವುದು. (ಅರ್ಥಾತ್ ವಾಕ್ಯಗೂ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಮೀರಿದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂತಾಗುವುದು).

ನ ಚೇದ್ವಿಷ್ಣು ತದಾ ವಾಕ್ಯದ್ವಯಮೇತದ್ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ |

ಉಕ್ತದ್ವಯನಿಷೇಧೇನ ತಸ್ಯ ಚೋಪಕ್ಷಯಾದ್ಭವೇತ್

|| ೨೦೩ ||

ಅನುಕ್ರವಿಷಯಾಶಙ್ಕಾ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪ್ರತಿಷೇಧತಃ |

ಯದಿ ವಾಽಭಾವವಿಷಯಾ ನ ಹ್ಯಭಾವೋ ನಿಷಿದ್ಧತೇ

|| ೨೦೪ ||

ಇಲ್ಲಿ ವೀಷ್ಣು (ಎಲ್ಲವೂ) ಎಂಬರ್ಥವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ ಆವಾಗ (ನೇತಿ ನೇತಿ) ಎಂಬುದು ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ ? - ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರ್ತ, ಅಮೂರ್ತ ಈ ಎರಡನ್ನೇ ನಿಷೇಧ ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಎರಡು ವಾಕ್ಯವೂ ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಹಾಗೆಯೇ ವಿವಕ್ಷಿತವೆನ್ನಬೇಕಾಗುವುದು. ಆವಾಗ ಹೇಳದಿರುವ ವಿಷಯವೊಂದು ಬಾಕಿಯಿರಬಹುದೆಂಬ ಶಂಕೆಯು ಹುಟ್ಟುವದು, ಏಕೆಂದರೆ ಸರ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದು, ಅಥವಾ ಅಭಾವ ವಸ್ತು ಇರಬಹುದೆಂಬ ಶಂಕೆ ಯಾದರೂ ಹುಟ್ಟುವುದು, ಏಕೆಂದರೆ ಅಭಾವವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ.

ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮಾನಪ್ರಸಿದ್ಧೇಷು ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧೇತರಗ್ರಹಃ |

ಅಪ್ರಸಿದ್ಧೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ನಿಷೇಧಾಚ್ಛೂನ್ಯತಾಗ್ರಹಃ

|| ೨೦೫ ||

ಹೇಗೆಂದರೆ ನೇರಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ (ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ) ನಿಷೇಧವು ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಳಿದ ವಸ್ತುವಿನ ಜ್ಞಾನವಾಗುವುದು. ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ (ತಿಳಿಯದ) ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವುಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಶೂನ್ಯವೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯೂ ಬರಬಹುದು.

ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಶೂನ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರಲಿ ? ಎಂದರೆ —

ಆದೇಶ ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮ್ಯ ಪ್ರತಿಷೇಧೋಽಯಮುಚ್ಯತೇ |

ಸಾಕ್ಷಾದಾದಿಶ್ಚತೇ ಯೇನ ತಾದೃಗಾದೇಶ ಉಚ್ಯತೇ

|| ೨೦೬ ||

“ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಆದೇಶಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಆದೇಶವೆಂದು ಆರಂಭಿಸಿ ‘ನೇತಿ ನೇತಿ’ ಎಂದು ಪ್ರತಿಷೇಧವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ನೇರಾ ಯಾವುದರಿಂದ (ಬ್ರಹ್ಮವು) ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಡುವುದೋ ಅಂತಹ ಆದೇಶವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (ಯನ್ನಬೇಕೇ ಹೊರತು ಶೂನ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ)

ನಿಷೇಧವರ್ತನಾ ತಸ್ಮಾದನಿಷೇಧ್ಯಾತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಕಾ |

ಜ್ಞಾತಾಜ್ಞಾತಂ ನಿಷಿದ್ಧಾಥ ಸದಾ ದೃಷ್ಟೌ ಪ್ರತಿಷ್ಠತಿ

|| ೨೦೭ ||

ಅದರಿಂದ ನಿಷೇಧ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲೇ ನಿಷೇಧಿಸಲಾಗದ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಿಂದ ತಿಳಿದದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಯದಿದ್ದನ್ನು ಎಲ್ಲಾವುದನ್ನು ಇಲ್ಲ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಲ್ಲಗಳೆದು ಅನಂತರ ನಿತ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ (ಜ್ಞಾನಿಯು) ನೆಲೆ ನಿಲ್ಲುವನು.

ಒಂದಾವರ್ತಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದರೂ ಪುನಃ ಪುನಃ ಅದು ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುಬಹುದಷ್ಟೆ ಎಂದರೆ, ಇಲ್ಲ —

ಯಥಾ ಶ್ಲೋತ್ರಧಿಯಾ ರೂಪಂ ರೂಪಹೇತ್ವಸಮನ್ವಯಾತ್ |

ನಾಗ್ರಹೀನ್ಯ ಚ ಗೃಹ್ಣಾತಿ ನ ಗ್ರಹೀಷ್ಯತಿ ಶಬ್ದವತ್

|| ೨೦೮ ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇ ವಿನಿರ್ಜಾತ್ಯೇ ನೇತಿ ನೇತೀತಿವಾಕ್ಯತಃ |

ತದ್ವತ್ಸಕಾರಣೋಽನಾತ್ಮಾ ನಾಭೂದಸ್ತಿ ಭವಿಷ್ಯತಿ

|| ೨೦೯ ||

ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ರೂಪವೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧ ವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಮೂಲಕ ಶಬ್ದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ ರೂಪವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೂ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಈಗಲೂ ಗ್ರಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಮುಂದೆಯೂ ಗ್ರಹಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ತತ್ತ್ವವು ತಿಳಿದಕೂಡಲೆ ಕಾರಣ (ಅವಿದ್ಯೆ) ಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅನಾತ್ಮವು ಹಿಂದೆಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ, ಈಗಲೂ ಇಲ್ಲ, ಮುಂದೆಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ^೧

ಈ ರೀತಿ ಕಾರಣಸಹಿತವಾಗಿ ದ್ವೈತವೆಲ್ಲವೂ ನಿವೃತ್ತವಾದರೂ ನಿವೃತ್ತಿಯೆಂಬುವ ದ್ವೈತ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆ ಎಂದರೆ - ಇಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ —

^೧ಅಂದರೆ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕಂಡಿರುವ ಜಗತ್ತು ಅದು ಹೋದ ಮೇಲೆ ತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಅರಿವಾಗುವುದು.

ನಾನ್ಯದಜ್ಞಾನತೋಽಸ್ತಿತ್ವಂ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯಾತ್ಮನೋ ಯಥಾ |

ನಿವೃತ್ತಿಸ್ವದ್ವದೇವಾಸ್ಯ ನಾವಗತ್ಯಾತ್ಮನೋಽಪರಾ

|| ೨೧೦ ||

ಎರಡನೆ ಆತ್ಮವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಅನಾತ್ಮದ ನಿವೃತ್ತಿಯೆಂಬುದೂ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ವೀಪ್ರೇಯ 'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂಬುವಲ್ಲಿರುವ ಅರ್ಥವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವೂ ಇದೆ

ಅನನ್ಯಾಯತ್ತಮೈಕಾತ್ಮ್ಯಂ ಯದಾ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವ್ಯವಸ್ಥಿತಮ್ |

ವ್ಯೇವ ತ್ವೇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೇಯಂ ತದಾ ಸ್ಯಾತ್ಸಫಲೋದಿತಾ

|| ೨೧೧ ||

ಅನ್ಯಾಧೀನವಾಗದಿರುವ ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿದೆ ಯೆಂದು ಯಾವಾಗ ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದೋ ಆವಾಗಲೇ “ವ್ಯೇವತ್ವಾ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹಿಂದೆ (ಅಜಾತ ಶತ್ರುವು) ನಿನಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಮಾಡಿದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯು ಸಾರ್ಥಕವಾಗುವುದು)

ವೀಪ್ರೇ (ಎಲ್ಲ) ಎಂಬರ್ಥವೆಂಬ ಪಕ್ಷದ ಉಪಸಂಹಾರ —

ನೇತಿ ನೇತಿತ್ಯತೋ ವೀಪ್ರಾಸಂಭವಾದುಕ್ತವಸ್ತುನಃ |

ಕೃತಾರ್ಥತಾ ತಥಾ ಚ ಸ್ಯಾದನ್ಯಥಾ ನೋಪಪದ್ಯತೇ

|| ೨೧೨ ||

ಅದರಿಂದ 'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂದು ವೀಪ್ರಾರ್ಥವು ಸಂಭವಿಸುವುದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ, ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದರಿಂದ ಪುರುಷನು ಕೃತಾರ್ಥನಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಹೊಂದುಗಡೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅನಾತ್ಮ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಬರುವ ಫಲಿತಾಂಶ —

ಪರಾಗರ್ಥೇಷು ಸಕ್ಯಾ ಧೀಃ ಪ್ರತ್ಯಗರ್ಥಾನುರಂಜನಾತ್ |

ನಿಷಿದ್ಧಾಂತಃ ಪರಾಗರ್ಥಾತ್ಪ್ರತೀಚಿ ಲಭತೇ ಸ್ಥಿತಿಮ್

|| ೨೧೩ ||

ಹೊರಗಿನ ಅನಾತ್ಮ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟ ಬುದ್ಧಿಯು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅನುರಾಗದಿಂದ ಬಾಹ್ಯ ವಿಷಯದಿಂದ (ದೂರವಿರುವಂತೆ) ನಿವಾರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು (ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ) ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ನೆಲೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದು.

ಅವತರಣಿಕೆ

ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಈವರೆಗೂ ನಿಷೇಧ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಇದೇ ವಾಕ್ಯವು ವಿಧಿಮೂಲಕವಾಗಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದೆಂದು ಹೇಳಲು ಹೊರಟು ಮೊದಲು 'ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಗಳು ಬೇರೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವ ವ್ಯತಿರೇಕಾರ್ಥ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಖಂಡಿಸುವರು —

ವ್ಯತಿರೇಕಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವಾದಾದೇಶೋಕ್ತೇಃ ಪುರೈವ ಹಿ |

ಸಾಕ್ಷಾದ್ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮಾದೇಶೋಽಯಮಥೋಚ್ಯತೇ

|| ೨೧೪ ||

ಈ ಆದೇಶ ವಚನಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಮೂರ್ತಾದಿ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಭೇದವು ಸಿದ್ಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ವ್ಯತಿರೇಕಕ್ಕಾಗಿ ಇದು ಬಂದಿಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ:- ನೇರಾ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಿಸಲು (ಬೋಧಿಸಲು) ಈ ಆದೇಶವು ಬಂದಿದೆ.

ಕೆಲವರು ಈ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಪರಾಮರ್ಶಿಸದೆ ಮೂರ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿದೆಯೆನ್ನುವರು. ಅವರ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವರು —

ನ ನಿಷೇಧೋ ನಿಷೇಧ್ಯಾರ್ಥೋ ಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಪರತ್ವತಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮಾನ್ತರಾಸಿದ್ಧೇಃ ಶೂನ್ಯತ್ವವ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ

|| ೨೧೫ ||

ನಿಷೇಧವು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಲ್ಪಡುವ (ಮೂರ್ತಾದಿಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕಾಗಿ) ಅಲ್ಲ, ಲಕ್ಷಣಾ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವ (ತ್ವಂ ತದಾರ್ಥ)ದ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ, (ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ) ಅನ್ಯಥಾ ಹೇಳಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗದೆ ಶೂನ್ಯತೆಯೇ (ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ) ಬರುವುದು.

ಷಷ್ಠ್ಯಕ್ತೇರೇವ ಸಂಸಿದ್ಧಾ ಮೂರ್ತಾದೇರ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನ್ಯತಾ |

ತತಶ್ಚ ಜಾಮಿತಾಸಕ್ತರ್ನಾತಃ ಸ್ಯಾತ್ಪಾರಿಶೇಷ್ಯಗೀಃ

|| ೨೧೬ ||

“ದ್ವೇವಾವ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ರೂಪೇ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಷಷ್ಠೀ ವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಮೂರ್ತಾದಿ ವಸ್ತುವಿಗಿಂತ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಭೇದವು ಸಿದ್ಧಿಸಿದೆ, ಅದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯು (ವ್ಯತಿರೇಕ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ಬರುವುದು, ಇದರಿಂದ ಉಳಿದ ವಿಷಯವಾದ್ದರಿಂದ (ವ್ಯತಿರೇಕಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿದೆಯೆಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ).

|| ದಕ್ಷಿಣಾ ಮೂರ್ತಯೇ ನಮಃ ||

ಶಕ್ಯತೇ ನ ನಿಷೇದ್ಧಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯಾಶ್ರಿತತ್ವತಃ |
ನಿಷೇಧಾನ್ ಪುಮರ್ಥೋಽಪಿ ಕಶ್ಚಿದ್ಧೈತ್ಸಮೀಹಿತಃ

|| ೨೧೭ ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅಮೂರ್ತಾದಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ದ್ವೈತ ನಿಷೇಧದಿಂದ ಇಷ್ಟವಾದ ಯಾವ ಪುರುಷಾರ್ಥವೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ನಿಷೇಧಮಾತ್ರನಿಷ್ಪತ್ತೇ ನ ಚಾಸ್ಸದೇಶೋ ಭವೇತ್ಪ್ರಭೋಃ |
ಬ್ರಹ್ಮ ಮೂರ್ತಾದಿ ನೇತ್ಯುಕ್ತಾ ಮೂರ್ತಾದೇರ್ನ ನಿಷೇಧಗೀಃ

|| ೨೧೮ ||

ನಿಷೇಧವೊಂದರಲ್ಲೆ ನಿಲ್ಲುವುದಿದ್ದರೆ (ಅಜಾತ ಶತ್ರು) ರಾಜನ ಆದೇಶವೇ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದರ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುವದರಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳದ್ದೂ ಅಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮ ಮೂರ್ತಾದಿ ರೂಪವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಮೂರ್ತಾದಿ ವಸ್ತುಗಳ ನಿಷೇಧವಾಕ್ಯವೂ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಮೂರ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸದಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮ ಮೂರ್ತಾದಿ ರೂಪವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ಏನು ಹಾನಿ ? ಎಂದರೆ —

ತತಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮತಾಸಿದ್ಧಿರ್ದ್ವಿತೀಯೇ ಸತಿ ವಸ್ತುನಿ |
ವ್ಯೇವ ತ್ವೇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥೋ ನಾಪಿ ಚಾಸ್ಸವಿಷ್ಯತೋ ಭವೇತ್

|| ೨೧೯ ||

ಪಾರಿಶೇಷ್ಯಾದತೋಽಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾದ್ವಿವಕ್ಷಿತವಸ್ತುನಃ |
ಯಥಾ ಸಿದ್ಧಿಸ್ತಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಕಾರ್ಯೇಹೋಕ್ತೇರತೋಽಙ್ಗಸಾ

|| ೨೨೦ ||

ಎರಡು ಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ ದೋಷಗಳಿವು ಬರುತ್ತವೆ —

ಎರಡನೇ ವಸ್ತುವಿರುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ, “ವ್ಯೇವತ್ಸಾ” ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಅಜಾತ ಶತ್ರುವು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿದ ವಿಷಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೊರಪಟ್ಟಂತೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಿಶೇಷದಿಂದ (ಉಳಿದ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲು) ತಾತ್ಪರ್ಯ ವಿಷಯವಾದ ವಸ್ತುವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಅದು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸಬಹುದೋ ಇಲ್ಲಿ ಆ ಬಗೆಯಂತೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದು.

ಸಿದ್ಧೋ ನಿಷೇಧಃ ಪ್ರಾಗೇವ ಸರ್ವಸ್ಯಾನಾತ್ಮವಸ್ತುನಃ |
ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯವಿಜ್ಞಾನಾದನ್ಯೋನ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರತಃ

|| ೨೨೧ ||

ಎಲ್ಲಾ ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುಗಳ ಸ್ವರೂಪವೂ ಿಪರಸ್ಪರ ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಆದೇಶ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಾಗುವ ಮೊದಲೇ ನಿಷೇಧವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಿಅನಾತ್ಮ ಜಡವಸ್ತುಗಳು ಪುತ್ರಮಿತ್ರ ಕಳತ್ರ, ಗೃಹ, ಗಜ ತುರಗಾದಿ ವಸ್ತುಗಳು ಎಚ್ಚರಿನಲ್ಲಿ ನಮಗೆ

ಪರಸ್ಪರ ವ್ಯಭಿಚರಿತವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ —

೧ ಅನ್ಯೋನ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರೋಽಸ್ಯ ವೀಕ್ಷ್ಯತೇಽನಾತ್ಮವಸ್ತುನಃ |

೨ ಸ್ವರೂಪವ್ಯಭಿಚಾರೋಽಪಿ ಸುಷುಪ್ತಾದೌ ಸ್ವಸಾಕ್ಷಿಗಃ

|| ೨೨೨ ||

ಈ ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುವಿನ (ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸೇರದೆ ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಯು) ಅಥವಾ ಪರಸ್ಪರ ವ್ಯಭಿಚಾರವು ಸುಷುಪ್ತಿ ಮುಂತಾದ ದಶೆಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ, ಹಾಗೂ ಸ್ವರೂಪ ವ್ಯಭಿಚಾರವು (ಯಾವ ವಸ್ತುಗಳೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದೂ ಸಹ) ಸ್ವಾತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಆ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ.

ಯದಿ ಮಾತ್ರಾದಿಸತ್ತೇಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂವಿತ್ತಿಸಿದ್ಧಿಕಾ |

ಪ್ರಮಾತ್ರಾದೇರಭಾವೋಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಬೋಧಾಶ್ರಯಾತ್ಮಥಾ

|| ೨೨೩ ||

ಈ ಪ್ರಮಾತ್ರ ಮುಂತಾದ (ತ್ರಿಪುಟಿಯ) ಅಸ್ತಿತ್ವವು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅನುಭವದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಾದರೆ ಪ್ರಮಾತ್ರ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅಭಾವವೂ ಅಂದರೆ ಅವುಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದೂ ಸಹ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅನುಭವದ ಬೆಂಬಲದಿಂದಲೇ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಭಾವ, ಮತ್ತು ಅಭಾವ ರೂಪವಾದ ಅನಾತ್ಮವು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಏಕೆ ಸತ್ಯವಲ್ಲ ? ಎಂದರೆ —

ಅವಿಚಾರಿತಸಂಸಿದ್ಧಿರಾತ್ಮಾವಿದ್ವೈಕರೂಪತಃ |

ಸಿದ್ಧಾಯತೇಽಖಿಲೋಽನಾತ್ಮಾ ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧಾತ್ಮಸಂಶ್ರಯಾತ್

|| ೨೨೪ ||

ಸಮಸ್ತ ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುಗಳೂ ಆತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಒಂದೇ ರೂಪವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತತ್ತ್ವ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡದಿರುವಾಗ ಸಿದ್ಧಿಸಿರುವಂತೆ ಸ್ವತಃ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧವಾದ (ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶನಾದ) ಆತ್ಮನ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ತೋರುತ್ತದೆ, ಅಷ್ಟೇ (ನಿಜವಾಗಿ ಅವು ಇಲ್ಲ).

ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದರೂ ಸ್ವಪ್ನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳು ಯಾವುದೂ ಕಾಣದೆ ಹೋಗುವವು. ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಗಜ, ತುರಗ-ವಸ್ತುವಾಹನ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಎಚ್ಚರಾದೊಡನೆ ಕಾಣದೆ ಹೋಗುವವು. ಹೀಗೆ ಒಂದು ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಅನ್ಯೋನ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರವೆಂದರ್ಥ, ಇವುಗಳು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿಯೂ ವಾಸನಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೂ ಇರದೆ ಏನೂ ಕಾಣದೆ ಹೋಗುವುದೇ ಸ್ವರೂಪ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಎಂಬುದು ಸುಷುಪ್ತಿ, ಮೂರ್ಛ, ಸಮಾಧಿ ಮೊದಲಾದ ದಶೆಗಳಲ್ಲಿ, ಆತ್ಮವೆಂಬ ಸಾಕ್ಷಿ ಚೇತನಕ್ಕೆ ಗೋಚರಿಸುವುದು, ಅದರಿಂದಲೇ 'ನಾನು ಏನೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದನ್ನು ನಮ್ಮ ಎಚ್ಚರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನುಭವಪರಾಮರ್ಶದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩ ಟೀಕಾಕಾರರು ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮನ ವ್ಯಭಿಚಾರವನ್ನೇ ಸ್ವರೂಪ ವ್ಯಭಿಚಾರವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ಆವಾಗ ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವೆಂದರೆ ಅಹಂಕಾರ ವಿಶಿಷ್ಟ ಚೇತನ 'ನಾನು ನಾನು' ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಜೀವಾತ್ಮ, ಇದು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೂ ವ್ಯಭಿಚಾರವೆಂದರ್ಥ, ಶುದ್ಧ ಸಾಕ್ಷಿ ಚೇತನಕ್ಕೆ ಯಾವತ್ತೂ ವ್ಯಭಿಚಾರವಿಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಹುಸಿಯಿಲ್ಲ, ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯದಲ್ಲೂ ಅನುವರ್ತಿಸಿ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು.

ಆತ್ಮನು ಸ್ವತಃ ಪ್ರಕಾಶನೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ —

ಅತಿರೋಹಿತಸಂವಿತ್ಯೋ ವ್ಯಪಾಸ್ತಾಶೇಷವಿಕ್ರಿಯಃ |

ಅನನ್ಯಮಾತ್ಮಮಾನಾದಿದೃಷ್ಟಿಮಾತ್ರಾತ್ಮಕತ್ವತಃ

|| ೨೨೫ ||

ಯಾವತ್ತೂ ಮುಚ್ಚಿದಿರುವ ಅನುಭವವುಳ್ಳವನೂ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ವಿಕಾರಗಳೂ ಇಲ್ಲದಿರುವವನೂ ತನಗೆ ಬೇರ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳುಳ್ಳವನೂ ಆಗಿರುವ ಆತ್ಮನೆ (ಸ್ವತಃ ಪ್ರಕಾಶ ವಸ್ತು) ಏಕೆಂದರೆ - ನಿತ್ಯದೃಷ್ಟಿಯೊಂದೇ ಒಂದು ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಕಾಶನು.

ಭಾವಾಭಾವಾತ್ಮಿಕಾ ಸಿದ್ಧಿಯೇಯಂ ಸರ್ವಾಽಪ್ಯನಾತ್ಮನಃ |

ತದ್ವಿರುದ್ಧಾತ್ಮಕಾನ್ಯತೋ ಮಯ್ಯೇವಾಸೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯತಿ

|| ೨೨೬ ||

ಭಾವ ಮತ್ತು ಅಭಾವ ರೂಪಗಳ ಸಿದ್ಧಿಯಾದದ್ದುಂಟೋ, ಅದೆಲ್ಲವೂ ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುಗಳದ್ದು. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ ನನ್ನಿಂದಲೇ (ಆತ್ಮದಿಂದಲೇ) ಆಗುವುದು, ಅದರಿಂದ ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಸಿದ್ಧಿಯು (ಅನುಭವಾತ್ಮಕ ಜ್ಞಾನವು) ಇರುವುದು.

ಅನನ್ಯಾನುಭವೇನೈವ ಭಾವಾಭಾವಾತ್ಮಭೂಮಿಷು |

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೂಟಸ್ಥ ಆತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯನ್ನಾಸ್ತೇ ಫಲಾತ್ಮನಾ

|| ೨೨೭ ||

ಇತರಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ವಾನುಭವದಿಂದಲೇ ಫಲರೂಪವಾದ ಮತ್ತು ಭಾವ ಮತ್ತು ಅಭಾವಗಳೆಂಬ ಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ತನ್ನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೇ ಇರುವನು.

ಉಪಸಂಹಾರ —

ಅತೋ ಮಾತ್ರಾದಿಸಂಭೇದೋ ಯತ್ರ ಯತ್ರ ನಿವರ್ತತೇ |

ತತ್ರ ಿತತ್ಪ್ರಕಲಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಹಿಮ್ನೈವ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ

|| ೨೨೮ ||

ಅದರಿಂದ ಪ್ರಮಾತ್ರ ಮುಂತಾದ ಭೇದಗಳು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ (ಯಾವ ಯಾವ ದಶೆಯಲ್ಲಿ) ನಶಿಸುವವೋ, ಆಯಾಯ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ಏಕರೂಪವಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಸ್ವಮಹಿಮೆಯಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವನು.

ನಳಾ ಪದದ ಅರ್ಥವು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸುವುದು (ತಿಳಿಸುವುದು) - ಹೇಗೆಂದರೆ

ಪ್ರಮಾತ್ರಾದೇರಭಾವೋಽತೋ ಯಃ ಸಿದ್ಧಃ ಸ್ವಾತ್ಮಬೋಧತಃ |

ನಳ್ಳಾತ್ಪ್ರಿಸ್ತಂ ಸದಾಬುದ್ಧಂ ಲಕ್ಷಯತ್ಯಪೃಥಕ್ಪ್ರಮಮ್

|| ೨೨೯ ||

ಆದರಿಂದ ನಳಾ ಪದದಲ್ಲಿರುವ ಯಾವ ಪ್ರಮಾತ್ಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಇಲ್ಲ ವೆಂಬುವ ಅಭಾವವು ತನಗೇ (ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ) ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬಂದಿತೋ, ಆ ನಿತ್ಯ ಬುದ್ಧನಾದ ಅಂದರೆ ಅನುಭವವು ತನ್ನಿಂದ ಬೇರ್ಪಡದಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನನ್ನು (ಶುದ್ಧವಾದ ತ್ವಂ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು)^೧ ಲಕ್ಷಿಸುವುದು ಗುರುತಿಸುವುದು.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳ ಬಲದಿಂದಲೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಸಿದ್ಧಿಸುವಾಗ ನಳಾ ಪದಾರ್ಥದಿಂದ ಏಕೆ ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕು ? ಎಂದರೆ —

ವೈವಿಕ್ಯಾನ್ಯ ಚ ಮಾನಾದೇರನನ್ಯಾನುಭವಾತ್ಮನಿ |

ಸಹೇತುಕಸ್ಯ ವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾನ್ನಿತ್ಯಬೋಧಾವಬೋಧಿನಿ

|| ೨೩೦ ||

ಅನನ್ಯಾನುಭವ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಆ ನಿತ್ಯ ಬೋಧಾತ್ಮಕವಾದ ಜ್ಞಾನವಿರುವ ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ^೨ಪ್ರಮಾಣಾದಿಗಳು ಬಹಳ ವಿವಿಕ್ತವಾಗಿ ಬೇರ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಕಾರಣದೊಂದಿಗೆ ಇರುವ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಂಭವವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಆತ್ಮ-ಮತ್ತು ಅನಾತ್ಮಗಳು ಹೇಗೆ ಬೇರ್ಪಡುವವು ?

ಅವಿದ್ಯಾದೃತಿರೇಕೇಣ ಕಾರಣಾದಿವಿಧರ್ಮಕಮ್ |

ಲಬ್ಧಮಾತ್ಮಾತ್ಮಕಂ ವಸ್ತು ಪ್ರತೀಚೋಽನನ್ಯಮಾನತಃ

|| ೨೩೧ ||

^೧‘ನೇತಿ ನೇತಿ’ ಎಂಬುವ ನಳಾ ಪದದ ಅರ್ಥ ಸಕಲ ದೃಶ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದ ಅಭಾವ, ಏನೊಂದೂ ‘ದೃಶ್ಯ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಈ ಅಭಾವಕ್ಕೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ನಿತ್ಯ ಬೋಧರೂಪವಾದ ಆತ್ಮವೊಂದು ಆದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಲಕ್ಷಿತವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುವುದು. ಹೇಗೆ ಭಾವವಸ್ತುವಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಗೂ ಸಾಕ್ಷ್ಯ ಸಾಕ್ಷ್ಯ ಎಂಬ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಅಭಾವಕ್ಕೂ ಸಾಕ್ಷಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದು.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಇವೆಯೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದೋ ಸಹ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಿಂದ, ಹೀಗಿರುವಾಗ, ಕೇವಲ ಜಡವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ನಿತ್ಯಬೋಧಸ್ವರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನು ತಿಳಿಯುವವನಲ್ಲಿ ದೀಪದಿಂದ ಘಟಾದಿ ಜಡ ವಸ್ತುಗಳು ಕಾಣುವವು. ಆದರೆ ದೀಪವು ಘಟಾದಿಗಳಿಂದ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಲ್ಲೂ ಪ್ರಮಾಣ, ಪ್ರಮೇಯ ಪ್ರಮಿತಿಯೆಂದು ಬೇರ್ಪಡಲು ಆತ್ಮನ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಕಾರಣ. ಅದು ಇರುವಾಗಲೆ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವವು, ತೋರುವವು ಇಂತಹ ಜಡಗಳಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶದ ಮೇಲೆ ಹೇಗೆ ಪ್ರಭಾವವಿರಬಲ್ಲದು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ ||

ಅವಿದ್ಯೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೂ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೂ, ಕಾರಣ-ಕಾರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವವೇ ಆಗಿರುವ ರೂಪವು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.

ಏತದ್ವಸ್ತು ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧಂ^೧ ಪ್ರಮಾತ್ರಾದ್ಯನಪೇಕ್ಷತಃ |

ಸರ್ವಸ್ಮೈವ ತತಃ ಸಿದ್ಧೇ^೨ ಕಥಂ ಸಿದ್ಧೇತ್ತದನ್ಯತಃ

|| ೨೩೨ ||

ಪ್ರಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಈ ವಸ್ತುವು ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧ (ಪ್ರಕಾಶ) ವಾಗಿದೆ, ಅದರಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಪಂಚವೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದರಿಂದ ಆ ಪ್ರತ್ಯಗ್ ವಸ್ತು ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು ?.

ಉಕ್ತಾ ಪ್ರಮೇಯಸಂಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ವಮಹಿಮ್ನೈವ ನನ್ಯಾತೇಃ |

ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಭೋಧಾಯ ನೇತಿ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿನೋಚ್ಯತೇ

|| ೨೩೩ ||

ನನ್ಯಾ ಶಬ್ದದಿಂದ ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯವು (ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ವೆಂಬುವ ತ್ವಂ ಪದಾರ್ಥವು) ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಆ ತ್ವಂ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ 'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಇತಿ ಶಬ್ದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವು^೨ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು ||

ಆತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯಮಾಮೇಯೋ ಲಕ್ಷಿತೋ ಯೋ ನನ್ಯಾಽನ್ಯಾಸಾ |

ಅವಿದ್ಯಾದೇಸ್ತದಾತ್ಮತ್ವಾದಿತಿ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಬೋಧ್ಯತೇ

|| ೨೩೪ ||

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಅನುಭವದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಯಾವ ಆತ್ಮನು ನನ್ಯಾ ಪದದಿಂದ ಸ್ವರಸವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನೋ, ಆ ಆತ್ಮನು ತನ್ನ ಅವಿದ್ಯೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳೂ ಅದರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು.

ಪ್ರತ್ಯಭೋಹತದುತ್ಪತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಭೋಧತಃ |

ಬಾಧಿತತ್ವಾದತೋಽಪೋಚದಿತಿ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಮೋಹನುತ್

|| ೨೩೫ ||

^೧ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವೆಂದರೆ ಅಸ್ತಿತ್ವ-ಪ್ರಕಾಶಗಳಿಂದ ಇರುವುದೆಂದರ್ಥ, ಸಿದ್ಧಿ ಎಂದರೆ ಅಸ್ತಿತ್ವ (ಸತ್ತ್ವ) ಸ್ಪೂರ್ತಿ (ತೋರಿಕೆ) ಗಳಿರಡೂ ಅರ್ಥ ||

^೨ಶುದ್ಧ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೆಂಬುವ ಸಾಕ್ಷಿ ಚೇತನವು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಇತಿ ಶಬ್ದದಿಂದ ಮೂರ್ತಾ ಅಮೂರ್ತಾದಿ ಸಕಲ ದೃಶ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿ ವಿಶೇಷಣಾಂಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ವಿಶೇಷ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಲಕ್ಷಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಯಥಾರ್ಥ ಸ್ವರೂಪದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು.

ಶಂಕೆ —

ಽಆದೇಶಂ ಪ್ರತ್ಯತಿಮಹಾನಘಾತ ಇತಿ ಸಂಭ್ರಮಃ |

ತೇನಾಸದೃಶ ಆದೇಶೋ ನನ್ನಯುಕ್ತೋಽಯಮೀರ್ಯತೇ

|| ೨೩೬ ||

“ಅಘಾತ ಆದೇಶಃ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ತೋರುವ ಸಂರಂಭವು ಆದೇಶ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವವುಳ್ಳದ್ದು ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿಲ್ಲದ ಆದೇಶವು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —

ಯುಕ್ತ ಏವಾಯಮಾದೇಶೋ ನ ಯತೋ ವಿದ್ಯತೇ ಪರಃ |

ಆದೇಶೋಽತೋಽಯಮೇವಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾದೇಶ ಇಷ್ಯತೇ

|| ೨೩೭ ||

ಈ ಆದೇಶವು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ, ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ? ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಉಪದೇಶವಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಇದೇ ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶವೆಂಬುದು ಸಂಮತವಾಗಿದೆ.

ಆದಿವಿಕ್ಷಿತಮೇತಸ್ಯ ತತ್ತ್ವಂ ಯದ್ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪರಮ್ |

ಯಾವನ್ನಸ್ತತ್ರ ನಿರ್ದೇಶ್ಯಾಸ್ತೇಽರ್ಥಾಃ ಸರ್ವೇ ನಿವರ್ತಿತಾಃ

|| ೨೩೮ ||

ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪರತತ್ತ್ವವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಉದ್ದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದಿತೋ, ಅದರಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಲು ಅರ್ಹವಾದ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಮಾಡಿದೆ, (ಎಲ್ಲಾ ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ದೂರೀಕರಿಸಿದೆ) ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುಗಳ ನಿವೃತ್ತಿಯೂ ಬೇರೆಯಾಗಿಲ್ಲ - ಹೇಗೆ ?

ನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ ಯಥೋಕ್ತೈವ ತೇಷಾಮೈಕಾತ್ಮ್ಯಲಕ್ಷಣಾ |

ಭಿನ್ನದೇಶ್ಯತಿಸ್ತತ್ರ ವಾಸ್ತವೀ ನೋಪಪದ್ಯತೇ

|| ೨೩೯ ||

ಆ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತ ವಸ್ತುಗಳ ನಿವೃತ್ತಿಯೂ ಏಕಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುವುದು. ಈ ಏಕಾತ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅದು ವಾಸ್ತವವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದೂ ಹೊಂದು ವುದಿಲ್ಲ.

ಽಆದೇಶವೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದೆಂದರ್ಥ

ಏಕೆಂದರೆ —

ಅವ್ಯಾವೃತ್ತಾನನುಗತೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇಷ್ಟತೇ |
ಮುಖ್ಯೋಽನ್ಯಸ್ಮಿನ್ನತಿ ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಥೋ ನಾವಸೀಯತೇ || ೨೪೦ ||

ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲದ ವಸ್ತುವು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವೆಂಬುದು ಸಂಮತವಾಗಿದೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಇರುವಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಾರ್ಥವೇ ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, (ಅದರಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿಯೆಂಬುದು ಬೇರೆಯಿಲ್ಲ).

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನಿಷೇಧ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಉಪದೇಶವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿದೆ —

ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುನಾಮೈಕಾತ್ಮ್ಯೇನ ಸಮಾಪ್ತತಃ |
ತಥಾ ತದಭಿಧೇಯಾನಾಮಾದೇಶೋಽಯಂ ಮತಃ ಪರಃ || ೨೪೧ ||

ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಜಾತಿ, ಕ್ರಿಯೆ, ಗುಣ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಏಕಾತ್ಮವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಮುಗಿದು ಹೋಗಿವೆ, ಹಾಗೂ ಅದರ ಅರ್ಥಗಳೂ ಮುಗಿದಿರುವದರಿಂದ ಈ ನಿಷೇಧರೂಪವಾದ ಆದೇಶವು ಬಂದಿದೆ.

ಅಭಿಧಾಭಿಧೇಯಸಂಬಂಧಮಜ್ಞೇಕೃತ್ಯ ಯತೋಽಕ್ಷರೇ |
ನ ಕಶ್ಚಿದಪಿ ಶಬ್ದೋಽತ್ರ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವರ್ತತೇ || ೨೪೨ ||

ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ (ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ) ಅಂಗೀಕರಿಸಿ (ಮೇಲಿನ) ಉಪದೇಶಗಳು (ಬಂದಿವೆ) ವಸ್ತುತಃ ಈ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಬ್ದವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಆದೇಶ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದ ಉಪಸಂಹಾರ

ಆದೇಶೋ ನೇತಿ ನೇತ್ಯೇವ ತೇನೇಹ ಘಟತೇಽಜ್ಞಸಾ |
ತದಬೋಧಪ್ರಸೂತಾನಾಮಾಕಾಂಕ್ಷಾಣಾಂ ನಿಷೇಧತಃ || ೨೪೩ ||

ಆತ್ಮತತ್ತ್ವದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ‘ನೇತಿ ನೇತಿ’ ಎಂಬ ಆದೇಶವೇ ಸರಿಯಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೊಂದುವುದು.

“ಸತ್ಯಸತ್ಯಂ ಪ್ರಾಣಾವೈ ಸತ್ಯಂ ತೇಷಾಮೇಷ ಸತ್ಯಂ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ಪದಾರ್ಥ —

ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಂ ಹಿ ಸ್ವಾಹಂ ಪ್ರಾಣಾಃ ಸತ್ಯಾಸ್ತದಾತ್ಮತಃ |
ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಸ್ತದುಪಾಧಿತ್ವಾತ್ಸತ್ಯ ಇತ್ಯಭಿಧೇಯತೇ || ೨೪೪ ||

ಮೂರ್ತ, ಅಮೂರ್ತಗಳೆಂಬುದು ಸತ್ಯಶಬ್ದದಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪ ವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಸತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ (ಆತ್ಮನೂ) ಅವುಗಳ ಉಪಾಧಿಯುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು.

ಅನಿದೇಶ್ಯಸ್ಯ ನಿದೇಶತ್ಯಾ ಯೇ ಭೇದಾಃ ಕಾರ್ಯಲಕ್ಷಣಾಃ |

ತೇಷು ಲಬ್ಧಾಸ್ವದಂ ನಾಮ ಪರಸ್ಮಿನ್ನುಪಚರ್ಯತೇ

|| ೨೪೫ ||

ಹೀಗೆಂದು ನಿದೇಶಿಸಲಾಗದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಯಾವ ಭೇದಗಳು ನಿದೇಶನಮಾಡಲು ಅರ್ಹವಾಗಿವೆಯೋ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆದ ನಾಮವು (ಶಬ್ದವು) ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಗೌರವವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಾತ್ಮಕಂ ಸತ್ಯಂ ಪ್ರಾಣಾದೇಃ ಕಾರ್ಯರೂಪಿಣಃ |

ತಸ್ಯಾಪ್ಯೇತತ್ಪರಂ ಸತ್ಯಂ ಯನ್ನೇತೀತ್ಯವಧಾರಿತಮ್

|| ೨೪೬ ||

ಮೂರ್ತ ಮತ್ತು ಅಮೂರ್ತ ರೂಪವೇ ಪ್ರಾಣಾದಿಕಾರ್ಯ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಸತ್ಯವಾದದ್ದು, ಆ ಸತ್ಯಕ್ಕೂ ಸತ್ಯವಾದದ್ದು. “ನೇತಿ ನೇತಿ” ಎಂದು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಿದ ವಸ್ತು ||

ಹೇಗೆಂದರೆ —

ಉಕ್ತವಸ್ತುತಿರೇಕೇಣ ನಾಮೀಷಾಂ ಸತ್ಯತಾ ಯತಃ |

ನ ಚಾಪ್ಯಸತ್ಯತಾ ತಸ್ಮಾತ್ತೇಷಾಂ ಸತ್ಯಂ ಪರಂ ಪದಮ್

|| ೨೪೭ ||

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ತತ್ತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸತ್ಯತೆಯೂ ಇಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಅಸತ್ಯತೆಯೂ ಇಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸತ್ಯವಾದದ್ದು ಪರಮ ಪದವಿಯು.

ಆತ್ಮವನ್ನೋ ಯಥಾ ರಚ್ಛಾ ರಜ್ಜುಸರ್ಪಾದಯಸ್ತಥಾ |

ಆತ್ಮವನ್ನೋ ನಿರಾತ್ಮಾನಃ ಪ್ರಾಣಾದ್ಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಾ

|| ೨೪೮ ||

ರಜ್ಜುವಿನಿಂದ ರಜ್ಜು ಸರ್ಪಾದಿಗಳು ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆಯೆಂಬುದು ಹೇಗೋ, ಹಾಗೆಯೇ (ತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಒಂದು) ಸ್ವರೂಪ ಶೂನ್ಯವಾದ ಪ್ರಾಣಾದಿ ವಸ್ತುಗಳು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಇಂದ ಆತ್ಮವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ.

ಯತ ಏವಮವತೋಽನ್ವೀಕ್ಷ್ಯ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಾದಿವತ್ಕನಾ |

ಸತ್ಯಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯಾರ್ಥಂ ತಯಾ ದ್ವಾರಾ ಪರಂ ಪದಮ್

|| ೨೪೯ ||

ವ್ಯಪದಿಶ್ಯಮಾನಮೈಕಾತ್ಮ್ಯಂ ಸತ್ಯಸ್ಯಾಸ್ತತ್ಮಾನಮದ್ವಯಮ್ |

ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮಾತ್ಮನೈವೈನಂ ಸತ್ಯಂ ಪಶ್ಯೇದ್ಯಥೋದಿತಮ್

|| ೨೫೦ ||

ಯಾವುದರಿಂದ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಹೀಗೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿವೆಯೋ ಅದರಿಂದ ಮೂರ್ತ ಅಮೂರ್ತಗಳ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಸತ್ಯಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಆಲೋಚಿಸಿ, ಅದರ ಮೂಲಕ ಪರತತ್ವವನ್ನೂ ವ್ಯವಹರಿಸುವಂತೆ ಆಗಿ, ಈ ಸತ್ಯದ (ನಿಜವಾದ ಸ್ವರೂಪವೆನಿಸಿದ) ಅದ್ವಿತೀಯ ಏಕಾತ್ಮವನ್ನು ತನ್ನಿಂದಲೇ ತಾನು ನೋಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದೂ ಅರಿತು, ಹೇಳಿದಂತೆ ಸತ್ಯವೆಂದು ಕಾಣಬೇಕು.

ಅತೋಽವ್ಯಾಕೃತಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಂ ವ್ಯಾಕೃತೇನೋಪದಿಶ್ಯತೇ |

ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯಮಿತಿ ತನ್ನಾನ್ಯಥಾ ವ್ಯಪದೇಶಭಾಕ್

|| ೨೫೧ ||

ಅದರಿಂದ ವ್ಯಾಕೃತದಿಂದ ಅವ್ಯಾಕೃತದ ಯಥಾರ್ಥಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸತ್ಯಕ್ಕೂ ಸತ್ಯವೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ. ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಪದೇಶಕ್ಕೆ (ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ) ಭಾಗಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ವ್ಯಪದೇಶಾಯ ನಾಮೈತನ್ಮ ಸ್ವಂ ನಾಮಾಸ್ಯ ವಿದ್ಯತೇ |

ನನು ಬ್ರಹ್ಮಾಕ್ಷರಮಿತಿ ವ್ಯಪದೇಶೋಽತ್ರ ನಾಮಭಿಃ

|| ೨೫೨ ||

ಮೇಲ್ಕಂಡಂತೆ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ, ಈ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವಂತ ಹೆಸರು ಎಂಬುದು ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಶಂಕೆ- ಈ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮ' 'ಅಕ್ಷರಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ನಾಮಗಳಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದುಂಟಲ್ಲವೆ ? ಎಂದರೆ - ಸಮಾಧಾನ —

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗೇ ತತ್ತ್ವೇ ನಾಮ ಲಬ್ಧಾಸ್ವದಂ ಯತಃ |

ರೂಪಾಭಿಧೇಯಸಂಬಂಧಮರೂಪಾಶಬ್ದಮಕ್ಷರಮ್

|| ೨೫೩ ||

ಲಕ್ಷಯೇನ್ನಾಜ್ಞಸಾ ವಕ್ತಿ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಥಂಚನ |

ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುನಾಂ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸಂಭವಾತ್

|| ೨೫೪ ||

ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ (ಅಂದರೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ) ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಸೋಪಾಧಿಕ-ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ನಾಮವು ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆಯೋ ಅದು ರೂಪವೆಂಬುವ ಅರ್ಥದ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ರೂಪವೂ ಇಲ್ಲದ, ಶಬ್ದವೂ ಇಲ್ಲದ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು (ಲಕ್ಷಣಾವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ) ಬೋಧಿಸುವುದು, ನೇರ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ, ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ (ಜಾತಿ, ಗುಣ, ಕ್ರಿಯೆ, ದ್ರವ್ಯ, ಸಂಬಂಧಗಳೆಂಬವು) ಯಾವುದೂ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ನೇರ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ ||

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ ಉಪನಿಷದ್ ಭಾಷ್ಯ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು (೩) ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಂಡಿದೆ.

— ಆರಂಭದಿಂದ ಈವರೆಗೆ ಒಟ್ಟು ೪೯೩ ಶ್ಲೋಕಗಳು —

॥ ದಕ್ಷಿಣಾ ಮೂರ್ತಯೇ ನಮಃ ॥

— ನಾಲ್ಕನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮೈತ್ರೇಯೀ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ —

ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವೇತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಂ ಪ್ರಸ್ತುತಾ ಸ್ವತಃ |
ಬ್ರಹ್ಮ ತೇಽಹಂ ಬ್ರವಾಣೀತಿ ಪ್ರಾರಭ್ಯಾಽಪೂರ್ಣವಾಕ್ಯತಃ

॥ ೧ ॥

‘ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವೋಪಾಸೀತ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ “ಬ್ರಹ್ಮತೇ ಬ್ರವಾಣಿ ವ್ಯೇವತ್ಸಾ ಜ್ಞಪ ಯಿಷ್ಯಾಮಿ” ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಪೂರ್ಣವಾಕ್ಯ ಪರ್ಯಂತವಿರುವ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಸ್ಪುಟವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯದ(೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ) ಮೊದಲೇ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದೆ.

ಈ ಮುಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಆರಂಭವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಾರೆ —

ನಿತ್ಯಕರ್ಮಾದ್ಯನುಷ್ಠಾನಸಂಶುದ್ಧಿಷಣಃ ಪುಮಾನ್ |
ನಿಃಶೇಷಕರ್ಮಹೇತೂತ್ಥಫಲಸಾವದ್ಯಧೀಸ್ತತಃ

॥ ೨ ॥

ನಿತ್ಯಕರ್ಮಾದಿಗಳ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಶುದ್ಧವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾದ ಮಾನವನು ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಸಾಧನಗಳಿಂದ ಬರುವ ಪಶುಪುತ್ರಾದಿ ಫಲಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವನಾಗುವನು

ವಿರಕ್ತ ಆಗ್ರಜಾತ್ಮೋಽಯಂ ತತ್ಸಾವದ್ಯಸಮೀಕ್ಷಣಾತ್ |
ಸಂಸಾರದುಃಖಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಮೃತಿಭಿಃ ಪ್ರೇರ್ಯಮಾಣಧೀಃ

॥ ೩ ॥

ಅದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜನ್ಮಪರ್ಯಂತ ಆ ಈ ಮಾನವನು ದೋಷವಿರುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿರಕ್ತನಾಗುವನು, ಅನಂತರ ಸಂಸಾರದ ದುಃಖ ಸಂಸ್ಕಾರ-ಸ್ಮರಣೆಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳವನಾಗುವನು.

ಉದ್ಭೂತತಜ್ಜಿಹಾಸಃ ಸಂಸ್ತದ್ಧಾನೇ ಸಾಧನಸ್ಯಹಃ |
ತೃಕ್ತಾಶೇಷೈಷಣಃ ಸೋಽಥ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯನಿಶ್ಚಯಃ

॥ ೪ ॥

ಆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಜಿಹಾಸಾ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ, ಅದರಿಂದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಬಿಡಲು ಸಾಧನದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಾಗುವನು. ಸಮಸ್ತ ಏಷಣಾ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿದವನಾಗಿ ಅನಂತರ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಯಥಾರ್ಥ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಪಡೆದವನಾಗುವನು.

ವಸ್ತುವೈತ್ಯಾತ್ಮಸಂಬೋಧಧ್ವಸ್ತಸಂಸಾರಕಾರಣಃ |

ವ್ಯಾವಿದ್ಯಾಶೇಷಸಂಸಾರೋ ವಿಮುಕ್ತೋ ನಾ ವಿಮುಚ್ಯತೇ

|| ೫ ||

ಅದರಿಂದ ನಿಜ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಆತ್ಮನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಂಸಾರ ಬೀಜವು ನಾಶವಾಗಲು ಸಮಸ್ತ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಪಾರಾಗಿ ಈ ಇಹದಲ್ಲೇ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಪುನಃ ವಿದೇಹಕೈವಲ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವನು.

ಯಾವತ್ಪಿಂಚಿದವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಕಾರ್ಯಂ ವೈರಾಗ್ಯಕಾರಣಮ್ |

ತತ್ಸಂನ್ಯಾಸೋ ವಿರಕ್ತತ್ವಾತ್ತ್ವತ ಏವ ನ ಶಾಸ್ತ್ರತಃ

|| ೬ ||

ಅವಿದ್ಯೆಯ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಕಾರ್ಯವಿದ್ದರೂ ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು, ಅದನ್ನು ಬಿಡುವುದೆಂಬುವ ಸಂನ್ಯಾಸವು ವಿರಕ್ತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆಗುವುದು ತಾನಾಗಿಯೇ ಹೊರತು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಅಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಯಾಥಾತ್ಮ್ಯವಿಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವಂ ವಿನಾಽಽಗಮಾತ್ |

ಸಂನ್ಯಾಸಸ್ಯ ನ ವಿಜ್ಞಾತಂ ತಚ್ಚಾಸ್ತೇಣೇಹ ಬೋಧ್ಯತೇ

|| ೭ ||

ಬ್ರಹ್ಮದ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂನ್ಯಾಸವು ಸಾಧನವೆಂಬುದು ಆಗಮವಿಲ್ಲದೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ (ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ೪ನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ) ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಭಾಷ್ಯದಂತೆ ಹೇಳಿಯೂ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಲು ಹಿಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ —

ಬ್ರಹ್ಮಾವಿದ್ಯಸಮುತ್ಥಾನಾತ್ಕಾರ್ಯಕಾರಣಲಕ್ಷಣಾತ್ |

ವೃತ್ತಾಪ್ಯ ನೇತಿ ನೇತೀತಿ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್

|| ೮ ||

ಬ್ರಹ್ಮದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ರೂಪವಾದ (ಪ್ರಪಂಚದಿಂದ) ಮುಮುಕ್ಷುವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಚ್ಚರಿಸಿ “ನೇತಿ ನೇತಿ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಎಚ್ಚರಿಸಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು.

ಮುಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುವ ಪ್ರಶ್ನೆ ಯಾವುದು ?

ತತ್ತ್ವತಚ್ಛಿಷ್ಯತೇ ಚೋದ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾಸಿದ್ಧಿದೋಷಕೃತ್ |
ನಿಷಿದ್ಧಂ ನೇತಿ ನೇತೀತಿ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಾದಿ ವಸ್ತು ಯತ್

|| ೯ ||

ಕಿಂ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮಾನುಗಂ ಸರ್ವಂ ಕಿಂ ವಾ ತಸ್ಮಾದ್ವಿವಿಚ್ಯತೇ |
ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಾನುಗಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ಯಾದನರ್ಥಾತ್ಮಕಂ ತದಾ

|| ೧೦ ||

ಅದರಲ್ಲಿ ಈ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪವೇ ಸಿದ್ಧಿಸದಿರುವಂತೆ ದೋಷವನ್ನು ಒಡ್ಡುವ ಪ್ರಶ್ನೆಯೊಂದನ್ನು ಶಂಕಿಸಿದೆ. ಅದೇನೆಂದರೆ, 'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂದು ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದ ಮೂರ್ತ ಅಮೂರ್ತ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳೆಂಬುದು ಯಾವುದುಂಟೋ, ಅವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೊಂದಿವೆಯೋ ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದೋ ? ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿದೆಯೋ ? ಒಂದು ವೇಳೆ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಅಭಿನ್ನವೇ ಆಗಿರುವಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ಆವಾಗ ಅನರ್ಥ ಸ್ವರೂಪವಾಗುವುದು.

ಅಭಾವನಿಷ್ಠಂ ತಚ್ಚೇತ್ಯಾನ್ಮುಖ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ |
ಅಭಾವಸ್ಯ ತತೋಽನ್ಯತ್ವಾದನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕತಃ

|| ೧೧ ||

ಅದೇನಾದರೂ ಅಭಾವದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೆ ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ! ಅಭಾವವೆಂಬುದು ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಯೋಗ ವಿಯೋಗಗಳು ಬರುವವು, ಅದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ ||

ನೇತೀತ್ಯಪಿ ನಿಷೇಧೋಕ್ತಿಸ್ತಥಾ ಸತಿ ವಿರುದ್ಧತೇ |
ವೈದಿಕಶ್ಚ ಪ್ರಯಾಸೋಽಯಂ ಸರ್ವಃ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಖಿಣ್ಣನಮ್

|| ೧೨ ||

ಹಾಗಾಗುವಲ್ಲಿ 'ನೇತಿ' ಎಂಬ ನಿಷೇಧವಚನವು ವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದು. ವೇದದ ಈ ಪ್ರಯಾಸವೆಲ್ಲವೂ ಹೊಟ್ಟನ್ನು ಕುಟ್ಟಿದಂತೆ ಆಗುವುದು.

ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯೇ ಎಂದರೆ - ಉತ್ತರ

ವಿವಿಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚೇನ್ಮೈವಂ ದೋಷಸ್ತಥಾಽಪಿ ಹಿ |
ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನ ಸ್ಯಾದ್ವಿತ್ತೀಯೇ ಸತಿ ವಸ್ತುನಿ

|| ೧೩ ||

ಮೂರ್ತಾದಿಗಳು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಾವದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದ್ದರೆ, ಆ ಅಭಾವವು ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು, ಆವಾಗ ಮೂರ್ತಾದಿ ವಸ್ತುಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಕೆಲವುಕಾಲ ಇರುವುದೆಂದೂ ಕೆಲವುಕಾಲ ವಿಯೋಗವು ಇರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದ್ವೈತವೇ ಸಿದ್ಧಿಸದೆ ಇದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ.

ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಗಳು ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂದರೆ ಈ ಮೇಲ್ಕಂಡ ದೋಷವಿಲ್ಲ, ಆದರೂ ಿಎರಡನೇ ವಸ್ತುವು ಇರುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೇ ಸಿದ್ಧಿಸದು ||

ಎರಡನೆಯ ವಸ್ತುವು ಇದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ ಏಕೆ ಸಿದ್ಧಿಸಬಾರದು ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ —

ಅವ್ಯಾವೃತ್ತಾನನುಗತಂ ವಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮಶ್ನುತೇ |

ಏತಚ್ಚ ದುರ್ಲಭಂ ತಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯೇ ಸತಿ ಲಕ್ಷಣಮ್

|| ೧೪ ||

ವಿಶೇಷರೂಪವಾಗಿಯೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರದ ವಸ್ತುವೇ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು, ಎರಡನೇ ವಸ್ತುವು ನಿಜವಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಆದರೆ ದುರ್ಲಭವೇ ಆಗುತ್ತದೆ.

ದ್ವಿತೀಯ ವಸ್ತುವಿದ್ದರೂ ಅದರ ಸಂಹಾರವಾದ ಮೇಲೆ ಈ ಲಕ್ಷಣ ಬರಬಹುದೆಂದು ಪಕ್ಷಾಂತರ ನಿರಾಕರಣೆ —

ಅಥಾಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಕಂ ವಸ್ತು ಜಗ್ನ್ಯಾ ಚೇದ್ಬ್ರಹ್ಮ ತದ್ಭವೇತ್ |

ಪ್ರತೀಚೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಾಽತ್ತತ್ವಾನ್ಮ ಮೋಕ್ಷೋ ನಾಪಿ ಸಂಸೃತಿಃ

|| ೧೫ ||

ಒಂದು ವೇಳೆ ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲದ ವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಂದುಹಾಕಿದ ಮೇಲೆ ಸಂಹರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗುವುದಾದರೆ ಏನು ಹಾನಿ ? ಎಂದರೆ - ಜೀವಾತ್ಮನೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಸಂಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೂ ಇಲ್ಲ, ಸಂಸಾರವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗುವುದು.

ಸಂಸಾರಿಣೋ ನ ಚೇದತ್ತಿ ಸಂಸಾರ್ಯೇವ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ |

ನಾಽಪ್ನೋತಿ ಬ್ರಹ್ಮತಾಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸತ್ಯ ಸಂಸಾರಿವಸ್ತುಷು

|| ೧೬ ||

ಒಂದು ವೇಳೆ ಸಂಸಾರಿಗಳನ್ನು (ಜೀವರನ್ನು) ಬ್ರಹ್ಮವು ಸಂಹರಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸಂಸಾರಿಯೇ (ಆಗಿಬಿಡುವುದು, ಮತ್ತು ಭೇದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ಸಂಸಾರಿ ವಸ್ತುಗಳು ಇರುವಾಗ ನೇರ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪವನ್ನು ಸಂಸಾರಿಯೂ ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಂಸಾರೇ ಚಾಪಿ ಜಗ್ಧೇಽಸ್ಮಿನ್ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ನಿಖಿಲೇ ಸತಿ |

ಋತೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಸರ್ವೇ ಸ್ಯುರ್ಮುಕ್ತಬನ್ಧನಾಃ

|| ೧೭ ||

ಿಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಅನಂತ=ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ ಎಂಬುವ ಸ್ವರೂಪವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದವೇ ಬರುವುದು ದೇಶ, ಕಾಲ, ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಪರಿಚ್ಛೇದ ಅಳತೆಯೆಂಬುದು ಇಲ್ಲದೇ ಅನಂತವೆಂಬುದು, ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಸಿದ್ಧಿಸದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಸಂಸಾರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಂಹರಿಸಿದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಎಲ್ಲರೂ ಸಂಸಾರ ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗಿಬಿಡುವರು.

ಈ ಮೇಲಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಆರಂಭವಾಗಿದೆ —

ಅನ್ವಯಾದಿನಿಷೇಧಾಯ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತಿ ವಾಕ್ಯತಃ |

ಮೈತ್ರೇಯಾತ್ಮಾದಿಕೋ ಗ್ರಂಥಸ್ತಸ್ಮಾದಾರಭ್ಯತೇ ಪರಃ

|| ೧೮ ||

‘ಸರ್ವಮಾತ್ಮಾ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅನ್ವಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ‘ಮೈತ್ರೇಯಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥವು ಆರಂಭಿಸಲ್ಪಡುವದು.

ಬೇರೆ ಒಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —

ಸರ್ವಾಬ್ರಹ್ಮನಿಷೇಧೇನ ತದರ್ಥೋ ವೇಹ ನಿಶ್ಚಿತಃ |

ತಸ್ಯ ಸಂಸಿದ್ಧಿವಿಷಯಮೈಕಾತ್ಮ್ಯಮಧುನೋಚ್ಯತೇ

|| ೧೯ ||

ಎಲ್ಲಾ ಬ್ರಹ್ಮಭಿನ್ನ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅದರ ಅರ್ಥವು ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದು. ಅದರ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಏಕಾತ್ಮರೂಪವನ್ನು (ಜೀವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವನ್ನು) ಈಗ ಹೇಳುವುದು.

ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —

ನೇತೀತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನ್ಯತ್ರ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತವ್ಯವಸ್ಥಿತೌ |

ಪ್ರಸಕ್ತೇ ಸಾಂಖ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತೇ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತಿ ಪೋಚ್ಯತೇ

|| ೨೦ ||

ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂದು ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಗಳು ಇರುವಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತವೇ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು. ಅದರ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ‘ಸರ್ವಮಾತ್ಮಾ’ ಎಂದು ಬಂದಿದೆಯೆಂದೂ ಹೇಳುವುದು.

ಮತ್ತೊಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾರಂಭವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಸತ್ಯಪಿ ಬ್ರಹ್ಮವೇದಿತ್ವೇ ನಾಸಂತ್ಯಕ್ತೃಷಣೋ ಯತಿಃ |

ಮುಕ್ತಿಭಾಗಿತಿ ಚೇಹೋಕ್ತಃ ಸಂನ್ಯಾಸೇನ ಸಮುಚ್ಚಯಃ

|| ೨೧ ||

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಯತಿಯು ಏಷಣೆಗಳನ್ನು ಬಿಡದೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂನ್ಯಾಸದೊಂದಿಗೆ ಸಮುಚ್ಚಯವು (ಮೇಳನವು) ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ನಿರಸ್ತಾತಿಶಯಜ್ಞಾನೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋ ಯತೋ ಗೃಹೀ |

ಕೈವಲ್ಯಾಶ್ರಮಮಾಸ್ಥಾಯ ಪ್ರಾಪ ತದ್ವಿಷ್ಣವಂ ಪದಮ್

|| ೨೨ ||

ನಿರತಿಶಯವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರು ಗೃಹಸ್ಥರಾಗಿದ್ದರೂ ಸಂನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮ ವನ್ನು ವಹಿಸಿಯೇ ಆ ವಿಷ್ಣುಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆದರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ (ಸಂನ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಫಲ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಮುಚ್ಚಯವು ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು)

ಈ ಸಮುಚ್ಚಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸ್ಮಿತಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ —

ತ್ಯಾಗ ಏವ ಹಿ ಸವೇಷಾಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮುತ್ತಮಮ್ |

ತ್ಯಜತೈವ ಹಿ ತಜ್ಜೇಯಂ ತ್ಯಕ್ತುಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಂ ಪದಮ್

|| ೨೩ ||

ಎಲ್ಲವನ್ನು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವುದೇ ಸಂನ್ಯಾಸವೇ ಉತ್ತಮವಾದ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನ, ಬಿಟ್ಟವನಿಂದಲೇ ಈ ತತ್ತ್ವವು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು, ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದವನಿಗೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಪರಮಪದವಿಯು.

ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ —

ಮುಕ್ತೇಶ್ಚ ಬಿಭೃತೋ ದೇವಾ ಮೋಹೇನಾಪಿದಧುರ್ನರಾನ್ |

ತತಸ್ತೇ ಕರ್ಮಸೂದ್ಯುಕ್ತಾಃ ಪ್ರಾವರ್ತನ್ತಾವಿಪಶ್ಚಿತಃ

|| ೨೪ ||

ಮುಕ್ತಿಗೆ ಹೆದರಿದವರಾಗಿ ದೇವತೆಗಳು ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮುಚ್ಚಿದರು. ಅದರಿಂದ ಅವರು ತಿಳಿಯದವರಾಗಿ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿಯದವರಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರು.

ಮೋಹಮಾತ್ಮಕಹೇತೂನಿ ತಸ್ಮಾತ್ಕರ್ಮಾಣ್ಯಶೇಷತಃ ||

ಸಂನ್ಯಸೈಕಾತ್ಮ್ಯಸಂಬೋಧಾದ್ಧಿತ್ವಾ ಮೋಹಂ ವಿಶುದ್ಧಧೀಃ ||

ಜ್ಞಾನಮೇವಾಸ್ತತ್ಕನಾಸ್ತಾನಮುಪಾಸೀನೋಽಮೃತೋ ಭವೇತ್

|| ೨೫ ||

ಇತಿ ಪ್ರಮಾಣಮತ್ರಾರ್ಥೇ ವಚನಂ ಭಾಲ್ಗವಿಶ್ರುತೌ |

ಸರ್ವಃ ಸಂನ್ಯಸ್ತಕರ್ಮೈವ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮೈವಲ್ಯಮಶ್ನುತೇ

|| ೨೬ ||

ಆದುದರಿಂದ ಮೋಹವೊಂದೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಂನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಏಕಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಶುದ್ಧವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಜ್ಞಾನ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸುತ್ತಾ ಮುಕ್ತನಾಗುವನು. ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಪ್ರಮಾಣ ವಚನವು ಭಾಲ್ಗವಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಇರುವುದು, ಎಲ್ಲರೂ ಕರ್ಮವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿಯೇ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವರು.

ಪಿತ್ತೃಯುಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತೀರಿಸಬೇಕಲ್ಲವೆ ? ಎಂದರೆ —

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದ್ಗೃಹಾಚ್ಛೇದ ವನಾಚ್ಛಾಪಿ ವಿಧೀಯತೇ |
ನಿಃಶೇಷಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸೋ ಯತೋಽತೋ ನರ್ಣಬದ್ಧತಾ || ೨೭ ||

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಶ್ರಮದಿಂದಲೂ, ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದಿಂದಲೂ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥಾಶ್ರಮದಿಂದಲೂ, ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ. ಅದರಿಂದ (ಯಾವಜ್ಜೀವವೂ) ಋಣಗಳಿಂದ ಬದ್ಧನಾಗಿರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಶ್ರುತ್ಯಾ ಚಾಬಾಲಶಾಖಾಯಾಂ ತಥಾಚಾನಧಿಕಾರಿಕಾಮ್ |
ಸಂನ್ಯಾಸಸ್ಯ ವಿಧಾನಾಚ್ಚ ಕಾರ್ಯೋಽತೋಽಸೌ ಮುಮುಕ್ಷುಭಿಃ || ೨೮ ||

ಚಾಬಾಲ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನಧಿಕಾರಿಗಳಾದವರಿಗೆ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕು.

ನರಲೋಕಾದಿಕಾಮಾನಾಂ ಸುತೋತ್ಪತ್ತಾದ್ವಿ ಸಾಧನಮ್ |
ತೇಭ್ಯೋ ವ್ಯುತ್ಥಿತಚಿತ್ತಾನಾಂ ಸಂನ್ಯಾಸಸ್ತಾತ್ಮಕಾಮಿನಾಮ್ || ೨೯ ||

ಮನುಷ್ಯಲೋಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಬಯಸುವವರಿಗೆ ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದವೇ ಸಾಧನಗಳು, ಆತ್ಮವನ್ನೇ ಬಯಸುವ ಮತ್ತು ನರಲೋಕಾದಿ ಭೋಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಂನ್ಯಾಸವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು |

ಇಮಮರ್ಥಂ ಶ್ರುತಿವಕ್ತೃ ಸರ್ವಕರ್ಮಾನಪೇಕ್ಷಿಣೀ |
ಪ್ರಜಾದಿನಾ ಕರಿಷ್ಯಾಮಃ ಕಿಂ ತತ್ಫಲವಿತ್ಯರ್ಷೇತಃ || ೩೦ ||

ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸರ್ವಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ “ಕಿಂಪ್ರಜಯಾ ಕರಿಷ್ಯಾಮೋ ಯೇಷಾಂನೋಽಯಮಾತ್ಮಾಯಂ ಲೋಕಃ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅಕರ್ಮ ಫಲಗಳ ವಿರಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಳುವುದು.

ವಿಷಯ ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —

ಉತ್ಪತ್ತಾದಿವಿರುದ್ಧೋಽಯಂ ಲೋಕೋ ಯೇಷಾಮಕರ್ಮಜಃ |
ಮೋಹಮಾತ್ರಾನ್ತರಾಯಾತ್ವಾಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಮಪೇಕ್ಷತೇ || ೩೧ ||

ಶ್ರುತಿವಂ ಶಕ್ಯತೇ ವಕ್ತುಂ ಯೇಽನ್ಯಪಂಗ್ವಾದಯೋ ನರಾಃ || ಗೃಹಸ್ಥತ್ವಂ ನ ಶಕ್ಯಂ ಕರ್ಮಂ ತೇಷಾಮಯಂ ವಿಧಿಃ || ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ವಾ ಪರಿವ್ರಾಜಕತಾಽಪಿವಾ | ತೈರವಶ್ಯಂ ಗೃಹೀತವ್ಯಾ ತೇ ನಾದಾವೇತದುಚ್ಯತೇ ||

ಈ ಆತ್ಮವೆಂಬ ಲೋಕವು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಯಾರಿಗೆ ಕರ್ಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದೇ ಇಲ್ಲವೋ ಅದು ಲಭಿಸಲು ಅಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವೊಂದನ್ನೇ ಬಯಸುವದು.

ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಉದಾಹರಿಸುವರು —

ಪ್ರವೃತ್ತಿಲಕ್ಷಣೋ ಯೋಗೋ ಜ್ಞಾನಂ ಸಂನ್ಯಾಸಲಕ್ಷಣಮ್ |
ತಸ್ಮಾಜ್ಜ್ಞಾನಂ ಪುರಸ್ಕೃತ್ಯ ಸಂನ್ಯಸೇದಿಹ ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ || ೩೨ ||

(ಕರ್ಮ)ಯೋಗವೆಂಬುದು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳದ್ದು, ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಸಂನ್ಯಾಸ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳದ್ದು. ಅದರಿಂದ ವಿವೇಕಿಯಾದವನು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪುರಸ್ಕರಿಸಿ ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು ||

ಈ ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಆಶ್ರಮ ಕ್ರಮದಿಂದ ಮಾಡುವುದಲ್ಲ —

ಭಾವಿತ್ಯೈಃ ಕರಣೈಶ್ಚಾಯಂ ಬಹುಸಂಸಾರಯೋನಿಷು |
ಆಸಾದಯತಿ ಶುದ್ಧಾತ್ಮಾ ಮೋಕ್ಷಂ ವೈ ಪ್ರಥಮಾಶ್ರಮೇ || ೩೩ ||

(ಜನ್ಮಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ) ಅನೇಕ ಸಂಸಾರ ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ್ದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧಾತ್ಮನಾಗಿರುವವನು ಮೊದಲನೆಯ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲೇ (ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಶ್ರಮದಲ್ಲೇ) ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುವನು.

ತಮಾಸಾದ್ಯ ತು ಮುಕ್ತಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿಪಶ್ಚಿತಃ |
ತ್ರಿಷ್ವಾಶ್ರಮೇಷು ಕೋ ನೃಥೋ ಭವೇತ್ಪರಮಭೀಪ್ಸತಃ || ೩೪ ||

ಆ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಪಡೆದು ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಫಲವನ್ನು ಕಂಡ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಇತರ ಮೂರು ಆಶ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಪಡುವ-ಫಲವಾದರೂ ಏನಿದ್ದೀತು ? ಇಲ್ಲ.

ಶ್ರುತಯಃ ಸ್ಯ ತಯಶ್ಚೈವಮಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ಸಹಸ್ರಶಃ |
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾ ಏವ ವಿದ್ಯಂತೇ ಸಂನ್ಯಾಸಪ್ರತಿಪಾದಿಕಾಃ || ೩೫ ||

ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಸಾವಿರಾರು ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಸ್ಮೃತಿಗಳೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಇವೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೊಡಲು ಹಿಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ —

ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತಾ ವಾ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಸ್ಯ ಸದಾದೃಶಿ |
ಪ್ರತೀಚ್ಯಥಾಽತ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೀರ್ಯತೇ || ೩೬ ||

ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು ನಿತ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಇನ್ನುಮುಂದೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದು.

ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು ಯಾವುದರಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು ?

ತತಸ್ತದೇತದಿತಿ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಪದವಾಚ್ಯಯೋಃ |
ಮಧುಕಾಣಾರ್ಥಸರ್ವಸ್ವಂ ವಾಕ್ಯೇನ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ || ೩೭ ||

ಆ ಮಧು ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಿಂದ “ತದೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಪೂರ್ವ ಮನಪರಮ್” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮ ಪದಗಳ ಅರ್ಥಗಳಿಗೆ ಮಧುಕಾಂಡದ ಸರ್ವಸ್ವವೂ (ಅಂದರೆ ಐಕ್ಯವು) ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯನ್ನು ಈಗ ಆರಂಭಿಸುವರು —

ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯವಿಜ್ಞಾನಜನ್ಮನೇಽತಃ ಶ್ರುತಿಃ ಸ್ವಯಮ್ |
ವಿಧಿತಸ್ತೇಹ ಸಂನ್ಯಾಸಂ ಮೈತ್ರೇಯೀತಿ ಪ್ರವರ್ತತೇ || ೩೮ ||

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ನಿಜ ಸ್ವರೂಪ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು “ಮೈತ್ರೇಯಿ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯು ತಾನಾಗಿಯೇ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ವಿಧಿಸಲು ಬಯಸಿ ಹೊರಟಿದೆ.

ಬೃ - ಅ. ೨. ೪ನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ಕಂಡಿಕೆ ೧, ೨

“ಮೈತ್ರೇಯೀತಿ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಉದ್ಯಾಸ್ಯನ್ವಾ
ಅರೇಽಹಮಸ್ಮಾತ್ ಸ್ಥಾನಾದಸ್ಮಿ ಹಸ್ತತೇಽನಯಾ
ಕಾತ್ಯಾಯನ್ಯಾ ಅನ್ತಂಕರವಾಣೀತಿ || ೧ ||
ಸಾಹೋವಾಚಮೈತ್ರೇಯೀ | ಯನ್ನುಮ ಇಯಂ ಭಗೋಃ
ಸರ್ವಾಪ್ಯಧಿವೀ ವಿತ್ತೇನ ಪೂರ್ಣಾನ್ಯಾತ್ ಕಥಂತೇನಾಽಮೃತಾಸ್ಯಾ
ಮಿತಿ ನೇತಿಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋ ಯಥೈವೋಪಕರಣ
ವತಾಂ ಜೀವಿತಂ ತಥೈವತೇ ಜೀವಿತ ಸ್ಯಾದಮೃತತ್ವಸ್ಯನಾಶಾಸ್ತಿ
ವಿತ್ತೇನೇತಿ || ೨ ||

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರು ವಿರಕ್ತರಾಗಿದ್ದು 'ಮೈತ್ರೇಯಿ' ಎಂದು ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಬೋಧಿಸಿದರು ?

ಭಾರ್ಯಾದ್ಯನುಜ್ಞಾಪೂರ್ವೋ ಹಿ ಸಂನ್ಯಾಸೋ ವಿಹಿತಃ ಶ್ರುತೌ |

ಅತೋಽನುಜ್ಞಾರ್ಥಮೇವಾಽಹ ಮೈತ್ರೇಯೀಮೃಷಿರಾತ್ಮನಃ

|| ೩೯ ||

ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಂಡತಿ ಮೊದಲಾದವರ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮೊದಲು ಪಡೆದು ಸಂನ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಮುನಿಯು ಅನುಜ್ಞೆ ಪಡೆಯಲು ಮೈತ್ರೇಯಿಯನ್ನು ಕರೆದು ಹೇಳುವರು.

ಉದ್ಯಾಸ್ಯನ್ತಾ ಅರೇ ಸ್ಥಾನಾದಸ್ಮಾದ್ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಲಕ್ಷಣಾತ್ |

ಚಿಕೀರ್ಷವೇ ಮೇ ಸಂನ್ಯಾಸಮನುಜ್ಞಾಂ ದಾತುಮರ್ಹಸಿ

|| ೪೦ ||

ಎಲೈ ! ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವೆಂಬುವ ಈ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದು ಹೋಗುವವನಾಗಿ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸುವ ನನಗೆ ನೀನು ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೊಡು.

ಯುಕ್ತಮಾಹ ಭವಾನಸ್ಥಾನನುರೂಪಂ ಚಿಕೀರ್ಷತಿ |

ಯದೇವಂ ಸತಿ ಕರ್ತವ್ಯಂ ತತ್ಕ್ವಿ ಪ್ರಮನುತಾಧಿ ಮಾಮ್

|| ೪೧ ||

ನೀವು ದೇಶಕಾಲಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಯುಕ್ತವಾದ ಮಾತನ್ನು ನಮಗೆ ಹೇಳಿದಿರಿ. ಹೀಗಿರಲು ಯಾವುದನ್ನು ಈಗ ನಾನು ಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದು ಇದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ನನಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿರಿ.

'ಹಸ್ತತೇಽನಯಾ..' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ —

ಅನುಜ್ಞಾತೋಽಥ ತಾಮಾಹ ಹಸ್ತೇತ್ಯಾದಿ ಪರಂ ವಚಃ |

ಕಾತ್ಯಾಯನ್ಯಾ ಸಪತ್ನ್ಯಾ ತೇ ವಿಭಾಗಂ ಕರವಾಣ್ಯಹಮ್

|| ೪೨ ||

ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಮುನಿಯು ಅನಂತರವೆ ಆ ಮೈತ್ರೇಯಿಯನ್ನು ಕುರಿತು 'ಹಸ್ತ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಂದಿನ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಅರ್ಥ:- ನಿನ್ನ ಸಾವುತಿಯಾದ ಕಾತ್ಯಾಯನಿಯೊಡನೆ ನಿನಗೆ ಆಸ್ತಿ ವಿಭಾಗವನ್ನು ನಾನು ಮಾಡಿಕೊಡುವೆನು.

ಅವರವರೆ ಏಕೆ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ, ಇವರು ಏಕೆ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದ್ದು ? ಎಂದರೆ —

ನಿಃಸ್ವಾ ಸ್ತ್ರೀ ಸ್ವವತಾ ಪುಂಸಾ ನಿಯುಕ್ತಾ ಕರ್ಮಸಂಪದಿ |

ಮಯಿ ಪ್ರವ್ರಜಿತೇ ತಸ್ಮಾದ್ಯುವಯೋರ್ನಾರ್ಥಸಂಗತಿಃ

|| ೪೩ ||

ಿಹಂಗಸು (ಸ್ವತ್ತು) ಆಸ್ತಿಯಿರುವವಳಲ್ಲ. ಸ್ವತ್ತು ಇರುವ ಪುರುಷನಿಂದ ಕರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವಳು. ನಾನು ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿ ಹೊರಟು ಹೋದಮೇಲೆ ನಿಮ್ಮ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ದ್ರವ್ಯಸಂಬಂಧ ಹಕ್ಕು ಇರುವುದಿಲ್ಲ || (ಅದರಿಂದ ಮುನಿಯೆ ಮೊದಲು ವಿಭಾಗಿಸಲು ಹೊರಟರು)

ವಿರಕ್ತನಾದ ಮುನಿಗೆ ಸ್ವತ್ತಿನ ಅಧಿಕಾರ ಹೇಗೆ ಬಂದಿತು ? ಎಂದರೆ

ಸ್ವವಾನೇವ ಪುರಾ ನ್ಯಾಸಾದ್ಯವಯೋಃ ಸ್ವೇನ ಸಾಂಪ್ರತಮ್ |
ವಿಭಾಗಂ ಕರವಾಣೇತಿ ಭಾರ್ಯಾ ತೇನಾಭ್ಯಚೋದಯತ್ || ೪೪ ||

ಸ್ವತ್ತು ಇರುವವನಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಸಂನ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ ಈಗ ಸ್ವತ್ತಿನ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಮುನಿಯು ಹೇಳಿದನು. ಅದರಿಂದ ಹೆಂಡತಿಯು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು ||

ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ —

ಿವೃತ್ತಿಭಿಃ ಸಂವಿಭಜ್ಯ ಸ್ವಾನ್ಸಂನ್ಯಸೇದಿತಿ ಚೋದ್ಯತೇ |
ಯತಃ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ತೇನಾಯಂ ವಿಭಾಗಃ ಕ್ರಿಯತೇ ಮಯಾ || ೪೫ ||

ಮತ್ತು ವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಸ್ವತ್ತುಗಳನ್ನು ಹಂಚಿ ಸಂನ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವೆ ವಿಧಿಸಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಈ ವಿಭಾಗವನ್ನು ನಾನು ಮಾಡುವೆನು.

ಮೈತ್ರೇಯಿ ಹೇಳುವುದು —

ಯುಕ್ತಮೇತದ್ವ್ಯವಸಿತಂ ಯದ್ವಿತ್ತಂ ನ ಪ್ರದಿತ್ಸತಿ |
ಭವತ್ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನಾನಮಸ್ಯದ್ವಿತಕರಂ ಧನಮ್ || ೪೬ ||

ಈ ನಿರ್ಣಯವೇ ಯುಕ್ತವಾದದ್ದು, ನಿಮ್ಮ ಸಂನ್ಯಾಸದಂತೆ ನಮಗೆ ಹಿತಕರವಾದ ಧನವು (ಜ್ಞಾನವು) ಯಾವುದುಂಟೋ ಆ ವಿತ್ತವನ್ನು ನೀವು ಕೊಡಲು ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ನಿರ್ಣಯವೇ ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಿಭಾರ್ಯಾಪುತ್ರಶ್ಚ ದಾಸಶ್ಚ ತ್ರಯಸ್ತೇ ನಿರ್ಧನಾಃ ಸ್ಪೃಶಾಃ | ಯಂತೇ ಸಮಧಿಗಚ್ಛಂತಿ ಯಸ್ಯ ತೇ ತಸ್ಯ ತದ್ಧನಮ್ || ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಹೆಂಡತಿ, ಮಕ್ಕಳು, ದಾಸರು (ಭೃತ್ಯನು) ಈ ಮೂರು ಜನರೂ ಧನವಿಲ್ಲದವರೆಂದೂ ಅವರು ಯಾರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವರೋ, ಅವರು ಯಾರು ಯಾರಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟವರೋ ಅವರಿಗೆ ಅವರ ಹಣ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ |

ಿ“ತಾನನುರೂಪಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಭಿಃ ಸಂವಿಭಜ್ಯ ಸಂನ್ಯಸೇತ್” ಎಂಬುದೇ ಶಾಸ್ತ್ರ.

ಅಶುಚಿಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಹೇಗೆ ಆ ಜ್ಞಾನ ಧನವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ?

ಮಹಾನುಭಾವಸಂಪರ್ಕಃ ಕಸ್ಯ ನೋನ್ನತಿಕಾರಣಮ್ |
ಅಶುಚ್ಯಪಿ ಪಯಃ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಗಜ್ಞಾಂ ಯಾತಿ ಪವಿತ್ರತಾಮ್ || ೪೭ ||

ದೊಡ್ಡವರ ಸಂಪರ್ಕವು ಯಾರಿಗೆ ತಾನೆ ಉನ್ನತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಅಶುಚಿ
ಯಾದ ನೀರೂ ಸಹ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಪಾವಿತ್ರವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು.

ಭಗವತ್ಸಂಗತೇರ್ನಾನ್ಯಃ ಪುರುಷಾರ್ಥೋಽಮೃತತ್ವತಃ |
ಪೃಚ್ಛಾಮ್ಯತೋಽಮೃತತ್ವಸ್ಯ ಸಾಧನಂ ಸ್ಯಾತ್ಕಥಂ ಧನಮ್ || ೪೮ ||

ಪೂಜ್ಯರಾದವರ ಸಹವಾಸಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಪುರುಷಾರ್ಥವು
ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಧನವು ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನ ಹೇಗಾದೀತು ? ಎಂದು ಕೇಳುವೆನು.

ಬೃ. ಅ ೨. ಕಂಡಿಕೆ ೩.

ಸಾಹೋವಾಚ ಮೈತ್ರೇಯೀ ಯೇ ನಾಹಂ ನಾಮೃತಾ ಸ್ಯಾಂ
ಕಿಮಹಂ ತೇನಕುರ್ಯಾಂ ಯದೇವ ಭಗವಾನ್ ವೇದ
ತದೇವ ಮೇ ಬ್ರೂಹೀತಿ || ೩ ||

ಸಾರೇಣ ಯದಿ ನಾಮೇಯಂ ಪೂರ್ಣಾ ಸ್ಯಾದ್ವಸುನಾ ಮಹೀ |
ತಾವತಾಽಪ್ಯಮೃತಾಽಹಂ ಸ್ಯಾಂ ಕಿಂವಾ ನೇತ್ಯುಚ್ಯತಾಂ ಯಥಾ || ೪೯ ||

ಒಂದು ವೇಳೆ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಈ ಭೂಮಿಯು ತುಂಬಿರುವುದಾದರೂ
ಅದರಿಂದ ನಾನೇನು ಮುಕ್ತಳಾಗುವೆನೋ ? ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಸತ್ತಾಮಾತ್ರೋಪಕಾರೀಣಿ ಧನಾನಿ ಧನಿನಾಂ ನ ಹಿ |
ಕ್ರಿಯಾದ್ವಾರೋಪಕಾರೀಣಿ ಯತೋಽತಃ ಪೃಚ್ಛ್ಯತೇ ಕ್ರಿಯಾ || ೫೦ ||

ಧನಿಕರಿಗೂ ಧನಗಳು ಇದ್ದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಉಪಕಾರಕವಾಗಿಲ್ಲ, ಅವುಗಳು ಕರ್ಮದ
ಮೂಲಕ ಉಪಕಾರಕವಾಗುವವು, ಅದರಿಂದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರು ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುವರು —

ಪ್ರತ್ಯಾಹ ಪೃಷ್ಠಃ ಸ್ವಾಂ ಜಾಯಾಂ ನಾಮೃತತ್ವಂ ಧನಾದಿತಿ || ೫೦ ||

ವಿತ್ತಂ ಚೇನ್ನಾಮೃತತ್ವಾಂ ಕಸ್ಮಾದ್ವಿತ್ತತಿ ತದ್ಭವಾನ್ |
ಇತಿ ಪೃಷ್ಠೋಽಬ್ರವೀದ್ವಿತ್ತಸಾಧನಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ || ೫೧ ||

ಕ್ಷಯಿಷ್ಯಸಾಧನಾಧೀನಂ ಜೀವಿತಂ ಸ್ಯಾದ್ಯಥಾ ನೃಣಾಮ್ |
ತಥೈವ ತವ ವಿತ್ತೇನ ಜೀವಿತಂ ನಾಮೃತಾತ್ಮತಾ || ೫೨ ||

ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿದಾಗ ಮುನಿಯು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಧನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದನು. ಧನವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ನೀವು ಏತಕ್ಕೆ ಕೊಡುವುದೆಂದು ಹೆಂಡತಿಯು ಕೇಳುವಳು, ಆಗ ಪತಿಯು ಈ ರೀತಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವನು. ದ್ರವ್ಯ ಸಾಧನೆಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇನೆಂದರೆ ನಶ್ವರವಾದ ಸಾಧನದಿಂದ ಮಾನವರಿಗೆ ಜೀವನವು ಹೇಗೆ ನಡೆಯುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ನಿನಗೂ ದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಜೀವನವಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಅಥವಾ ಅಮೃತ ಸ್ವರೂಪವು ಲಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

‘ಅಮೃತತ್ವಸ್ಯಹಿ ನಾಶಾಪ್ತಿವಿತ್ತೇನ’ ಎಂಬುದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ —

ಅವಿದ್ಯಾಮಾತ್ರವಿದ್ದಂಸಾಜ್ಞಾನಾದೇವಾಮೃತಂ ಯತಃ |
ಅಮೃತತ್ವಸ್ಯ ನಾಽಽಶಾಪಿ ವಿತ್ತಸಾಧ್ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ || ೫೩ ||

ಅಜ್ಞಾನವೊಂದು ನಾಶವಾದರೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಅಮೃತವು (ಮೋಕ್ಷವು) ಬರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಧನದಿಂದ ಆಚರಿಸುವ ಕರ್ಮದಿಂದ ಮೋಕ್ಷದ ಆಸೆಯೂ ಇಲ್ಲ.

ಕುತೋಽಮೃತತ್ವಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರೈಕಹೇತುನಾ ||
ನ ಕರ್ಮ ಕಾರಣಂ ಮುಕ್ತೇರ್ನಾಸ್ತಾಪಸ್ಯ ಭೇಷಜಮ್ ||
ಕರ್ಮಭ್ಯೋ ಜನ್ಮ ನಿಯತಂ ಜನ್ಮ ಚೇನ್ನಿವೃತ್ತಿಃ ಕುತಃ || ೫೪ ||

ಜ್ಞಾನ ಒಂದೇ ಸಾಧನವಾಗಿದ್ದು ಮೋಕ್ಷವು ಬರುವುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಕರ್ಮವು ಕಾರಣವಲ್ಲ, ಬೆಂಕಿಯು ತಾಪಕ್ಕೆ ಔಷಧವಲ್ಲ ಎಂಬುವಂತೆ, ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಜನ್ಮ ತಪ್ಪದು, ಜನ್ಮವು ಬರುವುದಿದ್ದರೆ ಮೋಕ್ಷವೆಲ್ಲಿಂದ ಬರಬೇಕು ?

ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ಸಾಧೂನಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿರುಪಕಾರಿಣೀ |
ಅಪಕಾರಿಣ್ಯೈ ಜನೇ ಕಿಮಿ ಭಕ್ತಜನಂ ಪ್ರತಿ || ೫೫ ||

ಸಾಧುಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಸಹಜವಾಗಿ ಉಪಕಾರ ಮಾಡುವಂತಹದು, ಅಪಕಾರ ಮಾಡಿದ ಜನರಲ್ಲೂ ಉಪಕಾರಿಯಾಗಿರುವುದು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಭಕ್ತಜನರಲ್ಲಿ ಅವರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಹೇಗೆ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆ?

ನೂನಂ ಮಮಾಪರಾಧೋಽಯಂ ಯದ್ಧವನ್ಮೋಽಪಿ ಮಾಂ ಪ್ರತಿ |

ಪ್ರತಿಲೋಮಂ ಚಿಕೀರ್ಷನ್ತಿ ಕೋಽನ್ಯಃ ಸ್ಯಾದ್ಭಿತ್ಯಕೃತ್ಯಮ್

|| ೫೭ ||

ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಇದು ನನ್ನ ಅಪರಾಧವೇ, ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ! ನೀವೂ ಕೂಡ ನನಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವನ್ನೇ ಮಾಡಲು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ್ದೀರಿ, (ಆದರೆ ನಾನು ಬೇರೆ ಯಾರನ್ನು ಕೋರುವುದಿಲ್ಲ) ನನಗೆ ಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವವರು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾರಿದ್ದಾರೆ?

ಅನುರಕ್ತಾಂ ಪ್ರಿಯಾಂ ಸಾಧ್ವೀಂ ಬದ್ಧ್ವಾ ವಿತ್ತೇನ ಮಾಂ ಕಥಮ್ |

ಕಾಮೋಚ್ಛ್ರಿತಿಮಕೃತ್ವಾ ಚ ಸಂನ್ಯಸನ್ತಿ ಭವದ್ವಿಧಾಃ

|| ೫೮ ||

ಅದರಿಂದ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತಳೂ ಪ್ರಿಯೆಯೂ ಪತಿವ್ರತೆಯೂ ಆದ ನನ್ನನ್ನು ಧನದಿಂದ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿ ನನ್ನ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸದೆ ನಿಮ್ಮಂಥವರು ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡುವರೆಂದು ? ನಾನು ಕೇಳುತ್ತೇನೆ.

ವಿತ್ತಾಚ್ಛೇದಮೃತತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ತತ್ತಿತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ನ ಯುಜ್ಯತೇ |

ವಿತ್ತಾಚ್ಛೇನ್ನಾಮೃತತ್ವಂ ಸ್ಯಾದ್ಧದ ತೇನ ಮಮಾಪಿ ಕಿಮ್

|| ೫೯ ||

ಧನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಬರುವುದಾದರೆ ಅದನ್ನು ಬಿಡುವ ಇಚ್ಛೆಯು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಧನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಬಾರದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದರಿಂದ ನನಗೂ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ ? ಹೇಳಿ.

ಯದ್ಯಸ್ಯಾನುಜಿಘೃಕ್ಷ್ಣೈವಂ ಕರುಣಾ ವಾ ಮಯೀಷ್ಯತೇ |

ಯದೇವ ಭಗವಾನ್ವೇದ ತೇನ ಸಂವಿಭಜಸ್ವ ಮಾಮ್

|| ೬೦ ||

ತಮಗೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡುವ ಅಪೇಕ್ಷೆ, ಅಥವಾ ಕರುಣೆಯಿರುವುದಾದರೆ ಯಾವುದನ್ನು ಪೂಜ್ಯರಾದ ತಾವು ತಿಳಿದಿರುವಿರೋ ಅದರಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಕಾತ್ಯಾಯನಿಯಿಂದ ವಿಭಜನೆ ಮಾಡಿಸಿರಿ.

ಬೃ. ಅ ೨. ಕಂಡಿಕೆ ೪.

ಸಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞಪಲ್ಯಃ ಪ್ರಿಯಬತಾರೇ ನಃ ಸತೀ
ಪ್ರಿಯಂಭಾಷಸೇ ಏಹ್ಯಾಸ್ವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಿ ತೇ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಾಣಸ್ಯ
ತು ಮೇ ನಿದಿಧ್ಯಾಸಸ್ತೇತಿ || ೪ ||

ಯದ್ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ನಿಃಶೇಷಂ ವಿತ್ತಸಾಧನಮ್ |
ಸ್ವಾರಾಜ್ಯಮೀಪ್ಸತಿ ಭವಾಂಸ್ತದೇವ ವಸು ದೇಹಿ ಮೇ || ೬೦ ||

ಯಾವುದರ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ದ್ರವ್ಯಸಾಧನಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಾವು ಸ್ವಾರಾಜ್ಯವನ್ನು
ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಿರೋ ಅದೇ ಧನವನ್ನು ನನಗೆ ಕೊಡಿ.

ನಾಃಸದಿನಾರ್ಹನ್ತೋ ನ ಮಧ್ಯಂ ವಾ ಯಸ್ಯ ವಿತ್ತಸ್ಯ ವಿದ್ಯತೇ |
ಭೋಗೇ ನ ಚ ಕ್ಷಯಂ ಯಾತಿ ತದೇವ ವಸು ದೀಯತಾಮ್ || ೬೧ ||

ಯಾವ ಧನಕ್ಕೆ ಆದಿಯೂ ಇಲ್ಲವೋ, ಅಂತ್ಯವೂ ಇಲ್ಲವೋ, ಮಧ್ಯವೂ ಇಲ್ಲವೋ,
ಭೋಗಪಟ್ಟರೂ ಯಾವುದು ಕ್ಷಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದೇ ಧನವನ್ನು ತಾವು
ಕೊಡೋಣವಾಗಲಿ.

ಅನನ್ತವಿತ್ತೋ ಹಿ ಭವಾನನ್ತವದ್ವೀಯತೇ ಕುತಃ |
ಅಸತಃ ಕೀದೃಶಂ ದಾನಂ ಸದೇವಾತಃ ಪ್ರದೀಯತಾಮ್ || ೬೨ ||

ನೀವು ನಾಶವಾಗದ ಧನವುಳ್ಳವರು, ನಾಶವಾಗುವ ಧನವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೊಡುವಿರಿ ?
ಮಿಥ್ಯೆಯಾದ ವಸ್ತುವಿನ ದಾನವೆಂತಹದು ? ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯವಾದದ್ದನ್ನೇ ಕೊಡಿ.

“ಸಹೋವಾಚ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —

ಸಂಸಾರಪುರುಷಾರ್ಥೋಭ್ಯೋ ಯತೋ ನಾವೃತ್ತಿತಾತ್ಮನೇ |
ಮುಕ್ತೈಕಸಾಧನಂ ಜ್ಞಾನಂ ದಾತುಂ ಶಕ್ಯಮಿದಂ ಮಯಾ || ೬೪ ||

ಅಮುಮುಕ್ತುತ್ವಮಾಶಂಕೃ ಭವತ್ಯೈ ತತ್ತದಿತ್ತಮ್ |
ಸಂಸಾರಾಚ್ಛೇದ್ವಿರಕ್ತಾಸಿ ಗೃಹಾಣಾನುತ್ತಮಾಮೃತಮ್ || ೬೫ ||

ಸಂಸಾರದ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಳದ ಅವಿರಕ್ತ ಚಿತ್ತರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರ
ಸಾಧನವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ
ಮೋಕ್ಷದ ಬಯಕೆಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕಿಸಿ ನಿನಗಾಗಿ ಆ ಧನವನ್ನು ಕೊಡಲು ಮೊದಲು
ಇಚ್ಛಿಸಿದೆನು. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಳಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಉತ್ತಮವಾದ (ಮೋಕ್ಷವನ್ನು)
ಅಮೃತವನ್ನು ಕೊಡುವೆನು, ತೆಗೆದುಕೊ.

ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಯದುಚಿತಂ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರತಿಲೋಮಂ ನ ಭಾಷಸೇ |
ಪೂರ್ವವತ್ತ್ವನುಕೂಲಂ ತ್ವಮಿದಾನೀಮಪಿ ಭಾಷಸೇ

|| ೬೬ ||

ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಯಾವುದು ಉಚಿತವಾದ ಮಾತು ಇದೆಯೋ, ಅದನ್ನೇ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿಯೇ ನೀನು ಈಗಲೂ ಮಾತನಾಡುತ್ತೀಯೆ, ಅದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವುದಿಲ್ಲ, (ಅದರಿಂದಲೂ ನೀನು ಅರ್ಹಳಾಗಿದ್ದೀಯೆ).

ಮೋಕ್ಷಂ ಯಾನ್ತಂ ನರಂ ಸರ್ವೇ ಮುಚ್ಛಂತಿ ಸಹಜಾ ಅಪಿ |
ಅತಿಭಕ್ತಿತಯಾ ಮಾಂ ತ್ವಂ ಮೋಕ್ಷೇಽಪಿ ನ ಜಿಹಾಸಸಿ

|| ೬೭ ||

ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಅದರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೋಗುವ ಪುರುಷನನ್ನು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರೂ ಸಹ ಎಲ್ಲರೂ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವರು. ಆದರೆ ಅತ್ಯಂತ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವಳಾದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಮಾತ್ರ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲೂ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಡಲು ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಭಾಗಮಸಹನೀವ ಮದತಿಸ್ನೇಹಕಾರಣಾತ್ |
ಮುಕ್ತಾವನುಯಿಯಾಸಿ ತ್ವಂ ಮದೈಕಾತ್ಮ್ಯಪರೀಪ್ಸಯಾ

|| ೬೮ ||

ಮತ್ತು ಆಸ್ತಿ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಸಹಿಸದಿರುವಂತಿರುವವಳಾಗಿ ನನ್ನ ಮೇಲಿನ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ನೇಹ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲೂ ನನ್ನೊಡನೆ ಏಕಾತ್ಮತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಲು ಬಯಸಿ ನನ್ನನ್ನು ನೀನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಬರುತ್ತಿರುವೆ.

ಅತಿಸ್ನೇಹಾಽಪ್ಯಷ್ಟೋಮಾ ದೇಹಾರ್ಥಂ ಶೂಲಿನಃ ಶ್ರಿತಾ |
ತ್ವಂ ತು ಸರ್ವಾತ್ಮನಾಽಽತ್ಮಾನಂ ಕೃತ್ವಾ ಮಾಮಾಪ್ತುಮಿಚ್ಛಸಿ

|| ೬೯ ||

ಮತ್ತು ನೀನು ದೇವತಾ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಗೃಹಿಣಿಯಾಗಿದ್ದಿ, ಏಕೆಂದರೆ ಪಾರ್ವತಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಆಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳಾಗಿ ಈಶ್ವರನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೇರಿದಳು, ನೀನಾದರೂ ಸರ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನನ್ನ ಆತ್ಮವನ್ನೇ ಸೇರಲು ಬಯಸಿರುವೆ.

ಯತ ಏವಮತಸ್ತುಭ್ಯಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಸಾಧನಮ್ |
ನಿದಿಧ್ಯಾಸಸ್ವ ಚೇತೋಽತೋ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಾಣಸ್ಯ ತನ್ಮಮ

|| ೭೦ ||

ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಳಾಗಿರುವೆಯೋ, ಅದರಿಂದ ನಿನಗೋಸ್ಕರ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳುವೆನು, ಅದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ ನನ್ನ ಮಾತಿನ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಏಕಾಗ್ರವಾಗಿ ಇರಿಸು.

ವಿರಕ್ತನಲ್ಲದವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ —

ಆ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಸ್ಮಾತ್ಸಂಸಾರಾಚ್ಛುಧ್ಧರ್ಥೀನ್ ವಿರಜ್ಯತೇ |
ಯಾವತ್ತಾವನ್ನ ವಿದ್ಯಾಯಾ ಅಧಿಕಾರೀ ಭವೇನ್ನರಃ || ೭೧ ||

ಶುದ್ಧವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಮಾನವನು (ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ) ಬ್ರಹ್ಮನ ಪರ್ಯಂತರವಿರುವ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟರ ಪರ್ಯಂತರ ವಿರಕ್ತನಾಗದೆ ಇರುವನೋ, ಅಷ್ಟರವರೆಗೂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ವೈರಾಗ್ಯಹೇತಾವಪ್ಯಸ್ತಿಸ್ತೋ ಧರ್ಮಾದಿಹೇತುತಃ |
ಯತೋಽತಃ ಕರ್ಮಶುದ್ಧಾತ್ಮಾ ಭವಾದಸ್ಮಾದ್ವಿರಜ್ಯತೇ || ೭೨ ||

ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾದಿಗಳ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಅನುರಕ್ತನಾಗುವನು, ಅದರಿಂದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧವಾದ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳವನೇ ಈ ಸಂಸಾರದಿಂದ ವಿರಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

‘ನವಾ ಅರೇ ಪತ್ಯುಃ ಕಾಮಾಯ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನು ?

ವೈರಾಗ್ಯಹೇತೂನ್ಸಂಸಾರೇ ತಸ್ಮಾದ್ಯತ್ನಾದಿಯಂ ಶ್ರುತಿಃ |
ನ ವಾ ಅರ ಇತಿ ಹ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ವಕ್ತುಂ ಸಮುಪಚಿಕ್ಷಮೇ || ೭೩ ||

‘ನವಾ ಅರೇ ಪತ್ಯುಃ ಕಾಮಾಯ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಚನದಿಂದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಆರಂಭಿಸಿದೆ.

ಸಂಸಾರ ನಿಸಾರವೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ವೈರಾಗ್ಯ ಬರುವುದಾದರೆ ಕರ್ಮಗಳು ಹೇಗೆ ಶುದ್ಧೀಕಾರಕ ವಾಗುವವು ?

ಯಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಪರಾ ಸಕ್ತಿಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ನಿರಾದರಮ್ |
ಕರ್ಮ ಕೃತ್ವಾ ಪರಂ ಯತ್ನಾದನ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಯತೇ ಫಲಮ್ || ೭೪ ||

ಯಾವ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಸಕ್ತಿ (ರಾಗ)ವಿರುವುದೋ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಆದರವನ್ನು ತೋರಿಸದೆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಯತ್ನಪೂರ್ವಕ ಆಚರಿಸಿ ಬೇರೆಯಾದ ಜ್ಞಾನದ ಫಲವನ್ನು ಬಯಸುವನು.

ನಿತ್ಯಾದಿ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿದವರಿಗೂ ವಿವಿಧಿಷೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ

ಕಿಮಿಕ್ಕೋ ರಸಮಾಪೋತಿ ಯತ್ನಾನ್ನಿಷ್ಟೇಡಯನ್ನ ನಾ || ೭೫ ||

ತೀವ್ರದುಃಖೋದ್ಭವೋ ಬುದ್ಧೌ ಸಂಸ್ಕಾರೋ ಯಾವದೇವ ತು |
ತದ್ವಿಪಕ್ಷಃ ಸುಖಂ ತಾವದಲ್ಪಂ ತತ್ಸಂಕ್ಷಯೇ ಕ್ಷಯಃ || ೭೬ ||

ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕಬ್ಬನ್ನು ಹಿಂಡುವ ಮನುಷ್ಯನು ಕಬ್ಬಿನ ರಸವನ್ನು (ಹಾಲನ್ನು) ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲವೇನು ? ಪಡೆದೇ ಪಡೆಯುವನು^೧. ತೀವ್ರ ದುಃಖದಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಹುಟ್ಟುವ ಪರ್ಯಂತರವೂ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸುಖವು ಅಲ್ಪವಾಗಿರುವುದು, ಅದು ನಾಶವಾದರೆ ಇದೂ ನಾಶವಾಗುವುದು (ಅದರಿಂದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅಸಾರತೆ ಬುದ್ಧಿಹುಟ್ಟಿ ವೈರಾಗ್ಯವು ಬರುವುದು).

ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವೂ ಇರುವುದು —

ಶೀತಮಲ್ಪಂ ಸುಖಂ ಗ್ರೀಷ್ಮೇ ತಾಪೋಽಲ್ಪಃ ಶಿಶಿರೇ ಸುಖಮ್ |
ತದೇವ ದುಃಖಕೃದ್ಭೂರಿ ತದ್ಧೇತೋರನವಸ್ಥಿತೇಃ || ೭೭ ||

ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಶೈತ್ಯವು ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಖಕರ, ಹಾಗೆಯೇ ಹಿಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾಪವು ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಖಕರ, ಅದೇ ಶೀತವು ಹೆಚ್ಚಿನ ದುಃಖವನ್ನು ಕೊಡುವುದು, ಅದರ ಕಾರಣಗಳು ನಿಯತವಾಗಿ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ರೀತಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗೊಳ್ಳುವುದು.

ಶಬ್ದೋಽಸ್ತಿ ನ ಪ್ರಿಯಃ ಕಷ್ಟಿದಪ್ರಿಯೋ ವಾ ಸ್ವತಸ್ತಥಾ |
ರಕ್ತದ್ವಿಷ್ಟಮನೋ ಹೇತುಃ ಶಬ್ದಾದ್ಯರ್ಥೇ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯೇ || ೭೮ ||

ಮತ್ತು ಶಬ್ದವು ಸ್ವತಃ ತಾನೇ ಯಾವುದೊಂದೂ ಪ್ರಿಯವಾಗಿಲ್ಲ, ಹಾಗೆಯೇ ಅಪ್ರಿಯ ವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳು ಪ್ರಿಯವಾಗುವುದಕ್ಕೂ ಅಪ್ರಿಯವಾಗುವುದಕ್ಕೂ ರಾಗದಿಂದ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸೇ ಕಾರಣವು.

ವಸ್ತುತಃ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಅನಾತ್ಮವೆಲ್ಲವೂ ಅಪ್ರಿಯವೇ. ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ

ಸ್ವತೋಽಖಿಲೋಽಪ್ರಿಯೋಽನಾತ್ಮಾ ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞೋಹೈಕಹೇತುತಃ |
ಪ್ರತ್ಯಗಾಹ್ಲಾದಕಾರಿತ್ವಾದಪ್ರಿಯೋಽಪಿ ಪ್ರಿಯೋ ಮತಃ || ೭೯ ||

^೧ಹಾಗೆಯೇ ಈಶ್ವರಾರ್ಪಣವೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಮಾಡುವ ಮಾನವನು ಇಹದಲ್ಲೋ ಪರದಲ್ಲೋ ಕರ್ಮದ ಫಲವಾದ ಜ್ಞಾನದ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ವಿರಕ್ತನಾಗಿ ಮುಮುಕ್ಷುವಾಗುವನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅನಾತ್ಮವೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ಒಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ಆಗಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಿಯವೇ, ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಆನಂದ ಸ್ಫೂರ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಿಯವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವುದು.

ಜಾಯಾದಿರಪ್ರಿಯಃ ಸರ್ವಃ ಸ್ವತ ಆದ್ಯನ್ನದುಃಖಕೃತ್ |
ತದ್ವೇತೋರಾತ್ಮನಃ ಪ್ರೀತೇರ್ಜಾಯಾದಿಃ ಪ್ರಿಯ ಉಚ್ಯತೇ || ೮೦ ||

ಹೆಂಡತಿ ಮೊದಲಾದವರು ಪ್ರಿಯವಾದವರಲ್ಲ, ಎಲ್ಲರೂ ತಾನೇ ಮೊದಲು, ಕೊನೆ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ದುಃಖವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವರು, ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯತ್ವವಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಹೆಂಡತಿ ಮೊದಲಾದವು ಪ್ರಿಯವೆಂದು ಹೇಳುವುದಷ್ಟೆ.

ನ ಕಸ್ಯಾಂಚಿದವಸ್ಥಾಯಾಮಾತ್ಮಾ ಲೋಕೇಽಪ್ರಿಯೋ ಮತಃ |
ಪ್ರಿಯೋಽಪ್ರಿಯಶ್ಚ ಜಾಯಾದಿಯರ್ಥಾನಾತ್ಮಾ ಮುಹುರ್ಮುಹುಃ || ೮೧ ||

ಯಾವ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಅಪ್ರಿಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಅನಾತ್ಮವಾದ ಹೆಂಡತಿ ಮೊದಲಾದವರು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಿಯವೂ, ಅಪ್ರಿಯವೂ ಆಗುವುದು.

ಸ್ವತ ಏವಾಪ್ರಿಯೋಽನಾತ್ಮಾ ಹ್ಯಾತ್ಮಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥಸಾಧನಾತ್ |
ಜಾಯಾದಿಃ ಸ್ಯಾಪ್ರಿಯೋ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಬನ್ಧಕ್ಯಾಃ ಕಾಮುಕೋ ಯಥಾ || ೮೨ ||

ಹೇಗೆಂದರೆ- ಅನಾತ್ಮವಾದ ಹೆಂಡತಿ ಮೊದಲಾದವು ತಾನು ಅಪ್ರಿಯವಾದರೂ ಆತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿ (ಸಂತೋಷವನ್ನು) ಉಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ ಗೌಣವಾಗಿ ಪ್ರಿಯವಾಗುವವು, ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಕಾಮುಕನು ಪ್ರಿಯ ಎಂಬುವಂತೆ.

ನಿರ್ಹೈತುಕೀ ಸ್ವತಃ ಪ್ರೀತಿರಾತ್ಮನೈವ ಯತಸ್ವತಃ |
ಭಾಕ್ತಂ ಪ್ರಿಯಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಮುಖ್ಯಂ ಪ್ರಿಯಮುಪಾಶ್ರಯೇತ್ || ೮೩ ||

ಏನೊಂದೂ ನಿಮಿತ್ತವಿಲ್ಲದೆ ಅಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಪ್ರೀತಿಯು ಸ್ವತಃ ಆತ್ಮನಲ್ಲೇ ಇರುವುದು, ಅದರಿಂದ ಗೌಣವಾದ ಪ್ರಿಯವಸ್ತುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಿಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕು.

ಕ್ಷಯಾನ್ತಾ ನಿಚಯಾಃ ಸರ್ವೇ ಪತನಾನ್ತಾಃ ಸಮುಚ್ಚಯಾಃ |
ಸಂಯೋಗಾ ವಿಪ್ರಯೋಗಾನ್ತಾ ಮರಣಾನ್ತಂ ಚ ಜೀವಿತಮ್ || ೮೪ ||

ಎಲ್ಲಾ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಳೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷಯಿಸುವವು, ಎಲ್ಲಾ ಏರಿಕೆಗಳೂ (ಮೇಲಿನ ಪದವಿಗಳಿಗೆ ಏರುವುದೂ ಸಹ) ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವುದಕ್ಕೆ ಇರುವವು. ಎಲ್ಲಾ

ಸಂಬಂಧಗಳೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವವು, ಬದುಕೂ ಸಹ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮರಣದಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯುವುದು- ಎಂದು ವೇದವ್ಯಾಸರ ವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವೇ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ.

ನ ತದಸ್ತಿ ಸುಖಂ ಲೋಕೇ ಯನ್ನ ದುಃಖಕರಂ ಭವೇತ್ |

ತದಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿವಿಚ್ಛೇದಕ್ಷಯೇಷ್ಟಸುಖಕೃದ್ಯತಃ

|| ೮೫ ||

ಮತ್ತು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದುಃಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡದ ಸುಖವೇ ಇಲ್ಲ, ಹೇಗೆಂದರೆ ಸುಖವು ಲಭಿಸದಿರುವಾಗಲೂ ಅಥವಾ ಅದು ತಪ್ಪಿಹೋದಾಗಲೂ, ನಾಶವಾದಾಗಲೂ ದುಃಖವನ್ನೇ ಕೊಡುವುದು. ಅದರಿಂದ ದುಃಖವನ್ನು ಕೊಡದ ಸುಖವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲ.

ಏವಂ ಚೇತ್ಸಾಧನೋದ್ಯೋತಂ ಯಾವತ್ಕಿಂಚಿತ್ಸುಖಂ ಮತಮ್ |

ತನ್ನಿಃಶೇಷಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಸುಖಮಾತ್ಮನಿಕಂ ಶ್ರಯೇತ್

|| ೮೬ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಬರುವ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಸುಖವಿದ್ದರೂ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸುಖವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕು.

ಸಾಂಸಾರಿಕಸುಖಸ್ಯಾಸ್ಯ ದುಃಖತ್ವಾದುಕ್ತಹೇತುತಃ |

ನಿಷ್ಕಷ್ಯಾತಸ್ತತಃ ಪ್ರೀತಿಂ ಪ್ರತೀಚ್ಛೇವ ನಿವೇಶಯೇತ್

|| ೮೭ ||

ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಸುಖವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣದಿಂದ ದುಃಖಕರವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಎಳತಂದು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇಡಬೇಕು ಅಥವಾ ಇರಿಸಬೇಕು.

ಪತಿಜಾಯಾದಿಗಳು ನಿಜವಾದುವುಗಳಲ್ಲ -

ಸೃಜಿ ದಣ್ಣಾದಯೋ ಯದ್ವತ್ಸಗಜ್ಞಾನ್ಯೈಕಹೇತುಕಾಃ |

ಪತಿಜಾಯಾಸುತಾದ್ಯೇವಂ ಪ್ರತ್ಯಗಜ್ಞಾನ್ಯಹೇತುಜಮ್

|| ೮೮ ||

ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ದಂಡಾದಿಗಳು ಹಗ್ಗದ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವವೋ, ಹಾಗೆಯೇ, ನಮ್ಮ ಪತಿ, ಭಾರ್ಯೆ, ಪುತ್ರ ಮುಂತಾದವುಗಳೂ ಸಹ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವವು.

ಸರ್ವಾನರ್ಥನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ ಸರ್ವಾಹ್ಲಾದಾಪ್ತಿರೇವ ಚ |

ಪ್ರತೀಚಿ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಾಚ್ಛೇತ್ರದನ್ಯತ್ಪ್ರಾರ್ಥ್ಯತೇ ಕಥಮ್

|| ೮೯ ||

ಸಕಲ ದುಃಖಗಳ ನಾಶವೂ, ಎಲ್ಲಾ ಆನಂದ ಲಾಭವೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೂಂ
ದರಿಂದಲೇ ಆಗುವುದಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾದುದನ್ನು ಏಕೆ ಬೇಡುತ್ತಾರೆ ?.

ಯಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಹ್ಯಪ್ರಿಯೋಽಪಿ ಪ್ರಿಯಾಯತೇ |
ಪ್ರಿಯೋಽಪ್ಯಪ್ರಿಯತಾಂ ಯಾತಿ ಯಸ್ಯ ಸಂಗತಿಕಾರಣಾತ್

|| ೯೦ ||

ಯಾವುದರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಅಪ್ರಿಯವಾದದ್ದೂ ಪ್ರಿಯವಾದಂತೆ ಆಗು
ವುದೂ, ಯಾವುದರ ಸಂಬಂಧ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಪ್ರಿಯವಾದದ್ದೂ ಅಪ್ರಿಯವಾಗುವುದೂ
ಅಂತಹ ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾವುದನ್ನು ಬೇಡುವುದು ?.

ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅನುಭವವೇ ಪ್ರಮಾಣ —

ದೃಷ್ಟ್ವಾನುಭವತಸ್ತತ್ ಮಾತ್ಮಾನಾತ್ಮಪದಾರ್ಥಯೋಃ |
ಉಪಾದಿತ್ವಾ ಜಿಹಾಸಾ ಚ ತತ್ಕೃತ್ಯವಾನುಪಾಲ್ಯತಾಮ್

|| ೯೧ ||

ಅದರಿಂದ ಅನುಭವದಿಂದಲೇ ಆತ್ಮ-ಅನಾತ್ಮ ಪದಾರ್ಥಗಳ ತತ್ವವನ್ನು ಕಂಡು,
ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೂ ಬಿಡುವುದಕ್ಕೂ ಅಪೇಕ್ಷೆಯು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅವುಗಳ ತತ್ವ
ನಿರ್ಣಯದಿಂದಲೇ ಈ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೆಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕಾದದ್ದು.

ನಾನಾಪ್ರಾಕಾರ ಆಸಜ್ಞೋ ವಿಷಕ್ತೋ ಯೋಽಸ್ಯ ಬಾಹ್ಯತಃ |
ಯಥೋಕ್ತಕಾರಣಾತ್ಸರ್ವಂ ಪ್ರತೀಚ್ಛೇವ ನಿವೇಶಯೇತ್

|| ೯೨ ||

ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಬಗೆಯಾಗಿ ಆಸಕ್ತಿ (ಪ್ರೀತಿ) ಯಾವುದು
ಇರುವುದೋ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲೇ ಇರಿಸಬೇಕು.

ನರಕಾದಿವ ನಿರ್ವಿಣ್ಣೋ ಯಾವನ್ನಾಽಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನರಃ |
ನ ತಾವದಧಿಕಾರೋಽಸ್ತಿ ಕೈವಲ್ಯಜ್ಞಾನವತ್ಮನಿ

|| ೯೩ ||

ಎಷ್ಟರ ಪರ್ಯಂತರ ಮಾನವನು ನರಕವನ್ನು ನೋಡಿ ಬೇಸರಪಡುವಂತೆ
ಬ್ರಹ್ಮಜಿನ್ನವಾದ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಬೇಸರಪಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ವಿರಕ್ತನಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ,
ಅದುವರೆಗೂ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸರ್ವಾಸಂಜ್ಞನಿರ್ಮುಕ್ತೋ ಮೋಕ್ಷಮಾತ್ರಪ್ರಯೋಜನಃ |
ಅತೋಽಧಿಕ್ರಿಯತೇ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತೌ ನ ರಾಗವಾನ್

|| ೯೪ ||

ಅದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ರಾಗದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾದವನೂ (ವಿರಕ್ತ ನಾದವನೂ) ಮೋಕ್ಷವೊಂದೇ ಪ್ರಯೋಜನವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೂ ಆಗಿರುವ ನರನು ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗುವನು.

ಆತ್ಮಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧೇಃ ಸ್ಯಾತ್ಮತ್ವೈವಾತ್ಮಾನುಭೂತಿತಃ |

ಇತಿ ಪ್ರಮೇಯನಿದೇಶೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ ಇತಿ ತತ್ತ್ವಮಾ

|| ೯೫ ||

“ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವೆಂದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೇ ಆಗುವುದು, ಅದರಲ್ಲೇ ತನ್ನ ಅನುಭವವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೇ ಅದು. ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿದೇಶಿಸಿದೆ, ‘ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದರ ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನ (ಅನುಭವ)ವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ವಿಧಿವಾದಿಯ ಮತ —

ಆತ್ಮಬುದ್ಧಿರಿಯಂ ತಾವತ್ಸರ್ವೇಷಾಂ ಜಾಯತೇ ಸ್ವತಃ |

ಅಪ್ರಾಪ್ತಾ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತಿ ಸೈವಾತೋ ಧೀರ್ವಿಧೀಯತೇ

|| ೯೬ ||

ಲೋಕಸಿದ್ಧ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಾನಾಗಿಯೇ ಆಗುವುದು, ಅದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾತವಾದ ‘ಸರ್ವಮಾತ್ಮಾ’ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನೇ ಎಂಬುವ ಜ್ಞಾನವು ಇದರಿಂದ ವಿಧಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯ ಮಾತು

ದ್ರಷ್ಟದ್ರಷ್ಟವ್ಯಯೋರ್ಭೇದೇ ಸತ್ಯೇವಂ ಧೀರ್ವಿಧೀಯತೇ |

ನಿಯೋಜ್ಯವಿಷಯಾರ್ಭೇದೇ ಘಟತೇ ನ ವಿಧೀಯತಃ

|| ೯೭ ||

ದ್ರಷ್ಟ-ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ=ಸಾಕ್ಷಿ-ಸಾಕ್ಷ್ಯ ಇವುಗಳಿಗೆ ಭೇದವು ಇದ್ದರೇನೆಯೇ ಈ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಧಿಸಬಹುದು. ನಿಯೋಜ್ಯ (ನಿಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವ ಪುರುಷ) ಮತ್ತು ವಿಷಯಗಳೊಡನೆ ದ್ರಷ್ಟವಿಗೆ (ಸಾಕ್ಷಿ ಚೇತನಕ್ಕೇ) ಅಭೇದವೇ ಆದರೆ ವಿಧಿಯು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವು ತಿಳಿದರೆ ಭೇದವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಶ್ರುತಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಉತ್ತರೋತ್ತರಭೂಯಾಂಸಿ ನಾಮಾದೀನಿ ಯಥಾಕ್ರಮಮ್ |

ಉಪನ್ಯಸ್ಯಾತ್ಮಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಂ ತತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಬ್ರವೀಚ್ಛತಿಃ

|| ೯೮ ||

ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಸ್ತುಗಳೆಂದು ನಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬೋಧಿಸಿ ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಆತ್ಮನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವೆಂಬುವ ಅವುಗಳ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು.

ಭೂಮೃತ್ಯು ಲಕ್ಷಣಂ ಚಕ್ರೇ ಯತ್ರ ನಾನ್ಯದಿತಿ ಸ್ವಯಮ್ |

ಅಥ ಯತ್ರೇತಿ ಚಾಲ್ಪಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಾನ್ತಸ್ಯ ಚ ಲಕ್ಷಣಮ್

|| ೯೯ ||

ದೊಡ್ಡ ವಸ್ತುವಿನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು “ಯತ್ರನಾನ್ಯತ್ ಪಶ್ಯತಿ ನಾನ್ಯಚ್ಛೇತೋತಿ ನಾನ್ಯ ದ್ವಿಜಾನಾತಿ ಸಭೂಮಾ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ, ಹಾಗೂ ಅನಂತರವೆ “ಅಥ ಯತ್ರಾನ್ಯತ್ ಪಶ್ಯತಿ ಅನ್ಯಚ್ಛೇತೋತಿ ಅನ್ಯದ್ವಿಜಾನಾತಿ ತದಲ್ಪಮ್” ಎಂದು ಸಣ್ಣ ವಸ್ತುವಿನ ನಾಮದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಪ್ರಾಣ ಪರ್ಯಂತರವಿರುವ ವಸ್ತುವಿನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವೂ ಇದೆ,

ಅಥಾತ ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇನ ಹೃಹಮೇವೇತಿ ನಿಶ್ಚಿತೇಃ |

ನಿಷಿದ್ಧಾನ್ಯಾತ್ಮರೂಪಂ ಯತ್ತತೋಽಹಂಕಾರನಿಹ್ನುತಿಃ

|| ೧೦೦ ||

ಆತ್ಮೈವೇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇನ ಪೂರ್ಣಬ್ರಹ್ಮಾವಬೋಧಿನಾ |

ನಾನಿದ್ವಸ್ತಂ ತಮೋಽತೋಽಸ್ತಿ ನ ಚ ಜ್ಞಾನಮನುತ್ಥಿತಮ್

|| ೧೦೧ ||

ನಾನಿವೃತ್ತಸ್ತಥಾಽನರ್ಥೋ ನಾನವಾಪ್ತಂ ಸುಖಂ ತಥಾ |

ಕಾರ್ಯಚ್ಛೇಯಸಮಾಪ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮೈಬೋಧತಃ

|| ೧೦೨ ||

“ಅಥಾತೋಽಹಂಕಾರಾದೇಶಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದು ತಾನೇ ಎಂದು ಅಹಂಕಾರ ಮಾತ್ರವೆ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನಾತ್ಮರೂಪವು ಯಾವುದುಂಟೋ ಅದನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿ “ಅಥಾತ ಆತ್ಮಾದೇಶಃ” “ಆತ್ಮೈವಾಧಸ್ತಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿರುವುದು, ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ನಾಶವಾಗದಿರುವ ಅಜ್ಞಾನವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಹುಟ್ಟಿರುವ ಜ್ಞಾನವೂ ಇಲ್ಲ, ನಾಶವಾಗದಿರುವ ಅನರ್ಥವೂ ಇಲ್ಲ, ಪಡೆಯದಿರುವ ಆನಂದವೇ ಇಲ್ಲ, ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ನಿಜಸ್ವರೂಪ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕರ್ತವ್ಯವೂ, ತಿಳಿಯಬೇಕಾದದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಮುಗಿದಿರುವುದು, ಸಮಸ್ತ ಪುರುಷಾರ್ಥವೂ ಲಭಿಸಿಯೇ ಇರುವುದು.

ಛಂದೋಗೃಹದಲ್ಲಿ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳು ಬಂದಿವೆ-(ಛಾಂ, ಅ.೭ - ೨೫ ಖಂಡ) “ಸ ಏವಾಧಸ್ತಾತ್ ಸ ಉಪರಿಷ್ಠಾತ್ ಸ ಪಶ್ಚಾತ್ ಅಥಾತೋಽಹಂಕಾರಾದೇಶ ಏವ ಅಹಮೇವಾಧಸ್ತಾತ್ ಅಹಮುಪರಿಷ್ಠಾತ್ ಅಹಂ ಪಶ್ಚಾತ್ ಅಹಂ ಪುರಸ್ತಾತ್ ಅಹಂ ದಕ್ಷಿಣತೋಽಹಮುತ್ತರತೋಽಹಮೇವೇದಃ ಸರ್ವಮಿತಿ” “ಅಥಾತ ಆತ್ಮಾದೇಶ ಏವ ಆತ್ಮೈವಾಧಸ್ತಾತ್ ಆತ್ಮೋಪರಿಷ್ಠಾತ್ ಆತ್ಮಾ ಪಶ್ಚಾತ್ ಆತ್ಮಾಪುರಸ್ತಾತ್ ಆತ್ಮಾ ದಕ್ಷಿಣತಃ ಆತ್ಮೋತ್ತರತಃ ಆತ್ಮೈವೇದಂ ಸರ್ವಮಿತಿ”

ಸರ್ವಾಸೂಪನಿಷತ್ಸ್ವೇವಂ ಪ್ರಮಾತ್ರಾದೇರನಾತ್ಮನಃ |
ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞಾತ್ಮೈಕಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಂ ಶ್ರುಯತೇ ಸೋಪಪತ್ತಿಕಮ್ || ೧೦೩ ||

ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರಮಾತ್ಮ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲಾ ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುಗಳ ನಿಜ ತತ್ವವು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವೊಂದೇ ಎಂದು ಯುಕ್ತಿ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಇಹಾಪಿ ನೇತಿ ವಾಕ್ಯೇನ ಪ್ರತೀಚೋಽತತ್ತ್ವ ಭಾವಕಮ್ |
ವ್ಯುತ್ಥಾಪಿತಮನೂದ್ಯಾಽಹ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತಿ ನಃ ಶ್ರುತಿಃ || ೧೦೪ ||

ಇಲ್ಲಿಯೂ 'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಂದ ಅದರ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅನಾತ್ಮವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮೂಲಕ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸಿದ್ದನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿಯೆ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಆತ್ಮವೆಂದು ನಮಗೆ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿರುವುದು.

“ಸರ್ವಮಾತ್ಮಾ” ಎಂಬುದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನೆಂದರೆ —

ಭಾವಾಭಾವಾತ್ಮನಾ ಸ್ಥಾನಂ ನ ನಿಷೇಧ್ಯಸ್ಯ ವಸ್ತುನಃ |
ಯತೋಽತಃ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೈವ ಪ್ರಾಬ್ರವೀಚ್ಛುತಿರಜ್ಞಸಾ || ೧೦೫ ||

ಭಾವ ಮತ್ತು ಅಭಾವ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಡುವ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸ್ಥಿತಿಯಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮವೇ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ವರಸವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು.

ನಾವ್ಯುತ್ಥಿತಮನಾಃ ಕಷ್ಟಿತ್ತತೀಚೋಽನ್ಯತ್ತಪಶ್ಯತಿ |
ವ್ಯುತ್ಥಿತಾತ್ಮಾಽಪಿ ಜಾಽಽನ್ಯತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯನ್ನೇವಾನ್ಯದೀಕ್ಷತೇ || ೧೦೬ ||

ಮತ್ತ^೧ ಮನಸ್ಸು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳದೆಯಿರುವವನು (ಅಂದರೆ ಅಹಂ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರಿಯದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು) ಯಾರೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದು ತೋರುವವನೂ ಆತ್ಮನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವಾಗಲೂ ಬೇರೆಯೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವನು. ಅದರಿಂದ ಯಾರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಜ್ಞಾನ ವಿಧಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು?

^೧ ಇಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಅಹಂಕಾರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಆವಾಗ ಮನಸ್ಸು ಏಳುವುದಿಲ್ಲ- ವಂದರ್ಥ. ಈ ರೀತಿ ಇರುವ ಸುಪ್ತ ಚಿತ್ತನಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಚೇತನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಏನೂ ಆವಾಗ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಹಂ ಎಂಬ ಅಧ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಎರಡನೇ ವಸ್ತು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ, ಅಹಂ ಎಂದು ತೋರುವ ಜಾಗರ ಸ್ವಪ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮನು ಮಿಶ್ರವಾಗಿ ಅಹಂ ಎಂದು ತೋರಿದರೂ ಎರಡನೇ ಶರೀರಾದಿಗಳು ಕಾಣುವವು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಲೌಕಿಕವಾದ ಆತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಈ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ವ್ಯರ್ಥವೇ ಆಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ ಎಂಬ ತವ್ಯಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ತೋರುವ ವಿಧಿಯು ದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಯತ್ರ ಕರ್ತುಃ ಸ್ವಾತ್ಮತಃ ಕರ್ತಾ ನಿಯುಜ್ಯತೇ |

^೨ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾ ಮಾತ್ಮಾನಾತ್ಮವಿವೇಚನೇ

|| ೧೦೭ ||

ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃವಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರುವದೋ ಅದರಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃವನ್ನು ನಿಯೋಗಿಸುವುದುಂಟು. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಗಳಿಂದ ಆತ್ಮ, ಅನಾತ್ಮಗಳ ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯು ಇರುವುದು.

ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಅದರ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವಾಗುವಾಗ ವಿಧಿ ಏತಕ್ಕೆ ? ಎಂದರೆ —

ವಚೋರ್ಥಪ್ರತಿಬೋಧಸ್ಯ ಪದಾರ್ಥಾಜ್ಞಾನಮೇವ ತು |

ಯತೋಽನ್ತರಾಯಸ್ತದ್ಧಾನೌ ತೇನ ತತ್ರ ನಿಯುಜ್ಯತೇ

|| ೧೦೮ ||

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪದಾರ್ಥ ಅಜ್ಞಾನವೇ ವಿಘ್ನ=ಪ್ರತಿಬಂಧಕವು. ಅದರಿಂದ ಅದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಆ ಪದಾರ್ಥ ವಿವೇಚನೆಯಲ್ಲಿ ಆ ವಿಧಿಯಿಂದ ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಡುವನು.

ಏವಂ ಜ್ಞಾತಪದಾರ್ಥಃ ಸನ್ಯಥಾ ಪೂರ್ವಮವಾದಿಷಮ್ |

ಬ್ರಹ್ಮ ವಾ ಇದಮಿತ್ಯತ್ರ ನ್ಯಾಯೇನೈಕಾತ್ಮ್ಯಾಯಾನಾ

|| ೧೦೯ ||

ನಿರನ್ತರಾಯೋ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಂ ವಾಕ್ಯಾದೇವಾವಗಚ್ಛತಿ |

ಅವ್ಯಾವೃತ್ತಾನನುಗತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವ ಸಮೀಕ್ಷಣಾತ್

|| ೧೧೦ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಏಕಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ನ್ಯಾಯದಿಂದ 'ಬ್ರಹ್ಮವಾ ಇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್' ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಯಾವ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದೆ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯುವನು. ಹೇಗೆಂದರೆ:- ವಿಶೇಷರೂಪವಾಗಿಯೂ ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ತತ್ವವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿಯುವ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಯುವನು.

ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಸಂಮತಿಯೂ ಇದೆ —

ನಿತ್ಯಮುಕ್ತತ್ವವಿಜ್ಞಾನಂ ^೧ವಾಕ್ಯಾದೇವಾಜ್ಞಾನಾ ಭವೇತ್ |

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಚ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ತಿಪೂರ್ವಕಮ್

|| ೧೧೧ ||

ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಪದಾರ್ಥಃ ಸ್ಮರ್ಯತೇ ಧ್ರುವಮ್ |

ಏವಂ ನಿರ್ದುಃಖಮಾತ್ಮಾನಮಕ್ರಿಯಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ

|| ೧೧೨ ||

^೨ಅನ್ವಯ

^೧'ವಾಕ್ಯಾದ್ವವತಿ ನಾನ್ಯತಃ' ಎಂದು ಉಪದೇಶ ಸಾಹಸ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಠವಿದೆ.

(ಹೀಗೆಂದು ಭಗವತ್ಪಾದರು ಉಪದೇಶ ಸಾಹಸ್ರಿ ತತ್ವಮುನಿ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ)

ಅರ್ಥ:- ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಸ್ವರಸವಾಗಿ ತಾನು ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನೆಂಬ ಜ್ಞಾನವಾಗುವುದು, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವು ಪದಾರ್ಥ ಸ್ಮರಣೆಯ ಮೂಲಕವಾಗುವುದು, ಹೇಗೆ ? ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕಗಳಿಂದ ಪದಾರ್ಥದ-ಸ್ಮರಣೆಯು ಆಗುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ದುಃಖವೇನು ಇಲ್ಲ. ಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯನಾದ ಶುದ್ಧಾತ್ಮನನ್ನು ಪಡೆಯುವನು.

ಬೃ - ಅ ೨, ಬ್ರಾ ೪. ವಾರ್ತಿಕ ೧-೧೧೨ ಕೊನೆ.

ಬೃ - ಅ ೨, ಬ್ರಾ ೪ - ವಾರ್ತಿಕ ೧೧೩ ರಿಂದ ೨೬೨ ವರೆಗೆ (ಪುಸ್ತಕ ೮)

ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞೋಹೋದ್ಧವಾನಾತ್ಮಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ತಮೋನ್ವಯಾತ್ |

ಆತ್ಮಾಽಽತ್ಮಾನಂ ಪುರಾಽಜ್ಞಾಸೀದ್ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಜನ್ಮನಃ

|| ೧೧೩ ||

ಆತ್ಮನು ತನಗೆ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಅಜ್ಞಾನವು ತನ್ನಲ್ಲಿದ್ದದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ (ಅಹಂಕಾರಾದಿ) ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುಗಳ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ದಿಂದಲೇ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದನು.

ಅನಾತ್ಮನೋಽತ ಆತ್ಮಾನಮನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕತಃ |

ನಿಷ್ಕಪ್ಪಾಽಽತ್ಮನೃಥಾಽಽತ್ಮಾನಂ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತಿ ಪಶ್ಯತಿ

|| ೧೧೪ ||

ಅನಂತರ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕಗಳ ಮೂಲಕ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಆತ್ಮನನ್ನು ಎಲ್ಲ ಆತ್ಮವೆಂದು ಕಾಣುವನು.

೧ ಅಜ್ಞಾತಜ್ಞಾಪನಂ ಚಾತೋ ವಿಧಿರತ್ತಾಭಿಧೀಯತೇ |

೨ ಅಪ್ರವೃತ್ತಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚ ನ್ಯಾಯಾಭಾವಾನ್ ಯುಜ್ಯತೇ

|| ೧೧೫ ||

ಈ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಅಜ್ಞಾತಜ್ಞಾಪನವೆಂಬ ವಿಧಿಯೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು, ಆದರೆ ನ್ಯಾಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರವೃತ್ತ ಪ್ರವರ್ತನೆಯೆಂಬುವ ವಿಧಿಯು ಮಾತ್ರ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

೧ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕಗಳ ಮೂಲಕ ತತ್ವಂ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ಆಗುವ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯಿದೆ, ಆದರೆ ತಿಳಿಯದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದೆಂಬುವ ವಿಧಿಯೇ ಹೊರತು ಅಪ್ರವೃತ್ತ ಪ್ರವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ.

೨ ಮೊದಲು ತಾನು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗದವನನ್ನು ತೊಡಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದೇ ಅಪ್ರವೃತ್ತ ಪ್ರವರ್ತನೆ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಇದು ಇಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ.

ಹೇಗೆ ? ನ್ಯಾಯವಿಲ್ಲವೆಂದರೆ —

ನಿತ್ಯಂ ನ ಭವನಂ ಯಸ್ಯ ಯಸ್ಯ ವಾ ನಿತ್ಯಭೂತತಾ ।
ನ ತಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಮಾಣತ್ವಂ ಖಪುಪ್ಪಾಕಾಶಯೋರಿವ

॥ ೧೧೬ ॥

ಯಾವುದಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯವೂ, ಉತ್ಪತ್ತಿಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಮತ್ತು ಯಾವುದಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯ ಸಿದ್ಧತೆಯೇ ಇರುವುದೋ ಅದಕ್ಕೆ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಬುದೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾ:- ಆಕಾಶ ಕುಸುಮಕ್ಕೂ ಆಕಾಶಕ್ಕೂ ಹೇಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ.

ಹಾಗದರೆ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧವಸ್ತುವೆಂದರೇನು ?

ಉತ್ಪತ್ತಾದಿ ಸ್ವತೋ ಯಸ್ಯ ಯಸ್ಯ ಚಾತ್ಯನ್ತಮೇವ ನ ।
ಕ್ರಿಯಾನಪೇಕ್ಷಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧಂ ತದುಚ್ಯತೇ

॥ ೧೧೭ ॥

ಸ್ವತಃ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದವು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವತಃ ಅಥವಾ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದಲಾಗಲಿ ಯಾವ ಬಗೆಯಲ್ಲೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅದು ಕ್ರಿಯೆಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧವಸ್ತುವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಉತ್ಪತ್ತಾದೌ ತು ಯಚ್ಚಕ್ಷಂ ಹೇತುಮಾತ್ರಮಪೇಕ್ಷತೇ ।
ಸಾಫಲ್ಯಂ ಕರ್ಮಣಸ್ತತ್ರ ತದಭಿವ್ಯಕ್ತಿಕ್ಕೃದ್ಧಿ ತತ್

॥ ೧೧೮ ॥

^೨ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಶಕ್ತವಾಗಿದ್ದು, ನಿಮಿತ್ತವೊಂದನ್ನೇ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದೋ, ಅದರಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸಫಲತೆಯು ಬರುವುದು, ಅಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವು ಅದನ್ನು ಹೊರಪಡಿಸುವುದಷ್ಟೆ.

ಕಾರ್ಯಂ ಕಾರಣತನ್ತ್ರಂ ಸ್ಯಾತ್ತತಸ್ತಸ್ಯಾತ್ಮಲಾಭತಃ ।
ಅನ್ಯಕಾರ್ಯಮಕಾರ್ಯಂ ಚ ನಾನ್ಯತ್ಕಾರಣಮೀಕ್ಷ್ಯತೇ

॥ ೧೧೯ ॥

ಕಾರ್ಯವೆಂಬುದು ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದು, ಏಕೆಂದರೆ ? ಅದರಿಂದಲೇ ಆ ಕಾರ್ಯದ ಸ್ವರೂಪವು ಲಭಿಸುವುದು, ಅದರಿಂದ, ಇನ್ನೊಂದರ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರಲು ಅಥವಾ ಕಾರ್ಯವೇ ಅಲ್ಲದಿರಲಿ ಅದು ಬೇರೆ ಕಾರಣವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

^೨ಉದಾ:- ಬೀಜವು ಅಂಕುರಾದಿ ರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವುದು, ಅದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಕೃಷಿ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿದೆ. ಕೃಷಿ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮವು ನಡೆದಲ್ಲಿ ಬೀಜವು ಅಂಕುರಾದಿ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೊರಪಡುವಂತೆ ಕೃಷಿ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮವೇ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಅಂತಹ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯುಂಟೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸರ್ವಮಾತೃತಿ ಯಾ ಬುದ್ಧಿಃ ಸಾ ಪ್ರಮೇಯಬಲಾದ್ಭವೇತ್ |

ಪ್ರಮಾತೃತನ್ತ್ರಾ ಸಾ ಚೇತ್ಸಾತ್ವಪ್ರಾ ಲೋಕಾಗ್ನಿಬುದ್ಧಿವತ್

|| ೧೨೦ ||

ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮವೇ' ಎಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯು ಯಾವುದುಂಟೋ, ಅದು ಪ್ರಮೇಯದ (ವಿಷಯದ) ಬಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದು. ಪ್ರಮಾತೃ (ಪುರುಷ) ನಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿ ಇರುವುದಾದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಇಡುವಂತೆ ಅದು ಪ್ರಮೇಯಾಗದು.

ಅತೋಽಪುರುಷತನ್ತ್ರಾನ್ಯಾಽತ್ಮಜ್ಞಾನೇ ವಿಧಿರ್ಭವೇತ್ |

ಅನ್ವಯಾದಿಕ್ರಿಯಾ ತ್ವಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ವಿಧೀಯತೇ

|| ೧೨೧ ||

ಅದರಿಂದ ಪುರುಷಾಧೀನವಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಅನ್ವಯ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಾಪಾರವಾದರೂ ಹೇಗೆಂದರೆ ಇದು ಅದರ ಅಧೀನವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಧಿಸಲ್ಪಡುವದು.

ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ —

ಶ್ರವಣಂ ಮನನಂ ತದ್ವತ್ಪಥಾ ಶಮದಮಾದಿ ಯತ್ |

ಪುಮಾಞ್ಭಕ್ಷೋತಿ ತತ್ಕರ್ತುಂ ತಸ್ಯಾದೇತದ್ವಿಧೀಯತೇ

|| ೧೨೨ ||

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರವಣ, ಮನನ. ಅದರಂತೆ ಮತ್ತು ಶಮ, ದಮ ಮೊದಲಾದುದು ಯಾವುದು ಸಾಧನವಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಪುರುಷನು ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದು.

ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಿ

ವಿಶಿಷ್ಟೇಹಾನುಭೂತಿಶ್ಚ ಸರ್ವಮಾನಫಲಂ ಯತಃ |

ಫಲಂ ಚ ನ ವಿಧೇಯಂ ಸ್ಯಾದತೋ ನೇದಂ ವಿಧೀಯತೇ

|| ೧೨೩ ||

ಇಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಫಲವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅನುಭವವು (ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಾನುಭವವು) ಇರುವುದು. ಈ ಫಲವು ವಿಧಿಗೆ ವಿಷಯವಲ್ಲ ಅದರಿಂದ ಇದನ್ನು (ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು) ವಿಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತೊಂದು ಯುಕ್ತಿ.

ಪ್ರಮಾಣಮಪ್ರಮಾಣಂ ಚ ಪ್ರಮಾಭಾಸಂ ಚ ಯದ್ಭವೇತ್ |

ಚೈತನ್ಯಾಕಾರಮೇವೈತತ್ಪ್ರಥತೇ ಸರ್ವಮೇವ ತತ್

|| ೧೨೪ ||

ಪ್ರಮಾಣ, ಮತ್ತು ಅಪ್ರಮಾಣ, ಪ್ರಮಾಭಾಸ (ಭ್ರಮೆ) ಇದೂ ಸಹ ಚೈತನ್ಯದಾಕಾರವುಳ್ಳದ್ದೇ, ಏಕೆಂದರೆ ? ಅವೆಲ್ಲವೂ ತೋರುತ್ತವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಚೈತನ್ಯಾಕಾರವುಳ್ಳದ್ದು.

ಬೇರೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯೂ ಇದೆ.

ನಾನಾಕಾರಾನುಪಾದತ್ತೇ ಚೈತನ್ಯಾಕಾರಮೇವ ಸತ್ |

ಪ್ರತೀಚ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರ್ಯೇಕಂ ತದನ್ಯೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಃ

|| ೧೨೫ ||

ಸದ್ವಸ್ತುವು ಚೈತನ್ಯಾಕಾರವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಅನೇಕ ಆಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವುದು, ಆದರೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ, ಒಂದು ರೂಪವು (ಚೈತನ್ಯ ಸ್ವರೂಪವು) ಎಂದಿಗೂ ತಪ್ಪದೆ ಇರುವುದು, ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ (ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳೂ) ವ್ಯಭಿಚಾರಿಗಳು ಅಂದರೆ ತಪ್ಪಿಹೋಗುವವು.

^೧ಮಾತ್ರಾದಿವ್ಯಭಿಚಾರೇಽಪಿ ಸಂವಿದವ್ಯಭಿಚಾರಿಣೀ |

^೨ಮಿಥಃ ಕೃತ್ನೇಽಪಿ ಜಗತಿ ತದನ್ಯದ್ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ತು

|| ೧೨೬ ||

ಪ್ರಮಾತ್ರ ಮುಂತಾದವು ಹುಸಿಯಾದರೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದರೂ ಸಂವಿತ್ ಎಂಬುವ ಅನುಭವವು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು, ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೂ ಸಂವಿತ್‌ನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾದದ್ದು ವ್ಯಭಿಚರಿತವೇ ಅಂದರೆ ಹುಸಿಯಾದುದೇ.

^೩ಉತ್ಪನ್ನಮಪಿ ಸಜ್ಜಾನ್ತಂ ಪ್ರಮಾತ್ರತ್ವಾದ್ಯುಪಗ್ರಹಾತ್ |

^೪ತದನುತ್ಪನ್ನವದ್ಭಾತಿ ತದ್ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇಃ ಪುರಾ ನೃಣಾಮ್

|| ೧೨೭ ||

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಉತ್ಪನ್ನವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅಂದರೆ ಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಮಾತ್ರತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅದರ ಜ್ಞಾನವು ಆಗುವ ಮುಂಚೆ ಮಾನವರಿಗೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗದಿರುವಂತೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲದಂತೆಯೇ ತೋರುವುದು.

^೧ಪ್ರಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣ, ಪ್ರಮೇಯ ಈ ಭೇದಗಳು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸುಷುಪ್ತಿ, ಮೂರ್ಛ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಭವವು ನಿತ್ಯ ಚೈತನ್ಯಾನುಭವವು ತಪ್ಪದೇ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು.

^೨ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಘಟಪಟಾದಿ ವಸ್ತುಗಳೂ ಬಂದಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ಬಂದು ತೋರಿದರೆ ಅದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ, ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪರಸ್ಪರ ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗುವವು; ಆದರೆ ನಿತ್ಯ ಚೈತನ್ಯಾನುಭವವು ಸದಾ ಇರುವುದು.

^೩ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮಾದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾದದ್ದಂದರ್ಥ ಯಥಾಶ್ರುತವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದೆಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ, ಹಾಗೆಯೇ ಅನುತ್ಪನ್ನವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಲ್ಲದೆ ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವ ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರವಣ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಫಲವೇನು ? ಎಂದರೆ —

ವೃತ್ತಾದ್ಯತೇ ಯದಾ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭೋಕ್ತೃನ್ಯಾಯವರ್ತನಾ |

ಉತ್ಪನ್ನಮೇವ ವಿಜ್ಞಾನಂ ತದಾ ಪ್ರಾಗಪಿ ಮನ್ಯತೇ

|| ೧೨೮ ||

ಯಾವಾಗ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಲ್ಪಡುವುದೋ, ಆವಾಗಲೇ ಈ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು (ಅಂದರೆ ನಿತ್ಯಚೈತನ್ಯವನ್ನು) ಮೊದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತೆಂದೇ ಸಾಧಕನು ತಿಳಿಯುವನು.

ಸ್ವಸಾಕ್ಷಿಕೃತ್ ಸರ್ವಸ್ಯ ನ ವೇದ್ವೀತ್ಯಪಿ ಯಾ ಮತಿಃ |

ಕಿಮು ವೇದ್ವೀತಿ ಬುದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾಚ್ಚಿದತೋಽವ್ಯಭಿಚಾರಿಣೀ

|| ೧೨೯ ||

‘ನಾನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ’ವೆಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯೂ ಸಹ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತನ್ನ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು, ಹೀಗಿರಲು ‘ನಾನು ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ’ಎಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯು ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಕವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದೇನಿದೆ ? ಅದರಿಂದಲೂ ಚೈತನ್ಯವೂ ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿ ಅಂದರೆ ಸದಾ ತಪ್ಪದೆ ಇರುವುದು.

ವಾದಿ ಹೇಳುವಂತೆ ‘ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ’ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ಮೇಲೆ ಶಬ್ದದಿಂದ ತೋರುವ ಅರ್ಥ —

ಆತ್ಮೇತಿ ಮೇಯನಿದೇಶೋ ವೈಶಬ್ದಸ್ತತ್ಪ್ರತಾಪಿಹ |

ಪ್ರಮಾತೃಕ್ರಿಯಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿದ್ರಷ್ಟವ್ಯ ಇತಿ ಭಣ್ಯತೇ

|| ೧೩೦ ||

ಶಬ್ದಾನುರೋಧತಸ್ತಾವದೇದ್ಯಗತ್ಸೋಪಜಾಯತೇ |

ಶ್ರುತೇರನುಭವಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಾವಸ್ತು ನ ವೇತಿ ವಾ

|| ೧೩೧ ||

ವಿಚಾರ್ಯಮಾಣೋಽನುಭವೋ ರೂಪ್ಯಶುಕ್ತ್ಯನುಭೂತಿವತ್ |

ಪ್ರಮಾಣಮಪ್ರಮಾಣಂ ವಾ ಮೇಯಸಂಗತ್ಯಸಂಗತೇಃ

|| ೧೩೨ ||

‘ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿದೇಶಿಸಿದೆ. ‘ವೈ’ ಶಬ್ದವು ಅದರ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು, ‘ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ’ ಎಂಬುದರಿಂದ^೪ ತಿಳಿಯುವಾತನ ವ್ಯಾಪಾರದ ವ್ಯಾಪನೆಯು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಈ ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವದರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಅನುಭವವು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ನೇರ

^೪ ‘ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ’ ಎಂಬುದು ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತವ್ಯಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು ಆಗಿದೆ. ಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಪಾಣಿನಿ ಹೇಳುವಂತೆ ‘ಕರ್ತುರೀಷ್ಟಿತ ತಮಂಕರ್ಮ’ ಅಂದರೆ ಆಯಾಯ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುವನಿಗೆ ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕು, ಅದು ಕರ್ಮವೆನಿಸುವುದು, ಉದಾ:- ‘ದೇವದತ್ತಃಕಟಂ ಕರೋತಿ’

ಹುಟ್ಟುವುದು, ಈ ಮೇಲೆಲೆ ತೋರುವ ಆ ಪಾತಾರ್ಥದ ನಿರಾಕರಣೆ — ಆದರೆ ವಸ್ತು ಇರುವಂತೆಯೇ ಈ ಅನುಭವವು ಆಗುವುದೋ, ಇಲ್ಲವೋ ? ತಿಳಿಯದು, ಈ ಅನುಭವವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿ ಮುಕ್ತಿನ ಚಿಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಅನುಭವವಾಗುವಂತೆ ಇದು ಅಸತ್ಯವಾಗಿದೆ. ವಾದಿಗೆ ಸಂಮತವಾದ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ ? ಇದು ಪ್ರಮಾಣವೇ ? ಅಥವಾ ಅಪ್ರಮಾಣವೇ ? ಪ್ರಮೇಯ ಸಂಬಂಧವಿರುವದರಿಂದಲೂ, ಅದರ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವದರಿಂದಲೂ ಈ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯುಂಟಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಮಾತ್ರಮೇಯಭೇದೋಽತ್ರ ನ ತಾವದ್ಗಮ್ಯತೇ ಮಿತೇಃ |

ಪ್ರತ್ಯಗ್ನೀಮಾತ್ರಗಮ್ಯೋಽರ್ಥೋ ಯಸ್ಮಾದಾತ್ಮೇತಿ ನಿಶ್ಚಿತಃ

|| ೧೩೩ ||

ಪ್ರಮಾತ್ರ-ಮೇಯ-ಜ್ಞಾತ್ಯ-ಜ್ಞೇಯ ಎಂಬುವವಳ ಭೇದವು ಪ್ರಮಿತಿಗೆ (ತತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ) ತೋರುವುದೇ ಇಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ! ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವೊಂದೇ ಒಂದಿರುವ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಈ ಅರ್ಥವು ಹೊಳೆಯುವುದು. ಅದರಿಂದಲೆ ಆತ್ಮವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದು.

ಪ್ರತ್ಯಗ್ನೀಗೋಚರೋ ನೋ ಚೇದನಾತ್ಮಾಸೌ ಘಟಾದಿವತ್ |

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಮಧ್ಯಪಾತಿತ್ವಂ ತತಶ್ಚಾಸ್ಯ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ

|| ೧೩೪ ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ (ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶ ವಸ್ತುವು) ಬುದ್ಧಿಗೆ ಗೋಚರಿಸದಿದ್ದರೆ ಘಟಾದಿವಸ್ತುಗಳಂತೆ ಅನಾತ್ಮವಾಗುವುದು ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಆತ್ಮನೂ ಸೇರಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿಭಿನ್ನದ್ರಷ್ಟ್ಯದೃಷ್ಟ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಘಟಾದೇರಿವ ನಾಽಽತ್ಮನಃ |

ನ ಚಾಭೇದೇಽಪಿ ಸಂವ್ಯಾಪ್ತಿರೈಕಾತ್ಮ್ಯಾದೇವ ಕಾರಣಾತ್

|| ೧೩೫ ||

ದ್ರಷ್ಟ್ಯ ಬೇರೆ. ದೃಷ್ಟಿ ಬೇರೆಯೆಂದಾಗಿ ಅದರ ವ್ಯಾಪನೆಗೆ ಒಳಪಡುವುದೆಂಬುದು ಘಟಾದಿ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಇರುವಂತೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ (ದ್ರಷ್ಟ್ಯ, ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ) ಈ

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಚಾಪೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ್ಯ ಮಾಡಿ ದೇವದತ್ತನು ತನ್ನ ಚಾಪೆ ಹೆಣೆಯುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಅದರ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವನು, ಇವನ ಹೆಣೆಯುವ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಚಾಪೆಯ ಉದ್ದೇಶ್ಯ ಗುರಿಯಾಗಿದೆ, ಅದರಿಂದ ಅದೇ ಕರ್ಮ, ಅದರ ಮೇಲೆ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳು. ಪ್ರಕೃತ ಆತ್ಮನು ಸಾಧಕನಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನು, ಸಾಧಕನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಚಿತ್ತವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ್ಯವಾಗಿರುವನು ಆತ್ಮನೇ, ಅದರಿಂದ ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತತ್ವಪ್ರತ್ಯಯವು ದೃಶ್ಯಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಬಂದಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ಪ್ರಮಾತ್ರತೆಯೆಂದು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂದು ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

^೨ಅನಧಿಕತ-ಆಬಾಧಿತಾರ್ಥ ವಿಷಯ ಜ್ಞಾನ ಜನಕಂ ಪ್ರಮಾಣಂತದ್ವಿನ್ಮ ಮಪ್ರಮಾಣಮ್ ಎಂಬಂತೆಯೇ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯದ ವಿಷಯವಾಗಿಯೂ ಅದು ಆಬಾಧಿತವಾಗಿ ಸತ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಾದರೆ ಪ್ರಮಾಣ, ಇದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರ ನಿಯಮವಿರುವುದು 'ಅನುಪಲಬ್ಧೇಽರ್ಥೇ ತತ್ತಮಾಣಮ್ ಬಾದರಾಯಣಸ್ಯ.

ಎರಡಕ್ಕೂ ಅಭೇದವೇ ಇರುವಾಗ ದರ್ಶನಕ್ರಿಯೆಯ ವ್ಯಾಪನೆಯೆಂಬುದು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಎರಡೂ ಒಂದೇ ಆತ್ಮವಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ನ ಚ ದ್ರಷ್ಟಾಽತ್ಮನೋಽನ್ಯೋಽಸ್ಮಿ ದ್ರಷ್ಟೃನರನಿಷೇಧನಾತ್ |

ನ ಚ ದ್ರಷ್ಟೋರ್ಧ್ವಾಯೋರ್ಲೋಕೇ ದ್ರಷ್ಟೃ ದೃಶ್ಯತ್ವಸಂಗತಿಃ || ೧೩೬ ||

ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ದ್ರಷ್ಟನಾದ ಆತ್ಮನು ಇಲ್ಲ, ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬೇರೊಬ್ಬ ದ್ರಷ್ಟನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿಷೇಧಿಸಿದೆ, ಮತ್ತು ಇಬ್ಬರು ದ್ರಷ್ಟೃಗಳಿರುವುದಾದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದ್ರಷ್ಟ-ದೃಶ್ಯವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವನೆಂದು ದ್ರಷ್ಟಾ ಎಂದು ಏಕೆ ಅರ್ಥ ಮಾಡಬಾರದು ? —

ಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ದ್ರಷ್ಟುಃ ಸ್ವಾತ್ಮಸಮೀಕ್ಷಣೇ |

ತದ್ವಿಷ್ಣೇರ್ನಿತ್ಯಸಂಪ್ರಾಪ್ತೇರ್ವಿಧ್ಯಾನಾರ್ಥಕೃತ್ಯಸಂಗತಿಃ || ೧೩೭ ||

ದ್ರಷ್ಟನಾದ ಆತ್ಮನು ತನ್ನನ್ನೇ ತಾನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆಯ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದು, ಮತ್ತು ಆತ್ಮನ ದೃಷ್ಟಿಯು ನಿತ್ಯವೂ ಲಭಿಸಿರುವುದರಿಂದ ವಿಧಿಗೆ ನಿಷ್ಫಲತೆಯು ಬರುವುದು.

ಆತ್ಮ ದರ್ಶನವೆಂದರೆ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವತ್ಮನ ದರ್ಶನವೋ ? ಅಥವಾ ಬೇರೆಯೋ ? ಎಂದರೆ

ಸಂಸಾರ್ಯಾನ್ಮನಿ ದೃಷ್ಟೇಽಪಿ ನ ಚ ಕಿಂಚಿತ್ತಯೋಜನಮ್ |

ಅಯಮೇವ ಚ ನೋಽನರ್ಥೋ ಯತ್ಸಂಸಾರ್ಯಾತ್ಮದರ್ಶನಮ್ || ೧೩೮ ||

ಸಂಸಾರಿಯಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೂ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ, ಈ ರೀತಿಯಾದ ಸಂಸಾರಿ ಆತ್ಮದರ್ಶನವೇ ಒಂದು ಅನರ್ಥವೇ ಆಗುವುದು.

ಬೇರೆಯು ಎಂದರೆ ? —

ತದನ್ಯಸ್ಯಾಪ್ರಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ ಕಥಂ ಸ್ವಾತ್ಮತನ್ಮೀಕ್ಷಣಮ್ |

ಅಥ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಽಸಾವಾತ್ಮಾ ತದ್ವಿಷ್ಣುಃ ಕಿಂ ವಿಧೀಯತೇ || ೧೩೯ ||

ಆ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಆತ್ಮವೇ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ದರ್ಶನವಾದರೂ ಹೇಗೆ ಆದೀತು ? ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ಆತ್ಮನು (ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ) ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಅಂದರೆ ಅದರ ದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸುವುದು ಏಕೆ ?

ಸಂಸಾರಿ ಆತ್ಮನ ದರ್ಶನವು ವಿಧಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಕಾರಣವೂ ಇದೆ.

ದ್ರಷ್ಟದರ್ಶನದೃಶ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷ್ಯಾನ್ಯಾಸಗಮೇಕ್ಷಣಮ್ |

ದ್ರಷ್ಟುರಾತ್ಮಾ ಪೃಥಕ್ಕ್ಷೇತ್ಸಾನ್ಯಥಗಾತ್ಮೇತಿ ದುರ್ವಚಃ

|| ೧೪೦ ||

ದ್ರಷ್ಟ್ಯ ದರ್ಶನ-ದೃಶ್ಯ ಇವುಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆಗಮವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸ ಬೇಕಿಲ್ಲ, ನೋಡುವವನಿಗೆ ಆತ್ಮನು ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಬೇರೆ ಆತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ^{ಶಿ}ಕಷ್ಟ.

ನ ಚಾಸ್ತತ್ಯನ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧೇ ಸ್ವಾತ್ಮಸಾರಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧತಾ |

ನ ಹ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಸಂಬಂಧೀ ಸಂಬಂಧಃ ಕ್ವಚಿದಿಷ್ಟತೇ

|| ೧೪೧ ||

ಮತ್ತು ಆತ್ಮನು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರವೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗದೆ ಹೋಗುವುದು, ಅಲ್ಲದೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಸ್ತುವಿನೊಡನೆ ಸಂಬಂಧಿಸುವ ಸಂಬಂಧವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಂಮತವಾಗಿಲ್ಲ.

ನ ಚೇದಾತ್ಮಾಭಿಸಂಬಂಧಃ ಸಂಸಾರೋಽಯಂ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯತೇ |

ತನ್ಮುಮುಕ್ಷುತ್ವಮಾಯಾತಂ ಕುತೋ ಹೇತೋರಿತೀರ್ಯತಾಮ್

|| ೧೪೨ ||

ಆತ್ಮನೊಡನೆ ಸಂಬಂಧಿಸುವ ಸಂಸಾರವೆಂಬುದೇ ಕಂಡಿಲ್ಲವಾದರೆ ಅದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆಯು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಬರುವುದು ? ಅದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಪುರುಷಾಧೀನವಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೂ ವಿಧಿ ವಿಷಯವಲ್ಲ ಉದಾ:-

ಅನ್ಯತನ್ತ್ರೇ ವಿಧಿರ್ನೇಷ್ಟೋ ವನ್ಯಾಪುತ್ರೋದ್ಭವೇ ಯಥಾ |

ಮಾತೃತನ್ತ್ರೇ ತಥೈವಾಯಂ ನ ವಿಧಿಃ ಪ್ರತ್ಯಗೀಕ್ಷಣೇ

|| ೧೪೩ ||

ಪುರುಷಾಧೀನವಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯು ಸಂಮತವಲ್ಲ, ಹೇಗೆ, ಬಂಜೆಯ ಪುತ್ರ ಹುಟ್ಟಿದಲ್ಲಿ ಅನುಷ್ಠಾನ ವಿಧಿಯು ಹೇಗೆ ಇಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ. ಪ್ರಮಾತೃ ಪುರುಷನ ಅಧೀನವಾಗಿ ಬರುವ ಅಂದರೆ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ದರ್ಶನ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲ.

ನಿಯಮನಿಧಿ - ಪರಿಸಂಖ್ಯಾ ವಿಧಿಗಳೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ —

^೧ಘಟದಲ್ಲಿ ನೀರು, ಹಾಲು, ಕುಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಇರುವಾಗಲೂ ಒಳಗಿನ ಆಕಾಶವು (ಛಿದ್ರವು) ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಅವುಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗಲೂ ಇದು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದೆಂದರ್ಥ.

ನಾನಾದ್ರವ್ಯಸಮಾಯೋಗೇ ವಿಯೋಗೇ ಚ ಘಟಾತ್ಮನಃ |

ವಿಯತ್ಸಂಪೂರ್ಣತಾ ನಿತ್ಯಾ ವಿಯತ್ಸಕ್ಷೇರವರ್ಜನಾತ್

|| ೧೪೪ ||

ಶಬ್ದಾದಿಬಾಹ್ಯಸಂಬಂಧೇ ವಿಭಾಗೇ ಚ ತಥಾ ಧಿಯಃ |

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೈತನ್ಯಸಂಬಂಧೋ ನಿತ್ಯೋ ನಿತ್ಯಾತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಕಃ

|| ೧೪೫ ||

ಹೇಗೆ ಘಟವೆಂಬ ವಸ್ತುವಿಗೆ ನಾನಾ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಬಂದು ಸೇರಿದಾಗಲೂ ಅವುಗಳು ಬಿಟ್ಟಾಗಲೂ ಆಕಾಶದಿಂದ ಪೂರ್ಣತೆಯೆಂಬುದು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದೋ, ಏಕೆಂದರೆ ? ಆಕಾಶ ಸಂಬಂಧವು ಯಾವತ್ತೂ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದು ಹಾಗೆಯೇ ಶಬ್ದ ಮೊದಲಾದ ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಇರುವಾಗಲೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗಲೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಚೈತನ್ಯ ಸಂಬಂಧವು ನಿತ್ಯವಾಗಿ ನಿತ್ಯಾತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಗೋಚರಿಸಿಯೆ ಇರುವುದು.

ಯತೋಽತಃ ಪಾಕ್ಷಿಕೀ ಪ್ರಾಪ್ತಿನೇಹಾಸ್ತ್ಯೈಕಾತ್ಮ್ಯದರ್ಶನೇ |

ನಿಯಮಃ ಪರಿಸಂಖ್ಯಾ ವಾ ನ ತೇನೇಹೋಪಪದ್ಯತೇ

|| ೧೪೬ ||

ಯಾವುದರಿಂದ ಒಂದು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಏಕಾತ್ಮದರ್ಶನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂಬುದು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಿಂದ ನಿಯಮ ವಿಧಿಯಾಗಲಿ, ಪರಿಸಂಖ್ಯಾವಿಧಿಯಾಗಲಿ ಇದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಧಿ ವಾದಿಯ ಶಂಕೆ —

ಕರ್ಮಕಾಕ್ಷೇ ಯಥಾ ಮಾನಂ ತಥೈವೋಪನಿಷತ್ತ್ವಪಿ |

ವಿಧಿರೇವಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತೇಽಭಿಧಾಶ್ರುತಿಃ

|| ೧೪೭ ||

ಕರ್ಮಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ವಿಧಿವಾಕ್ಯವೇ ಪ್ರಮಾಣವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ವಿಧಿವಾಕ್ಯವೇ ಪ್ರಮಾಣ, ನಿರಪೇಕ್ಷವಾದ್ದರಿಂದ ಇದೇ ಪ್ರಮಾಣ, ಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು^೧ ಬೋಧಿ

^೧ಅಂತಃಕರಣ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪರಸಾದಿಗಳು ತೋರುವಾಗಲೂ, ಜಾಗರ, ಸ್ವಪ್ನದಶೆ-ಗಳಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಚೈತನ್ಯ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಅವು ತೋರದೇ ಇರುವಾಗಲೂ ಔದಾಸೀನ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲೂ ಸ್ವಪ್ನ-ಜಾಗರ ಅವಸ್ಥೆಗಳ ಅಂತರಾಳ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲೂ ಚೈತನ್ಯ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದೇ ಇರುವುದು, ಅಂದರೆ ಘಟಾದಿಗಳು ಇದ್ದದ್ದನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಇಲ್ಲವೆಂತಲೂ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತೇವೆ. ಇದು ನಿತ್ಯಸಾಕ್ಷಿ ಚೇತನದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

^೨ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಭಿಧಾ ಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಬೋಧಕವಾಕ್ಯವೆಂದರ್ಥ, ಮುಂದೆಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಅಭಿಧಾ ಎಂದು ಪದವೂ ಈ ಅರ್ಥಕ್ಕಿದೆ.

^೩ಕೇವಲ ಸಿದ್ಧವಸ್ತುವನ್ನು ದಧ್ಯಾದಿ ವಸ್ತುಗಳಂತೆ ಇರುವುದನ್ನು ಭೋಧಿಸುವಲ್ಲಿ ಆ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೇ ತಿಳಿದಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ, ಆವಾಗ ಉಪನಿಷತ್ತು ಸಹ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಬೋಧಕವಾದ್ದರಿಂದ ಸಾಪೇಕ್ಷವಾಗಿ ಅಪ್ರಮಾಣವೇ ಆಗುವುದು ||

ಸುವ ಶ್ರುತಿಯು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನ

ಮೈವಂ ಮಾನಾನ್ತರಾಪ್ರಾಪ್ತಸಮ್ಯಗೈಕಾತ್ಮ್ಯಬೋಧತಃ |

ಅಭಿಧಾಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಂ ಸುಪ್ರೋತ್ಥಾಪಕವಾಕ್ಯವತ್

|| ೧೪೮ ||

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದ ಸರಿಯಲ್ಲ, ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಬೋಧಕವಾದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣ ದಿಂದ ಅಜ್ಞಾತವಾದ ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿರುವುದು. ಉದಾ:- ಮಲಗಿದವನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸುವ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಇದೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದು.

ಅಕಾರಕೈಕಾತ್ಮ್ಯಮಾತ್ರಂ ಮೇಯಂ ವಶ್ಚಿಷ್ಯತೇ ಯತಃ |

ತದನ್ಯಸ್ಯ ಯತೋ ಮಾನಾದ್ವ್ಯತಿರೇಕೋ ನ ಲಭ್ಯತೇ

|| ೧೪೯ ||

ಕಾರಕವಲ್ಲದ ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವೊಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಸ್ತು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಮತವಾಗಿದೆ, ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದದ್ದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ (ಆತ್ಮತ್ವಕ್ಕೆ) ಬೇರೆಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಲಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಮುಕ್ತೈಕಾತ್ಮ್ಯಸ್ಯ ಚಾಜ್ಞಾನಂ ನಾನ್ತರಾಯಾನ್ತರಂ ಯತಃ |

ವಿಧಿತನ್ತ್ರಸ್ಯ ಕಾರ್ಯತ್ವಾನ್ವಾಜ್ಞಾನೇ ಪ್ರಭವಿಷ್ಣುತಾ

|| ೧೫೦ ||

ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಒಂದು ಅಡ್ಡಿಯಿರುವುದಿಲ್ಲ ವಿಧಿಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವೂ ಅಜ್ಞಾನದ ಕಾರ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನದ ಮೇಲೆ ತಾನು ಏನೂ ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ.

ಯಥಾಸ್ಥಿತಾತ್ಮವಸ್ತುತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಮುಕ್ತಾ ತಮೋಹ್ಮತೌ |

ನಾನ್ಯೋ ಹೇತುರ್ಯತಸ್ತಸ್ಮಾನ್ ತ್ರಯ್ಯನ್ತೇ ವಿಧಿ ಪ್ರಮಾ

|| ೧೫೧ ||

ಇದ್ದಂತೆ ಇರುವ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಉಪಾಯವಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ವೇದಾಂತದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಲ್ಲ.

ನಿಯೋಜ್ಯಸ್ಯ ಚ ನೈಶ್ವರ್ಯಂ ಧೀಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಂ ಪ್ರತೀಷ್ಯತೇ |

ತಸ್ಯ ಮೇಯೈಕಹೇತುತ್ವಾನ್ವೈವ ಸ್ಯಾನ್ಯಾತ್ಮತನ್ತ್ರತಾ

|| ೧೫೨ ||

ಮತ್ತು ನಿಯೋಜ್ಯನಿಗೆ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು (ಅದರ ಮೇಲೆ) ಪ್ರಭುತ್ವ ವಿರದು, ಅದು ತಿಳಿಯುವ (ತತ್ವ) ವೊಂದೇ ನಿಮಿತ್ತವುಳ್ಳದ್ದಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಮಾತ್ಮವಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕವಾಗುವ ವೇದಾಂತಕ್ಕೆ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವವಿಲ್ಲವೆ ? ಎಂದರೆ —

ವಿಧೇರಿವಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಂ ವೇದಾನ್ತೇಷ್ಟಭಿಧಾಶ್ರುತೇಃ |

ಅನೃತಸ್ತತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ಮಧಾಂತೀನ್ದ್ರಿಯಬೋಧತಃ

|| ೧೫೩ ||

ವಿಧಿಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕಿರುವಂತೆ ವೇದಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕವಾದ ಶ್ರುತಿಗೂ ಅಪೌರುಷೇಯತ್ವವು ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಅತೀಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ನಿರಪೇಕ್ಷತೆಯೇ ಇರುವುದು.

ಅಕ್ಷಾದ್ಯವಿಷಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ ಸಿದ್ಧೇರಸಾಧನಮ್ |

ಅಭಿಧಾ ಬೋಧಯನ್ದ್ರಿಯಂ ನಾನ್ಯತ್ಕಿಂಚಿದಪೇಕ್ಷತೇ

|| ೧೫೪ ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಅಗೋಚರವಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಸ್ವತಃ ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಧನದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿರದೆ ಇರುವನು, ಇದನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ವೇದಾಂತ ವಾಕ್ಯವು ಬೇರೆಯೊಂದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ತಸ್ಮಾದ್ವಿಧೇಃ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಂ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಬೋಧನೇ |

ಅತೀನ್ದ್ರಿಯೇ ತದನ್ಯೇನ ಜ್ಞಾತುಂ ಶಕ್ಯಂ ನ ತದ್ಯತಃ

|| ೧೫೫ ||

ಅದರಿಂದ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ ಸಾಧ್ಯ-ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿರುವುದು, ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹಾಗೆಯೇ ಸರಿ.

ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಸಂಬಂಧೋ ನ ಶಕ್ಯೋಽಭಿಧಯಾ ಯಥಾ |

ಪ್ರತಿಪತ್ತುಂ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧೋಽಶಕ್ಯೋ ವಿಧಿಗಿರಾ ತಥಾ

|| ೧೫೬ ||

ಸಾಧ್ಯ-ಸಾಧನಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ವಿಧಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧ (ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ) ವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಸಿದ್ಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವಿದೆ.

ಐಕಾತ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧೇರ್ನ ಕ್ರಿಯಾಽಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ ಯತಃ |

ತತಶ್ಚ ಭಾವನಾಭಾವೋ ಭಾವನಾಯಾಃ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರುಯಾತ್

|| ೧೫೭ ||

ವಿರಹೇ ಭಾವನಾಯಾಶ್ಚ ನ ವಿಧೇಸ್ತತ್ರ ಮಾನತಾ |
ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಿತ್ವಾದಭಿಧಾಯಾಸ್ತು ಮಾನತಾ

|| ೧೫೮ ||

ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದಲೂ ಭಾವನೆಯೆಂಬ ವಿಧಿವ್ಯಪಾರವಿಲ್ಲ; ಭಾವನೆಯು ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ, ಕ್ರಿಯೆಯಿಲ್ಲದೆ ಭಾವನೆಯೂ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಧಿಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಿದ್ಧಪರವಾದ ವಾಕ್ಯವು ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದು.

ವಿಧಿವಾದಿಯ ಬೇರೊಂದು ಆಕ್ಷೇಪ —

ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾದಮಾನಂ ಚೇದಭಿಧಾ ಲೋಕವತ್ಕೃತಾ |
ಅಭಿಧಾ ತತ್ತ ಮಸ್ಯಾದಿ ಸರಿತ್ತೀರಫಲೋಕ್ತಿವತ್

|| ೧೫೯ ||

‘ತತ್ತ್ವಮಸಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಸಾಪೇಕ್ಷವಾದ್ದರಿಂದ “(ನದ್ಯಾಸ್ತೀರೇ) ಸಂತ್ತೀರೇ ಪಂಚಫಲಾನಿ ಸನ್ತಿ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಲೋಕ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಮಾಣವೇ ಎಂದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯು ಅವಶ್ಯವೆನ್ನಬೇಕು.

ಸಂಹತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಶ್ಚ ಪದಾನಾಮಭಿಧಾಶ್ಚುತೌ |
ಆಖ್ಯಾತಪದಹೇತುತ್ವಾತ್ಸರ್ವತ್ರ ಪದಸಂಹತೇಃ

|| ೧೬೦ ||

ಮತ್ತು ಪದಗಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಸೇರಿ ಅನ್ವಯಾರ್ಥವು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪದಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಅನ್ವಯವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಆಖ್ಯಾತ ಪದವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಧಿಯು ಅವಶ್ಯ ಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಸಮಾಧಾನ —

ನಾಽಽಖ್ಯಾತಪದಸದ್ಭಾವಾತ್ಸ್ಯಾದೇವ ಪದಸಂಹತಿಃ |
ಅಸ್ಯಸ್ಯಾದ್ಯಾಖ್ಯಾತಪದಮಸ್ಯೈವೇಹಾಭಿಧಾಶ್ಚುತೌ

|| ೧೬೧ ||

ನಃ ಹಾಗಲ್ಲ, ಆಖ್ಯಾತ ಪದವು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಪದಗಳ ಅನ್ವಯವು ಬಂದೇ ಬರುವುದು, ಯಾವುದೆಂದರೆ ? ‘ಅಸಿ, ಅಸ್ಮಿ, ಇತ್ಯಾದಿ ಆಖ್ಯಾತ (ತಿಜನ್ತ) ಪದವು ಈ ಸಿದ್ಧಪರವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಇದೆ.

‘ತತ್ತ್ವಮಸಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಅಸಿ’ ಎಂಬುದು, ‘ಅಹಂಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಅಸ್ಮಿ’ ಎಂದು ಇದೆ.

‘ಸರಿತ್ತೀರೇಪಂಚಫಲಾನಿ ಸಂತಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಈ ಮಹಾವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲ.

ಸರಿತ್ತೀರೇ ಫಲಾನೀತಿ ಯುಕ್ತಾಪೇಕ್ಷಾಭಿಧಾತುತೇಃ |

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾನಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾತ್ಫಲತೀರಾರ್ಥಸಂಗತೇಃ

|| ೧೬೨ ||

‘ಸರಿತ್ತೀರೇ ಫಲಾನಿಸಂತಿ’ ಎಂಬುವ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕವಾದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಪೇಕ್ಷತೆಯಿದೆ. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ; ಫಲಗಳು ತೀರದಲ್ಲಿವೆ ಯೆಂಬುವ ಪದಾರ್ಥ ಸಂಬಂಧವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಅರ್ಹವಾಗಿದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಪೇಕ್ಷತೆ.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯ ಏಷೋಽರ್ಥೋ ನ ತದನ್ಯಪ್ರಮಾಣಕಃ |

ಯತೋಽತೋ ನಾಸ್ಸಗಮಾದೇವ ತಾದೃಶೇಽರ್ಥೋ ವಿನ್ಶಿತೀಃ

|| ೧೬೩ ||

ಈ ಅರ್ಥವು ನಮಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಆಗಮದಿಂದಲೇ ಅಂತಹ ಅರ್ಥದ ನಿರ್ಣಯವು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಪೂರ್ವಾದಿವಚೋಽರ್ಥೇ ತು ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯಪೇಕ್ಷತೇ |

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯಪ್ರಮೇಯತ್ವಾದೈಕಾತ್ಮ್ಯಾಖ್ಯಸ್ಯ ವಸ್ತುನಃ

|| ೧೬೪ ||

‘ಅಪೂರ್ವ ಮನಪರ ಮಿ’ತ್ಯಾದಿ ವೇದಾಂತ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವಾದ ವಿಷಯವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇತರ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯತ್ವಂ ಸಮಾನಮಭಿಧಾತುತೇಃ |

ಅತೀಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಬೋಧಿತ್ವಂ ಸಮಾನಂ ಚೋದನೋಕ್ತಿಭಿಃ

|| ೧೬೫ ||

ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಬೋಧಕವಾದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಅಪೌರುಷೇಯ ವಾಕ್ಯವೆಂಬುದು ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದೂ ಸಹ ಸಮಾನ ವಾಗಿದೆ.

ಸಿದ್ಧಸಾಧ್ಯಪ್ರಮೇಯತ್ವಭೇದೋ ಯದಿ ಪರಂ ತಯೋಃ |

ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇತ್ಯತಿಶೀತಿಸ್ತು ನ ಕಾಚಿದಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ

|| ೧೬೬ ||

ಸಿದ್ಧ-ಮತ್ತು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುವ ವಿಷಯಭೇದವು ಆ ಕರ್ಮಕಾಂಡ-ಜ್ಞಾನಕಾಂಡಗಳಿಗೆ ಇರುವುದಾದರೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದು ಅತಿಶಯವೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಮೋಪಜಾಯತೇ ತಾವದಹಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಲೌಕಿಕೇ |

ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇಭ್ಯಃ ಶ್ರವಣಾತ್ಸಮನಸ್ತರಮ್

|| ೧೬೭ ||

ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಲೌಕಿಕವಾದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವು ಆಗುವುದು.

ಏವಂ ಚೇದಪ್ರಮಾಣತ್ವಂ ಕಿಮಿವೇಹಾಭಿಧಾಶ್ರುತೇಃ |

ವಿಧೇರಪೀಹ ಮಾನತ್ವಂ ನೋಕ್ತನ್ಯಾಯಾತಿರೇಕತಃ

|| ೧೬೮ ||

ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಬೋಧಕವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಹೇಗೆ ? ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಮೀರಿರುವುದರಿಂದ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸ್ವಶಕ್ತಿಃ ಸರ್ವಮಾನಾನಾಂ ಯಥಾ ವಸ್ತವಬೋಧನೇ |

ಅಭಿಧಾಯಾಶ್ಚ ಸಾಂಪ್ರದೇಯ ಕಿಮಿತಿ ಸ್ಯಾದಮಾನತಾ

|| ೧೬೯ ||

ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೂ ಇದ್ದ ವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಶಕ್ತಿಯು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು, ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಆ ಶಕ್ತಿಯೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು, ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಲ್ಲಿ ?

ನಾಪ್ಯರ್ಥೋಽತೀಂದ್ರಿಯೇ ಸಿದ್ಧೇ ಮಾನಂ ಲಿಜ್ಞಾನ್ಯಪೇಕ್ಷತೇ |

ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾನಂ ವಾ ತಯೋರವಿಷಯತ್ವತಃ

|| ೧೭೦ ||

ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ ಸಿದ್ಧ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಾದಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಯೋಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಲಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರಡಕ್ಕೂ ಗೋಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ನೇತೀತ್ಯಸ್ಥೂಲಮಿತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾದ್ಯೋಽರ್ಥೋಽವಗಮ್ಯತೇ |

ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯೋಽಯಂ ನ ತತ್ತ್ವತ್ಯಕ್ಷಹೇತುತಃ

|| ೧೭೧ ||

“ನೇತಿ ನೇತಿ” “ಅಸ್ಥೂಲ ಮನಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಯಾವ ವಿಷಯವು ತಿಳಿಯುವುದೋ ಆ ಇದು ಯೋಗಿಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೂ ತಿಳಿಯುವದಲ್ಲ, ಅದು ಸ್ವಯಂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೇ (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇದ್ಯವಲ್ಲ).

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನವತಾರಾಚ್ಚ ನಾನುಮಾನೇನ ಮೀಯತೇ |

ಧರ್ಮಧರ್ಮ್ಯಭಿಸಂಬಂಧೇ ನಾಗೃಹೀತೇನುಮಾ ಯತಃ

|| ೧೭೨ ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಈ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರಲಾರದ ಕಾರಣ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ :- ಧರ್ಮ-ಧರ್ಮಿ - ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವೇ ತಿಳಿಯದಿದ್ದಾಗ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಯಜ್ಞಾತೀಯೈಃ ಪ್ರಮಾಣೈಸ್ತು ಯಜ್ಞಾತೀಯಾರ್ಥದರ್ಶನಮ್ |

ಭವೇದಿದಾನೀಂ ಲೋಕಸ್ಯ ತಥಾ ಕಾಲಾನ್ತರೇಽಪ್ಯಭೂತ್

|| ೧೭೩ ||

ಈವಾಗ ಜನರಿಗೆ ಯಾವ ಜಾತಿಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಯಾವ ಜಾತಿಯ ವಿಷಯ ಜ್ಞಾನವಾಗುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಬೇರೆ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಹಿಂದೆ ಆಗಿದ್ದಿತು.

ಯತ್ರಾಪ್ಯತಿಶಯೋ ದೃಷ್ಟಃ ಸ ಸ್ವಾರ್ಥಾನತಿಲಜ್ಞನಾತ್ |

ದೂರಸೂಕ್ಷ್ಮಾದಿದೃಷ್ಟೌ ಸ್ಯಾನ್ನ ರೂಪೇ ಶ್ರೋತ್ರವೃತ್ತಿತಾ

|| ೧೭೪ ||

ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವಿರುವುದು ಕಂಡಿದೆಯೋ, ಅದು ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಮೀರಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ದೂರ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮೊದಲಾಗಿರುವುದರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೂ ಇರುವುದು, ರೂಪದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದ ವರ್ತನೆ (ವ್ಯಾಪಾರವು) ಎಂದಿಗೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾನಾದೇರ್ನಚೇದೈಕಾತ್ಮಮೇಯತಾ ||

ತತ್ರಾಪ್ತಮಪಿ ಕಿಂ ಕುರ್ಯಾತ್ಸಾತ್ಮಾಯೋಗ್ಯಾಸು ಭೂಮಿಷು

|| ೧೭೫ ||

ಯೋಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂಬ ವಿಷಯವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಒಂದು ವೇಳೆ ಆ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಬಂದರೂ ತನಗೆ ಅನರ್ಹವಾದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಏನುತಾನೇ ಮಾಡುವವು ?

ಅಕ್ಷಾದಿಮೇಯಸಾರೂಪ್ಯಾದೈಕಾತ್ಮ್ಯಂ ಸ್ಯಾನ್ನ ತತ್ಪ್ರಮಮ್ |

ಯಥಾ ವಿಧೇಯಸಾರೂಪ್ಯಾನ್ವೈಕಾತ್ಮ್ಯಂ ಸ್ಯಾದ್ವಿಧೇಸ್ತಥಾ

|| ೧೭೬ ||

ಇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರಮೇಯ ಸಾದೃಶ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಏಕಾತ್ಮರೂಪವು ಅವುಗಳ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಹೇಗೆ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಧಿವಿಷಯದ (ಯಾಗ ಹೋಮಾದಿಗಳ) ಸಾದೃಶ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಏಕಾತ್ಮರೂಪವು ವಿಷಯವಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ.

ಸಂಭಾವ್ಯತೇ ಚೇದಕ್ಷಾದಿ ಹೈಕಾತ್ಮ್ಯಾರ್ಥೇ ಫಲಾದಿವತ್ |

ನ ತದ್ವಾರಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಂ ಲೋಕೇ ವಿಧಿಶತೈರಪಿ

|| ೧೭೭ ||

ನಾಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಪುಮಾನ್ವಿಧಿಶತ್ಪರಪಿ ।

ಪ್ರವರ್ತತೇಽನಪೇಕ್ಷತ್ವಂ ಕುತೋ ವಿಧಿವಚಃಸ್ವತಃ

॥ ೧೭೮ ॥

ಒಂದು ವೇಳೆ ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ('ನದ್ಯಾಃಸ್ತೀರೆ ಪಂಚಫಲಾನಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ) ಫಲ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಬರುವಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ತಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ನೂರು ವಿಧಿಗಳಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ, ಮಾನವನೂ ಸಹ ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯದೆ ನೂರು ವಿಧಿಗಳಿಂದಲೂ ತಡೆಯಲು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ, ಹೀಗಿರುವಾಗ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರಪೇಕ್ಷತೆಯು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬರಬೇಕು ? ॥^೧

ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು —

ಅಪಾಕೈಷು ನಿಯುಕ್ತೋಽಪಿ ಕೃಷ್ಣಲಾಙ್ಗುಪಯೇದಿತಿ ।

ನ ತಚ್ಚಕ್ಷಿಂ ವಿನಾ ಕಶ್ಚಿತ್ತುಮಾಂಸ್ತತ್ರ ಚಿಕೀರ್ಷತಿ

॥ ೧೭೯ ॥

ಬೇಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಕೃಷ್ಣಲ ಎಂಬುವ (ಚಿನ್ನದ ಗೋಧಿಮಣಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) 'ಕೃಷ್ಣಲಾನ್ ಶ್ರವಯೇತ್' ಎಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪುರುಷನು ನಿಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಬೇಯಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಯಾರೊಬ್ಬರೂ ಬೇಯಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಏವಂ ಚೇದನಪೇಕ್ಷತ್ವಂ ವಿಧೇಃ ಕಿಮಿತಿ ಭಣ್ಯತೇ ।

ನ ಭಾವನಾನಪೇಕ್ಷೋಽಸೌ ವಿಧಿಯಸ್ಮಾತ್ಪ್ರವರ್ತತೇ

॥ ೧೮೦ ॥

ಹೀಗಿರುವಾಗ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ನಿರಪೇಕ್ಷತೆಯೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದು ? ಭಾವನೆಯೆಂಬುವ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಈ ವಿಧಿಯೆಂಬುದು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದೆ ಇಲ್ಲ.

ನ ಭಾವನಾನ್ತರಮಿಯಂ ನ ಚ ಮಾನಾನ್ತರಂ ತಥಾ ।

ಅಪೇಕ್ಷಾಭಿಧಯೈಕಾತ್ಮ್ಯಮವಬೋಧಯತಿ ಶ್ರುತಿಃ

॥ ೧೮೧ ॥

ಈ 'ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿ' ಶ್ರುತಿಯು ಬೇರೆ ಒಂದು ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನೋ ಬೇರೆ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೋ ಬಯಸಿ ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

^೧ಅದರಿಂದ ವಿಧಿವಾಕ್ಯವು ಅಧಿಕಾರಿ ಪುರುಷನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ವಿಧಿ ಮಾಡುವುದು.

^೧೧೮೧, ೧೮೨ ವಾರ್ತಿಕಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದು — ಪುರುಷಶಕ್ತಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆ -- ವಿಧಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ, ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕವಾದ ವೇದಾಂತಗಳಿಗೂ ಸಮಾನವೇ, ಆದರೂ ವಿಧಿಗಳಿಗೆ ಸಾಪೇಕ್ಷತೆಯು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ನಿಯೋಗವೆಂಬುದು ಜಡವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದು, ಹಾಗಿಲ್ಲ-

ಅತೋಽನಪೇಕ್ಷತಾ ಯುಕ್ತಾ ಸರ್ವದೈವಾಭಿಧಾತುತೇಃ |

ಅಭಿಧಾನಾಭಿಧೇಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಮೇವ ವ್ಯಪೇಕ್ಷತೇ

|| ೧೮೨ ||

ಇದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ನಿರಪೇಕ್ಷತೆಯೇ (ಸ್ವತಂತ್ರವೇ) ಯುಕ್ತವಾದುದು, ಆದರೆ ಶಬ್ದ - ಅರ್ಥ ಇವುಗಳ ಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರ ಬೇಕಾಗಿದೆ ಅಷ್ಟೆ.

ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾ ಪ್ರಮಾತೃಸ್ಥಾ ನ ಯಥಾವಸ್ತುಬೋಧಕೃತ್ |

ಪ್ರಮೇಯಕರ್ತೃಕೈವಾಸೌ ಯಥಾವಸ್ತು ವಬೋಧಿನೀ

|| ೧೮೩ ||

ಜ್ಞಾನವ್ಯಾಪಾರವು ಪ್ರಮಾತೃವಿನಲ್ಲಿರುವುದು ಅಂದರೆ ಅವನ ಅಧೀನವಾಗಿರುವವು, ಅದರಿಂದ ವಸ್ತು ಇರುವಂತೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಪ್ರಮೇಯ ಅಧೀನವಾಗಿದ್ದು ಬರುವ ಜ್ಞಾನ ವೃತ್ತಿಯು ಇದ್ದಂತೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು.

ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲೂ ವಿಧಿ ಏಕೆ ಇರಬಾರದು ? ಎಂದರೆ —

ನ ಚಾನ್ಯದೀಯವ್ಯಾಪಾರೇ ಹ್ಯನ್ಯೋಽಶಕ್ತೇರ್ನಿರ್ಯುಜ್ಯತೇ |

ನ ಹ್ಯಗ್ನಿಸಾಧ್ಯೇ ಶೋಷಾದೌ ನಿಯೋಗೋ ಘಟಿತೇಽಮೃತಃ

|| ೧೮೪ ||

ಮತ್ತು ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಅಸಮರ್ಥರಾದ್ದರಿಂದ ನಿಯುಕ್ತರಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಆಗುವ ಶೋಷಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸುವುದಿಲ್ಲ ವೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ.

ಅಜ್ಞಾನ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಭೇದವನ್ನು ನಿವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೂ ವಿಧಿಯು ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲ.

ದಿದ್ದರೆ ಶಕ್ತಿಜ್ಞಾನವೇ ಬಾರದು, ಆತ್ಮವಾದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲ, ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶವಸ್ತುವಾಗಿರುವನು, ಮತ್ತು ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಪ್ರಕಾಶಿತನಲ್ಲ, ಅದರಿಂದಲೇ 'ಏತದ್ರಮಯೇಂಧುಪಮ್' ಎಂದು ಹೇಳುವುದು. ಇಂತಹ ಆತ್ಮನಲ್ಲೂ ಆರೋಪಿತ ಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುವಾಗ ಸೋಪಾಧಿಕವಾಗಿ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹವುಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ತಿಳಿಸಿದೆ, ಅದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಧಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಕೇವಲ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮಾರ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾ, ಬೇರೊಂದು ಅನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಬಯಸದೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣ ಅಥವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಶಕ್ತಿ ಏನೊಂದನ್ನೂ ಬಯಸದೆ ತನ್ನ ಶಬ್ದ ಶಕ್ತಿಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೇ ಮುಮುಕ್ಷುವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ವೇದಾಂತ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಶಬ್ದ ಶಕ್ತಿಜ್ಞಾನದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ, ಹಾಗಾದರೆ ಏನೊಂದೂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನಿಗೂ 'ತತ್ವಮಸಿ' ಮಹಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ಏಕತ್ವಜ್ಞಾನವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳ ಶಬ್ದವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾದ್ದರಿಂದ ಅದು ನಿರಪೇಕ್ಷವಾದ್ದರಿಂದ ಅನಪೇಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ||

ಬ್ರಹ್ಮಕೋವಿದ್ಯಯಾ ಯೋಽಪಿ ಸ್ಯಾದವಚ್ಛೇದ ಆತ್ಮನಃ |
ತದವಚ್ಛೇದವಿದ್ವತ್ಸೌ ನ ಸಾಧನಮಪೇಕ್ಷತೇ

|| ೧೮೫ ||

ಬ್ರಹ್ಮದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆಗಿರುವ ಯಾವ ಆತ್ಮಭೇದವಿದ್ದರೂ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಭೇದವು
ನಾಶವಾಗಲು ಬೇರೆ ಸಾಧನವನ್ನು ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಜ್ಞಾನದ ನಾಶಕ್ಕೂ ವಿಧಿಯು ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲ —

ಅನವಚ್ಛಿನಯಾಥಾತ್ಮ್ಯ-ಬ್ರಹ್ಮೈಕಾತ್ಮ್ಯಾದವಿದ್ಯಯಾ |
ಅವಚ್ಛಿನ್ನವದಾಭಾತಿ ಕ್ಷೇತ್ರಜೋ ರಜ್ಜುಸರ್ಪವತ್

|| ೧೮೬ ||

ಉಪಾಧಿಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮರ ಏಕೈಕವು ಇರುವದರಿಂದ
ಜೇವಾತ್ಮನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಂತೆ ರಜ್ಜುವಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ಪವು
ತೋರುವಂತೆ ತೋರುವುದು.

ನ ಚಾವಿದ್ಯಾನಿರಾಸ್ಯತ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಬೋಧತಃ |
ಸಾಧನಂ ಕಿಂಚಿದಾಪೇಕ್ಷ್ಯಂ ಸ್ವರ್ಗೇ ಯಾಗಾದಿವತ್ಕಚಿತ್

|| ೧೮೭ ||

ಸ್ವರ್ಗವು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಯಾಗಾದಿ ಸಾಧನಗಳು ಬೇಕಾಗುವಂತೆ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು
ನಿವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ನಿಜ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾವ ಸಾಧನವೂ
ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ನ ಚಾಪಿ ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಸಾಧ್ಯೇಽಸತಿ ಜಗತ್ಯಪಿ |
ಕಿಂಚಿತ್ಸಾಧನಮಿತ್ಯೇವಂ ಭಣ್ಯತೇ ಲೋಕವೇದಯೋಃ

|| ೧೮೮ ||

ಮತ್ತು ಲೋಕದಲ್ಲೂ ಮುಖ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಒಂದೂ
ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ, ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಲೋಕ-ವೇದ-ಈ ಎರಡರಲ್ಲೂ
ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಾಧ್ಯಂ ಚ ಲೋಕತಃ ಸಿದ್ಧಮುತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಚತುಷ್ಟಯಮ್ |
ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ನ ತನ್ಮಾನ್ಯಂ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥವ್ಯುಚ್ಚಕ್ಷತತಃ

|| ೧೮೯ ||

ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದೂ ಸಹ ಲೋಕದಲ್ಲೇ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾಗಿದೆ
ಯೆಂಬುದು ತಿಳಿದೆಯಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ?
ಮೊದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದು, ಅದರಿಂದ
ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಜ್ಞಾನಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲೂ ವಿಧಿಯು ಇಲ್ಲ

ನಾಽಽತ್ಮಲಾಭಾತಿರೇಕೇಣ ವ್ಯಜ್ಞಕಸ್ಯ ಮನಾಗಪಿ |

ಸಂಭಾವ್ಯತೇಽಪರಂ ರೂಪಮಜ್ಞಾತತ್ವಾಪನೋದಕೃತ್

|| ೧೯೦ ||

ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಲಭಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪವು ಅಜ್ಞಾನಾಂಶವನ್ನು ಕಳೆಯುವಂತಹದು ವ್ಯಂಜಕವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಇರುವಂತೆ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಸ್ವರೂಪ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ವಿಧಿಯು ಬೇಕಿಲ್ಲ —

ಆತ್ಮಸಾಮಾನ್ಯರೂಪೋತ್ಥಂ ನ ಚಾಭೂತ್ಪೋಷಜಾಯತೇ |

ಘಟಾದಿಜ್ಞಾನವಜ್ಞಾನಂ ಭಿನ್ನಹೇತ್ವನಪೇಕ್ಷತಃ

|| ೧೯೧ ||

ಆತ್ಮನ ಅಸಾಧಾರಣ ರೂಪವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವು ಘಟಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನದಂತೆ ಮೊದಲು ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ, ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾದ ಹೇತುವನ್ನು ಅದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಅದು ಹೇಗೆ ಬೇರೆ ಹೇತುವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ ? ಎಂದರೆ —

ಸ್ಥಾಸ್ಥಾನುಭವಮಾತ್ರತ್ವಾತ್ಕಾರಣವಸ್ತುನಃ |

ಅಭೂತಭೂತಿರ್ನೈವಾತೋ ಯುಜ್ಯತೇಽನುಭವಾತ್ಮನಿ

|| ೧೯೨ ||

ಪ್ರತ್ಯಗಜ್ಞಾನಹೇತೂತ್ಥಾ ಭಾವನೇಯಂ ನ ತು ಸ್ವತಃ |

ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಜಿಜ್ಞಾಸೋಃ ಕಥಂ ಸಾ ವಿಷಯೋ ಭವೇತ್

|| ೧೯೩ ||

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಈ ಭಾವನೆಯು ಹುಟ್ಟಿದೆ. ಸ್ವತಃ ಅಲ್ಲ, ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಇಚ್ಛಿಸುವ ಮುಮುಕ್ಷುವಿಗೆ ಅದು ಹೇಗೆ ಗೋಚರಿಸಬೇಕು?

ಕ್ರಿಯಾಕಾರಭೇದೋಽಯಮಜ್ಞಾತೃಕಾತ್ಮ್ಯವಸ್ತುನಃ |

ತಜ್ಞಾನ್ಯೇಽಸಾವಸಂಭಾವ್ಯಸದ್ಧೇತೋಚ್ಛ್ರಿತಿಕಾರಣಾತ್

|| ೧೯೪ ||

ಕ್ರಿಯಾ-ಕಾರಕ ಇವುಗಳ ಭೇದವು ಇದು ತಿಳಿಯದಿರುವ ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದ ವಸ್ತುವಿನದ್ದು, ಅದರ ಜ್ಞಾನವಾದರೆ ಇದು ಅಸಂಭಾವಿತವೇ ಆಗಿವುದು, ಅದರ ಕಾರಣವು ನಾಶವಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ.

ನ ಚಾವಿದ್ಯಾಸಮುಚ್ಛಿತ್ತಿರ್ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತೃತಿರೇಕತಃ |

ಸಂಸಾರನಾಶೋಽವಿದ್ಯಾಯಾ ನಾಶಾನ್ವ ವ್ಯತಿರಿಚ್ಯತೇ

|| ೧೯೫ ||

ಮತ್ತು ಕಾರಣಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯಾನಾಶವೂ ಕೂಡ ಸಂಬಂಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣಿನ ಹೆಂಟೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ನಾಶದಂತೆ ಅದರ ನಾಶ ವಸ್ತು ಮಾತ್ರವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಬಂಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ನ ಚಾಪ್ಯವಿದ್ಯಾನಾಶೋಽತ್ರ ಸಂಸರ್ಗಃ ಕಾರಣಾತ್ಮನಿ |
ತದ್ಧಾಸ್ತೇರ್ವಸ್ತುವೃತ್ತತ್ವಾನ್ಮದಿ ಲೋಷ್ವಾದಿನಾಶವತ್ || ೧೯೬ ||

ಆದಾಯ ವಾಸ್ತವಂ ವೃತ್ತಂ ಜ್ಞಾನಮಜ್ಞಾನನಾಶಕೃತ್ |
ವಸ್ತುಯಾಥಾತ್ಮ್ಯವೃತ್ತೇನ ತಮೋಽಪಹ್ನುಯತೇ ಸದಾ || ೧೯೭ ||

ಅಜ್ಞಾತಜ್ಞಾನಂ ತಸ್ಮಾದ್ವಿಧಿರತ್ತೋಪಪದ್ಯತೇ |
ಅಕೃತಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಾ ತ್ವತ್ತ ವಿಧಿವೈಪೋಪಪದ್ಯತೇ || ೧೯೮ ||

ಜ್ಞಾನವು ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅಜ್ಞಾನನಾಶವನ್ನು ಮಾಡುವುದು, ವಸ್ತು ವಿನ ನಿಜಸ್ವರೂಪದ ಭಾವದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವು ಯಾವಾಗಲೂ ದೂರವಾಗಿರುವುದು.

ಆದುದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾತವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವುದೆಂಬ ವಿಧಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ, ಅಪ್ರವೃತ್ತ ಪ್ರವರ್ತನೆಯೆಂಬ ವಿಧಿಯು ಹೊಂದುವುದೇ ಇಲ್ಲ.

ಕೆಲವರು ಅವಿದ್ಯೆಯು ಎರಡೆಂದು ಹೇಳುವರು ಇವರ ಮತದ ನಿರಾಕರಣೆ

ಿದ್ವೈವಿದ್ಯಂ ಚಾಪ್ಯವಿದ್ಯಾಯಾ ನ ಚ ಯುಕ್ತ್ಯಾವಸೀಯತೇ |
ಏಕಾತ್ಮ್ಯಮಾತ್ರವಸ್ತುತ್ವಾದವಿದ್ವೈಕೈವ ಯುಜ್ಯತೇ || ೧೯೯ ||

ಅಜ್ಞಾನವು ಎರಡು ಬಗೆಯಿರುವುದೆಂಬುದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪ ಮಾತ್ರವೇ ನಿಜವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಒಂದೇ ಯೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಮೇಯಭೇದಭಿನ್ನತ್ವಂ ಜ್ಞಾನಾನಾಮಿವ ಭೇದಕಮ್ |
ನಾವಿದ್ಯಾಯಾ ಯತೋಽಸ್ತೀಹ ದ್ವೈವಿದ್ಯಂ ತೇನ ದುರ್ಘಟಮ್ || ೨೦೦ ||

ಅಗ್ರಹ, ಅನ್ಯಥಾಗ್ರಹ ಅಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನ, ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂಬುದಾಗಿ ಎರಡು ಬಗೆ ಅವಿದ್ಯೆಗಳಿವೆ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದಲೇ ನಾಶವಾಗುವುದು, ಎರಡನೆಯ ಅವಿದ್ಯೆಯು ವಿಹಿತವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಾಶವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುವರು ||

ಆಶ್ರಯ ಮತ್ತು ವಿಷಯಗಳು ಭಿನ್ನವಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಬೇರೆಯಾಗಿರಲಾರದು, ಅದರಿಂದ ಅದು ಒಂದೇ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತ, ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ತತ್ವ ಏಕಾತ್ಮ ಮಾತ್ರವೇ ಹೊರತು ಬೇರೆಯೊಂದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಖಂಡನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವುದು ವಿಷಯಭೇದದಿಂದ ಆಗುವ ಭಿನ್ನತೆಯೆ, ಅದರಂತೆ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ವಿಷಯ ಭೇದವಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವು ಎರಡೆಂದು ತೋರಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ.

ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಜ್ಞಾನವು ಬೇರೆ ಇಲ್ಲವೆ ?

ಪ್ರತ್ಯಗಜ್ಞಾನಮೇವೇಹ ತದನ್ಯದ್ವಸ್ತುಕಾರಣಮ್ |

ತದನ್ಯಕಾರಣಾಸತ್ತ್ವಾದ್ವೈವಿದ್ಯಂ ತಮಸಃ ಕುತಃ

|| ೨೦೧ ||

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬೇರೆಯಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ, ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನ ಎರಡು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿತು ?

ನ ಚಾಭ್ಯಾಸಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಾಽಪಿ ಸ್ವತೋಮುಕ್ತತತ್ಕಾರಣಾತ್ |

ನ ಘಟಾದೇರ್ಘಟತ್ವಾದಿ ಘಟಾದ್ಯಭ್ಯಾಸಸಂಶ್ರಯಮ್

|| ೨೦೨ ||

ಮತ್ತು ಅಭ್ಯಾಸ (ಆವೃತ್ತಿ) ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೂ ಇಲ್ಲ, ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಮುಕ್ತನಾಗಿಯೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಇತರಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲ, ಉದಾ:- ಘಟಾದಿವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಘಟತ್ವ ಮೊದಲಾದ ರೂಪವು ಘಟಾದಿ ಆವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದ ರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ನ ಚಾವಿಷಯವಿಜ್ಞಾನಮನಾಕಾರಂ ಚ ಭಾವ್ಯತೇ |

ಭಾವಕಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮತ್ವಾದಾಕೃತೇಶ್ಚ ನಿಷೇಧತಃ

|| ೨೦೩ ||

ವಿಷಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಜ್ಞಾನವು ಆಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದೂ ಸಹ ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವವನ ಅಂತರಾತ್ಮವಾಗಿಯೆ ಅದು ಇರುವುದರಿಂದಲೂ ಆಕಾರವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಆತ್ಮನು ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯುವವನಲ್ಲ.

ನೇಂದ್ರಿಯೇಣ ಗ್ರಹೋಽಸ್ಯಾಸ್ತಿ ಶಬ್ದಾದ್ಯರ್ಥಾನುಪಾತಿನಾ |

ದುಃಖಾದಿವಚ್ಚ ನೈವಾಸ್ತತ್ಮ ಚಿತೇಃ ಸ್ವಾರ್ಥೈಕರೂಪತಃ

|| ೨೦೪ ||

ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುವ ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದಲೂ ಈ ಆತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ದುಃಖಾದಿಗಳಂತೆ ಆತ್ಮನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ತಿಳಿಯುವವನಲ್ಲ, ಚೈತನ್ಯವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಸ್ವಾರ್ಥವೊಂದೇ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳದ್ದರಿಂದ (ಇಂದ್ರಿಯವೇದ್ಯನಲ್ಲ).

ಜ್ಞಾನಾಭಾಸಯುಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂಬ ಮತ ನಿರಾಕರಣೆ.

ಭಾವನೋಪಚಿತಂ ಚೇತೋ ನ ಚ ಕೈವಲ್ಯಕಾರಣಮ್ |

ತಸ್ಯೇಹೈವ ಸಮುಚ್ಛೇದಾತ್ಪ್ರದೋಷಜ್ಞಾನಹಾನತಃ

|| ೨೦೫ ||

ಜ್ಞಾನಾಭಾಸದಿಂದ ವೃದ್ಧಿಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ! ಇಲ್ಲಿಯೇ ಅದು ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಜ್ಞಾನ ನಾಶದಿಂದ ನಾಶವಾಗಿದೆ.

ಸ್ವಕಾರ್ಯಾರ್ಥಾನುಗಾಮಿತ್ವಂ ಭಾವನಾಜ್ಞಾನಕರ್ಮಣಾಮ್ |

ಅಕಾರ್ಯಕಾರಣಾತ್ಯತ್ವತ್ವೈವಲ್ಯೇನುಗತಿಃ ಕುತಃ

|| ೨೦೬ ||

ಭಾವನಾ (ಅಭ್ಯಾಸ) ಜ್ಞಾನ, ಕರ್ಮ - ಇವುಗಳು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವು, ಹೀಗಿರಲು ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ರೂಪವಲ್ಲದ ಆತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳು ಅನುವರ್ತಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ?

ಸಾಕ್ಷಾದಾತ್ಮಪ್ರಸಿದ್ಧೌ ಚ ನಾಭ್ಯಾಸಸ್ತತ್ಪಲಸ್ಥಿತೇಃ |

ಜ್ಞಾನಾಭಾವಾದಸಿದ್ಧೌ ಚ ಕ್ಷ ನ್ನಭ್ಯಾಸವ್ಯಪೇಕ್ಷಣಮ್

|| ೨೦೭ ||

ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಆತ್ಮನು ತೋರುವಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸವು (ಆವೃತ್ತಿಯು) ಬೇಕಿಲ್ಲ, ಅದರ ಫಲ ಮೊದಲೆ ಇದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಯಾವ ಬಗ್ಗೆ ಈ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದು^೧ ?

ಒಂದಾವರ್ತಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಜ್ಞಾನವು ಅಜ್ಞಾನ ನಾಶಕವಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ವಿಧಿ ಬೇಕೆಂದರೆ

ಆತ್ಮಸಾಮಾನ್ಯರೂಪೋತ್ಥಂ ಜ್ಞಾನಮಜ್ಞಾನಮಾತ್ಮನಿ |

ಸಕೃಜ್ಞಾತಂ ನ ಚೇದ್ಧನ್ವಿ ಜ್ಞಾನಮೇವ ನ ತದ್ಭವೇತ್

|| ೨೦೮ ||

ಆತ್ಮನ ಅಸಾಧಾರಣರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಜ್ಞಾನವು ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದಾವರ್ತಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಶಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದರೆ ಅದು ಜ್ಞಾನವೇ ಆಗಲಾರದು.

ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಂ ಯದಾಶ್ರಿತೃ ತನ್ನೋಹೋಽಪಿ ತದಾಶ್ರಯಃ |

ಅಬಾಧಿತಂ ತಮೋಽತ್ರಾಽಸೃ ಇತ್ಯುಕ್ತಿರ್ಜಡವತ್ಸಕಾ

|| ೨೦೯ ||

^೧ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವಾದರೂ ಅದರ ಅಪರೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದೆಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ, ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಅನುಭವವು ಬರುವ ಹಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಶಯ.

ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವು ಯಾವುದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಹುಟ್ಟುವುದೋ, ಅದರ ಅಜ್ಞಾನವೂ ಅದನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ ಯೆಂಬುವ ಮಾತೂ, ಈ (ವಿದ್ವಾಂಸನಲ್ಲಿ) ^೨ಜ್ಞಾನಿಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನವು ಹೋಗದೆ ಆಭಾಧಿತವಾಗಿದೆಯೆಂಬುವ ಮಾತೂ ಸಹ ಮೂರ್ಖರು ಹೇಳುವ ಮಾತು.

ಇತ್ಯೇವಮಾದಿ^೩ ಯಚ್ಚೋಕ್ತಂ ಪೂರ್ವಮೇವಾತಿವಿಸ್ತರಾತ್ |

ತತ್ತ್ವತ್ಯಮನುಸಂಧೇಯಂ ಸರ್ವಾವ^೪ಕಾರಹಾನಿಕೃತ್

|| ೨೧೦ ||

ಇದೇ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಅತ್ಯಂತ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ, ಶಂಕಿಸುವ ಸಮಸ್ತ ವಿಧಿ ವಾದ, ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವಂತಿರುವ ಆ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಸ್ಮರಿಸತಕ್ಕದ್ದು.

ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತ್ಯತಃ ಪಶ್ಯೇದಾತ್ಮಾನಾತ್ಮವಿಭಾಗವಿತ್ |

ಆತ್ಮಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಹ್ಯೇಷೋಽರ್ಥೋಽತ್ರಾಭಿಧೀಯತೇ

|| ೨೧೧ ||

ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಅನಾತ್ಮ ಇವುಗಳ ವಿಭಾಗವನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮವೆಂದು ಇದರಿಂದ ನೋಡಬೇಕೆಂದು 'ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ' ಎಂಬುವ ವಚನದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

‘ಶ್ರೋತವ್ಯಃ’ ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ

ಸರ್ವಮಾನಪ್ರಸಕ್ತೌ ಚ ಸರ್ವಮಾನಫಲಾಶ್ರಯಾತ್ |

ಶ್ರೋತವ್ಯ ಇತ್ಯತಃ ಪ್ರಾಹ ವೇದಾನ್ತಾವರುತಸ್ಯಾ

|| ೨೧೨ ||

ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಫಲವಾದ ದರ್ಶನವನ್ನು ಅಲವಂಬಿಸಿ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಈ ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಒದಗಿದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ವೇದಾಂತವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ‘ಶ್ರೋತವ್ಯಃ’ ಶ್ರವಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ದರ್ಶನಸ್ಯಾವಿಧೇಯತ್ವಾದ್ವಿಶ್ವಪಾಪೋ ವಿಧೀಯತೇ |

ವೇದಾನ್ತಶ್ರವಣಂ ಯತ್ನಾದ್ವಿಶ್ವಪಾಪಯಸ್ತರ್ಕ ಏವ ಚ

|| ೨೧೩ ||

^೨ಯಾವ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು ಇರುವುದೋ ಅಲ್ಲಿಯ ಕತ್ತಲೆ ಇರುವುದೆಂಬುದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ, ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನಿಯಲ್ಲೂ ಒಂದು ಸಲ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಅಜ್ಞಾನವು ಹೋಗದೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

^೩ಶಾಬ್ದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಆರಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಧಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿರುವುದು. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬೇಕೆಂದರ್ಥ.

^೪ಅವಕಾರಃ = ಶಂಕಿಸಲ್ಪಡುವ ವಿಧಿಯ ಪ್ರಕಾರಗಳೆಂದರ್ಥ. ಹಿಂದೆ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರೂ ಪ್ರಸಂಗಾನುಸಾರ ಪುನಃ ನಿರಾಕರಿಸಿದೆ.

ಆತ್ಮದರ್ಶನವು ವಿಧಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಉಪಾಯವಾದ ವೇದಾಂತ ಶ್ರವಣವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ, ಮತ್ತು 'ಮನ್ತವ್ಯಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅದರ ಉಪಾಯವಾದ ತರ್ಕವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ.

ಶ್ರವಣ-ಮನನಗಳ ಸ್ವರೂಪವೇನು ?

ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳೆಂಬ ಶಬ್ದ (ಶಕ್ತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ)

ಆಗಮಾರ್ಥವಿನಿಶ್ಚಿಷ್ಟ ಮನ್ತವ್ಯ ಇತಿ ಭಣ್ಯತೇ

|| ೨೧೪ ||

ಶ್ರುತಿ-ಲಿಂಗಾದಿಗಳೆಂಬ ಶಬ್ದ (ಶಕ್ತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ) ನ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಶಬ್ದದ ಶಕ್ತಿ ವಿವೇಕವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಶ್ರವಣ, ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದ ವೇದಾಂತಾರ್ಥ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ತರ್ಕವೇ ಮನನ ಇದೆ ಮನ್ತವ್ಯಃ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ವೇದಾಂತಗಳೆಲ್ಲವೂ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತವೆಯೆಂಬವರ ಮತ ನಿರಾಕರಣೆ

ವಸ್ತುತತ್ತ್ವವಿವಕ್ಷೇಹ ಮನ್ತವ್ಯ ಇತಿಶಾಸನಾತ್ |

ಯೋಷಿದಗ್ನ್ಯಾದಿದೃಷ್ಟೌ ಹಿ ನೈವ ಮನ್ತವ್ಯತಾವಿಧಿಃ

|| ೨೧೫ ||

ಮನನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ವಸ್ತುವಿನ ತತ್ತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುವ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ, ಉಪಾಸನೆ ವಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶವಿದ್ದರೆ ಮನನ ವಿಧಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾ:- ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಉಪಾಸನಾದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮನನ ವಿಧಿಯೇ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ವೇದಶಬ್ದಾನುರೋಧ್ಯತ ತರ್ಕೋಽಪಿ ವಿನಿಯುಜ್ಯತೇ |

ವಾಚ್ಯವಾಚಿಕಸಂಬಂಧನಿಯಮೇ ತಸ್ಯ ಹೇತುತಾ

|| ೨೧೬ ||

ವೇದಶಬ್ದವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುವ ತರ್ಕವೇ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಆ ತರ್ಕವು ವಾಚ್ಯ-ವಾಚಿಕ ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಿಯಮನ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ.

೧ ತ್ವಂ ಪದದ ಅರ್ಥ ದೇಹ; ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಚೇತನವೇ ಎಂದೂ, ತತ್-ಪದಾರ್ಥವು ಪ್ರಧಾನ, ಪರಮಾಣು ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲ. ಸೃಷ್ಟಿದಾನಂದ ರೂಪವಾದ ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೇ ಎಂದೂ ಈ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಿಯಮನ ಮಾಡುವುದೆಂದರ್ಥವು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ತರ್ಕದ ಉಪಯೋಗ; ಯದೃಶ ಶಬ್ದವೇ ತತ್ತ್ವ ನಿರ್ಣಯಕವಾದದ್ದು, ಆದರೂ ಅಸಂಭಾವನಾದಿ ದೋಷ-ವನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಮನನನೆಂಬ ತರ್ಕವೂ ಸಾಮಗ್ರಿ ರೂಪದಿಂದ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವುದೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅಪರಾಯತ್ತಬೋಧೋಽತ್ರ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನಮುಚ್ಯತೇ |
ಪೂರ್ವಯೋರವಧಿಷ್ಟೇನ ತದುಪನ್ಯಾಸ ಇಷ್ಟತೇ

|| ೨೧೭ ||

ಪರಾಧೀನವಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲಿ 'ನಿಧಿಧ್ಯಾಸಿತವ್ಯಃ' ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಹಿಂದಿನ ಶ್ರವಣ-ಮನನಗಳಿಗೆ ಅವಧಿಯಾಗಿ ಫಲವಾಗಿರುವಂತೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು.

ಶ್ರವಣಾದಿಕ್ರಿಯಾ ತಾವತ್ಕರ್ತವ್ಯೇಹ ಪ್ರಯತ್ನತಃ |
ಯಾವದ್ಯಥೋಕ್ತಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಾವಿರ್ಭವತಿ ಭಾಸ್ವರಮ್

|| ೨೧೮ ||

ಶ್ರವಣ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಮಾಡಬೇಕು, ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವವರೆಗೂ ಮಾಡಬೇಕು.

'ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ ಶ್ರೋತವ್ಯಃ ಮಂತವ್ಯಃ ನಿದಿಧ್ಯಾಸಿತವ್ಯಃ' ಎಂಬುದರ ಪಾಠಕ್ರಮದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಅರ್ಥ —

ಆಗಮಾದ್ಧರ್ಶನಂ ಪೂರ್ವಮಾಗಮಾಚಾರ್ಯತೋ ಮತಿಃ |
ತ್ರಯಾಣಾಮಪಿ ಸಂಗಾನಾಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯಾತ್ಮನಾಂ ಸ್ಥಿರಮ್

|| ೨೧೯ ||

ವೇದದಿಂದ ಮೊದಲು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಾಗುವುದು. ಇದೇ ದರ್ಶನ, ಈ ಆಗಮ ಮತ್ತು ಆಚಾರ್ಯರ ಉಪದೇಶದ ಮೂಲಕ ಶ್ರವಣವೂ, ಅನಂತರವೇ ಅದರ ಮನನವೂ ಆಗುವುದು. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರ-ಆಚಾರ್ಯ-ಆತ್ಮ ಇವು ಮೂರನ್ನು ಒಂದಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ಆಚರಣೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಸ್ಥಿರವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಆಗುವುದು.

ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ಪುರಾ ಶಾಬ್ದೀ ಯಾವನ್ನ ಮನುತೇ ಶ್ರುತಮ್ |
ಶ್ರುತ್ವಾ ಮತ್ಸಾಧ್ಯ ತಂ ಸಾಕ್ಷಾದಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ

|| ೨೨೦ ||

ಎಷ್ಟು ಕಾಲದವರೆಗೆ ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಮನನ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲವೋ. ಅಷ್ಟರವರೆಗೆ ಮೊದಲು ವೇದಾಂತ ಶಬ್ದದಿಂದ ಜ್ಞಾನವು (ಶ್ರವಣದಿಂದ ಆಗುವುದು), ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಮನನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಆ ಆತ್ಮನನ್ನು ನೇರ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ

ಅನನ್ಯಾಯತ್ತವಿಜ್ಞಾನೇ ಶ್ರವಣಾದೇರುಪಾಯತಃ |
ಜಾತೇ ನಾಪೇಕ್ಷತೇ ಕಿಂಚಿತ್ತತೀಚೋಽನುಭವಾತ್ಪರಮ್

|| ೨೨೧ ||

ಶ್ರವಣ ಮೊದಲಾದ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ವಿಜ್ಞಾನವು^೧ ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅನುಭವಕ್ಕು ಮೇಲ್ಪಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಸಂಬಂಧೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾಪೇಕ್ಷೈವ ನಾಪರಾ |

ಲಿಂಗಾಪೇಕ್ಷಾಽನುಮೇಯೇಽರ್ಥೇ ನರಾಪೇಕ್ಷಾ ನರೋಚಿತೇ

|| ೨೨೨ ||

ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಸಾಧ್ಯ - (ಫಲ) ಸಾಧನ (ಉಪಾಯ) ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವು ತಿಳಿಯಲು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಯುಕ್ತ ಮತ್ತೊಂದಲ್ಲ. ತರ್ಕದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೇತುವಿನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಹುಟ್ಟುವುದು. ಪುರುಷನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ವಿಷಯವು ತಿಳಿಯಲು ಪುರುಷನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇರುವುದು (ಅದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದದ್ದು ಜ್ಞಾನವೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಂದಲ್ಲ.

ಭಿನ್ನಮಾತ್ರಾದಿವಿಜ್ಞಾನೇ ಸಾಪೇಕ್ಷೈವ ವಿನಿಶ್ಚಿತೀ |

ಏಕಮಾತ್ರಾದಿಕೇ ತ್ವಸ್ಮಿನ್ಯಃ ಕಿಂ ಕಸ್ಯಾದಪೇಕ್ಷತೇ

|| ೨೨೩ ||

ಪ್ರಮಾತ್ರ, ಮಾನ, ಮುಂತಾದ ಭಿನ್ನ ವಸ್ತುಗಳ ಜ್ಞಾನವಿದ್ದು ಬರುವ ನಿರ್ಣಯವು ಪ್ರಮಾತ್ರ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇದ್ದು ಹುಟ್ಟುವುದು, ಪ್ರಮಾತ್ರ ಮುಂತಾದವು ಭಿನ್ನವಾಗಿರದೆ ಆತ್ಮವೊಂದೇ ಇದ್ದು ಬರುವ ಈ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಯಾರು ಯಾವುದರಿಂದ ಏನನ್ನು ಬಯಸುವನು ? ಇಲ್ಲ, ಯಾವುದರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುಗಳ ಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾತ್ರ ಮುಂತಾದ ಭೇದಗಳಿದ್ದೆ ಬರುವುದು —

ಪ್ರಮಾಣರೂಪಾವಷ್ಟಮ್ಭಾತ್ವಮಾ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಜಾಯತೇ |

ಪಶ್ಚಾತ್ತಮೇಯನಿಷ್ಠವ ಪ್ರಮೇಯಾರ್ಥಾನುರೋಧಿನೀ

|| ೨೨೪ ||

^೧ಪ್ರಮಾಣ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಯೇ ಪ್ರಮೇಯ (ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನವು)

^೧ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ - ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಸಾಂಗವೇದಾಧ್ಯಯನದಿಂದ ಮೇಲ್ಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟುವ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಆಗುವುದು, ಇದು ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೆ ಆಗುವುದು, ಅನಂತರ ಶ್ರೋತವ್ಯಃ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಶ್ರವಣವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರ ಮೂಲಕ ಮಾಡುವುದು. ಆಮೇಲೆ ಅದನ್ನೇ ಅವಿರೋಧವಾಗಿ ಯುಕ್ತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಅನುಚಿಂತನೆ ಮಾಡುವುದು ಆಮೇಲೆ ಈ ಮೂರರ ಬಲದಿಂದ ಅನುಭವಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ಥಿರವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದು ಇದೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನವೆಂದು ವಾರ್ತಿಕಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.

^೨ಪ್ರಮಾಣವೆಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಚಕ್ವರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದವು ಇವುಗಳಿಲ್ಲದೆ ಘಟ ಪಟಾದಿಗಳ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಿತ್ತಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ, ಪ್ರಮೇಯೆಂದರೆ ಯಥಾರ್ಥಾನು-ಭವ, ಸರಿಯಾದ ಅನುಭವ, ಇದು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಬೇಕು, ಮೊದಲು ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳು ಘಟಾದಿ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅಂದರೆ ವಿಷಯಗಳು ಇರುವಂತೆ ತಾನು ಆಯಾಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಮಾತ್ರವೂ ಸಹ ಇದ್ದೇ ಈ ಮೇಲಿನ

ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟುವುದು, ಅನಂತರ ಪ್ರಮೇಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆನಿಲ್ಲುವುದು.

ಆದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಹಾಗಿಲ್ಲ —

ಆತ್ಮಾಸ್ತಾನಂ ವಿಜಾನಾತಿ ಯತ್ರ ವಾಕ್ಯಾದಿಮಾನತಃ |

ತತ್ರ ಮಾತ್ರಾದಿಸಂಭೇದೋ ನ ಮನಾಗಪಿ ಲಭ್ಯತೇ

|| ೨೨೫ ||

ಎಲ್ಲಿ (ಯಾವ ದಶೆಯಲ್ಲಿ) ಆತ್ಮನೇ ತನ್ನನ್ನು ವಾಕ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯುವನೋ, ಅಲ್ಲಿ ಆ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಭೇದವು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಲಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಪದಾರ್ಥವಿಷಯಸ್ವರ್ಗಸ್ತಥೈವಾನುಮಿತಿರ್ಭವೇತ್ |

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿಸ್ತು ವಾಕ್ಯಾದೇವಾಭಿಜಾಯತೇ

|| ೨೨೬ ||

ತರ್ಕವು^೧ ಪದಾರ್ಥ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ, ಅನುಮಿತಿಯೂ ಸಹ ಪರಕೀಯವಾದ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಹಾಗೆಯೇ ಬರುವುದು, ^೨ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವಾದರೂ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟುವುದು.

ತರ್ಕಾದಿಗಳು ಪದಾರ್ಥ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ

ಆತ್ಮನಾತ್ಮತ್ವಮಾತ್ರಂ ಹಿ ಲಿಜ್ಞಾದ್ವಸ್ತುಷು ಗಮ್ಯತೇ |

ಸರ್ವಮಾನಾತಿವರ್ತ್ಯಾತ್ಮಾ ವಾಕ್ಯಾದೇವಾವಗಮ್ಯತೇ

|| ೨೨೭ ||

ಅನುಭವಗಳು ಬರುವವು. ಪ್ರಮಾತ್ರ - ಪ್ರಮೇಯ ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುವ ತ್ರಿಪುಟೇಭೇದವು ಆತ್ಮನಲ್ಲದ ವಸ್ತುಗಳ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿದೆ, ಎಂದರ್ಥ.

^೧ಶುದ್ಧಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ತರ್ಕವು ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಶಂಕೆಯು ಬರಬಹುದು. 'ವಾಕ್ಯಾದಿ ಮಾನತಃ ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ವಾರ್ತಿಕರಿಂದ ಈ ಶಂಕೆಯು ಹುಟ್ಟಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ, ಆದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲ ತತ್, ತ್ವಂ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಶೋಧನೆಗಾಗಿ ತರ್ಕವೇ ಹೊರತು ಶುದ್ಧ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ತರ್ಕವಿಲ್ಲ, "ನೈಷಾತರ್ಕೇಣ ಮತಿರಾಪನೇಯಾ" 'ತಂತ್ವಾಪನಿಷದಂ ಪುರುಷ' ಪೃಚ್ಛಾಮಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ತರ್ಕದಿಂದ ಈ ಜ್ಞಾನವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಕೇವಲ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುವುದೆಂದು ಹೇಳುವವು, ಹಾಗೆಯೇ ಅನುಮಿತಿ, ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣವೂ ವೇದಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿರದೆ ಇದ್ದರೆ ಪರಕೀಯವಾದರೂ ಗ್ರಾಹ್ಯವೇ. 'ಶರೀರಸ್ಯ ನ ಚೈತನ್ಯ ಮಂತೇಷು ವೃಥಾಚಾರತಃ' ಎಂಬ ತಾರ್ಕಿಕರ ದೇಹಾತ್ಮವಾದ ನಿರಾಕರಣೆಗೆ ಮಾಡಿದ ತರ್ಕವು ವೇದಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲ. ಅವೆಲ್ಲವೂ ಪದಾರ್ಥ ಶೋಧನೆಗಾಗಿಯೇ ಇರುವವು; ಶುದ್ಧ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ ಚೈತನ್ಯರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನು ಮಾತ್ರ ವೇದಾಂತ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ತಿಳಿಯುವುದು, ಈ ಆತ್ಮನು ಯಾವ ತಾರ್ಕಿಕರ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಎಟಕದ ವಸ್ತುವಾಗಿರುವನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ||

^೨ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೆಂದರೆ - ಅಖಂಡ ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವೊಂದೇ ಎಂಬುದು, 'ಇದು ನೀಲೋ ಘಟಃ' ಎಂಬುವಂತೆ ನೀಲವರ್ಣ ಘಟಗಳ ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಸಂಸರ್ಗದಂತೆ ಆಗಲಿ 'ರಾಜ್ಞಃ ಪುರುಷಃ' ಎಂಬುವಂತೆ ಭೇದರೂಪವಾಗಲಿ ವೇದಾಂತದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಲ್ಲ - ಮಹಾವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಬರುವ ಅಖಂಡಾರ್ಥವೇ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ. ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳುವುದೂ ಸಹ ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ, ಅಷ್ಟೆ.

ಕೆಲವೊಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತ್ವವೂ, ಕೆಲವು ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅನಾತ್ಮರೂಪವೂ ತರ್ಕದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು, ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ ಮೀರಿರುವ ಆತ್ಮನು ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುವುದು.

ಶಂಕೆ —

ನನ್ನಕ್ಕತ್ವಂ ಭವೇಜ್ಞಾನಂ ಯದ್ಭಾತ್ಯೈವ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯತೇ |
ಕೇವಲೋಽನಾತ್ಮನೋಽದೃಷ್ಟೇಃ ಪ್ರತೀಚೋಽನ್ಯಸ್ಯ ವಸ್ತುನಃ || ೨೨೮ ||

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುವೇ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ ಕಾಣುವುದಾದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಅಪೂರ್ಣವೇ ಆಗುವುದು ಅಲ್ಲವೇ ?.

ಸಮಾಧಾನ —

ನಾಯಮನ್ಯೋಽಥವಾಸನಸ್ಯಃ ಪ್ರತ್ಯಗಜ್ಞಾನಜತ್ವತಃ |
ದಣ್ಣಸರ್ಪಾದಿವದ್ರಜ್ಞಾಂ ಸ್ವತೋಽಪೂರ್ವಾದಿಮಾನ್ಯತಃ || ೨೨೯ ||

ಇಲ್ಲ, ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುವು ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಅಥವಾ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ? ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲ, ಆತ್ಮನು ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ, ಅಪರವೆಂಬುದೇ ಮೊದಲಾದವು ಇಲ್ಲದವನು, ಅದರಿಂದ ರಜ್ಜುವಿನಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ದಂಡ, ಸರ್ಪ ಮೊದಲಾದವು ಕಾಣುವಂತೆ ಅನಾತ್ಮವಸ್ತು ಈ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಷ್ಟೆ.

ಯತೋಽತೋ ದೃಷ್ಟ ಏತಸ್ಮಿನ್ನಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿ ಕೇವಲೇ |
ನಾಸ್ತಿ ಜ್ಞಾನಮನುತ್ಪನ್ನಂ ನಾಪ್ಯದ್ವೈತಂ ತಥಾ ತಮಃ || ೨೩೦ ||

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣದಿಂದ ಈ ಅದ್ವಿತೀಯನಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಭವವಾದರೆ ಹುಟ್ಟದಿರುವ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದೂ ಇರುವುದೇ ಇಲ್ಲ, ಮತ್ತು ನಾಶವಾಗದ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬುದೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞಾತ್ಮೈಕಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಾತ್ಮಾರ್ಯಕಾರಣವಸ್ತುನಃ |
ತಜಜ್ಞಾನಾತ್ಮಿಂ ತಮೋಽದ್ವೈತಂ ಕಿಂವಾಽಜ್ಞಾನಂ ವದಾಽಽತ್ಮನಃ || ೨೩೧ ||

ಕಾರ್ಯ-ಕಾರಣವೆಂಬ ವಸ್ತುವಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವೊಂದೇ ನಿಜಸ್ವರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹೋಗದಿರುವ ಅಜ್ಞಾನವು ಯಾವುದು ? ಆತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನವಾದರೂ ಯಾವದು ? ಯಾವುದೂ ಉಳಿದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ —

ಅನುವಾದೇ ಯಥೋಕ್ತಾನಾಂ ಪ್ರಕಾಶೇ ದರ್ಶನಾದಿಷು |

ವಿಜ್ಞಾನೇನೇತ್ಯಥ ಕಥಂ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನಮುಚ್ಯತೇ

|| ೨೩೨ ||

“ಆತ್ಮಾ ವಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ ಶ್ರೋತ್ರವ್ಯಃ ಮನ್ತವೋ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸಿತವ್ಯಃ” ಎಂದು ದರ್ಶನಾದಿ ಗಳನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಲು ಆರಂಭಿಸಿ ದರ್ಶನಾದಿಗಳ ನಡುವೆ ‘ವಿಜ್ಞಾನೇನ’ ಎಂದು ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ?

ಉತ್ತರ —

ಧ್ಯಾನಾಶಜ್ಞಾನಿವೃತ್ತತ್ಯರ್ಥಂ ವಿಜ್ಞಾನೇನೇತಿ ಭಣ್ಯತೇ |

ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನಶಬ್ದೇನ ಧ್ಯಾನಮಾಶಜ್ಞ್ಯತೇ ಯತಃ

|| ೨೩೩ ||

‘ನಿಧಿಧ್ಯಾಸಿತವ್ಯಃ’ ಎಂಬ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನ ಶಬ್ದದಿಂದ ಧ್ಯಾನವು ಹೇಳಿದೆಯೆಂಬುದಾಗಿ ಶಂಕಿಸಿ ಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಧ್ಯಾನವೇ ಅರ್ಥವೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ‘ವಿಜ್ಞಾನೇನ’ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಧ್ಯಾನವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆಂಬುವ ಅಂಶವನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆ ? ಎಂದರೆ —

ವಿಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಹೇತುತ್ವಂ ಧ್ಯಾನಾದೇಃ ಪ್ರಾಗವಾದಿಷಮ್ |

ಸ್ವಾರ್ಥಮೇವ ತು ವಿಜ್ಞಾನಂ ಮುಕ್ತಿಮಾತ್ರಫಲಂ ಸ್ಮೃತಮ್

|| ೨೩೪ ||

ಧ್ಯಾನವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದವು, ಸ್ವಾರ್ಥ-ಸ್ವತಂತ್ರವೇ ಆಗಿರುವ ಈ ವಿಜ್ಞಾನವು ಮುಕ್ತಿಯೊಂದೇ ಫಲವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಅದನ್ನೇ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನವೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು.

ಮುಕ್ತಿಫಲವು ಅನಿತ್ಯವಲ್ಲ - ಏಕೆಂದರೆ -

ಐಕಾತ್ಯಾಜ್ಞಾನವಿಧ್ವಂಸವೃತ್ತಿರೇಕೇಣ ನೇಷ್ಯತೇ |

ಐಕಾತ್ಯವಿಜ್ಞಾನಫಲಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮೇವ ಹಿ ತತ್ಸತಃ

|| ೨೩೫ ||

ಏಕಾತ್ಯಸ್ವರೂಪದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಏನೂ ಫಲವಿಲ್ಲ, ಐಕಾತ್ಯ ಜ್ಞಾನದ ಫಲವು ಿಸ್ವತಃ ತಾನು ಇದ್ದದ್ದೇ ಅಲ್ಲವೆ ?

ಿಅವಯವವಿಲ್ಲದೇನೆಯೆ ರಜ್ಜು ಸರ್ಪಾದಿಗಳಂತೆ ಆತ್ಮನು ಅದರ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಭ್ರಮೆಗೊಂಡಿರುವ ವಸ್ತುವಿನೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು.

ಯತೋಽನವಯವೇನೈವ ರಜ್ಜುಸಾರ್ಪಾದಿವತ್ತಥಾ |
ಆತ್ಮಾಽಯಂ ಸಂಗತಿಂ ಯಾತಿ ತನ್ಮೋಹಾಧ್ಯಸ್ತರೂಪಿಣಾ

|| ೨೩೬ ||

ಆತ್ಮವೆಂಬುದು ಅನಾತ್ಮದ ತತ್ವ ಹೇಗೆ ? —

ಆತ್ಮ ತತ್ತ್ವಂ ವಿಭಕ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಮಾತ್ರಾದೇರನಾತ್ಮನಃ |
ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧಸ್ತದಜ್ಞಾನಸಮುತ್ಥಸ್ಯ ಮೃಷಾತ್ಮನಃ

|| ೨೩೭ ||

ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದ ಪ್ರಮಾತ್ರಪ್ರಮಾಣ ಮುಂತಾದ ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಆತ್ಮವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಳಿಯದಿದ್ದ ಕಾರಣ ಸುಳ್ಳಾಗಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧನಾದ ಆತ್ಮನೇ ತತ್ತ್ವ ನಿಜಸ್ವರೂಪವು, ಬೇರೆಯಿಲ್ಲ.

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಪ್ರಮೇಯಾಚ್ಚ ನಾನ್ಯಸ್ತಜ್ಞಾನಕೃದ್ವತಃ |
ಅನನ್ಯಮಾತ್ಮಮಾನೋಽತಃ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾ ತಮೋಪನುತ್

|| ೨೩೮ ||

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ವಸ್ತುವು ಅದರ ಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಬೇರ್ಪಡದೆ ಇದ್ದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೇ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು.

ಅಜ್ಞಾನೋತ್ಥಮನೂದ್ಯಾತೋ ಮಿಥ್ಯಾಕೃಪ್ತಮಶೇಷತಃ |
ಇದಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವಚಸಾ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತಿ ನೋಽವದತ್

|| ೨೩೯ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಎದ್ದುಗೊಂಡು ಸುಳ್ಳಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದ ಸಮಸ್ತ ಈ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು 'ಇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ'ವೆಂಬ ವಚನದಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮವೆಂದು ನಮಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವುದು.

“ಬ್ರಹ್ಮ ತಂಪರಾದಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸರ್ವಂವೇದ” ಎಂಬುದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವರು —

ಆತ್ಮಧೀಮಾತ್ರಗಮ್ಯಾರ್ಥಾದ್ಯಸ್ತದನ್ಮೋಽವಭಾಸತೇ |
ತದ್ವರ್ತನನಿಷೇಧಾರ್ಥಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಹ ಪರಾ ಶ್ರುತಿಃ

|| ೨೪೦ ||

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ವಿಷಯಕ್ಕಿಂತ ಯಾವುದು ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ತೋರುವುದೋ, ಅದರ ದರ್ಶನವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಹೇಳುವುದು.

ಬೃ - ೨ - ೪ - ೬

“ಬ್ರಹ್ಮತಂ ಪರಾದಾದ್ಯೋನ್ಮತ್ತಾತ್ಮನೋ ಬ್ರಹ್ಮವೇದ |
 ಕ್ಷತ್ರಂ ತಂಪರಾದಾತ್ ಯೋನ್ಮತ್ತಾತ್ಮನಃ ಕ್ಷತ್ರಂ ವೇದ ||
 ಲೋಕಾಸ್ತಂಪರಾದುಃ ಯೋನ್ಮತ್ತಾತ್ಮನೋ ಲೋಕಾನ್ ವೇದ |
 ದೇವಾಸ್ತಂಪರಾದುಃ ಯೋನ್ಮತ್ತಾತ್ಮನೋ ದೇವಾನ್ ವೇದ ||
 ಭೂತಾನಿತಂಪರಾದುಃ ಯೋನ್ಮತ್ತಾತ್ಮನೋ ಭೂತಾನಿ ವೇದ |
 ಸರ್ವಂ ತಂ ಪರಾದಾತ್ ಯೋನ್ಮತ್ತಾತ್ಮನಃ ಸರ್ವಂ ವೇದ ||
 ಇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇದಂಕ್ಷತ್ರ ಮಿಮೇಲೋಕಾಃ ಇಮೇ ದೇವಾಃ |
 ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಯದಯಮಾತ್ಮಾ || ೬ ||

ಇತರ ದರ್ಶನವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಫಲವೇನೆಂದರೆ —

ಸಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತತಾ ತಸ್ಮಾನ್ನೈವೇಹ ಶ್ರುತಿಮಾನತಃ |
 ಅನಾತ್ಮಬುದ್ಧಿವಿಷಯಂ ಯತೋ ಯತ್ನಾನ್ನಿಷೇಧತಿ || ೨೪೧ ||

ಈ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇತರರು ಹೇಳುವಂತೆ ಸಮಸ್ತತೆ ವ್ಯಸ್ತತೆಯು ಏಕತ್ವ-ಅನೇಕತ್ವಗಳು ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಂತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಅನಾತ್ಮಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲ.

ಕಾರ್ಯಾತ್ಮಾ ಕಾರಣಾತ್ಮಾ ಚ ದ್ವಾವಾತ್ಮಾನೌ ಪರಾತ್ಮನಃ |
 ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಮೋಹೋತ್ಥೌ ತನ್ನಾಶೇ ನಶ್ಯತಸ್ತತಃ || ೨೪೨ ||

ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಾತ್ಮ, ಕಾರಣಾತ್ಮ ಎಂಬುವ ಎರಡು ಆತ್ಮರು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ನಿಜಸ್ವರೂಪದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುವರು, ಅದರ ನಾಶವಾದರೆ ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ.

ಅಪೂರ್ವಾನಪರೋಕ್ಷೇಹಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣತಾತ್ಮನಃ |
 ಕುತಃ ಪ್ರಮಾಣಾತ್ಸಂಭಾವ್ಯಾ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಘಸ್ಮರೇ || ೨೪೩ ||

‘ಅಪೂರ್ವ ಅನಪರಂ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳನ್ನು ನುಂಗುವಂತಹ ಜ್ಞಾನವು ಇರುವಾಗ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವು ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸಿತು ?

ನೈತಸ್ಮಾಜ್ಞಾಯತೇ ಕಿಂಚಿನ್ನಾಯಂ ಜಾತಃ ಕುತಶ್ಚನ |
 ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವಂ ಶ್ರುತಿರ್ವಕ್ತಿ ಕಾರಣಾದಿನಿಷೇಧಕೃತ್ || ೨೪೪ ||

ವಸ್ತುತಃ ಈ ಆತ್ಮನಿಂದ ಏನೊಂದೂ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ, ಈತನೂ ಸಹ ಯಾವುದ ರಿಂದಲೂ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲ, ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವೇದವು ಕಾರಣಕಾರ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪವನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿಷೇಧಮಾಡಿದೆ.

ಇದಕ್ಕೆ ಗೀತೆಯೂ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ —

ಜ್ಞೇಯಂ ಯತ್ತತ್ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿಂ ಯಜ್ಞಾತ್ತ್ವಾನ್ಮೃತಮಶ್ನುತೇ |
ಅನಾದಿಮತ್ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ಸತ್ತನ್ನಾಸದುಚ್ಯತೇ || ೨೪೫ ||

ಯಸ್ಮಾತ್ಕೃತಮತೀತೋಽಹಮಕ್ಷರಾದಪಿ ಚೋತ್ತಮಃ |
ಅತೋಽಸ್ಮಿ ಲೋಕೇ ವೇದೇ ಚ ಪ್ರಥಿತಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ || ೨೪೬ ||

ಯೋ ಮಾಮೇವಮಸಂಮೂಢೋ ಜಾನಾತಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮಮ್ |
ಸ ಸರ್ವವಿದ್ಭಜತಿ ಮಾಂ ಸರ್ವಭಾವೇನ ಭಾರತ || ೨೪೭ ||

ಇತಿ ವೇದಾತ್ಮನಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಜನಂ ಶ್ರುತಿಸಂಮತಮ್ |
ಸರ್ವಾನ್ತರ್ಯಾಮಿಣಃ ಶೌರೇನೋಪೇಕ್ಷ್ಯಂ ತದ್ಭವಾದೃಶೈಃ || ೨೪೮ ||

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಗೀತಾವಚನವು ವೇದಪುರುಷನಾದ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನದು ವೇದಸಂಮತವಾದುದು, ಅದರಿಂದ ಅದನ್ನು ನಿಮ್ಮಂಥವರು ಉಪೇಕ್ಷಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ.

ಶ್ರುತಿಯ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪಿಸುವರು —

ತತ್ತ್ವೈವಂ ಸತಿ ಯೋ ಮೂಢಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣದರ್ಶನಃ |
ಪರಾಜ್ಞುಖಂ ನಿದಧ್ಯಾತ್ತಮಾತ್ಮಾಕೃತ್ಪ್ರದರ್ಶಿನಮ್ || ೨೪೯ ||

ಆತ್ಮನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ದ್ವೈತ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಯಾವ ಮೂಢನು ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾಗಿರುವನೋ, ಆ ಆತ್ಮನ ಅಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಕಾಣುವವನನ್ನು ಪುರುಷಾರ್ಥದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರಾದಿ ಜಾತಿಯು ಬಹಿರ್ಮುಖನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಬಿಡುವುದು ಅಂದರೆ ಪುರುಷಾರ್ಥದಿಂದ ದೂರವಿರಿಸುವುದು.

ಮೇಲಿನ ಶ್ರುತಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಆರಂಭ —

ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಜಾತಿನಿರ್ದೇಶಃ ಕೃತ್ಸಂನಿಧಿಕಾರಣಾತ್ |
ಬ್ರಹ್ಮಜಾತಿಃ ಪರಾದಧ್ಯಾದಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶಿನಂ ನರಮ್ || ೨೫೦ ||

ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜಾತಿಯೆಂದರ್ಥ, ಮುಂದೆಯ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರವೆಂದು ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಜಾತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಜಾತಿಯು ಸರಿಯಾಗಿ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯದವನನ್ನು (ಪುರುಷಾರ್ಥದಿಂದ) ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು.

ಅಸಮ್ಯಾಗ್ ದರ್ಶಿಯೆಂದರೇನು ? —

ಯದಸ್ತಿ ತನ್ನ ಜಾನಾತಿ ಯನ್ನೇಹಾಸ್ತಿ ತದೀಕ್ಷತೇ |

ಇತ್ಯೇವಮಪರಾಧೋತ್ಥಕೋಪಾವಿಷ್ಟೇವ ಬಾಲಿಶಮ್

|| ೨೫೧ ||

ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ತತ್ವವಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ, ಯಾವದು ಅನಾತ್ಮರೂಪವು ಅದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೋ ಅದನ್ನು ಇವನು ಕಾಣುವನು, ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಕೋಪದಿಂದ ಆವೇಶಗೊಂಡಂತೆಯೇ ಈ ಬಾಲಕನಂತಿರುವ ಮೂಢನನ್ನು — ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು.

ಕೈವಲ್ಯಾತ್ಮಂ ಪರಾಕುರ್ಯಾದ್ವಿಪ್ರಜಾತಿಃ ಪರಾಜ್ಞುಖಿಮ್ |

ಅಜಾತಿಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವಂ ಮಾಂ ಯೋಽಯಂ ಜಾತ್ಯಾತ್ಮನೇಕ್ಷತೇ

|| ೨೫೨ ||

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜಾತಿಯು ಜಾತಿಯೆ ಇಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವವಾಗಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಯಾವ ಇವನು ಜಾತಿರೂಪದಿ ನೋಡುವನೋ ಅಂಥವನನ್ನು ಮೋಕ್ಷದಿಂದ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು.

ಭೇದದರ್ಶಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ಉಚಿತವೆಂದು ವ್ಯಾಸ ಸಂಮತಿಯಿರುವುದು.

ಕಿಂ ತೇನ ನ ಕೃತಂ ಪಾಪಂ ಚೋರೇಣಾಽಽತ್ಮಾಪಹಾರಿಣಾ |

ಯೋಽನ್ಯಥಾ ಸನ್ನಮಾತ್ಮಾನಮನ್ಯಥಾ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ

|| ೨೫೩ ||

ಯಾರು ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನನ್ನೂ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯುವನೋ, ಇಂತಹ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ ಚೋರನು ಯಾವ ಪಾಪವನ್ನು ತಾನೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ ?

ಕೊನೆಯ ಭಾವಗನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು.

ಯೋ ನ ವೇದಾಽಽತ್ಮಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಂ ವೇದ ಜಾತ್ಯಾದಿಮತ್ತಯಾ |

ಸ ಯದ್ಯತೋಽತೋ ಜಾತಿಶ್ಚಂ ಪರಾದಧ್ಯಾಜ್ಞಡಂ ನರಮ್

|| ೨೫೪ ||

ಯಾವಾತನು ಆತ್ಮನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲವೋ, ಮತ್ತು ಜಾತಿ ಮುಂತಾದ ವುಗಳು ಇರುವಂತೆ ತಿಳಿಯುವನೋ, ಅವನು ಹೀಗಿದ್ದರೆ ಆ ಜಾತಿಯು ಆ ಮೂರ್ಖನಾದ ಪುರುಷನನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು.

ಆತ್ಮತತ್ವವು ಹೇಗಿರುವುದೆಂದರೆ —

ಸರ್ವದಾಽವ್ಯಭಿಚಾರ್ಯೇಕಂ ವ್ಯಭಿಚಾರ್ಯರ್ಥಬುದ್ಧಿಷು |

ಯತ್ತತ್ತ್ವಂ ಗಮ್ಯತೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದೇವಾನಾತ್ಮವಸ್ತುನಃ

|| ೨೫೫ ||

ಯಾವತ್ತೂ ಯಾವ ವಸ್ತುವು ತಪ್ಪದೇ ಒಂದೇಯಾಗಿ ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾದ ವಿಷಯ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ತೋರುವುದೋ ಆ ತತ್ವವೇ ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಅಂತರ್ಮುಖವಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ತತ್ವವು, ಬೇರೆಯಿಲ್ಲ.

ಜ್ಞಾನವು ದ್ವೈತವನ್ನೇ ಏಕೆ ಬಾಧಿಸುವುದು !

ಅನ್ತರ್ಮೇಯಬಲಾಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋಹಜಸಂಶ್ರಯಮ್ |

ಬಾಧತೇಽವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಾದ್ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ತಮೋನ್ವಯಮ್

|| ೨೫೬ ||

ಒಳಗಿರುವ ಪ್ರಮೇಯ (ತತ್ವ)ದ ಬಲದಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಆಬಾಧಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದನ್ನೇ (ಭ್ರಮೆಯನ್ನೇ) ಅವಲಂಬಿಸಿ ಹುಸಿಯಾಗಿ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ (ಈ ದ್ವೈತವನ್ನು) ಬಾಧಿಸುವುದು.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೋಜಯಾಥಾತ್ಮಮಾತ್ರಾಭಿಜನಹೇತುತಃ |

ಕಾಲಾದೌ ತದಭಾವೋಽತೋ ನ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪವಾದಕೃತ್

|| ೨೫೭ ||

ಕಾಲಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಏಕೆ ಬಾಧಿಸಬಾರದು ? ಎಂದರೆ - ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೆಂಬುವ ಒಂದೇ ಮೂಲಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಾಲಾದಿಗಳಲ್ಲಿ (ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಾಧಿಸುವಂತಿರುವ) ಒಳಗಿನ ತತ್ವದ ಬಲವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಾಲಾದಿಗಳು ಬಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ನ ಬಾಧ್ಯಜವ್ಯಪೇಕ್ಷಂ ಹಿ ಜ್ಞಾನಂ ಬಾಧಕಮಿಷ್ಯತೇ |

ತಯೋರ್ಮಿಥೋ ವಿರೋಧಿತ್ವಾತ್ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಂ ತಮೋಪನುತ್

|| ೨೫೮ ||

ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪರಿಣಾಮಗೊಂಡ ವೃತ್ತಿ ಜ್ಞಾನವು ಕಾಲಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿರುವಾಗ ವ್ಯತ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು ? ಎಂದರೆ —

ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡುವ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಬಾಧಿಸುವುದಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಅವೆರಡೂ (ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಗಳು) ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಸಮಗ್ಜ್ಞಾನವೇ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು.

ಆತ್ಮಾನಂ ಯೋ ಯಥಾ ವೇತ್ತಿ ಸಮ್ಯಗ್ವಾ ಯದಿ ವಾಽನ್ಯಥಾ |

ಯಥಾದರ್ಶನಮೇವಾಸೌ ಫಲಮಾಪ್ನೋತಿ ಮಾನವಃ || ೨೫೯ ||

ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮ ತಮಿತ್ಯಾದೇಃ ಸಂಕ್ಷೇಪಾರ್ಥಃ ಸಮೀರಿತಃ |

ಸಂಸರತ್ಯನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಾತ್ಸಮ್ಯಗ್ವಾ ನಾದ್ವಿಮುಚ್ಯತೇ || ೨೬೦ ||

ಆತ್ಮನನ್ನು ಯಾರು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುವರೋ, ತತ್ವವಾಗಿಯೋ ವಿಪರೀತವಾಗಿಯೋ ತಿಳಿಯುವರೋ, ಆ ಮಾನವನು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಫಲವನ್ನು ಹೊಂದುವನು, ಇದೆ ಬ್ರಹ್ಮ ತಂ ಪರಾದಾತ್... ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾದ ಅರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅನ್ಯಥಾ ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ನರನು ಸಂಸಾರಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ತತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಅಪೋದಿತತ್ವಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದರ್ಶನಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ಪುನಃ |

ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮಿತ್ಯತೋ ವಕ್ತಿ ತ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ನಃ ಶ್ರುತಿಃ || ೨೬೧ ||

ಬ್ರಹ್ಮದಿ ಭೇದದರ್ಶನವು ಬಾಧಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇನ್ನೇನು ? ನೋಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ನಮಗೆ 'ಇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇನ ಯ ಆಭಾತಿ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಬುದ್ಧಿಪ್ರಮಾಣಕಃ |

ತಾವನ್ಮಾತ್ಮೈಕಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೈತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರತೀಯತಾಮ್ || ೨೬೨ ||

“ಇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇದಂಕ್ಷತ್ರಮಿಮೇ ಲೋಕಾಃ ಇಮೇ ದೇವಾಃ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನೀದ ಸರ್ವಂ ಯದಯ ಮಾತ್ಮಾ”.

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನಾಗಿ ಯಾವಾತನು ಅಂತರಾತ್ಮನಾಗಿ ತೋರುವನೋ, ಅಷ್ಟ ನಿಜವಾದ ಅದ್ವಿತೀಯ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಬೃ - ಅ ೨, ಬ್ರಾ. ೪ - ವಾರ್ತಿಕ ೨೬೩ ರಿಂದ ೪೧೬ ವರೆಗೆ (ಪುಸ್ತಕ ೯)

ಏವಂ ಶ್ರೋತವ್ಯ ಆತ್ಮಾಯಂ ಸಮಾಪ್ತಃ ಶ್ರವಣೇ ವಿಧಿಃ |

ಅಥ ಮನ್ತವ್ಯ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಪಂಚಃ ಪರ ಉಚ್ಯತೇ || ೨೬೩ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ “ಆತ್ಮಾ ಶ್ರೋತವ್ಯಃ” ಎಂದು ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣ ವಿಧಿಯೂ ಅನಂತರ ಈ ಆತ್ಮನ ಮನನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನೇ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದು.

ಶಂಕೆ —

ನಾಮರೂಪಾದಿಸಂಭಿನ್ನಂ ಜಗದೇತತ್ಕಥಂ ಪುನಃ |

ಆತ್ಮೈವ ಸರ್ವಮಿತ್ಯೇವಂ ದ್ರಷ್ಟುಂ ಶಕ್ಯಮಿಹಾಜ್ಞಸಾ

|| ೨೬೪ ||

ನಾಮ ರೂಪಾದಿಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸರ್ವವೂ ಆತ್ಮವೇ ಎಂದು ಸ್ವರಸವಾಗಿ ನೋಡಲು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಶಕ್ಯವಾದೀತು ?.

ಪರಿಹಾರ —

ಅವ್ಯಾವೃತ್ತವಿಸಂವಾದಿಪ್ರತ್ಯಗ್ವ್ಯಾಪ್ತಿಕಾರಣಾತ್ |

ಏತದ್ವಿರುದ್ಧಬುದ್ಧಿನಾಮೇವಮೇವ ಹಿ ಶಕ್ಯತೇ

|| ೨೬೫ ||

ನಿರ್ವಿಶೇಷ - ಮತ್ತು ಆಭಾಧಿತವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಆತ್ಮನ ಜ್ಞಾನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಇದ್ದ ಕಾರಣದಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಿಗೆ ಸರ್ವವೂ ಚೈತನ್ಯಮಾತ್ರವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದು.

ವ್ಯಭಿಚಾರಿಷು ಬೋಧೇಷು ಯೋ ಬೋಧೋಽವ್ಯಭಿಚಾರವಾನ್ |

ತತ್ಪ್ರಮಾಣಾರ್ಪಿತೋ ಮೇಯೋ ಗ್ರಹೀತುಂ ಶಕ್ಯತೇಽಜ್ಞಸಾ

|| ೨೬೬ ||

ಜ್ಞಾನಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿರಲು ಯಾವ ಜ್ಞಾನವು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿರುವುದೋ, ಅದರ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬೋಧಿಸಿದ ಪ್ರಮೇಯವು (ಆತ್ಮತತ್ವವು) ಸ್ವರಸವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

“ಸ ಯಥಾ ದುಂದುಭೇ ಹೃನ್ಯಮಾನಸ್ಯ” - ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ —

ಯಥಾ ದುಂದುಭಿಶಬ್ದತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಾದುತ್ಥಿತಾನ್ವೃಥಕ್ |

ನಾಽಽದಾತುಂ ಶಕ್ನುಯಾತ್ಕಶ್ಚಿದ್ವಿಶೇಷಾನಸಿಕೋಶವತ್

|| ೨೬೭ ||

ಬೃ - ೨. ೪. ಕಂಡಿಕೆ ೭-೯

“ಸ ಯಥಾ ದುಂದುಭೇಹೃನ್ಯಮಾನಸ್ಯ ನ ಬಾಹ್ಯಾನ್ ಶಬ್ದಾನ್

ಶಕ್ನುಯಾದ್ ಗ್ರಹಣಾಯ ದುಂದುಭೇಸ್ತು ಗ್ರಹಣೇನ

ದುಂದುಭ್ಯಾಘಾತಸ್ಯ ವಾ ಶಬ್ದೋ ಗ್ರಹೀತಃ || ೭ ||

ಸ ಯಥಾ ಶಂಖಸೃಧ್ಯಾಮಯಮಾನಸ್ಯ ನ ಬಾಹ್ಯಾನ್ ಶಬ್ದಾನ್

ಶಕ್ನುಯಾದ್ ಗ್ರಹಣಾಯ ಶಂಖಸೃವಾ ಗ್ರಹಣೇನ ಶಂಕ-

ಧ್ಯಸ್ಯವಾ ಶಬ್ದೋ ಗ್ರಹೀತಃ || ೮ ||

ಸ ಯಥಾ ವೀಣಾಯೈ ವಾದ್ಯಮಾನಾಯೈ ನ ಬಾಹ್ಯಾನ್
ಶಬ್ದಾನ್ ಶಕ್ಯಾದ್ ಗ್ರಹಣಾಯ, ವೀಣಾಯೈ ತು ಗ್ರಹಣೇನ
ವೀಣಾವಾದಸ್ಯ ವಾ ಶಬ್ದೋ ಗೃಹೀತಃ || ೯ ||

ಎಲ್ಲವೂ ಚೈತನ್ಯಮಾತ್ರವೇ ಆಗಿದೆ ಅದಿಲ್ಲದೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ
ಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ - ಮೊದಲನೆಯದು ದುಂದುಭಿದೃಷ್ಟಾಂತ - ದುಂದುಭಿಯಿಂದ
ಹೊರಡುವ ವಿಶೇಷ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು 'ದುಂದುಭಿ ಶಬ್ದಗಳೇ ಇವು' ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿರುವ
ರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವರೆಯಿಂದ ತೆಗೆದು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕತ್ತಿಯನ್ನು
ಹಿಡಿಯುವಂತೆ ಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬನೂ ಹೇಗೆ ಶಕ್ತನಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ -

ತದ್ವದಾತ್ಮಾತಿರೇಕೇಣ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಾರ್ಥೋ ಮನಾಗಪಿ |
ಯತಃ ಸಮೀಕ್ಷಿತಂ ಶಕ್ಯಸ್ತೇನಾಸೌ ರಜ್ಜುಸರ್ಪವತ್

|| ೨೬೮ ||

ಅದರಂತೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೂ
ಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ರಜ್ಜುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಸರ್ಪದಂತೆ ಈ ಪ್ರಪಂಚವು
ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

ವಿಶೇಷೈರನ್ವಯೋ ನಾಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾನ್ವಯವತ್ತ್ವಚಿತ್ |
ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯಾವಿಶೇಷತ್ವಾನ್ವತಃ ಸಾಮಾನ್ಯಧೀಗ್ರಹಃ

|| ೨೬೯ ||

ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಸಾಮಾನ್ಯ, ಶಬ್ದವಿಶೇಷ ಎಂಬುದಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕ
ದಲ್ಲೂ ಇದೆಯೆ ಎಂದರೆ :- ವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯದೊಡನೆ ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಸಂಬಂಧವು
ಇರುವಂತೆ ವಿಶೇಷಗಳೊಡನೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಸಾಮಾನ್ಯ
ವೂ ವಿಶೇಷವೂ ಒಂದಾಗಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ
ಸಾಮಾನ್ಯಜ್ಞಾನವು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ||

ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ಭೇದವೇ ಎಂಬುವದನ್ನು ಅನುವದಿಸಿ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ —

ವಿಶೇಷೈರನ್ವಯೋ ನೋ ಚೇದಿಭಾಮಿವ್ವಕ್ತಿವಸ್ತಿಥಃ |
ಖಿಣ್ಣವತ್ಸಾದ್ವಿಶೇಷಾದೌ ಯತ್ಸಾಮಾನ್ಯಮಿತಿರಿತಮ್

|| ೨೭೦ ||

೧ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವೋ, ಭೇದವೋ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದಾಗ ಅಭೇದವೇ ಎನ್ನುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಈ
ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ದೋಷ ಬರುವುದು, ಅದರಿಂದ ಅಭೇದವೆಂಬುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ.

ವಿಶೇಷಗೊಡನೆ ಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಆನೆ-ಇಲಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವಂತೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವೆಂಬುದು ಖಂಡಗೋವಿನಂತೆ¹ ವಿಶೇಷಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದ ಹಾಗಾಯಿತು.

ಪರಕೀಯಸಂಮತವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವರು —

ದ್ವಿಷ್ಯತ್ವಾದನ್ವಯಸ್ಯಾಪಿ ವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪಕಯೋರ್ಮಿಥಃ |
ವ್ಯತಿರೇಕಮತೋ ಮುಕ್ತಾ ಮಿಥೋ ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ನ ಸಿದ್ಧತಿ || ೨೭೧ ||

ಸಂಬಂಧವೂ ಸಹ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ಯ-ವ್ಯಾಪಕಗಳಿಗೆ (ವಿಶೇಷ-ಸಾಮಾನ್ಯಗಳಿಗೆ) ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಪರಸ್ಪರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತ್ಯಗ್ಬೋಧಾನಿರಸ್ತೋಽರ್ಥಃ ಪ್ರತ್ಯಗ್ವನ್ನ ಹಿ ಸಿದ್ಧತಿ |
ನ ಚಾಭಾವಮುಖೋಽನಾತ್ಮ ನಾವನ್ವಯೇವಾಪ್ಯತೋ ದೃಶಿ || ೨೭೨ ||

(ಆತ್ಮನಂತೆ ಪ್ರಪಂಚವು ತೋರುವುದರಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕಿಸುವಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಾನವಿದು —² ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡದಿರುವ ವಿಷಯವು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಂತೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಅನಾತ್ಮ ಪ್ರಪಂಚವು ಅಭಾವ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಲ್ಲ (ಅಸತ್ತಲ್ಲ) ಅದರಿಂದ ಅನ್ವಯದಿಂದಲೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಚೇತನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅನಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭೇದ - ಅಭೇದ ಎರಡೂ ಬಾರದಿದ್ದರೂ ಅನಾತ್ಮನೊಡನೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭೇದಾಭೇದಗಳು ಇರಬಹುದಲ್ಲ ? ಎಂದರೆ —

ಪ್ರತ್ಯಚ್ಛಾತ್ರೈಕರೂಪತ್ವಾದಾತ್ಮಾ ನಾನಾತ್ಮತಾಂ ಸ್ವತಃ |
ಸಹತೇ ನಾಪಿ ಚಾನಾತ್ಮಾ ಸ್ವಾರ್ಥಾದನ್ಯತ್ರ ಸಿದ್ಧತಿ || ೨೭೩ ||

¹ ವಿಶೇಷ ವ್ಯಕ್ತಿಯೆಂದೆ ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆಯೇ ಆಗುವುದು, ಏವಂಚ ಭೇದವೇ ಎಂಬುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

² ಇದರ ಗುಣಾರ್ಥ - ಅನಾತ್ಮವಾದ ಪ್ರಪಂಚವು ಸತ್ಯೋ, ಅಥವಾ ಅಸತ್ಯೋ ಎಂದು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಸತ್ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದಂತೆ ಕಾಲತ್ರಯದಲ್ಲೂ ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ಇರಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಪ್ರಪಂಚವು ನಿತ್ಯ ಬೋಧಾತ್ಮಕವಾದ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಸತ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ, ನಶ್ವರವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು, ಹಾಗೂ ಮೂಲದ ಕೊಂಬಿನಂತೆ ಅಸತ್ಯೂ ಅಲ್ಲ, ಅದರ ಜ್ಞಾನವು ಆಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಶೂನ್ಯವಲ್ಲ, ನಿತ್ಯಚೈತನ್ಯಕ್ಕೂ ಈ ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಅಭೇದವೆನ್ನುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಇದು ಜಡ, ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾಶದೊಡನೆ ಅಭೇದಬರಲಾರದು, ಅಶ್ವ ಮಹಿಷಗಳಂತೆ ಚೇತನಕ್ಕೂ ಇದಕ್ಕೂ ಅತ್ಯಂತ ಭೇದವೇ ಎಂದರೂ ಅನಾತ್ಮವು ಜಡವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಸಿದ್ಧಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣ, ಅನಿರ್ವಚನೀಯ, ಕೇವಲ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವೆಂದು ಹೇಳುವುದೇ ಯುಕ್ತವು ||

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವೊಂದೇ ತನ್ನ ಏಕರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಅನಾತ್ಮರೂಪವನ್ನು ಸ್ವತಃ ಸಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಅನಾತ್ಮವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲ.

ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುನಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ಯಕ್ಶಾನ್ಯಾತಿರಿಚ್ಯತೇ |

ಪರಾಜ್ಞಾನ್ವೇತಿ ಚಾಸ್ತತ್ಮಾನಂ ವ್ಯತಿರೇಕಾತ್ಮಕತ್ವತಃ

|| ೨೭೪ ||

ಅನಾತ್ಮ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ತತ್ವವು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವೇ, ಈ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿಲ್ಲ. ಪಂಚಸ್ವರೂಪವು ಬಾಹ್ಯಸ್ವರೂಪವು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಿಬರಲಾರದು, ಏಕೆಂದರೆ ? ಅಸತ್ಸ್ವರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ದುಂದುಭೇರ್ಹನ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಶಬ್ದವೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಲು ಕಾರಣ.

ದುನ್ದುಭ್ಯನ್ವಿತಶಬ್ದಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರಾವ್ಯಭಿಚಾರತಃ |

ಪುಂಸ್ಪ್ರಯತ್ನಾದಿಲಬ್ಧಾತ್ಮವ್ಯಭಿಚಾರಿರವಾತ್ಮಸು

|| ೨೭೫ ||

ದುಂದುಭಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದವು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಂದರೆ ಪುರುಷ ಪ್ರಯತ್ನಾದಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಶಬ್ದ ವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ 'ದುಂದುಭೇರ್ಹನ್ಯ ಮಾನಸ್ಯ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದುಂದುಭಿ ಶಬ್ದವೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಯಾಗಿ ದುಂದುಭಿ ಶಬ್ದವು ಹೇಗೆ ? ಇರುವುದು ? ಎಂದರೆ

ಉಚ್ಚನೀಚಾದಿಭೇದೇಷು ಮಿಥಃ ಸ ವ್ಯಭಿಚಾರಿಷು |

ದುನ್ದುಭಿಧ್ವನಿರೇವೈಕಃ ಸರ್ವತ್ರಾವ್ಯಭಿಚಾರವಾನ್

|| ೨೭೬ ||

ದೊಡ್ಡ ಶಬ್ದ, ಸಣ್ಣ ಶಬ್ದ ಎಂಬುವಂತಿರುವ ಭೇದಗಳು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದುಂದುಭಿಧ್ವನಿಯೆಂಬುದೊಂದೇ ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಶಬ್ದವು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ತಪ್ಪದೇ ಇರುವುದು.

ದುನ್ದುಭಿಧ್ವನಿಸಾಮಾನ್ಯವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ತೇನ ತೇ |

ನಿರಾತ್ಮಕಾ ನ ಶಕ್ಯಂತೇ ತದ್ವಿಶೇಷಾಃ ಸಮೀಕ್ಷಿತುಮ್

|| ೨೭೭ ||

ಅದರಿಂದ ದುಂದುಭಿ ಶಬ್ದ ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅದರ ವಿಶೇಷ ಶಬ್ದಗಳು ಸ್ವರೂಪಶೂನ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ದುನ್ದುಭಿಧ್ವನಿತ್ಯೇತತ್ಕುತೋ ಲಬ್ಧಂ ವಿಶೇಷಣಮ್ |
ದುನ್ದುಭೇಗ್ರಹಣೇನೇತಿ ಲಬ್ಧಮೇತದ್ವಿಶೇಷಣಮ್

|| ೨೭೮ ||

ದುಂದುಭಿಧ್ವನಿವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿತೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ ಉತ್ತರ
'ದುಂದುಭೇಗ್ರಹಣೇನ' ಎಂಬುದರಿಂದಲೇ ಈ ವಿಶೇಷಣವು ಸಿಕ್ಕಿತು.

'ದುಂದುಭೇಗ್ರಹಣೇನ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ.

ದುನ್ದುಭೇಸ್ತು ರವಾ ಏತೇ ಇತ್ಯೇವಂ ಗ್ರಹಣೇ ಸತಿ |
ಗೃಹೀತಾಸ್ತದ್ವಿಶೇಷಾಃ ಸ್ಯುಸ್ತೇಷಾಂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಕಾರಣಾತ್

|| ೨೭೯ ||

ಇವುಗಳು ದುಂದುಭಿಯ ಶಬ್ದಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವಲ್ಲಿ ಅದರ ವಿಶೇಷಗಳೂ
ಇಳಿದಂತೆ ಆಗುವವು, ಏಕೆಂದರೆ ? ಅವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಸಂಬಂಧವಿದೆಯಾದ
ಕಾರಣ ತಿಳಿಯುವವು.

ಭೇರ್ಯಾಘಾತಗ್ರಹಾದ್ವಾಪಿ ತದ್ವಿಶೇಷಗ್ರಹೋ ಭವೇತ್ |
ವೀರಾದಿರಸಸಂಯುಕ್ತೋ ದುನ್ದುಭ್ಯಾಘಾತ ಉಚ್ಯತೇ

|| ೨೮೦ ||

'ದುಂದುಭ್ಯಾಘಾತಸ್ಯ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ — ಭೇರಿಯನ್ನು ಬಾರಿಸಿದ ಶಬ್ದವನ್ನು
ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಅದರ ವಿಶೇಷಗಳ ಜ್ಞಾನವೂ ವೀರರಸ ಮೊದಲಾದ ರಸಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿರುವಂತೆ ಆಗುವುದು, ಅದರಿಂದ ವೀರಾದಿರಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿಶೇಷ ಶಬ್ದವೇ
'ದುಂದುಭ್ಯಾಘಾತ' ವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

ಈಗ ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕವನ್ನು ಹೇಳುವರು —

ಉಪಲಬ್ಧೋಽಪಿ ಸನ್ಮುಖೋ ಲಮ್ಬೋಷ್ಠೋ ದೇಶಕಾಲವಾನ್ |
ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಾತಿರೇಕೇಣ ನೋತ್ತರೋಽರ್ಧೋಽನುಭೂಯತೇ

|| ೨೮೧ ||

ಘಟವು ತೋರಿತು, ಇದೆ, ಸತ್ತು, ಮತ್ತು ಜೋಲುಬಿದ್ದ ತುಟಿಯಿರುವಂತೆ ಇದೆ,
ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿದೆ — ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹಿಂದಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
ಮುಂದುಮುಂದಿನ ವಿಷಯವು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಏವಂ ಚಿದನ್ವಯಾತ್ವರ್ತದಧ್ಯಸ್ತಃ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯತೇ |
ಸಾಮಾನ್ಯಂ ವಾ ವಿಶೇಷೋ ವಾ ಚಿದಸಂಬೋಧಹೇತುತಃ

|| ೨೮೨ ||

ಈ ಚೈತನ್ಯವು ಸಂಬಂಧಿಸಿಯೆ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುವು ಅದರಲ್ಲಿ ಭ್ರಮದಿಂದ ಆರೋಪಿತ ವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ, ಅದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿರಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿರಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಚೈತನ್ಯದ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ತೋರುವುದು.

ಪ್ರತ್ಯಗ್ಭೂಪಸ್ಯ ಸಂಸಿದ್ಧೌ ಪ್ರತೀಚೋಽನ್ಯನ್ನ ಕಾರಣಮ್ |

ಅನಾತ್ಮವತ್ತದಪ್ಯಾತ್ಮವಿಶೇಷಣತಯಾ ಭವೇತ್

|| ೨೮೩ ||

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವು ಸಿದ್ಧವಾಗಲು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಅನಾತ್ಮಕ್ಕೆ ಇರುವಂತೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ, (ಅಹಂ ಎಂಬುವ) ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ವರೂಪವೂ ಸಹ ಈ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೆ ಆಗುವುದು.

ಕರ್ತೃನ್ವಕಇಣ್ಣಕೋ ಯದ್ವದಾತ್ಮಾನಾತ್ಮಾನಮೀಕ್ಷತೇ |

ಕೃಟಸ್ಥದೃಷ್ಟಿಮಾತ್ರತ್ವಾನ್ ತಥಾಽಽತ್ಮಾನಮೀಕ್ಷತೇ

|| ೨೮೪ ||

ಕರ್ತೃತ್ವ ಇರುವಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು. (ಕರ್ತೃತ್ವ ವಿಶಿಷ್ಟ) ಆತ್ಮನು ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅನಾತ್ಮವನ್ನು ನೋಡುವನೋ, ಅದರಂತೆ ನಿರ್ವಿಕಾರ ಚೈತನ್ಯ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ತನ್ನನ್ನು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಂಹತೋ ಗಮ್ಯತೇಽನಾತ್ಮಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಯಥಾ ಸದಾ |

ಗಮ್ಯತೇಽಸಂಹತಸ್ತದ್ವದಾತ್ಮಾ ಪ್ರತ್ಯಗ್ನಿಯಾಽಽತ್ಮನಾ

|| ೨೮೫ ||

ಅನಾತ್ಮವು ಸಂಘಾತವಾಗಿದ್ದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಹೇಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ತೋರುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸಂಘಾತಕ್ಕೆ ಸೇರದ ಆತ್ಮನು ಪ್ರತ್ಯಗ್ಸ್ವರೂಪಚೈತನ್ಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸ್ವಯಂ ತೋರುವನು.

ದಾಷ್ಟಾರ್ಣವಿಕಾರ್ಥಾಸಂಭಿತ್ತೇರೇಕೇನೈವ ಕೃತಾರ್ಥತಃ |

ದೃಷ್ಟಾಂತೇನ ಬಹೂನಾಂ ತು ಕಿಮರ್ಥೋಕ್ತಿರಿತೀರ್ಯತೇ

|| ೨೮೬ ||

ಸರ್ವವೂ ಆತ್ಮಮಾತ್ರನೆ ಯೆಂದು ತೋರುವುದು ಒಂದೇ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದು.

ಮಹಾಸಾಮಾನ್ಯ ಏಕಸ್ಥಿತಿಶೇಷಾಣಾಮಶೇಷತಃ |

ವಿಲಯಃ ಸ್ಯಾತ್ಕಥಂ ನಾಮ ವ್ಯಾವೃತ್ತಾನ್ವಯರೂಪಿಣಾಮ್

|| ೨೮೭ ||

ಒಂದೇ (ಪರಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ) ಮಹಾಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಲಯವಾಗುವುದು ಹೇಗೆ ? ಮತ್ತು ವಿಶೇಷರೂಪವಾಗಿಯೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ? ಲಯ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು.

ಮಹಾಸಾಮಾನ್ಯದೃಷ್ಟಾಂತೋ ದೌಸ್ತುಭೋ ರವ ಉಚ್ಯತೇ |

ಸಾಮಾನ್ಯೇತರರೂಪಸ್ಯ ದುಸ್ತುಭ್ಯಾಘಾತ ಇಷ್ಯತೇ

|| ೨೮೮ ||

ಮಹಾಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ದುಂದುಭಿ ಶಬ್ದವೇ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ವಿಶೇಷಕ್ಕೂ ದುಂದುಭ್ಯಾಘಾತ ದೃಷ್ಟಾಂತವೆಂದು ಸಂಮತ ವಾಗಿದೆ.

ಬಾಹ್ಯನಿತಿ ತಥಾಚೋಕ್ತಿರ್ವಿಶೇಷಾಣಾಂ ತು ಕೇವಲಮ್ |

ಇತ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮಿತ್ಯುದಾಹರಣತ್ರಯಮ್

|| ೨೮೯ ||

“ಬಾಹ್ಯಾನ್ ಶಬ್ದಾನ್” ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಮಾತು ವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಾಗಿದೆ, ಈ ಬಗೆಯಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೂರು ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಬಂದಿವೆ ||^೨

ಮಹಾಸಾಮಾನ್ಯವೆಂದು ‘ಸಾ ಜಾತಿಃ ಸಾ ಮಹಾಸತ್ಯಾ’ ಎಂದು ವೈಯಾಕರಣರು ಹೇಳುವಂತೆಯೆ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ತೋರುವ ಸತ್ ಎಂಬ ವಸ್ತು, ಅದು ‘ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಬ್ರಹ್ಮವೇ’, ‘ಸನ್‌ಘಟಿಃ’ ಸನ್‌ಪಟಿಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸರ್ವತ್ರ ಘಟಾಪಟಾದಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸತ್ ಸತ್ ಎಂದು ತೋರುವುದರಿಂದ ಇದೇ ಮಹಾ ಸಾಮಾನ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

೨೮೮, ೨೮೯ ವಾರ್ತಿಕಗಳ ಸ್ಪಷ್ಟ ವಿವರಣೆ — ಮಹಾಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಪರಬ್ರಹ್ಮ- ದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಗಳಿಗೂ, ಸಾಮಾನ್ಯ, ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷಗಳೆಂಬ ಉಭಯರೂಪಗಳಿಗೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಲಯ- ವನ್ನು ಹೇಳಲು ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ || ದುಂದುಭಿಯಿಂದ ಹೊರಡುವ ದುಂದುಭಿ ಶಬ್ದ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಅದರ ವಿಶೇಷಗಳು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವಂತೆ ಮೂಲಕಾರಣವೂ ಸಹ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ರೂಪವೆರಡೂ ಇಲ್ಲದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿಲ್ಲ, ಮಹಾಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಕಾರಣವಸ್ತು- ವಿಗೆ ಅದ್ವಿತೀಯ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲೆ ಲಯವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಒಳಗಿನ ಸಮಾನ್ಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ದುಂದುಭಿ ಶಬ್ದಮಾತ್ರವೇ ದೃಷ್ಟಾಂತ, ಇದು ಒಂದನೆಯದು ದುಂದುಭ್ಯಾಘಾತ ಶಬ್ದದಿಂದ ದುಂದುಭಿಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವುದರಿಂದ ಹೊರಡುವ ಶಬ್ದಸಾಮಾನ್ಯ ಧರ್ಮದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆಯಾಯ ವಿಶೇಷ ಶಬ್ದವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯ- ವಾಗಿದೆ, ಈ ರೀತಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷ ಉಭಯರೂಪವಾದ ಈ ದುಂದುಭ್ಯಾಘಾತ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷ ಉಭಯರೂಪವಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೆ ಮೂಲಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಸರ್ವವಸಾನಲಯ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸರಿಹೋಗುವುದು, ಇದು ಎರಡನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವು.

೨೮೯ನೇ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆ — ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಕಾರ್ಯವಾದ ಭೌತಿಕ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಅನುವೃತ್ತ ಸಾಮಾನ್ಯಭೂತಗಳಲ್ಲೂ ವ್ಯಾವೃತ್ತವಾದ ವಿಶೇಷಭೂತಗಳಲ್ಲೂ ಸಮಾಪ್ತಿಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಬಾಹ್ಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ, ಹೊರಗಿನ ಶಬ್ದಗಳು ಶಬ್ದತ್ವವೆಂಬ ಒಳಗಿನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮತ್ತು ವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮೂಲ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಅದ್ವಿತೀಯ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಲಯ, ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೆ ಕಾರಣದಲ್ಲೂ, ಭೌತಿಕವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಆ ಭೂತಗಳಲ್ಲೂ ಲಯ ಸಮಾಪ್ತಿ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೂರು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಮಭಾವವಪುಷಾಽಥವಾ |
ಸದ್ವಿಗಮ್ಯಾದ್ಧಿರುಗ್ವಸ್ತು ನ ಮಾನೇನಾವಸೀಯತೇ

|| ೨೯೦ ||

ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕಗಳಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ಶೂನ್ಯರೂಪದಿಂದಲೂ ಬೇರೆಯೊಂದು ವಸ್ತು ಸದ್ವುಧ್ಧಿಗೆ ತಿಳಿಯುವ ವಸ್ತುವಿಗಿಂತ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನಿರ್ಣಯ ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಷಷ್ಠ್ಯರ್ಥಾಸಂಭವೋಽತಃ ಸ್ಯಾದ್ವೃತ್ತೀಯಾಸಂಭವಾತ್ಸತಃ |
ಯಥಾ ಸತಿ ತಥಾ ವಿದ್ಯಾತ್ಪ್ರತೀಚ್ಛನನ್ಯಮಾನಕೇ

|| ೨೯೧ ||

ಷಷ್ಠೀ ವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥವೂ ಸಂಬಂಧ ಸಾಮಾನ್ಯವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಸದ್ವಸ್ತುವಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ವಸ್ತುವೆ ಸಂಬಂವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಸದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ (ಅದ್ವಿತೀಯತ್ವವೂ ಸರ್ವಸಂಗ ಶೂನ್ಯತೆಯೂ ಇರುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವಾಗಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲೂ ಇರುವುದು.)

ದೃಷ್ಟಾಂತಾರ್ಥದ ಉಪಸಂಹಾರ

ಸಾಮಾನ್ಯಭೇದರೂಪಾಣಾಂ ವಿಶೇಷಾಣಾಮಶೇಷತಃ |
ಮಹಾಸಾಮಾನ್ಯ ಏಕತ್ರ ಭೂಯಸಾಂ ಸ್ಯಾದ್ಯಥಾ ತಥಾ

|| ೨೯೨ ||

ಮಿಥೋಭಿನ್ನಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ನಾಮರೂಪಕ್ರಿಯಾತ್ಮಭಿಃ |
ಸ್ಥೂಲಾದ್ಯನಭಿಸಂಬಂಧೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಣರೂಪಿಣಾಮ್

|| ೨೯೩ ||

ಹೇಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯದ ಭೇದರೂಪವಾದ ವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ಅನೇಕ ಸದ್ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಮಹಾ ಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಯವೂ (ಅನ್ತರ್ಭಾವವೂ) ಹಾಗೆಯೆ ನಾಮರೂಪ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ಭಿನ್ನೈಸಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣರೂಪವಾಗಿಯೂ ಕಂಡಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸ್ಥೂಲ ಮುಂತಾದ ಆಕಾರ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಈ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಲಯ ಏಕೀಭಾವವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸರ್ವಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಲಯ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಸಂಮತಿಯೂ ಇರುವುದು —

ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತಾವ್ಯಾಪಿತೇ ಜ್ಞೇಯೇ ಭೂಮ್ಯಾದೇರುತ್ತರೋರಮ್ |
ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾವಸಾನೇಷು ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಪ್ರಹಾಣತಃ

|| ೨೯೪ ||

ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ, ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಕತ್ವ ಎಂಬುವುಗಳನ್ನು ಿಪೃಥ್ವಿಯಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಹಿಂದು ಹಿಂದಿನ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾ ನಾವು ತಿಳಿಯಬೇಕು |

ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಶ್ರುತಿ ಸಂಮತಿಯೂ ಇದೆ —

ನಾಮಾದೀನಿ ಚ ತತ್ತ್ವಾನಿ ಪ್ರಾಣಾನ್ತಾನಿ ತಥಾಽಽತ್ಮನಿ |
ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಪ್ರಹಾಣೇನ ಯಾನ್ತ್ಯಸ್ತಂ ಕೇವಲಾದ್ವಯೇ || ೨೯೫ ||

ನಾಮಾದಿ ತತ್ವಗಳು ಪ್ರಾಣಪರ್ಯಂತ ಇರುವವು ಎಲ್ಲವೂ ಅದ್ವಿತೀಯನಾದ ಕೇವಲ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹಿಂದು ಹಿಂದಿನ ವಸ್ತುವನ್ನು ಬಿಡುತ್ತ ಬರಲು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ.

ದೃಷ್ಟಾಂತತ್ರಯಂ ತಾವಸ್ಥಿತಿಕಾಲ ಉದಾಹೃತಮ್ |
ಮದೃಸಾಮಾನ್ಯವತ್ತತ್ತ್ವಕ್ಷರ್ವಾನಾತ್ಮಾಪ್ಯಯಃ ಸ್ವತಃ || ೨೯೬ ||

ದುಂದುಭಿ, ಶಂಖ, ವೀಣಾ ಧ್ವನಿಗಳೆಂಬ ಮೂರು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದೆ. ಮಹಾಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ (ಸದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ) ಸದ್ವಸ್ತು ವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ಲಯವಿರುವಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಸ್ವತಃ ಲಯವಿದೆಯೆಂದಾಯಿತು.

ಸ್ಥಿತಿಕಾಲೇ ಯಥೈಕಾತ್ಮ್ಯಂ ಶಕ್ಯತೇ ಚ್ಛಾತುಮಣ್ವಸಾ |
ಯಥೋಕ್ತನ್ಯಾಯತಸ್ತದ್ವದುತ್ಪತ್ತಾವಪಿ ಶಕ್ಯತೇ || ೨೯೭ ||

ಪ್ರಪಂಚ ಸ್ಥಿತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಏಕಾತ್ಮರೂಪವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸ್ವರಸವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅದರ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲೂ ಏಕಾತ್ಮರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

“ಯತ್ ಕಾರ್ಯಂ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಂ ಸ್ಥೂಲಂ ಕಾರಣೇನಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನೇನ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಣ ವ್ಯಾಪ್ತನ ಮಿತಿದೃಷ್ಟಂ, ಯಥಾ ಪೃಥಿವೀ, ಅದ್ವಿಃ, ತಥಾ ಪೂರ್ವಂ ಪೂರ್ವ ಉತ್ತರೋತ್ತರೇಣ ವ್ಯಾಪಿನಾಭವಿತವ್ಯ ಮಿತ್ಯೇಷ ಆ ಸರ್ವಾನ್ತರಾದಾತ್ಮನಃ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಃ” ಎಂದು ಬೃ (೩-೬-೬) ಗಾರ್ಗಿಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಭಾಷ್ಯವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರ. ಪೃಥಿವಿ, ಅಪ್ಪು, ತೇಜಸ್ಸು, ವಾಯು, ಆಕಾಶ ಅವ್ಯಕ್ತತ ಮಾಯೆ, ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವಿಗಿಂತ ಅಪ್ಪು, ಅಪ್ಪಿಗಿಂತ ತೇಜಸು ಅದಕ್ಕಿಂತ ವಾಯು, ವಾಯುವಿಗಿಂತ ಆಕಾಶ, ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮಾಯೆ, ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬ್ರಹ್ಮ ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವ ಪೂರ್ವಕಾರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆ ಹಿಂದಿನ ಕಾರಣವು ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ ವ್ಯಾಪಕವೂ ಆಗಿದ್ದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ವ್ಯಾಪಕ ಮತ್ತು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವೆಂಬುದು ಬ್ರಹ್ಮ ಅಥವಾ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬುದು ಆಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವೆಂದರೆ ಮೂರು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು.

ಬೃ - ಅ. ೨, ಬ್ರಾ. ೪, ಕಂಡಿಕೆ ೧೦

ಸ ಯಥಾರ್ಥೈರಭಾಗೈರಭ್ಯಾಹಿತಾತ್ವಥಗ್ಧೂಮಾ ವಿನಿಶ್ಚರನ್ತ್ಯೇವಂ ವಾ ಅರೇಽಸ್ಯ
ಮಹತೋ ಭೂತಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಸಿತಮೇತದ್ಯದ್ವೈದೋ ಯಜುರ್ವೇದಃ
ಸಾಮವೇದೋಽಥರ್ವಾಜ್ಞಿರಸ ಇತಿಹಾಸಃ ಪುರಾಣಂ ವಿದ್ಯಾ ಉಪನಿಷದಃ ಶ್ಲೋಕಾಃ
ಸೂತ್ರಾಣ್ಯನುಷ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನ್ಯಷ್ಟೈವೈತಾನಿ ನಿಶ್ಚಸಿತಾನಿ ||

ಧೂಮಾರ್ಚರ್ವಿಸ್ತುಲಿಜ್ಞಾದಿ ಯಥಾಪೂರ್ವೇ ವಿಭಾಗತಃ |
ಅಗ್ನಿರೇವ ನ ಧೂಮಾದಿಭೇದಃ ಕಶ್ಚನ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ || ೨೯೮ ||

ಪ್ರಾಣಲೋಕಾದಿರಪ್ಯೇಮನಾತ್ಮಾ ಪ್ರಾಗ್ವಿಭಾಗತಃ |
ಅಪೂರ್ವಾನಪರಾಂತಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮೈವ ಕೇವಲಃ || ೨೯೯ ||

ಹೊಗೆ, ಜ್ವಾಲೆ, ಕಿಡಿಗಳೇ ಮೊದಲಾದವು ವಿಂಗಡವಾಗಿ ತೋರುವುದಕ್ಕೆ (ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ) ಮೊದಲು ಹೇಗೆ ಬೆಂಕಿಯೆ ಆಗಿದ್ದವೋ, ಹೊಗೆ ಮೊದಲಾದ ಭೇದವೊಂದೂ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೋ - ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣಗಳು ಲೋಕಗಳು ಇವೇ ಮೊದಲಾದವೂ ಸಹ ಈ ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುಗಳು ವಿಂಗಡವಾಗಿ (ಹುಟ್ಟುವ) ತೋರುವ ಮೊದಲು ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಲ್ಲದೆ ಭೇದವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವೊಂದೇ ಆಗಿದ್ದಿತು.

ಏಕಜಾತೌ ಹಿ ಭಿಕ್ಷನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಶಬ್ದ ಏವ ತು |
ದೃಷ್ಟಮೈಕ್ಯಂ ನ ಭಿನ್ನಾನಾಂ ಭಿನ್ನಜಾತೌ ತಥೇತಿ ಚೇತ್ || ೩೦೦ ||

ಶಂಕೆ — ಒಂದೇ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವ ವಿಶೇಷ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಜಾತಿಯಾದ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವವು ಕಂಡಿದೆ, ಆದರೆ ಭಿನ್ನವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಭಿನ್ನಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಏಕತ್ವವು ಕಂಡಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕೆಯುಂಟಾದರೆ —

ಸಮಾಧಾನ —

ಧೂಮಾದಿಭೇದಭಿನ್ನಾನಾಂ ಯಥೈಕ್ಯಂ ವಿಭಾವಸೌ |
ನಾಮರೂಪಾದಿಭಿನ್ನಾನಾಮೈಕಾತ್ಮ್ಯಂ ತದ್ವದಾತ್ಮನಿ || ೩೦೧ ||

ಧೂಮ ಮುಂತಾದ ಭಿನ್ನಜಾತಿಯ ಭಿನ್ನವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಏಕತ್ವವಿರುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ನಾಮ, ರೂಪ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವ ಈ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವವು ಇರುವುದು.

ನಾಮ ರೂಪಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ಭೇದವು ವಸ್ತುತಃ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಹೇಗೆಂದರೆ.

ಬೋಧಾವಿಶೇಷಾದಥವಾ ಭೇದ ಏವ ನ ವಿದ್ಯತೇ |

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋಸ್ತತ್ತ್ವಮುಭಯೋರವಿಲಕ್ಷಣಮ್

|| ೩೦೨ ||

ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನವು ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭೇದವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಕಾರ್ಯ-
ಕಾರಣಗಳೆರಡರ ತತ್ವವು ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿಲ್ಲ (ಚೈತನ್ಯವು ಸಮಾನವೇ ಆಗಿದೆ)

ಸ್ವಾರ್ಥಸಾಧನಾಯತ್ನಾದೀನನಪೇಕ್ಷ್ಯೋತ್ಪಜೇದ್ಯಯಥಾ |

ಧೂಮಾದೀನ್ವುತಭುಕ್ತದ್ವತ್ಪ್ರಾಣಾದೀನ್ವತ್ಯಗೀಶ್ವರಃ

|| ೩೦೩ ||

ಿಸ್ವಕಾರ್ಯಸಾಧನವಾದ ಫಲ ಮತ್ತು ಸಾಧನ, ಯತ್ನ ಈ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು
ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಈ ಬೆಂಕಿಯು ಧೂಮ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಸುವದೋ ಅದರಂತೆ
ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಾದ ಈಶ್ವರನೂ ಸಹ ಪ್ರಾಣಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಏನೊಂದೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ
ಸೃಷ್ಟಿಸುವನು.

ಶೋತವ್ಯಃ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯೇಭ್ಯ ಇತ್ಯತ್ರಾಸೌಖ್ಯತೇ ಯತಃ |

ಪ್ರಯತ್ನಾನಂತರಃ ಶಬ್ದೋಽನಿತ್ಯಃ ಕುಮ್ಭಾದಿವದ್ಭವೇತ್

|| ೩೦೪ ||

ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಶ್ರವಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಈ ಅಶಂಕೆ
ಮಾಡುವುದು ! ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಶ್ರವಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು
ಸರಿಯಲ್ಲ, ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ಶಬ್ದವು ಶ್ರವಣಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಬರುವುದರಿಂದ
ಘಟಾದಿಗಳಂತೆ ಅನಿತ್ಯವಾಗುವುದು.

ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ನಿಃಶ್ವಾಸೋದಾಹೃತಿಶ್ಚಿಯಮ್ |

ಅಪ್ರಯತ್ನೋತ್ತಿತೋ ವೇದೋ ನಿತ್ಯಃ ಸ್ಯಾದ್ವ್ಯೋಮವತ್ಪ್ರತಃ

|| ೩೦೫ ||

ಈ ಶಂಕೆಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ 'ಅಸ್ಯಮಹತೋಭೂತಸ್ಯ ನಿಃಶ್ವಾಸತಮೇತದ್'
ಯದ್ಭಗ್ವೇದೋ ಯಜುರ್ವೇದ... ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನಿಃಶ್ವಾಸಶ್ರುತಿಯ ಉದಾಹರಣೆಯು

ಿಪರಮಾತ್ಮನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಸ್ವಾರ್ಥವಾಗಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಫಲ ವ್ರತನಗೆ
ಇರಬೇಕು, ಮತ್ತು ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ತಕ್ಕ ಹೊರಗಿನ ಸಾಧನಗಳೂ ಬೇಕು. ಸಹಾಯ ಸಂಪತ್ತಿಯೂ ಬೇಕು,
ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ನಿಷ್ಕಲ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಮತ್ತು
ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡದವನಿಗೆ ಯಾವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲೂ ಕಾರಣತ್ವ ಕರ್ತೃತ್ವ ನಿರುವುದಿಲ್ಲ,
ಇರುವುದು ಕಂಡಿಲ್ಲ, ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರಸಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ಸಹಾಯವೂ ಇಲ್ಲ, ತನಗೆ ಒಂದು ಬೇಕೂ ಇಲ್ಲ, ಆದಕ್ಕೆ
ತಕ್ಕ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಇಲ್ಲ, ಹೀಗಿರುವಾಗ ವೇದಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡಿದನು ? ಎಂದು ಕೆಲವೇ ವಾದಿಗಳು
ಪ್ರಶ್ನಿಸುವರು, ಅವರ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು "ಸ್ವಾರ್ಥಸಾಧನ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾರ್ತಿಕವು ಬಂದಿರುವುದು"

ಬಂದಿರುವುದು, ಪ್ರಯತ್ನವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಹೊರಟ ವೇದವು ¹ಆಕಾಶ ವೇದವು ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಅನಿತ್ಯವಾಗುವುದು, ಅದರಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷವಾದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಇದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು ಎಂದರೆ —

ಅಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕತ್ವಾಚ್ಚ ಯಥಾವಸ್ತುನುರೋಧ್ಯಪಿ |

ಬುದ್ಧಿವನ್ನಾಪ್ರಮಾಣತ್ವಂ ವೇದಸ್ಯೇಹೋಪಪದ್ಯತೇ

|| ೩೦೬ ||

ವೇದವು¹ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೂ ಇದ್ದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದರೂ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಬಂದ ಜ್ಞಾನವು ಅಪ್ರಮಾಣ್ಯವಾಗುವಂತೆ ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಮಾಣ್ಯವೆಂಬುದು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.

ಸರ್ವಥಾ ಯದನೇನೋಕ್ತಂ ತಚ್ಛ್ರದ್ಧೇಯಂ ಬುಭೂಷತಾ |

ಭಾನುಪ್ರಕಾಶವಚ್ಛಬ್ದೋ ನಿತ್ಯೋಽಯಂ ನ ತು ಕೃತ್ರಿಮಃ

|| ೩೦೭ ||

ಎಲ್ಲಾ ವಿಧದಲ್ಲೂ ಅನುಷ್ಠೇಯವಾಗಿಯೂ ಜ್ಞೇಯವಾಗಿಯೂ ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಯಾವುದು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಆಗಬೇಕೆಂಬ

¹ಇಲ್ಲಿ ವಾಪೀಕೂಪ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಆಕಾಶವು ಮೊದಲೆ ಒಳಗೆ ಇದ್ದು ವಾಪೀಕೂಪಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ನಂತರ ಅಂದರೆ ಮಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಹಾಕಿದ ನಂತರವೇ ಹೇಗೆ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆ ತೋರುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ವತಃ ಚೈತನ್ಯರೂಪದಿಂದ ನಿತ್ಯವೇ ಆಗಿದ್ದು ಆಮೇಲೆ ವೇದರೂಪದಲ್ಲಿ ತೋರುವುದೆಂದು ವೇದವು ನಿತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇದೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

²ವೇದವು ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಅನಿತ್ಯವಾಯಿತೆಂದು ಪೌರುಷೇಯ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಇತರ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಇದಕ್ಕೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದೆಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಈ ೩೦೬ ನೆ ವಾರ್ತಿಕವು ಬಂದಿದೆ. ಪರಿಹಾರದ ವಿವರವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬಹುದು, ನಿತ್ಯತ್ವವು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ, ಆಕಾಶನಿತ್ಯ-ವಾದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಲ್ಲ, ಹಾಗೂ ಅನಿತ್ಯತ್ವವು ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ ಚಕ್ಕುರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅನಿತ್ಯವಾದರೂ ಅಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾತವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು. ಇದು ವೇದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಜ್ಞಾತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪೈಕ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು, ಪೌರುಷೇಯ ವಾಕ್ಯವಾದ ಭರತಾದಿಗಳಂತೆ ವೇದವಲ್ಲ, ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಸಂಕೇತದಿಂದ ಆಗುವುದರಿಂದ ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಈ ಅರ್ಥವೇ ಎಂದು ಸಂಕೇತ ಮಾಡುವ ಪುರುಷನ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಯೇ ವೇದವೂ ಬೋಧಕವಾಗಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ, ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೇ ಎಂದು ಶಂಕಿಸಿಹೇಳಬಾರದು, ಏಕೆಂದರೆ - ವೇದವು ಈಶ್ವರನಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದರೂ ಕಾಳಿದಾಸನ ಕಾವ್ಯದಂತೆ ಮೊದಲು ಅದರ ಅರ್ಥ ಇತ್ಯಾದಿ ಜ್ಞಾನವಿದ್ದು ಅನಂತರ ಅದದ್ದೆಂದು ಹೇಳುವುದಲ್ಲ, ಈಶ್ವರನ ಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೂ ವೇದಾರ್ಥದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಇತರ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವೇದದ ರಚನೆಗೆ ಅದರಂತೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ, ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ನಾವು ಉಸಿರು ಬಿಡುವಂತೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಯತ್ನವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಈಶ್ವರನ ನಿಶ್ಚಾಸದಂತೆ ಹೊರಗೆ ಬಂದಿತೆಂದು ವೇದವೇ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಕಾವ್ಯಗಳಂತೆ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ರಚಿತವಾದದ್ದಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ವೇದದಂತೆ ವೇದಾರ್ಥ ಸಂಬಂಧವೂ ಮೊದಲೇ ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಶಕ್ತಿರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಹೊರಗೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಯಿತು, ಅದರಿಂದ ವೇದವು ಸಾಂಕೇತಿಕವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಂತೆ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಮಾಣವೇ, ಬುದ್ಧಾದಿಗಳ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಜ್ಞಾನದಂತೆ ವೇದವು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಾರದು, ವೇದವು ನಿತ್ಯವಾದದ್ದರಿಂದಲೇ ಸ್ವತಃ ನಿರಪೇಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದು.

ಇಚ್ಛೆಯಿರುವವನು ನಂಬತಕ್ಕದ್ದು, ^೧ಸೂರ್ಯ ಪ್ರಕಾಶದಂತೆ ಈ ವೇದಶಬ್ದ ನಿತ್ಯ, ಕೃತಕವಲ್ಲ ||

ಪರ ಏವಾಽಽತ್ಮನಾಽಽತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ನರಂ ಶ್ರುತಿಃ |

ಕಾರ್ಯಕಾರಣವಪ್ಪೀತ್ವಾ ಸ್ವಾತ್ಮನೈವಾವತಿಷ್ಠತೇ

|| ೩೦೮ ||

ಮನುಷ್ಯತ್ವಾದಿ ದೇಹಾಭಿಮಾನವುಳ್ಳ ಮಾನವನನ್ನು ಕುರಿತು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನೀನೆಂದು ಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕ ತಾನೇ ತನ್ನನ್ನು ಅರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜಗತ್ತನ್ನು (ಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕ) ಲೀನವಾಗಿಸಿಕೊಂಡು - ಅಂದರೆ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿ, ಸ್ವರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪದಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯು ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಈಗ 'ಸ ಯಥಾ ಆದ್ರ್ಯಧಾಗ್ನೇಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —

ವೇದಾಮಾತ್ವಪ್ರಸಕ್ತೌ ವಾ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೈತಿವಾಕ್ಯತಃ |

ವೇದಾಮಾತ್ವಾಪನುತ್ವಯರ್ಥಂ ಸ ಯಥೇತ್ಯಾಗಮಃ ಪರಃ

|| ೩೦೯ ||

'ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಯದಯಮಾತ್ಮಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಲ್ಲಿ ವೇದದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಮುಂದಿನ 'ಸ ಯಥಾ ಇತ್ಯಾದಿ' ಆಗಮವು ಬಂದಿರುವುದು.

ತದಯುಕ್ತಂ ಪುನರ್ಥಸ್ಯ ತದುಕ್ತ್ವೈವ ಸಮಾಪ್ತತಃ |

ಸರ್ವೋಪಾಯೋಽನುಪಾಯಃ ಸ್ಯಾದುಪೇಯಾವಸಿತೌ ಯತಃ

|| ೩೧೦ ||

ಸ್ತೋಪೇಯಾರ್ಥಪ್ರಸಿದ್ಧೌ ಚ ನೋಪಾಯಾನಾಮುಪಾಯತಾ |

ನ ಚೋತ್ಸರ್ಗಾಪವಾದೋಽಪಿ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವೇದಗ್ರಹಶ್ಚವಾತ್

|| ೩೧೧ ||

ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಆ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಮಯವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಪುರುಷಾರ್ಥವು ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಲ್ಲ, ಒಂದು ವೇಳೆ ತತ್ವವು ತಿಳಿದ ಮೇಲೆ ಅದು ಮಿಥ್ಯ ಅಪ್ರಮಾಣ ವೆಂದರೆ - ಇದರಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ಉಪಾಯ ಸಾಧನಗಳೂ (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ) ಅದ ರಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಸ್ತುವು ನಿರ್ಣಯವಾದೊಡನೆ ಉಪಾಯವಾಗದೆ ಹೋಗುವುದು ಸಂಮತವೆ, ತನ್ನಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಿಷಯವು ನಿರ್ಣಯವಾದಲ್ಲಿ ಉಪಾಯಗಳಿಗೆ ಉಪಾಯತ್ವವೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಮತ್ತು 'ಸರ್ವಮಾತ್ಮೈವ' ಎಂಬುದು 'ಉತ್ಸರ್ಗಕ್ಕೆ' ಸ

^೧ಉತ್ಸರ್ಗವೆಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರ, ಅಪವಾದವೆಂದರೆ ವಿಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರ, ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಯದಯಮಾತ್ಮಾ ಎಂಬುದು ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮವೇ, ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿಲ್ಲ, ಸತ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರ

ಯಥಾ ಎಂಬುದು ಅಪವಾದವೆಂದು ಸರಿಯಲ್ಲ, 'ಇಮೇ ವೇದಾಃ' ಎಂದು ನೇರವಾಗಿ ವೇದವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು "ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಯದಯಮಾತ್ಮಾ" ^೨ ಆರನೆ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಆ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವೇದವು ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿಲ್ಲವಾದರೆ ಬಾಲಕನ ಮಾತಿನಂತೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ ? — ಎಂದರೆ

ಬಾಲೋನ್ಮತ್ತೋಕ್ತಿವಚ್ಚಾಹಂ ವಕ್ತುಂ ದೂಷಣಮಾದರಾತ್ |

ಜಿಹ್ವೇಮಿ ಬಹುಶೋಽತ್ರೋಕ್ತೌ ತಸ್ಮಾದೇವೋಪರಮ್ಯತೇ

|| ೩೧೨ ||

ಬಾಲಕನ ಮಾತಿನಂತೆಯೂ ಹುಚ್ಚನ ಮಾತಿನಂತೆಯೂ ಇದೆ ಎಂದು ವೇದವನ್ನು ಹೇಳಲು ನಾನು ನಾಚಿಕೆ ಪಡುತ್ತೇನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನೇಕ ಸಲ ವೇದದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವಾಗ ಪುನಃ ಹೇಳಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ.

“ಯದ್ಯಗ್ವೇದೋ ಯಜುರ್ವೇದ” ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ —

ಋಗ್ವೇದಾದಿಗಿರೋಚ್ಚಸ್ತೇ ಋಗ್ಯಜುಃಸಾಮಲಕ್ಷಣಾಃ |

ಅಥರ್ವಾಚ್ಛರಸಸ್ತದ್ವನ್ಮನ್ತ್ರಾಃ ಸ್ಯುರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋದ್ಭುತಾಃ

|| ೩೧೩ ||

ಇತಿಹಾಸಾದಿಸಂಭೇದಭಿನ್ನಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮೇವ ತು |

ಗ್ರಾಹ್ಯಮತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ತು ನೇತಿಹಾಸಾದಿರಿಷ್ಯತೇ

|| ೩೧೪ ||

ಋಗ್ವೇದ ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳಿಂದ ಋಕ್, ಯಜುಸ್ಸು, ನಾಮರೂಪವಾದ ಮಂತ್ರಗಳು ಅಥರ್ವಾಂಗಿರಸಃ ಎಂಬುದೂ ಸಹ ಅಥರ್ವಣ ಮಂತ್ರಗಳೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿವೆ. ಅವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಭಾಗ ಉದ್ಭವಿಸಿದವುಗಳು. ಇತಿಹಾಸ ಮೊದಲಾದ ಭೇದಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು ಆದರೆ ಭಾರತ ರಾಮಾಯಣಾದಿ ಇತಿಹಾಸಗಳು ಮೊದಲಾದವು ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲ.

ಸಾಮಾನ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿರಲಿ, 'ಸ ಯಥಾಽದ್ವೈಧಾನ್ಯೇ' ಎಂಬುವುದು ವೇದಗಳ ಸೃಷ್ಟಿವಾಕ್ಯವೆಂದಾದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯವಾಗಿಯೇ ವೇದಗಳು ಹುಟ್ಟಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಶೇಷ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿರಲಿ, ಅದರಿಂದ ವೇದಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಷ್ಟೆ, ಆವಾಗ ವೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಬರುವುದೆಂದು ಶಂಕಿಸಿ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಖಂಡಿಸಿದೆ, ಉತ್ಕರ್ಷಕ್ಕೆ ಅಪವಾದವಾಗಿ ಇದನ್ನು 'ಸ ಯಥಾ ಇತ್ಯಾದಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.' ಓನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಮೃತೇಯೋ ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ಪುನಃ "" ಎಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಿಗಳಂತೆ ವೇದಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹೇಳಿ ಎಲ್ಲವೂ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವಾಗ 'ಸ ಯಥಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಸೃಷ್ಟಿವಾಕ್ಯವು ಅಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾರ್ತಿಕ ವಿವರಾರ್ಥವು.

ನಾಮ ಪ್ರಪಂಚ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನೇ ಏತಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ್ದು ?

ಅಭಿಧೇಯಾರ್ಥಜನ್ಮಾಪಿ ಹೃಭಿಧಾಸಂಭವೋಕ್ತಿತಃ |

ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ ನಾಭಿಧಾನಂ ಸ್ಯಾದಭಿಧೇಯಮೃತೇ ಕ್ಷಚಿತ್

|| ೩೧೫ ||

ನಾಮಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅದರ ಅರ್ಥವಾದ ರೂಪ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆಯೇ ಆಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಅದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದ (ನಾಮ)ವೆಂಬುದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಭಾಷ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ. ಯದ್ವಿಗ್ನೇದ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವರು —

ಮತ್ತಬ್ರಹ್ಮಣಯೋರ್ವೇದನಾಮಧೇಯತ್ವಕಾರಣಾತ್ |

ಋಗ್ವೇದಾದಿಗಿರಾ ತಸ್ಮಾನ್ವಬ್ರಾಹ್ಮಣಯೋರ್ಗ್ರಹಃ

|| ೩೧೬ ||

ಯಥಾಸಿದ್ಧಮಿತಿಹಾಸಪುರಾಣಾದೃಪಿ ಗೃಹ್ಯತೇ |

ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಮುಲ್ಲಂಘ್ಯ ಯತೋಽನ್ಯಾಯೋಽನ್ಯಥಾಗ್ರಹಃ

|| ೩೧೭ ||

ಮಂತ್ರ-ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳೆರಡೂ ವೇದದ ಹೆಸರಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಋಗ್ವೇದಾದಿ ವಚನದಿಂದ ಮಂತ್ರ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳೆರಡನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಲೋಕದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಂತೆ ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಾದಿ ಪದಗಳಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಲೋಕರೂಢಿಯನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲ.

ಇದಕ್ಕೆ ಗಮಕವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —

ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಾಭ್ಯಾಂ ವೇದಂ ಸಮುಪಬೃಂಹಯೇತ್ |

ಇತ್ಯಾದಿಮನುನಾಽಪ್ಯುಕ್ತಂ ಕಥಂ ತತ್ತ್ವಾಗಮಹೃತಿ

|| ೩೧೮ ||

ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳಿಂದ ವೇದವನ್ನು ಪೋಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಮನುವು ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಹೇಗೆ ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುತ್ತದೆ ?

ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಾದೇರ್ವೇದಮೂಲತ್ವಕಾರಣಾತ್ |

ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನಾನ್ಯಥಾ ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಪಪದ್ಯತೇ

|| ೩೧೯ ||

ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಾದಿಗಳಿಗೆ ವೇದ ಮೂಲಕತ್ವವಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಇರುವುದು, ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸರಿಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇದವಚನವಿರುದ್ಧಂ ತೇಷು ಯದ್ವಚಃ |
ಬುದ್ಧವಾಕ್ಯಾದಿವತ್ತಾದೃಕ್ತ್ಯಾಜ್ಯಂ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧತಃ

|| ೩೨೦ ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇದವಚನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಯಾವ ಮಾತು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ, ಬುದ್ಧನ
ವಾಕ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ ಶ್ರುತಿ ವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬಿಡತಕ್ಕದ್ದೇ.

ನ ಚೇಶ್ವರಾತಿರೇಕೇಣ ಕಶ್ಚಿತ್ಪ್ರಾಜ್ಞಾಭ್ಯುಪೇಯತೇ |
ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಾದೇಸ್ತದನ್ಯಸ್ಯೇಹ ಕಾರ್ಯತಃ

|| ೩೨೧ ||

ಈಶ್ವರನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಾದಿ
ಗಳು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ
ವಸ್ತುವು ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. ಅದರಿಂದ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ವ್ಯಾಸಾದಿರೂಪದಿಂದ ಪುರಾಣಾದಿ
ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ.

ಕಾರಣತ್ವಂ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವಿನಿಶ್ಚಿತಮ್ |
ಅಪಿ ತತ್ಕಾರ್ಯಕರ್ತೃತ್ವೇ ತದೇವಾಭ್ಯುಮಗಮ್ಯತೇ

|| ೩೨೨ ||

ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆಯೋ, ಅದರ
ಕಾರ್ಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿದ್ದ ವ್ಯಾಸಾದಿಗಳ ಪುರಾಣಾದಿ ಕರ್ತೃತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಅದೇ
ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದೆ.

ವ್ಯಾಸಾದಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಪುರಾಣಾದಿ ಕಾರ್ಯಕರ್ತೃ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ —

ಬೀಜಮೇವಾಚ್ಯಾರದೀನಾಂ ಯಥಾ ಕಾರಣಮಿಷ್ಯತೇ |
ಅಜ್ಞುರಾದ್ಯಾತ್ಮನಾ ತದ್ವದ್ವೀಜಮೇವ ತು ಕಾರಣಮ್

|| ೩೨೩ ||

ಅಂಕುರ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಬೀಜವು ಹೇಗೆ ಕಾರಣವೆಂಬುದು ಸಂಮತ
ವಾಗಿದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಬೀಜವೇ ಅಂಕುರಾದಿ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು.

ಆದ್ಯನ್ತಯೋರ್ಯತೋ ಬೀಜಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾವಸೀಯತೇ |
ತಸ್ಮಾತ್ಸನ್ಮದ್ಯಕಾರ್ಯೇಷು ಬೀಜಮೇವಾಸ್ತು ಕಾರಣಮ್

|| ೩೨೪ ||

೧“ಕೋಹ್ಯನೃಪೃ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಭಾರತಕೃತ್ ಭವೇತ್ |” ಎಂದು ಸ್ಮೃತಿಯು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು
ಅಂಗೀಕರಿಸಿದೆ, ಅರ್ಥ :- ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾರುತಾನೆ ಮಹಾಭಾರತವನ್ನು ಮಾಡಬಲ್ಲರು ?
ಎಂದು ||

ಮೊದಲು, ಕೊನೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಜವೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯ ವಾಗಿರುವುದು, ಅದರಿಂದ ಅವುಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲೂ (ಪತ್ರ, ಕಾಂಡ, ಸ್ಕಂದ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲೂ) ಬೀಜವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಏನು ದೋಷ ?.

ವೇದಾರ್ಥಜ್ಞಾನ ಮೂಲಕವಾದ್ದರಿಂದ ಇತಿಹಾಸಾದಿಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಎಂದರೆ —

ನ ಚ ವೇದೋಕ್ತಿತೋ ವೇದಃ ಶ್ರದ್ಧೇಯಾರ್ಥ ಇಹೇಷ್ಯತೇ ।

ಕಿಂತ್ವಮಾನತ್ವಹೇತೂನಾಂ ವೇದಾವಾಕ್ಯೇಷ್ವಸಂಭವಾತ್

॥ ೩೨೫ ॥

ವೇದ^೧ ವೆಂದ ಮಾತಿನಿಂದಲೆ ವೇದವು ನಂಬತಕ್ಕ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಮತವಲ್ಲ ಆದರೆ ಪ್ರಮಾಣತೆಯ ಕಾರಣಗಳು ವೇದಗಳಿಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದ ರಿಂದ ನಂಬತಕ್ಕ ವಿಷಯವುಳ್ಳದ್ದು.

ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ವೇದವಾಕ್ಯಾನಾಂ ನ ಚ ಮಾನಾನ್ತರಾಶ್ರಯಾತ್ ।

ಅಕ್ಷಾದೇರಪಿ ಮಾನತ್ವಂ ಯಥೋಕ್ತಾದೇವ ಕಾರಣಾತ್

॥ ೩೨೬ ॥

ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಅವಲಂಬನೆಯಿಂದ ಇರುವು ದಲ್ಲ, ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿರುವುದೂ ಸಹ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣದಿಂದಲೆ (ಅಂದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕಾರಣಗಳು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೇ) ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

“ಸಯಥಾ ಸರ್ವಾಸಾಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಮುಂದಿನ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ

ಪ್ರಜ್ಞಾನವೃತ್ತಿರೇಕೇಣ ಯಥೈವ ಸ್ಥಿತಿಸರ್ಗಯೋಃ ।

ವಸ್ತುಸ್ವರಂ ನ ಸಂಭಾವ್ಯಂ ಪ್ರಲಯೇಽಪಿ ತಥೋಚ್ಯತೇ

॥ ೩೨೭ ॥

ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ವಸ್ತು ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದು ಸಂಭಾವಿತವಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಳಯದಲ್ಲೂ ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದು.

^೧ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ — ನಿಶ್ಚಯವೆಂದು ವೇದಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಸಿರೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿಲ್ಲವೆಂದ ಕಾರಣ ವೇದವು ನಿರಪೇಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣ, ಸ್ವತಂತ್ರ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ, ಆದರೆ ಪುರಾಣಾದಿಗಳು ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಸಾಪೇಕ್ಷವೆಂದು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ನಾವು ಹೇಳಬಾರದು, ವೇದಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ನಿಶ್ಚಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೆ ಸಿದ್ಧಿಸಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಜ್ಞಾತಾರ್ಥವೂ, ಬಾಧಿತಾರ್ಥವೂ, ನಿಷ್ಫಲತೆಯೂ ಇವು ಯಾವದೂ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು, ಇದೇ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ. ಈ ದೋಷಗಳು ಭಾರತಾದಿ ಇತಿಹಾಸ-ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೂ ಅವಿರುದ್ಧಾಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸಾದಿಗಳೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಬೃ - ೧ - ೪ - ಕಂ - ೧೧

ಸ ಯಥಾ ಸರ್ವಾಸಾಮಪಾಂ ಸಮುದ್ರ ಏಕಾಯನಮೇವಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸ್ವರ್ತಾನಾಂ
ತ್ವಗೇಕಾಯನಮೇವಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಗನ್ಧಾನಾಂ ನಾಸಿಕೇ ಏಕಾಯನಮೇವಂ
ಸರ್ವೇಷಾಂ ರಸಾನಾಂ ಜಿಹ್ವೇಕಾಯನಮೇವಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ರೂಪಾಣಾಂ
ಚಕ್ಷುರೇಕಾಯನಮೇವಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಶ್ರೋತ್ರಮೇಕಾಯನಮೇವಂ
ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸಂಚಿಲ್ಪಾನಾಂ ಮನ ಏಕಾಯನಮೇವಂ ಸರ್ವಾಸಾಂ ವಿದ್ಯಾನಾಂ
ಹೃದಯಮೇಕಾಯನಮೇವಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಹಸ್ತಾವೇಕಾಯನಮೇವಂ
ಸರ್ವೇಷಾಮಾನನ್ದಾನಾಮುಪಸ್ಥ ಏಕಾಯನಮೇವಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ವಿಸರ್ಗಾಣಾಂ
ಪಾಯುರೇಕಾಯನಮೇವಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಧ್ವನಾಂ ಪಾದಾವೇಕಾಯನಮೇವಂ
ಸರ್ವೇಷಾಂ ವೇದಾನಾಂ ವಾಗೇಕಾಯನಮ್ || ೧೧ ||

ವಿಭಿನ್ನನಾಮರೂಪಾಣಾಂ ಸರಿತಾಂ ಸಗರೋ ಯಥಾ |

ಅಭಿನ್ನನಾಮರೂಪೈಕಃ ಪ್ರಲಯೋಽಯನಮೇಕತಾ

|| ೩೨೮ ||

ಭಿನ್ನವಾದ ಹೆಸರು ಆಕಾರವಿರುವ ನದಿಗಳಿಗೆ ಸಮುದ್ರವು ಹೇಗೆ ಒಂದೇ ಆದ ನಾಮ
ರೂಪವುಳ್ಳದಾಗಿದ್ದು ಏಕಾಯನ - ಪ್ರಳಯಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆಯೋ, ಅಂದರೆ ಏಕತ್ವವನ್ನು
ಹೊಂದುವ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ

“ಏವಂ ಸರ್ವೇಷಾಂವೇದಾನಾಂ ವಾಗೇಕಾಯನಮ್” ಎಂಬುವ ದಾಷ್ಟಾಂತ್ರಿಕವು ಈಗ
ಮುಂದೆ ಭರ್ತೃ ಪ್ರಪಂಚರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಾಗಿಟ್ಟು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ —

ಸ್ವರ್ತಾದಿಜ್ಞಾನಭೇದಾನಾಂ ತ್ವಗಾದ್ಯೇಕಾಯನಂ ತಥಾ |

ಸ್ವಾಸ್ತೇ ತ್ವಗಾದಯಸ್ತದ್ವದ್ಭದ್ಧೌ ಚ ಮನಸ್ತಥಾ

|| ೩೨೯ ||

ಕರ್ಮಕ್ಷಯಾತ್ತಥಾ ಬುದ್ಧಿಃ ಕಾರಣತ್ವೇನ ತಿಷ್ಠತಿ |

ಏಷ ಸಾಧಾರಣಸ್ತವತ್ಪ್ರಲಯೋಽಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕಃ

|| ೩೩೦ ||

ಸ್ವರ್ತ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದವು
ಒಂದೇ ಆಗಿ ಲಯವಾಗುವ ಸ್ಥಾನವು, ಹಾಗೆಯೇ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳು
ಲಯವಾಗುವವು, ಅದರಂತೆಯೇ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಲಯ, ಹಾಗೆಯೇ ಭೋಗವನ್ನು
ಕೊಡುವ ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯಿಸುವುದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯು ಮೂಲ ಕಾರಣ (ಅವ್ಯಾಕೃತ) ವಾಗಿ
ನಿಲ್ಲುವುದು, ಇದು ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾದ ಪ್ರಳಯವು, ಇದು ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಲ್ಲ,
(ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆಗುವುದಲ್ಲ).

ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕ ಲಯವೆಂದರೆ ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ —

ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯವಿಜ್ಞಾನಾದ್ವಸ್ತುತ್ವತಾನುರೋಧತಃ |

ಪ್ರಲಯೋಽಜ್ಞಾನವಿಧ್ವಂಸಾದ್ಯಸ್ತೌ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕಃ

|| ೩೩೧ ||

ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಳಯವೆಂಬುದು ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾದದ್ದು ಹೇಗೆಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ನಿಜಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವು ವಸ್ತುಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಆಗುವುದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವು ನಾಶವಾಗುವದು, ಅದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನಮೂಲಕವಾದ ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿಗೂ ನಿರ್ಬೀಜವಾಗಿ ಆಗುವ ನಾಶವಿದು.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ದೃಷ್ಟಾಂತಾರ್ಥವನ್ನು ಈ ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸುವರು

ಅಭಿರೇಕಾಯನಂ ಯದ್ವತ್ಸರ್ವಾಸಾಂ ಸರಿತಾಂ ತಥಾ |

ತ್ವಗಗೋಚರಾಣಾಂ ಸ್ಪರ್ಶಾನಾಂ ತ್ವಗೇವೈಕಾಯನಂ ಪರಮ್

|| ೩೩೨ ||

ಹೇಗೆ ಎಲ್ಲಾ ನದಿಗಳಿಗೂ ಸಮುದ್ರವು ಒಂದೇ ಲಯಸ್ಥಾನವೆಂಬುವ ಹಾಗೆ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರಿಸುವ ಸ್ಪರ್ಶಗಳಿಗೆ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವೇ ಏಕಲಯ ಸ್ಥಾನವು.

ಸ್ಪರ್ಶಶಬ್ದೇನ ವಿಷಯಸ್ತ್ವಗ್ಯಾಹ್ಯೋಽತ್ರಾಭಿಧೀಯತೇ |

ತಥಾ ಗನ್ಧಾಶಬ್ದೇನ ಘ್ರಾಣಾದಿವಿಷಯೋ ಮತಃ

|| ೩೩೩ ||

ಸ್ಪರ್ಶವೆಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸುವ ವಿಷಯವು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು, ಹಾಗೆಯೇ ಗಂಧ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದದಿಂದ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಷಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಈಗ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೆ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ಅವುಗಳ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವರು

ಗನ್ಧಾದಿಸಂಹತಿಃ ಪೃಥ್ವೀ ರಸಾನ್ತಾನಾಂ ತಥಾ ಜಲಮ್ |

ತೇಜಸ್ತ್ರಯಾಣಾಂ ವಾಯುಸ್ತು ದ್ವಯೋರೇಕಾತ್ಮಕಂ ನಭಃ

|| ೩೩೪ ||

ಪೃಥ್ವಿವಿಯು ಗಂಧಾದಿ^೧ ವಸ್ತುಗಳ ಸಮುದಾಯರೂಪವು, ಹಾಗೆಯೇ ಜಲವು ರಸ^೨ ಪದಾರ್ಥಪರ್ಯಂತ ಇರುವ ವಸ್ತುಗಳ ಸಮುದಾಯವು, ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪವೆಂಬುವ ಮೂರು ವಸ್ತುಗಳ ಸಮುದಾಯವೇ ತೇಜಸ್ಸು, ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶಗಳೆಂಬ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳ ಸಮುದಾಯವೇ ವಾಯು, ಶಬ್ದವೆಂಬ ಒಂದರ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಆಕಾಶವಿರುವುದು.

^೧ ಇಲ್ಲಿ ಆದಿಪದದಿಂದ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ ಈ ನಾಲ್ಕನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

^೨ ಅಂದರೆ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸವೆಂಬುವ ನಾಲ್ಕರ ಸಮುದಾಯವೆಂದರ್ಥ.

ಏವಂ ಲಕ್ಷಣತಃ ಪಞ್ಚ ಭೂತಾನ್ಯೇತಾನಿ ನಿರ್ದಿಶೇತ್ |
ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಾವಿಷ್ಕರಣಂ ಗುಣಾವಿಷ್ಕೃತಿರಿಷ್ಯತೇ || ೩೩೫ ||

ಈ ರೀತಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಪಂಚಭೂತಗಳೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ಸಬೇಕು, ಗಂಧಾದಿಗುಣಗಳು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದೆಂದರೆ. ಮೂರ್ತ, ಅಮೂರ್ತವೆಂಬುವ ಪಂಚಭೂತಗಳು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದೇ ಹೊರತು ಬೇರೆಯಲ್ಲ.

ಸಂಹತೋಕ್ತವಿಶೇಷಾಣಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ಕಾರಣಾತ್ಮತಾ |
ತತ್ರ ಸ್ಪರ್ಶಗ್ರಹೇಣೈವ ವಾಯೋರಂಶೋಽತ್ರ ಗೃಹ್ಯತೇ || ೩೩೬ ||

ತೇಜಸಸ್ತು ತೃತೀಯಾಂಶಶ್ಚತುರ್ಥೋಽಪಾಂ ತಥಾ ಭುವಃ |
ಪಞ್ಚಮಸ್ತದ್ಗಣೈರ್ಭೇದಸ್ತಥಾ ಸ್ಪರ್ಶೇ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯತಾಮ್ || ೩೩೭ ||

ಗನ್ಧಾದಿಷು ತಥಾ ಯೋಜ್ಯೋ ಭೇದೋಽಯಂ ಗುಣಭೇದತಃ |
ಪೃಥಿವ್ಯಂಶಸ್ಯ ಬಾಹುಲ್ಯಾತ್ಯಕ್ರಮಃ ಸ್ಪರ್ಶ ಉಚ್ಯತೇ || ೩೩೮ ||

ಶೀತಶ್ಚ ಪಿಚ್ಛಿಲಶ್ಚಾಪಾಂ ಬಾಹುಲ್ಯಾತ್ಸ್ಪರ್ಶ ಇಷ್ಯತೇ |
ಭೂಯಸ್ತತ್ತ್ವಜಸಶ್ಚೋಷ್ಣಃ ಸುಕುಮಾರಸ್ತಥಾ ಮರುತ್ || ೩೩೯ ||

ಬಾಹುಲ್ಯಾದಿತಿ ವಿಚ್ಛೇಯೋ ಯಥೋಕ್ತಗುಣಸಂಶ್ರಯಾತ್ |
ಧ್ವಸ್ತಾಶೇಷವಿಕಾರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽವಿದ್ಯಯಾಽಽತ್ಮನಃ || ೩೪೦ ||

ಸ ಏಷ ಪರಿಣಾಮಃ ಸ್ಯಾತ್ತೇಜೋಬನ್ನಾದ್ಯಪಕ್ರಮಃ |
ಸ್ಪರ್ಶನಾದ್ಯಾತ್ಮನಾಽತ್ಮನಂ ಪರಂ ಕಾಠಿನ್ಯಮಾಗತಃ || ೩೪೧ ||

ಒಂದು ಸಮುದಾಯಾತ್ಮಕವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಪಂಚಭೂತ ವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ಕಾರಣ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಉಳಿಯುವುದೇ ಲಯ, ಬೇರೆಯಲ್ಲ, ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಯು ವಿನ ಅಂಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಿದೆ, ಹಾಗೂ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಮೂರನೇ ಒಂದು ಭಾಗವೂ ನೀರಿನ ನಾಲ್ಕನೇ ಒಂದು ಭಾಗವೂ, ಪೃಥಿವಿಯ ಅಂಶವು ಐದನೆಯದಾಗಿಯೂ ಸ್ಪರ್ಶದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಿದೆ, ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯಭೇದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುವ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅವುಗಳ ಭೇದವು ಕಾಣುವುವು. ಇದರಂತೆ ಗಂಧಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ಮೇಲಿನಂತೆ ಯೋಜಿಸಬೇಕು, ಗುಣಭೇದದಿಂದ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಪೃಥಿವಿಯ ಅಂಶವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶವು ಕಲ್ಲಿನ ಸ್ಪರ್ಶವೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು, ಜಲಾಂಶವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶೀತವನ್ನೂ ಪಿಚ್ಛಿಲವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶವೆಂದು ಹೇಳುವುದು, ಹಾಗೆಯೇ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಅಂಶವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವೆಂದೂ, ವಾಯುವಿನ ಅಂಶವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮೃದುಸ್ಪರ್ಶವೆಂದೂ ಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು

ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು, ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಗುಣಗಳ ಅವಲಂಬನೆಯಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕು.

ಸಮಸ್ತ ವಿಕಾರಗಳೂ ಇಲ್ಲದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ತೇಜಸ್ಸು, ಜಲ, ಪೃಥಿವಿ ಮೊದಲಾದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿದೆ, ಅನಂತರ ಸ್ಪರ್ಶ ಮೊದಲಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕಾರಿನ್ಯವನ್ನು (ಸ್ಥೂಲ್ಯವನ್ನು) ಹೊಂದಿರುವುದು.

ಉದ್ಘಾತಸ್ಪರ್ಶವಿಜ್ಞಾನಸ್ವಚ್ಛಾ ತಸ್ಯ ಸಮಾಗಮಾತ್ |

ಸ್ಪರ್ಶಭೇದಪರಿಜ್ಞಾನಂ ತತೋಽಭಿವ್ಯಜ್ಯತೇ ದೃಶೇಃ

|| ೩೪೨ ||

‘ಇದು ಸ್ಪರ್ಶ’ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದವನು ತೃಗಿಂದ್ರಿಯದೊಡನೆ ಆಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುವನು. ಈ ಸ್ಪರ್ಶವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನವೂ ಚೈತನ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸ್ಪರ್ಶಾದಿಭೇದವಿಜ್ಞಾನಂ ಸ್ಯಾದಚೇತನಮೇವ ತು |

ಸ್ಪರ್ಶಾದಿವತ್ಪರಾರ್ಥತ್ವಾತ್ಸಾರ್ಥಂ ತನ್ನ ತು ಸಾಕ್ಷಿವತ್

|| ೩೪೩ ||

ಸ್ಪರ್ಶಾದಿ ವಸ್ತುಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಅಚೇತನವೇ ಆಗಿರುವುದು. ಅದು ಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗಳಂತೆ ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕಾಗಿ (ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ) ಸಾಕ್ಷಿ ಚೇತನದಂತೆ ಸ್ವಾರ್ಥವಲ್ಲ ಸ್ವತಂತ್ರವಲ್ಲ.

ಽತಿರೀವ ಕಠಿನಂ ಜ್ಞಾನಂ ತ್ವಚಾತೋಽಸ್ಯ ಸಮಾಗಮಾತ್ |

ಮನಸಾ ತಸ್ಯ ಸಂಯೋಗೇ ತತಃ ಸ್ವಚ್ಛೈವ ಧೀರ್ಭವೇತ್

|| ೩೪೪ ||

ತೃಗಿಂದ್ರಿಯದೊಡನೆ ಇದರ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಥೂಲ, ಇದಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸಿನೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವಾಗಲು ತಾದಾತ್ಮ್ಯವು ಉಂಟಾಗಲು ಅದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯು ಸ್ವಚ್ಛವೇ ಆಗುವುದು (ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗುವುದು).

ತತೋಽಪಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಬುದ್ಧಿಸಂಯೋಗಜಂ ಭವೇತ್ |

ಯಾವದ್ಬುದ್ಧಿರಸಂವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಶರೀರೇ ತಾವದೇವ ತು

|| ೩೪೫ ||

ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬುದ್ಧಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗುವುದು, ಅದು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ರಕ್ತಪರ್ಯಂತ ವ್ಯಾಪಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗುವುದು.

ಬುದ್ಧೇಃ ಸಾಮಾನ್ಯವೃತ್ತೈಹ ವ್ಯಾಪ್ತರಾದೇಹಸಂಕ್ಷಯಾತ್ |

ಚೈತನ್ಯಾಭಾಸವತ್ಪ್ರಣಿಸ್ತಾಂ ಬೃತ್ತಿಂ ವ್ಯಾಪ್ಯ ತಿಷ್ಠತಿ

|| ೩೪೬ ||

ಬುದ್ಧಿಯು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಜೈತನ್ಯವೆಂಬ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿ ದೇಹವು ಕ್ಷಯಿಸುವವರೆಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದು, ಆ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಚೇತನದಂತೆ ತೋರುವ ಪ್ರಾಣವು ಇರುತ್ತದೆ.

ಅರ್ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸ್ವಾತ್ಮ ತಮಪಹ್ನುತ್ಯ ತಿಷ್ಠತಿ |

ಕಣ್ಣಕಾದಿಸಮಾಯೋಗೇ ಶರೀರೇ ವಿಕ್ರಿಯಾ ಯದಾ

|| ೩೪೭ ||

ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಎರಡೂ ಅಲ್ಲದ ಆತ್ಮನಾದರೂ ಆ ಕಾರಣ ವಸ್ತುವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಲಯ ಗೊಳಿಸಿ ನಿಲ್ಲುವುದು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಲಯಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಸಂಸಾರವು ಹೇಗಿತ್ತೆಂದರೆ (ಕಂಟಕಾದಿ ಸಮಾಯೋಗೇ) ಯಾವಾಗ ಮುಳ್ಳು ಮುಂತಾದವುಗಳು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ತಟ್ಟಿದರೆ ವಿಕಾರವು ವುಂಟಾಗುವುದೋ, ಆವಾಗ

ತದಾಧರ್ಮಾದಿತೋ ದುಃಖಂ ವಿಕ್ರಿಯಾತೋಽಭಿಜಾಯತೇ |

ದೇಹೈಕದೇಶಗಂ ದುಃಖಂ ವಿಶಿನಷ್ಟಿ ಸ್ವದೇಶಗಾಮ್

|| ೩೪೮ ||

ಧಿಯಂ ತದ್ದೇಶದುಃಖತ್ವಾದ್ಧುಃಖತ್ವಂ ಜಾಯತೇ ಧಿಯಃ |

ತಸ್ಯಾವಚ್ಛಿತ್ತಯೇ ವೃತ್ತಿದುಃಖಭೂತ್ಯೈವ ಜಾಯತೇ

|| ೩೪೯ ||

ಅಧರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ದುಃಖವು ವಿಕಾರದ ಮೂಲಕ ಆಗುತ್ತದೆ, ದುಃಖವು ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲೂ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಆ ಸ್ಥಳವು ದೇಹ ಪ್ರದೇಶವು ದುಃಖಗೊಂಡದ್ದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲೂ ದುಃಖವು ಆಗುವುದು, ಅ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವ ಮಾಡಲು ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯು ದುಃಖರೂಪವಾಗಿಯೇ ಆಗುವುದು (ಪರಿಣಮಿಸುವುದು).

ಭೋಕ್ತೃಭೋಗ್ಯಾಭಿಸಂಬಂಧಸ್ತನ್ನಿಮಿತ್ತೋಽಯಮಾತ್ಮನಃ |

ಬುದ್ಧೇಃ ಸೇಯಮಹಂವೃತ್ತಿದುಃಖಾವಚ್ಛೇದಿನೀ ಸತೀ

|| ೩೫೦ ||

ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತಿ ಭೋದ್ಧಾರಂ ಭೋದ್ಧಾಽಪ್ಯಾಭಾಸಮಾತ್ಮನಃ |

ನ ಬಹಿರ್ವಿಕ್ರಿಯಾಂ ಮುಕ್ತ್ವಾ ದೇಹೇಽಹಂವೃತ್ತಿಸಂಭವಃ

|| ೩೫೧ ||

ಭೋಕ್ತೃ ಮತ್ತು ಭೋಗ್ಯ ಅಂದರೆ ಅನುಭವ ಮಾಡುವವ ಮತ್ತು ಅನುಭವಿಸುವ ವಿಷಯಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಆ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯೇ ಈ ಶುದ್ಧಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಬರುವುದು, ಈ ರೀತಿಯಾದ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಹಂಕಾರ ವೃತ್ತಿಯು ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಅನುಭವ ಮಾಡುವ ಅವನನ್ನು ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು, ಅನುಭವ ಮಾಡುವ ಆತ್ಮನೂ ಆತ್ಮನ ಆಭಾಸವನ್ನು (ಜೀವವೆಂಬುದನ್ನು) ದುಃಖಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವನು,

ಅಷ್ಟೇವಿನಹ ಬೇರೆಯ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ ಹೊರಗಿನ ವಿಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಹಂ ಎಂಬುವ ಮನೋವೃತ್ತಿಯು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು —

ಸ್ವಸ್ಥೇಂದ್ರಿಯಮನೋಬುದ್ಧೇರ್ನೈವಾಹಮಿತಿ ವೀಕ್ಷ್ಯತೇ |

ಪುತ್ರಾಭಿಮಾನಜೇ ತ್ವಸ್ಮಿನ್ನ ದೇಹಾಂಶವಿಶಿಷ್ಟತಾ

|| ೩೫೨ ||

(ಇಂದ್ರಿಯ) ವ್ಯಾಪಾರವಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವಪ್ನವಾಗಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯ, ಮನಸ್ಸು ಬುದ್ಧಿ ಇವುಗಳಿರುವಾತನಿಗೆ 'ನಾನು' ಎಂಬುವ ವೃತ್ತಿಯು ಕಾಡುವುದಿಲ್ಲ, ಪುತ್ರಾಭಿಮಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ದುಃಖವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ ಪುತ್ರಾಭಿಮಾನದಿಂದ ಬರುವ ದುಃಖವು ಎಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ —

ತತ್ತದ್ವಸ್ತು ಸಮುದ್ರಿತ್ಯ ದುಃಖತ್ವಂ ತತ್ರ ಮಾನಿನಃ |

ಅಜ್ಞಾನಾದಭಿಮಾನೋಽಯಂ ಬುದ್ಧ್ಯಾದೌ ವಿಷಯಾವಧೌ

|| ೩೫೩ ||

ಆಯಾಯ ವಸ್ತುವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಿಸುವ, ದುಃಖವು ಆಗುವುದು, ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲೊಂದು ವಿಷಯ ಪರ್ಯಂತ ಈ ಅಭಿಮಾನವು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆಗುವುದು.

ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರು ಹೇಳುವಂತೆ ವಿಷಯಗಳಿಗೂ ಜ್ಞಾನಗಳಿಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಲಯವೆಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ - ಏಕೆಂದರೆ —

ನ ತು ನಿಸೃಗ್ಗಕೂಟಸೃಪ್ರತೀಚಃ ಸ್ಯಾದಹಂಮತಿಃ |

ನ ಕಾರ್ಯಪ್ರಲಯೋ ದೃಷ್ಟೋ ಯಸ್ಯಾದನ್ಯತ್ರ ಕಾರಣಾತ್

|| ೩೫೪ ||

ತ್ವಗಾರಮ್ಭಕಸಾಮಾನ್ಯಂ ತ್ವಗ್ಗಿರಾಽತೋಽತ್ರ ಗೃಹ್ಯತೇ |

ಕಾರ್ಯತ್ವಾನ್ನೇಂದ್ರಿಯೇಷ್ಟೇವ ವಿಷಯಪ್ರಲಯೋ ಭವೇತ್

|| ೩೫೫ ||

ಆದರೆ ಅಸಂಗ - ಮತ್ತು ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಹಂಕಾರವೃತ್ತಿಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಕಾರ್ಯಪ್ರಪಂಚದ ಲಯವೂ ಸಹ ಕಾರಣದೇಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ತ್ವಕ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಉತ್ಪಾದಕನಾದ ಕಾರಣ ಸಾಮಾನ್ಯವು ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದೆ, ಅದು ಕಾರ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ^೧ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಲಯವು ಆಗಲಾರದು.

^೧ಹಿಂದೆ “ಸ್ವರ್ತಾದಿ ಜ್ಞಾನ ಭೇದಾನಾಮ್” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಭರ್ತೃ ಪ್ರಪಂಚರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ವಿರುದ್ಧಾಂಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು - ವಿಷಯಗಳಿಗೆ

ನ ಮೃದೋಽಸ್ಯತ್ರ ಕುಮ್ಭಾದೇಃ ಶರಾವೇ ಪ್ರಲಯೋ ಯತಃ |

ತಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಗಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಸ್ತಗಾದ್ಯರಮ್ಭಕಾಭಿಧಾಃ

|| ೩೫೬ ||

ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಾ ನಾನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಲಯೋ ಯತಃ |

ಗನ್ಧಶಬ್ದೇನ ಕೃತ್ವಾಽಪಿ ಪೃಥಿವೀ ಪರಿಗೃಹ್ಯತೇ

|| ೩೫೭ ||

ಮಣ್ಣನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಗಡಿಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಶರಾವದಲ್ಲಿ ಲಯವಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ತ್ವತ್ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಗಳು ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ತ್ವಗಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಭೂತಗಳನ್ನು ಹೇಳುವವು, ಹೀಗೆಯೆ ಎಲ್ಲಾ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದದ್ದು, ಏಕೆಂದರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಲಯವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಗಂಧ ಶಬ್ದದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಯದಿ ವಾ ಪರಭಾಗೋಽಸ್ಯಾ ಗನ್ಧಸ್ಯಾನೇಕಭೇದತಃ |

ಗನ್ಧೋ ಗುರುಃ ಕ್ಷಿತಿಪ್ರಾಯೋ ಹ್ಲಾದೀ ಶೀತೋಽಪ್ರಧಾನತಃ

|| ೩೫೮ ||

ತೇಜೋಭೂಯಸ್ಯಯಾ ತೀಕ್ಷ್ಣೋ ಲಘುವಾರ್ಯುಪ್ರಧಾನತಃ |

ಶಾನ್ತೋಽಥ ವಿಶದೋ ವ್ಯಾಪೀ ಸ್ಯಾದ್ವ್ಯೋಮೋಽಥ ಪ್ರಧಾನತಃ

|| ೩೫೯ ||

ಅಥವಾ ಈ ಪೃಥಿವಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಗವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಗಂಧವು ಅನೇಕ ಬಗೆಯಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ, ಅದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ -- 'ಗಂಧವು ತೂಕವಾಗಿಯೂ ಪೃಥಿವೀಮಯವಾಗಿರುವುದು, ಅದು ಆನಂದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಲೂ ತಣ್ಣಗೂ ಇರುವುದು, ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ :- ಜಲ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವುದು. ತೇಜಸ್ಸಿನ ಅಂಶವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವುದು ಗಂಧವು ಉಗ್ರವಾಗಿರುವುದು, ವಾಯುವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಗಂಧ

ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಲಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಹುಟ್ಟಿದ ವಸ್ತುವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಶಬ್ದ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಲಯ ? ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಲಯವೆಂಬುದು ಸರ್ವಸಂಮತ, ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಘಟಾದಿಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಲಯವೆಂಬುದು ಕಂಡಿದೆ, ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಇವರು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಪಂಚಭೂತಗಳ ಕಾರ್ಯವೆಂಬುದು ಶ್ರುತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಇಲ್ಲಿ ಗಂಧವು ತೂಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಪೃಥಿವಿ ಅಂಶವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆಯೆಂದು ಭವಿಸಬೇಕು. ಶ್ರೀಗಂಧ, ಚಂದನ ಮುಂತಾದ ಕಠಿನ, ಮತ್ತು ತೂಕವಾದ ವಸ್ತುಗಳು, ಜಲಾಂಶವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಈ ಗಂಧವು ತಣ್ಣಗೂ (ಶೀತಲವಾಗಿಯೂ) ಆನಂದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಲೂ ಇರಬಲ್ಲದು. ಉದಾ:- ಪನ್ನೀರು, ಅಥವಾ ದ್ರವವಾಗಿರುವ ತೈಲಗಳು ವಾಸನೆಯಿರುವ ಪುಷ್ಕರಸವು ಆಗುವುದು, ತೇಜಸ್ಸಿನ ಅಂಶವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದರೆ ಉಗ್ರಗಂಧ ಅತಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿರುವುದು, ಮೂಗು ಒಡೆಯುವಂತೆಯಿರುವ ಕೆಂಡ ಸಂಪಿಗೆ, ಕೇದಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಹೂಗಳ ಗಂಧವು, ಈ ಜಾತೀಯದ್ದು, ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಲಘುವಾಗಿ ಉಗ್ರವಾಗಿಲ್ಲದೆ ನಾವು ಸಹಿಸುವಂತೆ ನಮಗೆ ತಂಪನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಂತಿರುವ ಗಂಧಗಳಿರುವವು, ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂ, ಗುಲಾಬಿ ಹೂ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಗಂಧಗಳು. ಇದರಲ್ಲಿ ವಾಯುತತ್ವವಾದ ಸಂಪರ್ಕವಾಗಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವವು.

ವೂ ಲಘುವಾಗಿಯೂ ಸೌಮ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು, ಮತ್ತು ಆಕಾಶಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವುದು
ರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆಯೂ ಇರುವುದು.

ಸುಗಂಧ, ದುರ್ಗಂಧವೆಂಬ ವಿಭಾಗಗಳು ಹೇಗೆ ಆದವು ? ಎಂದರೆ —

ಪಾರ್ಥಿವಾಪ್ಯಾಂಶಯೋಸ್ತೇಜಃ ಪರಿಕ್ಷೇದಾತ್ತಥಾಽಧಮಃ |

ದುರ್ಗಂಧೋ ಜಾಯತೇ ಗಂಧಃ ಪಾಪಕರ್ಮಪ್ರಬೋಧತಃ

|| ೩೬೦ ||

ಪೃಥಿವಿಯ ಅಂಶ ಮತ್ತು ಜಲದ ಅಂಶಗಳಿಗೆ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಆ ಗಂಧವು
ಕೆಟ್ಟು ದುರ್ಗಂಧವಾಗುವುದು, ಇದೂ ಸಹ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಪಾಪಕರ್ಮದ ಪರಿಪಾಕದಿಂದ
ಆಗುವುದು.

ಸಮಾಂಶಪರಿಣಾಮೇ ತು ಸುರಭಿರ್ಜಾಯತೇ ಶುಭಃ |

ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಸಂಜ್ಞಸ್ತೋರಾಸಂಜ್ಞಕೃತ್ಯಥಾ

|| ೩೬೧ ||

ಸಮಭಾಗಗಳು ಪರಿಣಾಮ ಹೊಂದಲು ಒಳ್ಳೆ ಪರಿಮಳವಾದ ಗಂಧವು ಹುಟ್ಟುವುದು,
ಇದು ಪ್ರಾಣಿಯ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿ ಆಗುವುದು ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿ
ಅಭಿರುಚಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು.

ರಸರೂಪರವೇಷ್ಟೇವಂ ಯಥೋಕ್ತಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯೇತ್ |

ಪ್ರಧಾನಗುಣಭಾವೇನ ಗುಣಾನಾಂ ಭೂರಿರೂಪತಾ

|| ೩೬೨ ||

ರಸ-ರೂಪ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಒಳ್ಳೆಯದು,
ಕೆಟ್ಟದ್ದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ ? — ಿಮುಖ್ಯ -
ಅಮುಖ್ಯವೆಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಗುಣಗಳು ಅನೇಕ ರೂಪವಾಗಬಲ್ಲವು.

ಫಾಣಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲೂ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಭೂತವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವುದನ್ನು
ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಗಂಧ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದೆಂಬ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ
ಿಊಹಿಸಬೇಕು.

ಿಅಂದರೆ ಪಂಚಭೂತಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆಯಾಗುವುದರಿಂದ ರಸಾದಿಗಳೂ ಅನೇಕ ಬಗೆಯಾಗುವ-
ವೆಂದರ್ಥ.

ಿಫಾಣೇಂದ್ರಿಯವು, ಪಾರ್ಥಿವ, ಪೃಥಿವೀಮಯ, ಏಕೆಂದರೆ ಗಂಧವೊಂದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದ,
ಹಾಗೆಯೇ ರಸನೇಂದ್ರಿಯು ಜಲಮಯ, ಯುಕ್ತಿ ರಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ರಸವೊಂದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದ. ಹಾಗೆಯೇ
ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವೂ ವಾಯುವಿನ ರೂಪ, ಸ್ಪರ್ಶವೊಂದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದ, ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು
ಶಬ್ದವೊಂದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದ ಶಮಯ; ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಊಹಿಸಬೇಕು.

ಸ್ವಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥಸಚ್ಚಾತೀಯಮಿನ್ದ್ರಿಯಂ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರದೀಪವತ್ |
ರೂಪಸ್ಯೈವಾಪಭಾಸಿತಾನ್ಮ ಚೇತ್ಸ್ಯಾಚ್ಛೋತ್ರರೂಪವತ್

|| ೩೬೪ ||

ತನ್ನಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿಯೇ ಇಂದ್ರಿಯವು ಇರುವುದು. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು ರೂಪವೊಂದನ್ನೇ ತಿಳಿಸುವುದರಿಂದ ಅದು ಅದಕ್ಕೆ ಸಚ್ಚಾತೀಯವಾಗುವುದು (ತೇಜಸವಾಗಿರುವುದು) ಹಾಗಿಲ್ಲವಾದರೆ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ರೂಪವು ತಿಳಿಯದೆಯಿರುವಂತೆ ಇದರಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯದೇ ಹೋದೀತು.

ನ ಚೇದರ್ಥಸಚ್ಚಾತೀಯಂ ಸರ್ವಾರ್ಥಗ್ರಹಣಂ ಭವೇತ್ |

ಏಕೈಕಸ್ಯೇನ್ದ್ರಿಯಸ್ತೇಹ, ಮನೋಬುದ್ಧ್ಯೋರ್ಯಥಾ ತಥಾ

|| ೩೬೫ ||

ಒಂದು ವೇಳೆ ಇದು ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಮಾನ ಜಾತಿಯುಳ್ಳದಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಒಂದೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯವೂ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾಗುವುದು ಮನಸ್ಸು ಬುದ್ಧಿ ಇವುಗಳು ಹೇಗೆ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದೋ ಹಾಗೆ.

ಮನಸ್ಸು ಬುದ್ಧಿ ಇವುಗಳು ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಗ್ರಹಿಸುವವು ?

ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಾರ್ಥಗ್ರಹಣಂ ತಯೋಃ |

ಮನೋಬುದ್ಧ್ಯೋರಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮನ್ಯಥಾ ತದಸಂಭವಾತ್

|| ೩೬೬ ||

ಸರ್ವಭೂತಗಳ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಆ ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ ಇವುಗಳು ಸಮಸ್ತ

ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ ಎಂಬ ತತ್ವಗಳು ಸಮಸ್ತ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಜಾತಿಯದ್ದು, ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಪಂಚಭೂತಗಳ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಇವು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಹಿಸುವುದರ ಕಾರಣದಿಂದ ಹಾಗೆಂದು ಪಂಚಭೂತಗಳ ಜಾತಿಯದ್ದೆಂದು ಊಹಿಸಬೇಕು ಯುಕ್ತಿ:- ಯಾವಯಾವುದು ಯಾವ ವಿಷಯವನ್ನು - ಗ್ರಹಿಸುವುದೋ, ಅದು ಆ ಜಾತಿಯದು, ಉದಾ:- ರೂಪವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸುವ (ಬೆಳೆಸುವ) ದೀಪವು ರೂಪ ಜಾತೀಯದ್ದು, ಹಾಗೆಯೇ ಮನೋಬುದ್ಧಿಗಳೂ ಕೂಡ ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಂದರೆ ಪಂಚಭೂತಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆ, ಅವುಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಯದ ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲ, ಪಂಚಭೂತಗಳ ಸಚ್ಚಾತೀಯವೆಂದರೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವ ವಿಶೇಷ ಜಾತಿಯಾದ ಪೃಥಿವೀತ್ವಾದಿ ಜಾತಿಯುಳ್ಳದು, ಇವುಗಳು ಅಸಾಧಾರಣ ಕಾರಣ, ಅದೃಷ್ಟಾದಿಗಳಂತೆ ಸಾಧಾರಣ ಕಾರಣವಲ್ಲವೆಂದೂ ಇಲ್ಲ ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಪಂಚಭೂತಗಳ ಜಾತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಸರ್ವವಿಷಯಗ್ರಹಣ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಗದೇ ಹೋಗುವುದೆಂಬುದೇ ಬಾಧಕತರ್ಕವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಆನಂದಗಿರಿಗಳು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ, ಯದೃಪಿ 'ಅನ್ಯಮಯಂಹಿಸೌಮ್ಯಮನಃ ಅಪೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಃ ತೇಜೋಮಯೀವಾತ್' ಎಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯದಂತೆ ಮನಸ್ಸು ಪೃಥಿವೀಮಯವೆಂದು ಹೇಳಿದೆಯೆ ವಿನಹ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದೆಯೆ ಹೇಳಿಲ್ಲ, ಆದರೂ ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪಾರ್ಥಿವವಾದ ಅನ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಆಹಾರದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಂಶಗಳು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿಸೇರಿಕೊಂಡು ಬಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದೆಂಬುದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಪಾರ್ಥಿವಾಂಶಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣ ಪೃಥಿವೀಮಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು, ಇತರಾಂಶಗಳು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಪಂಚೀಕೃತವಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಇತರಾಂಶಗಳೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲೂ ಇವೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೊಂದು ಸಮಾಧಾನ-

ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವವು, ¹ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಅದು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾದ ಪ್ರಕಾಶವೆಂಬುವ ರೂಪವೂ ಇದೆ —

ತ್ವಗಾದಿಜ್ಞಾನಶಕ್ತೀನಾಂ ಬುದ್ಧಿಃ ಸಾಮಾನ್ಯಮುಚ್ಯತೇ |

ಪ್ರಾಣ ಏವ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಸಾಮಾನ್ಯಂ ತದ್ವದುಚ್ಯತೇ

|| ೩೬೭ ||

ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಗಳಿಗೆ (ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ) ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ (ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ) ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ²ಪ್ರಾಣವೇ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಶಬ್ದಾದಿಭೋಗಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥೇ ಶ್ರೋತ್ರಾದ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಯಃ |

ತದ್ವತ್ಕರ್ಮೋಪಭೋಗಾರ್ಥಂ ವಾಗಾದ್ಯಾಃ ಕರ್ಮಶಕ್ತಯಃ

|| ೩೬೮ ||

ವನ್ನು ನಾವು ಮಾಡಿರುವೆವು ಅದರ ಮೇಲೂ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಕ್ಷೇಪವು ಬರುವುದು — “ಪಂಚಪ್ರಾಣ ಮನೋಬುದ್ಧಿದಶೇಂದ್ರಿಯ ಸಮನ್ವಿತಂ | ಅಪಂಚೀಕೃತ ಭೂತೋತ್ಥಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಗಂ ಭೋಗಸಾಧನಮ್ ||” ಎಂದು ಅಂಗಶರೀರವು ಪಂಚೀಕರಣವಾಗದಿರುವ ಭೂತಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೆಂದು ಹೇಳಿರುವಾಗ ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಂದ ಮನೋಬುದ್ಧಿಗಳೇ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಒಂದೊಂದು ಭೂತದಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೇಬೇಕು. ಆವಾಗ ಸ್ವತ್ತಿಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಈ ಮೇಲಿನ ತರ್ಕವು ವಿರುದ್ಧವೇ ಆಗುವುದು, ಆವಾಗ ಏನು ಸಮಾಧಾನವೆಂಬುದನ್ನು ವಾರ್ತಿಕದ ಮೇಲೆ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು.

¹ಪ್ರಾಣವೇ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದಕ್ಕೆ “ಪ್ರಾಣೋವೈ ಬಲಮ್” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಆಧಾರ, ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯು ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನ ಬಲವಿದ್ದರೇನಯೇ ಇರುತ್ತದೆ, ಇಲ್ಲವಾದರೆ ವಾಕ್-ಪ್ರಾಣಿ-ಪಾದ-ಪಾಯು-ಉಪಸ್ಥ ಈ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸರ್ವರಿಗೂ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ, ಶ್ರುತಿಯೂ ಪ್ರಾಣವೇ ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಬಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅನುಭವಾನುಸರಿಯಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ - ಅನಂದಗಿರಿಗಳು - ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಭೌತಿಕತ್ವವನ್ನು ತರ್ಕದಿಂದ ಸಾಧಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ — ವಾಗಿಂದ್ರಿಯ ವಿವರ (ಬಾಯಿಯ ಬಿಲ)ವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೊರಪಡಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ಲೋತ್ರದಂತೆ ಆಕಾಶಮಯ (ವಿಕಾರ)ವೆಂದೂ, ಹಸ್ತಗಳು ನಿಯತವಾಗಿ ಬೆಳಕಿಲ್ಲದೆಯೂ ಕಠಿನಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗಳುಳ್ಳ ವಸ್ತುವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವಾದ್ದರಿಂದ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಂತೆ ವಾಯು ಪರಿಣಾಮಗಳೆಂದೂ, ಹಾಗೆಯೇ ವಾಯುರೂಪವಾದ ಬಲವು ಅದರಲ್ಲಿ ಕಾಡುವುದರಿಂದಲೂ ವಾಯುವಿನ ಪರಿಣಾಮವೆಂದು ಊಹಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಪಾದಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಿಸಿಯಾಗಿಯೇ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ದೀಪದಂತೆ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಪರಿಣಾಮವೆಂದೂ, ವಾಯುವೆಂಬುದು ಸ್ನಿಗ್ಧ ಅಥವಾ ದ್ರವಿಸುವುದರಿಂದ ಜಲದ ಪರಿಣಾಮವೆಂತಲೂ, ಗುಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯವು ಗಂಧ (ದುರ್ಗಂಧ)ಯುಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಪೃಥಿವೀ ಪರಿಣಾಮವೆಂದೂ ಉಹಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲೂ ಭೌತಿಕತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅಥವಾ - ‘ತೇಜೋಮಯೀ ವಾಕ್’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ವಾಕ್ಯ ತೈಜಸ, “ಬಸ್ತಿರೇವ ರಯಿಃ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಜನನೇಂದ್ರಿಯವು ಜಲಮಯ, ವಾಯು ಗಂಧವುಳ್ಳದ್ದರಿಂದ ಪಾರ್ಥಿವವೆಂದು ತರ್ಕಿಸಬೇಕು. ಹಸ್ತಗಳು ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮಾತ್ರ ಹಿಂದೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ವಾಯುವಿನ ಪರಿಣಾಮವೇ ಎಂದೂ, ಉಳಿದ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಆಕಾಶಮಯವೆಂದೂ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೂ ಮಾಡಿರುವರು. ಅದರೂ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಇದರಲ್ಲೂ ಶೋಧನೆ ಮಾಡಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಅಂಶವಿದೆಯೆಂದು ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸತರ್ಕವು ಸಿಗದೇಯಿದ್ದರೆ ಆಗಮ ಶರಣರಾಗಿ ಆಗಮವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದೇ ಮೇಲೆಂದು ನಮಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಶಬ್ದಾದಿಗಳ ಭೋಗವು ಸಿದ್ಧಿಸಲು ಶೋತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಗಳು ಇರುವವು ಅದರಂತೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಾಗಾದಿ ಕರ್ಮ ಶಕ್ತಿಗಳು ಇರುವವು.

ಎಲ್ಲವೂ ಯಾವುದರಿಂದ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಲ್ಪಡುವವು ? ಎಂದರೆ —

ಯಥೋಕ್ತಶಕ್ತಿವಿಕ್ಷೇಪೋ ಮನೋಬುದ್ಧಿಪುರಃಸರಃ |

ಸಂಕಲ್ಪಾಧ್ಯವಸಾಯಾಭ್ಯಾಂ ತಯೋರ್ಭೇದೋಽಪಿ ಚ ದ್ವಿಧಾ

|| ೩೬೯ ||

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶಕ್ತಿಗಳ ಕಾರ್ಯವು ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ-ಇವುಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ರುವುದು ಸಂಕಲ್ಪ - ನಿಶ್ಚಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ಮನೋಬುದ್ಧಿಗಳ ಭೇದವು ಉಂಟಾಗುವುದು.

ಯೋಗ್ಯೋನ್ವಿಯಸ್ಯ ಯಾ ಯಸ್ಯ ತತೋಽನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಲಕ್ಷಿತಾ |

ವೃತ್ತಿಸ್ತಸ್ಯೈವ ಸಾ ಚ್ಛೇಯಾ ನ ಸ್ವಭಾವವಿಪರ್ಯಯಃ

|| ೩೭೦ ||

ಿಯಾವ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಯಾವ ವ್ಯಾಪಾರವು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದೋ ಅದಕ್ಕೂ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲೂ ಒಂದು ವೇಳೆ ಅದು ಕಂಡಿದ್ದರೆ. ಅದು ಆ ಇಂದ್ರಿಯದ್ದೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ, ಸ್ವಭಾವವು ಎಂದಿಗೂ ಬದಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಏವಂ ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿವಿಕ್ಷೇಪಾಜ್ಜಗದಾತ್ಮನಃ |

ಕರಣಾಯತನತ್ವಾಯ ದೇಹಾವಿಭೂತಿರಾತ್ಮನಃ

|| ೩೭೧ ||

“ಚಕ್ಷುಃ ಶ್ರವಾಃ ಸರ್ಪಃ” ಎಂದು ಸರ್ಪಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣೇ ಕಿವಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರವು ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳುವುದೆಂಬುದು ಅದರ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಶೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದು ? ಮತ್ತು ಹಸ್ತ-ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸ್ಪರ್ಶವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವಂತೆ ಪಾನಾದಿಗಳಿಗೂ ಇರುವುದು ಕಾಲಿನಿಂದಲೂ ಹಕ್ಕಿಗಳು ಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವು, ಹೊಟ್ಟೆಯಿಂದಲೇ ಹಾವುಗಳು ನಡೆಯುವವು, ಅದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ನಿಯಮಿತವಾದ ಕಾರ್ಯವಿಲ್ಲವಲ್ಲ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಮೇಲಿನ ವಾರ್ತಿಕದಿಂದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಸಮಾಧಾನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ, ಆಯಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶ ಮೊದಲಾದ ಒಂದೊಂದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ವ್ಯಾಪಾರವೆಂಬುದು ನಿಯತವೇ, ಅದರ ಸರ್ಪಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡುವವರಿಗೆ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವೆಂದು ಕಂಡರೂ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಲ್ಲ, ಒಂದೇ ಕಣ್ಣಿನ ಗೋಳಕದಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯ ಶೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಗಳೆರಡೂ ಮಿಲಿತವಾಗಿವೆ, ಅದರಿಂದ ಕಣ್ಣಿನಿಂದಲೇ ಅವು ಕೇಳುತ್ತವೆ ಯೆಂಬುದು ನಮಗೆ ಭ್ರಾಂತಿ, ಹೀಗೆಯೇ ಹಾವುಗಳು ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಗಮನಶಕ್ತಿ ಇರುವ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯವು ಇರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಉದರವೆಂಬುದು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಉದರದಿಂದ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ, ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಪಾದಗಳಿಲ್ಲ ಅದರ ಇಂದ್ರಿಯವು ಇರುವುದು, ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕಪಾದವಿರದೆ ಇದ್ದ ಕಾರಣ ಉದರದಲ್ಲಿ ಸರ್ಪಾದಿಗಳಿಗೆ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯವು ಇರುವುದು.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸತ್ಪರೂಪದ ವಿರಾಟಪುರುಷ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯಾ ಶಕ್ತಿಗಳ ಕೆಲಸದಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಆಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ದೇಹದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿರುವುದು.

ಏವಂ ಚ ಸತಿ ಯದ್ಯಸ್ಮಾತ್ಕಾರ್ಯಮಾವಿರಭೂತ್ಪರಾ |

ತತ್ತು ತತ್ತ್ವವ ವಿಲಯಂ ಕಾರ್ಯಮೇತಿ ಸ್ವಕಾರಣೇ

|| ೩೭೨ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿರಲು ಯಾವುದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಕಾರ್ಯವು ಹೊರಪಟ್ಟಿರುವುದೋ ಅದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನ ಕಾರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು.

ಮೂಲಕಾರಣ ಏವೈಷಾಂ ವಿಲಯೋ ಭವೇತ್ |

ತತ್ಕಾರಣತ್ವಾತ್ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ನ ತು ಕಾರ್ಯಾನ್ತರೇ ಲಯಃ

|| ೩೭೩ ||

ಎಲ್ಲಾ ಈ ಕಾರ್ಯವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಮೂಲಕಾರಣದಲ್ಲೇ ಲಯವಾಗುವುದು, ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅದೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅವತರಣಿಕೆ

ಸಮಸ್ತಕ್ಕೂ ಮೂಲಕಾರಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲೇ ಹೇಗೆ ಲಯ ? ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲೇ ಘಟಾದಿಗಳಿಗೆ ಲಯವಾಗುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿದೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಲಯ ವೆಂಬುದು ಸಂಮತವೇ ಆಗಿರುವಾಗ ಬೇರೆ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಏಕೆ ಲಯ ವೆನ್ನಬಾರದು ?

ಪಿಣ್ಡಾದಿಷ್ಟೇವ ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷ್ಯಾದ್ವಟಾದೀನಾಂ ಲಯಾದಿಯಮ್ |

ಭ್ರಾನ್ತಿಃ ಪೂರ್ವೇಷು ಕಾರ್ಯೇಷು ಲಯೋಽಯಮಿತಿ ಮೋಹತಃ

|| ೩೭೪ ||

ವೃತ್‌ಖಂಡಾದಿಗಳಲ್ಲೇ ಘಟಾದಿಗಳು ಲಯವಾಗುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಗಳ ಲಯವಾಗುವುದೆಂಬುದು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆಗಿರುವ ಭ್ರಮೆ, ಅಷ್ಟೆ.

ಏವಂ ತ್ವಗಾದಿವಾಚ್ಯಾಸು ಸ್ಪರ್ಶಾದೀನಾಂ ಯಥಾಯಥಮ್ |

ಸ್ಪರ್ಶಾದಿಮಾತ್ರಾಸು ಲಯಸ್ತಾಸಾಮಪಿ ಲಯಸ್ತಥಾ

|| ೩೭೫ ||

ಮನೋವಿಷಯಸಾಮಾನ್ಯೇ ತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಲಯೋ ಧಿಯಃ |

ಸ್ವಗೋಚರೈಕಸಾಮಾನ್ಯೇ ಸರಿತಾಂ ಸಾಗರೇ ಯಥಾ

|| ೩೭೬ ||

ಬುದ್ಧೇರ್ವಿಷಯವಿಜ್ಞಾನಸಾಮಾನ್ಯಮಪಿ ಚಾಸ್ತತ್ಯನಿ |

ಪರಸ್ಪಿಲ್ಲಯವಿಕ್ಷೇಪರಹಿತೇಽಪರಿಣಾಮಿನಿ

|| ೩೭೭ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ತ್ವಗಾದಿಪದಗಳ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವ ಸ್ವರ್ಶಾದಿ ಸಾಮಾನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಶಾದಿ ವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಲಯವೆಂದೂ ಮತ್ತು ಆ ಸ್ವರ್ಶಾದಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಮನೋವಿಷಯಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಯವೊಂದೂ, ಹಾಗೂ ಆ ಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೂ ಬುದ್ಧಿವಿಷಯವೆಂಬ ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲೂ ಲಯವಾಗುವುದು. ನದಿಗಳಿಗೆ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಲಯವೆಂಬುವಂತೆ, ಹಾಗೆಯೇ ಬುದ್ಧಿ ವಿಷಯವಾದ ವಿಜ್ಞಾನ ಸಾಮಾನ್ಯವೂ ಪರಿಣಾಮ ಹೊಂದದೆ ಇರುವ, ಲಯ ವಿಕ್ಷೇಪಗಳೂ ಇಲ್ಲದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವದನಾದಿಸ್ವಸಾಮಾನ್ಯವಿಷಯೇಷು ತಥಾ ಲಯಃ |

ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ತತ್ಸಾಮಾನ್ಯೇಷು ಪಞ್ಚಸು

|| ೩೭೮ ||

ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ವಚನಾದಿ ತನ್ನ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಲಯ, ಸ್ಪರ್ಶತ್ವಾದಿ ಪಂಚ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಲಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

‘ಪ್ರಾಣಶ್ಚ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ಭೂಮಿಕೆಯನ್ನು ರಚಿಸುವರು.

ಪರಿಸ್ಪನ್ದಃ ಪ್ರಕಾಶಶ್ಚ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಷು ವಿದ್ಯತೇ |

ಕೇವಲಸ್ತು ಪರಿಸ್ಪನ್ದಃ ಕರ್ಮಶಕ್ತಿಷು ನಿಷ್ಪಭಃ

|| ೩೭೯ ||

ಚಲನೆಯೂ ಪ್ರಕಾಶವೂ ಜ್ಞಾನ ಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದು, ಕರ್ಮ ಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲದೆ ಚಲನೆಯು ಮಾತ್ರವಿರುವುದು.

ಸರ್ವೋಽಪ್ಯೇಷ ಪರಿಸ್ಪನ್ದೋ ಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯಸಮಾಶ್ರಯಃ |

ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಕ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯೋ ಹನ್ತಾಸ್ಮೈವೇತಿ ಚ ಶ್ರುತೇಃ

|| ೩೮೦ ||

ಪ್ರಾಣಶ್ಚ ಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರಮೇವ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಚಲನೆಗಳೂ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪ್ರಾಣರೂಪವಾಗಿರುವುವು. “ಹಂತ ಅಸ್ಮೈವ....” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

ಪಡ್ವೇಶಶಬ್ದದೃಷ್ಟಾಂತಾನ್ವಯವ ತು ಶಕ್ತಯಃ |

ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಸರ್ವಾಣಿ ತಥಾ ಬುದ್ಧೇಂದ್ರಿಯಾಣ್ಯಪಿ

|| ೩೮೧ ||

ಕುದುರೆಕಾಲನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಗೂಟದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಪ್ರಾಣದ ಶಕ್ತಿಗಳೇ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು.

ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿ ಅದರೊಡನೆ ಏಕವಾಗುವ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರವಿದೆ.

ಆಪೀತಕರಣಗ್ರಾಮೇ ಪುಂಸಿ ಸ್ವಾತ್ಮನ್ಯವಸ್ಥಿತೇ |

ತಥಾ ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಯಃ ಶುದ್ಧಾ ಜಾಗ್ರತೀತಿ ಶ್ರುತೇರ್ವಚಃ

|| ೩೮೨ ||

ಇಂದ್ರಿಯ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಲಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪುರುಷನು ಸ್ವಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗ ಶುದ್ಧವಾದ ಪಾನವೆಂಬ ಬೆಂಕಿಯೇ ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಶ್ರುತಿಯೂ ಹೇಳಿರುವುದು

ಸಹೈವ ಕರ್ಮಶಕ್ತ್ಯಾತೋ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿರ್ವಿಲೀಯತೇ |

ಪ್ರಾಣಾತ್ಮನಿ ಶ್ರುತಿಶ್ವಾಹ ಕಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಚ ಸಾದರಾ

|| ೩೮೩ ||

ಕರ್ಮಶಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಯೂ ಪ್ರಾಣಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುವುದೆಂದು “ಕಸ್ಮಿನ್ವಹ ಮುತ್ರಾನ್ತೇ ಉತ್ರಾನ್ತೋ ಭವಿಷ್ಯಾಮಿ” ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಶ್ರುತಿಯೂ ಹೇಳುವುದು.

ಸಾಧಾರಣೋಽಯಂ ವಿಲಯಃ ಸಮಾನಾನ್ಮೋಽಭಿಧೀಯತೇ |

ಸ್ವಹೇತುಮಾತ್ರಸಂಸರ್ಗಾನ್ನಾಯಮಾತ್ಮನಿಕೋ ಲಯಃ

|| ೩೮೪ ||

ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಆಗುವ ಪ್ರಲಯವು (ಪ್ರಾಕೃತ ಪ್ರಳಯವು) ಸಮಾನ ಪ್ರದಾರ್ಥವಾದ ಕಾರಣವೆಂಬುವ ಪರ್ಯಂತ ಆಗುವುದು, ಇದು ತನ್ನ ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮತಿಕ ಲಯವಲ್ಲ - ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬೀಜವೂ ಉಳಿಯದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಲಯವಲ್ಲ.

“ಅಥದ ಪ್ರಾಣ ಉಚ್ಚಿಕ್ರಮಿಷನ್ ಸಯಧಾ ಸುಹಯಃ ಪಡ್ವೇಶಶಂಕೂನ್ ಸಂಖಿದೇತ್ ಏವಮಿತರಾನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಸಮಖಿದತ್, ತಂಹಂ ಭಿಸಮೇತೋಚುಃ ... ಪ್ರಾಣೋಹ್ಯೇವೈತಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಭವತಿ” || ಎಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ - ಒಳ್ಳೆ ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆಯು ತನ್ನ ಕಾಲನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ನಾಲ್ಕು ಗೂಟಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸಲ ಹೇಗೆ ಕಿತ್ತು ಬಿಡುವುದೋ, ಅದರಂತೆಯೇ ಇತರ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು (ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು) ಈ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವು ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟೇಳುವಾಗ ಒಂದೇ ಸಲ ಕಿತ್ತು ಬಿಡುವುದೆಂದು ಪ್ರಾಣ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಅದರ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆ (ಛಾಂ - ೫ನೇ ಪ್ರಪಾಠಕ - ೧ ನೇ ಖಂಡ ೧೨ನೇ ಮಂತ್ರ)

ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿವಿಭುತ್ವಾತ್ಪರಮಕ್ಷರಮ್ ।

ವೃಹ್ಯಾಽಽತ್ಮಾನಂ ಜಗತ್ತ್ವೇನ ಸ್ವಾತ್ಮನ್ಯೇವ ಸಮೂಹತಿ

॥ ೩೮೫ ॥

ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ತಾನೇ ಒಡೆಯನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೇ ತನ್ನನ್ನು ಜಗತ್ತಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಅನಂತರ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹರಿಸುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಕಾರಣಬೋಧಕವಾದ ಶಬ್ದವು ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಕೇಳಿದರೆ

ನಿರುಹ್ಯೇತಿ ತಥಾ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಕಾರಣಾತ್ಮಾಭಿಧೀಯತೇ ।

ಅತ್ಯಕ್ರಾಮದಿತಿ ತ್ವಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಜಾವಸ್ಥತೋಚ್ಯತೇ

॥ ೩೮೬ ॥

“ನಿರುಹ್ಯ” ಎಂಬುವ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕಾರಣ ಸ್ವರೂಪವೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ‘ಅತ್ಯಕ್ರಾಮತ್’ ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಇದರ ನಿರ್ವಿಜಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಾರಣವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ಯತ ಏವಮತೋಽಶೇಷಜ್ಞಾನಶಕ್ತಲಯಾತ್ಪರಮ್ ।

೨ ಸರ್ವಕಾರ್ಯೋಪಸಂಹಾರೀ ಪ್ರಾಣ ಏಕೋಽವತಿಷ್ಠತೇ

॥ ೩೮೭ ॥

ಯಾವುದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆಯೋ ಅದರಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಗಳೂ ಲಯವಾದ

೧ ಬೃ. ೩, ಅಧ್ಯಾಯ. ಬ್ರಾ. ೯, ೨೬ — “ಕಸ್ಮಿನ್ನು ತ್ವಂ ಚಾತ್ಮಾಚ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೌಸ್ಥ ಇತಿ ಪ್ರಾಣ ಇತಿ...” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಆರಂಭಿಸಿ “ಏತಾನ್ಯಷ್ಟಾ ಆಯತನಾನಿ ಅಷ್ಟಾರೋಹಾಃ ಅಷ್ಟಾದೇವಾಃ ಅಷ್ಟಾಪುರುಷಾಃ ಸಯನ್ತಾನ್ ಪುರುಷಾ ನಿರುಹ್ಯ ಪ್ರತ್ಯುಹ್ಯ ಅತ್ಯಕ್ರಾಮತ್ ತಂತ್ವಪನಿಷದಂಪುರುಷಂ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ ” — ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಾಧಕನಾದರೂ ಆಗಲಿ ಅವನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಶಾರೀರ ಮುಂತಾದ ಪುರುಷರನ್ನು ನಿರುಹ್ಯ - ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ಹೊಂದಿಸಿ ಅಂದರೆ ಎಂಟು ನಾಲ್ಕು ಎಂಬ ಭೇದದಿಂದ ಲೋಕಸ್ಮಿತಿಯನ್ನು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪುನಃ ಪೂರ್ವಾದಿ ದಿಕ್ಕುಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರತ್ಯುಹ್ಯ = ಉಪಸಂಹರಿಸಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೃದಯಾದಿ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿರುವನು, ಹೀಗೆ ಸ್ವಸ್ವರೂಪದಲ್ಲೇ ಇರುವವನು, ಉಪನಿಷತ್ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಆತ್ಮನು. ಅವನನ್ನೇ ನಾನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವೆನೆಂದು ಪ್ರಕೃತ ಶ್ರುತಿ ಅರ್ಥ, ಅಥವಾ ನಿರುಹ್ಯ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಪ್ರಾಣಾದಿ ಭೇದವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಹರಡಿ ತನ್ನನ್ನು ಅದರೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಗೊಳಿಸಿ ಇರುವನೆಂದು ಅರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಕಾರಣವೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ‘ಅತ್ಯಕ್ರಾಮತ್’ ಎಂಬುದುದರಿಂದ ನಿರುಪಾಧಿಕನಾದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳನ್ನು ಮೀರಿದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೨ “ಕಸ್ಮಿನ್ನು ತ್ವಂಚಾಽಽತ್ಮಾಚ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೌಸ್ಥ ಇತಿ ಪ್ರಾಣ ಇತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನು ಪ್ರಾಣಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತ್ಯಪಾನ ಇತಿ, ಕಸ್ಮಿನ್ನಪಾನಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ವ್ಯಾನ ಇತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನುವ್ಯಾನಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ಉದಾನ ಇತಿ, ಕಸ್ಮಿನ್ನೂದಾನಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ಸಮಾನ ಇತಿ ಸ ಏಷನೇನೇತ್ಯಾತ್ಮಾಗೃಹ್ಯೋನಹಿಗೃಹ್ಯತೇಽಶೀರ್ಯೋ ನಹಿ ಶೀರ್ಯತೇ ಅಸಂಗೋ ನಹಿ ಸಜ್ಜತೇಽಸಿತೋ ನವ್ಯಥತೇ ನರಿಷ್ಠತಿ” ಎಂದು ಪ್ರಾಣವಸ್ತುವಿಗೆ ಆಪಾನದಲ್ಲೂ, ಅಪಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯಾನದಲ್ಲೂ, ವ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಉದಾನದಲ್ಲೂ ಉದಾನಕ್ಕೆ ಸಮಾನದಲ್ಲೂ ಲಯಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಕಾರ್ಯವನ್ನು ಉಪಸಂಹರಿಸುವ ಒಂದೇ ಪ್ರಾಣತತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳಿದೆ.

ಮೇಲೆ ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹರಿಸುವದು ಪ್ರಾಣವೊಂದೇ, ಅದೇ ಉಳಿಯುವುದು.

ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಾಣಪದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ, ಅದರ ಅರ್ಥ ಪ್ರಾಣವ್ಯಾಪಾರವೇ, ಪ್ರಾಣವಾಯುವೆಂಬುದಲ್ಲ, - ಏಕೆಂದರೆ

ಪ್ರಾಣೋಽಪಾನೇ ತಥಾಽಪಾನೋ ವ್ಯಾನಾತ್ಮನಿ ವಿಲೀಯತೇ |

ವ್ಯಾನೋಽಪ್ಯುದಾನಮಪ್ಯೇತಿ ಹ್ಯುದಾನೋಽಪಿ ಸಮಾನಗಃ

|| ೩೮೮ ||

ಽಪ್ರಾಣವು ಅಪಾನದಲ್ಲೂ, ಅಪಾನವು ವ್ಯಾನದಲ್ಲೂ, ವ್ಯಾನವು ಉದಾನದಲ್ಲೂ ಏಕವಾಗುವುದು, ಉದಾನವೂ ಕೂಡ ಸಮಾನದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಆದರೆ ಸಮಾನ ಪದಕ್ಕೆ ಸಮಾನ ವ್ಯಾಪಾರವೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ

ಕಾರಣಾತ್ಮೈವ ಜಗತಃ ಸಮಾನೋಕ್ತ್ಯಾಽಭಿಧೀಯತೇ |

ಸರ್ವಸಾಧಾರಣಃ ಸೋಽಯಂ ಪ್ರಾಕೃತಃ ಪ್ರಲಯೋ ಮತಃ

|| ೩೮೯ ||

ಸಮಾನವೆಂಬ ಪದದಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಕಾರಣ ಸ್ವರೂಪವೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಅದರಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆಗುವ ಆ ಈ ಪ್ರಳಯ ಪ್ರಾಕೃತ ಪ್ರಳಯವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

ಈ ಪ್ರಳಯದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಜ್ಞಾತ್ಮನು ಬುದ್ಧಿವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಪ್ರಾಜ್ಞನೆ ? ಅಥವಾ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೋ ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ —

ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನತಾಽಪ್ಯಸ್ಯ ನ ಬುದ್ಧಿಪ್ರಜ್ಞಯೋಚ್ಯತೇ |

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞೋತ್ಥಿತಾಭಾಸಸಂಬನ್ಧಾತ್ಪ್ರಾಜ್ಞ ಉಚ್ಯತೇ

|| ೩೯೦ ||

ಈ ಪ್ರಾಜ್ಞನಿಗೆ ಪ್ರಜ್ಞಾನ ಘನತೆ ಅಂದರೆ ಅಖಂಡ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದನ್ನು ಬುದ್ಧಿ ವೃತ್ತಿಯೆಂಬುವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹೇಳಿರುವುದಲ್ಲ, ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರಾಜ್ಞನೆಂದರೆ ಏನು ? ಉತ್ತರ - ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ನಿತ್ಯ ಚೈತನ್ಯ ರೂಪವಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದ ಎದ್ದುಗೊಂಡ ಆಭಾಸ - ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಚೈತನ್ಯಾಭಾಸದ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಪ್ರಾಜ್ಞನೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು.

ಽಪ್ರಾಣ ತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಲಯವೆಂದು ಇದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಅಪಾನದಲ್ಲಿ ಲಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಅಪಾನಾದಿಗಳು ಬೇರೆ ತತ್ತ್ವವೂ ಅಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಅಪಾನವೃತ್ತಿ ಇದ್ದಂತೆ ಪ್ರಾಣ ವ್ಯಾಪಾರವು ಬಾಯಿ ಮೂಗುಗಳಿಂದ ಓಡಾಡುವ ವ್ಯಾಪಾರವು ನಿಲ್ಲುವುದೆಂದರ್ಥ, ಆವಾಗ ಕೆಳಮುಖವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಾಣ ಸಂಚಾರವಾಗುವುದೆಂದರ್ಥ. ಇದೇ ರೀತಿ ಮುಂದೆಯೂ ಅರ್ಥ.

ಆತ್ಮನ ಆಭಾಸ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಪ್ರಾಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಕಾರಣ ವಸ್ತುವಿಗೂ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಭೇದವುಂಟಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆ ? ಎಂದರೆ - ಇಲ್ಲ.

ಯನ್ನಿಮಿತ್ತಂ ಪ್ರಮಾಣಾನಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿಹ ಬಿಭೃತಿ |

ತದವಿಜ್ಞಾತಯಾಥಾತ್ಮಮೇತತ್ಕಾರಣಮುಚ್ಯತೇ

|| ೩೯೧ ||

ಯಾವ ಆತ್ಮತತ್ವವು ಅಜ್ಞಾತವಾಗಿದ್ದು ಅದರ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಈ ವ್ಯವಹಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆಯೋ ಅದೇ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು (ಅದರಿಂದ ಭೇದವೆಲ್ಲಿ ?).

ಆತ್ಮನೇ ಅಜ್ಞಾನ ಮೂಲಕ ಕಾರಣವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಶ್ರುತಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯಸ್ಮಿಂಞ್ಚಾ ತೇ ಭವೇಜ್ಞಾತಂ ಜಗದೇತಚ್ಚರಾಚರಮ್ |

ಅಜ್ಞಾತೇ ಚ ತಥಾಜ್ಞಾತಮೇತದೇವ ತದುಚ್ಯತೇ

|| ೩೯೨ ||

ಯಾವುದು ತಿಳಿದರೆ ಚರಾಚರಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ತತ್ವತಃ, ತಿಳಿಯುವದೋ, ಯಾವುದು ತಿಳಿಯದಿದ್ದಾಗ ಈ ಜಗತ್ತು ಅಜ್ಞಾತವೆ ಆಗುವದೋ ಅದೇ ಜಗತ್ಕಾರಣದ ತತ್ವವು.

ಪ್ರಾಕೃತ ಪ್ರಳಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯೊಂದು —

ನನ್ನಿಹ ಪ್ರಲಯಃ ಶ್ರುತ್ಯಾ ವಿಷಯಸ್ಯೈವ ಭಣ್ಯತೇ |

ಕರಣಸ್ಯ ತು ನೈವೋಕ್ತಸ್ತತ್ಕಸ್ಮಾದಿತಿ ಭಣ್ಯತೇ

|| ೩೯೩ ||

ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷಯ ಲಯವನ್ನೇ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಇಂದ್ರಿಯ ಲಯವನ್ನು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಹೇಳಿಲ್ಲ ?

ಉತ್ತರ

ಸ್ವಗೋಚರಸಜಾತೀಯಂ ಕರಣಂ ಮನ್ಯತೇ ಶ್ರುತಿಃ |

ವಿಷಯಸ್ಯ ಲಯೋಕ್ತ್ಯಾನ್ತಃಕರಣಪ್ರಲಯೋಕ್ತತಾ

|| ೩೯೪ ||

ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ತನ್ನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಮಾನಜಾತಿಯದ್ದೇ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ತಿಳಿದಿರುವುದು, ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಳಯವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು.

ಮನನ ವಿಧಿಯ ವಿವರಣೆಯ ಉಪಸಂಹಾರ

ಏವಂ ಮನ್ತವ್ಯ ಆತ್ಮಾಯಂ ತರ್ಕತಃ ಪ್ರಾಗ್ಯಥೋದಿತಃ |

ದುನ್ದುಭ್ಯಾದ್ವೈತದ್ವಿಷ್ಣುತ್ವಾನ್ಯಾಯಮರ್ಗೇಣ ಯತ್ನತಃ || ೩೯೫ ||

ಆತ್ಮಸಾಮಾನ್ಯಸಂಭೂತಿಲಯಹೇತುಸಮಾಶ್ರಯಾತ್ |

ಆತ್ಮೈವ ಸರ್ವಮಿತ್ಯೇಷ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥಃ ಸಮರ್ಥತಃ || ೩೯೬ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ದುಂದುಭಿ ಮೊದಲಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡಿರುವ ನ್ಯಾಯ ಮಾರ್ಗದಿಂದ (ತರ್ಕಮಾರ್ಗದಿಂದ) ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತರ್ಕದಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಮನನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ, ಅದರಲ್ಲೂ ಆತ್ಮನ ಸಾಮಾನ್ಯ ರೂಪವೇ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಲಯಗಳಿಗೂ ಕಾರಣವೆಂಬುದನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಮಾಡಿದ ತರ್ಕದಿಂದ “ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮವೇ” ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು.

ಸ್ವಾಭಾವಿಕೋಽಯಂ ಪ್ರಲಯ ಇತಿ ಿಪೌರಾಣಿಕಾ ಜಗುಃ |

ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಸ್ತು ವಿಲಯಃ ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನೈಕಪೂರ್ವಕಃ || ೩೯೭ ||

ಪೌರಾಣಿಕರು ಇದನ್ನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಪ್ರಳಯ, ಪ್ರಕೃತಿ ಲಯವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು, ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾದ ಪ್ರಳಯವು (ಆತ್ಮ) ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದು ಆಗುವುದು.

ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಲಯಕ್ಕೂ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾದ ಲಯಕ್ಕೂ ಇರುವ ಭೇದ —

ಶಕ್ತಿಮಾತ್ರಾತ್ಮನಾ ಸ್ಥಾನಂ ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಯತ್ಸ್ವಕಾರಣೇ |

ಇತ್ಯನಾತ್ಮನೈಕಲಯೋ ಭೂಯೋಜನೈಕತಕ್ಷಣಃ || ೩೯೮ ||

ಕಾರ್ಯಗಳು ತನ್ನ ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಮಾತ್ರವಾಗಿ ಉಳಿಯುವದೆಂಬುದು ಪುನರ್ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಮಡಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅನಾತ್ಮಂತಿಕ ಲಯ ಇದೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಲಯ.

ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾದ ಪ್ರಳಯವೆಂದರೆ —

ಅತೀತಾನಾಗತೇಹತ್ಯಜನ್ಮನಾಶಾದಿಹೇತುನುತ್ |

ಯಸ್ತು ಧೀಪೂರ್ವಕೋ ಧ್ವಂಸಸ್ತದರ್ಥೇಯಂ ಪರಾ ಶ್ರುತಿಃ || ೩೯೯ ||

೩೯೯ “ಸರ್ವೇಷಾ ಮೇವ ಭೂತಾನಾಂ ತ್ರವಿಧಃ ಪ್ರತಿ ಸಂಚರಃ” ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಪ್ರಲಯವೆಂದರೆ ಕಲ್ಪವು ಮುಗಿದೊಡನೆ ಆಗುವ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಲಯ ಇದು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಮಾಡುವ ಅವಾಂತರದ ಪ್ರಳಯ. ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದೂ, ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರಕರತಿಯಲ್ಲಿ ಲಯ ಯೆಂಬುದು ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಲಯವೆಂದೂ, ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆಗುವ ಸಕಲ ಪ್ರಪಂಚದ ಲಯ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬುದು ಆತ್ಮಂತಿಕ ಲಯವೆಂದೂ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಲಯವೆಂದು ಮೇಲಿನ ಪುರಾಣ ವಚನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಕಳೆದುಹೋದ ಜನ್ಮಗಳಿಗೂ ಮುಂಬರುವ ಜನ್ಮಗಳಿಗೂ ಈಗಿರುವ ಜನ್ಮಗಳಿಗೂ ಮತ್ತು ಮರಣ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೂ ಕಾರಣವಾದದ್ದನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವ ಲಯವಾವುದೋ ಅದೇ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾದ ಲಯ, ಅದನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಶ್ರುತಿಯು ಬಂದಿದೆ.

ಬೃ. ಅ. ೨. ಬ್ರಾ. ೪. ಕಂಡಿಕೆ

ಸ ಯಥಾ ಸೈನ್ಧವಖಿಲ್ಯ ಉದಕೇ ಪ್ರಾಸ್ತ ಉದಕಮೇವಾನುವಿಲೀಯೇತ ನ
ಹಾಸ್ಯೋದ್ಧಹಣಾಯೇವ ಸ್ಯಾತ್ || ಯತೋ ಯತಸ್ತ್ವಾದದೀತ ಲವಣಮೇವೈವಂ
ವಾ ಅರ ಇದಂ ಮಹದ್ಭೂತಮನಸ್ತಮಪಾರಂ ವಿಜ್ಞಾನಘನ ಏವ || ಏತೇಭ್ಯೋ
ಭೂತೇಭ್ಯಃ ಸಮುತ್ಥಾಯ ತಾನ್ಯೇವಾನು ವಿನಶ್ಯತಿ ನ ಪ್ರೇತ್ಯ ಸಂಜ್ಞಾಸ್ತೀತ್ಯರೇ
ಬ್ರವೀಮೀತಿ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ

ಯಥೋಕ್ತವಸ್ತುಸಿದ್ಧೃಘಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಽಯಮಿಹೋಚ್ಯತೇ |
ಯಥಾ ಸೈನ್ಧವಖಿಲ್ಯೋಽಸ್ತಃ ಸ್ವಯೋನಾವುದಧಾವಿಹ || ೪೦೦ ||

ಕಠಿನೋದಕವಿಲಯಮನು ಖಿಲ್ಯೋ ವಿಲೀಯತೇ |
ವಿಲೀನಸ್ಯಾಧ್ಯ ಉದ್ಧತ್ಯ ಗ್ರಹಣಾಯ ನ ಕಶ್ಚನ || ೪೦೧ ||

ನಿಪುಣೋಽಪಿ ನರಃ ಶಕ್ತಃ ಖಿಲ್ಯರೂಪೇಣ ಪೂರ್ವವತ್ |
ಸಾಮದ್ರರೂಪಾನ್ನಾನ್ಯೇನ ಗ್ರಹೀತುಂ ಕಶ್ಚನ ಕ್ಷಮಃ || ೪೦೨ ||

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಶೂನ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಲಯವೆಂಬ ವಿಷಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ, ಉಪ್ಪಿನ ಗಟ್ಟಿ ಯೊಂದು ತನಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾದರೆ ಅದು ಹೇಗೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ನೀರಿನ ಲಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೆ ಗಟ್ಟಿಯೂ ಲಯವಾಗುವುದೋ, ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವದನ್ನು ನೀರಿನಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೇ ತೆಗೆದು ಒಬ್ಬ ನಿಪುಣ ಪುರುಷನೂ ಸಹ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಶಕ್ತನಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಏಕೆಂದರೆ :- ಸಮುದ್ರದ ಜಲರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ರೂಪದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಒಬ್ಬನೂ ಸಮರ್ಥನಾಗಿಲ್ಲ.

ಯತೋ ಯತ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೇತು ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ

ಆದದೀತ ಸಮುದ್ರಾಮ್ಲಸ್ತಂ ಜಿಘೃಕ್ಷುರ್ಯತೋ ಯತಃ |
ತತಸ್ತನಸ್ತಲ್ಲವಣಂ ವೇತ್ತಿ ಖಿಲ್ಯಂ ನ ಕುತ್ರಚಿತ್ || ೪೦೩ ||

ಯಾವ ಯಾವ ಭಾಗದಿಂದ ಆ ಸಮುದ್ರದ ನೀರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಇಚ್ಛಿಸುವನೋ ಆಯಾಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಲವಣವನ್ನೇ, ಉಪ್ಪು ನೀರನ್ನೇ ಕಾಣುವನು, ಎಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಗಟ್ಟಿಭಾಗವನ್ನು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ಆ ನೀರು ಗಟ್ಟಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ —

ಸಾಮುದ್ರಮದ್ಭ್ಯಃ ಖಿಲ್ವತ್ತಂ ಯಾತಿ ಭಾನುವಿಪಾಕತಃ |

ಸಿನ್ಧೋರಾಯಾತಃ ಸ ಯತಸ್ತಸ್ಮಾತ್ಪ್ರೈನ್ದವ ಉಚ್ಯತೇ

|| ೪೦೪ ||

ಸಮುದ್ರದ ನೀರು ಸೂರ್ಯನ ತೇಜಃಸಂಯೋಗದಿಂದ ಪರಿಪಾಕವಾಗಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗುವುದು, ಯಾವುದರಿಂದ ಅದು ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಬಂದಿತೋ ಅದರಿಂದ ಸೈನ್ದವವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಅಸಂಭಿನ್ನಸ್ಥಾವಯವಃ ಖಿಲ್ಯಃ ಸೋಽಥ ನಿಗದ್ಯತೇ |

ಸೋಽಯಂ ಸೈನ್ದವಖಿಲ್ಯೋಽಸ್ಮೋ ಯಥೈವೇಹ ಮಹೋದಧೌ

|| ೪೦೫ ||

ತನ್ನ ಅವಯವಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸೇರಿಕೊಂಡಾಗ ಅದು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಖಿಲ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಆ ಈ ಸೈನ್ದವದ ಗಟ್ಟಿಯು ಈ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಲೀನವಾಗುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ —

ತೇಜೋ ವಿರೋಧಿನೀಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಂ ವಿಜ್ಞಾತ್ಯಥ |

ತೇಜೋವಿಯೋಗಾತ್ಕಾಂಕ್ಷಾಂ ದ್ವಷ್ಟೀ ಭವತಿ ತದ್ಧನಮ್

|| ೪೦೬ ||

ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ವಿರೋಧವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ತೇಜಸ್ಸಿನ ವಿಯೋಗದಿಂದ ಕಾಂಕ್ಷಾವನ್ನು ಬಿಡುವುದು, ಅದರಿಂದ ಅದು ಗಟ್ಟಿಯಾದದ್ದು ನಾಶವಾಗುವುದು.

ಯದೇವಾಕೃತಿಮಂ ರೂಪಂ ತದೇವಾಸ್ಯಾವಶಿಷ್ಯತೇ |

ತೇಜೋವಯವಸಂಬಂಧಸಮುತ್ಥಂ ವಿನಿವರ್ತತೇ

|| ೪೦೭ ||

ಯಾವುದೇ ಅಕೃತಿಮವಾದ ಕೃತಕವಲ್ಲದ ಸ್ವರೂಪವಿರುವುದೋ ಅದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ, ತೇಜಸ್ಸಿಗೂ ಅವಯವಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾದದ್ದು ಹೋಗುವುದು.

ತೇಜಾದ್ಯಭಿಸಂಬಂಧಃ ಕಾರಣಂ ಖಿಲ್ಯರೂಪಿಣಃ |

ತದ್ಭಾವಭಾವತಸ್ತಸ್ಯ ತದ್ಭವೌ ಧ್ವಂಸತಸ್ತಥಾ

|| ೪೦೮ ||

ಈ ರೀತಿ ಘನೀಭೂತವಾದ ರೂಪಕ್ಕೆ ತೇಜಸ್ಸೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಂಬಂಧವೇ ಕಾರಣ, ಅದು ಇದ್ದರೆ ಇದೂ ಇರುವುದು, ಘನವಾಗಿರುವುದು, ಆ ಸಂಬಂಧವು ನಾಶವಾದರೆ ಘನರೂಪವೂ ನಾಶವಾಗುವುದು.

ಈಗ ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕ (ಹೋಲಿಸುವ) ವಿಷಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಏವಂ ವಾ ಅರ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಕಾರಣರೂಪತಃ |

ಪ್ರತೀಚೋ ವಾಸ್ತವಂ ವೃತ್ತಂ ವಿರುದ್ಧಮಭಿಧೀಯತೇ

|| ೪೧೦ ||

“ಏವಂ ವಾ ಅರೇ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳ ರೂಪಕ್ಕೆ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ವಾಸ್ತವ ರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು.

“ಮಹತ್ ಭೂತಮ್” ಎಂಬ ಪದಗಳ ಅರ್ಥ —

ಅವ್ಯಾವೃತ್ತಾನುಗತಬ್ರಹ್ಮತ್ವಪ್ರತಿಪತ್ತಯೇ |

ಮಹದಿತ್ಯಭಿಧಾನಂ ಸ್ಯಾತ್ಕೃಷ್ಣಾಸ್ಥಾಭ್ಯಾಂ ಚ ಭೂತಗೀಃ

|| ೪೧೧ ||

ವಿಶೇಷವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಮಹತ್ ಎಂಬ ಪದವೂ ನಿರ್ವಿಕಾರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಲು ಭೂತ ಎಂಬ ಪದವೂ ಬಂದಿರುವುದು.

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಮಹತ್ವರೂಪವು ಮೊದಲೂ ಇದ್ದದ್ದೆ, ಹೊಸದಾಗಿ ಬರುವುದಲ್ಲ —

ವಾಸ್ತವಂ ವೃತ್ತಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಪ್ರತೀಚಃ ಪಾಕ್ತಬೋಧತಃ |

ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಪ್ತೌ ಮಹದಿತ್ಯಾದಿ ಭಣ್ಯತೇ

|| ೪೧೨ ||

ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧನಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ವಾಸ್ತವ ಸ್ವರೂಪವು ಜ್ಞಾನವಾಗುವದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೂ ಇದ್ದದ್ದನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಅದರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಮಹತ್ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

“ಅನನ್ತಮ್ ಅಪಾರಮ್” ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವಿದು —

ಕಾರಣಸ್ಯ ನಿಷೇಧೋಕ್ತಿರನನ್ತಮಿತಿ ಯದ್ವಚಃ |

ಅಪಾರಮಿತಿ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ, ಪಾರಃ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಕಾರಣಮ್

|| ೪೧೩ ||

‘ಅನನ್ತಮ್’ ಎಂಬುವ ಪದವು ಕಾರಣವಲ್ಲವೆಂದು ನಿಷೇಧ ವಚನವು, ‘ಅಪಾರಮ್’ ಎಂಬುದು ಕಾರ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು, ಪಾರವೆಂದರೆ ಕಾರ್ಯದ ಕಾರಣ

ಅನಂತ ಪದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವ ನಿಷೇಧವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು ?

ಕಾರಣಸ್ಯ ತಥಾ ಕಾರ್ಯಮನ್ಯೋನಾದೇಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿತಃ |

ಚಾತ್ಯನ್ತರನಿಷೇಧಾಯ ವಿಜ್ಞಾನಘನಗೀರಪಿ

|| ೪೧೪ ||

ಅನಾದಿಯಾದ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಅನ್ತವೆಂಬುದು ಕಾರ್ಯ, (ಅದಲ್ಲದ್ದು ಅನಂತ) ವಿಜ್ಞಾನ ಘನವೆಂಬ ಪದವು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಜಾತಿಯು ಅದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ.

ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಾಕಾಶಯೋರೇವಂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಂಗತಿಃ |

ಅಬ್ಧಿಸ್ಥಾನೀಯಮೈಕಾತ್ಮ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯೋಕ್ತೇರ್ವಿನಿವರ್ತತೇ

|| ೪೧೫ ||

ಜೀವ ಮತ್ತು ಈಶ್ವರರಿಗೆ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಸಂಬಂಧವು ಇದ್ದದು ಸಮುದ್ರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಏಕಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದ ಮೇಲೆ ಹೋಗುವುದು,

ಕಾರ್ಯಕಾರಣವಿಧ್ವಂಸೌ ಬ್ರಹ್ಮೈಕಾತ್ಮ್ಯಪ್ರಬೋಧತಃ |

ನ ವಿಶೇಷಾತ್ಮಲಾಭೋಽಸ್ತಿ ಖಿಲ್ಯಸ್ಯೇವ ಮಹೋದಧೌ

|| ೪೧೬ ||

ಬ್ರಹ್ಮವೂ ಆತ್ಮನೂ ಒಂದೇ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣವೆಂಬುದು ಹೋಗುವಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಉಪ್ಪಿನ ಗಟ್ಟಿಯ ಸ್ವರೂಪವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೇಗೆ ಲಭಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ (ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ವಿಶೇಷವಾಗಲಿ ಜೀವ, ಈಶ್ವರವೆಂಬ ವಿಶೇಷವಾಗಿ) ಲಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ತೇಜಃಸಂಬಂಧಮಾಸಾದ್ಯ ಯಥಾಽಮ್ಭಃ ಖಿಲ್ಯತಾಮಗಾತ್ |

ತಥೈವಾಜ್ಞಾನಭೂತೇಭ್ಯಃ ಪರಃ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞತಾಂ ಯಯೌ

|| ೪೧೭ ||

ತೇಜಸ್ಸಿನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿ ನೀರು ಹೇಗೆ ಘನೇಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದುವುದೋ, ಘನವಾಗುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅಜ್ಞಾನ ಮಯವಾದ ಭೂತಗಳಿಂದ ಪರಚೈತನ್ಯವೂ ಜೀವತ್ವ ವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು.

ಭೂತಗಳು (ಅವಿದ್ಯೆ) ಅಜ್ಞಾನ ರೂಪವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು ? - ಎಂದರೆ

²“ಯತ್ರಕಾರ್ಯಂ ಪ್ರವಿಲೀಯತೇ ತನ್ಮೂಲಕಾರಣ (ಮವಿದ್ಯೆತಿ) ಅವಿದ್ಯಾ ಭೂತಶಬ್ದೇನ ಅಭಿಧೀಯತೇ ಯದಾಹ-ಆಚಾರ್ಯ ವಾಚಸ್ಪತಿಃ - “ನಾಮ ರೂಪಬೀಜ ಶಕ್ತಿಭೂತಮ ವ್ಯಾಕೃತಂಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮಮಿತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಬೂತಾನಾಂ ಕ್ಷೇತ್ರ ಜ್ಯೋತ್ಸಾಪಕತ್ವಾನು ಪಪತ್ತೇಃ - ಎಂದು ಆನಂದ ಗಿರಿಗಳು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾ

ಕಾರ್ಯಾತ್ಮಾಽಪಚಯಂ ಗಚ್ಛನ್ಯತ್ರ ನಿಷ್ಠಾಂ ನಿಗಚ್ಛತಿ ||

ತಾನಿ ಭೂತಾನ್ಯವಿದ್ಯೇತಿ ಪ್ರಾಹುಸ್ತಯ್ಯನ್ತನಿಷ್ಠಿತಾಃ

|| ೪೧೮ ||

೧ ಕಾರ್ಯರೂಪವು ಕ್ಷಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾ ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವನ್ನು ಹೊಂದುವುದೋ ಆ ಭೂತಗಳು ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ವೇದಾಂತ ನಿಷ್ಠಾತರು ಹೇಳುವರು.

ಪರಃ ಕಾರಣಕಾರ್ಯೋಭ್ಯೋ ಹ್ಯಾತ್ಮಾ ಪೂರ್ಣತ್ವಕಾರಣಾತ್ |

ಏತೇಭ್ಯೋಽವಿದ್ಯಾಭೂತೇಭ್ಯಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣತಾಮಗಾತ್

|| ೪೧೯ ||

ಪರಮಾತ್ಮನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವತಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಯಾಗಿದ್ದವನು ಈ ಅವಿದ್ಯಾ ರೂಪವಾದ ಭೂತಗಳಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು.

ಯತೋಽವಿದ್ಯೈವ ತದ್ಧೇತುಸ್ತದುಚ್ಚಿತ್ತಾವತೋ ನ ಸನ್ |

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭೇದೋಽಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿತಿಪ್ರಬೋಧಕಃ

|| ೪೨೦ ||

ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ ಅನಾತ್ಮ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೋ; 'ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ' ಎಂಬ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅದು ನಾಶವಾದಲ್ಲಿ ಈ ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣಭೇದವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು.

ತಸ್ಮಿನ್ನಸ್ತೇಽಥ ಸಂಬೋಧಾತ್ಮೇವಲೈಕಾತ್ಮ್ಯಶೇಷತಃ |

ವಿಶೇಷಸಂಜ್ಞಾ ನಾಸ್ತ್ಯಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಪ್ರಮಾತ್ರತಃ

|| ೪೨೧ ||

ಸಮಸ್ತಕಾರ್ಯಹಳಿಯಸ್ಥಾನವಾದ ಮೂಲಕಾರಣವನ್ನು ಅವಿದ್ಯಾ ಭೂತ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕರೆದಿರುವರು, ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮೇಲ್ಕಂಡ ಭಾಷ್ಯದಂತೆ ಸೂಕ್ತವಾದ ನಾಮರೂಪಗಳು ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣವೆಂಬುವ ಶರೀರ, ಇಂದ್ರಿಯ, ಮತ್ತು ಶಬ್ದ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿ ವಿಷಯಗಳು ಈ ರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದಿದವು. ಅವುಗಳು ಸತ್ಯ ಶಬ್ದಾರ್ಥವಾದ ಪಂಚಭೂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು, ಆನಂದಗಿರಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಭೂತಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವ್ಯಾಕೃತವೆಂಬುವ ಭೂತಸರಾಕ್ಷವನ್ನು ಮೂಲಕಾರಣವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು, ಕೇವಲ ಪಂಚ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಜೀವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬಾರದಿದ್ದರೂ ಅವಿದ್ಯಾ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಕೆ, ಜೀವಂಕಲ್ಪಯತೇ ಪೂರ್ವಂತತೋ ಭಾವಾನ್ ಪ್ರಥಗ್ ವಿಧಾನ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಜೀವಂಕಲ್ಪತವಾದದ್ದು ಅಜ್ಞಾತ ಮೂಲಚೈತನ್ಯ. (ಅಥವಾ ಅದರ ಮೂಲಾಜ್ಞಾನವೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯೇನೂ ಇಲ್ಲ, ಇದು ಅವಿದ್ಯಾ ರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಿ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಜೀವಂಕಲ್ಪತತ್ವವನ್ನು ವಾರ್ತಿಕರಾರರೂ ಹೇಳಿಯೇ ಇದ್ದಾರೆ, ಭಾಷ್ಯಾ ವಾರ್ತಿಕಾನುಸಾರವಾಗಿ ನಾವು ಅವಿದ್ಯಾಮಯವಾದ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಾಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಭೂತಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ನನಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ವಿದ್ವಾಂಸರು ವಿಮರ್ಶಿಸಬೇಕು.)

೧ ಏತೇಭ್ಯೋ ಭೂತೇಭ್ಯಃ- ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ಯಾನ್ಯೇತಾನಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ವಿಷಯಾಕಾರ- ಪರಿಣತಾನಿ ನಾಮ ರೂಪಾತ್ಮಕಾನಿ ಸಲಿಲ ಫೇನಬುದ್ಧು ದೋಷಮಾನಿ ಸ್ವಚ್ಛಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಸಲಿ ಲೋಪಮಸ್ಯ... ಭೂತೇಭ್ಯಃ ಸತ್ಯ ಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯೇಭ್ಯಃ

ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ನಾಶವಾಗಲು ಕೇವಲ ಏಕಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವೇ ಉಳಿಯುವುದರಿಂದ ವಿಶೇಷವಾದ ಹೆಸರು ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ; ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅವಿಚಾರಿತಸಿದ್ಧೀನಿ ತಾನ್ಯವಿದ್ಯೇತ್ಯವಾದಿಷಮ್ |

ಏತೇಭ್ಯೋ ಹೇತುಭೂತೇಭ್ಯೋ ಭೂತೇಭ್ಯೋಽಕಾರ್ಯಕಾರಣಃ || ೪೨೨ ||

ಕಾರ್ಯಕಾರಣವದ್ವಾಪಂ ಸಮುತ್ಥಾಯೇತಿ ಶಬ್ದ್ಯತೇ |

ಅವಿದ್ಯಾಸಂಗತೇರಸ್ಯ ಜಾಯತೇಽನೇಕರೂಪವಾನ್ || ೪೨೩ ||

ಆ ಪಂಚ ಭೂತಗಳು ತತ್ವವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡದಿರುವಾಗ ಸಿದ್ಧಿಸಿದಬೆಂಬಕಾರಣ ದಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವೆನು, ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳು ಇಲ್ಲದ ಈ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೇ ಈ ಕಾರಣ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣವುಳ್ಳರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುವನು, ಸಮುತ್ಥಾಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅವಿದ್ಯಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ಈತನಿಗೆ ಆಗುವ ರೂಪವೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಈತನು ಅನೇಕ ರೂಪವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವನು.

ಅನೇಕರೂಪಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವದು -

ಚೇತನಾಚೇತನಾಭಾಸಃ ಆತ್ಮನಾತ್ಮತ್ವಲಕ್ಷಣಃ |

ಕಾರ್ಯಕಾರಣರೂಪೇಣ ಮಿಥೋಪೇಕ್ಷಾಶ್ರಯಂ ತಮಃ || ೪೨೪ ||

ಚೇತನಾಭಾಸವೆಂಬುದೂ ಅಚೇತನಾಭಾಸವೆಂಬುದೂ ಸಹ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಆತ್ಮ-ಜೀವ ಅನಾತ್ಮವೆಂಬ ಸ್ವರೂಪವು, ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅಜ್ಞಾನವೇ ಆಧಾರವು.

ಕಾರ್ಯಕಾರಣತಾಂ ಯಾತ ಆತ್ಮಾಽಪ್ಯೇವಂ ತಮೋವಶಾತ್ |

ಸ್ವಾಭಾಸೈರ್ಬಹುತಾಮೇತಿ ಮನೋಬುದ್ಧ್ಯಾದ್ಯಪಾದಿಭಿಃ || ೪೨೫ ||

ಆತ್ಮನೂ ಕೂಡ ತಮಸ್ಸಿನ ದೆಸೆಯಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು. ತನ್ನದೆ ಅಭಾಸ ತೋರಿಕೆಯಾಗಿರುವ ಮನಸ್ಸು-ಬುದ್ಧಿ ಮುಂತಾದ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಅನೇಕತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು |

ತಮೋಹೇತು ಸಮುತ್ಥಾನಂ ನ ವೇದ್ವೀತ್ಯಗ್ರಹಾತ್ಮಕಮ್ |

ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಂ ತಮಃ ಕುರ್ವದೀದೃಗೇವ ಕರೋತಿ ತತ್ || ೪೨೬ ||

ಎಲ್ಲವೂ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಎದ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಜ್ಞಾನದ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯೇ, ಆ ಅಜ್ಞಾನವೂ 'ನವೇದಿ' (ನಾನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ)ವೆಂದು ಹೇಳುವ ಅಗ್ರಹಣ ರೂಪವಾದದ್ದು ಅದು ಭ್ರಾಂತಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ ಈ ಬಗೆಯಾಗಿಯೇ ಆನಾನಾರೂಪಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು.

ಅವಿದ್ಯಾಕಾರ್ಯಬುದ್ಧಿಸ್ಥಪ್ರತ್ಯಗಾಭಾಸರೂಪವತ್ |

ಬೋಧೇತ್ಯಾದಿಸಮುತ್ಥಾನಂ ಭೃತೇ ಪರಮಾತ್ಮನಃ

|| ೪೨೭ ||

ಅವಿದ್ಯೆಯ ಕಾರ್ಯವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮರೂಪದಂತೆ ತೋರುವ ಭೋಧ್ಯ ಮುಂತಾದ ರೂಪಗಳೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಮುತ್ಥಾನವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಶ್ರುತಾ ಸ್ಪಷ್ಟೇತಿರೂಪಃ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರವೇಂದ್ರಿಯವೃತ್ತಿಭಿಃ |

ದುಃಖೀ ಗೌರೋ ದ್ವಿಜಶ್ಚೇತಿ ಶರೀರೋತ್ಥಾನತಃ ಪರಃ

|| ೪೨೮ ||

ಹಾಗೂ ಇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಾ (ಕೇಳುವವನು) ಸ್ಪಷ್ಟ ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವ ವನೆಂದು ಅನೇಕರೂಪವುಳ್ಳವನಾಗುವನು, ಶರೀರೋತ್ಥಾನದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವ ವೆಂದಾಗಿ ದುಃಖಿಯಾಗಿಯೂ ಗೌರವರ್ಣದವನೆಂದೂ ದ್ವಿಜನೆಂದೂ ಈ ಬಗೆಯಾಗಿ ತೋರುವನು.

ಧನೀ ಗೋಮಾನ್ದರಿದ್ರೋ ವಾ ಧನಾದ್ಯರ್ಥಾತ್ಮಸಂಗತೇಃ |

ಅತದ್ವಾನಪಿ ಸಂಮೋಹಾದ್ಯಥೋಕ್ತಾತ್ಮತಾಮಗಾತ್

|| ೪೨೯ ||

ಮತ್ತು ಧನಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳು ದೇಹಾಭಿಮಾನಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಧನಾದಿಗಳಿಲ್ಲದವನಾದರೂ ಧನಿಕನಾಗಿಯೂ, ಗೋಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿಯೂ, ಅಥವಾ ದರಿದ್ರ ನಾಗಿಯೂ, ಹೇಳಿದಂತೆಯೆ ಅಯಾಯ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುವನು

ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ -

ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮಮೋಹೋತ್ಥಾ ವಿರಿಗ್ಜೋಪಕ್ರಮಾ ಮೃಷಾ |

ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಭೇದೇನ ಹ್ಯಾ ಸ್ಥಾಣೋರುತ್ಥಿತಿದೃಶೇಃ

|| ೪೩೦ ||

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ನಿಜಸ್ವರೂಪದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕ್ಷೇತ್ರ-ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞರ ಭೇದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಿಸಿ ಸ್ಥಾವರ ಪ್ರಾಣಿಯ ಪರ್ಯಂತರ ಆಗಿರುವ ಆತ್ಮ ಚೈತನ್ಯದ ಉತ್ಥಾನವೆಲ್ಲವೂ ಸತ್ಯವಲ್ಲ, ಮಿಥ್ಯೆಯೆ ಅದು.

ಯಥಾವಸ್ತು ಯದಾ ಬೋಧೋ ವೇದಾನ್ತೋಕ್ತಶ್ಚುತೇರ್ಭವೇತ್ |

ತದಾ ನಶ್ಯಂತಿ ಭೂತಾನಿ ಯೇಭ್ಯಃ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞತಾಂ ಗತಃ

|| ೪೩೧ ||

ವೇದಾಂತ ವಾಕ್ಯಶ್ರವಣದಿಂದ ವಸ್ತು ಇರುವಂತೆ ಯಾವಾಗ ಜ್ಞಾನವಾಗುವುದೋ, ಆವಾಗಲೇ ಪಂಚ ಭೂತಗಳು ನಶಿಸುವವು, ಯಾವ ಭೂತಗಳಿಂದ ಜೀವರೂಪವನ್ನು ಈತನು ಹೊಂದಿದ್ದನೋ, ಅವುನಶಿಸುವವು.

ಜ್ಞಾನಾಭ್ಯಾಸವು ಈ ಅಜ್ಞಾನ ನಾಶಕ್ಕೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ -

ಸ್ವರೂಪಲಾಭಮಾತ್ರೇಣ ಸಮ್ಯಗ್ದೋಷಬಿಲಂ ತಮಃ |

ಯತೋ ಹಸ್ತಿ ತತೋ ನಾಸಾವಭ್ಯಾಸಂ ಪ್ರತಿ ವೀಕ್ಷತೇ || ೪೩೨ ||

ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಅಭ್ಯಾಸದ (ಅವೃತ್ತಿಯ) ನಿರೀಕ್ಷಣೆಯಿಲ್ಲ ಬೇಕಿಲ್ಲ.

ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವು

ವ್ಯಜ್ಞೇಷ್ಠರ್ಥೇಷು ನಾಸ್ತವೃತ್ತ್ಯಾ ವ್ಯಜ್ಞಕೋ ಹಸ್ತಿ ತತ್ತಮಃ |

ವ್ಯಜ್ಞಕಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವೋಽಯಂ ನ ಪ್ರಯೋಗಮಪೇಕ್ಷತೇ || ೪೩೩ ||

ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ವಸ್ತು ಅವುಗಳ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಆವೃತ್ತಿ ಮೂಲಕ ಕಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ, ವ್ಯಂಜಕವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವಭಾವವೇ ಇದು, ಇದು ಆವೃತ್ತಿಯ ಅನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಮೋಹತತ್ಕಾರ್ಯನಿರೋ ಯಸ್ತಸ್ಯಾಜ್ಞಾನಸಮನ್ವಯಾತ್ |

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾಽಪಿ ತದ್ಭ್ರಮ್ಯ ಪರೋಕ್ಷಮಭವನ್ಮಜಾ || ೪೩೪ ||

ಅಜ್ಞಾನ-ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಶ್ರಯವಾಗಿ ಯಾವುದು ಇದ್ದಿತೋ ಅದರ ಅಜ್ಞಾನದ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಪರೋಕ್ಷವಾಯಿ ತೆಂಬುದು ಸುಳ್ಳೆ ಆಯಿತು.

ತದ್ವದದ್ವಯತತ್ತ್ವೋಽಪಿ ತದಸಂಬೋಧಹೇತುತಃ |

ಆತ್ಮಾ ಸಂಸಾರಿತಾಂ ಯತೋ ಯಥಾ ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಂ ವಿಮುತ್ರಥಾ || ೪೩೫ ||

ಅದರಂತೆ ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ತತ್ವವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಈ ಆತ್ಮನು ಅದರ ಅಜ್ಞಾನದ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಆಕಾಶವು ಹೇಗೆ ಕಪ್ಪಾಗಿರಬಹುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸಂಸಾರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು.

ಆಕಾಶವು ಯಾವಾಗಲೂ ನಿರ್ಮಲವೇ ಆದರೂ ದೂರಕ್ಕೆ ಕಪ್ಪಾಗಿ ತೋರುವುದು ಭ್ರಮೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಶುದ್ಧಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸುಖದುಃಖಾದಿ ಸಂಸಾರವುತೋರುತ್ತಲಿರುವುದು ಭ್ರಮೆ ಮಾತ್ರ ವೆಂದರ್ಥ.

ಆತ್ಮನೋ ಬ್ರಹ್ಮತಾ ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಹ್ಮಕೋಽಪ್ಯಾತ್ಮತಾ ಸ್ವತಃ |
ತಮೋಮಾತ್ರಾನ್ತರಾಯತ್ವಾತ್ಯದ್ವೈತ್ಯಾನ್ತವೇವ ಸಾಽಽಪ್ಯತೇ

|| ೪೩೬ ||

ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಆತ್ಮರೂಪವೂ ಸ್ವತಃ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲೇ ಇದೆ, ಆದರೆ ಅಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ಅದುತೋರಲು ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಹೋದ ಮೇಲೆಯೇ ಅದು ನಮಗೆ ಸಿಗುವುದು.

ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತಿಸಮ್ಯಗ್ಗೀಜನ್ಯನೈವಾಖಿಲಂ ತಮಃ |
ಧ್ವಂಸಮೇತಿ ತತಃ ಸಂಜ್ಞಾನಾವಿದ್ಯೋತ್ಥಾಪತಿಷ್ಯತೇ

|| ೪೩೭ ||

ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮವೇ ಎಂದು ತತ್ವ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲಾ ಅಜ್ಞಾನವೂ ನಾಶವಾಗುವುದು, ಅನಂತರ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಒಂದು ಹೆಸರೂ ಸಹ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಸದೋತ್ಪನ್ನಾಽತ್ಮನಿ ಮಿತಿರುತ್ಪಾದ್ಯಾಽಕಾರಣಾದಿಧೀಃ ||
ಕಾರಣಾದಿಧೀಃ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರತೀಚಿ ಬ್ರಹ್ಮಧೀಸ್ತತಃ

|| ೪೩೮ ||

ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡೇ ಇದೆ, ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಕಾರಣ (ಕಾರಣವಲ್ಲ) ಇತ್ಯಾದಿ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹುಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಕಾರಣಾದಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ನಾಶವೂ, ಅನಂತರ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವೂ (ಅದರ ಅಂತಃ ಕರಣ ವೃತ್ತಿ ಜ್ಞಾನವೂ) ನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು.

ಅಪಾಸ್ತಾಪೇಷಭೇದಸ್ಯ ಯದ್ರೂಪಂ ಭೇದವದ್ಗತಮ್ |
ತಚ್ಚಾನ್ಯೇನೈವ ತಚ್ಚಾತ್ಮಂ ತದನ್ಯಾನವಶೇಷತಃ

|| ೪೩೯ ||

ಎಲ್ಲಾ ಭೇದಗಳೂ ದೂರವಾಗಿದ್ದ ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವರೂಪವು ಭೇದವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ತಿಳಿದಿತ್ತೋ. ಅದರ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಅದು ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೊಂದೂ ಉಳಿಯದೆ ತಿಳಿಯುವುದು.

ಪೂರ್ವಂ- ಮುಂದೆ ಧ್ವಂಸಃ ಎಂದೂ, ಬ್ರಹ್ಮನಿಃ- ಎಂಬುದರ ಮುಂದೆ 'ಧ್ವಂಸ ಮೇತಿ' - ಯೆಂಬುದೂ ಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ - ಆನಂದಗಿರಿಗಳು - ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವಬುದ್ಧಿಯು ಯಾವಾಗಲೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದೆಂದೂ ಆದರೆ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಕರ್ತೃವಲ್ಲ, ಭೋಕ್ತೃವಲ್ಲವೆಂಬ ಇತ್ಯಾದಿ ಜ್ಞಾನವು ವಸ್ತು ನಾವು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾ ಹೀಗಾದಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಆಗುವ ಆತ್ಮೋತ್ಪತ್ತಿ-ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ ಬುದ್ಧಿಗೆ ನಾಶವುಂಟಾಗುವುದು, ಅನಂತರ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬೆಂಕಿಯು ತಣ್ಣಗೆ ಶಾಂತವಾಗುವಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು (ಅಂತಃಕರಣದ ವೃತ್ತಿ ಜ್ಞಾನವೂ) ಶಾಂತವಾಗುವುದೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರಮವರಿತು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಅಹೇತುಫಲರೂಪೇಣ ಪ್ರತೀಚಾ ತದ್ವಿಲಕ್ಷಣಮ್ |

ಕಾರ್ಯಕಾರಣವಜ್ಜಗ್ನ್ಯಾ ದ್ರಷ್ಟೃವೈಕೋಽವಶಿಷ್ಯತೇ

|| ೪೪೦ ||

ಹೇತು ಫಲರೂಪಗಳಿಲ್ಲದ (ಅಂದರೆ-ಕರ್ತೃತ್ವ-ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಇಲ್ಲದ) ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ನಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿರುವ ಜಗತ್ತನ್ನು ತಿಂದು (ಸಂಹರಿಸಿ) ಸಾಕ್ಷಿ ಚೈತನ್ಯವಾಗಿ ಒಬ್ಬನೇ ಉಳಿಯುವನು.

ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞಾತ್ಮೇಕ್ಷಣಾದಾತ್ಮಮೋಹತಜ್ಜನಿರಾಕೃತೇಃ |

ಅಸಂಭವಾದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಸ್ಯಾಮಪೂರ್ವಾದಿಮಾನಹಮ್

|| ೪೪೧ ||

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ಒಂದನ್ನೇ ನೋಡುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನ ಅದರ ಕಾರ್ಯಗಳೆರಡನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ಎರಡನೆಯ ವಸ್ತುವೆಳುವುದು ಅಸಂಭವವಾದದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಈಗ ಅಪೂರ್ವ ಅನಪರ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದೇನೆ, (ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿದ್ದೇನೆ)

ವ್ಯಪೇತತಮಸಸ್ತತ್ತ್ವಮಾಗಮಾಪಾಯಸಾಕ್ಷಿಣಃ |

ಜ್ಞಾನೇನ ಗಮ್ಯತೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತವನ್ಮಾತ್ರಾನುರೋಧಿನಾ

|| ೪೪೨ ||

ಅಜ್ಞಾನವು ದೂರವಾಗಿರುವ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಆತ್ಮನ ತತ್ತ್ವವು ಅಷ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ನೇರ ತೋರುವುದು ಅಥವಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಆಗುವುದು.

ದೃಷ್ಟಿಮಾತ್ರಾತ್ಮಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಾತ್ಕಾರ್ಯಕಾರಣವಸ್ತುನಃ |

ನಾಜ್ಞಾತಂ ಕಿಂಚಿದಪ್ಯಸ್ತಿ ನಾನಪಾಸ್ತಂ ತಮೋಽಪ್ಯತಃ

|| ೪೪೩ ||

ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಚೈತನ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯೊಂದೇ ನಿಜವಾದ ರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದೊಂದು ತಿಳಿಯದ ವಸ್ತುವೂ ಇಲ್ಲ, ನಾಶವಾಗದ ಅಜ್ಞಾನವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞೇಶ್ವರಭೇದೇನ ಸಂಜ್ಞಾನೈವೇಹ ವಿದ್ಯತೇ |

ತದ್ಧೇತೌ ತಮಸಿ ದ್ವಸ್ತೇ ಕುತಃ ಸಂಜ್ಞಾನಿಮಿತ್ತತಃ

|| ೪೪೪ ||

ಜೀವ ಈಶ್ವರರೆಂಬ ಭೇದದಿಂದ ಈ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವ ಚೈತನ್ಯವೆ (ಹೆಸರೆ) ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಈ ಭೇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಜ್ಞಾನವು ನಾಶವಾದಲ್ಲಿ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಹೆಸರು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬರಬೇಕು ?

ಸಂಜ್ಞಾಪ್ರೇತ್ಯಾಽಽತ್ಮನೋ ನಾಸ್ತೀತ್ಯೇತಚ್ಛ್ವಾತ್ವಚೂಚುದತ್ |

ಶಬ್ದಮಾನಾಽಽತ್ಮನೋ ನಾಶಂ ಮೃತ್ರೇಯೇ ಪತಿಮಾದರಾತ್

|| ೪೪೫ ||

ಮೃತ್ರೇಯಯ ಸತ್ತ ಮೇಲೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಜ್ಞೆಯೇ (ಚೈತನ್ಯವೇ) ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದಳು - ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ನಾಶವುಂಟೆಂದು ಅನುಮಾನ ಪಟ್ಟವಳಾಗಿ ಪತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಆದರದಿಂದ ಪ್ರಶ್ನಿಸುವಳು.

ಅವಿರುದ್ಧಂ ಸುವಿಸ್ವಷ್ಟಂ ಮಯಾ ತುಭ್ಯಂ ಪ್ರಭಾಷಿತಮ್ |

ಸ್ವಾಪರಾಧಾತ್ ಮದ್ವಾಕ್ಯಂ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಂ ತ್ವಮೀಕ್ಷಸೇ

|| ೪೪೬ ||

ನಾನು ನಿನಗಾಗಿ ಅವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿರುವೆನು, ಆದರೆ ನಿನ್ನದೋಷದಿಂದ ನನ್ನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೀನು ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಕಾಣುವೆ,

‘ವಿಜ್ಞಾನ ಘನ ಏವ ಎಂದು ಹೇಳಿ’ ಸಂಜ್ಞಾ ನಾಸ್ತಿ’ ಎಂದು ಹೇಳುವಾಗ ಹೇಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಲಿಲ್ಲ ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ - ಉತ್ತರ-

ವಿಜ್ಞಾನೈಕಘನೋಕ್ತ್ಯಾಹಂ ಕೃತ್ಸ್ನುಕಾತ್ಮ್ಯಂ ತವಾಬ್ರುವಮ್ ||

ಸಂಜ್ಞಾನಾಶೇನ ಚಾವಿದ್ಯಾಹೇತೂತ್ಥಾಪಹ್ನುತಿಂ ತಥಾ

|| ೪೪೭ ||

ವಿಜ್ಞಾನ ಘನ: ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ನಾನು ನಿನಗೆ ಪೂರ್ಣವಾದ ಏಕಾತ್ಮ ರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿರುವೆನು, ಮತ್ತು ಸಂಜ್ಞೆಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಮಾತಿನಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ವಿಷಯದ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನೂ ಹೇಳಿರುವೆನು.

ವಿಶೇಷಸಂಜ್ಞಾಯಾಽಸ್ಯಾಭೂದ್ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾದಿಲಕ್ಷಣಾ |

ಸಮ್ಯಗ್ವೀಧ್ವಸ್ತಮೋಹಸ್ಯ ಸಾ ಕೃತ್ಸಾ ವಿನಿವರ್ತತೇ

|| ೪೪೮ ||

ಯಾವ ವಿಶೇಷ ಸಂಜ್ಞೆಯೂ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪವಾಗಿ ಈ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಇದ್ದಿತೋ, ತತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವು ನಾಶವಾಗಿರುವ ಈತನಿಗೆ ಆ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಜ್ಞೆಯೂ ಹೋಗಿಬಿಡುವುದು.

ಯತ್ಪ್ರಪಾರಮನಂತಂ ಚ ವಾಸ್ತವಂ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ಮನಃ |

ಕೂಟಸ್ಥಂ ತತ್ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧೇಸ್ತತ್ಕಸ್ಮಾದ್ವಿನಿವರ್ತತೇ

|| ೪೪೯ ||

ಯಾವ ಆತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವು ಅಪಾರವೂ ಅನಂತವೂ, ನಿರ್ವಿಕಾರವೂ ಆಗಿರುವುದೋ ಅದು ವಾಸ್ತವ, ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಅದು ಹೇಗೆ ಹೋಗುವುದು ? ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಇತೀಮಮರ್ಥಂ ಭಾರ್ಯಾಯೈ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋಽಭ್ಯಭಾಷತ

|| ೪೫೧ ||

ಈ ರೀತಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರು ಹೆಂಡತಿಗಾಗಿ ನೇರ ಹೇಳಿದರು.

ಕಾರ್ಯಕಾರಣನಾಶೇಽಪಿ ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧಮನನ್ಯಮಮ್ |

ಯದ್ವಸ್ತು ತದಲಂ ಸ್ವಾತ್ಮಸಂವಿತ್ತೈ ನಿರಪೇಕ್ಷತಃ

|| ೪೫೨ ||

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳು ನಶಿಸಿದರೂ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಲ್ಲದೆ ಯಾವುದು ಸ್ವ ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿರುವದೋ, ಅವಸ್ತುವು ಸ್ವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯ ಇಲ್ಲದ ಬೆಳಗಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವದು.

ಯತ್ರಾಜ್ಞಾತಾತ್ಮತ್ವಾತ್ಮಾವಿದ್ಯಾಸಂವೀತಶೇಮುಷಿಃ |

ತತ್ರ ಮಿಥ್ಯಾಗ್ರಹಗ್ರಸೋ ದ್ರಷ್ಟದೃಶ್ಯಾದಿಭೇದಧೀಃ

|| ೪೫೩ ||

“ಯತ್ರ ಹಿದ್ವೈತ ಮಿವ ಭವತಿ ತದಿತರ ಇತರಂ ಪಶ್ಯತಿ” ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ- ಯಾವ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತತ್ವವನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮುಸುಕಿಕೊಂಡ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿರುವನೋ ಆ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ಭ್ರಾಂತಿಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಮೊಸಳೆಯಿಂದ ನುಂಗಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ದ್ರಷ್ಟ, ದೃಶ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಭೇದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾಗುವನು.

ಯತ್ರಾಜ್ಞಾತಾತ್ಮಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಸ್ತತ್ತಮೋಽಪಿಹಿತೇಕ್ಷಣಃ |

ತತ್ರಾವಿದೋತ್ಥಬುದ್ಧ್ಯಾದಿಗುಣಭೂತಾತ್ಮವಿನ್ನರಃ

|| ೪೫೪ ||

ಯಾವ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನ ನಿಜಸ್ವರೂಪ ಅರಿಯದವನಾಗಿ ಅದರ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿದವನಾಗಿರುವನೋ, ಅ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ಪುರುಷನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಬುದ್ಧಿಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ (ಅಂದರೆ ಅಹಂಕಾರ ಮಮಕಾರ-ರಾಗ ದ್ವೇಷಾದಿ ಸಕಲ ಬುದ್ಧಿಪರಿಣಾಮ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ) ಆತ್ಮವನ್ನೆ ತಿಳಿಯುವನು.

ಈವರೆಗೆ ಶ್ರುತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ಮುಂದೆ ಶ್ರುತಿಯ ಅಕ್ಷರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುವರು -

ಅವಿದ್ಯಾಮಾತ್ರಶೇಷತ್ವಂ ಜಗತಃ ಪ್ರಾಗವಾದಿಷಮ್ |

ನರ್ತೇಽವಿದ್ಯಾಂ ಕಾರ್ಯಮಿದಂ ಹೀತಿ ಹೇತಾವತಃ ಪದಮ್

|| ೪೫೫ ||

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಯತ್ರ ಹಿ’ ಎಂಬ ಪದವು ಹೇತು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿರುವುದು ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವು ಅವಿದ್ಯೆಯೊಂದೇ ಶೇಷವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಮುಂಚೆ ಉಳಿದಿತ್ತೆಂದು ಅವ್ಯಾಕೃತ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದವು, ಅವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದೆ ಈ ಕಾರ್ಯವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲ ಎಂಬೀಕಾರಣದಿಂದ ‘ಹಿ’ ಎಂಬುದು ಹೇತುರ್ವಾದಲ್ಲಿದೆ.

ಸತೋಽಭಿವ್ಯಂಜಕಂ ಮಾನಂ ಸ್ವಭಾವೋಽಯಂ ಮಿತೇರ್ಭವೇತ್ |

ಅವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಸ್ವಭಾವೋಽಯಂ ಯದಸತ್ಕರಣಂ ಮೃಷಾ

|| ೪೫೬ ||

ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುದು ಇದ್ದದ್ದನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದು, ಇದು ಪ್ರಮಾಣದ ಸ್ವಭಾವವೇ ಆಗಿದೆ, ಅ ವಿದ್ಯೆಯ ಸ್ವಭಾವವೆಂದರೆ ಅಸತ್ಯ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು.

ಉಕ್ತಹೇತ್ವರ್ಥದೀಪ್ಯೇತದ್ವೀತಿ ತಸ್ಯ ನಿಪಾತತಃ |

ದ್ವೀತಂ ದ್ವಿಧೇತಮೇಕಂ ಸತ್ತದ್ಭಾವೋ ದ್ವೈತಮುಚ್ಯತೇ

|| ೪೫೭ ||

ಉಪಮಾರ್ಥ ಇವೇತ್ಯೇತದ್ಭವತೀತಿ ಕ್ರಿಯಾಪದಮ್ |

ತತ್ತ್ವವಾವಿದ್ಯಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಸಂಜ್ಞೇಯಂ ಯುಜ್ಯತೇ ಮೃಷಾ

|| ೪೫೮ ||

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣಾರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶ ಪಡಿಸುವುದು ಈ 'ಹಿ' ಎಂಬುದು, ಕಾರಣ ವೇನೆಂದರೆ! ಅದು ನಿಪಾತವಾಗಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ, "ಯತ್ಕಿಂ ದ್ವೈತ ಮಿವಭವತಿ" ಎಂಬ ವಾಗ ದ್ವೈತವೆಂಬುದರ ಅರ್ಥ- ದ್ವಿಧಾ ಇತಮ್ = ದ್ವೀತಂ ಎಂಬ ವಿಗ್ರಹಮಾಡಿದರೆ ಒಂದೇ ವಸ್ತು ಇದ್ದದ್ದು ಎರಡು ಭಾಗವಾಯಿತೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು, ಅದರ ಧರ್ಮವೇ ಭೇದವೇ ದ್ವೈತವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ^೨ಇಲ್ಲಿರುವ ಇವ ಶಬ್ದವು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವಂತೆಂಬ ಸಾದೃಶ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಕ್ರಿಯಾ ಪದವು 'ಭವತಿ' ಎಂಬುದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ, ಅದೇ ಅವಿದ್ಯೆಯ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಜ್ಞೆಯು ಅಸತ್ಯವೇ ಆಗಿರುವುದು.

ನನು ದ್ವೈತಮಿವೇತ್ಯೇತದುಪಮಾನಂ ಕಥಂ ಭವೇತ್ |

ದ್ವೈತಂ ವಸ್ತು ನ ಚೇದಸ್ತಿ ಸರ್ವಸ್ಯೈಕಾತ್ಮಮಾತ್ರತಃ

|| ೪೫೯ ||

ಶಂಕೆ - ಸರ್ವವೂ ಏಕಾತ್ಮವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ದ್ವೈತ ವಸ್ತುವು ಇಲ್ಲವೇ ಹೋದರೆ "ದ್ವೈತ ಮಿವ" ಎಂಬುವ ಉಪಮಾನವಾದರೂ ಹೇಗಾಗುವುದು ?

^೧ಚಕಾರಾದಿ ಅವ್ಯಯಗಳಿಗೆ ನಿಪಾತವೆಂದು ಹೆಸರು, "ಚಾದಯೋ ನಿಪಾತಾಃ" ಎಂದು ಪಾಣಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ಇದೆ, ನಿಪಾತಗಳಿಗೆ ದ್ಯೋತಕತ್ವವನ್ನು ವೈಯ್ಯಾಕರಣರು ಒಪ್ಪಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ "ಹಿ" ಎಂಬುದು ಕಾರಣಾರ್ಥ ವಿರುವುದನ್ನು ವ್ಯಕ್ತ ಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

^೨ಇಲ್ಲಿ 'ದ್ವೈತ ಮಿವ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಾಣುವ ಇವ ಶಬ್ದವು ದ್ವೈತವಿದ್ದಂತೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವಂತೆ ಎಂಬ ಸಾದೃಶ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವಂತೆ ಜಗತ್ತು ತೋರುತ್ತದೆ, ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಇರುವ ಅದ್ವೈತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆಯೆಂಬುದೇ ಅದರ ವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥವು, ಭಾಷ್ಯವೂ ಹೀಗೆಯೇ ಇದೆ. "ಯಸ್ಮಾದ್ ದ್ವೈತಮಿದ ಪರಮಾರ್ಥತೋಽದ್ವೈತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ದ್ವೈತ ಮಿವ ಭಿನ್ನ ಮಿವ ವಸ್ತುಸ್ತರ ಮಾತ್ಮನ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ" - ಎಂಬುದೇ ಈ ವಾರ್ತಿಕದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿದೆ.

ಪರಿಹಾರ

ನೈಷ ದೋಷೋ ಯತೋ ದೃಷ್ಟ ಏಕಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ವಸ್ತುವಿ |
ಉಪಮೇಯೋಪಮಾಭಾವೋ ದಿಗ್ಗೀರಿವ ವಿಹಾಯಸಿ || ೪೬೦ ||

ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ, ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲೂ ಉಪಮಾನ
- ಉಪಮೇಯ ಭಾವವು ಕಂಡಿದೆ, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕು ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು ಬರುವಂತೆ
ಬರಬಹುದು ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲೂ ಉದಾಹರಣೆಯಿದೆ.

ರಾಮರಾವಣಯೋರ್ಯುದ್ಧಂ ರಾಮರಾವಣಯೋರಿವ |
ಯಥಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ಜಗತಿ ತಥೈವೇಹಾಪಿ ಗಮ್ಯತಾಮ್ || ೪೬೧ ||

ರಾಮರಾವಣರ ಯುದ್ಧವು ರಾಮರಾವಣರ ಯುದ್ಧದಂತೆಯೇ ಇದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳು
ವಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಒಂದಕ್ಕೇ ಉಪಮಾನ ಉಪಮೇಯ ಭಾವವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಂತೆ
ಇಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಥವಾ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿಯೂ ಉಪಮಾನವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಅದ್ವೈತಾತ್ಮರಮಾರ್ಥಾದ್ವಾ ಮಾಯಾದ್ವೈತಮಪೀಷ್ಟತೇ |
ತೇನೋಪಮಾರ್ಥಸಂಸಿದ್ಧೀರ್ಯಥಾ ಸ್ವಪ್ನೇನ್ಮಜಾಲಯೋಃ || ೪೬೨ ||

ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಅದ್ವೈತಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ದ್ವೈತವೊಂದಿದೆಯಾದ ಕಾರಣ
ಅದರೊಡನೆ ಸಾದೃಶ್ಯಾರ್ಥವು ಸ್ವಪ್ನ^೧-ಇಂದ್ರ ಜಾಲಗಳಿಗೆ ಇರುವಂತೆ ಇದೆ.

ಸ್ವಪ್ನಾದಿಗಳ ದ್ವೈತವು ಅಸತ್ಯವಾಗಿರಲು ಅದು ಸತ್ಯವಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಹೇಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾದೀತು
? ಎಂದರೆ

ಮಿಥ್ಯೇವ ಭಾತಿ ಸತ್ಕೋಽಪೀತ್ಯಪಿ ಲೋಕೇಽಭಿಧೀಯತೇ |
ಮಿಥ್ಯಾಭಾವೋ ನ ನಾಸ್ತೀತಿ ವಕ್ತುಂ ಕಷ್ಟಿದಪಿ ಕ್ಷಮಃ || ೪೬೩ ||

ಸತ್ಯವಾದರೂ ಅಸತ್ಯದಂತೆ ತೋರುವುದೆಂದೂ ಸಹ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ
ದುಂಟು, ಹೇಗೆ ಅಸತ್ಯವಾದದ್ದೂ ಸತ್ಯವಾಗಿರುವಂತೆ ತೋರುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ,

^೧ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ನ ದರ್ಶಿಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸುವ ಗಜತುರಗಾದಿ ದ್ವೈತದಂತೆಯೂ, ಇಂದ್ರಜಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಯಾ
ವಿಯುಕಲ್ಪಿಸುವ ದ್ವೈತದಂತೆ ಯೂ ಆತ್ಮನು ತನ್ನ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಕತ್ಯಭೋಕ್ತ ಮುಂತಾದ
ದ್ವೈತವಿದ್ದು ಅದರೊಡನೆ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಅದರಲ್ಲೂ ಅಸತ್ಯ ವಸ್ತುವನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ತುಚ್ಛವೆಂದೇ ಹೇಳಲು ಯಾರೊಬ್ಬರೂ ಸಮರ್ಥರಲ್ಲ^೧

ಸಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತತಾರೂಪಂ ಯೋ ವಕ್ತೇಹಾಽಽತ್ಮನಃ ಶ್ರುತೇಃ |

ತತ್ಪಕ್ಷಸ್ಯ ನಿಷೇಧೋಽಯಂ ಯತ್ರ ಹೀತ್ಯಾದಿನೋಚ್ಯತೇ

|| ೪೬೪ ||

“ಏಷ ಹಿದ್ರಷ್ಟಾ ಶ್ಲೋತಾ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ಮತ್ತು “ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಯದಯ ಮಾತ್ಮಾ” ಈ ಶ್ರುತಿಯ ಬೆಂಬಲದಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಮಷ್ಟಿ, ವ್ಯಷ್ಟಿರೂಪವನ್ನು ಯಾರು ಹೇಳುವರೋ, ಅವರ ಪಕ್ಷದ ನಿಷೇಧವೂ “ಯತ್ರಹಿದ್ರಷ್ಟತ ಮಿವ ಭವತಿ ತದಿತರ ಇತರಂಪಶ್ಯತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ^೧.

ತಸ್ಯಾಮವಿದ್ಯಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥಾಂ ಗತೋ ಯಥಾ |

ಫ್ರಾತೇತರಃ ಸನ್ನಿತರಂ ಗನ್ಧಂ ಫ್ರಾಣೇನ ಜಿಘ್ರತಿ

|| ೪೬೫ ||

ಆ ಅವಿದ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ವಾಸನೆಯನ್ನು ಗೆಗದುಕೊಳ್ಳುವನು ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ತನಗೆ ಬೇರೆಯೇ ಆದ ಗಂಧವನ್ನು ಫ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸುವನೋ,

ಫ್ರಾತ್ಯಫ್ರೇಯಾಭಿಸಂಬನ್ಧಾದ್ಭ್ರಾಣಾದ್ಯಾಹೃತಿರಿಷ್ಯತೇ |

ಜಿಘ್ರತೀತ್ಯಪಿ ನಿರ್ದೇಶಃ ಕ್ರಿಯಾತತ್ಪಲಯೋರ್ಭವೇತ್

|| ೪೬೬ ||

ವಾಸನೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಫ್ರಾತ, ಮೂಸುವ ವಸ್ತು ಫ್ರೇಯ ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಫ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಯಾವ ಗಂಧವನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದುಂಟೋ ಅದನ್ನೇ ಜಿಘ್ರತಿ ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿದೆ, ಕ್ರಿಯೆಗೂ, ಅದರ ಫಲಕ್ಕೂ ಇದು ನಿರ್ದೇಶವಾಗುವುದು

ಉತ್ತರೇಷ್ಟಪಿ ವಾಕ್ಯೇಷು ಯೋಜನೇಯಂ ಯಥೋದಿತಾ |

ಪ್ರತ್ಯಗಜ್ಞಾನಮಾತ್ರೋತ್ಥಂ ಗ್ರಾಹಕಾದ್ಯತ್ರ ಭಣ್ಯತೇ

|| ೪೬೭ ||

ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ‘ಯತ್ರಹಿದ್ರಷ್ಟತ ಮಿವ ಭವತಿ - ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹಕ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಮುಂತಾದವೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರತ್ಯ ಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

^೧ಈ ಸಮಷ್ಟಿ ವ್ಯಷ್ಟಿರೂಪವು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿದ್ದರೆ ಅವಿದ್ಯಾ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ದ್ವೈತ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಈ ಶ್ರುತಿಯು ವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದು ||

ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಸಂಜ್ಞಾಯಾ ವಿಷಯೋಽಯಂ ಸಮೀರಿತಃ |

ಅತೋಽವಿದ್ಯಾಸಮುಚ್ಛಿತ್ತಾವಿಯಂ ಸಂಜ್ಞಾನಿವರ್ತತೇ

|| ೪೬೮ ||

ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯಾ, ಮತ್ತು ಕಾರಕಗಳೆಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಗೆ ಇದು ಅರ್ಹವಾದುದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಅದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವು ಹೋದಲ್ಲಿ ಈ ಹೆಸರೂ ಹೋಗುವುದು.

“ಯತ್ರವಾ ಅಸ್ಯ ಸರ್ವ ಮಾತ್ಮವಾಭೂತ್” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವರು -

ವಿಜ್ಞಾನಘನ ಇತ್ಯುಕ್ತೇರ್ವಿಷಯೋಽಯಮಥೋಚ್ಛೇ |

ಯತ್ರ ವಾ ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇನ ಧ್ವಸ್ತಾವಿದ್ಯೇ ವಿಪಶ್ಚಿತಿ

|| ೪೬೯ ||

“ವಿಜ್ಞಾನ ಘನಃ” ಎಂಬ ವಚನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ‘ಯತ್ರವಾ ಅಸ್ಯ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಜ್ಞಾನಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದು.

ಇದನ್ನೇ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ -

ಯತ್ರ ತ್ವಸ್ಯಾಽಽತ್ಮನೋಽಜ್ಞಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯಪ್ರಸಾದತಃ

|| ೪೭೦ ||

ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನಭಾಸ್ವದ್ಭಾಸ್ವರದೀಧಿತಿ -

ಸಂಪುಷ್ಪನಿಖಿಲಾವಿದ್ಯೇ ತತ್ರ ಕಃ ಕೇನ ಕಿಂ ವದ |

ಜಿಘ್ರೇದೈಕಾತ್ಮಮಾತ್ರೇಣ ಸರ್ವಸ್ಯಾಽಽತ್ಮಮಾತ್ರತಃ

|| ೪೭೧ ||

ಯಾವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನಿಯ ಸ್ವರೂಪವು ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಅಚಾರ್ಯರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ನಿಜಸ್ವರೂಪ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಬೂದಿ ಮಾಡಲ್ಪ ಸಮಸ್ತ ಅಜ್ಞಾನವುಳ್ಳದಾಗುತ್ತದೆಯೋ, ಆಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವನು ಯಾವುದ ರಿಂದ ಏನನ್ನು ವಾಸನೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ? ಹೇಳು ಏನೂ ಇಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಈ ದ್ವೈತ ವೆಲ್ಲವೂ ಏಕಾತ್ಮ ಮಾತ್ರವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ (ಅದರಿಂದ ಹೇಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೇ ಸಾಧ್ಯ ?)

ಷಷ್ಠಗೋಚರವತ್ಸರ್ವಂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣವಜ್ಞಗತ್ |

ಧ್ವಸ್ತಾತ್ಮಾನ್ಯಸ್ಯ ವಿದುಷಃ ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನೋದಯೇ ಭವೇತ್

|| ೪೭೨ ||

ಜ್ಞಾನಿಗೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಉದಯಿಸಲು ಎಲ್ಲಾ ಆತ್ಮನ ಅಂಥತೆಯೂ ಹೋಗುವದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಜಗತ್ತು ಎಲ್ಲವೂ ಆರನೆ ಇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯದಂತೆ ಆಗಿರುವುದು (ಅಸತ್ಯವಾಗುವುದು)

ಅವ್ಯಾವೃತ್ತಾನನುಗತಮತಿಹೇತು ಸದೈಕಲಮ್ |
ವಿಜ್ಞಾನಘನಮಾನಂದಮೈಕಾತ್ಮ್ಯಂ ವ್ಯವತಿಷ್ಯತೇ

|| ೪೭೩ ||

ವಿಶೇಷವಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಕಾರಣರೂಪವನ್ನು ಮೀರಿ ಸರ್ವದಾ ಏಕ ರೀತಿಯಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನದ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಏಕಾತ್ಮ ರೂಪವು ಆನಂದ ರೂಪವಾಗಿರುವುದು.

ಗ್ರಾಹಕಾದಿವಿಭಾಗೋಽತ್ರ ನಾಸ್ತಿ ತದ್ಧೇತ್ವಸಂಭವಾತ್ |
ಚಿನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧೇರ್ವಿಜ್ಞಾನಘನಗೀರತಃ

|| ೪೭೪ ||

ಗ್ರಾಹಕಾದಿ ವಿಭಾಗವು ಇದರಲ್ಲಿ ನಿಜವಾಗಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ? ಅದರ ಕಾರಣವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ನಿಜವಾಗಿಲ್ಲ, ಚೈತನ್ಯವೊಂದೇ ಆಗಿದ್ದು ಸ್ವತಃ ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದರಿಂದಲೇ “ವಿಜ್ಞಾನ ಘನಃ” ಎಂಬ ಪದವು ಬಂದಿದೆ.

ಆತ್ಮಾವಿದ್ಯಾಮನಾತ್ರಿತ್ಯ ಕಾರಕತ್ವಂ ನ ಲಭ್ಯತೇ |
ಕಾರಕಂ ಚಾನಪಾತ್ರಿತ್ಯ ನ ಕ್ರಿಯೇಹ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿತಿ

|| ೪೭೫ ||

ಆತ್ಮನ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸದೆ ಕಾರತತ್ವವೇ ಲಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಕಾರಕವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸದೆ ಈ ವ್ಯವಹರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬುದೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ-

ಅಸ್ತರೇಣ ಕ್ರಿಯಾಂ ಯದ್ವತ್ಪಲಂ ನೈವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿತಿ |
ಕಾರಕಾದ್ಯಾತ್ಮನಾ ಸೇಯಮವಿಧ್ವಂಸ ಪ್ರಕಾಶತೇ

|| ೪೭೬ ||

ಕ್ರಿಯೆಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಯಾವರೀತಿ ಫಲವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆ, ಆದರೆ ಈ ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಕಾರಕಾದಿರೂಪದಲ್ಲಿ ತೋರುವುದು.

ಯತ ಏವಮತೋಽವಿದ್ಯಾಸಮುಚ್ಛಿತ್ತಾವಿದಂ ಜಗತ್ |
ವ್ಯಾಕೃತಾವ್ಯಾಕೃತಂ ಕೃತ್ಸ್ನಮಾತ್ಮತಾಮೇತಿ ಬೋಧತಃ

|| ೪೭೭ ||

ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವು ಹೋಗುವಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತ-ಅವ್ಯಕ್ತವಾದ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತು ಆತ್ಮವೇ ಆಗುವುದು.

ಭೂಯೋಽಪಿ ಲಭತೇ ಸಂಜ್ಞಾಂ ಲೀನಂ ಸತ್ಕಾರಣಾತ್ಮನಿ |
ಜಗದೇತದ್ಯಥಾ ತದ್ವನ್ನಾವಿದ್ಯಾವಿಲಯೇ ಭವೇತ್

|| ೪೭೮ ||

ಆದರೆ ಕಾರಣ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಈ ಜಗತ್ತು ಲಯವಾಗಿ ಹೇಗೆ ಪುನಃ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು (ಎಚ್ಚರನ್ನು), ಹೊಂದುವುದೋ, ಎದ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದೋ, ಹಾಗೆ ಅವಿದೆಯುಲಯವಾದರೆ ಎದ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತೌ ನ ಸಂಜ್ಞಾಸ್ತೀತ್ಯಾಸ್ತಾಂ ತಾವದಿಹಾಽಽತ್ಮನಃ |

ಅಪಿ ಸತ್ಯಾಮವಿದ್ಯಾಯಾಂ ನ ಸಂಜ್ಞಾಸ್ತಾತ್ಮನೀದೃಶೀ || ೪೭೯ ||

ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಸಂಜ್ಞೆಯು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ನಿಜವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಇರುವಾಗಲೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಈ ವಿಶೇಷ ಸಂಜ್ಞೆಯು ಈ ಬಗೆಯಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಗ್ರಾಹಕಾದಿ ಜಗತ್ಸರ್ವಂ ಯೇನ ಕೂಟಸ್ಯಸಾಕ್ಷಿಣಾ |

ಲೋಕಃ ಸರ್ವೋ ವಿಜಾನಾತಿ ಜಾನೀಯಾತ್ಯೇನ ತಂ ವದ || ೪೮೦ ||

ಯಾವ ಕೂಟಸ್ಯಸಾಕ್ಷಿಯಿಂದ ಗ್ರಾಹಕ ಮುಂತಾದ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಜನರೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದ್ದರೂ ಆ ಆತ್ಮನನ್ನು ಯಾವುದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು ? ಹೇಳು.

ಜಗತ್ತೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಂತೆ ನಿರಪೇಕ್ಷವೇಕೆ ಅಲ್ಲ - ?

ಅಚೇತನೇ ಜಗತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನಾಕ್ಷ್ಯವೈಕೋಽತ್ರ ಚೇತನಃ |

ಗ್ರಾಹಕಾದಿರ್ನ ತತ್ರಾಪಿ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಾವಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ || ೪೮೧ ||

ಅಚೇತನವಾದ ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಿಯೊಬ್ಬನೇ ಚೇತನ, ಗ್ರಾಹಕ ಮೊದಲಾದವು ಚೇತನವಲ್ಲ, ಅದರಲ್ಲೂ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಹಕಾದಿಗಳು ಬೇಕಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

ಸಂಜ್ಞೇಯಂ ಕಿಮು ವಿದ್ವಸ್ತಸಂಸಾರಾನರ್ಥಕಾರಣೇ |

ಉದಿತ್ಯೈಕಾತ್ಮ್ಯಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನದಿವಾಕರೇ || ೪೮೨ ||

ಸಂಸಾರದ ಅನರ್ಥಕಾರಣವು ನಾಶವಾಗಿದ್ದು ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪ ತತ್ವದ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು ಉದಯಿಸಿದ್ದಾಗ ಈ ವಿಶೇಷ ಸಂಜ್ಞೆಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದು ಏನಂದಿದೆ ?.

‘ವಿಜ್ಞಾತಾರ ಮರೇ ಕೇನವಿಜಾನೀಯಾತ್’ ಎಂಬುದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ -

ಬೋಧಾರಮಪಿ ಚಾವೇಕ್ಷ್ಯ ನ ಸಂಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿ |

ಪೋದ್ಧತಜ್ಞಾನ್ವವಿಷಯೈರ್ನ ಬೋಧ್ಧಾ ಗೃಹ್ಯತೇ ಯತಃ || ೪೮೩ ||

ದ್ರಷ್ಟವನ್ನು ಸಹ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರೂ ಗ್ರಾಹಕಾದಿವಿಶೇಷ ಸಂಜ್ಞೆಯು ಭೇದ ಬುದ್ಧಿಯು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಭೋಧ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಜ್ಞಾನ, ವಿಷಯ ಇವುಗಳಿಂದ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ ಎಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹಕಾದಿ ಭೇದ ದೃಷ್ಟಿಯಿರುವುದು ? ಎಂದರೆ

ಅವಿಚಾರಿತಸಂಸಿದ್ಧಿಃ ಪ್ರಮಾತ್ರಾದಿಸ್ವಲಕ್ಷಣಾಃ ।

ಸಂಜ್ಞೆಯಂ ಪ್ರಥತೇ ಮೋಹಾನ್ಮತ್ಸೌ ವಸ್ತುನಿಶ್ಚಿತೌ

॥ ೪೮೪ ॥

ಅವಿಚಾರಿತ ಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು ಅಂದರೆ ತತ್ವ ವಿಚಾರ ಮಾಡದಿರುವಾಗ ಸಿದ್ಧಿಸಿದ್ದು ಈ ಪ್ರಮಾತ್ಯ ಮುಂತಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷ ಸಂಜ್ಞೆ ಇದು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ತೋರಿದೆಯಷ್ಟೆ ವಸ್ತು ತತ್ವವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಮಾಡಿದಾಗ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಯತ ಏವಮತಃ ಸಿದ್ಧಂ ದರ್ಶನಂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಃ ।

ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಾಧನಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತ್ಯುದೀರಿತಮ್

॥ ೪೮೫ ॥

ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ದರ್ಶನವು ಶ್ರವಣಾದಿ ಸಾಧನಗಳ ಮೂಲ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತೋ ಅದೇ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಆತ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು

ಇತಿ ಶ್ರೀ ಬೃಹದಾರಣ್ಯ ಉಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆ ಅಧ್ಯಾಯದ

ನಾಲ್ಕನೇಬ್ರಾಹ್ಮಣವು (೪) ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು ॥

ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮೊದಲಿನಿಂದ ಒಟ್ಟು ೫೪೭೮ ॥

ಬೃ. ಎರಡನೆ ಅಧ್ಯಾಯ ; ಐದನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ನಮೋಽಸಾಧಾರಣಜ್ಞಾತ್ಯಜ್ಞಾನಜ್ಞೇಯಾತ್ಮಬೋಧಿನೇ ।

ಜಗ್ಧಾಶೇಷಮಹಾವಿದ್ಯಾತಜ್ಞಾನರ್ಥಾಯ ವಿಷ್ಣವೇ

॥ ೧ ॥

ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಜ್ಞಾತ್ಯ-ಜ್ಞಾನ-ಜ್ಞೇಯಗಳ ಆತ್ಮ ಬೋಧವುಳ್ಳವನಾಗಿಯೂ, ಅಜ್ಞಾನ-ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾರ್ಯಗಳ ಸಮಸ್ತ ಮಹಾ ಅನರ್ಥಗಳನ್ನು ನುಂಗಿಹಾಕಿರುವ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು.

ಪ್ರತ್ಯಗ್ಧ್ವಾನ್ತಸಮುಚ್ಛೇದಿ ಜ್ಞಾನಮೈಕಾತ್ಮ್ಯನಿಷ್ಠಿತಮ್ ।

ಸಂನ್ಯಾಸಸಾಧನಂ ಪ್ರೋಕ್ತಮಮೃತತ್ವೈಕಸಾಧನಮ್

॥ ೨ ॥

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವ ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ಜ್ಞಾನವು ಸಂನ್ಯಾಸವೆಂಬ ಸಾಧನದೊಂದಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನವೆಂದು ಹಿಂದೆಯೆ ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು.

ಕೇವಲ ಸಂನ್ಯಾಸದಿಂದಲೇ ಆ ಜ್ಞಾನವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅದರ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ -

ಹೇತವೋಽಪಿ ಚ ತತ್ತಿದ್ಧೌ ಶ್ರವಣಾದಿಪುರಃಸರಾಃ |

ಉಕ್ತಾ ಯಥಾವತ್ತತ್ಯೈವ ಶ್ರೋತವ್ಯಃ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯತಃ

|| ೩ ||

ಮನ್ತವ್ಯೋ ಹೇತುಭಿಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮೈರುಕ್ತದೃಷ್ಟಾಂತಬೋಧಿತೈಃ |

ಚಿತ್ತಾಮಾನ್ಯಚಿದುತ್ಪತ್ತಿಚಿದೇಕಪ್ರಲಯಾತ್ಮಭಿಃ

|| ೪ ||

ಆ ಜ್ಞಾನವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಶ್ರವಣ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನಗಳ ಪೂರ್ವಕ ಆಚರಿಸ ಬೇಕಾದ ಇತರ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ, ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ- ವೇದ ವಾಕ್ಯದ ಮೂಲಕ ಆತ್ಮ ಶ್ರವಣ (ವಿಚಾರ) ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಚೈತನ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯದಿಂದಲೇ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಚೈತನ್ಯವೊಂದರಲ್ಲೇಲಯವೆಂಬುವ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನ ಮನನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ ||

ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳ ಸಂಬಂಧವೇನೆಂದರೆ -

ಆಶಂಕಾ ಹೇತ್ವಸಿದ್ಧತ್ವಂ ಮಧುಬ್ರಾಹ್ಮಣಮುಚ್ಯತೇ |

ಕುತೋಽಸಿದ್ಧತ್ವಮಿತಿ ಚೇಚ್ಛಣು ತದ್ಗದತೋ ಮಮ

|| ೫ ||

ಈ ಹೇತುವು ಅಸಿದ್ಧವೆಂದು ಆಶಂಕೆ ಮಾಡಿ ಮಧು ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಹೇಳುವುದು, ಅದು ಹೇಗೆ! ಅಸಿದ್ಧವೆಂದು ಕೇಳಿದರೆ ನಾನು ಹೇಳುವ ಮಾತನ್ನು ನೀನು ಕೇಳು.

ನಿಃಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷತ್ವಾಚ್ಚಿತ್ತಾಮಾನ್ಯಂ ಕಥಂ ಭವೇತ್ |

ಚಿದುತ್ಪತ್ತಿಲಯಾಸಿದ್ಧಿಃ ಸಾಂಖ್ಯಾದೀನ್ಪ್ರತಿ ವಾದಿನಃ

|| ೬ ||

ಸಾಮಾನ್ಯ-ವಿಶೇಷಗಳು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಚೈತನ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯವು ಹೇಗೆ ಇದ್ದೀತು ? ಮತ್ತು ಸಾಂಖ್ಯರೆ ಮೊದಲಾ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವಾಗ ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮತ್ತು ಲಯವೆಂಬುದೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಏಕಾತ್ಮ್ಯವಸ್ತುತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಹೇತ್ವಾದಿಚೈದ್ವದ್ವನೋಚ್ಯತೇ |

ವೇದೇ ಯತೋ ನ ಹೇತ್ವಾದಿ ಲೋಕವತ್ಸ್ಯಾದ್ವಿವಕ್ಷಿತಮ್

|| ೭ ||

ಏಕಾತ್ಮ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇತು ಮುಂತಾದ ನೆಪದಿಂದ ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಷ್ಟೆ. ಆದರೆ ಹೇತು ಮುಂತಾದವು ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ.

ಚಿತ್ತತ್ವಂ ಸದವಿದ್ಯಾವತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ನಿಗಚ್ಛತಿ |

ಚಿತ್ತಾಮಾನ್ಯಾದ್ಯತಃ ಸಿದ್ಧಂ ಪ್ರಾಗ್ಜ್ಞೇತತ್ವಸಾಧಿತಮ್

|| ೮ ||

ಅವಿದ್ಯಾಸಂಬಂಧವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಚೈತನ್ಯ ತತ್ವವು ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದು ವುದು ಅದರಿಂದ ಚಿತ್ತಾಮಾನ್ಯದಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಲಯಾದಿಗಳು ಆಗಿವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೂ ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ.

ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಏತಕ್ಕೆ ?

ಅಭ್ಯುಪೇತ್ಯಾಪ್ಯಸಿದ್ಧತ್ವಂ ತಸಿದ್ಧತ್ವಾಭಿಧಿತ್ಯಯಾ |

ಮಧುಬ್ರಾಹ್ಮಣಮಾರಬ್ಧಮಿಯಮಿತ್ಯಾದ್ಯಘೋತ್ತರಮ್

|| ೯ ||

ಹೇತುವು ಅಸಿದ್ಧವೆಂಬುದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅದುಸಿದ್ಧವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಲು ಈ ಮಧು ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು “ವಿಯಂ ಪೃಥಿವೀಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ಮಧು” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಆರಂಭವಾಗಿದೆ.

ಬೃ. ಅ. ೨. ಬ್ರಾ. ೫. ಕಂಡಿಕೆ ೧

ಇಯಂ ಪೃಥಿವೀ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ಮಧ್ವಸ್ಯೈ ಪೃಥಿವ್ಯೈ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ
ಮಧು ಯಶ್ಚಾಯಮಸ್ಯಾಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ತೇಜೋಮಯೋಽಮೃತಮಯಃ ಪುರುಷೋ
ಯಶ್ಚಾಯಮಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಶಾರೀರಸ್ತೇಜೋಮಯೋಽಮೃತಮಯಃ
ಪುರುಷೋಽಯಮೇವ ಸ ಯೋಽಯಮಾತ್ಮೇದಮಮೃತಮಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮೇದಂ
ಸರ್ವಮ್

ವಾರ್ತಿಕ

ಪ್ರತಿದೇಹಂ ಲಯೋತ್ಪತ್ತಿಶ್ರುತೇಹ್ಯಾತ್ಮನಿ ಶಬ್ದ್ಯತೇ |

ಭೇದೋಽತಸ್ತನ್ನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಮಧುತ್ವೇನೈಕತೋಚ್ಯತೇ

|| ೧೦ ||

ಅಥವಾ “ಸವಾ ಅಯಂ ಪುರುಷೋ ಜಾಯಮಾನಃ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರತಿ ಶರೀರ ದಲ್ಲೂ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜನ್ಮವೂ ಲಯವೂ ಹೇಳಿರುವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭೇದವಿರಬೇಕೆಂದು ಶಂಕೆಯು ಬರುವುದು, ಅದನ್ನು ಹೋಗುಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಮಧುವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಆತ್ಮೈಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು.

ಅದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದು ? ಎಲ್ಲವೂ ಮಧುವೆಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದೆ. ಎಂದರೆ -

ಉಪಕಾರ್ಯೋಪಕಾರಿತ್ವಭಿನ್ನಂ ಯಜ್ಞಗದೀಕ್ಷ್ಯತೇ |

ಉಪಕಾರ್ಯೋಪಕಾರಿತ್ವಾತ್ತ್ವಾತ್ಸದೇಕಾತ್ಮತತ್ತ್ವಕಮ್

|| ೧೧ ||

ಉಪಕಾರ್ಯ, ಉಪಕಾರಕವೆಂಬ ಭೇದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಯಾವ ಈ ಜಗತ್ತು ಕಾಣುವುದೂ ಅದು ಉಪಕಾರ್ಯ ಉಪಕಾರಿ ಆಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಏಕಾತ್ಮ ತತ್ವವುಳ್ಳದ್ದು.

ಮೇಲಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸಂಬಂಧವೂ ಇದೆ -

ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಥವೈಕಾತ್ಯಂ ಹೇತೂನುಕ್ಲೋಕ್ಷಸಿದ್ಧಯೇ |

ನಿಗಮಾಯೋತ್ತರೋ ಗ್ರಂಥಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತಃ

|| ೧೨ ||

ಅಥವಾ ಏಕಾತ್ಮವೆ ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ಹೇಳಿ ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯ ನಿಗಮನಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥವು ಬಂದಿರುವುದು.

“ತಥಾಹಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯ” -

ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಹೇತೂನುಕ್ತ್ವಾ ಪೃಥಗ್ವಿಧಾನ್ |

ಹೇತೋರ್ನಿಗಮನಂ ಪಶ್ಚಾತ್ತಿಯತೇಽಥೋತ್ತರೋತ್ತಿಭಿಃ

|| ೧೩ ||

ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ ಅರ್ಥ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಹೇತುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ, ಹೇತು ಸಹಿತವಾಗಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಅನಂತರ ನಿಗಮನ ಮಾಡುವುದು.

ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಕೇಚಿದ್ವ್ಯಾಚಿಕ್ಷತೇ ಪರಮ್ |

ಮಧುಬ್ರಾಹ್ಮಣಮೇತತ್ತು ನ ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರತಿಭಾತಿ ನಃ

|| ೧೪ ||

ಕೆಲವರು ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚರು ನಿದಿಧ್ಯಾಸನವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಮಧು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿರುವರು, ಅದು ನಮಗೆ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ -

ಶ್ರುತ ಆಗಮತೋ ಯೋಽರ್ಥಸ್ತರ್ಕೇಣಾಪಿ ಸಮರ್ಥಿತಃ |

ಸ ಏವಾರ್ಥಸ್ತು ನಿಷ್ಣಾತೋ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಮುಚ್ಯತೇ

|| ೧೫ ||

ಆಗಮದಿಂದ ಶ್ರವಣಮಾಡಿದ ಯಾವ ವಿಷಯವಿರುವುದೋ ಅದೇ ವಿಷಯವು ತರ್ಕದಿಂದಲೂ ಸಮರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದೇ ಅರ್ಥವೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯವಾದರೆ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

ಧ್ಯಾನ ವಾಚಕವಾದ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮೇಲಿನ ಅರ್ಥ ಹೇಗೆ ಸಂಗತ ?

ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯಾನುಭವನೈರ್ವೇತುಭಿಶ್ಚ ಸಮರ್ಥಿತಃ |

ಈದೃಗೈಕಾತ್ಮ್ಯಸಂಬೋಧೋ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಮುಚ್ಯತೇ

|| ೧೬ ||

ಶಾಸ್ತ್ರ-ಆಚಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಅನುಭವಗಳೆಂಬ ಸಾಧನಗಳಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ಸಾಧಿತವಾದ ಈ ಬಗೆಯ ಏಕಾತ್ಮ ಜ್ಞಾನವು ನಿದಿಧ್ಯಾಸನವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥೋ ಯತ್ನೋಽತೋಽಯಮನರ್ಥಕಃ |

ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಸಂಬೋಧಮಾತ್ರತ್ವಾದೇವ ಹೇತುತಃ

|| ೧೭ ||

ಅದರಿಂದ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಈ ಪ್ರಯತ್ನವು ವ್ಯರ್ಥ, ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರವೇ (ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಂದ) ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಕಾರಣದಿಂದ ವ್ಯರ್ಥ.

ಪರರು ಹೇಳಿದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ 'ಇಯಂ ಪೃಥಿವೀ' ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥಭಾಗವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವರು -

ಕ್ರಿಯಾಫಲೋಪಭೋಗಾರ್ಥಂ ಸರ್ವೈರೇವ ಸ್ವಕರ್ಮಭಿಃ |

ಜನ್ತುಭಿಃ ಪೃಥಿವೀ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ಮಧು ತೇಷಾಂ ತತೋ ಮಹೀ

|| ೧೮ ||

ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ (ಭೋಗಿಸಿದ ಹೊರತು ಕರ್ಮಫಲವು ಕ್ಷಯವಾಗದ ಕಾರಣ) ಕ್ರಿಯಾಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸಲು ಈ ಪೃಥಿವಿಯು ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮಧುವು ದೊಡ್ಡದು.

ಪೃಥಿವ್ಯಾಸೃಷ್ಟ್ಯಾತ್ಮಭೋಗಾರ್ಥಂ ಸೃಷ್ಟ್ವಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಜನ್ತವಃ |

ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಅಪಿ ಕಾರ್ಯತ್ವಾನ್ಮಧು ತೇಽಪಿ ಭವನ್ತೃತಃ

|| ೧೯ ||

ಪೃಥಿವಿಯು ಹೇಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವಿಯಿಂದಲೂ ಆತ್ಮಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಸರ್ವಜಂತುಗಳೂ ಪೃಥಿವಿಯ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಜಂತುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮಧುವು ದೊಡ್ಡದು.

ಸರ್ವಜಂತುಗಳೂ ಪೃಥಿವಿಯಿಂದಲೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು ಎಂಬುದನ್ನು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ -

ಪಾರ್ಥಿವಾನಿ ಶರೀರಾಣಿ ಸರ್ವೇಷಾಂ ದೇಹಿನಾಂ ಯತಃ |

ಪೃಥಿವ್ಯಾ ತಾನಿ ಸೃಷ್ಟ್ವಾನಿ ಪೃಥಿವ್ಯನ್ವಯದರ್ಶನಾತ್

|| ೨೦ ||

ದೇಹಧರಿಸಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶರೀರವು ಪೃಥಿವಿಯ ಅಂಶವಾದ್ದರಿಂದ ಪಾರ್ಥಿವ ವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಶರೀರಧಾರಣೆ ಅಸಾಧ್ಯ. ಪೃಥಿವಿಯಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿ, ಪೃಥಿವಿಯಿಂದಲೇ ಬೆಳೆದು, ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲೇ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವಿಯ ಅಂಶವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಪೃಥಿವಿಯಿಂದಲೇ ಶರೀರವು ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಸಾಧಿಸಬಹುದು.

ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೂ (ಸರ್ವಜಂತುಗಳಿಗೂ) - ಪೃಥಿವಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಕಾರ್ಯಕಾರಣತ್ವವು ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದುದರ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಭೂತಾನಾಂ ಚ ಪೃಥಿವ್ಯಾಶ್ಚ ಮಿಥಃಕಾರ್ಯತ್ವಹೇತುತಃ |

ಭೋಗ್ಯಭೋಕ್ತೃತ್ವಸಂಬಂಧಸ್ತಸ್ಮಾತ್ತಿದ್ಧಃ ಪರಸ್ಪರಮ್

|| ೨೧ ||

ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೂ, ಪೃಥಿವಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಕಾರ್ಯ - ಕಾರಣತ್ವ ಹೇತುವಿನಿಂದಲೇ ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೂ, ಪೃಥಿವಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಭೋಗ್ಯ - ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಸಂಬಂಧವೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.

ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೂ - ಪೃಥಿವಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಕರ್ತೃತ್ವ - ಕಾರ್ಯತ್ವ ಭೋಕ್ತೃತ್ವ - ಭೋಗ್ಯತ್ವ ಯಾವುದೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಭೋಗ್ಯತಾ ಪ್ರಥಮಾನ್ತೇನ ಪೃಥಿವ್ಯಾದೇರಿಹೋಚ್ಯತೇ |

ಕರ್ತೃತಾ ಭೋಕ್ತೃತಾ ಚೈಷಾಂ ಷಷ್ಠ್ಯಂತೇನಾಭಿಧೀಯತೇ

|| ೨೨ ||

“ಇಯಂ ಪೃಥಿವಿ” ಎಂದು ಪ್ರಥಮಾಂತದಿಂದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಭೋಗ್ಯತ್ವ - ಕಾರ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಂ” ಎಂದು ಷಷ್ಠ್ಯಂತದಿಂದ ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಗುಣ ಬಂದಾಗ ಹೇಗೆ ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಅಚೇತನಾಂಶಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾತ್ಕಾರ್ಯಕಾರಣತೋಚ್ಯತೇ |

ಭೋಕ್ತೃಭೋಗ್ಯಾಭಿಸಂಬಂಧಶ್ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮನೋಃ

|| ೨೩ ||

ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಚೇತನಾಂಶವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯ - ಕಾರಣ ಮತ್ತು ಭೋಗ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸರ್ವಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಚೇತನಾಂಶ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಪಸಂಹರಿಸುತ್ತಾರೆ -

ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಭೂತಾನಾಂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಂಗತೇಃ |

ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮಕತ್ವಂ ಸ್ಯಾದ್ಯಥಾ ಸರ್ವಾತ್ಮನಸ್ತಥಾ

|| ೨೪ ||

ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳಲ್ಲೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣತ್ವವು ಘಟಿಸುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮಕತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಮೂಲಕಾರಣವು ಹೇಗೆ ಸರ್ವಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಎಲ್ಲವೂ ಸರ್ವಾತ್ಮಕವೇ ಆಗಿವೆ. ಎಲ್ಲವೂ ಸರ್ವಾತ್ಮಕವಾದ್ದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವು ಘಟಿಸದೇ ಆತ್ಮವಸ್ತು ಒಂದೇ ಇರುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಂಹೃತ್ಯ ಸ್ಥೂಲಮಾಧಾರಂ ಭೂತಾನಾಂ ಚ ಕ್ಷಿತೇಸ್ತಥಾ |

ತದಾಧೇಯೋಪಸಂಹೃತ್ಯೈ ಯಶ್ಚಾಯಮಿತಿ ಶಬ್ದೈತೇ

|| ೨೫ ||

ಪೃಥಿವಿ ಮತ್ತು ಭೂತಗಳ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಆಧಾರವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿ ಉಪಸಂಹರಿಸಿ ಆ ಸ್ಥೂಲದಲ್ಲೇ ಆಧೇಯವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರವನ್ನು ಉಪಸಂಹರಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಯಶ್ಚಾಯಮಿತಿ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಸ್ಯಾಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಯಶ್ಚಾಸೌ ಭಾಸ್ವದ್ವಿಜ್ಞಾನವಿಗ್ರಹಃ |

ಅಮೃತೋ ನಿತ್ಯ ಏವಾತೋ ನ ನಾಶೀ ಸ್ಥೂಲದೇಹವತ್

|| ೨೬ ||

ಈ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ "ಯಶ್ಚಾಸೌ" ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಭಾಸ್ವರಸ್ವರೂಪವಾದ ಯಾವ ವಿಜ್ಞಾನವಿಗ್ರಹವಿದೆಯೋ ಅದು ಅಮೃತವೂ, ನಿತ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಅದು ಸ್ಥೂಲದೇಹದಂತೆ ನಾಶವುಳ್ಳದಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಚಕಾರದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಸ ಚಾಪಿ ಮಧು ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ತಾನಿ ತಸ್ಯ ಚ |

ಮಧು ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಯಥಾ ಪೂರ್ವಮವಾದಿಷಮ್

|| ೨೭ ||

ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಯಾವ ಮಧುವಿದೆಯೋ ಅದು ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳಲ್ಲೂ ಇದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳೂ ಮಧುವಿನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾಭೂತಗಳಲ್ಲೂ ಮಧುವು ಇದೆ. ಇದನ್ನು ಮಧುವಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಾಗ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ.

ಸಹಾಧ್ಯಾತ್ಮಾಧಿದೈವಂ ಹಿ ಸಾಧಿಭೂತಮಿದಂ ಜಗತ್ |

ಏಕೈಕಸ್ಯಾತ್ಮನಃ ಕೃತ್ಸಂ ಭೋಗ್ಯತ್ವೇನಾವತಿಷ್ಠತೇ

|| ೨೮ ||

ಈ ಮಧುವು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಆಧಿದೈವಿಕ, ಆಧಿಭೌತಿಕವಾದ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲಾ ಆತ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಭೋಗ್ಯರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಸರ್ವಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ಸರ್ವಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಭೋಜಕಃ |

ಏವಂ ಸತಿ ಭವೇತ್ತಿದ್ಧಂ ಯಥಾ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಪಂಚೋತ್ಪದಮ್

|| ೨೯ ||

(ಈ ಜಗತ್ತು ಮಧುವಿನಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ) ಎಲ್ಲವೂ ಎಲ್ಲದರ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲವೂ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಭೋಜಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ಎಲ್ಲದರ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವ ಮತ್ತು ಭೋಕ್ತೃಭೋಜ್ಯಭಾವವು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಇದನ್ನು ಪೂರ್ವಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

“ಯಶ್ಚಾಯಮಧ್ಯಾತ್ಮಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ವಿವರಣೆ -

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಯಶ್ಚ ಶಾರೀರಃ ಪಾರ್ಥಿವಾಂಶಸಮಾಶ್ರಯಃ |

ಸ ಚಾಪಿ ಮಧು ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ತಸ್ಯ ಚ

|| ೩೦ ||

ಯಶ್ಚಾಯಮ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾದ ಯಾವ ಶರೀರವಿದೆಯೋ ಅದು ಪೃಥಿವಿಯ ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಶರೀರವೂ ಕೂಡಾ ಮಧುವೇ ಆಗಿದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳೂ ಮಧುವಿನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ.

ಕಾರ್ಯಕಾರಣರೂಪೇಣ ಭೋಜ್ಯಭೋಕ್ತೃತಯೋದಿತಮ್ |

ಚತುಷ್ಟಯಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ತಸ್ಯ ತತ್ತ್ವಮಥೋಚ್ಯತೇ

|| ೩೧ ||

ಕಾರ್ಯ- ಕಾರಣ; ಭೋಜ್ಯ - ಭೋಕ್ತೃ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳು ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಅವುಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಚತುಷ್ಟಯವಿಭಾಗೇನ ಸ್ವಾಭೋಗ್ಯಪ್ರಾತ್ಮಾ ವಿಭಜ್ಯತೇ |

ಅವಿಭಾಗೋಽಪಿ ತಾದರ್ಥ್ಯಾದ್ಭೋಗ್ಯತಃ ಸೋಽತ್ರ ಗೃಹ್ಯತೇ

|| ೩೨ ||

ಅವಿಭಾಗವಾದ ಆತ್ಮನು ಈ ನಾಲ್ಕು ವಿಭಾಗಗಳನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. (ತನ್ನ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಈ ನಾಲ್ಕು ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಕ್ಷೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.) ಈ ನಾಲ್ಕು ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ತಾನು ಭೋಗ್ಯ ಎಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಯಾ ಯಃ ಪ್ರಥತೇ^೧ ಚತುಷ್ಟಯವಿಲಕ್ಷಣಃ |
ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷಾತ್ಯೋಽಯಮಿತ್ಯೇವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಕ್ಷ್ಯಭಿಧೀಯತೇ || ೩೩ ||

ಯಾವನು ಅಂತರಾತ್ಮವಾಗಿ ನಾಲ್ಕಕ್ಕೂ ವಿಲಕ್ಷಣನಾಗಿರುವನೋ. ಆ ಈ ಆತ್ಮನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಸಾಕ್ಷಿಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವದು.

ಅಯಮೇವ ಸ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ^೨ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯತಃ |
ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞಾತ್ಮೈಕಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಂ ಚತುರ್ಧೋಕ್ತಸ್ಯ ಬೋಧ್ಯತೇ || ೩೪ ||

‘ಅಯಮೇವ ಸಃ’ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಎಂಬುವ ಒಂದೇ ಒಂದರ ತತ್ವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾಗಿ (ಭೋಕ್ತೃ ಭೋಗ್ಯ, ಕರ್ತೃ, ಕಾರ್ಯವೆಂಬುದಾಗಿ) ಹೇಳಿರುವುದಕ್ಕೂ ಬೋಧಿಸಿರುತ್ತದೆ.

‘ಸಃ’ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವದು -

ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಷು ಯಃ ಪೂರ್ವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೋಽನ್ತರಬಾಹ್ಯತಃ |
ಆತ್ಮೈವ ಸ ಇತಿ ಚ್ಛೇಯಸ್ತದಬೋಧಪ್ರಸೂತಿತಃ || ೩೫ ||

ಪೃಥಿವೀ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಮೊದಲು ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಇದೆಯೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ ಅದು ಆತ್ಮವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಏಕೆಂದರೆ! ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿವೆಯಾದ್ದರಿಂದ.

ಅಯಮಿತ್ಯಸ್ಯ ಶೇಷಃ ಸ್ಯಾದ್ಯೋಯಽಯಮಿತ್ಯಾದಿಕಃ ಪರಃ |
ಏವೇತ್ಯವಧೃತಾವೇತತ್ಸಂಸರ್ಗಪ್ರತಿಷೇಧಕೃತ್ || ೩೬ ||

ಅಯಮ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಯೋಽಯ ಮಿತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಮುಂದಿನದು ಅಂಗವಾಗಿದೆ, ಏವಎಂಬುದು ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ ಈ ಪದವು ಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದು.

ತತ್ತ್ವಂ ಚತುಷ್ಟಯಸ್ಯಾಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮೈವ ಕೇವಲಃ |
ಅವ್ಯಾವೃತ್ತಾನನುಗತಧ್ವಸ್ತಾವಿದ್ಯಾತದುದ್ಧವಃ || ೩೭ ||

^೧ನಾಲ್ಕಕ್ಕೂ ವಿಲಕ್ಷಣ ಎಂದರೆ ಭೋಕ್ತೃವೂ ಅಲ್ಲ, ಭೋಗ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ, ಕರ್ತೃವೂ ಅಲ್ಲ ಕಾರ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

^೨ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ = ಎರಡನ್ನು ಒಂದೇ ವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಳುವುದು. ನೀಲೋ ಘಟಃ ಎಂಬುವಂತೆ.

ಈ ಭೋಕ್ತೃ ಭೋಗ್ಯ ಕರ್ತಕಾರ್ಯಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕರ ತತ್ವವೂ ಕೇವಲ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವೇ
ಅದೂ ಸಹ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷಗಳಿಲ್ಲದೆ ಅವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾರ್ಯಗಳಿಲ್ಲದ್ದು.

ಪ್ರಕೃತಾತ್ಮಾಭಿಧಾನಂ ವಾ ಸ ಇತ್ಯೇತತ್ಪದಂ ಭವೇತ್ |

ಅಯಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸಂನಿಕರ್ಷಾಚ್ಚತುಷ್ಟಯಮ್

|| ೩೮ ||

ಅಥವಾ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನನ್ನೇ 'ಸಃ' ಎಂಬ ಪದವು ಹೇಳುವುದು, 'ಅಹಮ್' ಎಂಬುದು
ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ನಾಲ್ಕನ್ನೂ ಹೇಳುವುದು.

ಸ ಏವಾಯಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯೋ ಯೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯತಯೋದಿತಃ |

ಯಚ್ಚಾಮೃತಂ ಸ್ವಭಾರ್ಯಾಯೈ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇನ ಭಾಷಿತಮ್

|| ೩೯ ||

ಯಾವುದನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಿತೋ ಅದೇ ಈ ಆತ್ಮನು, ಯಾವುದನ್ನು
ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಗಾಗಿ ಅಮೃತವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೋ, ಅದೇ ಆತ್ಮವೇ ಇದು.

'ಇದಂಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ

ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ದ್ವಸ್ತಸಂಭೇದಂ ಯನ್ನೇತೀತಿ ಪುರೋದಿತಮ್ |

ಸರ್ವಂ ಸಮಭವತ್ಯಸ್ಮಿಂ ಯದ್ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಾವಬೋಧತಃ

|| ೪೦ ||

ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದು ಭೇದವಿಲ್ಲವೂ ಕಳೆದು ಹೋದ ವಸ್ತುವೆಂದು ನೇತಿ ನೇತಿಯೆಂದು
ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದಿತೋ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತೂ ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿದೆ. ಯಾವುದರ ಸ್ವರೂಪ
ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಿತೋ ಅದೇ ಇದು.

ಉತ್ತರೇಷ್ಟಪಿ ವಾಕ್ಯೇಷು ಯಥೋಕ್ತೇನೈವ ವರ್ತನಾ |

ಇಮಮೇವ ತು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಂ ವ್ಯಾಚ್ಛೇತಾವಿಚಾರಯನ್

|| ೪೧ ||

ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲೇ ಇದೇ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು
ವಿಚಾರ ಮಾಡದೆ (ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದೆ) ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕು.

ಪೃಥಿವೀಂ ಪಾರ್ಥಿವಂ ಚಾಂಶಂ ಶರೀರಂ ಸಾಧಿದೈವತಮ್ |

ಚಾನೀಯಾತ್ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತಿ ನೇತಿ ನೇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್

|| ೪೨ ||

(ಅಧಿದೈವತ ಸಹಿತವಾಗಿ) ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು, ಪಾರ್ಥಿವಾಂಶವನ್ನು ಅಧಿದೈವತಸಹಿ
ತವಾಗಿ ಶರೀರವನ್ನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಆತ್ಮವೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು 'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂಬುದು
ಉಪಲಕ್ಷಣ.

ಪೃಥಿವ್ಯಾದೀನಿ ಭೂತಾನಿ ತದಂತಾಶ್ಚ ಸಮೀರಿತಾಃ |

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಲಿಚ್ಛಾಂಶಾಸ್ತಥಾ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಮೂರ್ತಯಃ |

|| ೪೩ ||

ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಪಂಚಭೂತಗಳು ಅದರ ಅಂಶಗಳೂ, ಹಿರಣ್ಯ ಗರ್ಭ ಲಿಂಗಶರೀರದ ಅಂಶಗಳೂ ಹಾಗೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರ್ತಿಗಳೂ.

ಯಥೋಕ್ತಾ ಯೇನ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರಯುಕ್ತಾಃ ಸ್ವಾತ್ಮಕರ್ಮಭಿಃ |

ಉಪಕುರ್ವಂತಿ ನಃ ಸರ್ವಾನ್ಸ ಧರ್ಮ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಿತಃ |

|| ೪೪ ||

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಯಾವುದರಿಂದ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟುವುಗಳಾಗಿ ತನಗೆ ಅನುರೂಪವಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಉಪಕಾರ ಮಾಡುತ್ತದೆಯೋ ಅದೇ ಧರ್ಮವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವುದು.

ತಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಂ ದ್ವಿಧೇಹೋಕ್ತಂ ಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ಮವಿಶೇಷತಃ |

ಪೃಥಿವ್ಯಾದೀಹ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ವಿಶೇಷಃ ಪಿಣ್ಡಮಾತ್ರಕಮ್ |

|| ೪೫ ||

ಅದರ ಕಾರ್ಯವು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ರೂಪವಾಗಿಯೂ ವಿಶೇಷ ರೂಪವಾಗಿಯೂ ಎರಡಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಅದು ಯಾವುದೆಂದರೆ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ವಸ್ತುಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವೆಂದೂ ಪಿಂಡ ಮಾತ್ರವು ಸ್ಥೂಲ ರೂಪವೂ ವಿಶೇಷವೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುವವು.

ತತ್ಕಾರ್ಯಸ್ಯೇಹ ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷ್ಯಾತ್ಮದಭೇದೋಪಚಾರತಃ |

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವದಯಂ ಧರ್ಮಸ್ತಸ್ಮಾದೇವಾಭಿಧೀಯತೇ |

|| ೪೬ ||

ಅಧರ್ಮದ ಕಾರ್ಯವು ಈ ವ್ಯವಹಾರ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಧರ್ಮವೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಂತೆ ಆಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಸಾಧಾರಣಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಕಾರೀ ಧರ್ಮೋಽಭಿಧೀಯತೇ |

ಯಶ್ಚಾಯಮಿತಿ ವಾಕ್ಯೇನ ತಥಾಽಸಾಧಾರಣಾಭಿಧಾ |

|| ೪೭ ||

ಯಶ್ಚಾಯಮಧ್ಯಾತ್ಮಮಿತಿ ಯೋಽಯಂ ಮದ್ದೇಹಕೃನ್ಮತಃ |

ಸಾಧಾರಣವಿಶೇಷಾತ್ಮಾ ಯದಪೂರ್ವಂ ತದುಚ್ಯತೇ |

|| ೪೮ ||

ಸಾಧಾರಣವಾದ ಧರ್ಮವು ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದು, 'ಯಶ್ಚಾಯಮ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಧರ್ಮವು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೆಂಬುದು ನಮ್ಮ ದೇಹವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು, ಯಾವುದು ಸಾಧಾರಣ ಅಸಾಧಾರಣ ಎರಡು ರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೋ ಅದೇ ಅಪೂರ್ವವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಮಪೂರ್ವಂ ಯತ್ಸರ್ವಭೂತಪ್ರಯೋಜಕಮ್ |

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಪಿಣ್ಣಕೃದ್ಯಚ್ಚ ಸೋಽಯಂ ಧರ್ಮಾಭಿಧೋದಿತಃ

|| ೪೯ ||

ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಅಪೂರ್ವವು ಸಮಸ್ತ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಸಾಧಾರಣಕಾರಣ, ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು ಯಾವುದೋ ಅದು ಅಸಾಧಾರಣವಾದದ್ದು, ಅದೇ ಈ ಧರ್ಮವೆಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

‘ಇದಂ ಸತ್ಯಂ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ಪದದ ಅರ್ಥ -

ತಥೈವಾಽಚಾರರೂಪೇಣ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಯದೀಕ್ಷ್ಯತೇ |

ಸ ಏವ ಧರ್ಮಃ ಸತ್ಯಂ ಸ್ಯಾದ್ಯದ್ವೈವಸ್ಯಾಪ್ರಯೋಜಕಮ್

|| ೫೦ ||

ಹಾಗೂ ಯಾವುದು ಆಚಾರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆಯೋ ಅದೇ ಧರ್ಮ ಸತ್ಯವೆನಿಸುವುದು ಅದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಕಾರಣವಾದುದು.

ಸತ್ಯವೂ ಧರ್ಮದಂತೆ ಎರಡು ಬಗೆ -

ಸಾಧಾರಣವಿಶೇಷಾಭ್ಯಾಂ ಧರ್ಮವತ್ತದಪಿ ದ್ವಿಧಾ |

ಸಾಧಾರಣವಿಶೇಷಾರ್ಥವ್ಯವಸ್ಥಾಕಾರಣತ್ವತಃ

|| ೫೧ ||

ಸಾಧಾರಣ-ಅಸಾಧಾರಣ ರೂಪಗಳಿಂದ ಧರ್ಮದಂತೆ ಸತ್ಯವೂ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿದೆ, ಸಾಧಾರಣ ಮತ್ತು ಅಸಾಧಾರಣವೆಂಬ ಎರಡು ಬಗೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ್ದರಿಂದ (ಇದು ಎರಡೆಂದು ಹೇಳಿದೆ).

ಧರ್ಮಸತ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತೋಽಯಂ ಲಿಙ್ಗಪಿಣ್ಣಸ್ವಲಕ್ಷಣಃ |

ವಿರಾಡಿರಣ್ಯಗರ್ಭಶ್ಚ ಸರ್ವಜಾತಿಸಮನ್ವಿತಃ

|| ೫೨ ||

‘ಇದಂ ಮಾನುಷ’ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವಿದು

ಧರ್ಮ, ಸತ್ಯ ಇವುಗಳಿಂದ ಈ ಲಿಂಗ ಶರೀರ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರ ರೂಪವಾದ ವಿರಾಟಪುರುಷ, ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಎಂಬುವುಗಳು ಸರ್ವಜಾತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ.

ಮನುಷ್ಯಜಾತೇರ್ಗ್ರಹಣಂ ಸರ್ವಜಾತ್ಯಪಲಕ್ಷಣಮ್ |

ಇದಂ ಮಾನುಷಮಿತ್ಯೇವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ತಸ್ಯಾಸ್ತು ಪೂರ್ವವತ್

|| ೫೩ ||

“ಯಶ್ಚಾಯ ಮಸ್ಮಿನ್ ಸತ್ಯಃ” ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪ - “ಯಶ್ಚಾಯ ಮಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಸತ್ಯಃ” ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ ರೂಪ

ಇದಂ ಮಾನುಷಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಮನುಷ್ಯಜಾತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು ಸಮಸ್ತಜಾತಿಗಳಿಗೂ ಸೂಚಕವಾಗಿದೆ, ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ.

ಪೃಥಿವೀ ಶಾರೀರ ಇತ್ಯೇವಂ ಖಿಣ್ಣಶೋ ಯಃ ಪುರೋದಿತಃ |

ವಿರಾಡ್ಧಿರಣ್ಯಗರ್ಭಶ್ಚೇತ್ಯಯಮಾತ್ಮೇತಿ ತದ್ವಚಃ

|| ೫೪ ||

(‘ಅಯಮಾತ್ಮಾ’ ಎಂಬ ಪರ್ಯಾಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯ -) ‘ಇಯಂ ಪೃಥಿವೀ’ - ಎಂದು ಆರಂಭಿಸಿ ಮಾನುಷ ಪರ್ಯಂತ ಇರುವ ಸಂದರ್ಭದಿಂದ ವಿರಾಟ ಪುರುಷ, ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಎಂದು ಯಾವುದನ್ನು ಅವಯವರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಿತೋ, ಅದೇ (ಅವಯವಿಯೇ) ಆತ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಲು ಅಯಮಾತ್ಮಾ, ಎಂದು ಹೇಳುವ ವಚನವು ಬಂದಿದೆ.

ಮೊದಲಿನ ಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ‘ಶಾರೀರಃ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಈ ವಿಷಯವು ತಿಳಿದಿರುವಾಗ ಪುನಃ ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ ವಿಲ್ಲವೇ ? ಎಂದರೆ -

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಭೇದಾನಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ಚ ಪೃಥಕ್ಪೃಥಕ್ |

ಉಕ್ತಂ ಮಧುತ್ವಂ ಯೇನಾತಸ್ತತ್ಸಾಮಸ್ಯಮಥೋಚ್ಯತೇ

|| ೫೫ ||

ಹಿರಣ್ಯ ಗರ್ಭನ ಭೇದಗಳಿಗೂ, ಭೂತಗಳಿಗೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮಧುರೂಪವನ್ನು ಯಾವುದರಿಂದ ಹೇಳಿದೆಯೋ ಅದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಸಮಷ್ಟಿ ರೂಪವನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದು (ಅದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ)

ಅಯಮಾತ್ಮೇತಿ ನಿರ್ದೇಶೋ ವಿರಾಜಃ ಪ್ರಥಮೋ ಮತಃ |

ಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತೇನ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞಿಜ್ಞಾತ್ಮಾತೋಽಭಿಧೀಯತೇ

|| ೫೬ ||

‘ಅಯ ಮಾತ್ಮಾ’ ಎಂಬ ನಿರ್ದೇಶವು ವಿರಾಟಪುರುಷನವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಥಮ^೧ಮೊದಲನೆಯ ಮಾತು, “ಯಶ್ಚಾಯ ಮಸ್ಮಿನ್ನಾತ್ಮನಿ” ಎಂದು (ಎರಡನೆಯ)

^೧- ಇಲ್ಲಿ ಆನಂದ ಗಿರಿಗಳು ಪ್ರಥಮಃ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮಾ ವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ‘ಅಯಮಾತ್ಮ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಾ ಎಂಬ ವಾಚಕ ಶಬ್ದವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಿರಾಟ ಪುರುಷ-ನಿಗೂ ಸೂತ್ರಾತ್ಮನಿಗೂ ಇರುವ ಮಿಲಿತವಾದ ರೂಪವು ಯಾವುದು ಇರುವುದೋ ಅದನ್ನು ಹೇಳುವುದೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿರುವರು, ಹಾಗೂ ಸಪ್ತಮೀ ವಿಭಕ್ತ್ಯಂತವಾದ ‘ಅಸ್ಮಿನ್ ಆತ್ಮನಿ’ ಎಂಬುವಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮ ಶಬ್ದ-ದಿಂದಲೂ ಇದೇ ವಿರಾಟ ಪುರುಷನೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನೆಂದೂ ‘ನಿರ್ದೇಶೋವಿರಾಜಃ’ ಎಂಬುದರೊಡನೆ ಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತೇನ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿರುವರು, ಹಾಗೂ ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನ ಒಳಗಿರುವ ಲಿಂಗಾತ್ಮನು ತೇಜೋಮಯೇಽಮೃತಮಯಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವನೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿರುವರು, ಇದು ಕ್ಲಿಷ್ಟ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿದೆ. ನಮಗೆ ವಾರ್ತಿಕವನ್ನು ಮೇಲ್ಕೆಲೆ ನೋಡುವಲ್ಲಿ ‘ಅಯಮಾತ್ಮ’ ಎಂಬುದು ವಿರಾಟ ಪುರುಷನನ್ನು ಮೊದಲು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆಯೆಂದೂ ಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತ ಪದದಿಂದ

ಸಪ್ತಮೀ ವಿಭಕ್ತ್ಯಂತ ವಚನದಿಂದಲೂ ವಿರಾಟ ಪುರುಷನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದು, ಅವನ ಒಳಗಿರುವ ಲಿಂಗ ಶರೀರಾಭಿಮಾನಿ (ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನು) ಈ ತೇಜಮಯ ಮುಂತಾದ ಪದಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು ||

ಕಾರ್ಯಾತ್ಮಾ ಕಾರಣಾತ್ಮಾ ಚ ಯದರ್ಥೌ ಭವತಃ ಸದಾ |

ಯಶ್ಚಾಯಮಾತ್ಮೇತ್ಯತ್ತೋಕ್ತೋ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮೇತಿ ಯಂ ವಿದುಃ

|| ೫೭ ||

ಕಾರ್ಯಾತ್ಮ ಮತ್ತು ಕಾರಣಾತ್ಮವೆಂಬುವ ಎರಡರ್ಥಗಳೂ ಯಾವತ್ತೂ ಇರುವವು, (ಅದರಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಾತ್ಮವೆಂಬ ಜೀವವನ್ನು “ಯಶ್ಚಾಯಮಾತ್ಮಾ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ, ಯಾವ ಈ ಜೀವನನ್ನೆ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ ಎಂದು ವೇದಾಂತವಿದರು ಹೇಳುವರೋ ಅದು.

“ಸವಾ ಅಯ ಮಾತ್ಮಾ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ” -

ಽಯಸ್ಮಿನ್ನಾತ್ಮನಿ ವಿಧ್ವಸ್ತವ್ಯಾಕೃತಾವ್ಯಾಕೃತಾತ್ಮಕೇ |

ಖಿಲ್ಯದೃಷ್ಟಾನ್ವವಚಸಾ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ ಪ್ರವೇಶಿತಃ

|| ೫೮ ||

ಯಾವ ವ್ಯಾಕೃತ ಅವ್ಯಾಕೃತ ರೂಪಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಖಿಲ್ಯ ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಚನದಿಂದ ಈ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನು ಒಳಗೆ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಏಕವಾಗಿರುವನೋ ಆ ಆತ್ಮನೇ ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಾ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು.

ಹಾಗಾದರೂ ಜೀವ ಬ್ರಹ್ಮರ ಐಕ್ಯವು ಹೇಗೆ ?

ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಹತಧಾನ್ವೇ ತಸ್ಮಿನ್ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನಿಷ್ಕಿತೇ |

ತಮಸ್ತದುತ್ಥಕಾರ್ಯಾಣಾಮತ್ಯನ್ತಾಸಂಭವಾದತಃ

|| ೫೯ ||

ಬ್ರಹ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವು ನಾಶವಾಗಿರಲು ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಆ ಜೀವವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ನೆಲೆನಿಂತ ಮೇಲೆ ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ (ಐಕ್ಯವು ನ್ಯಾಯವಾಗಿದೆ)

ಅದರೊಳಗಿನ ಲಿಂಗಾತ್ಮಾ (ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನು, ಹೇಳಲ್ಪಡುವನೆಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು, ಆದರೆ ಇದು ಅನುವಾದಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವುದು, ಅದರೂ ಟೀಕಾರ್ಥವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟು ಮೇಲೆ ಅದರಂತೆ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿರುವೆವು, ಇದನ್ನು ಶೋಧಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.)

ಽಕೋನೇ ಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ‘ಯಶ್ಚಾಯಮಾತ್ಮಾ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಜೀವವು ಯಾವ ಅಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾರ್ಯಗಳಿಲ್ಲದಿರುವ ಈ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ (ಸೃಂಧವ ಖಿಲ್ಯ ಅಂದರೆ) ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಸಮುದ್ರದ ಉಪ್ಪು ಸಮುದ್ರದ ನೀರಿನಲ್ಲೆ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟಾಗ ಕರಗಿ ನೀರಾಗಿ ಏಕವಾಗುವಂತೆ ಏಕವಾಗುವುದೆಂದು ‘ಏವಂವಾ ಅರೇಽಯ ಮಾತ್ಮಾ’ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟದೆಯೆಂದರ್ಥ

“ಸವಾ ಅಯಮ್”- ಎಂಬ ಮೂರು ಪದಗಳ ಅರ್ಥ ವಿವರಣೆ -

ಯೋಽಸಾವವಿದ್ಯಯಾ ದೇಹೀ ಸಂಸಾರೀವಾಪ್ಯಭೂತುರಾ |
ಸೋಽಯಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿದ್ಯಯಾ ವರ್ತತೇಽಧುನಾ || ೬೦ ||

ಯಾವ ಈ ಆತ್ಮನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೇಹವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಸಂಸಾರಿಯಂತೆ ಹಿಂದೆ ಆಗಿದ್ದನೋ, ಆ ಇವನು ಈಗ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ಜ್ಞಾನದ ಫಲವಾಗಿ ಲಭಿಸುವ ಆತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು -

ದ್ವಸ್ತಾಜ್ಞಾನತದುತ್ಥೋಯಂ ಸಂವಿನ್ಯಾತಸತತ್ತ್ವಕಃ |
ಅನನ್ತಾಪಾರ ಆತ್ಮೈವ ಸ್ವಮಹಿಮ್ನಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ || ೬೧ ||

ಅಜ್ಞಾನವೂ ಅದರ ಕಾರ್ಯವೂ ನಾಶವಾಗಿರುವ ಈ ಆತ್ಮನು ಸಂವಿತ್ (ಅನುಭವ) ಮಾತ್ರವೇ ನಿಜ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಾಗಿ ಎಲ್ಲೆ ಇಲ್ಲದೆ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕನಾಗಿ ಸ್ವಮಹಿಮೆಯಲ್ಲೇ ನಿಂತಿರುವ ನಿಜವಾದ ಆತ್ಮವೇ ಆಗಿ ಇರುವನು.

ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರ ವಚನ -

ಅಪೂರ್ವಾನಪರಾಮಧ್ಯಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯವಿತ್ತಯೇ |
ಸ ವಾ ಇತ್ಯಾದಿಕೋ ಗ್ರಂಥಃ ಸದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಽಭಿಧೀಯತೇ || ೬೨ ||

ಅಪೂರ್ವ, ಅನಪರ, ಅಮಧ್ಯ ಅಂದರೆ ಕರ್ಯಾ ಕಾರಣಗಳಿಲ್ಲದೆ ಅಥವಾ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ, ಮಧ್ಯ ಎಂಬೀ ವಿಭಾಗವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ನಿಜಸ್ವರೂಪ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ‘ಸವಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥವು ದೃಷ್ಟಾಂತದೊಂದಿಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು-

ಬೃ. ೨. ೫. ಕ.೧೫

ಸ ವಾ ಅಯಮಾತ್ಮಾ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಮಧಿಪತಿಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಂ
ರಾಜಾ ತದ್ಯಥಾ ರಥನಾಭೌ ಚ ರಥನೇಮೌ ಚಾರಾಃ ಸರ್ವೇ ಸಮರ್ಪಿತಾ
ಏವಮೇವಾಸ್ಮಿನ್ನಾತ್ಮನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಸರ್ವೇ ದೇವಾಃ ಸರ್ವೇ ಲೋಕಾಃ
ಸರ್ವೇ ಪ್ರಾಣಾಃ ಸರ್ವ ಏತೇ ಆತ್ಮಾನಃ ಸಮರ್ಪಿತಾಃ ||

ವಾರ್ತಿಕ

‘ಸರ್ವೇಷಾಂಭೂತಾನಾಂ ರಾಜಾ’ ಎಂಬುವಲ್ಲಿರುವ ರಾಜ ಪದಾರ್ಥ

ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿತಿಪರಿಜ್ಞಾನದ್ವಸ್ತಧ್ವಾನ್ತಕಾರಣಾತ್ |

ರಾಜೇತಿ ರಾಜನಾದ್ಭಾಸ್ವದವಿಲುಪ್ತಾತ್ಮದರ್ಶನಾತ್

|| ೬೨ ||

‘ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ’ ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿದ್ದೇನೆಂಬ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ತನ್ನ ಅಜ್ಞಾನವು ನಾಶವಾಗಿರುವ ನಿಮಿತ್ತ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವದರಿಂದ ರಾಜನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾ ಲೋಪವಾಗದೇ ಆತ್ಮನು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವುದರಿಂದ ರಾಜನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು.

‘ಅಧಿಪತಿಃ’ ಎಂಬುದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ -

ತಥಾಽಧಿಪತಿಶಬ್ದೇನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಮಭಿಧೀಯತೇ |

ಸ್ವಾರ್ಥಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದರ್ಶತತ್ವಹೇತೋರ್ಜಗದಾತ್ಮನಃ

|| ೬೪ ||

ಮತ್ತು ಅಧಿಪತಿ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ, ಆತ್ಮನು ಸ್ವಾರ್ಥ ಎಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣ ಸಹಿತವಾದ ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ವರೂಪವು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ.

‘ತದ್ಯಥಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರ ಭಾಗದ ತಾತ್ಪರ್ಯ -

ಪ್ರತ್ಯಗ್ವಿಜ್ಞಪ್ತಿಮಾತ್ರೇಣ ಸಮಾಪ್ತಿಂ ಜಗದಾತ್ಮನಃ |

ಅವಿಶ್ವಿಕೇರ್ಪುಃ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಸದ್ಯಥೇತಿ ಪರಾ ಶ್ರುತಿಃ

|| ೬೫ ||

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಪರ್ಯವಸಾನವೆಂಬುದನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ನಮಗೆ ಹೊರಪಡಿಸಲು ‘ತದ್ಯಥಾ’ ಎಂಬುವ ಮುಂದಿನ ಶ್ರುತಿಯು ಬಂದಿರುವುದು |

ಚಕ್ರನಾಭೌ ಯಥಾ ಪ್ರೋತಾಶ್ಚಕ್ರನೇಮೌ ಚ ಬಾಹ್ಯತಃ |

ಅರಾಃ ಪ್ರಾಣಾದಯಸ್ತದ್ವದೋತಾಃ ಪ್ರೋತಾಃ ಪರಾತ್ಮನಿ

|| ೬೬ ||

ಚಕ್ರದ ಗುಂಭದಲ್ಲೂ ಚಕ್ರದ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲೂ ಅರಗಳು ಕೋಲುಗಳು ಓತ ಪ್ರೋತವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾದಿವಸ್ತುಗಳು ಎಡಬಿಡದೆ ಒಂದುಕ್ಕೊಂದು ಸೇರಿಕೊಂಡಿವೆ.

‘ತದೃಥಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಭರ್ತೃ ಪ್ರಪಂಚರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ |

ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇಽನ್ಯಥೈವೇಮಂ ದೃಷ್ಟಾಂತಂ ಕೇಚಿದಾತ್ಮನಃ |
ಸಮಸ್ತಾದಿಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥಸಿದ್ಧಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಃ

|| ೬೭ ||

ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೆಲವರು ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಗಳು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ‘ಪ್ರಪಂಚ ಸಹಿತವಾಗಿರುವುದೇ ಆತ್ಮವೆಂದು ‘ಇದಂ ಸರ್ವಂಯದಯ ಮಾತ್ಮಾ’ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿರುವ ವಿಷಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಏಕೀಕೃತ್ಯ ಸ್ವಮಾತ್ಮಾನಮಕ್ಷರೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿ |
ಚಕ್ರನಾಭಿವದಾತ್ಮಾನಂ ಕಲ್ಪಯಿತ್ವಾ ವಿಚಕ್ಷಣಃ

|| ೬೮ ||

ಶರೀರಂ ನೇಮಿವಚ್ಛೇತದ್ಧೇವತಾದ್ಯರವಜ್ಜಗತ್ |
ಕಲ್ಪಯಿತ್ವಾ ನಿದಿಧ್ಯಾಸೇತ್ತದ್ಭಾವಾವಿಷ್ಟಧೀಃ ಸದಾ

|| ೬೯ ||

ಅನೇನ ಧ್ಯಾನಮಾರ್ಗೇಣ ಧ್ಯಾಯಮಾನಸ್ಯ ಸರ್ವದಾ |
ತಪ್ತಲೋಹವದೇಕತ್ವಂ ಭವತ್ಯಾವೃತ್ತಿದುರ್ಲಭಮ್

|| ೭೦ ||

ತನ್ನ ಆತ್ಮವನ್ನು ಚಕ್ರದ ನಾಭಿಯಂತಿರುವ ಅಕ್ಷರವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಏಕವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಶರೀರವನ್ನು ಚಕ್ರದ ಪಟ್ಟಿಯಂತೆಯೂ, ದೇವತೆ ಮೊದಲಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಅರಗೋಲಿನಂತೆಯೂ, ಆತ್ಮನಲ್ಲೂ ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲೂ ಅರ್ಪಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು, ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಆ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕು.

ಈ ಧ್ಯಾನ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಸತತವಾಗಿ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸಾಧಕನಿಗೆ ಆವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ದುರ್ಲಭವಾದ ಏಕತ್ವವು ಕಾದ ಕಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಏಕವಾಗುವಂತೆ ಆಗುವುದು.

ಏತಾಮವಸ್ಥಾಮಾಪನ್ನೋ ಧ್ಯಾತ್ಯತ್ಪಾದ್ವಿನಿವರ್ತತೇ |
ಅವಿದ್ಯಾತಿಮಿರಾನ್ಧಾನಾಂ ಧೈಯತ್ವಮಧಿಗಚ್ಛತಿ

|| ೭೧ ||

ಈ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ಕೃತ್ಯದಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗುವನು, ಅಲ್ಲದೆ ಅಜ್ಞಾನದ ನೇತ್ರ ದೋಷದಿಂದ ಕುರುಡರಾದವರಿಗೆಲ್ಲ ಧೈಯವಾಗುವನು.

ಧೈಯ ಸ್ವರೂಪವೇನೆಂದರೆ -

ನಿಶ್ಚಿತ್ಯಾಶಚಿನ್ಮಯೇತದ್ಯೋ ಯೋಗಿನಾಂ ನಿಲಯಂ ಪರಮ್ |

ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ನ ನಿವರ್ತನ್ತೇ ನಿರ್ವಾಣಂ ಪರಮಂ ಗತಾಃ

|| ೭೨ ||

ಯಾವ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದು ಪರಮ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದಮಾಗಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸಂಸಾರ ಮಂಡಲಕ್ಕೆ ತಿರುಗುವುದಿಲ್ಲವೋ. ಆ ಅಚಿಂತ್ಯ ಮತ್ತು ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವೇ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿ ಇರುವವನು ಅಜ್ಞರಿಗೂ ಉಪಾಸ್ಯನಾಗುವನು.

ಬೇರೆ ಒಂದು ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ -

ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಹೈತದ್ವಹ್ಯಚಕ್ರಮವಸ್ಥಿತಮ್ |

ಅಸಂಭೋಧಾತ್ಮ ತೈಃ ಸರ್ವೈಃ ಪ್ರಾಣಿಭಿರ್ನಾನುಭೂಯತೇ

|| ೭೩ ||

ವೈಶ್ವಾನರವರಾತ್ಮೇಚಿದೇವಂ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಸ್ಫುಟಮ್ |

ಅಕ್ಷರಾನನ್ದಯಾತ್ರಾಚ್ಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಂ ಸಾಧ್ವಪೀದೃಶೀ

|| ೭೪ ||

ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಚಕ್ರವು ಸರ್ವರಿಗೂ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರುವುದು, ಆದರೆ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಅದನ್ನು ಅನುಭವ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ.

ಕೆಲವರು ವೈಶ್ವಾನರನ (ಈಶ್ವರನ) ವರದಬಲದಿಂದ ಈ ರೀತಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ, ಆದರೆ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಸಾಧುವಾಗಿದ್ದರೂ ವೇದಾಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ನಮಗೆ ತ್ಯಾಜ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ.

ದೃಷ್ಟಾಂತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಬರುವ ಅರ್ಥವು ಏಕೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲ?

ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಪಿ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತೋ ನ ಚೇದಕ್ಷರಪೂರ್ವಕಃ |

ತಾದೃಚ್ಛೋಪಾಸ್ಯ ಏವೇತಿ ಪ್ರಾಹುರಾಗಮವೇದಿನಃ

|| ೭೫ ||

ದೃಷ್ಟಾಂತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಬರುವುದಾದರೂ ವೇದಾಕ್ಷರಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿಲ್ಲ ವಾದರೆ ಆ ಅರ್ಥವು ನಮಗೆ ಉಪಾದೇಯವಲ್ಲವೆಂದೇ ಆಗಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುವರು.

ಪ್ರಮಾಣವನ್ತ್ಯದೃಷ್ಟಾನಿ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಸುಬಹೂನ್ಯಪಿ |

ಅದೃಷ್ಟಪತಭಾಗೋಽಪಿ ನ ಕಲ್ಪೋ ನಿಪ್ರಮಾಣಕಃ

|| ೭೬ ||

ಪ್ರಮಾಣವಿರುವಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಅದೃಷ್ಟ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು, ಆದರೆ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಅದೃಷ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸ ತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಚಕ್ರವು ಶ್ರುತಿ ಸಂಮತವಲ್ಲವೆ ? ಎಂದರೆ

ಯಥೋಕ್ತಚಕ್ರವಿನ್ಯಾಸೋ ನ ಶ್ರುತೋಽಕ್ಷರಪೂರ್ವಕಃ |

ನ ಚಾಪ್ಯುಪಾಸನಪದಂ ಕೃತ್ಸೇಽಪಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ ಶ್ರುತಮ್

|| ೭೭ ||

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಚಕ್ರವಿನ್ಯಾಸವು, ವೇದಾಕ್ಷರಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಕೇಳಿಬಂದಿಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಉಪಾಸನ ಎಂಬ ಪದವೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ.

ನಾಭಿನೇಮಿದ್ವಯಸ್ಥಾನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತತ್ವೇನ ಸಂಮತೇ |

ದಾಷ್ಟಾನ್ತಿಕೋಕ್ತವಾತ್ಮೈವ ಯತಃ ಸಾಕ್ಷಾದಿಹ ಶ್ರುತಃ

|| ೭೮ ||

ನಾಭಿ ನೇಮಿಯೆಂಬ ಎರಡು ಸ್ಥಾನಗಳು ದೃಷ್ಟಾಂತವೆಂದು ಸಂಮತವಾಗಿರಲು ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವೊಂದೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಸಮರ್ಪಿತತ್ವಂ ಪ್ರಾಣಾದೇಃ ಶ್ರುಯತೇ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿ |

ಭೂತೇಷು ದೇವತಾದೇಸ್ತದಶ್ರುತಂ ಗೃಹ್ಯತೇ ಕಥಮ್

|| ೭೯ ||

ಪ್ರಾಣಾದಿ ವಸ್ತುಗಳು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿತವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ, ಹೀಗಿರುವಾಗ ದೇವತಾದಿಗಳು ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿತವಾಗಿವೆಯೆಂಬುದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳದೇ ಇರುವಾಗ ಅದನ್ನು ಹೇಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ?.

ಬಹಿರನ್ತರ್ವಿಭಾಗೋಽಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಕಾರಣತಾ ತಥಾ |

ತದೇತದಿತಿ ವಾಕ್ಯೇನ ಪ್ರತೀಚೋಽತ್ಯೈವ ವಾರ್ಯತೇ

|| ೮೦ ||

ಹೊರಗೆ ಒಳಗೆ ಎಂಬ ವಿಭಾಗವೂ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವೂ ಆ ಈ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ 'ತದೇತತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೇ ನಿವಾರಿಸುವುದು.

ಅಥ ಯೋಽನ್ಯಾಮಿತಿ ತಥಾ ಭೇದದೃಷ್ಟಿನಿರಾಕೃತೇಃ |

ಉಪಾಸ್ಯೋಪಾಸನವಿಧಿರ್ನ ಸಮ್ಯಗಿತಿ ಮೇ ಮತಿಃ

|| ೮೧ ||

ಹಾಗೂ 'ಅಥಯೋಽನ್ಯಾಮುಪಾಸ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಭೇದದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯ, ಉಪಾಸನ ವಿಧಾನವು ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಅಜ್ಞಾನಮಾತ್ರವ್ಯವಧೇರ್ಬ್ರಹ್ಮೈಕಾತ್ಮಫಲಸ್ಯ ಚ |
ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾತಿರೇಕೇಣ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತೌ ನಾಪರಾ ಕ್ರಿಯಾ

|| ೮೨ ||

ಅಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ವ್ಯವಧಾನ=ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮರ ಐಕ್ಯ ಫಲವು ಲಭಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಉಪಾಸ್ಯವೆಂಬುದು ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಯೇ ಆಧಾರ -

ಯದ್ವಾಚಾನಭ್ಯುದಿತಂ ಮನುತೇ ಮನಸಾ ನ ಯತ್ |
ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ತ್ವಂ ವಿದ್ಧಿ ನ ಸ್ವಿದಂ ಯದುಪಾಸತೇ

|| ೮೩ ||

ಯಾವುದು ವಾಕ್ಯಿನಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಯಾವುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ (ಮಾನವ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ) ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ನೀನು ತಿಳಿ, ಆದರೆ ಯಾವುದನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದೋ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲ.

ಉಪಾಸಕ್ರಿಯಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತರಬ್ರಹ್ಮತ್ವಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮ್ |
ಶ್ರುತ್ಯಾಕಾರಿ ಯತಸ್ತದ್ಭಕ್ತಥಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ಯತೇ

|| ೮೪ ||

ಉಪಾಸನಾ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಡುವುದೇ ಅಬ್ರಹ್ಮತ್ವದ ಲಕ್ಷಣ - ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಗುರುತೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಅಂತಹ ಉಪಾಸ್ಯ ವಸ್ತುವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಹೇಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು?

ದೃಶ್ಯತೇ ತ್ವಗ್ಯಯಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಮನಸೈವೇತಿ ಯದ್ವಚಃ |
ತದಾತ್ಮವಿದ್ಯಾವಿಧ್ಯರ್ಥಂ ನೋಪಾಸನವಿಧಾಯಕಮ್

|| ೮೫ ||

ಆದರೆ “ದೃಶ್ಯತೇ ತ್ವಗ್ಯಯಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾ” ಎಂಬುದೂ “ಮನಸೈವೇದ ಮಾಪ್ತವ್ಯಮ್” ಎಂಬ ವಚನಗಳು ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದಷ್ಟೇ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ರಜಸ್ತಮೋನುವಿದ್ಧೇನ ಯತೋ ನ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮ್ಯತೇ |
ಶುದ್ಧಚೇತಸ್ತಯಾ ತಸ್ಮಾದ್ವಿದ್ಯಾದ್ವಿಹ್ಯಾನ್ತರಾತ್ಮನಿ

|| ೮೬ ||

ರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ (ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ) ಬ್ರಹ್ಮವು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಶುದ್ಧ ಚಿತ್ತದಿಂದಲೇ ಅಂತರಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಿದೆ.

ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿದ್ಯೆಗಾಗಿ ಚಿತ್ತ ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ವಿಧಿಸಲು ಈ ವಾಕ್ಯವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ

ಯದ್ವಾನ್ಯಾತ್ಮಾಭಿಸಂಬನ್ಧಾತ್ವರ್ವಮೈಕಾತ್ಮ್ಯನಿಷ್ಠಿತಾ |
ಸರ್ವಪ್ರಾಣಭೃತಾಂ ಬುದ್ಧಿತ್ಯರ್ಥೋ ವಚಸೋ ಭವೇತ್

|| ೮೭ ||

ಅಥವಾ ಅನಾತ್ಮಸಂಬಂಧವು ಆಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ
ಏಕಾತ್ಮದಲ್ಲೇ ಬುದ್ಧಿಯು ಇದ್ದಿತೆಂಬ ಅರ್ಥವು ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ^೧ ಇರಬೇಕಾಗುವುದು.

ಏಷೋಽರ್ಥೋ ವಚಸಸ್ತ್ಯ ನ ತೂಪಾಸಾವಿಧಿಭವೇತ್ |
ಪ್ರದ್ವಸ್ತಭೇದ ಏಕಾತ್ಮ್ಯೇ ನೋಪಾಸನವಿಧಿಭವೇತ್

|| ೮೮ ||

ಈ ಅರ್ಥವೇ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಂತಿರುವ ಶ್ರುತಿಗೆ ಇರುವುದೇ
ವಿನಹ ಉಪಾಸನೆಯ ಕರ್ತವ್ಯ ವಿಧಿಯು ಅರ್ಥವಾಗಲಾರದು, ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ!
ಭೇದವೆಲ್ಲವೂ ದೂರವಾಗಿರುವ ಈ ಏಕಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಯ ವಿಧಿಯು
ಆಗಲಾರದು.

ಚಕ್ರಕೃಪ್ತಿರತೋಽಸಾಧ್ವೀ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಮಿತಿಬಾಹ್ಯತಃ |
ತದೇತದಿತಿವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋ ಗ್ರಾಹ್ಯೋಽತಃ ಸಂಭವಾನ್ವಿತೇಃ

|| ೮೯ ||

ಅದರಿಂದ ಚಕ್ರ ಕಲ್ಪನೆಯು ಶ್ರುತಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಹೊರತಾಗಿರು
ವುದರಿಂದ ಅಸಾಧುವಾಗಿರುವುದು, ಅದರಿಂದ 'ತದೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಪೂರ್ವ ಮನಪರಮ್'
ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವೇ 'ತದ್ಯಥಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿರುವುದು,
ಆವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಸಂಭವಿಸುವುದು.

ತದಾಹುರಿತಿ ವಾಕ್ಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಪ್ರಯೋಜನಮ್ |
ಸಾಕ್ಷೀಪಂ ಪ್ರಾಗುಪನ್ಯಸ್ತಂ ತಸ್ಯಾಯಂ ನಿರ್ಣಯಃ ಕೃತಃ

|| ೯೦ ||

'ತದಾಹುಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಆಕ್ಷೇಪ
ಪುರಸ್ಕರವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆಯಷ್ಟೆ, ಅದರ ನಿರ್ಣಯವು ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (ಅದರ^೧
ಉಪಸಂಹಾರವು ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ) ಪೂರ್ವಾಪರ ಗ್ರಂಥಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಲು
ಹೊರಟಿದ್ದಾರೆ -

^೧"ದೃಶ್ಯತೇ ತ್ವಗ್ನಯಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾ" ಎಂದು ಅಗ್ನಿ ಎಂಬುವ ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಎಂಬರ್ಥವು
ವಿಶೇಷಣವು - ಇದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದೆಂದು ಆನಂದಗಿರಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಬುದ್ಧಿಯೂ
ವಿಷಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಮುಂಚೆ ಚಿದಾಕಾರವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಆಗುವುದೆಂದು
ವಾರ್ತಿಕಾಶಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

^೧ಇದನ್ನು ಆನಂದಗಿರಿಗಳು ಬೇರೆ ಒಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವೇತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಂ ಸಮ್ಯಗಾತ್ಮನಃ |
ಪಞ್ಚಭಿರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣೈಃ ಶ್ರುತ್ಯಾಕಾರಿ ಕೃತ್ಸಾತ್ಮಬುದ್ಧಯೇ

|| ೯೦ ||

‘ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವೇವೇತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಂ ಸಮ್ಯಗಾತ್ಮನಃ’ ಎಂಬ ವಿದ್ಯಾಸೂತ್ರವು ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಕಳೆದ ಐದು ಬಾಹ್ಯಣಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮನ ಪೂರ್ಣಸ್ವರೂಪವು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ.

ಸಮಾಪ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೇಯಂ ಕೈವಲ್ಯವಾಪ್ತಯೇಽಖಿಲಾ |
ಯಾಮವೋಚಿತ್ಸ್ಟಭಾರ್ಯಾಯೈ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋಽತಿವಿಸ್ತರಾತ್

|| ೯೧ ||

ಮೋಕ್ಷವು ಲಭಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳಿ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದೆ, ಯಾವ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಗಾಗಿ ಬಹಳ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಿದರೂ ಅದನ್ನೇ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದೆ.

ಯಥೋಕ್ತಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾ ಇತ ಆರಭ್ಯ ಭಣ್ಯತೇ |
ಆಖ್ಯಾಯಿಕೇಯಂ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಾ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಜ್ಞತಯಾ ಪರಾ

|| ೯೨ ||

ಇಲ್ಲಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಸ್ತುತಿಗಾಗಿ ಯೂ ಈ ಮುಂದಿನ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಯುಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿರುವುದು.

‘ತಸ್ಯಾ’:- ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ -

ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾರ್ಥಂ ಮನ್ತಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಶ್ರುತಿರಾದರಾತ್ |
ಶ್ರುತಿಮನ್ತಸ್ತುತೋ ಹ್ಯರ್ಥ ಆದೇಯತ್ವಂ ನಿಗಚ್ಛತಿ

|| ೯೩ ||

ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಆಖ್ಯಾನದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಹೇಳಿದೆ ಅದರಿಂದ ಶ್ರುತಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಹೊಗಳಿದ ಅರ್ಥವು ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಉಸಾದೇಯವಾಗುವುದು.

ವಿದ್ಯೆಯಸ್ತುತಿ ಹೇಗೆಂದರೆ -

ಅವಾಪ್ತಪುರುಷಾರ್ಥೋಽಪಿ ಯಾಮರಕ್ಷಚ್ಛಚೇಪತಿಃ |
ಪ್ರತ್ಯಗ್ವಿದ್ಯೈವ ತೇನ ಸ್ಯಾದುದಾರಫಲಸಾಧನಮ್

|| ೯೪ ||

ಇಂದ್ರನು ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಪಡೆದವನಾದರೂ ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನೋ, ಅದರಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದ ಫಲಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದದ್ದು ಪ್ರತ್ಯಗ್ ವಿದ್ಯೆಯೇ (ಬ್ರಹ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯೇ) ಆಗಿರುವುದು.

ಮಹತಾ ಚ ಯತೋಽಶ್ವಿಭ್ಯಾಮಾಯಾಸೇನಾರ್ಜಿತಾ ಪುರಾ |

ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ ತತೋ ನಾಸ್ಯ ಮುಕ್ತೌ ಸ್ಯಾತ್ಸಾಧನಂ ಪರಮ್

|| ೯೬ ||

ಮತ್ತು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಹಿಂದೆ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದರು, ಅದರಿಂದ ಈ ಮುಕ್ತಿಯು ಸಿದ್ಧಿಸಲು ಬೇರೆ ಸಾಧನವು ಬೇಕಿಲ್ಲ.

ನಿಃಶೇಷಪುರುಷಾರ್ಥಾನಾಂ ಕೈವಲ್ಯೋತ್ತಮತಾ ಯಥಾ |

ಸಾಧನಾನಾಮಪಿ ತಥಾ ತದ್ವಿದ್ಯೋತ್ತಮಸಾಧನಮ್

|| ೯೭ ||

ಸಮಸ್ತ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವೇ ಉತ್ತಮವೆಂಬುದು ಹೇಗೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲೂ ಅದರ ವಿದ್ಯೆಯೇ ಉತ್ತಮ ಸಾಧನವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಬೃ. ಅ. ೨. ಬ್ರಾ. ೫. ಕಂಡಿಕೆ. ೧೬

ಇದಂ ವೈ ತನ್ನಥು ದಧ್ಯಜ್ಞಾರ್ಥವರ್ಣೋಽಶ್ವಿಭ್ಯಾಮುವಾಚ ತದೇತದೃಷಿಃ
ಪಶ್ಯನ್ನವೋಚತ್ ತದ್ವಾಂ ನರಾ ಸನಯೇ ದಂಸ ಉಗ್ರಮಾವಿಷ್ಟಕೋಮಿ ತನ್ಯತುರ್ನ
ವೃಷ್ಟಿಮ್ ದಧ್ಯಜ್ ಹ ಯನ್ಮಧ್ವಾರ್ಥವರ್ಣೋ ವಾಮಶ್ವಸ್ಯ ಶೀರ್ಷ್ಣಾ ಪ್ರ
ಯದೀಮುವಾಚೇತಿ ||

ವಾರ್ತಿಕ

ಅಶ್ವಾರ್ಥವರ್ಣಯೋರ್ವೃತ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಪ್ರಿಕಾರಣಾತ್ |

ಯತ್ರಾಗಾವಿಷ್ಟತಿಸ್ತಸ್ಯ ಮಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಕ್ರಿಯತೇಽಜ್ಞಸಾ

|| ೯೮ ||

ಅಶ್ವಿಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿತೋಽಥರ್ವಾ ಮಧುವಿದ್ಯಾಮಿಮಾಂ ಕಿಲ |

ತಾವಥರ್ವಾಽಬ್ರವೀದಿನ್ದ್ರಶ್ಚಿನ್ದ್ರಾನ್ಯೇ ಬ್ರುವತಃ ಶಿರಃ

|| ೯೯ ||

ಅತೋ ಭಯಾದಿಮಾಂ ವಿದ್ಯಾಂ ಯುವಾಭ್ಯಾಂ ನ ಬ್ರವೀಮ್ಯಹಮ್ |
ತಮೂಚತುಃ ಪುರೈವಾಽವಾಮಿನ್ದ್ರಚ್ಛೇದನತಃ ಶಿರಃ || ೧೦೦ ||

ಭಿತ್ವಾ ತವಾಶ್ವ್ಯಂ ಸಂಧಾಯ ಶಿರಃ ಶ್ರೋಷ್ಯಾವಹೇ ತತಃ |
ಬ್ರೂಹ್ಮತೋಽಶ್ವ್ಯೇನ ಶಿರಸಾ ಮಧುವಿದ್ಯಾಂ ವಿಮುಕ್ತಯೇ || ೧೦೧ ||

ಏವಮಸ್ತಿ ತ್ಯನುಜ್ಞಾತೇ ಭಿತ್ವಾ ತಸ್ಯಾಥ ತಚ್ಚಿರಃ |
ಸಮಧತ್ತಾಂ ಶಿರೋಽಶ್ವಸ್ಯ ತೇನ ವಿದ್ಯಾಮುವಾಚ ಸಃ || ೧೦೨ ||

ಪುನಶ್ಚಿನ್ನೇಽಥ ಶಿರಸಿ ತೇನೇನ್ದ್ರೇಣಾಶ್ವಿನಾವಪಿ |
ಸಮಧತ್ತಾಂ ಶಿರಸ್ತಸ್ಯ ವಿದ್ಯಾಂ ಸ್ವಶಿರಸಾಽಥ ಸಃ || ೧೦೩ ||

ಶೇಷಾಮವೋಚದಶ್ವಿಭ್ಯಾಮೃತಾಯನ್ನಾತ್ಮನೋ ವಚಃ |
ಯತ ಏವಮತಸ್ತಸ್ಮಾತ್ಸತ್ಯಂ ರಕ್ಷ್ಯಂ ಪ್ರಯತ್ನತಃ || ೧೦೪ ||

ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಲಾಭನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಆಥರ್ವಣ ದಧೀಚಿ ಮಹರ್ಷಿಗೂ ನೆಡೆದ ಸಂವಾದ ಯಾವುದುಂಟೋ, ಅದು ಎರಡು ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿದ್ದಿತು, ಅದನ್ನು ಈವಾಗ ಬ್ರೂಹ್ಮಣದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವುದು - (ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯ ಅರ್ಥವು ಈ ರೀತಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿದೆ, ಪ್ರವರ್ಗ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿರುವ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯ ಅರ್ಥವಿದು) ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ಹಿಂದೆ ಆಥರ್ವ ದಧೀಚಿ ಮುನಿಯನ್ನೂ ಕುರಿತು ಈ ಮಧು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡರು, ಆವಾಗ ಆಥರ್ವನು - ನಿಮಗೆ ನಾನು ಉಪದೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಇಂದ್ರನು ಕತ್ತರಿಸಿಬಿಡುವನು, ಈ ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ಈ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನಾನು ನಿಮಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದನು, ಅದಕ್ಕೆ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ಈ ರೀತಿ ಉತ್ತರಿಸಿದರು - ಇಂದ್ರನು ನಿಮ್ಮ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ನಾವು ಕತ್ತರಿಸಿ ಅದರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಯ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಅದರ ಮುಖದಿಂದ ಮಧು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಶ್ರವಣ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಆ ಕುದುರೆಯ ಶಿರಸ್ಸಿನಿಂದ ಮಧು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಮುಕ್ತಗಾಗಿ ತಾವು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿರಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು, ಅದಕ್ಕೆ ಮುನಿಯು ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲೆಂದು ಒಪ್ಪಲು ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ಮುನಿಯ ತಲೆಯನ್ನು ಕಡಿದು ಅನಂತರ ಅದರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಯ ತಲೆಯನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದರು, ಅದರಿಂದ ಆಮುನಿಯು ಈ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದನು, ಆವಾಗಲೇ ಇಂದ್ರನು ಬಂದು ಆಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಪುನಃ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕಲು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ಮುನಿಯ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಪುನಃ ಜೋಡಿಸಿದರು, ಅದರಿಂದ ಆ ಮುನಿಯು ತನ್ನ ಶಿರಸ್ಸಿನಿಂದ ಉಳಿದ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದನು. ಏಕೆಂದರೆ! ತನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಸತ್ಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಇಚ್ಛಿಸಿ ಉಪದೇಶಿಸಿದನು, ಇದರಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರಯತ್ನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಇನ್ನು ಮುಂದೆ 'ಇದಂ ವೈ ತನ್ಮಧು' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದು -

ಇದಂ ವೈ ತನ್ಮಧು ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಯತ್ತತ್ತಕರಣಾಂತರೇ |
ದಧ್ಯಜ್ ಹ ವಾ ಆಭ್ಯಾಮಿತಿ ಶ್ರುತಯತೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಕ್ತಿತಃ || ೧೦೫ ||

ಮಧುವ್ರಾಹ್ಮಣಮೇತತ್ತದ್ವತ್ಪಾಗ್ನುಕ್ತಮಭೂತ್ ಸ್ಲುಟಮ್ |
ದಧ್ಯಜ್ಜ್ಞಾಥರ್ವಣೋಽಶ್ವಿಭ್ಯಾಂ ಯದುವಾಚಾಽಽತೃವೋಧನಮ್ || ೧೦೬ ||

ಅಶ್ವಾಥರ್ವಣಯೋರೇತತ್ಕರ್ಮ ಪಶ್ಯನ್ವಚಾಽವವೀತ್ |
ಋಷಿರಾರ್ಷೇಯದೃಷ್ಟೈವ ತದೇತದಭಿಧೀಯತೇ || ೧೦೭ ||

ಪ್ರವರ್ಗ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಮಧುವು ಸೂಚಿತವಾಗಿದ್ದಿತೋ, ಅದೂ ಇದೇ ಮಧು, 'ಯದಿಯಂ ಪೃಥಿವೀ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾ ಮಧು' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹಿಂದೆಯೇ (ಬೃ-೨-೫-೧ ರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅದು ಹೇಗೆ ಸೂಚಿತವಾಯಿತು ? ಎಂದರೆ 'ಆಭ್ಯಾಮಿತ್ಯಾದಿಯಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ - ವಾಕ್ಯದಿಂದ (ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ) ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ, ಅದು ಮಧು ಬ್ರಾಹ್ಮಣವೇ, ಯಾವುದು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಮಧು ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಿದೆಯೋ ಅಂದರೆ ಆರ್ಥವರ್ಣರು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರವರ್ಗ್ಯಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ವಪ್ನವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಇದೆಯೋ, ಅದೇ ಇಲ್ಲಿ 'ಯದಿಯಂ ಪೃಥಿವೀ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು, ಈ ರೀತಿಯಾದ ಅರ್ಥವರ್ಣ ಮುನಿಯ ಮತ್ತು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಈ ಕರ್ಮವನ್ನು ಋಷಿಯು ಅರ್ಷಯವಾದ (ಅಲೌಕಿಕ) ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಾ ಈ ಋಜ್ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹೇಳಿರುವರು, ಅದನ್ನೇ ಹಿಂದೆ ನಡೆದಿದ್ದನ್ನೇ ಋಷಿಯುಕಂಡು ಮಂತ್ರ ಮೂಲಕ ಹೇಳಿರುವುದು.

ಆ ಮಂತ್ರ ಯಾವುದೆಂದರೆ -

'ತದ್ವಾಂ ನರಾ ಸನಯೇ ದಸ ಉಗ್ರ ಮಾವಿಷ್ಯಣೋಮಿ ತನ್ಯತು ಸ್ವಪೃಷ್ಠಿಮ್ |
ದಧ್ಯಜ್ ಹಯನ್ಮಧ್ವಾಥರ್ವಣೋ ವಾ ಮಶ್ವಸ್ಯ ಶೀರ್ಷ್ಣಾ ಪ್ರಯದೀ ಮುವಾಚೇತಿ' ||
೧೮ ||

ವಾರ್ತಿಕ

ಆವಿಷ್ಕರೋಮಿ ತತ್ಕರ್ಮ ಯವಯೋರದ್ಯ ಹೇ ನರೌ |
ಲಾಭಾಯ ಸನಯೇ ಕ್ರೂರಂ ಚಕ್ರಧುರ್ಯದ್ರಹಸ್ಸಗೌ || ೧೦೮ ||

೧ ಆರ್ಷ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದರೆ - ಉತ್ತಮ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾರ್ಥ ವಿಷಯದ

ವೃಷ್ಟೇರಾಗಮನಂ ಯದ್ವತ್ ನಯಿತ್ಯುಃ ಪ್ರಚೋದಯೇತ್ |
ರಹಸ್ಯಂ ಯುವಯೋಃ ಕರ್ಮ ತದ್ವದಾವಿಷ್ಕರೋಮ್ಯಹಮ್ || ೧೦೯ ||

ಅಶ್ವಸ್ಯ ಶಿರಸಾ ವಾಂ ಯದವೋಚನ್ಮದ್ವಸಾವೃಷಿಃ |
ದಧೀಚೋಽಶ್ವಂ ಶಿರಶ್ಚಿತ್ತಾ ವಿಕೃತ್ಯಾಸ್ಯ ಶಿರೋಽಪ್ಪಿನೌ || ೧೧೦ ||

ಸಂಧತ್ತಾಂ ಸೋಽಶ್ವಶಿರಸಾ ಯುವಾಭ್ಯಾಂ ಮದ್ವಥಾವ್ರವೀತ್ |
ಋತಾಯನ್ಸತ್ಯಮಾತ್ಮಾನಂ ಕರ್ತುಮಿಚ್ಛನ್ನಸಾವೃಷಿಃ || ೧೧೧ ||

ಪ್ರಾಣಸಂಶಯಮಾಪನ್ನಸ್ತಸ್ಮಾಚ್ಚೈವಾವಸೀಯತೇ |
ಆತ್ಮನೋ ಮರಣೇನಾಪಿ ಸತ್ಯಂ ರಕ್ಷ್ಯಂ ಪ್ರಯತ್ನತಃ || ೧೧೨ ||

ಎಲೈ ಮನುಷ್ಯರೇ ನೀವುಗಳು ಮಾಡಿದ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಈ ನಾನು ಹೊರಗೆಡಹುತ್ತೇನೆ, ನೀವುಗಳು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ರಹಸ್ಯವಾಗಿಯೇ ಕ್ರೂರವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ರುವಿರಿ, ಸಿಡಿಲು ಯಾವ ರೀತಿಯೂ ಮಳೆಯು ಬರುವುದನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದೋ ಹಾಗೆ ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ರಹಸ್ಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಾನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುವೆನು, ದಧೀಚ ಋಷಿಯು ನಿಮಗೆ ಕುದುರೆಯ ತಲೆಯಿಂದ ಮಧು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದನಲ್ಲವೆ, ಮತ್ತು ಅಶ್ವದ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ದಧೀಚಮುನಿಯ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ವಿಕಾರಗೊಳಿಸಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಾದ ನೀವು ಅಶ್ವದ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಜೋಡಿಸಿದಿರಿ, ಅದರಿಂದ ನಿಮಗೆ ಮಧು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟನು, ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದರೆ - ಈ ಋಷಿಯು ತನ್ನ ಆತ್ಮವನ್ನು ಸತ್ಯವಂತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಇಚ್ಛಿಸಿ ಪ್ರಾಣವು ಉಳಿಯುವುದೇ ಸಂಶಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು, ಅದರಿಂದ ತಾನು ಸಾಯುವುದಿದ್ದರೂ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳ ಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ||

ಬೃ-ಅ.೨, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ೫, ಕಂಡಿಕೆ ೧೭ ||

ಇದಂ ವೈ ತನ್ಮಧು ದಧ್ಯಜ್ಞಾಥರ್ವಣೋಽಶ್ವಿಭ್ಯಾಮುವಾಚ ತದೇತದೃಷಿಃ
ಪಶ್ಯನ್ನವೋಚತ್ ಆಥರ್ವಣಾಯಾಶ್ವಿನೌ ದಧೀಚೋಽಶ್ವಂ ಶಿರಃ ಪ್ರತ್ಯೈರಯತಮ್ ಸ
ವಾಂ ಮಧು ಪ್ರವೋಚದ್ಯತಾಯನ್ತಾಷ್ಟಂ ಯದ್ರಸ್ತ್ರಾವಪಿ ಕಕ್ಷ್ಯಂ ವಾಮಿತಿ || ೧೭ ||

ವಾರ್ತಿಕ

ಆದಿತ್ಯವಿಷಯಂ ತ್ವಾಷ್ಟಂ ಮಧ್ವವೋಚದರ್ಥವರ್ಣಃ |
ಹೇ ದಸ್ತಾವಪಿ ಕಕ್ಷ್ಯಂ ಯತ್ತತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯದರ್ಶನಮ್

|| ೧೧೩ ||

ಅರ್ಥವರ್ಣನು ಆದಿತ್ಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಿತ್ವಾಷ್ಟವೆಂಬುವ ಮಧುವನ್ನು ಅಂದರೆ ಪ್ರವಣಗ್ಗೃ ಕಮಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾದ ಯಾವ ಜ್ಞಾನವಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಹೇಳಿದನು, ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಿರಾ! ಮತ್ತು ಕಕ್ಷ್ಯವಾದ ಗೋಪ್ಯವಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಿಮಗೆ ಹೇಳಿರುವನು.

ದಸ್ತವೆಂಬುದರ ಅರ್ಥ ವಿವರಣೆ -

ಉಪಕ್ಷಯಕರೌ ವ್ಯಾಧೇರ್ದಸ್ರೌ ಸ್ಯಾತಾಮತೋಽಶ್ವಿನೌ |
ನ ಕೇವಲಂ ತ್ವಾಷ್ಟಮೇವ ಕಕ್ಷ್ಯಮಪ್ಯಬ್ರವೀನ್ಮಧು

|| ೧೧೪ ||

ಅದರಿಂದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ವ್ಯಾಧಿಯನ್ನು ನಾಶ ಪಡಿಸುವರಾದ್ದರಿಂದ ದಸ್ತವೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವರಾದರು, ಕೇವಲ ಕರ್ಮ ಸಂಬಂಧವಾದ ತ್ವಾಷ್ಟವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಧುವನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ಆದರೆ ರಹಸ್ಯವಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವನು.

ಮುಂದಿನ ಮಂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅವತರಣಿಕೆ -

ಪ್ರವರ್ಗ್ಯಾಧ್ಯಾಯೋರೇವಂ ತ್ವಾಷ್ಟಜ್ಞಾನೋಪಸಂಹೃತಿಮ್ |
ಮನ್ತ್ರದ್ವಯೇನ ಕೃತ್ವಾಽಥ ಕಕ್ಷ್ಯಜ್ಞಾನೋಪಸಂಹೃತಿಃ

|| ೧೧೫ ||

ಕ್ರಿಯತೇಽಧ್ಯಾಯಯೋರೇವಂ ಮಧುಕಾಣ್ಡಂ ಸಮಾಪ್ಯತೇ |
ಶ್ರುತಿಮಂತ್ರೋಪದಿಷ್ಟೋಽರ್ಥೋ ಯಸ್ಮಾದಾದ್ರಿಯತೇ ತತಃ

|| ೧೧೬ ||

ಿಯಜ್ಞದಶಿರಸ್ಸು ಕತ್ತರಿಸಿದ್ದಿತು, ಅದನ್ನು ಪುನಃ ಸೇರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಮಾಡುವ ಕರ್ಮವೇ ಪ್ರವರ್ಗ್ಯವೆಂಬುವ ಕರ್ಮ, ತ್ವಾಷ್ಟ, ಮಧು ಎಂದರೆ, ಯಜ್ಞನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ್ದನ್ನು ಪುನಃ ಸೇರಿಸಿಕೊಡುವುದೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯ ಜ್ಞಾನವೇ ಅದು, “ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಶಿರೋಽಚ್ಛಿದ್ವತ ತೇದೇವಾ ಅಶ್ವಿನಾ ವಬ್ರುವನ್ ಭಿಷಜೌವ್ಯಸ್ಯ ಇದಂ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಶಿರಃ ಪರತಿಧತ್ತಮ್” ಎಂಬುವ ಶ್ರುತಿಯು ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ, ತೃತೀಯ ಚತುರ್ಥ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿತವಾಗಿದ್ದು, ಮಧು ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಪ್ರವರ್ಗ್ಯಕರ್ಮ, ಮತ್ತು ಅದರ ವಿಜ್ಞಾನವೆಂಬ ತ್ವಾಷ್ಟ ಮಧುವನ್ನು ಋಷಿಯು ದಿವ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಂಡು ಹೇಳಿರುವನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು

ಪ್ರವರ್ಗ್ಯಾಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ತ್ವಷ್ಟಜ್ಞಾನದ ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನು ಎರಡು ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಮಾಡಿ ಅನಂತರ ರಹಸ್ಯ ಜ್ಞಾನದ ಉಪಸಂಹಾರವು ಈ ಎರಡಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುವುದು, ಅದರಿಂದ ಮಧುಕಾಂಡವು ಮುಗಿಯುವುದು, ವೇದ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸಿದ ವಿಷಯವನ್ನೆ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳು ಆದರಿಸುವುದರಿಂದ ಮಂತ್ರ ಮೂಲಕ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದೆ.

ಬೃ. ಅ.೨. ಬ್ರಾ.೩. ಕಂಡಿಕೆ ೧೮

ಇದಂ ವೈ ತನ್ಮಧು ದಧ್ಯಜ್ಞಾಥರ್ವಣೋಽಶ್ವಿಭ್ಯಾಮುವಾಚ ತದೇತದೃಷಿಃ
ಪಶ್ಯನ್ನವೋಚತ್ ಪುರಶ್ಚಕ್ರೇ ದ್ವಿಪದಃ ಪುರಶ್ಚಕ್ರೇ ಚತುಷ್ಪದಃ ಪುರಃ ಸ ಪಕ್ಷೀ ಭೂತ್ವಾ
ಪುರಃ ಪುರುಷ ಆವಿಶದಿತಿ ಸ ವಾ ಅಯಂ ಪುರುಷಃ ಸರ್ವಾಸು ಪೂರ್ಷು
ಪುರಿಶಯೋ ನೈನೇನ ಕಿಂಜನಾನಾವೃತಂ ನೈನೇನ ಕಿಂಜನಾಸಂವೃತಮ್ || ೧೮ ||

ಬೃ. ಅ. ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ೩. ಕಂಡಿಕೆ ೧೯

ಇದಂ ವೈ ತನ್ಮಧು ದಧ್ಯಜ್ಞಾಥರ್ವಣೋಽಶ್ವಿಭ್ಯಾಮುವಾಚ ತದೇತದೃಷಿಃ
ಪಶ್ಯನ್ನವೋಚತ್ ರೂಪಂ ರೂಪಂ ಪ್ರತಿರೂಪೋ ಬಭಾವ ತದಸ್ಯ ರೂಪಂ
ಪ್ರತಿಚಕ್ಷಣಾಯ ಇನ್ದ್ರೋ ಮಾಯಾಭಿಃ ಪುರುರೂಪ ಈಯತೇ ಯುಕ್ತಾ ಹ್ಯಸ್ಯ
ಹರಯಃ ಶತಾ ದಶೇತಿ ಅಯಂ ವೈ ಹರಯೋಽಯಂ ವೈ ದಶ ಚ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಬಹೂನಿ
ಚಾನನ್ತಾನಿ ಚ ತದೇತದ್ವಹ್ಮಾಪೂರ್ವಮನಪರಮನನ್ತರಮಬಾಹ್ಯಮಯಮಾತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮ
ಸರ್ವಾನುಭೂರಿತ್ಯನುಶಾಸನಮ್ || ೧೯ ||

ಮೇಲಿನ ಪುರಶ್ಚಕ್ರೇ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ -

ವಾರ್ತಿಕ

ಪುರಶ್ಚಕ್ರೇ ಶರೀರಾಣಿ ದ್ವಿಪದಃ ಪಕ್ಷಿಮಾನುಷಾನ್ |
ಚತುಷ್ಪದೋಽಥ ಪಶವಃ ಪುರಶ್ಚಕ್ರೇ ಸ್ವಮಾಯಯಾ

|| ೧೧೭ ||

ಪುರೋ ಭುಕ್ತಶರೀರಾತ್ ಪಕ್ಷೀ ಲಿಜ್ಜಮಿಹೋಚ್ಯತೇ |

ಪುರೋ ನವಶರೀರಾಣಿ ಪ್ರಾವಿಶಜ್ವಲಚನ್ದ್ರವತ್

|| ೧೧೮ ||

ಪುರಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ ಶರೀರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದನು ಯಾವುದೆಂದರೆ ದ್ವಿಪಾತ್ ಎರಡು ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಪಕ್ಷಿಗಳೂ ಮನುಷ್ಯರು-ಇವರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು, ಹಾಗೂ ಪಶುಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಕಾಲುಗಳಿರುವ ಶರೀರಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು, ಪುರದಿಂದ ಅಂದರೆ ಭೋಗವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಶರೀರದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದು ಈ ಆತ್ಮನು ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಅಂದರೆ ಲಿಂಗ ಶರೀರವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಪುರಗಳನ್ನು ಹೊಸ ಶರೀರಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.

ಕಸ್ಮಾತ್ಪುರುಷ ಇತಿ ಚೇತ್ತುರುಷಾರ್ಥಂ ಶ್ರುತಿಃ ಸ್ವಯಮ್ |

ಸ ವಾ ಇತ್ಯಾದಿನಾಽಽಚಷ್ಟೇ ಸರ್ವೈಕಾತ್ಮ್ಯಾವಬುದ್ಧಯೇ

|| ೧೧೯ ||

ಯಾವುದರಿಂದ ಪುರುಷನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವನೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ವಯಂ ಪುರುಷ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಸರ್ವವೂ ಏಕಾತ್ಮ ರೂಪವೆಂಬುದರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ 'ಸವಾ ಅಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುವುದು.

ಪುರುಷೋಽಯಂ ಭವೇದಾತ್ಮಾ ಯತಃ ಶೇತೇ ಸ ಪುರುಷು |

ಸರ್ವಾಸು ತೇನ ಲೋಕೇಽಸ್ಮಿನ್ಪುರುಷೋಽಯಮಿತಿರ್ಯತೇ

|| ೧೨೦ ||

ಸಮಸ್ತ ಪುರಗಳಲ್ಲೂ ಶರೀರಗಳಲ್ಲೂ ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ ಈ ಆತ್ಮನು ಮಲಗಿರುವನೋ ಅದರಿಂದ ಇವನನ್ನು ಪುರುಷ ಎಂದು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು.

ಆಧಾರ ಆಧೇಯ ರೂಪದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಭೇದವಿರಬಹುದೆ ? ಎಂದು ಶಂಕೆ -

ಪರಿಚ್ಛೇದಪ್ರಸಂಗಶ್ಚೇನ್ಮೈವಂ ಯಸ್ಮಾದಿದಂ ಜಗತ್ |

ನೈನೇನಾನಾವೃತಂ ಕಿಂಚಿನ್ನಾವ್ಯಾಪ್ತಂ ಹ್ಯೋತತಸ್ತವತ್

|| ೧೨೧ ||

ಪರಿಚ್ಛೇದವು (ಭೇದವು) ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆ ? - ಇಲ್ಲ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತು ಈತನಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಡದಿರುವುದು ಒಂದೂ ಇಲ್ಲವೋ, ಪಟದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ತಂತುಗಳಂತೆ ವ್ಯಾಸಿಸದೇ ಇರುವುದೊಂದೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲ.

ಽಬ್ರಹ್ಮವೂ ಪೂರ್ಣ, "ಪೂರ್ಣಮದಃ ಪೂರ್ಣಮಿದಂ.... ಪೂರ್ಣಮೇವಾದಶಿಷ್ಯತೇ" ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಹೇಳಿದೆ ||

ನಾಸಂವೃತಂ ತಥಾ ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರೋತತಸ್ತುವದಾತ್ಮನಾ |

ಪೂರ್ಣಾತ್ವಾತ್ಪುರುಷಃ ಸೋಽಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೈಕಂ ಪುರುಷಸ್ತತಃ

|| ೧೨೨ ||

ಪಟದಲ್ಲಿ ಹೆಣದುಕೊಂಡಿರುವ ತಂತುಗಳಂತೆ ತನ್ನಿಂದ ಪ್ರವೇಶವಾಗದಿರುವ ಒಂದು ವಸ್ತುವೂ ಇಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ! ಇದು ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ, ಅದರಿಂದಲೂ ಪುರುಷನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು. ಈ ಆತ್ಮನೂ ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೂ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಪುರುಷನೆಂದು ಪೂರ್ಣತೆಯಿಂದ ಹೇಳುವುದು.

ಬ್ರಹ್ಮವು ಯಾವತ್ತು ಪೂರ್ಣ, ಏಕರೂಪ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನಾರಾಯಣೋಪನಿಷತ್ತು ಆಧಾರವಾಗಿದೆ

ಯಸ್ಮಾತ್ಪರಂ ನಾಪಮಸ್ತಿ ಕಿಂಚಿ ದೃಶ್ಯಾನ್ನಾಣೀಯೋ ನ ಜ್ಞಾಯೋಽಸ್ತಿ ಕಶ್ಚಿತ್ |

ವೃಕ್ಷ ಇವ ಸ್ತಬ್ಧೋ ದಿವಿ ತಿಷ್ಠತ್ಯೇಕ-ಸ್ತೇನೇದಂ ಪೂರ್ಣಂ ಪುರುಷೇಣ ಸರ್ವಮ್ ||

೧೨೩ ||

ಯಾವ (ಬ್ರಹ್ಮ)ವಸ್ತುವಿಗಿಂತ ಮತ್ತೊಂದು ಉತ್ಪಷ್ಟವಾದದ್ದೂ ನಿಶ್ಚಷ್ಟವಾದದ್ದೂ ಒಂದೂ ಇಲ್ಲವೋ, ಯಾವುದಕ್ಕಿಂತ ಸಣ್ಣದೂ ದೊಡ್ಡದೂ ಎಂಬುದು ಒಂದೂ ಇಲ್ಲವೋ, ಯಾವುದು ಮರದಂತೆ ಅಲ್ಲಾಡದೆ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಂತೇ ಇರುವುದೋ, ಅದರಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಆವೃತಂ ಜ್ಞಪ್ತಿಮಾತ್ರೇಣ ಸರ್ವಮಾತ್ಮಿಕೃತಂ ಜಗತ್ |

ಸಂವೃತಂ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಂ ತದ್ವದನಾತ್ಮೇವ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ

|| ೧೨೪ ||

‘ನೈನೇನ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಒಂದರ್ಥ - ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತು ತನ್ನ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ತನ್ನದಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಹಾಗೆಯೇ ತನ್ನೊಳಗೆ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಯಾವುದು ಆತ್ಮಭಿನ್ನವಾಗಿರುವಂತೆ ತೋರುವುದೋ, ಅವೆಲ್ಲವೂ ಹಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ತನ್ನಾಸ್ತಿ ಕಾರಣಂ ಕಾರ್ಯಂ ಯನ್ನಾನೇನಾಽಽತ್ಮಸಾತ್ಯತಮ್ |

ತನ್ನಾಸ್ತಿ ಕಾರಣಂ ಕಾರ್ಯಂ ಯನ್ನಾನೇನಾಽಽತ್ಮನಾ ಸ್ತುತಮ್

|| ೧೨೫ ||

ಈ ಬ್ರಹ್ಮ ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ತನ್ನ ಅಧೀನವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡದೆ ಇರುವ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಎಂಬುದು ಯಾವುದೊಂದೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಹಾಗೆಯೇ ಯಾವುದೊಂದು ಕಾರ್ಯ, ಕಾರಣವೂ ಈ ಆತ್ಮದಿಂದ ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಡದಿರುವುದು ಇಲ್ಲ.

‘ರೂಪಂ ರೂಪ್’ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ -

ರೂಪಂ ರೂಪಂ ಪ್ರತಿ ಹ್ಯೇಷ ಪ್ರತಿರೂಪೋ ಬಭೂವ ಹ |

ದೇಹಂ ದೇಹಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ಸಂಸ್ತದ್ವೇಹಾಕಾರತಾಮಗಾತ್

|| ೧೨೬ ||

‘ರೂಪಂ ರೂಪಂ ಪ್ರತಿರೂಪೋ ಬಭೂವ’ ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದೇಹದಲ್ಲೂ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದವನಾಗಿ ಆತ್ಮನು ಆಯಾಯ ದೇಹದ ಆಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದನೆಂದರ್ಥ.

ಒಬ್ಬ ಆತ್ಮನು ಅನೇಕವಾಗಿ ಆಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ - “ಇಂದ್ರೋ ಮಾಯಾಭಿಃ ಎಂಬುದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ”

ಮಾಯಾಭಿಃ ಪ್ರತ್ಯಗಜ್ಞಾನ್ವೈರ್ಯದಿ ವಾಸನೃತಬುದ್ಧಿಭಿಃ |

ಗಮ್ಯತೇ ಪುರುರೂಪೋಽಚ್ಛೈರೇಕೋಽಪಿ ಜಲಸೂರ್ಯವತ್

|| ೧೨೭ ||

ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಅಜ್ಞಾನಗಳೆಂಬ ಮಾಯೆಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ಭ್ರಾಂತಿ ಜ್ಞಾನಗಳಿಂದ ಅಜ್ಞರಿಗೆ ಬಹುರೂಪವುಳ್ಳವನಾಗಿ ತೋರಿ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿರುವ ಸೂರ್ಯನು, ನೀರುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿ ಬಹುವಾಗಿತೋರುವಂತೆ ತೋರಿಬರುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಬೋಧಾರ್ಥಂ ರೂಪಂ ಮಾಯಾಮಯಂ ವಿಭೋಃ |

ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯಾದಿನಾ ನರ್ತೇ ಜ್ಞಾತುಂ ವಸ್ತಿಹ ಶಕ್ಯತೇ

|| ೧೨೮ ||

ಬಹುರೂಪಗಳು ಏತಕ್ಕೆ ? ಎಂದರೆ. ಈಶ್ವರನ ಈ ಮಾಯಾಮಯವಾದ ಬಹುರೂಪಗಳು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ನಿಜ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದವು, ಆ ಸ್ವರೂಪವೂ ಸಹ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಲ್ಲದೆ ಆಚಾರ್ಯನಿಲ್ಲದೆ ಸಾಧನಾದಿಗಳಿಲ್ಲದೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಇಹದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ.

ಅದು ಆ ಬಹುರೂಪಗಳು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಬಂದವು ? ಎಂದರೆ -

ಕುತೋಽಸ್ಯ ಬಹುರೂಪತ್ವಮಿತಿ ಹೇತುರಿಹೋಚ್ಯತೇ |

ಯುಕ್ತಾ ಹ್ಯಸ್ಯೇತಿ ವಚಸಾ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನೈಕಹೇತುತಃ

|| ೧೨೯ ||

ಏತರಿಂದ ಈ ಬಹುರೂಪಗಳು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬಂದವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ “ಯುಕ್ತಾಹ್ಯಸ್ಯಹರಯಃ ಶತಾದಶ” ಎಂದು ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಭ್ರಾಂತಿ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಒಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ಬಂದಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಸ್ವಜಸ್ತತ್ವಾಪರಿಜ್ಞಾನಾದ್ಯುಕ್ತಾ ದಕ್ಷಾನ್ವಯೋ ಯಥಾ |

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾಪರಿಜ್ಞಾನಾದಾತ್ಮನೋ ಹರಯಸ್ತಥಾ

|| ೧೩೦ ||

ಹಗ್ಗದ ತತ್ವ ಸ್ವರೂಪವು ತಿಳಿಯದೆ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ದಂಡ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಹೇಗೆ ತೋರುವವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ತತ್ವವು ತಿಳಿಯದೇ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಇರುವಂತೆ ತೋರುವವು.

ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಹರಯಃ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ -

ಇಂದ್ರಿಯಾಣ್ಯೇವ ಹರಯೋ ಹರಣಾದ್ವಿಷಯಾನ್ವತಿ |

ದಶ ತಾನಿ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಶತಾನಿ ಪ್ರಾಣಿಭೇದತಃ

|| ೧೩೧ ||

ವಿಷಯಗಳಿದ್ದ ಕಡೆಗೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಹರಿಯೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ, ಅವುಗಳು ಹತ್ತು, ನೂರು, ಸಾವಿರ ಎಂದರೆ ಹೇಳುವುದು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಭೇದದಿಂದ.

ನಾನೋ ಹೇತುವಿಜ್ಞಾನಾದಿನ್ದ್ರಿಯಾದೇರಿಹಾಽಽತ್ಮನಿ |

ಯತೋಽಯಮೇವ ಹರಯೋ ಯಾವತ್ಸಂಖ್ಯಾ ತದಾಶ್ರಯಾ

|| ೧೩೨ ||

ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಈ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಒಂದು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ.

ಅಯಮೇವೇನ್ದ್ರಿಯತ್ವೇನ ದೇಹತ್ವೇನ ಚ ಕಲ್ಪಿತಃ |

ತಥಾ ಶತಸಹಸ್ರಾದಿಸಂಖ್ಯಾಭೇದೇನ ಚಾಪ್ಯಯಮ್

|| ೧೩೩ ||

ಈ ಆತ್ಮನೇ ಇಂದ್ರಿಯ ರೂಪವಾಗಿಯೂ ದೇಹ ರೂಪವಾಗಿಯೂ ಕಲ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು, ಹಾಗೂ ಶತ, ಸಹಸ್ರ, ಮುಂತಾದ ಸಂಖ್ಯಾಭೇದದಿಂದಲೂ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುವನು.

ನಾಮರೂಪಕ್ರಿಯಾಭೇದೈರ್ಯಥಾ ಪೂರ್ವಮವಾದಿಷಮ್ |

ಅಯಮೇವ ತಥಾಽರೂಪಃ ಕಲ್ಪಿತೋಽವಿದ್ಯಯಾಽದ್ವಯಃ

|| ೧೩೪ ||

ನಾಮ, ರೂಪ, ಕರ್ಮ ಎಂಬ ಭೇದಗಳಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯನಾದ ಆತ್ಮನೂ ರೂಪ ಶೂನ್ಯನಾಗಿದ್ದರೂ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆ ಭೇದಗಳಿರುವವನಂತೆ ಕಲ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನೆಂದು ನಾವು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿರುವೆವು, ಹಾಗೆಯೇ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೇಹ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳ ರೂಪದಲ್ಲೂ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುವನು.

ತದೇತತ್ಕಲ್ಪಿತಂ ಸರ್ವಂ ಸಹೇತು ಫಲವಜ್ಜಗತ್ |

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾತ್ಮಕಂ ಭಾಸ್ವತ್ತಜ್ಞಾನಘನತತ್ತ್ವಕಮ್

|| ೧೩೫ ||

ಅವೆಲ್ಲವೂ, ಕಾರಣ ಸಹಿತವಾಗಿ ಮತ್ತು ಫಲಸಹಿತವಾಗಿ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿದ್ದು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೂ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಪ್ರಜ್ಞಾನ ಘನವೆಂಬುವ ತತ್ವವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು.

ನಿಃಶೇಷೋಪನಿಷತ್ತಾರಸ್ತದೇತದಿತಿ ಸಾಂಪ್ರತಮ್ |

ಉಕ್ತ್ಯಾನ್ವಿಷ್ಣುಯತೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರವಿನ್ಯಸ್ತಬಿಲ್ವವತ್

|| ೧೩೬ ||

‘ತದೇತತ್’ ಎಂಬುದು ಸಮಸ್ತ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಸಾರವೆಂದು ಈಗ ವಚನದಿಂದ ಕೈಯ್ಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಬಿಲ್ವಕಾಯಿಯಂತೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೊರಪಡಿಸಿದವು.

ಅಜ್ಞಾತಂ ಸಂಶಯಜ್ಞಾತಂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾತಮಿದಂ ಜಗತ್ |

ತದೇತದಿತ್ಯನಾದ್ಯೈತತ್ತತ್ತ್ವಮವಬೋಧ್ಯತೇ

|| ೧೩೭ ||

ಯಾವುದು ಮೊದಲು ತಿಳಿಯದೆಯೂ, ಸಂಶಯವಾಗಿ ತಿಳಿದೂ, ಅಥವಾ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿದೂ, ಇದ್ದಿತೋ ಆ ಈಜಗತ್ತನ್ನು ‘ತದೇತತ್’ ಎಂದು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಅದರ ತತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸುವುದು.

ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವಾಸ್ತವಂ ವೃತ್ತಂ ತಾವದಸ್ಯಾವಬೋಧ್ಯತೇ |

ಜ್ಞಾನಾತ್ಪುರಾಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ನಾತೋ ಜ್ಞಾನಫಲಂ ಭವೇತ್

|| ೧೩೮ ||

ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದರೆ ವಸ್ತುವಿನ ನಿಜವಾದ ರೂಪ, ಅದು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮೊದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿದ್ದಿತು, ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಫಲವಲ್ಲ, ಇದೇ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ತತ್ವವೆಂದು ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಅಪೂರ್ವಮ್, ಅನ ಪರಮ್ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ -

ಅಪೂರ್ವಮಿತಿ ಕಾರ್ಯತ್ವನಿಷೇಧಾಯಾಭಿಧೀಯತೇ |

ಕಾರಣತ್ವನಿಷೇಧಾಯ ತಥಾಽನಪರಗೀರಿಯಮ್

|| ೧೩೯ ||

‘ಅಪೂರ್ವಮ್’ ಪೂರ್ವವಿಲ್ಲದ್ದು ಎಂಬುವುದು ಕಾರ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹುಟ್ಟನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು, ಹಾಗೂ ‘ಅನ ಪರಮ್’ ಎಂಬ ಪದವೂ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

‘ಅನನ್ತರಮ್’ ‘ಅಬಾಹ್ಯಮ್’, ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ -

ಅನನ್ತರಮಿತಿ ತಯೋರನ್ತಸ್ತು ಪ್ರತಿಷೇಧನಮ್ |

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋರ್ಬಾಹ್ಯಮಬಾಹ್ಯಮಿತಿ ವಾಯತೇ

|| ೧೪೦ ||

ಆಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭೇದವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದು ಈ ಅನಂತರಮ್, ಎಂಬುದು, ಹಾಗೂ ಅಬಾಹ್ಯಮ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಹೊರತಾದ ಹೊರಗಿನ ಬಾಹ್ಯ ವಸ್ತುವು ಇಲ್ಲದ್ದೆಂದು ನಿವಾರಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

(ವೈಕಾರ್ಥ)

ಸತ್ಯಾ ವಾಸನನ್ನರಗಿರಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇ |

ವಿಶೇಷೋಽಬಾಹ್ಯಶಬ್ದೇನ ತತೋ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥರೂಪಕಮ್

|| ೧೪೧ ||

ಅಥವಾ ಅನಂತರ ಪದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸತ್ತೆಯೆಂಬುವ ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದೆ, ಅಬಾಹ್ಯ ಪದದಿಂದ ವಿಶೇಷವೂ ಇಲ್ಲದ್ದೆಂದು ನಿಷೇಧಿಸಿದೆ, ಅದರಿಂದ (ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಸ್ವರೂಪವು) ಏಕರೂಪವಾಗಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಏನು ಬಂದಿತು ? ಎಂದರೆ

ನಾಽಽತ್ಮನೋಽನ್ಯತ್ರ ಸಂಭಾವ್ಯಮಪೂರ್ವಾದಿ ಯದೀರಿತಮ್ |

ಬ್ರಹ್ಮಾಽತ್ಮೈವೇತ್ಯತೋ ವಕ್ತೃ ಶ್ರುತಿರೈಕಾತ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಯೇ

|| ೧೪೨ ||

ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವಾದಿ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನಾವು ಊಹಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ, ಇದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತ ಏಕಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ಆತ್ಮನೇ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು.

ಪಾರೋಕ್ಷ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧಾರ್ಥ ಬ್ರಹ್ಮಾಽತ್ಮೈವೇತಿ ಭಣ್ಯತೇ |

ಬ್ರಹ್ಮೈವಾಽತ್ಮೇತಿ ಚ ತಥಾ ಸಂಸಾರಿತ್ವನಿವೃತ್ತಯೇ

|| ೧೪೩ ||

ಬ್ರಹ್ಮದ ಪರೋಕ್ಷತೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಬ್ರಹ್ಮ ಆತ್ಮವೆಂದು ಹೇಳುವುದು, ಹಾಗೂ ಆತ್ಮನ ಸಂಸಾರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲು ಆತ್ಮವೆಂಬುದು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಎಂದೂ ಹೇಳುವುದು.

ಪರೋಕ್ಷತೆಯೂ, ಸಂಸಾರ ಸಂಬಂಧವೂ ನಿಜವಾಗಿದ್ದರೆ ಹೋಗುವುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ

ಭಿನ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಪರಿಜ್ಞಾನಾತ್ಸಂಸಾರಿತ್ವಂ ತಥಾಽಽತ್ಮನಃ |

ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾತ್ತಮೋದ್ವಸ್ತೌ ನೇತೀತ್ಯಾತ್ಮಾವಶಿಷ್ಟತೇ

|| ೧೪೪ ||

ಬ್ರಹ್ಮವು ತಿಳಿಯದೆ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಭಿನ್ನತೆಯು ಸಂಸಾರ ಸಂಬಂಧವೂ ಕಾಣುವುದು, ತತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವು ಹೋಗಲು ಏನೂ ಇಲ್ಲದ ನೇತಿ ನೇತಿಎಂಬುವ ಆತ್ಮನು ಉಳಿಯುವನು.

‘ಸರ್ವಾನು ಭೂಃ’ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ -

ಸರ್ವೋಽನುಭವ ಏವಾಯಮತಃ ಸರ್ವಾನುಭೂಃ ಪರಃ |

ಕಾರ್ತಾತ್ಮ್ಯವೋ ಭವೇದೇಷ ಚಿನ್ಮಾತ್ರತ್ವಾತ್ಮಧಾನ್ಯಭೂಃ

|| ೧೪೫ ||

ಇತೀತ್ಯುಕ್ತಪರಾಮರ್ಶೋ ವೇದಾಜ್ಞಾಚಾನುಶಾಸನಮ್ |

ಕರ್ತವ್ಯಮೇತದ್ವಿಜ್ಞಾನಮಿತಿ ವೇದಾನುಶಾಸನಮ್

|| ೧೪೬ ||

ಸರ್ವಾನು ಭೂಃ ಎಂದರೆ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಸರ್ವಾನುಭವವೇ, ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಚೈತನ್ಯ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಹಾಗೂ ಅನುಭವವೂ ಈ ಆತ್ಮವೇ ಆಗಿರುವುದು, ಇತಿಯೆಂಬುದು ಹೀಗೆಂದು ಪರಾಮರ್ಶಮಾಡಿ ಅನುಶಾಸನಮ್ ವೇದದ ಆಜ್ಞೆ, ಅದೇನೆಂದರೆ ಈ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದೇ ವೇದಗಳ ಆಜ್ಞೆಯೆಂದರ್ಥ.

ಅಸ್ಯಾತಿಲಜ್ಞನೇ ದೋಷಃ ಸಂಸಾರಾನರ್ಥಸಂಗತಿಃ |

ಕುರ್ವತಶ್ಚ ಮಹಾನ್ಲಾಭಃ ಆತ್ಮನಃ ಕೃತಕೃತ್ಯತಾ

|| ೧೪೭ ||

ಇದನ್ನು ಮೀರಿದರೆ ಸಂಸಾರದ ಅನರ್ಥವು ಬಂದು ಸೇರುವುದೇ ದೋಷವು, ಈ ಶಾಸನದಂತೆ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಮಹತ್ತಾದಲಾಭವು, ಆತ್ಮನು ಕೃತ ಕೃತ್ಯನಾಗುವನು.

ಇತಿ ಶ್ರೀ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ ಉಪನಿಷತ್ ಭಾಷ್ಯ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೫ ನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಂಡಿದೆ

ಒಟ್ಟು ೫೬೫ ವಾರ್ತಿಕ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಆಗಿವೆ.

ಆರನೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ವಾರ್ತಿಕ

ಸುತ್ತರ್ಥಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ವಂಶ ಉಚ್ಯತೇ |

ಜಪೋಽಯಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನಜನ್ಮನೇ ಚೋದ್ಯತೇ ಶ್ರುತೌ

|| ೧ ||

ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಸ್ತುತಿಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳ ವಂಶವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ವಂಶ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವನ್ನು ಜಪಿಸಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಿದೆ.

ಪುಂಮತ್ಯೂಹೋತ್ತಿತಾಶಂಕಾನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಯಥೋದಿತಮ್ |

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಾ ವಂಶೋ ಯತ್ನಾಚ್ಛ್ರತ್ಯಾಯಮುಚ್ಯತೇ

|| ೨ ||

ಮತ್ತೊಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ ಪುರುಷ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಉತ್ತೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಬಂದಿದೆ, ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶ್ರುತಿಯು ಈ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ವಂಶವನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನ ಪೂರ್ವಕ ಹೇಳಿರುವುದು.

ಹಿಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕ್ಕೂ ಇದಕ್ಕೂ ಬೇರೆಯೊಂದು ಸಂಬಂಧವೂ ಇದೆ -

ಯಸ್ಯಾನುಶಾಸನಂ ತಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಭೋಃ ಪ್ರತಿಪತ್ತಯೇ |

ಪೌತಿಮಾಷ್ಯಾದಿಕೋ ಗ್ರಂಥಃ ಶ್ರುತ್ಯಾಥ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ

|| ೩ ||

ಯಾವ ವೇದದ ಶಾಸನವಿದ್ಯೆಯೋ ಆ ವೇದ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಪೌತಿ ಮಾಷ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ ವಂಶ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಈ ಮುಂದೆ ತೋರಿಸಿರುವುದು.

ಅಗ್ರಾತ್ಮಭೃತಿ ವಂಶೋಽಯಮಾವೇದಬ್ರಹ್ಮಮೂಲತಃ |

ಭಿನ್ನಹೇತುನಿಷೇಧಾರ್ಥಂ ಸ್ವಯಂಭು ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದತೇ

|| ೪ ||

ಮೊದಲನೆಯ ಪೌತಿಮಾಷ್ಯನಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿವೇದನೆಂಬುವ ಬ್ರಹ್ಮ ಮೂಲದ ಪರ್ಯಂತರ ಹೇಳಿರುವ ಆಚಾರ್ಯ ಪರಂಪರಾ ಕ್ರಮ ರೂಪದವಂಶವು ಬಂದಿರುವುದು, ಸ್ವಯಂಭು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಇರುವಂತೆ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಆಚಾರ್ಯರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ವೇದ ಮೂಲಕ ಬಂದಿರುವುದೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಅದರಿಂದ 'ಸ್ವಯಂ ಭು' ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಹೇಲಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಿಯಸ್ಮಾದಪರತನ್ಮೋಽಯಂ ವೇದಾತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಭಣ್ಯತೇ |

ಮನೋವಾಕ್ಯರ್ಮಭಿಸ್ತಸ್ಮಾದ್ಭಕ್ತ್ಯಾ ತಸ್ಮೈ ನಮಃ ಸದಾ

|| ೫ ||

ಈ ವೇದ ಸ್ವಭಾವವಾದ ಚೈತನ್ಯವು ಸತ್ತಾ ಸ್ಫೂರ್ತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುವುದು ಅನುಭವ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಈ ವೇದವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಕರೆದಿದೆ, ಅದರಿಂದ ವೇದರೂಪವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಶ್ರೇಯಃ ಕಾಮಿಗಳು ಮನೋವಾಕ್ಯಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಸರ್ವದಾ ಭಕ್ತಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಬೇಕಾದದ್ದು ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು (ಆ ನಂ-ಟೀಕಾ.)

ಯಾವುದರಿಂದ ಈ ವೇದ ಪುರುಷನು ಪರಾಧೀನವಾಗಿರದೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುವನೋ, ಅದರಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು. ಅದರಿಂದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಮನಸಾ, ವಾಚಾ, ಕರ್ಮಣಾ (ಈ ಮೂರರಿಂದಲೂ) ಯಾವಾಗಲೂ ನಮಸ್ಕಾರವಿರಲಿ |

ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಂಡಿದೆ

[ಸಮಷ್ಟಿಶ್ಲೋಕ ಸಂಖ್ಯಾ ೫೬೩೦]

|| ಶ್ರೀದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಯೇ ನಮಃ ||

ಎರಡನೆ ಅಧ್ಯಾಯದ ವಾರ್ತಿಕ ಸಾರಾಂಶ

ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಸಂಬಂಧ

ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಧ್ಯಾರೋಪವನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸುವುದು (ಬಾಧಿಸುವುದು). ಅಥವಾ ವಿದ್ಯಾಸೂತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಆರುಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಿವೆ, ಮೊದಲಿನ ಮೂರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳು (ಅಧ್ಯಾರೋಪವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಅಪವಾದ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದು. ನಾಲ್ಕನೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಸೂತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುವುದು. ಐದನೆಯಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಫಲಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದೆ. ವಿದ್ಯಾವಂಶವನ್ನು ಆರನೇದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿದೆ. ಅದು ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಜಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ವಿದ್ಯಾವಂಶವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಜಪ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಗುರುಪರಂಪರೆಯ ಸ್ಮರಣೆಯುಂಟಾಗಿ ವಿದ್ಯೆಯು ಸುಸ್ಥಿರವಾಗುವುದು.

ಪ್ರಾಣಾದಿವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತ್ವನಿರಾಕರಣೆ

ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾದಿವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಆತ್ಮತ್ವವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಒಂದನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಬಂದಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ (ಬಾಲಾಕಿ), (ಅಜಾತಶತ್ರು) ವೆಂಬುವರ ಸಂವಾದದ ನೆಪದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ನೆಡೆದಿದೆ, ಪ್ರಾಣವೇ ಆತ್ಮವೆಂದು ವಾದಿಸುವ ಬಾಲಾಕಿಯು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದ ಅಜಾತಶತ್ರುವೆಂಬರಾಜನು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯಾಗಿ ಪ್ರತಿವಚನ ಹೇಳುವನು. ಈ ಕಥೆಯು ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಸುಖವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧಾ-ಆಚಾರ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲು ಬಂದಿದೆ. ಪ್ರಶ್ನೆ-ಪ್ರತಿವಚನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ತತ್ವವಿಚಾರವುಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಸುಖವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು. ಕಾಶೀ ರಾಜನು (ಅಜಾತಶತ್ರುವು) ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳು ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡದೆ ಇದ್ದರೂ ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಗಾಝ (ಬಾಲಾಕಿಯು) ಅವನಿ ದ್ವಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ನಿನಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುವೆನು (ಉಪದೇಶಿಸುವೆನೆಂದು) ಹೇಳುವನು.

ಆವಾಗ ತಾನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಾ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ರಾಜನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ, ಶ್ರದ್ಧಾವಂತನೂ ವಿನಯಸಂಪನ್ನನೂ ಆಗಿ ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡುವವನೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು, ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸದಿದ್ದರೂ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅಂಥವನಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುವುದು ('ಅಪೃಷ್ಟೇನಾಪಿ ವಕ್ತವ್ಯಾತ್ಸ್ಮೈವಿದ್ಯೈತಿ') ಎಂಬುದೇ ಶಾಸ್ತ್ರ, ಆದರೆ ರಾಜನು ಕ್ಷತಿಯಜಾತಿಯವನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾದ ಗಾರ್ಗ್ಯನು ನಮಸ್ಕಾರ, ಶಶ್ರುಷ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಂಪ್ರದಾಯದಂತೆ ಅದನ್ನು ತಾನು ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ ಗುರುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಕೇವಲ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ತತ್ಪೋಷದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿದನು, ಉತ್ತಮನಿಂದ ಅಧಮನುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಗುರು ಶಶ್ರುಷ, ಪ್ರಣಿಪಾತ ಮುಂತಾದ ನಿಯಮಗಳಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬುದೇ ನಿಯಮವಿರುವುದು. ಅಧಮನಿಂದ ಉತ್ತಮನು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಾಗ ಈ ನಿಯಮವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಕಥೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡದೆ ಇದ್ದಗಾರ್ಗ್ಯನಿಗೆ ರಾಜನೇ ಪ್ರಶ್ನೆ ಹಾಕಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ಇದರಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಸಚ್ಚಿಷ್ಯನಿಗೆ ಅವನನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷೆಮಾಡದೆ ಗುರುವು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕೆಂಬನಿಯವನ್ನು ಈ ಕಥೆಯು ಸೂಚಿಸುವುದು॥

೧ನೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ೧ -- ರಿಂದ ೧೩ ಕಂಡಿಕೆಗಳಿಂದ ಬರುವ ಸಾರಾಂಶ

ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧಿದೈವ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣದೇವತೆಯೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಇದು ಸಮಷ್ಟಿ, (ಒಂದಾದ) ವೃಷ್ಟಿ (ಬಿಡಿಯಾದ) ರೂಪವಾಗಿರುವುದು, ಹೀಗೆಂದು ಗಾರ್ಗ್ಯನ ನಿರ್ಣಯ, ರಾಜನು ನಿರ್ಣಯಮಾಡಿರುವುದೇನೆಂದರೆ.(ಸೂರ್ಯ) (ಚಂದ್ರ),(ವಿದ್ಯುತ್) (ಮುಂತಾದವುಗಳು) (ವೃಷ್ಟಿರೂಪವಾಗಿವೆ),(ವಿರಾಟ್ಪುರುಷನೇ ಸಮಷ್ಟಿ, ಇವುಗಳು ನಿಜವಾಗಿ ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ನಿರ್ಣಯವು ॥ “ಅಜ್ಞಾತೇ ಜಗದಜ್ಞಾತಂ ಜ್ಞಾತೇಜ್ಞಾತಂತು ಯತ್ರತತ್ ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್ ನ ರವ್ಯಾದ್ಯಾ ಅಕೃತ್ಸ್ನತಃ ॥ ಅವ್ಯಾವೃತ್ತಾನನುಗತೇ ಸ್ವತಃಸ್ವದ್ಧಾತ್ಮವಸ್ತುನಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋತೋ ವೇದಿತವ್ಯಂತದೇವಹಿ” ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಯಾವುದು (ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೆ ಅಜ್ಞಾತವಾದರೆ) ಜಗತ್ತೇ (ತಿಳಿಯದೆಹೋಗುವುದೋ ಅಜ್ಞಾತವಾಗುತ್ತದೆಯೋ), ಯಾವುದು ತಿಳಿದರೆ ಜಗತ್ತೆತಿಳಿಯುವುದೋ ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಏಕೆಂದರೆ:- ಅದೇ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿರುವುದು. ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳು ಪೂರ್ಣವಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವೇನೆಂದರೆ:- ವಿಶೇಷವಾಗಿಯೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರದೆ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಕಾಶವಾದ ಆತ್ಮವಸ್ತುವೇ. ಅದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ನೇರ ತಿಳಿದರೆ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದದ್ದೆಲ್ಲಾ ಮುಗಿಯುವುದು. ಎಲ್ಲಾ ಅಜ್ಞಾನವೂ ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಪುರುಷಾರ್ಥವೂ ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ (“ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ವಿದ್ಧಿ ನೇದಂ ಯದಿದ-ಮುಪಾಸತೇ”) ಎಂಬುವ ಕೇನೋಪನಿಷತ್ತಿನಂತೆ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಧ್ಯಾನವಿಷಯವಾಗುವುದು ಮುಖ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದದ್ದೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು, ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಗಾರ್ಗ್ಯ ಉಪಾಸಕನು ಈ ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಜಾತ ಶತ್ರು ರಾಜನು ಅನ್ಯಯವ್ಯತಿರೇಕಗಳಿಂದ ಬೋಧಿಸಿರುವನು (“ನೈತಾವತಾ ವಿದಿತಂಭವತೀತಿ ಸಹೋವಾಚಿ”) ಎಂದು

ರಾಜನು ಹೇಳಿದ್ದನು ನೋಡಿದರೆ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಮಾತ್ರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದ ಹಾಗೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನು ನೋಡಿದರೆ ಇದಕ್ಕೂ ಅಧಿಕವಾದದ್ದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಸ್ತು ಇದೆಯೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಪ್ರಕೃತ ಗಾರ್ಗ್ಯನು ಈ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಇರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಜನು ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಹಿಡಿದು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದ ಪುರುಷನೊಬ್ಬನ ಹತ್ತಿರ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಬೋಧಿಸುವನು. 'ರಾಜನು ಮಲಗಿದವನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಲು ಹೇಳುವಂತೆ' 'ಬೃಹನ್ ಪಾಂಡರವಾಸ: ಸೋಮ ರಾಜನ್' ಎಂದು ಕೊಗಿ ಹೇಳಿದನು. ಅದರೂ ಆತನು ಏಳಲಿಲ್ಲ, ಅವನನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ತಿವಿದು ಎಬ್ಬಿಸಿದನು. ಇದರಿಂದ ಏನು ತಿಳಿಯುವುದೆಂದರೆ- ಎಚ್ಚರಿನಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಆತ್ಮನು ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿರುವವನು ಪ್ರಾಣವಲ್ಲವೆಂದು ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಯಾವ ಜೀವನು ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಂತನಾಗಿರುವನೋ ಆಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವು ಬೇರೆ ಆತ್ಮನು ಬೇರೆಯೆಂದು ವಿವೇಕವಾಗುವುದು, ಇದನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಲು ಮಲಗಿದವನ ಹತ್ತಿರ ಗಾರ್ಗ್ಯನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದು . ಮಲಗಿದವನನ್ನು ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆದಾಗ ಮಲಗಿದವನ ಪ್ರಾಣವು ಶ್ವಾಸೋಚ್ಚಾಸವನ್ನು ನಡೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕಲ್ಲಿನಂತಿರುವ ಅದಕ್ಕೆ ಈ ಹೆಸರಿನ ಅರಿವು ಆಗಲಿಲ್ಲ, ಅಗಿದ್ದರೆ ಕೂಡಲೆ ಎದ್ದು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರ್ದನು. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಭೋಕ್ತೃನಾದ ಜೀವನಲ್ಲವೆಂದು ವಿವೇಕವಾಯಿತು.

ಹಾಗಾದರೆ ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಚೇತನವೇ ಬೇರೆಯಾದರೆ ಅವನೂ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಏಕಕೇಳಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ. ಆವಾಗ ಕೇಳದಿರುವುದು ಯುಕ್ತ, ಏಕೆಂದರೆ:- ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಹಂ ಎಂಬುವ ಅಭಿಮಾನವಿರುವುದಲ್ಲ, ಇಡೀ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು, ಅದರಿಂದ ಪ್ರಾಣದ ಹೆಸರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕರೆದರೆ ತನ್ನನ್ನು ಕರೆಯಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಸುಮ್ಮನಾದನು. ಕೇಳಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು, 'ಹೇಗೆ ದೇವದತ್ತನನ್ನು ದೇವದತ್ತ ಎಂದು ಕೊಗದೆ' ಎಲೈ ಹಸ್ತ 'ಎಲೈಪಾದ' ಎಲೈ ಅಂಗಗಳ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕರೆದರೆ ಏಳುವುದಿಲ್ಲವೋ ಪೂರ್ಣಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಆತನನ್ನು 'ದೇವದತ್ತ' ಎಂದು ಕರೆದರೆ ತಿಳಿದು ಮಾತನಾಡುವನು.

ಮಲಗಿದವನು ತನ್ನ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆದರೂ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ? ಏನು ಕಾರಣ -ವೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ - ಇದೇ ಉತ್ತರ- ಇಲ್ಲಿ ಜೀವ ಎಂದರೆ ನಿರುಪಾಧಿಕ ಚೈತನ್ಯ ಮಾತ್ರ ರೂಪನೇ ? ಅಥವಾ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಂದಕೂಡಿದ ಸೋಪಾಧಿಕ ಆತ್ಮನೇ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಉತ್ತರವನ್ನು ಅರಿಯಬೇಕು, ಕೇವಲ ಚಿನ್ಮಾತ್ರನೇ ಎಂದರೆ- ಆ ಚೇತನಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ ಈ ಎರಡೂ ಇರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಸರ್ವದಾ ವಿಕಾರ ವಾಗದೆ ನಿತ್ಯಚೈತನ್ಯ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವನಷ್ಟೆ. ಅದರಿಂದ ಸೋಪಾಧಿಕ ಚೇತವೇ ಜೀವ ಎಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆವಾಗ ಅಂತಃಕರಣಾದಿ ಉಪಾಧಿಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಆವಾಗ ಅವನು ಈಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸರಿ ಹೋಗುವುದು. ಆಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವ್ಯಾಪಾರವಿಲ್ಲದೆ ಮಲಗಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವಜ್ಞಾನವೂ ಹೊರಗಿನ

ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ, ಸ್ವಪ್ನವೂ ಸಹ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ, ಇಂತಹ ದಶೆ ಸುಷುಪ್ತಿ ದಶೆ. ಹೇಗೆ ಜೀವನು ಅರಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಅರಿಯುವುದಿಲ್ಲ ವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿ ನಿದ್ರೆಯೆಂಬುದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿರುವುದು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಲ, ರಾಜನು ಎಚ್ಚರಾಗಿದ್ದಾಗ ಅಮಾತ್ಯರು ಮಲ ಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿಗೆ ಈ ಸುಷುಪ್ತಿಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲ! ಎಂದರೆ ಹಾಗೂ ಸರಿಯಲ್ಲ, ಸ್ವಪ್ನ, ಸುಷುಪ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಗೊರಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಈ ಪ್ರಾಣವು ಎಚ್ಚರಾಗಿ ರುವಂತೆ ಇದ್ದೆ ಇದೆ. ಅದರಿಂದ ತನ್ನ ನಾಮಗಳಿಂದ ಎಬ್ಬಿಸಿದ್ದರೂ ಅದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ ನಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಭೋಕ್ತೆ ಜೀವನಲ್ಲ. ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನಂತೆ ಅದರ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆ ಯಾಗಿ ಜೀವನಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಬ್ರಹ್ಮ, ಪಾಂಡರವಾಸ: ಸೋಮ, ರಾಜನ್ ಎಂದು ಚಂದ್ರನ ನಾಮಗಳಿಂದ ಕರೆದರೂ ಆ ದೇವತೆಯೂ ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ, ಅರಿಯಲಿಲ್ಲ, ಪ್ರಾಣಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆ ಚಂದ್ರ, ಅದರಿಂದ ಗಾರ್ಗ್ಯನು ಪ್ರಾಣವೂ, ಪ್ರಾಣಾಭಿಮಾನಿದೇ ವತೆಯೂ ನಿಜವಾಗಿ ಆತ್ಮನಲ್ಲವೆಂದು ರಾಜನ ಈ ಉಪದೇಶದಿಂದ ತಿಳಿದನು. ಅದಕ್ಕೆ ಅತಿರಿಕ್ತ ನಾದ ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಜೀವನನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ರಾಜನು ಮಲಗಿದವನನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ಹಿಸಿಕಿ ಹಿಸಿಕಿ ಅದರ ಮೂಲಕ ಕಳವಳ ಪಡುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಪುರುಷನನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿದನು, ಮೈಯನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ಹಿಸಿಕಿದ್ದರಿಂದ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಹೋಗಿದ್ದ ಆ ಬುದ್ಧಿ, ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳು ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದವು, ಅದರಿಂದ ಆತ್ಮನ ಎಚ್ಚರ (ಪ್ರಬೋಧವು) ಆಯಿತು, ಈ ಪ್ರಬೋಧವು ಘಟಾಕಾಶಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದಂತೆ, ಅಂದರೆ ಘಟವು ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಇದ್ದ ಅಕಾಶವು ವಿಶೇಷ ವಾಗಿ ತೋರಿಬಂದಂತೆ, ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪವಾಗಿ ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ ಬೋಧವು ಉಪಾಧಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಆಗಿದೆಯೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು, ತ್ವನಿಂದ್ರಿಯ ಮೂಲಕ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಶಬುದ್ಧಿಯು ಹುಟ್ಟಿ ಎಚ್ಚರಾಯಿತೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವಿಲ್ಲಿ ಇದೆ, ರಾಣಿ ಪೇಷಣದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಎದ್ದ ಆತ್ಮನೇ ಸಚಿವರೊಡನೆ ಎದ್ದರಾಜನಂತೆ ಇದ್ದು ಭೋಕ್ತನೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಯಿತು. ಇದೇರೀತಿಯಾಗಿ ಕಾಮಕ್ರೋಧ, ಭಯ ಉದ್ವೇಗ ಮುಂತಾದ ಮನೋಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ವಾತನು ಎಚ್ಚರಾಗಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುವನೋ, ಅವನೇ ಭೋಕ್ತನೆಂದು ಅರಿಯಬೇಕು, ಮತ್ತು ಸತ್ತಹಾಗೆ ಮಲಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಈದೇಹದಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ಅವೇಶಗೊಂದಿರುವನಂತೆ ಉರಿದು ಬೀಳು ವಂತೆ ಎದ್ದುಕೂತುಕೊಳ್ಳುವ ಆತ್ಮನೇ ಭೋಕ್ತ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕು ದೇಹವು ಜಡ ಆದ್ದರಿಂದ ಎದೆಂದಿಗೂ ಭೋಕ್ತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಸ್ವಲ್ಪ ಕೈಯಿಂದ ಮುಟ್ಟಿದಾಗ ಎಚ್ಚರಾಗದೆ ಬಲವಾಗಿ ಕೈಯಿಂದ ಹಿಸಿಕಿದಾಗ ಎಚ್ಚರಾದದ್ದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ದೇಹಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾದ ವಸ್ತುವು ಭೋಕ್ತ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಅದು ಒಂದು ಬಗೆಯಾದ ವಿಶೇಷ ಸಂಬಂಧ ದಿಂದ ಆಗಿರುವುದು, ದೇಹಭಿನ್ನನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಬಂಧವು ಅಭಿಮಾನ ರೂಪವಾದದ್ದು. ಅದು ತನ್ನ ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಗಳೆಂಬ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಆಗಿರುವುದು, ಕರ್ಮ ಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಅಭಿಮಾನ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಆನೇಕ ಬಗೆಯಾಗು ವುದು. ತೀವ್ರವಾದ ದೇಹಾಭಿಮಾನವಿದ್ದರೆ ಸ್ವಲಮುಟ್ಟಿದರೂ ಅವನಿಗೆ ಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಬೇರೆಕಡೆಮನಸ್ಸಿದ್ದಾಗ ಬಹಳವಾಗಿ ಮೈಯನ್ನು ತಿವಿದರೇನಯೆ ಜ್ಞಾನವಾಗುವುದು. ಸ್ವಪ್ನ ಗಳನ್ನು ಕಾಣುವಾಗ ಎಚ್ಚರಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕೈಯಿಂದ ತಿವಿಯಬೇಕು. ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ

ಅನೇಕಸಲ ಮೈಯ್ಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ತಿವಿದುತಿವಿದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸಬೇಕು. ದೇಹವೇ ಭೋಕ್ತನಾದ ಆತ್ಮವಾಗಿದ್ದರೆ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು?. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ವೈಷಮ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು? ಏತರಿಂದ ಅದು ಆದುದ್ದು ? ಅದರಿಂದ ದೇಹಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಆತ್ಮನಿರುವುವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಭೋಕ್ತನಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸ್ಮರಣೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡಿದ್ದನ್ನು ಇತರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸ್ಮರಣೆಮಾಡುವಷ್ಟು ಶಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರ್ಯ ಕರಣ ಸಂಘಾತವೇ ಆತ್ಮವೆಂದುಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಘಾತ ಸಮುದಾಯ ವೆಂಬುದು ಯಾವಾಗಲೂ ಪರಾರ್ಥ ತನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಬ್ಬಬಿಗೋಸ್ಕರ ಇರುವುದು. ಗೃಹಪಾಸಾದ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಯಜಮಾನನಿಗೋಸ್ಕರ ಇರುವಂತೆ ದೇಹವು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ತನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ನಾದ ದೇಹಸ್ವಾಮಿಗಾಗಿ ಇರುವವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಈ ದೇಹಾದಿಗಳಿಗೂ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದವನೇ ಭೋಕ್ತನಾದ ಆತ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು, ಹಿಂದಿನ ದೋಷಗಳು ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಆ ಭೋಗವೆಂಬುದು ಸುಖ, ದುಃಖಗಳ ಅನು ಸಂಧಾನರೂಪವಾದದ್ದು, ಅದು ಚೈತನ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದು, ಜಡವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅನ್ವಯ ವೃತ್ತಿರೇಕಗಳಿಂದ ಅತಿರಿಕ್ತ ಆತ್ಮವಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಅದ್ವೈತ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ವೃತ್ತಿರೇಕಗಳ ಉಪಪತ್ತಿ ಅದ್ವೈತವಾದದಲ್ಲಿ ಅದ್ವಿತೀಯ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ವೃತ್ತಿರೇಕಗಳು ಹೇಗೆ ? ಸಂಗತಾವಾಗುತ್ತವೆ ? ದ್ವಿತೀಯವಸ್ತುತವೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ (ಸಮಾಧಾನ)- ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಭೇದವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅನ್ವಯ- ವೃತ್ತಿರೇಕಗಳಿಂದ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾಗಿ ಪುರುಷನಿಗೆ ವೃತ್ತತ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದು, ಅಧ್ಯಸ್ತವಾದ (ಕಾಪ್ತನಿಕವಾದ) ವೃತ್ತತ್ತಿಯಿಂದತೀ ಸಮಸ್ತ ಭ್ರಾಂತಿಯೂ ಹೋಗುವುದು. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಗಜ ತುರಗಾದಿಗಳು ಕಾಣುತ್ತಿರುವಾಗ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಹೊಡೆದಂತೆ ಆದರೂ ಸುಡುವಂತೆ ಕಂಡರೂ ಅವುಗಳ ಬೆದರಿಕೆಯಿಂದ ಸ್ವಪ್ನವುನಿಂತುಹೋಗುವುದು ಉಂಟು.

ಅನ್ವಯದಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಭೋಕ್ತಆತ್ಮನು ಅತಿರಿಕ್ತನಾಗಿರುವನೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ, ಹೇಗೆಂದರೆ ! ಚೈತ್ಯನಸಂಬಂಧವು ಸಮಸ್ತಭೋಗ್ಯ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ಅನುಭವಸಿದ್ಧ ವಾಗಿದೆ. ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾದರೂ (ಇದ್ದು ಇಲ್ಲವೆಂದಾದರೂ) ಭೋಕ್ತ ಅನುಭವ ಪಡೆಯುವ ಆತ್ಮನು ತಪ್ಪದೇ ಇರುವನು, ಜಾಗೃತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭೋಗಪಟ್ಟ ಆತ್ಮನೇ, ಸ್ವಪ್ನ ದಲ್ಲಿ ಭೋಗಪಡುವನು, ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಭೋಗಪಟ್ಟವನೇ ಜಾಗರದಲ್ಲಿ ಇರುವನು, ಭೋಗ ವಸ್ತುಗಳು ಮಾತ್ರ ಜಾಗೃತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದದ್ದು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದದ್ದು ಜಾಗೃತ್ತಿನಲ್ಲಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಅವು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗಿವೆ. ಭೋಕ್ತಮಾತ್ರ ಅವ್ಯಭಿಚರಿತ ಅನುಸ್ಮೃತನಾಗಿರು ವನು ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಪದಾರ್ಥ ವಿವೇಚನೆ ಇವನು ವಿಜ್ಞಾನಮಯನೇ, ಏಕೆಂದರೆ ! ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಜ್ಞಾನಗಳೆ ಇರುವವು, ವಿಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಅಂತಕರಣ (ಅಥವಾ ಬುದ್ಧಿ) ಅದರಲ್ಲಿ ಈ ಆತ್ಮನು ತೋರುವನು. ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ರಾಹುವು ಗ್ರಹಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ತೋರುವಂತೆ, ಅಂದರೆ ಚಂದ್ರನ ಬೇಳಕಿನಿಂದಲೇ ಕಪ್ಪಾದ ಛಾಯಾ ರೂಪವಾದ ರಾಹುವುತೋರುವಂತೆ. ಅಂತಃಕರಣವು ಜಡವೇಅಗಿದ್ದರೂ ಚಿದ್ರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನೊಂದಿಗೆ ತೋರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನೂ ವಿಜ್ಞಾನ

ಮಯನಾದನು. ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಆಭಾಸವುಳ್ಳ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಬುದ್ಧಿಮುಂತಾದವುಗಳ ವ್ಯಾಪನೆಯಿಂದ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ (ಅಲ್ಪ) ನೆಂಬ ಭ್ರಮೆಯು ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದು 'ಅಹಮ್' ಎಂದು ತೋರಿಬರುವನು ಅಥವಾ (ಚಿದ್ರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನಾದರೂ) ಆತ್ಮನು ಉಪಲಬ್ಧವೆಂಬುವ ನಿತ್ಯ ಚೈತನ್ಯರೂಪನಾಗಿದ್ದರೂ ಅಂತಃಕರಣದಿಂದ ಅದ್ವೈತವಾಗದಕತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಉಪಲಬ್ಧವೆಂದಾಗಿರುವನು ಅದರಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು ಸ್ವಟಿಕವು ಶುಭ್ರವಾಗಿದ್ದರೂ ಜಪಾಕುಸು ದಿಂದ ಕೆಂಪುದಾಶವಾಳಹೂವಿನಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ರಕ್ತವಣವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಪದ್ಮ ರಾಗದಂತೆ ಕಾಣುವುದು. ಅದರಂತೆ ಆತ್ಮನು ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿರುವನು ಅನುಭವ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಆತ್ಮನಾದನು ಅಥವಾ ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೇಹಾದಿಗಳಿಗೂ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಆತ್ಮನು ವಿವೇಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನೆಂದಾಗಿರುವನು. 'ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ಪರುಷಃ' ಪುರುಷಪದಾರ್ಥವಿವೇಚನೆ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪುರುಷಪದಾರ್ಥವೇನೆಂದರೆ:- ಆತ್ಮನು ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಪುರುಷನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು. ವಿಜ್ಞಾನ (ಬುದ್ಧಿ) ಮುಂತಾದ ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುಗಳು ತನ್ನಲ್ಲಿ (ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ) ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿದ್ದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತಾನು ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವನು. ಹಗ್ಗವು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಭ್ರಮಿಸಿದ್ದ ಸರ್ಪಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವಂತೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವನು. ಅದರಿಂದ ಪುರುಷನೆಂದು ಹೇಳುವುದು (ಸದ್ರೂಪ, ಚಿದ್ರೂಪ ಆನಂದ ರೂಪಗಳಿಂದ) ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿತೋರುವನು, 'ಸನ್ ಘಟಃ' 'ಸನ್ ಪಟಃ' ಘಟೋ ಭಾತಿ, ಪಶು ಪುತ್ರಕಳತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ 'ಇದು ನನಗೆ ಪ್ರಿಯ' ಇದುವನನಗೆ ಸುಖವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಜ್ಜಿದಾನಂದರೂಪದಲ್ಲಿ ತೋರಿಬರುವನಾದ್ದರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವನು. (ಸಹೋವಾಚಿ ಅಜಾತ ಶತ್ರುಃ ಯತ್ರೈಷ ಏತತ್ ಸುಪ್ತೋಽ ಭೂತ್ಯ ಯ ಏಷ ವಿಜ್ಞಾನಮಃ ಪುರುಷಃ ಕ್ಷೈಷತರ್ದಾಭೂತ್ ಕುತ ಏತದಾಗಾತ್ ಇತಿ ತದುಹನಮೇನೆಗಾರ್ಗ್ಯಃ)- (ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಸಾರಾರ್ಥ)

ಯಾವ ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಆತ್ಮವಿರುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಸ್ವಪ್ನದಶೆ, ಜಾಗರದಶೆಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೈತ ಬುದ್ಧಿಯು ಇರುವುದು, ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅವನ ಸ್ವಭಾವವೇನು? ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಮೇಲಿನ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದಿದೆ. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಈತನು ಎಲ್ಲಿದ್ದ? ಪುನಃ ಜಾಗರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿದೆ ಈ ದೇಹಕ್ಕೆ ಬಂದನು? ಎಂಬುದರ ವಿಚಾರ ವೀಗ ನಡೆದಿದೆ. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಇವನು ದೇಶಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಹೋಗಿದ್ದನು? ಅಥವಾ ನಾಶವಾಗಿದ್ದನು? ಅಥವಾ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನ ವಿಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದನು? ಇತ್ಯಾದಿ ಸಂದೇಹ ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅವನು ನಾಶವಾಗಿದ್ದರೆ ತಿರುಗಿ ಎಚ್ಚರಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಿಯೆ ಇದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯ ರೂಪವಾದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಜೀವನಿರುವುದಾದರೆ ದೇಹದ ಮೇಲೂ ಅಭಿಮಾನವಿರಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ಹಾಗಿಲ್ಲ, ಅಂತಃಕರಣವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಅಭಿಮಾನ ಬರುವುದೆಂದೂ ಪ್ರಕೃತ ಅದು ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ ಆ ಉಪಾಧಿಯು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿತ್ತೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುವುದು. (ಈ ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಸಮಾಧಾನ ವಿದು)- ಜೀವನು ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಸುಖ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಜಾಗ್ರತ್-ಸ್ವಪ್ನದಶೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ಆಕರ್ಮಗಳು ಮುಗಿದೊಡನೆ

ಸುಷುಪ್ತಿಯನ್ನು (ತನಿದ್ರೆಯನ್ನು) ಹೊಂದಲು ಬಯಸುವನು, ವಸ್ತುತಃ ಆತ್ಮನು ಕ್ರಿಯಾ ಶೂನ್ಯನಾದರೂ ಬುದ್ಧಿಮುಂತಾದ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಸಂಚಾರವಿರುವುದು, ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಘಟೋಪಾಧಿಯಿಂದ ಗಮನ ಆಗಮನವೆಂಬುವ ಸಂಚಾರವಿರುವಂತೆ, ವಸ್ತುತಃ ಆಕಾಶ (ಟೊಳ್ಳು) ಹೋಗುವುದೂ ಇಲ್ಲ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಒಂದು ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಒಳಗೆ ಭಿದ್ರ (ಆಕಾಶ) ವಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿಂದಲ್ಲಿಗೆ ಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಒಳಗಿನ ಆಕಾಶವೂ ಓಡಾದಿದಂತೆ ಆಗುವುದು, ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಯೆಂದರೆ ಏನು? ಮೂಲಾಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಹೃದಯಕೋಶವೇಸ್ಥಾನ, ಅದರಲ್ಲಿರುವಾಗ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಗೋಳಕಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವವು, ಬುದ್ಧಿಯು ಕರ್ಮದ ದಶೆಯಿಂದ ಹೃದಯದನಾಡಿಗಳ ಮೂಲಕ ಮೀನಿನ ಬಲೆಯಂತೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆ ಪ್ರಸಾರಮಾಡುವುದು ಬೀಸುವುದು. ಆವಾಗ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲೂ ಈಚೈತನ್ಯರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವನು, (ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದಂತೆ ತೋರಿಬರುವನು) ಅಂತಹ ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಆತ್ಮನು ಎಚ್ಚರಾಗಿದ್ದಾನೆ. (ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು) ಹೇಳುವುದು, (ಸುಷುಪ್ತಿಯೆಂದರೆ) ಆಕರ್ಮಗಳು ಕ್ಷಯಿಸಿದರೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಲಾಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ (ಅವ್ಯಾಕೃತಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ) ಲಯವಾಗುವುದು, ಚೈತನ್ಯಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗಿದ್ದ ಎಲ್ಲಾ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಗಳು ಅವುಗಳೊಂದಿಗೆಲಯವಾಗುವುದು, ಅಂದರೆ ಉಪಾಧಿಗಳಲಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಲಯವಾಗುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು.

ಸಹೋವಾಚ — -- ಯತ್ರೈಷ ಏತತ್ ಸುಪ್ತೋಽಭೂ ದೃ ಏಷ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ಪುರುಷಃ ತದೇಷಾಂ ಪ್ರಾಣಾನಾಂ ವಿಜ್ಞಾನೇನ ವಿಜ್ಞಾನ ಮಾದಾಯ ಯ ಏಷೋಽನ್ತ ಹೃದಯ ಆಕಾಶ ಸ್ತಸ್ಮಿಶೇತೇ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ — — ಆವಾಗ ಬುದ್ಧಿವಿಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಬಾಹ್ಯವಸ್ತುವಿನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಈ ವಿಜ್ಞಾನಮಯ (ಜೀವ) ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವನೆಂದು ಈ ಶ್ರುತಿಯ ಹೇಳುವುದು. ಬುದ್ಧಿವಿಜ್ಞಾನವು (ಅಂತಃಕರಣದ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಗಳು) ಉಪಸಂಹಾರವಾದಾಗ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಮೊದಲಿದ್ದ ವಿಜ್ಞಾನಮಯತ್ವವುಕ್ಷಯಿಸುವುದು, ಅದರಿಂದ ನಿರ್ವಿಕಾರವಾದ ಸ್ವರೂಪಚೈತನ್ಯವೊಂದೇ ಉಳಿಯುವುದು. ಈ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಈತನು ಒಳಗೆ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವನೆಂದು 'ಶೇತೆ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳಿರುವುದು.

ಇಲ್ಲಿ ಹೃದಯಾಕಾಶವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿಯೊಳಗೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂಥ ಆತ್ಮಚೈತನ್ಯವೆಂದರ್ಥ, ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಗಿನ ಆಕಾಶವೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ! ಇದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಗಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಣಾದಿವಸ್ತುಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅದೇ ಅರ್ಥ, ಅದು ಪರಬ್ರಹ್ಮವೇ, ಇದೇ ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಅಂತರ (ಬಳಗಿರುವುದು) ಇದೇ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಆಧಾರ, ಶರೀರದ ಒಳಗಿನ ಮತ್ತು ಹೊರಗಿನಕಾರ್ಯಕಾರ್ಯಗಳ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. 'ಯ, ಏ ಷಃ' ಎಂದರೆ- ಬಾಹ್ಯವಸ್ತುಗಳಿರುವ ಸ್ಥಾನಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಎದ್ದು ಕುಳಿತಾಗ ಅನನ್ಯಾನುಭವ (ಸ್ವತಂತ್ರಾನುಭವ) ರೂಪನಾದ ಈ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುವನೆಂದು

ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿದೆ, 'ಶೇತೆ' ಎಂದರೆ -- ಜೀವಾತ್ಮನು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಕಾರ- ಮತ್ತು ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಾಕಾಶವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನೆಲೆಸಿರುವನೆಂದರ್ಥ, ವಿಜ್ಞಾನ ಮಯ ಜೀವ ಅಲ್ಪನಾದವನು. ಪರಮಾತ್ಮನಾಗಿ ಉಳಿಯುವನು, ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ? ಘಟಾಕಾಶವು ಘಟವು ಒಡೆದುಹೋದರೆ ಮಹಾಕಾಶವಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುವಂತೆ, ಬುದ್ಧಿ ವಿಜ್ಞಾನಗಳು ಲೋಪವಾದಾಗ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನು ಸ್ವಸ್ವರೂಪವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವನು ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಸ್ವಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುವನೆಂಬುದನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಸಾಧಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ, ಇದನ್ನೇ ಸಮಾಖ್ಯೆ 'ಸ್ವಪಿತಿ' ಎಂಬುವ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಸಾಧಿಸಿದೆ- "ಭಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ" ಸ್ವಮುಖೀತೋಭವತಿ ತಸ್ಮಾದೇನಂ ಸ್ವಪಿತಿತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ 'ಸ್ವಪಿತಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸ್ವಪ್ನದ್ವಂದು ಸರ್ವಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ, ಯಾವುದರಿಂದ ಈಜೀವನು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುವನೋ ಏಕವಾಗುವನೋ, ಅದರಿಂದ ಈತನು 'ಸ್ವಪಿತಿ' ಎಂದು ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು. ಇದರಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ತನ್ನ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಈ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವನೆಂದು ಅರ್ಥವು ಸಿಗುವುದು, (ಯುಕ್ತಿಯೇನೆಂದರೆ:-) ಉಪಾಧಿಯ ಉಪಸಂಹಾರವು ಜೀವಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಸಂಸಾರ ರೂಪವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ, ವಾಗಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ಉಪಾಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಜಾಗೃತ್ತಿನಲ್ಲೂ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲೂ ಸುಖದುಃಖರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರವುಳ್ಳವನಂತೆ ತೋರುತ್ತಲಿದ್ದನು, ಅವುಗಳು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಸಂಸಾರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ವಭಾವಸ್ಥಿತಿಯುಕಾಣುವುದು, ಉಪಾಧಿಗಳ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದರೆ ಸಂಸಾರ , ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕಗಳೆಂಬ ಯುಕ್ತಿ || "ತಾನಿ ತದಾಗ್ಯಣ್ವಾತಿ ಅಥೈತತ್ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಪಿತಿ..... ಗೃಹೀತಮನಃ ಎಂಬುವ ಶ್ರುತಿಯ ಸಾರಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಆತ್ಮನ ಸ್ವಭಾವವು ಸಂಸಾರಿಯಲ್ಲದ ಶುದ್ಧ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ರೂಪವೆಂದು ಸುಪ್ತಿಪ್ರಶ್ನೆಯಿಂದಬಂದ ಅರ್ಥವು.ಜಾಗರ, ಸ್ವಪ್ನ, ಸುಷುಪ್ತಿಯೆಂಬುವ ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯವೆಲ್ಲವೂ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದದ್ದು ಪರಮಾರ್ಥವಲ್ಲ, ಮಲಗಿದ್ದನು, ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವನು. ಎದ್ದನು ಎಂದು ಅಜ್ಞಾನ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕಲ್ಪನೆ ಇವು, ನಿಜವಲ್ಲ, ಚಿತ್ತದ ಅಜ್ಞಾನವೊಂದರಲ್ಲೇ ಈ ಜನರು ಮುಳುಗಿದ್ದು ದುಃಖಪಡುತ್ತಲಿರುವರು, ದಿಗ್ ಭಾಂತಿಯಿಂದ ಆವರಿಸಿದ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳ ಪಥಿಕ ಹಾದಿಹೋಕನು ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕಾಣದೆ ದುಃಖಿಸುವಂತೆ ಈತನು ಸಂಸಾರ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ದುಃಖಿಸುವನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಂಸಾರಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲವೂ ಸತ್ಯವಲ್ಲ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ವರಸವಾಗಿ ಸ್ವಪ್ನ ಪಡಿಸಲು ಶ್ರುತಿಯು ಮಹಾರಾಜಾದಿ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸ್ವಪ್ನಮಯವಾಗಿ ಕಾಣುವುದನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದೆ "ನಯತ್ಸೈತತ್ ಸ್ವಪ್ನಯಾ ಚರತಿ ತೇ ಹಾಸ್ಯಲೋಕಾಃ ತದುತೇವ ಮಹಾರಾಜೋಭವತಿ ಉತೇವ ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣ..... ಇತ್ಯಾದಿ ಯಾಗಿ(ಬೃ -೨ -೧- ೧೮). ಯದೃಶಿ ಪಾಣಿಪೇಷಣ ಮೂಲಕಪ್ರಬೋಧವುಂಟಾದ ಹಿಂದಿನ ಕಥೆಯಿಂದಲೇ ದೇಹಾದಿಗಳು ಆತ್ಮವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದಿದೆ. ಆದರೂ ಅಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಆತ್ಮನ ಶುದ್ಧ ಸ್ವಭಾವವು ತಿಳಿದಂತೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇರುವುದು ಸತ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದರೂ ದೇಹವು ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ದೇಹಸಂಗ್ರವು

ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇರಬಹುದೆಂದು ಶಂಕೆ ಬರಬಹುದು, ತಾರ್ಕಿಕರು ದೇಹವು ಬೇರೆ ಆತ್ಮನು ಬೇರೆ ಯೆಂದು ಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದರೂ ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿಗಳನ್ನು ಆತ್ಮನಲ್ಲೇ ಇರುವವೆಂದು ಒಪ್ಪುವರು, ಅದನ್ನು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಒಪ್ಪಬಾರದೆಂದು ಅಸಂಗತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಶ್ರುತಿಯು ಈಗ ಯತ್ತಿಸಿದೆ, ಯದೃಪಿ ಸುಷುಪ್ತಿವಿಚಾರದಿಂದ ಇದೂ ತಿಳಿದಿದೆ, ಆದರೂ, ಸ್ವಪ್ನವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಸಂಗತ್ಯವು ಹೇಗೆ ? ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪವು ಪುನಃ ಹುಟ್ಟುವದು, ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿದ್ದರೂ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಇರುವುದು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ, ಅದರಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರಸಂಗವು ತಾತ್ವಿಕವಾಗಿರಬಹುದೆಂಬ ಶಂಕೆಯು ಬರುವುದು, ಅದನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಸ್ವಪ್ನ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆ, ಸ್ವಪ್ನ ವೆಲ್ಲವೂ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಕಾಸವೇ ಹೊರತು ಬೇರೆಯಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಅಸತ್ಯ, ಹೊರಗಿನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಉಪವಾಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಲೋಪವಾಗದೆ ಇರುವುದು, ಆವಾಗ ಮಹಾರಾಜನಂತೆಯೂ ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣನಂತೆಯೂ ತನಗೆ ಅನುಭವವಾಗುವವು. ಅವೆಲ್ಲ ವಾಸ್ತವವಲ್ಲ, ಅಲ್ಲದೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಮಲಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಇವರೆಲ್ಲ ವನಕ್ಕೆ ಹೋದಂತೆ ತೋರುವರು, ಹಾಗೂ ಎಚ್ಚರಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಾಣದೆ ಹೋಗುವವು, ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದು ಜಾಗರದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾಗುವುದು, ಹೀಗೆಯೇ ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರಪಂಚವು ಪರಸ್ಪರ ದಶೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಯವಾಗುವುದರಿಂದ ಎಫೈಯೆಂದು ಈ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು. ಆ ಸ್ವಪ್ನವು ದೇಹದ ಒಳಗೆ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ದೇಹದ ಹೊರಗೆ ನೆಡೆಯುವುದಲ್ಲ, ಆತ್ಮನು ಸ್ವತಃ ದೇಹವಿಲ್ಲದವನು ಅವನುತಾನೇ ನೇರ ಹೊರಗೆ ಸಂಚರಿಸುವವನಲ್ಲ, ಹಾಗಾದರೆ! ಹೊರಗಿನ ಗಿರಿ ಸಮುದ್ರಾದಿಗಳು ಒಳಗೆ ಹೇಗೆ ? ಬಂದವೆಂದರೆ- ಉತ್ತರ ಜಾಗ್ರದ್ಧಶೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡಿರುವ ಪರ್ವತಾದಿಗಳ ವಾಸನೆಗಳು ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಂದ ಈತನು ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಕಾಣುವನು, ಈ ವಾಸನೆಗಳು ಸತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಅಜ್ಞಾನದ ವೈಭವದಿಂದ ಅಷ್ಟೆ, ಅದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಅಸತ್ಯ ವಾದದ್ದರಿಂದ ಸಂಸಾರ ಸಂಬಂಧವೂ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲೂ ಆತ್ಮನಿಗೆ ವಾಸ್ತವವಲ್ಲವೆಂದೂ, ಅಸಂಗೋಹ್ಯಯಂ ಪುರುಷಃ ಎನ್ನುವ ಅಸಂಗ ಸ್ವರೂಪವೇ ವಾಸ್ತವವೆಂದೂ ತಿಳಿಯುವುದು ಯುಕ್ತ.

ಅದ್ವಿತೀಯತ್ವ ಮತ್ತು ಆನಂದಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸುಷುಪ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ಫುಟಪಡಿಸುವುದು

ದೇಹಾದಿವೃತ್ತಿರಿಕ್ತ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧನೆಂದು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದರೂ ಅದ್ವಿತೀಯತ್ವ (ಅದ್ವಯತ್ವ) ಆನಂದರೂಪಗಳನ್ನು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿಕೊಡಲು “ಅಥ ಯದಾ ಸುಷುಪ್ತೋ ಭವತಿ ..... ಇತ್ಯಾದಿಯಿಂದ ಏವಮೇಷ ಏತಚ್ಛೇತೇ || ೧೯ ||” ನೆಮಂತ್ರ ದಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದೆ. ಯದೃಪಿದ್ವೈತವು ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯತ್ವವು ಆತ್ಮನಿಗೆ ತೋರಿಯೇ ತೋರುವುದು. ಆದರೂ ಸ್ವಪ್ನ- ಜಾಗರಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೈತವು ಇರುವುದು ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಸತ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ, ಅದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸುಷುಪ್ತಿ ವಿಚಾರವನ್ನು ತೆಗೆದಿದೆ. ಮತ್ತು ದೃಶ್ಯವಾದ ಪ್ರಪಂಚ

(ದ್ವೈತ) ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಲಿ, ದ್ರಷ್ಟವಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ವಾಸ್ತವವಾಗಿಯೆ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೀಡುವುದೆಂಬುದು ದ್ರಷ್ಟತ್ವವು ಇರಬಹುದು, ಹಾಗಿದ್ದರೆ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸಿ ಅದರಿಂದ ದ್ರಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು, ಆವಾಗ ದೃಶ್ಯವೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕಾಗುವುದೆಂಬ ಶಂಕೆಯು ಬರಬಹುದು, ಅದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದೆ. 'ನಯದಾ ಸುಷುಪ್ತೋ ಭವತಿ ತದಾ ನಕಸ್ಯಚನವೇದ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಕರ್ತೃತ್ವವು ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂಬುದೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಆದಶೆಯನ್ನೇ ಸುಷುಪ್ತಿಯೆನ್ನುವುದು, ಹಾಗಾದರೆ ಆತ್ಮನು ಜ್ಞಾನಕರ್ತನೆಂದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ - ಸ್ವಪ್ನ - ಜಾಗರಗಳಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯಾಭಾಸದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬುದ್ಧಿಯು ಚೈತನ್ಯದ ಸನ್ನಿಧಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಕರ್ತೃ ಎಂದು ಆಗಿರುವುದು, ಸ್ಥಿತಿಗಲ್ಲಿ ಕೆಂಪುದಾಶವಾಳದ ಹೂವಿನ ಸಾಮೀಪ್ಯದಿಂದ ಕೆಂಪು ಬುದ್ಧಿಯು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಧಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವುತೋರುವುದು. ಆತ್ಮನೇ ನೋಡುವನೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಬಂದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವು ಉಪಾಧಿಯು ಹೋದ ಮೇಲೆ ಇದೂ ಹೋಗುವುದು, ಅದರಿಂದ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರ ವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಸ್ವಾನುಭವದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಹೇಗೆ ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳುವ ಶಬ್ದ-ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ರೂಪವು ಸೇರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಆತ್ಮನು ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ್ದರಿಂದ ವಿಕಾರವಾಗುವ ಸಂಸಾರ (ಪ್ರಪಂಚ)ದೊಡನೆ ಸೇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಬಂಧವು ಹೇಗಾಯಿತೆಂದು ಕೇಳಿದರೆ. ನಿಃ ಸಂಗ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಗವಿರುವ ವಸ್ತುವಿನೊಡನೆ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವು ವಾಸ್ತವವಲ್ಲ, ಹಾಗೆಯೇ ಕೂಢ್ಯ ನಿತ್ಯನಾದವನಿಗೆ ನಶ್ವರ ವಸ್ತುವಿನ ಸಂಬಂಧವೂ, ಆತ್ಮನಿಗೆ (ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪನಿಗೆ) ಅನಾತ್ಮಜಡ ವಸ್ತುವಿನ ಸಂಬಂಧವೂ ವಾಸ್ತವವೆ ಅಲ್ಲ. ಸಂಬಂಧವೆಲ್ಲ ಅಜ್ಞಾದಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದದ್ದು.

ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವಕ್ರಮದಿಂದ ಈ ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯು ಲಯವಾಗುವುದೆಂದರೆ ನಾಳದಿಂದಕೂಡಿದ ಕಮಲದ ಮೊಗ್ಗೆಯಂತೆಯಿರುವ ಹೃದಯಕೋಶವು ಶರೀರದೊಳಗೆ ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಐದು ತೂತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು, ಅದರಿಂದ ಕದಂಬ ಕುಸುಮದ ಕೇಸರದಂತೆ ನಾಡಿಗಳು ಹೊರಟವೆ ಆ ಮೂಲಕ ಬುದ್ಧಿಯು ಹೃದಯದಿಂದ ಹೊರಟು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಕಾಣುವುದು, ಅದೇ ನಾಡಿಗಳಿಂದ ದೇಹದ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಜಾಗರದಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ, ತಿರುಗಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದು ಪುನಃತತಿಯಿಂದ ಸುತ್ತಿದ್ದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಈ ಬುದ್ಧಿಯು ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿಲಯವಾಗುವುದು ತೈಲವು ಎಳ್ಳು ಕಾಳುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವಂತೆ ಈ ಬುದ್ಧಿಯು ಅವ್ಯಾಕೃತ ಸಾಮಾನ್ಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಈ ದೇಹವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿರುವುದು, ವ್ಯಕ್ತವಾದ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯ, ಬುದ್ಧಿ ಇವು ಲಯವಾದರೆ ದ್ವೈತವೇ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಆವಾಗಲೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅದ್ವಯತ್ವ ಅದ್ವಿತೀಯತ್ವವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಸಂಸಾರ ದುಃಖಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ಶಾಂತವಾಗುವುದರಿಂದ ನಿರತಿಶಯವಾದ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ಆತ್ಮಾನಂದವು ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದು, ಹೇಗೆ ರಾಗ ದ್ವೇಷಗಳಿಲ್ಲದ ಬಾಲಕನಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಅನಂದವಿರುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ

ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಆನಂದವಿರುವುದೋ, ಶೋತ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮ ನಿಷ್ಠನಾದ ಅಥವಾ ಅತ್ಯಂತ ವಿರಕ್ತನಾದ ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಆನಂದವಿರುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವದುಃಖಗಳನ್ನು ಮರೆಯಿಸುವ ಆನಂದ ಸ್ಥಿತಿಯು ಕಾಣುವುದು, ಸಮಸ್ತದುಃಖಗಳಿಗೂ ಕಾರಣವಾದ ರಾಗಾದಿದೋಷಗಳೂ ಈಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದುಃಖವೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗಿ ಪರಮಾವಧಿಯಾದ ಆನಂದವು ತೋರುವುದು, ಆದರೆ ಈ ಸ್ವರೂಪಾನಂದವು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವಾದ ನಿತ್ಯಚೈತನ್ಯದ ಬಲದಿಂದ ಅಂತರಿಂದ್ರಿಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ತಾನಾಗಿಯೇ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವುದು, ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಈ ಸುಷುಪ್ತಿದಶೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅದ್ವಿತೀಯತ್ವವೂ ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪವೂ ತಿಳಿದು ಬರುವು ಈವರೆಗೆ 'ಕ್ಷೇಷತದಾಭೂತ್ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ನಿರ್ಣಯವಾತಿಯು' ಇನ್ನುಮುಂದೆ 'ಕುತ ಏತದಾಗಾತ್' ಎಲ್ಲಿಂದ ಈತನು ಬಂದನೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವುದು —

ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುವುದು ಅವನಶ್ಯ, ಏಕೆಂದರೆ ? ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನು ಎಲ್ಲಿದ್ದನೋ ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ಬಂದಿರುವನೆಂಬುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು, ಇದನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದಕ್ಕೆ ತಿರುಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೂ ಹಾಗೆ ತಿರುಳಿಲ್ಲದ ಪ್ರಶ್ನೆಯೆಂದು ಯಾರೂ ತಿಳಿಯಬಾರದು, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆಧಾರ-ಆಧೇಯಗಳಿಗೆ ಭೇದವು ಇರುವುದು ಗೊತ್ತೇ ಇದೆ, ಹಾಗೆಯೇ ಅವಧಿಗೂ ಅವಧಿಯುಳ್ಳವಸ್ತುವಿಗೂ ಭೇದವಿರುವುದು ಗೊತ್ತಿದೆ, ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲ ಎಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದನೋ ಆ ಆಧಾರಕ್ಕೂ ಇವನಿಗೂ ಭೇದವಿರಬಹುದು. ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದನೋ ಆ ದೇಶಕ್ಕೂ ತನಗೂ ಭೇದವಿರಬಹುದು, ಆವಾಗ ಈ ಆತ್ಮನೂಕೂಡ ತನಗೆ ಭಿನ್ನವಾದಬೇರೆಯಾದ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಎದ್ದು ಬಂದನು ? ಹಾಗೂ ತನಗೆ ಭಿನ್ನವಾದ ಯಾವಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಈತನು ಮೊದಲುನೆಲೆಸಿದ್ದನು ? ಎಂಬುದಾಗಿ ಭೇದಾ-ಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಬಂದಿದೆ, ಇವೇ ಸಾರವುಳ್ಳ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು, ಅವುಗಳ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುವ ಉತ್ತರವು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಾರವತ್ತಾಗಿರುವುದು, ಈ ಆತ್ಮನು ತನಗೆ ಬೇರೆಯಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ, ಬೇರೆಯಾದ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಬರಲೂಇಲ್ಲ ತನ್ನಸ್ವರೂಪದಲ್ಲೇ ನೆಲೆಸಿ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಗೆ ಬಂದನೆಂದು ಹೇಳುವ ಉತ್ತರವು ಪಾಶ್ಚಿಕನ ಭೇದಭ್ರಮೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದು, ಸುಷುಪ್ತಿಯಿಂದ ಎದ್ದು ಬಂದನೆಂದು ಹೇಳುವುದೂ ಸಹ ಪೂರ್ಣ ಅಖಂಡ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ನಿಜವಾಗಿ ಸಲ್ಲದು, ಅದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಮುಂತಾದ ಉಪಾಧಿಗಳ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಭ್ರಮೆಮಾತ್ರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಥವಾ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಸಂಗತ್ವವನ್ನು ಸರ್ವಸಂಬಂಧ ಶೂನ್ಯತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಈವಾಗ ಏಳುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣವಾದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತುವಿನ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಲು 'ಸಯಥೋರ್ಣನಾಭಿ: — ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಯು ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ, ಜಗತ್ತು ವಾಸ್ತವವಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ (ಅದ್ವಯತ್ವವು) ಅದ್ವಿತೀಯ ಆತ್ಮವೂ ಹೊಂದುವುದು. ಎಲ್ಲಾ ಈ ದೃಶ್ಯ ಪ್ರಚಂಚವು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನಪ್ರಪಂಚದಂತೆ ಪರಮಾರ್ಥವಲ್ಲ, ಪ್ರಪಂಚವು ಹೇಗೆ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ

ತೆಂಬುದಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದೆಂದು ಕೇಳಿದರೆ-- ಈ ಪ್ರಪಂಚವು ಶಶವಿಷಾಣ (ಮೊಲದ ಕೊಂಬಿನಂತೆ) ಅಸ್ತತ್ವ, ಅಸ್ತಾದರೆ ಜನ್ಮವೇಬಾರದು, ಬ್ರಹ್ಮನಂತೆ ಸತ್ತೂ ಅಲ್ಲ, ಸತ್ತಾದರೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಜನ್ಮವು ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ, ಆದರೆ ಸದಸದ್ ವಿಲಕ್ಷಣ ಅನಿರ್ವಚನೀಯ, ಸತ್ತೆಂದೂ, ಅಸ್ತೆಂದೂ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ನಿರ್ವಿಕಾರವಾದ ಚೇತನಕ್ಕೆ ವಿಕಾರವೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ತೋರುವ ಪ್ರಪಂಚದ ಹುಟ್ಟು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಆಗಿದೆ.

ಯಾವತಾರ್ಕಿಕರು ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ವಾಸ್ತವವೆಂದು ಹೇಳುವರೋ, ಅವರು ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಮೂಲಕಾರಣ (ಉಪಾದಾನ) ವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಪ್ರಧಾನ (ಪ್ರಕೃತಿ) ಯೆಂದು ಹೇಳುವ ಸ್ವತಂತ್ರ ಜಡ ಶಕ್ತಿಯೆಂದಾಗಲಿ, ಪರಮಾಣುಗಳಿಂದಾಗಲಿ ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಮತ್ತೊಂದು ಚೇತನ ಪ್ರವರ್ತಕವೆಂದುಹೇಳಬೇಕು, ಅದು ಈಶ್ವರನೇ ಎಂದರೆ ಅವನು ಯಾರಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗುವನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು, ಪ್ರಳಯದಲ್ಲಿ ಕಾಮ ಕರ್ಮಾದಿಗಳು ಲಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳು ಪ್ರೇರಕವಾಗಿವೆ ಯೆಂದು ಹೇಳಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ, ಈಶ್ವರನ ಶಕ್ತಿಯೇ ನಿಯಾಮಕವೆಂದರೆ. ಅದೂಜಡವಾದ್ದ ರಿಂದ ಅದನ್ನು ಯಾರು ನಿಯಮಿಸುವರು ? ಅದರಿಂದ ವಿಚಾರಮಾಡದೆ ಇದ್ದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ ಎನ್ನುವಂತೆ ಅವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯವೆಂದೂ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಲ್ಪಿತ ವೆಂದು ಹೇಳುವ ಸಿದ್ಧಾಂತವೇ ಸರಿಯಾದದ್ದು, ಇಂತಹ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಏಕೆ ? ವರ್ಣಿಸಬೇಕೆಂದು ಕೇಳುವವರಿಗೆ ಉತ್ತರವಿದು- ಶ್ರುತಿಗಳು ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಳಿವೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಮಂದಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಹತ್ತಿಸಲು ಸೃಷ್ಟಿವಿಷಯಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು. ಉದಾ:- ಚೈತನ್ಯದಿಂದಕೂಡಿದ ಜೇಡರಹುಳದಿಂದ ಅಚೇತನವಾದ ತಂತುವು (ಬಲೆಯು) ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟುವದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಚಿದ್ರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನಿಂದ ಅಚೇತನವಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಲೋಕಗಳೂ(ದೇವತೆಗಳೂ ಸಮಸ್ತಭೂತಗಳೂ) ಹುಟ್ಟಿರುವವು. ಹೇಗೆ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಬೆಂಕಿಯ ಸ್ವಭಾವವಿರುವ ಕಿಡಿಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಯೋ. ಹಾಗೆಯೇ ಮಲಗಿದ್ದ ಆತ್ಮನಿಂದ (ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚೇತನದಿಂದ) ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ವೆಂದು ಹೇಳುವ ಸಕಲ ಜೀವರು ಚೇತನವಾಗಿಯೇ ಹುಟ್ಟುವರು. ವಸ್ತುತಃ ಜೀವಾತ್ಮರು ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದವರಾದರೂ ಪ್ರಾಣಾದಿ ಉಪಾಧಿಗಳು ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಅದರೊಂದಿಗೆ ಇರುವ ಈ ಚೇತನ ಜೀವರೂ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಕೇವಲ ನಮ್ಮಭ್ರಮಮಾತ್ರ ಘಟಾ ದಿವಸ್ತುಗಳು ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಅದರೊಳಗಿನ ಛಿದ್ರಾಕಾಶವು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಂತೆ. ಇದು ಭ್ರಮಮಾತ್ರ, ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯ ಭ್ರಾಂತಿಯೇ ಆಗಿರುವಲ್ಲಿ ಈ ಜೀವರ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೂ ಇತರ ಅಚೇತನ ವಸ್ತುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೂ ವಿಶೇಷ ವೇನೆಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಉತ್ತರವಿದು ಪ್ರಾಣಾದಿವಸ್ತುಗಳು ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲೂ ಹುಟ್ಟಿನಲ್ಲೂ ಎಲ್ಲವೂ ಕಲ್ಪಿತವೇ, ಜೀವಾತ್ಮರದ್ದು ಜನ್ಮಮಾತ್ರ ಕಲ್ಪಿತ. ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪತತ್ವ (ಸಚ್ಚಿದಾನಂದರೂಪವು) ಕಲ್ಪಿತವಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ವಿಶೇಷವು ||

ತತ್ವತಃ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ . ಸಂಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಿಲ್ಲ

ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ. ಲಯಗಳು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲೂ ಆಗುತ್ತಲೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ನಮ್ಮ ಅಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಕ್ರಮವಿಲ್ಲ, ಒಂದಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದೆಂಬ ಕ್ರಮವಿಲ್ಲ, ಮೂಲಾಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು (ಶುದ್ಧ ಚಿದ್ರೂಪನು) ಪ್ರಾಣ, ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ (ಜೀವ) ಇವುಗಳ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿರುವನು, ಆ ಆತ್ಮನು ಸ್ವತಃ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೇ. ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪನಿಷತ್ತು (ರಹಸ್ಯ) ವೇವೆಂದರೆ ಇದು-‘ತಸ್ಯೋಪನಿಷತ್’ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಉಪನಿಷತ್ತೆಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ರಹಸ್ಯ ವೆಂದರ್ಥ, ಬ್ರಹ್ಮನ ನಾಮ ರಹಸ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಉಪಾಸನೆಗಾಗಿಯೂ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಹೇಳಿದೆ ‘ಸತ್ಯ ಸ್ಯಸತ್ಯಂ’ ಎಂಬುದೇ ಅದರ ಹೆಸರು ಇದು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು, ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವೇ ನೆಂಬುದನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ‘ಪ್ರಾಣಾವೈ ಸತ್ಯಂ ತೇಷಾ ಮೇಷ ಸತ್ಯಮ್’ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದೆ. ಅದರ ಅರ್ಥ:- ಪ್ರಾಣಗಳು ಮೇಲೆಲೆ ಸತ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಸತ್ಯ ವಸ್ತುತಃ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಸತ್ಯ(ಪರಮಾರ್ಥ) ಯಾವತ್ತೂ ಅಳಿಯದೆಯಿರುವುದು, ಹೇಗೆಂದರೆ? ಶರೀರವು ಸತ್ಯ ವಲ್ಲ, ಅದು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಒಂದೇಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ನಾಶವಾಗುವುದು, ಅದರ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಲಿಂಗಶರೀರವಾಗಿರುವ ಈ ಪ್ರಾಣವು (ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ) ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಅಂತರಿಂದ್ರಿಯ, ಈ ಎಲ್ಲವೂ ಮೋಕ್ಷಪರ್ಯಂತ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ, “ತದಾಪೀತೇಃ ಸಂಸಾರವ್ಯಪ ದೇಶಾತ್” ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಕಾರರೂ ಆಚಾರ್ಯರೂ ಮೋಕ್ಷಪರ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರವು ಸ್ಥಿರವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಮೋಕ್ಷ ವಾದರೂ ಕ್ಷೀಣವಾಗದೆ ನಿಂತಿರುವ ಆತ್ಮವೊಂದೇ (ಬ್ರಹ್ಮವೊಂದೇ) ಸತ್ಯಕ್ಕೂ ಸತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು.

ಹಿಂದೆ ಅಜಾತ ಶತ್ರುವು ಬಾಲಾಕಿಗೆ ಸತ್ಯಕ್ಕು ಸತ್ಯವಾದ ತತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿರುವನು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವುದು.

ಸಮಸ್ತ ವೇದಾನ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಚಾರ

ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಬರುವಶಂಶಯಗಳು ಇವು, ಆತ್ಮನೆಂದರೆ ಅವನು ಸಂಸಾರಿ ಜೀವವೆಂದೇ ಅರ್ಥವೋ? ಅಥವಾ ಜೀವನೂ (ಅಸಂಸಾರಿ) ಈಶ್ವರನೂ ಎರಡೂ ಎಂದೋ? ಆ ಈಶ್ವರನೂ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವನೋ? ಅಥವಾ ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲವೋ? ಅಭೇದವಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮ ನಾನಾರಸ (ರೂಪ) ವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದೋ ಅಥವಾ ಅದು ಏಕರಸವೋ (ಏಕರೂಪವಾಗಿರುವುದೋ) ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪಿದರೆ ಪರರೂ ಆಪಾದಿಸುವ ವಿರೋಧವು ಇದರಲ್ಲಿ ಇದೆಯೋ? ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೋ? ಈ ಬಗೆಯಾಗಿ ಸಂಶಯಗಳು ಹುಟ್ಟುವವು.

ಪ್ರಥಮ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಸಾರ

ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಯು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಎಚ್ಚರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟುವವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಜೀವಾತ್ಮನೇ ಇರುವನು ಅವನಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಈಶ್ವರನಿಲ್ಲ, ಮೈತ್ರೇಯೀಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲೂ 'ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಆತ್ಮನು ಪತಿಮುಂತಾದ ಪ್ರಿಯವಸ್ತುಗಳ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವನೆಂದು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಸಂಸಾರಿ ಯಾದ ಜೀವಾತ್ಮನೇ 'ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ' ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು. ಈತನು ಮುಕ್ತಿದಶೆಯಲ್ಲಿ ಅಸಂಸಾರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಸ್ವಭಾವವು ಬದಲಾಗುವುದೆಂಬುದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಅನೇಕಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಈಶ್ವರನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಾಧಿಸುವರು. ಅದರಿಂದ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೂ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಈಶ್ವರನೆಂಬುವನು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಈಶ್ವರನಿದ್ದಾನೆ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಸಾರ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳು ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿವೆ. ಯಾರವಶದಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತು ಇದೆಯೋ, ಯಾವನು ಸರ್ವಜ್ಞ ಸರ್ವವಿತ್. ಆಗಿರುವನೋ, ಯಾವನು ಹಸಿವು ಬಾಯಾರಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಂಸಾರ ವಿಲ್ಲದವನೋ, ಯಾವನು ಪೃಥಿವೀ ಮೊದಲಾದ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವನಿಯಾ ಮಕನಾಗಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವನೋ ಅಂತಹ ಈಶ್ವರನು ಇದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ಮುಂಡಕ, ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ ವಾಕ್ಯಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಈಶ್ವರನು ಇದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಣಾದಿವಸ್ತುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಜೀವಾತ್ಮನಿಂದ ಆಗಿಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನಿಂದಲೇ ಆಗಿರುವುದು. "ಸತಾ ಸೌಮ್ಯ ತದಾಸಂಪನ್ನೋಭವತಿ" ಎಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವೊಂದೇ ಉಳಿದು ಕಾಣುವುದೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯೂ ಅಜ್ಞಾತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ನಿಂದಲೇ ಆಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದೇಯುಕ್ತ. ಅಂತಃ ಕರಣಾದಿ ಉಪಾಧಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿಶ್ವ ತೈಜಸ ರೂಪಗಳು ಬರುವ ಮೊಗಲೇ ಇದ್ದ ಆತ್ಮನಿಂದ ಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳುವುದು ನ್ಯಾಯವಾಗಿದೆ.

ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದದ್ದು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಹೊರತು ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನಲ್ಲ, 'ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಯದಯ ಮಾತ್ಮಾ' ಎಂದು ಸರ್ವವು ಆತ್ಮವಾಗಿರುವನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಜೀವನಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರ ನಿಜಸ್ವರೂಪವು ಒಂದೇ ಎಂದು ಅಭೇದದಿಂದ ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ, ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಈಶ್ವರನಿಗೇ ಹೊರತು ಜೀವರಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ.

ದ್ವಿತೀಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಸಾರ ಜೀವೇಶ್ವರ ಭೇದವನ್ನು ವಾಸ್ತವವಾಗಿಯೇ ಒಪ್ಪುವ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿ ಮತ ದ್ವಿತೀಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ಸೇಶ್ವರಸಾಂಖ್ಯಾರಾದ ಯೋಗಿಗಳೂ ತಾರ್ಕಿಕರೂ ಸಹ ಜೀವೇಶ್ವರರ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವರು, ಅದರಿಂದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಜೀವಾತ್ಮನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು 'ಅಹಂಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ತಿಳಿಯುವಲ್ಲಿ ಪತಿತನಾಗುವನು. ಸಿದ್ಧಾಂತ--'ತತ್ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ತದೇವಾನು

ಪ್ರಾವೀಣ್ಯತ್ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದ ಈಶ್ವರನೇ ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡುವನೆಂದು ಕೇಳಿಬರುವುದರಿಂದ. ತತ್ವತಃ ಜೀವೇಶ್ವರರಲ್ಲಿ ಭೇದವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮಂತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳ ವಾಕ್ಯಗಳು ಈ ಜಾತಿಯವು ಅನೇಕವಾಗಿವೆ. ಅದರಿಂದ ಭೇದ ವಾಸ್ತವವಲ್ಲ.

ತೃತೀಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಸಾರ

ಜೀವಾತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮನವಿಕಾರ ಪರಿಣಾಮ ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದು ಅನೇಕ ರೂಪವಾಗಿರುವುದು, ಬ್ರಹ್ಮ ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಅನಂತರ ಜೀವರೂಪದಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು, ಜೀವರೂಪದಲ್ಲೇ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ತೋರುವುದು, ಜೀವರೇ ಸಂಸಾರಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲ, ಜೀವರಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಭೇದವೂ ಅಭೇದವೂ ಎರಡೂ ಇದೆ, ಬಂಧ ಮೋಕ್ಷಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಈ ಮತದಲ್ಲಿ ಬರುವುದು -- ಎಂದು ಮೂರನೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು .

ಸಿದ್ಧಾಂತ-- ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ, ಯಕ್ಷವಾಗಿಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಏಕ ದೇಶವಾದ ಮಣ್ಣು ಗಡಿಗೆಯಾಗಬಹುದು, ಅಂದರೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮಣ್ಣನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ತೆಗೆದು ಅದರಿಂದ ಗಡಿಗೆ ಮಾಡಬಹುದು. ಆವಾಗ ಮೃತ್ತಿನ ಪರಿಣಾಮ ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಭಾಗದ ಪರಿಣಾಮವಾಗುವುದು. ಹಾಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮದ ಒಂದು ಅಂಶವಾಗಿ ಜೀವ ಪರಿಣಾಮವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು, ನಿರವಯವ ವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದ ಒಂದು ಅಂಶ ಪರಿಣಾಮಹೊಂದಿತೆಂದು ಹೇಳಲುಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕೇಶ ತಲೆಗೂದಲು ಮುಖದಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣಾಗಿ ಬೆಳ್ಳಗೆ ಆಗುವುದು, ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಏಕದೇಶ ಅಂಶವು ಅದರಲ್ಲೇ ಇದ್ದು ಜೀವರೂಪವಾಗಿ ವಿಕಾರಗೊಂಡಿತೆಂದು ಹೇಳಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಲು ಮೊದಲಿನ ರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೊಸರಾಗುವಂತೆಯೂ ಬ್ರಹ್ಮವು ಮುಂಚೆಇದ್ದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿದಾಗ ಜೀವ ವಿಕಾರವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳುವುದೂಸರಿಯಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಂಶವೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ನಿರವಯವವಾದುದಕ್ಕೆ ಪರಿಣಾಮವೇ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಆದುದರಿಂದ ಈ ಮೂರು ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವಿಕಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಸ್ಫುಲಿಂಗ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಂಶವೇ ಜೀವ ವೆಂದಾದರೆ ಅದು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರುವುದಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಒಂದು ಭಾಗವು ಭಗ್ನವಾಗುವುದರಿಂದ ಸ್ಫುಟಿಸುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವೇವ್ರಣದಿಂದ ಕೂಡಿತು, ಆದಾಗ 'ಅಕಾಯ ಮವ್ರಣಂ' ಎಂದು ವ್ರಣವಿಲ್ಲದ್ದೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧವು ಬರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಸಂಸಾರದಂತೆ ಜೀವರ ಸಂಸಾರವೆಂದು ಅದು ಅಸತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು, ಬೆಂಕಿ ಕಿಡಿಯಂತೆ ಎಂದು

ಜೀವರಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದು- ಕಿಡಿಗಳೂ ಸಹ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಹಾರಿಕುಚಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಬೆಂಕಿಯೆ ಎಂದು ಅಭೇದವನ್ನೇ ತಿಳಿಸುವುದು. ಪ್ರಕೃತ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶವೆಂದು ಹೇಳುವ ಜೀವರಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಅಭೇದವೇ. ಅಂದರೆ ಜೀವಾತ್ಮರು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತತ್ತ್ವತಃ ಬೇರೆಯಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಗ್ನಿ ವಿಸ್ಫುಲಿಂಗ (ಕಿಡಿಗಳು) ಉದಾಹರಣೆಯು ಅಭೇದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ, ಜೀವರನ್ನು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಲ್ಲ.

ಬೆಂಕಿಯಿಡಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಬೆಂಕಿಯೆ ಆಗಿದೆ, ಅದರಂತೆ ಜೀವರು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಪರಮಾತ್ಮನೆ ಆಗಿರುವರು. ಬೇರೆಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ, ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಭಿನ್ನೈಸಿದ ಜೀವರು ಭಿನ್ನರೆಂಬುದು ಕೇವಲ ಭ್ರಾಂತಿ. ಇದು 'ತತ್ವಮಸಿ' ಎಂಬ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಬರುವ ಬ್ರಹ್ಮಾಹಮಸ್ಮಿ ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಹೋಗುವುದು, ಇದಕ್ಕೊಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಉದಾಹರಣೆ- ಒಬ್ಬರಾಜಪುತ್ರನು ಪ್ರಬಲವ್ಯಾಧಿಯಿಂದ ಹುಚ್ಚನಾದ, ಅಲ್ಲಿ ಓಡಾಡುತ್ತಾ ಕಾಡಿಗೆ ಹೋದಅಲ್ಲಿ ಬೇಡರು ಈ ರಾಜಕುಮಾರನನ್ನು ನೋಡಿ ಕನಿಕರದಿಂದ ಕರೆತಂದು ತಮ್ಮ ಬೀಡಿನಲ್ಲಿ ಔಷಧವನ್ನುಕೊಟ್ಟು ಉಪಚರಿಸಿದರು, ಅನೇಕವರ್ಷಕಾಲ ಉಪಚಾರದಿಂದ ಗುಣಹೊಂದಿ ಅಲ್ಲಿಯೆ ಇದ್ದು ಹುಚ್ಚು ಬಿಟ್ಟರೂ ತಾನು ರಾಜಕುಮಾರನೆಂದು ಅರಿಯದೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಬೇಡರ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ತಾನು ಒಬ್ಬ ಬೇಡನೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದನು. ಹೀಗೆಯೆ ಇರಲು ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಆ ವಂಶಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬರು ಅಪ್ಪರು ಬಂದು ಈ ಕುಮಾರನನ್ನು ನೋಡಿ ಗುರುತಿಸಿದರು ನೀನು ರಾಜಕುಮಾರ ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ಬೇಡನಲ್ಲ, ಎಂದು ಹೇಳಲು ಅಲ್ಲಿಂದ ಆತನು ನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಎಂದಿನಂತೆ ರಾಜಕುಮಾರನಿರಲು ಅವನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವಾಯಿತು. ಆವಾಗ ತಾನು 'ಬೇಡನಲ್ಲ ಪಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದ ರಾಜಕುಮಾರನೆಂದೇ ತಿಳಿದನು.

ಅದರಂತೆ (ಅಜ್ಞಾನದಶೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯದೇ ಇದ್ದು ಅಪೋಪದೇಶದಿಂದ ತಾನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಪರಮಾತ್ಮನೆ, ಸಂಸಾರಿಯಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವನು ಜೀವತ್ವಭ್ರಾಂತಿಯು ಅದರಿಂದ ಹೋಗುವುದು) ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಅವಿದ್ಯೆಯ ಇಂದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿ ಜೀವನೆಂದು ಆಗಿ ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿರೋಷಗಳಿಂದ ಪುಣ್ಯಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಜನನ ಮರಣಾದಿಗಳನ್ನು ತನಗೆ ಆಗುತ್ತಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವುದು. ನಿತ್ಯ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿ ಅದರ ಪರಿಪಾಕದಿಂದ ರಾಗಾದಿ ರೋಷಗಳು ಹೋಗುತ್ತಿರಲು ಗುರುತಾಸ್ತಪದೇಶದಿಂದ ತನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಾನೇ ಕಾಣುವುದು. ಅದರಿಂದ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ತನ್ನ ಸಂಸಾರ ಬಂಧವನ್ನು ಕಾಣದೆ ಬಂಧವು ಅಸತ್ಯವೆಂದು ಅರಿತು ಏಕರೂಪವಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. 'ಅಪೂರ್ವಮನಪರಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಯೂ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ರೂಪ ಒಂದೇ ಆಗಿ ಏಕರಸವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅದ್ವಿತೀಯವೆಂದೂ, ಭೇದವಿಲ್ಲದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಸುವವು.

ಅಧ್ಯಾಯ - ೨ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ -೪ ವಾರ್ತಿಕ ಸಾರಾಂಶ ೨೨-೨೯

ಅಧ್ಯಾಯ-೨ ವಾರ್ತಿಕಸಾರಾಂಶ

ಜ್ಞಾನವಾದ ಮೇಲೂ ಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುದಾದರೂಹೇಗೆ? ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ವಿಷಯವೇ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದರಿಂದಲೂ, ಅಥವಾ ನಿಷ್ಫಲವಾಗುವುದರಿಂದಲೂ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ. ಸಂಸಾರದದುಃಖ ನಿವೃತ್ತಿಯೆಂಬುವ ಫಲವು ವೇದಾಂತಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆಗುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ನಿಷ್ಫಲವೆಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ, ಒಂದೇ ತತ್ವವು ಉಳಿದಿರುವುದರಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿ ನೋಂದರೆ ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲ, ನಿಜವಾಗಿ ಎರಡುಕಾಂಡಗಳಿಗೂ ವಿಷಯಗಳೇ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವಾಗ ಆಗಲೂ ಸುತರಾಂ ವಿರೋಧವೇ ಇಲ್ಲ, ಎಲ್ಲಾ ಅರ್ಥಗಳೂ ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಅಸಂಭವಶಂಕೆಗೂ ಎಡೆಯಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಿ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಿ ಪ್ರಮಾಣಭಾವವಾಗಲಿ (ಅಂದರೆ ಆಪಾತವಾಗಿ ಮೇಲ್ಮೇಲೆ ತೋರುವಸತ್ಯ ಜ್ಞಾನವಾಗಲಿ) ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಾಗ ಅಸಂಭವಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಲ್ಲ? ಮತ್ತು ಸಂಸಾರದ ನಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಎದ್ದಮೇಲೆ ಗುರು, ಶಿಷ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮೊದಲಾದವು ಅಸಂಭವವೇ ಎಂದರೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗೆ ಇಷ್ಟವೇ, ಪ್ರಮಾಣದ ಕೆಲಸವು ಮುಗಿದಿರುವುದರಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಬರಲಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಉಪನಿಷತ್ತು ಕರ್ಮಕಾಂಡದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಭಂಗಪಡಿಸಿತು? ಕಾಂಡಗಳಿಗೆ ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯೋ, ಅಥವಾ ಭಿನ್ನವಾಕ್ಯತೆಯೋ? ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಿದರೆ ಉಪಾಯ ಉಪೇಯ (ಸಾಧನ ಸಾಧ್ಯ) ಎಂಬ (ಸಂಬಂಧವಿದ್ದು) ಅದರ ಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೇದಕ್ಕೆ ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯಿದೆ, ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಭಂಗಕ್ಕೆ ಉಪನಿಷತ್ತು ಹೇಗೆ ಕಾರಣವಾದೀತು? ಭಿನ್ನವಾಕ್ಯತೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧ, ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಎರಡರ್ಥಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದರೂ ಭಿನ್ನವಿಷಯಗಳಾದುದರಿಂದ ವಿರೋಧವೇ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಉಪನಿಷತ್ತು ಒಂದು ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲ ನಿಷೇಧಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ ತತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬೋಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅದರ ವಾಕ್ಯಗಳು ಪರ್ಯವಸಾನ ಹೊಂದುತ್ತವೆ, ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ದ್ವೈತವುಬಾಧಿತವಾದರೆ ಕರ್ಮಕಾಂಡದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಭಂಗವಾಗುವುದೆಂಬ ಶಂಕೆಯೆ ಸರಿಯಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ? ಕರ್ಮಕಾಂಡಕ್ಕೆ ದ್ವೈತ ಸತ್ಯತೆಯು ವಿಷಯವಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಂಬಂಧ ಅಂದರೆ ಈ ಯಾಗ, ಹೋಮ ದಾನಾದಿ ಸಾಧನಗಳಿಂಥ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲವು ಬರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವ ಸಂಬಂಧವು, ಅದನ್ನು ಉಪನಿಷತ್ತು ಬಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಮಾನವನು ದ್ವೈತವು ಸತ್ಯವೋ, ಅಸತ್ಯವೋ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡದೆಯೇ ಇಷ್ಟಲಾಭವನ್ನು ಅನಿಷ್ಟ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಬಯಸುವನು, ಸಾಧ್ಯಸಾಧನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅಂತಹ ಕರ್ಮಕಾಂಡವು ಫಲಕಾಮುಕನಿಗೆ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಕಾಮಿಯು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವನು. ಕಾಮವಿಲ್ಲದೆ ಏನೊಂದೂ ಬಯಸದೆ ಪುರುಷನು ಮಾಡುವಕ್ರಿಯೆ (ಕರ್ಮ) ಯೊಂದು ಇಹದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

“ಯದ್ವ್ಯಧಿ ಕುರುತೆ ಜಂತುಃ ತತ್ತತ್ ಕಾಮಸ್ಯ ಚೇಷ್ಠಿತಮ್ |
ನ ನಿವರ್ತಯಿತುಂ ಶಕ್ತಾ ಪುರುಷಾನ್ ಕಾಮಿನಃ ಶ್ರುತಿಃ ||”

ಎಂದಂತೆ ಯಾವ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾಣಿಯು ಮಾಡಿದರೂ ಅದಮು ಕಾಮದ ಕೆಲಸ, ಶ್ರುತಿಯು ಪುರುಷರನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಸಲಾರದು ಮತ್ತು ವಿರಕ್ತರಾದವರನ್ನು ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದು, ಅದರಿಂದ ಫಲಕಾಮಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಅವನಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾ ಕರ್ಮಕಾಂಡದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಭಂಗಪಡಿಸಿತು? ಹಾಗೂ ವಿರಕ್ತನನ್ನು ಕುರಿತು ಅವನಿಗೆ ಬೇಕಾದದ್ದನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾ ವೇದಾನಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ! ಭಂಗಪಡಿಸಿತು? ರೂಪಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಡನೆ ಅದ್ವೈತ ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲ, ಸರ್ವಭೂತಗಳಲ್ಲೂ ಆಕಾಶ ವೆಂಬುದು ಒಂದೆ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಗೋಮಹಿಷಾದಿ ಭೇದದಿಂದ ಆಕಾಶಗತ ಏಕತ್ವಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವು ಇಲ್ಲ. ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಅದ್ವೈತವೆನ್ನುವಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಮಾಯಾರಚಿತ ವಾದ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ರೂಪಾದಿಗಳನ್ನು ಚಕ್ಷರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತಲಿರಲು ಏನು ಹಾನಿಯಾಯಿತು? ಮತ್ತು ಆತ್ಮರು ಅನೇಕವೆಂದು ತರ್ಕದಿಂದ ಊಹಿಸುವೆವೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಇದನ್ನು ಹೊಂದಿಸಲು ಸರಿಹೋಗಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ:- ಈ ಅನೇಕತ್ವವನ್ನು ಅಪ್ರಮೇಯವಾದ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ ಚೈತನ್ಯದಲ್ಲಿ ತರ್ಕಿಸುವುದೂ ಅಥವಾ ಪ್ರಮೇಯ ಅಹಂಕಾರ ವಿಶಿಷ್ಟ ಚೇತನದಲ್ಲೋ? ಎಂದು ವಿಮರ್ಶಿಸಿದರೆ ಅಪ್ರಮೇಯವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ, ಎರಡನೆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಜೀವರ ಭೇದವನ್ನು ಅವಿದ್ಯೆಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾವೂ ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವ ಹಾನಿಯೂ ಇಲ್ಲ, ಗ್ರಾಮಕಾಮಾದಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ತಾತ್ವಿಕ ಭೇದವು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಾಧಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಕಾಮಿಗಳಾದವರು ಅಂತಃಕರಣ ವಿಶಿಷ್ಟ ಚೇತನರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮೇಯ ಭೇದವೇ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.

ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಈ ಮೂರು, ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ವಿಚಾರಕರಿಗಂತೂ ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ‘ನಾನು ನಾನು’ ಎಂದು ತೋರುವ ಅಹಂಬುದ್ಧಿಯು ಒಬ್ಬ ಆತ್ಮನಲ್ಲೇ ಬರುವುದು, ಎಂತಹ ನಿಪುಣನೂ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ‘ನಾನು’ ಎಂದು ಅಭಿಮಾನಿಸಲಾರನು, ಶರೀರವು ಎಲ್ಲರದ್ದೂ ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿವಾದಿಯ ಶರೀರದಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ಶರೀರಗಳಲ್ಲೂ ಒಬ್ಬ ಆತ್ಮನೆ ಇರುವನೆಂದು ತಾರ್ಕಿಕವು ಅನುಮಾನವೂ, ಆತ್ಮವಸ್ತುವೊಂದೇ ಎಂದು ಸಾರುವ (ಮೊಳಗುವ) ವೇದಾಂತಗಳೇ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣ ಡಿಂಡಿಮು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿವೆ. ಹೀಗಿರಲು ಅದ್ವಿತೀಯ ಚೈತನ್ಯೈಕ ರಸವಾದ ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವವಾದಿಯ ಹೇಳುವ ವಿರೋಧವು, ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಪ್ರಥಮಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ವಾರ್ತಿಕಸಾರಾಂಶವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ.

ಬೃ. ಎರಡನೆ ಅಧ್ಯಾಯದ ಎರಡನೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ವಾರ್ತಿಕಸಾರಾಂಶ

ಮೊದಲನೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಆತ್ಮನೆಂದು ವಿಸ್ತರಿಸಿದೆ, ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು 'ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯಮ್' ಎಂಬ ನಾಮದಿಂದ ಸಂಕ್ಷೇಪಿಸಿದೆ.

ಇದು ಕೇವಲ ಸೂತ್ರದಂತೆ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಶ್ರುತಿ, ಎರಡು ಸತ್ಯಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾಣ ಆತ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಎರಡುಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುವುದು, ಇದರಿಂದ ಗಾರ್ಗ್ಯನಿಗೂ ಅಜಾತಶತ್ರು ರಾಜನಿಗೂ ಸಮತವಾದ ಮತಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದಂತೆ ಆಗಿದೆ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಉಪಾಧಿ, ಆತ್ಮನ ಉತ್ಪಾಂತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರವೇಶಗಳಿಗೆ ಇದು ಸಾಧಕವಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಆ ಉಪಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವೆಂಬ ಭ್ರಮೆಯು ಬಾಲಾಕಿಗೆ (ಗಾರ್ಗ್ಯನಿಗೆ) ಇದ್ದಿತೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ, ಈ ಪ್ರಾಣವು ಆತ್ಮನ ಉಪಾಧಿಯೆಂದೇ ಇಟ್ಟು ಅದನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು, ಆವಾಗಲೆ ಅದು ನಮಗೆ ಉಪಾಸ್ಯದೇವತೆ ಯಾಗುವುದು, ಆ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಅದೇ ಉಪಾಧಿಯಾಗಿ ಇರುವ ಆತ್ಮನನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವೇಚಿಸುವುದು.

“ಯೋಹವೈ ಶಿಶುಂ ಸಾಧಾನ ..... ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ”

೨. ಪ್ರಾಣವು ಶಿಶುವಿನಂತೆ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು, ವಾಗಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಇರುವಂತೆ ಇದಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ವಿಷಯವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲ, ಇದಕ್ಕೆ ಶರೀರವೇ ಆಧಾನ ಆಧಾರ ನಿಲ್ಲುವಸ್ಥಾನ, ಈ ಪ್ರಾಣವುಆಪಾದ-ಮಸ್ತಕ ಶರೀರವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಚಲನ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ (ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯದಲ್ಲೂ) ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಆಡಿಸುವುದು. ಶಿರಸ್ಸೇ ಪ್ರತ್ಯಾಧಾನ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ರಂಧ್ರದಲ್ಲೂ ಇದು ಓಡಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದು ಕಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಸರಿಸುವ ಅಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವಸ್ತಂಭವೆಂದರೆ ಶಾರೀರ ಬಿಲ, ದೇಹವು ದುರ್ಬಲವಾದರೆ ಪ್ರಾಣವು ಉತ್ಪಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದು, ಅದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವ ಹಗ್ಗವೆಂದರೆ ಅನ್ನ, ಇದು ಕರುವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗದಂತಿರುವುದು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ - ಅನ್ನವನ್ನು ನಾವು ತಿಂದರೆ ಅದು ಸ್ಥೂಲ, ಮಧ್ಯಮ ಸೂಕ್ಷ್ಮವೆಂದು ಮೂರುಬಗೆಯಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಹೊಂದುವುದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲವಾದದ್ದೆ ಅಮೇಧ್ಯ, ಮಧ್ಯಮವಾದದ್ದು ದೇಹಕ್ಕೆ ಪೋಷಕ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದದ್ದು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗುವುದು, ಈ ರೀತಿ ಸ್ಥೂಲದೇಹವೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರವೂ ಈ ಎರಡೂ ಅನ್ನದಿಂದ ಬದ್ಧವಾಗಿವೆ, ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಿವೇಚನೆಮಾಡಿದ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಯಾವನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಶಿರಸ್ಸಿನ ಏಳು ಛಿದ್ರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುವನು, ಇವುಗಳು ಹೇಗೆ? ಶತ್ರುಗಳಾಗುವರು? ಇವು ಹುಟ್ಟಿದಲಾಗಾಯಿತು ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶಮೊದಲಾದ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿ

ಮುಮುಕ್ಷುವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಗ್ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕಳೆಯುವ ಮೂಲಕ ದ್ವೇಸಸುವವು ಅದರಿಂದ ಶತ್ರುಗಳಾದವು ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಏಳು ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಅಕ್ಷಯವಾಗಿ ಸೇವಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಯಾವನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಅನ್ನವು ಅಕ್ಷಯವಾಗುವುದು.

ಕಿವಿ ಮೊದಲಾದ ಏಳು ಭಿಧ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಗೌತಮಾದಿ ಋಷಿ ಗಳೆಂದು ಹೆಸರಾದ ಪ್ರಾಣ ಗಳಿವೆಯೆಂದೂ, ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಿಯಾದ ವಾಗ್ಧೇವತೆಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು, ಉಪಾಸಕನು ಹಿರಣ್ಯ ಗರ್ಭರೂಪದಿಂದ ಸರ್ವಭೋಗಿಯಾಗುವನು ಹೀಗೆಂದು ಗಾರ್ಗ್ಯ ಸಮ್ಮತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಬೃ - ಅ- ೨, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ - ೩ ವಾರ್ತಿಕಸಾರಾಂಶ

ಪೂರ್ವೋತ್ತರಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳ ಸಂಬಂಧ

ಈವರೆಗೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಗಾರ್ಗ್ಯನು ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಈಗ ರಾಜನು ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ ಈ ಮೂರನೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿದೆ. ರಾಜನು ಮೊದಲನೆಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಯದ್ಯಪಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವನು. ಆದರೂ ಸತ್ಯವಸ್ತುವಿನ ಸತ್ಯತೆಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಸತ್ಯ ಸತ್ಯದ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುವಮೂಲಕ ಪ್ರಪಂಚ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮತತ್ವವನ್ನು ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿರುವುದು.

‘ದ್ವೇವಾವ ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ರೂಪೇ..... ತೃಚ್ಛಿ’ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದ ಸಾರಾರ್ಥ

ಬ್ರಹ್ಮನ ಮೂರ್ತ ಮತ್ತು ಅಮೂರ್ತ ಎಂಬ ಎರಡು ರೂಪಗಳು ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸೇರಿವೆ. ಈ ರೂಪಗಳಿಂದ ರೂಪವಿಲ್ಲದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತವೆಂದರೆ - ಯಾವುದರ ಅವಯವ ವಿನ್ಯಾಸವು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವದೋ ಅದೇ ಮೂರ್ತ, ಅದಲ್ಲದೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವುದು ಅಮೂರ್ತರೂಪವು ಅಥವಾ ಮೂರ್ತಾ ಮೂರ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ವಾಸನೆಯೂ ಸೇರಿ ಎರಡು, ಅಥವಾ ವಾಸನೆಸಹಿತವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ದೃಶ್ಯರೂಪವೂ ಮತ್ತೊಂದು ಸೇರಿ ಎರಡು ರೂಪಗಳು. ಅದರಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತವಸ್ತು ಪೃಥಿವಿ, ಅಪ್ಪು, ತೇಜಸ್ಸು ಎಂಬುವ ಭೂತತ್ರಯ ಇತರೆ ವಾಯು, ಆಕಾಶ ಎಂಬುವವು ಅಮೂರ್ತ ವೆನಿಸುವುದು, ಈ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಸ್ವಭಾವವು ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೂ ಇದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡಲು ಮರ್ತ್ಯತ್ವಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಮೂರ್ತಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಿರುವದಕ್ಕೆ ಪಡಿಸಿರುವುದು. ಆ ವಿಶೇಷಣಗಳೇನೆಂದರೆ - ಮೂರ್ತವೆಂಬುದು ಮರ್ತ್ಯ ನಶ್ವರ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಸ್ತುವುನಾಶವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಶ್ರೀಘ್ರವಾಗಿ ನಶಿಸುವುದು, ಅದು ಸ್ಥೂಲರೂಪವುಳ್ಳದ್ದು, ಅಮೂರ್ತವು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಅಮೃತ, ಮೋಕ್ಷವಾಗುವವರೆಗೂ ನಾಶವಾಗದೆಯಿರುವುದು, ಯದ್ಯಪಿ ಎರಡೂಪಂಚ ಭೌತಿಕಗಳೇ, ಅದರೂ ಈ ಸ್ಥೂಲಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಿರುವುದು.

ಸ್ಥೂಲದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತ ಪ್ರಧಾನ, ಅದರಿಂದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವುದು, ಸೂಕ್ಷ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಮೂರ್ತಪ್ರಧಾನ, ಅದರಿಂದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವುದು, ಸೂಕ್ಷ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಮೂರ್ತಪ್ರಧಾನ, ಅದರಿಂದ ಇದು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಹಾಗೂ ಸ್ಥೂಲವು ಮರ್ತ್ಯವೆಂದರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಮೃತ. ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ಥೂಲವು ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವು ವ್ಯಾಪಕ. 'ಸತ್' ಎಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ 'ತ್ಯತ್' ಎಂದರೆ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಈ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಗಳೆರಡನ್ನು ಸತ್ಯವೆನ್ನುವುದು, ಇದು ಅಧ್ಯಾತ್ಮ, ಅಧಿದೈವ ವೆಂದು ಎರಡಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತ, ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮವೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ೧. ಮೂರ್ತ, ಮರ್ತ್ಯ, ಸ್ಥಿತ, ಸತ್ (ಪೃಥಿವಿ, ಅಪ್ಪು, ತೇಜಸ್ಸು) ೨. ಅಮೂರ್ತ, ಅಮೃತ ಯತ್. ತ್ಯತ್ (ವಾಯು ಆಕಾಶ) ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆಯೆಂದೂ. ಅದೆ ಸತ್ಯವೆಂದೂ ಶ್ರುತಿಯು ವ್ಯವಹರಿಸಿದೆ.

ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಗಳ ಸಾರಗಳು

ಮೂರ್ತದ ಸಾರ ಅಥವಾರಸ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತಪಿಸುವ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲ ಅಮೂರ್ತದ ಸಾರ ಅಥವಾರಸ. ಈ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಪುರುಷ, ಕಾಣರರೂಪನಾದ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನ ತತ್ತ್ವ(ಸಮಷ್ಟಿಲಿಂಗ ಶರೀರ) ಈ ಎರಡು ಅಧಿದೈವತಗಳು.

ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೆಂದು ಹೇಳುವ ಮತ್ತೊಂದು ಮೂರ್ತದ ಸಾರ ಅಥವಾರಸ ಎಂದರೆ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯ. ಅಮೂರ್ತದಸಾರ ಅಥವಾರಸ ಎಂದರೆ ನಮ್ಮ ಬಲಗಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷ, ಸ್ಥೂಲ-ಭೂತಗಳಸಾರವಾದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಆದಿತ್ಯ ಮಂಡಲಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಲಿಂಗವೆಂಬುದು ಅಮೂರ್ತಭೂತಗಳ ಸಾರ ವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

ಅಮೂರ್ತರಸ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮತಾಂತರ

ಕೆಲವರು ಲಿಂಗವೆಂದು ಹೇಳದೆ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೆಂಬ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನನ್ನೇ ಅಮೃತ ರಸ (ಸಾರ) ವೆಂದು ಹೇಳುವರು, ಏಕೆಂದರೆ ! ಈ ಜೀವನೇ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ ಆಕಾಶವನ್ನು ವಾಯುವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅಮೂರ್ತದಸಾರ ವೆಂದು ಹೇಳುವುದು.

ಈ ಮತ ಸರಿಯಲ್ಲ - ಅಮೂರ್ತರಸವು ಚೇತನವೆಂದರೆ ಮೂರ್ತರಸಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ ವಾಗುವುದು, ಮೂರ್ತರಸವು ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲ ಅಚೇತನವಾದರೆ ಅಮೂರ್ತರಸವೂ ಅಚೇತನವೇ ಆಗಬೇಕು, ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ, ಪುರುಷವೆಂಬ ಪದವು ಚೇತನ ಸೂಚಕ ಎಂದರೆ, ಪ್ರಕೃತ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ತೈತ್ತರೀಯದಲ್ಲಿ 'ಸ ಏಷ ಪುರುಷೋಽನ್ನರಸಮಯಃ' ಎಂದು ಪುರುಷ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅಚೇತನವಾದ ಅನ್ನಮಯ

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದುಯುಕ್ತ, ಮತ್ತು ಬಾಧಕವಾಗಿಲ್ಲ. ಲಿಂಗ ಶರೀರವನ್ನು ಪರುಷ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕರೆದಿದ್ದು ಯುಕ್ತ, ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಚಕ್ಷು, ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಗಳು ಸ್ಥಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಸಾರವಾಗಿವೆ. ಸರ್ವ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಲಿಂಗವೂ ಸಾರವಾಗಿರಬಹುದು, ಪ್ರಕೃತ ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಾರ ಮತ್ತು ಅಸಾರವೆನಿಸಿದ ಮೂರ್ತಾ ಮೂರ್ತರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ರೂಪವಿಲ್ಲದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆ .

ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತವ್ಯವಸ್ಥಾನಿರೂಪಣೆ

ಮತ್ತು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಗಳ ನಿಯತ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೇರೆರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಬಹುದು. ಮೂರ್ತರೂಪವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಥೂಲ ವಾದ ಕೊನೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದು ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದು. ಕೊನೆಗಾಣುವುದು, ಹಾಗೆಯೇ ಅಮೂರ್ತರೂಪವು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಮೂಲಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗಾಣುವುದು. ಈ ಮೂಲಕಾರಣ ಅಂತಿಮಕಾರ್ಯಗಳ ನಡುವೆಯಿರುವ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇರೀತಿಯಾಗಿ ಮೂರ್ತ ಅಮೂರ್ತರೂಪಗಳು ಆಪೇಕ್ಷಿಕವಾಗಿ ಅಂದರೆ ಒಂದು ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾಗಿ ಇರುವವು - ಉದಾಹರಣೆ:- ಅವಿದ್ಯೆ ಅಥವಾ ಮಾಯೆ ಯೆಂಬುವ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು (ಅವ್ಯಾಕೃತ) ವೆಂಬುವುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಮೂರ್ತ, ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿ, ಮತ್ತು ವಿಷಯವಾದ ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾತೃ (ಜ್ಞಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಜೀವನಿಗೆ ಇರುವ ಸ್ವರೂಪ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೂರ್ತ, (ಸ್ಥೂಲ) ವಾದದ್ದು, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾತೃವಿಗೆ ಅವ್ಯಾಕೃತ ದದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮೂರ್ತತ್ವವೂ, ಘಟಾದಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಮೂರ್ತತ್ವವೂ (ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತೆಯೂ) ಇರುವುದು ಇದು ಆಪೇಕ್ಷಿಕ ಗೌಣ, ಇದೇರೀತಿಯಾಗಿ ಅಂತರಾಳಿಕ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಊಹಿಸಬೇಕು. ಉಪಾಧಿಗಳು ಕಮ್ಮಿಯಾಗುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಮೂರ್ತತೆಯು ಕಮ್ಮಿಯಾಗುವುದು. ಉಪಾಧಿಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾಹೋದರೆ ಮೂರ್ತತೆಯು ವೃದ್ಧಿಗೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಇದರಿಂದ ಹೇಳಿದ ಹಾಗಾಯಿತು. ಈವರೆಗೆ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಗಳು ಎರಡೂ ಬ್ರಹ್ಮದ ರೂಪಗಳೆಂದು ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾಯಿತು.

ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಪ್ರಪಂಚ ಮತ್ತು ಅದರವಾಸನೆ ಇವೆರಡು ರೂಪಗಳೆಂದು ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದು.

**ಬ್ರಹ್ಮನ ರೂಪಗಳು ಪ್ರಪಂಚ ಮತ್ತು ವಾಸನೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಬೇರೆ ಪಕ್ಷವನ್ನು
ನಿರೂಪಿಸುವುದು**

ಪ್ರಪಂಚವೆಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರ್ತ ಅಮೂರ್ತಗಳೆಂದು ಇವೆರಡೂ ಆಗುವುದು, ಅವುಗಳ ವಾಸನೆಗಳು (ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು) ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿಯೂ ಅನಂತವಾಗಿಯೂ ಕೊನೆಯೇ ಇಲ್ಲದೆಯೂ ಇವೆ, ಇವುಗಳು ಲಿಂಗಶರೀರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ. ಅನೇಕ ವಾಸನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಲಿಂಗವು ಸಮಷ್ಟಿ ಅಂತಃಕರಣವು ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿರುವುದು ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಭಿತ್ತಿಪಟದಂತೆ, ಅನೇಕ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣಬಣ್ಣವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಪಟವನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸುವೆವು ಹಾಗೆಯೇ ಅಂತಃಕರಣವು ಈ ವಾಸನೆಗಳಿಗೆ ಭಿತ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲೇ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಪ್ರಪಂಚದ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವ ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಗಳಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಅನೇಕಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಜನ್ಮ ಜನ್ಮಾಂತರಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದೆ, ಇಂತಹ ಅಂತಃಕರಣವು ಮಾಯೆ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಜಾಲದಂತೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ವ್ಯಾಮೋಹವು ಉಂಟಾಗಲು ಆಧಾರವಾಗಿದೆ, ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ವಾಸನೆಗಳಿದ್ದರೂ ಈ ಅಂತಃಕರಣವೇ ಆತ್ಮವೆಂದು ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿ ಬುದ್ಧರೂ, ಕಾಣಾದರೂ ಗೌತಮರೂ ಇವರ ಅನುಯಾಯಿಗಳು. ಸಾಂಖ್ಯರೂಸಹ ಕೇವಲ ತರ್ಕಾವಲಿಂಬಿಗಳು ಭ್ರಾಂತಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧರಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿಗಳು ಒಂದೊಂದು ವಾಸನೆಯೂ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ನಶಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದು ಈ ಕ್ಷಣಿಕ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಆತ್ಮವೆನ್ನುವರು, ವೈಶೇಷಿಕಾದಿತಾರ್ಕಿಕರು ಜಡನಾದ ದ್ರವ್ಯರೂಪವಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಸುಖ ದುಃಖ ಗುಣಗಳು ಒಂಬತ್ತು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಯೆಂದು ಹೇಳುವರು, ಇವೇ ವೇದದಲ್ಲಿ ವಾಸನೆಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವವು ಎನ್ನುವರು. ಸಾಂಖ್ಯರು ಮಾತ್ರ ಸತ್ವರ-ಜಸ್ತಮೋ ಗುಣ ರೂಪವಾದ ಪ್ರಧಾನ (ಜಡವಾದ ಮೂಲ ಪ್ರಕೃತಿಯು) ಚೇತನನಾದ ಜೀವನ ಭೋಗ ಅವವರ್ಗವೆಂಬ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದು. ಅದೇ ಪ್ರಧಾನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಿರುವ ಅಂತಃಕರಣವೇ (ಬುದ್ಧಿಯೇ) ಸಮಸ್ತರಾಗದ್ವೇಷಾದಿಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು. ಇದನ್ನೇ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಪಂಚದ ವಾಸನೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದೆಂದು ಈ ಸಾಂಖ್ಯರು ವಾದಿಸುವರು.

ಅಲ್ಲದೆ ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚರೆಂಬುವ ಪ್ರಾಚೀನ ವೇದಾಂತಿಗಳೂ ಸಹ ಹೊಸಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ

ಪದಾರ್ಥರಾಶಿಗಳು ಉತ್ತಮ, ಮಧ್ಯಮ, ಅಧಮವೆಂದು ಮೂರಾಗಿವೆ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಎಂಬುದು ಪರಮಾತ್ಮ ಮಧ್ಯಮವೆಂದರೆ ವಾಸನೆ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಜೀವಾತ್ಮ, ಅಧಮವೆಂದರೆ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಪಂಚ. ಭಗವಂತನ ಶಕ್ತಿಯು

ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂಬುದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶವನ್ನು ವಿಕಾರಗೊಳಿಸಿ ಜೀವರೂಪದಲ್ಲಿರಿಸುವುದು, ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಭಾಗವಾದ ದೋಷವು ಭೂಮಿಯಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ವಿಕಾರಗೊಳಿಸಿ ಮರುಭೂಮಿ, ಅಥವಾ ಬಂಜರು ಭೂಮಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದು. ಎಂದು ಹೇಳುವಂತೆ ಈ ಅವಿದ್ಯೆಯೂ ಇರುವುದು. ಆದರೆ ಈ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಭ್ರಾಂತಿ ರೂಪವಾಗಿ ಅನಾತ್ಮಧರ್ಮವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಧರ್ಮವಲ್ಲ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮರುಪ್ರದೇಶವು ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಭಾಗದ್ದೇ ಹೊರತು ಅಖಂಡ ಭೂಮಂಡಲದಲ್ಲ, ಹೀಗೆಯೇ ಅವಿದ್ಯೆಯಾಗಲಿ ವಿದ್ಯೆಯಾಗಲಿ ಅನಾತ್ಮ ಜಡವಸ್ತುವಿನ ಧರ್ಮಗಳೇ ಹೊರತು ಶುದ್ಧ ಆತ್ಮನದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಾಂಖ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಅನುಸರಿಸಿ ಹೇಳುವರು. ಮತ್ತು ವಾಸನೆ - ಕಾಮ - ಕರ್ಮಗಳು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದವುಗಳಾಗಿ ಲಿಂಗ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬಂದುಸೇರುವವು. ಹೂವಿನ ವಾಸನೆಯು ಹೂವಿನ ಭರಣಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಸೇರುವವು, ಗಂಧವೆಂಬುದು ಹೂವಿನ ಗುಣವಾದರೂ ಹೂವನ್ನು ತೆಗೆದರೂ ಹೂವಿನ ಭರಣಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಇರಬಲ್ಲದೋ, ಹಾಗೆ ಲಿಂಗವೆಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಾಸನೆಗಳು ಆತ್ಮನಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವವು, ವಸ್ತುತಃ ಆತ್ಮನು ನಿರ್ಗುಣ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಒಂದು ಭಾಗವೂ ನಿರ್ಗುಣ, ಆದರೂ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಸಗುಣವಾಗುವುದು ಅದರಿಂದ ಕರ್ತ, ಮತ್ತು ಭೋಕ್ತನೂ ಆಗುವನು. ಹೀಗೆಂದು ವೈಶೇಷಿಕ ಮತವನ್ನು ಒಂದು ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಅದು ಸೇರಿಸಿ ಇವರು ಹೇಳುವರು, ಮಧ್ಯಮರಾಶಿಯು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾದ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ವಾಸನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಪಂಚಭೂತಗಳ ಪರಿಣಾಮವಲ್ಲದೆಯಿರುವ ಜೀವಸ್ವರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನು ತಿಳಿದವರೆಂದು ಅಭಿಮಾನಿಸಿಕೊಂಡ ಭರ್ತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚರ ಮತಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿ ಲಿಂಗವೆಂಬುವ ಅಂತಃಕರಣದ ವಾಸನಾ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಮುಗ್ಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಮತಗಳ ಖಂಡನೆ

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಾದಿಗಳು ಕಲ್ಪಿಸುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶ್ರುತಿ ಸಮ್ಮತವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಇವುಗಳನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷೆಮಾಡಿದ್ದೇವೆ. ಮೂರುರಾಶಿಗಳೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ, ಜೀವಾತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿಲ್ಲ, ಕಾಮಸಂಕಲ್ಪಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ವಾಸನೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮನಸ್ಸಿನ ಧರ್ಮಗಳು ಇದರಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮ ರಾಶಿಯಾವುದು? ಎಲ್ಲಿಂದಬಂದಿತು? ಎಂಬುದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕು. 'ತಸ್ಯಹೈತಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ರೂಪಮ್' ಎಂದು ವಾಸನೆಗಳು ಲಿಂಗ ಶರೀರದ್ದೇ ಎಂದುಹೇಳಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ಎಂಬುದರಿಂದ ಚೇತನವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನಿಟ್ಟು ಚೇತನಧರ್ಮವೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಲಿಂಗವೇ (ಬುದ್ಧಿಯೇ) ಪುರುಷವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. "ಕಾಮಾಯೇಽಸ್ಯಹೃದಿಶ್ರಿತಾಃ" "ಹೃದಯೇಹ್ಯೇವರೂಪಾಣಿ" ಎಂದು ಬೇರೆಶ್ರುತಿಗಳು ವಾಸನೆಗಳು ಬುದ್ಧಿಧರ್ಮವಾಗಿವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿವೆ. ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಾಸನೆಗಳು ಹೂವಿನವಾಸನೆಯಂತೆ ಜೀವನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿವೆ ಯೆಂಬುದೂ

ಸರಿಯಲ್ಲ. “ಅಸಂಗೋಹ್ಯವು ಪುರುಷಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಜೀವನಿಗೆ ಸಕಲಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ವಾಸನಾ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಜವಾಗಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ್ದರೂ ಅವಿದ್ಯೆಯೆ ಅದರ ಸಂಬಂಧವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾದರೂ ಪೂರ್ವವಾದಿಗೆ ಆಗಲಾರದು. ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚರು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೆಂದು ಹೇಳುವರಷ್ಟೆ. ಅದು ಇರುವುದಾದರೆ ಮುಕ್ತಿಯಾದರೂ ಪುನಃ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು, ಅವಿದ್ಯೆಯ ಪರಮಾರ್ಥವಲ್ಲ ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಅದರಿಂದಲೇ ಅಸಂಗನಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಾಸನೆಗಳು ಆರೋಪಿತವಾಗಿವೆ ಯೆನ್ನಬಹುದು, ಹಾಗೂ ವಾಸನೆಗಳು ಅನೇಕರೂಪವಾಗಿದ್ದು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲೇ ನೆಲೆಸಿ ಬುದ್ಧಿಗು ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಚೇತನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುವವು. ಸ್ವಟಿಕಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಕಂಬಳಿಯು ತನ್ನ ಅನೇಕ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತೆ ತೋರಿಸುವವು।

ಈ ಬಹುರೂಪಗಳೂ ಭೌತಿಕವಾದವು ಪಂಚಭೂತಗಳ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಅದದ್ದು, ಪುಷ್ಪವಾಸನೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಗಂಧವು ಪುಷ್ಪದ್ವಾದರೂ ಭರಣಿಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ, ಆತ್ಮನ ಅನೇಕ ರೂಪವೂ ಭೌತಿಕ ಆಗಿಬಿಡುವುದು, ಹೀಗಾದಲ್ಲಿ ಪಂಚ ಭೂತಗಳ ಅಂಶವಾದ ವಾಸನೆಗಳು ಭೌತಿಕವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದ್ದೇಇಲ್ಲ.ಇದರಿಂದ ಮಧ್ಯಮ ರಾಶಿಯು ಪಾಂಚ ಭೌತಿಕವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಪಂಚಭೂತಗಳಕಾರ್ಯವಾದ ಲಿಂಗ ಶರೀರದ ಅನಾದಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಆತ್ಮನ ಅನೇಕತ್ವವೂ ಭೌತಿಕವೇ ಎಂದಾಗುವುದು.

ವಾಸನೆಗಳು ನೇರ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು

ಭೂತಗಳು ಮತ್ತು ಭೌತಿಕ ವಸ್ತುಗಳೂ ಯಾವಾಗ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸುವವೋ ಆವಾಗಲೇ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಏಕದೇಶವಾದ ವಾಸನೆಗಳನ್ನು ಆ ಮನಸ್ಸು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು. ಇಂಗಿನ ವಾಸನೆಯು ಕರಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಂಟಿದ್ದು ಕರಡಿಗೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಜಗತ್ತಿನ ವಾಸನೆಗಳು ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ, ಕರ್ಮದಿಂದ ಒಂದುಸಲ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ವಾಸನೆಯು ಉದ್ಬುದ್ಧವಾಗಿ ಭೋಗಿಸಿದ್ದಿಗಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು. ಇನ್ನೂಳಿದವಾಸನೆಗಳು ಭೋಗಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಉದ್ಬುದ್ಧವಾಗದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಇರುವವು, ಅನಂತ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ವಾಸನೆಗಳು ಅನಂತವಾಗಿವೆ. ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಾಸನೆಗಳು ಅನಂತವಾಗಿವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆ. “ಯಥಾ ಮಾಹಾರಜನಂ ವಾಸೋ ಯಥಾ ಪಾಂಡ್ಯಾಽಪಿಕಂ ಯಥೇಂದ್ರಗೋಪಃ ಯಥಾನ್ಯಚ್ಚಿಃ ಯಥಾ ಪುಂಡರೀಕಂ ಯಥಾ ಸಕ್ಕದ್ವಿದ್ಯುಕ್ತಂ.....ವೇದ” ಎಂಬ ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿವೆ. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥ.

ವಾಸನೆಗಳು ಅನಂತವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದು

ಅರಿಶಿನ ಚಿಹ್ನೆ ಹಾಕಿದ ಬಟ್ಟೆಯು ಹೇಗೆ ಅರಿಶಿನದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಹೊಂಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದುವದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ತ್ರೀಮೊದಲಾದವರ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಅಂತಹಃಕರಣವು ರಾಗ ದಿವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡುವದು ಹಾಗೂ ಸ್ವತಃ ರಾಗಾದಿಗಳಿಂದಕೂಡಿದ್ದರೂ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಯಾದ ಕಂಬಳಿಯು ಸ್ವಲ್ಪ ಬೂದು ಬಣ್ಣವಾಗಿಯೂ ಇರುವಂತೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದಲೂ ಕೂಡಿರುವುದುಂಟು. ಇಂದ್ರಗೋಪವೆಂಬುವ ಒಂದು ನಂಜುರುಳಿ ಹುಳವು ಸ್ವತಃ ಬಹಳ ಕೆಂಪಾಗಿರುವುದು, ಅದರಂತೆ ಮನಸ್ಸು ನಿರ್ಜನಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದವನಿಗೆ ಕೆಲವುಕಡೆ ವಿಷಯ ಗಳ ಕಡೆಗೆ ಬಾಗುವುದುಂಟು ಹಾಗೂ ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆಯು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕೆಲವುಸ್ಥಳ ದಲ್ಲಿ ಸುಡುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಮನಸ್ಸು ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಅಸೂಯೆ ಈರ್ಷ್ಯೆ ಗಳೇ ಈ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಪೀಡಿಸುವುದು, ರಾವಣಾಸುರನು ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಾಭಿಜ್ಞನಾದರೂ ಋಷಿವರ್ಗಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಹಿಂಸೆಯನ್ನುಕೊಟ್ಟನು, ಬಿಳಿಯ ಕಮಲವು ಹೇಗೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸೌಮ್ಯವಾಗಿಯೂ ಸುಗಂಧವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೂ ಮೃದುವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಹುಟ್ಟಿನಲ್ಲೆ ಕೆಲವರ ಮನಸ್ಸು ಶಮದಮಾದಿಗುಣಗಳಿಂದಕೂಡಿ ಸೌಮ್ಯವಾಗಿಯೂ ಮೃದುವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದುಂಟು. ಉದಾ:-ಶ್ರೀರಾಮ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಮೊದಲಾದವರ ಮನಸ್ಸು ಈ ಬಗೆಯಾಗಿತ್ತೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ.

ಮತ್ತು ತೀವ್ರವಾದ ಮಿಂಚು ಮೋಡದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಹೋಗಲಾಡಿಸು ವಂತೆ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನ ವಾಸನೆಯು ಸರ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿ ಅಂತಃಕರಣದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಕೂಡಲೆಕಳೆದುಬಿಡುವುದು. ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭದ ವಾಸನೆಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದವನೂ ಸಹ ಬಹಳ ಊರ್ಜಿತವಾದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೊಂದುವನು.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಾಸೆಗಳು ಸತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳ ಏರುಪೇರಿನಿಂದ ವಿಚಿತ್ರ ವಾಗುವವು, ಪ್ರಪಂಚ ಮತ್ತು ವಾಸನೆಗಳೇ ಬ್ರಹ್ಮನ ಎರಡುರೂಪಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಈ ಮುಂದೆ ಇದಮ್ (ಅನಿದಮ್ ರೂಪ) ದೃಶ್ಯಾದೃಶ್ಯರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುವವರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ತೋರಿಸುವೆವು.

ಇದಮ್, ಅನಿದಮ್ ಎಂಬ ರೂಪಗಳೆರಡು ಬ್ರಹ್ಮನದೆಂದು ಪಕ್ಷಾಂತರವು

ವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಇದಂರೂಪವು ಅದೇ ಸತ್, ತ್ಯತ್ ಎಂದು ಕರೆದ ಪಂಚಭೂತಗಳರೂಪವು. ಇದು 'ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠೀಭಿಭಕ್ತಿಯಿರುವ ಸತ್ಯ ಪದದ ಅರ್ಥ. ಅದರ ಮುಂದೆ ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿಯಿರುವ 'ಸತ್ಯಂ' ಎಂಬಪದದ ಅರ್ಥವೇ ಅನಿದಂರೂಪವು (ದೃಶ್ಯವಲ್ಲದ್ದು).

ಅಥಾತ ಆದೇಶೋ ನೇತಿ ನೇತಿ .....ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವರ್ಣನೆ.(ಸತ್ಯಪದಾರ್ಥನಿರೂಪಣೆ)

ಈ ನಿಷೇಧವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ನಿಷೇಧ ತಾತ್ಪರ್ಯವರ್ಣನೆ

ಅಥಾತ ಆದೇಶೋ ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಬೋಧಿಸಬೇಕೋ ಹಾಗೆ ಶ್ರುತಿಯು ನಮಗೆ ಬೋಧಿಸಿದೆ. ಇತಿ ಎಂಬಶಬ್ದದಿಂದ ಚೈತ್ಯನ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ದೃಶ್ಯಗಳೆಂದುಗ್ರಹಿಸಬೇಕು, ಈ ದೃಶ್ಯವಸ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು 'ನ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಯುವದು, ನೇತಿ, ನೇತಿ ಎಂದು ಎರಡುಸಲ ಹೇಳಿರುವುದು ಸಮಸ್ತ ದೃಶ್ಯಗಳೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಾಗಿ, ಮೂರ್ತವಾಗಲಿ, ಅಮೂರ್ತವಾಗಲಿ ಅಜ್ಞಾನ, ಅಥವಾ ವಾಸನೆಗಳಾಗಲಿ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ, ಅಧಿದೈವವೆಂಬ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು ವೀಕ್ಷಾ ಅಥವಾ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಮೂರ್ತಾ ಮೂರ್ತಗಳೆರಡನ್ನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿರಾಕರಿಸಿತು, ಆವಾಗ ಮೂರನೆಯದು ಯಾವುದೋ ಒಂದು ದೃಶ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದಾಗಿಬಿಡುವುದು. ದ್ವಿರುಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಉಳಿಯುವುದು ಯಾವುದೋ ಅದೇ ಅಪ್ರಮೇಯ ಏಕ, ಅದ್ವಿತೀಯವೆಂಬುವ ನಿಜವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದಾಗುವುದು, ಶೂನ್ಯವಾಗಿ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ, ಶೂನ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ಶೂನ್ಯವೂದೃಶ್ಯವಾಗಿ ಬಿಡುವುದು, ಆಗಲಿ ಏಂದರೆ ಇತರ ದೃಶ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದಂತೆ ಶೂನ್ಯವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಆಗಿಬಿಡುವದು.

ಭಾವ, ಅಭಾವ ಎರಡನ್ನು ನಿರೋಧಿಸಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಮತ್ತೇನು ಉಳಿಯುವುದು? ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮವಿಲ್ಲ ಎಂದು ನಿಷೇಧಿಸುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಇತಿಶಬ್ದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ವಸ್ತು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮವು ಇತಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥವಾದರೆ 'ಇದಂ' ಪದಾರ್ಥವೇ (ದೃಶ್ಯವೇ) ಆಗಿಬಿಡುವದು, ಇದಂ ಪದಾರ್ಥವಲ್ಲವದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಯಾವುದೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ ವಾದ್ದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯು ಚೈತನ್ಯಪಕ್ಷದಲ್ಲೇ ನಿಲ್ಲುವುದರಿಂದ ಆ 'ನೇತಿನೇತಿ'ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವಚನವು ಬೇರೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದರಲ್ಲೇ ಪರ್ಯವಸಾನಗೊಳ್ಳುವುದು.

ಮಂಡನಮಿಶ್ರರು (ಬ್ರಹ್ಮಸಿದ್ಧಿಕಾರರು) ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಮ್ಮತಿಸುವರು.

ಸರ್ವಪ್ರತ್ಯಯವೇದ್ಯೇಽಸ್ಮಿನ್ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪೇ ವ್ಯವಸ್ಥಿತೇ ।

ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ಪ್ರವಿಲಯಃ ಶಬ್ದೇನ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ॥

ಆದರಿಂದ ಈ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಇತರ ವಸ್ತುಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರೋಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗುವುದು.

ಆದರೆ ಪಟದಲ್ಲಿ ಘಟವಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಪಟವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಘಟವು ಇರಬಹುದಷ್ಟೆ? ಎಂದಂತೆ ಈ ಜಗತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ

ಇರಬಹುದಲ್ಲ! ಎಂದು ಶಂಕೆಮಾಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ! ರೂಪವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೇಳೆ ರೂಪವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಆರೂಪವು ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಇರಲಾರದು. ಘಟಪಟಾದಿಗಳಿಗೆ ರೂಪವು. ಅಶ್ವ - ಮಹಿಷಗಳಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದರೆ ಹಾಗೆ ಇರುವುದು ಕಾಣಬೇಕಾದೀತು, ಹಾಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಂತೆ ರೂಪವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಮೊದಲು ಹೇಳಿ ಈ ಜಗತ್ತೆಂಬ ರೂಪವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅದರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಗಳೆದರೆ ಬೇರೆಕಡೆ ಈಜಗದ್ರೂಪ ವಿರಲಾರದು, ಇಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ, ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಯೂ ನಿಜವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಕಲ್ಪಿತ, ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವುದು ಘಟಪಟಾದಿಗಳಿಗೆ ನಾಶವು ಬರುವಂತೆ ಜಗತ್ತಿಗೆ ನಾಶವಿಲ್ಲವಲ್ಲ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳುವೆವು. ಅಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಿತವಾದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ನಿವೃತ್ತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗುವುದಷ್ಟೆ.

ಜಗತ್ತು ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದೂ ಅಜ್ಞಾನವೇ ಅದರ ನಿವೃತ್ತಿಯೆಂಬುದೂ ಶುದ್ಧಚೈತನ್ಯರೂಪವೇ, ಅತಿರಿಕ್ತವಲ್ಲ, ಜಗತ್ತಿನಿಂದಾಗಲಿ, ಅದರ ನಿವೃತ್ತಿ (ಧ್ವಂಸ) ವೆಂಬುದರಿಂದಾಗಲಿ ಹೇಗೆ ದ್ವೈತಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ? ಎರಡೂಕಲ್ಪಿತವಲ್ಲವೇ? ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ನೀಲ ರೂಪವನ್ನು ಶೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಿಂದ ಒಬ್ಬನೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ, ಹಿಂದೆ ತಿಳಿದವನಿಲ್ಲ, ಈಗಲೂ ಇಲ್ಲ ಮುಂದೆಯೂ ತಿಳಿಯುವವನಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಹೇಗೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ ತತ್ವವನ್ನು ಅನುಭವ ಮಾಡಿಕೊಂಡನಂತರ ಅಜ್ಞಾನಕಾರಣಸಹಿತವಾಗಿ ದ್ವೈತವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ, ಹಿಂದೆ ಕಂಡವನಿಲ್ಲ, ಮುಂದೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ, ಹೀಗೆಯೇ ಜ್ಞಾನದಬಲದಿಂದ ದ್ವೈತವು ಕಾಲತ್ರಯದಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗುವುದು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ 'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯೋಪದೇಶದಿಂದ ಈ ಪುರುಷನು ಸಕಲ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು (ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುವನ್ನು) ಬಿಟ್ಟು ಶುದ್ಧಾತ್ಮನಲ್ಲೆ ನಿಂತು ಮುಕ್ತನಾಗುವನು.

ಈ ನೀಷೇಧವಾಕ್ಯವು ವಿಧಿ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೂ ಜೀವ ಬ್ರಹ್ಮರ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದೆಂದು ಪಕ್ಷಾಂತರವರ್ಣನೆ

ಅಥವಾ 'ನೇತಿನೇತಿ' ಎಂಬವಾಕ್ಯವನ್ನು 'ಅಹಂಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ' ಎಂಬುವಂತೆ ಯೋಚಿಸಬಹುದು. 'ಅಹಂಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರಏಕತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಬುದ್ಧಿವಾಚಕವಾದ ಅಹಂಶಬ್ದವು ಲಕ್ಷಣ್ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಾಕ್ಷಿಚೇತನವನ್ನು ತಿಳಿಪಡಿಸುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ 'ನ' ಎಂಬುವ ನೀಷೇಧವಾಚಕವಾದ ಶಬ್ದವು ಲಕ್ಷಣ್ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು, ಹಾಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜಗತ್ಕಾರಣವಾಚಕವಾದರೂ ಚೈತನ್ಯಮಾತ್ರವು ಲಕ್ಷಣಾ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಬೋಧಿಸುವುದು ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ 'ಇತಿ' ಶಬ್ದವು ಜಗತ್ತಿಗೆ ವಾಚಕಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಬೋಧಿಸುವುದು. ಈ ಎರಡುವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಖಂಡೈಕಸರವಾದ ವಸ್ತು ಸಮಾನವಾಗಿರುವಾಗ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೂ ಸಮಾನವೇ ಆಗಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂದು ಎರಡುಸಲ ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿರುವುದು.

ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಾಂತರದಂತೆ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದು

ಅಥವಾ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಇತಿಶಬ್ದಗಳು ಜೀವೇಶ್ವರರ ಉಪಾಧಿಗಳನ್ನು (ಅಂತಃಕರಣ ಮಾಯೆಗಳನ್ನು) ಹೇಳುವವು, ಎರಡು ನಕಾರಗಳಿಂದ ಈ ಎರಡು ಉಪಾಧಿಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವ ಮೂಲಕ ಇವು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಲಕ್ಷಣಾವತ್ತಿಯಿಂದ ಬೋಧಿಸುವವು.

ನಕಾರಗಳಿಗೆ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥಸಂಬಂಧವು ಶುದ್ಧಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಿದೆ. ಹೇಗೆ 'ಅಹಂಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾತೃತ್ವವಿಶಿಷ್ಟಚೇತನ ಈಶ್ವರತ್ವವಿಶಿಷ್ಟಚೇತನವೆಂಬ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಶುದ್ಧಚಿತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ಅವುಗಳು ತೋರುವುದರಿಂದಲೇ 'ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುವ ಶಬ್ದಗಳು ಶುದ್ಧಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಲಕ್ಷಣಾವತ್ತಿಯಿಂದ ಬೋಧಿಸುತ್ತವೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ನಕಾರಗಳ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವಾದ ಉಪಾಧಿಗಳ ಅಭಾವವು ಸಾಕ್ಷಿಭಾಸ್ಯವಾದದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕಾಶ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಕಭಾವದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಿ ಚೇತನವನ್ನು ಲಕ್ಷಣಾವತ್ತಿಯಿಂದ ಬೋಧಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ಅವು ಬೋಧಿಸುವವು, ಹೇಗೆಂದರೆ? ಎಂದೂಲುಪ್ತವಾಗದ ನಿತ್ಯಚೈತನ್ಯರೂಪವಾದ ವಸ್ತುವು ತನ್ನವಾಚಕ ಶಬ್ದವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಲಕ್ಷಣಾವತ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು, ವಾಚ್ಯವಾದದ್ದೇ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವೂ ಇಲ್ಲ. ಇಕ್ಷು - ಕ್ಷೀರ - ಗುಡಾದಿಗಳ ಮಾಧುರ್ಯಗಳು ಇಕ್ಷು ಮೊದಲ ಆದ ಶಬ್ದಾಧವಾಗಿಲ್ಲವಾದರೂ ವಾಚ್ಯವಲ್ಲವಾದರೂ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗುತ್ತವೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ, ಭಾವಾಭಾವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯಾನುಭವರೂಪದಿಂದಲೇ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ನಿರ್ವಿಕಾರವಾದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಅನುಭವರೂಪವಾದ ಫಲಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುವನು, 'ಘಟ ಅಪಟಾದಿಗಳನ್ನು ನಾನು ನೋಡುವೆನು' 'ಅವುಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಾವವನ್ನು ಕಾಣುವೆನು' ಎಂದು ಹೇಳುವಾಗ ಅನುಭವವು ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಕವಾಗಿ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು, ಅದರಿಂದ ಭಾವಾಭಾವಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಸಾಕ್ಷಿ, ಪ್ರಮಾತೃತ್ವಾದಿಗಳು ಎಲ್ಲಿಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುವವೂ ಅಲ್ಲಿಲ್ಲಿ ಅದ್ವಿತೀಯನಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಸ್ವಮಹಿಮೆಯಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿಸಿರುವನು. ಇದು ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಕಾಶವು, ಇದು ಇನ್ನೊಂದರಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿಲ್ಲ, ಸರ್ವವನ್ನು ಇದೇ ಬೆಳಗುವುದು, ತೋರುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು, ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ 'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವೊಂದೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು, ಜೀವೇಶ್ವರರ ಉಪಾಧಿಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುತ್ತಾ ಲಕ್ಷ್ಯವಾದ ಅಖಂಡ ವಸ್ತುವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಿದೆ.

'ಅಥಾತ ಆದೇಶ: ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವೆವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಮೊದಲು ಅತ್ಯಂತ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿ 'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದುಂಯುಕ್ತವೇ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಇದು ಸಮಾಧಾನ -- ವಾಚಾಮಗೋಚರ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಅಗಮ್ಯವಾದ ಈ ವಸ್ತುವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸದೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಉಪದೇಶ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ನಿಷೇಧಮಾಡಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ದೃಶ್ಯವಲ್ಲದ ರೂಪವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾಯಿತು.

‘ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯಮ್’ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥಸಂಕ್ಷೇಪ ನಾಮವಿಲ್ಲದ ಆಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸತ್ಯ ಸತ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಮೊದಲಿನ ಸತ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸತ್, ಸ್ಯತ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತರೂಪವಾದ ಪ್ರಾಣಗಳೆಂದರ್ಥ. ಅವುಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ಸತ್ಯವಾಗಿರುವವು ಅದರಿಂದ ಸತ್ಯಕ್ಕೂ ಸತ್ಯವಾದದ್ದು ಈ ಪರಬ್ರಹ್ಮ. ಈ ನಾಮವೂ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಮಾತ್ರ ಅದೂ ವಾಸ್ತವವಲ್ಲ, ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಜಾತಿ ಗುಣ ಕ್ರಿಯಾ ದ್ರವ್ಯಗಳೆಂಬವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದದ್ದರಿಂದ ನಾಮವು ವಾಸ್ತವವಲ್ಲ. ಅದರೂ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸಿದ ಶಬ್ದದ ಮೂಲಕ ಇದು ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಇಂತೆಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ವಾರ್ತಿಕಸಾರಾಂಶವು ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಿದೆ.

ಬೃ. ಅ.೨ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ೪. ವಾರ್ತಿಕಸಾರಾಂಶ

ನಾಲ್ಕನೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ತಾತ್ಪರ್ಯ

ಹಿಂದಿನ ಮೂರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾರೋಪವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದಾಯಿತು.

ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ‘ಓ ಮಿತ್ಯೇವ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು.

ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ:- ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಜಗತ್ತು ಇರುವುದೇ ಆದರೆ ಸಾಂಖ್ಯಮತಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಾಗುವುದು. ಅವರು ಜಗತ್ ಸತ್ಯವಾದಿಗಳು. ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು.

ಅಥವಾ ಮತ್ತೊಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು, ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುವೆನೆಂದು ಆರಂಭಿಸಿ ‘ನೇತಿ ನೇತಿ’ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ ದೃಶ್ಯವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಿರುವುದೆಂದು ಮುಗಿಸಿದೆ, ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳಲು ಆರಂಭಿಸಿ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ ಕರ್ತೃವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವಿರುವುದೆಂದು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲು ಆರಂಭಮಾಡಿದೆ, ಇದು ತತ್ತ್ವಮೇವ ‘ತ್ವಮೇವತತ್’ ಎಂಬಂತೆ ಜೀವೇಶ್ವರ ಐಕ್ಯವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಿದಂತೆ ಇದೆ.

ಕಥೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಸಂಕ್ಷೇಪ

ಧನವು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರತ್ಯಾಗವೇ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಶ್ರುತಿಯು ಮೈತ್ರಿಯೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರ ಸಂವಾದರೂಪವಾದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು.

ಇಲ್ಲಿ ಧನವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ್ದು ಏಷಣೌತ್ರಯ ಸಂನ್ಯಾಸವೇ ಬೋಧಿಸುಬುದು, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂನ್ಯಾಸವಿವೇ ಸಾಧನವೆವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಗಾರಿ ಬಾರಿಸಿದಂತಿರುವುದು.

ಮೈತ್ರೇಯೀಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರಾಂಶ

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರೆಂಬ ಮುನಿಗಳು ತನ್ನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಮೈತ್ರೇಯಿಯನ್ನು ಕರೆದು ಎಲೈ ಮೈತ್ರೇಯಿ ನಾನು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಈ ಗೃಹಸ್ಥ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೇಲಿನ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಬಯಸಿ ಕಾತ್ಯಾಯನಿಗೂ ನಿನಗೂ ನನ್ನ ಹಣವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಡುವೆನೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದ್ದೇನೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಮೈತ್ರೇಯಿಯು 'ಈ ಸಮಸ್ತಪೃಥಿವಿಯು ಧನದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದು ಲಭಿಸಿದ್ದರೂ ನಾನೇನಾದರೂ ಮುಕ್ತಳಾಗುವೇನೇನು? ನೀವೇ ಹೇಳಿ' ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು. ಅದಕ್ಕೆ ಮುನಿಯು ಇಲ್ಲ (ಮುಕ್ತಳಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಉತ್ತರಿಸಲು) ಮುಕ್ತಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಹೇಗೆ ಸಕಲ ಭೋಗ ಸಾಮಗ್ರಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವವರಿಗೆ ಜೀವನವು ನಡೆಯುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ನಿನ್ನ ಜೀವನವು ಆದೀತು ಅಷ್ಟೆ- ಎಂದು ಮತ್ತು ಆ ಹಣದಿಂದ ಮೋಕ್ಷದ ಆಸೆಯನ್ನೇ ಬಿಡಬೇಕೆಂದೂ ಉತ್ತರಿಸಿದರು. 'ಅಮೃತತ್ವಸ್ಯನಾಶಾಸ್ತಿವಿತ್ತೇ ನ' ಎಂದು. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಮೈತ್ರೇಯಿಯು ಯಾವುದರಿಂದ ನಾನು ಮುಕ್ತಳಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಿಂದ ನಾನು ಏನು ಮಾಡಲಿ? ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷ, ಹಣದಿಂದ ಅಥವಾ ಅದರಿಂದ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ, ಕರ್ಮವು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ, ಬೆಂಕಿಯು ತಾಪಕ್ಕೆ ಔಷಧವಲ್ಲ ವೆಂಬುವಂತೆ, ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಜನ್ಮವು ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಬರುವುದು. ಜನ್ಮವು ಬಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವೆಲ್ಲಿಂದ ಆಗಬೇಕು? ಅದರಿಂದ ತಾವು ಯಾವುದು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವಿರೋ. ಅದನ್ನೇ ನನಗೂ ಬೋಧಿಸಿ' ಎಂದು ಹೇಳಲು ಮುನಿಯು ಆತ್ಮತತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸಲು ಆರಂಭಿಸಿದರು.

ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸವು ಎರಡುಬಗೆ. ಫಲರೂಪವಾಗಿಯೂ ಸಾಧನರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಯ ಸಂನ್ಯಾಸವು ಫಲಕ್ಕಾಗಿಯೆ, ಇರುವುದರಿಂದ ಫಲರೂಪ ವಾದ ಸಂನ್ಯಾಸವದು. ಎರಡನೆಯ ಸಂನ್ಯಾಸವು ಸಾಧನವಾಗಿರುವುದು. ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಇದು ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದುದು. ಈ ಮುನಿಯು ಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿ ಫಲದ ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ಚಿತ್ತವಿಕ್ಷೇಪವೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಬಿಡಲು ಇಚ್ಛಿಸಿರುವನು. ಯದ್ಯಪಿ ಜನಕ ಮಹಾರಾಜನು ಗೃಹಸ್ಥನೇ ಆಗಿದ್ದು ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನಾಗಿರುವನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿದೆ.

ಆದರೂ ಸರ್ವಕರ್ಮತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಯು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಚಾಂಚಲ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಇರಬಲ್ಲದು. ಈಕಾರಣದಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿರುವುದು.

ಜಿಜ್ಞಾಸುವಾದ ಮೈತ್ರೇಯಿಯು 'ಜ್ಞಾನಸಾಧನವಾದದ್ದು ತ್ಯಾಗವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು ತನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದ ಧನವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದಳು ಅದನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಚಿತ್ತವು ಸಮಾಧಾನಗೊಂಡು ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಗೆ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿತು, ಯದ್ಯಪಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸಂನ್ಯಾಸಾ ಶ್ರಮವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸರ್ವತ್ಯಾಗವೆಂಬುವ ಧರ್ಮವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ದಂಡಕಮಂಡಲ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು

ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದರೂ ಸರ್ವತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವು ನಿಷೇಧಿಸಿಲ್ಲ 'ಅಪ್ರತಿಷಿದ್ಧ ಮನು ಮತಂಭವತಿ' ಎಂಬಂತೆ ನಿಷೇಧ ಮಾಡದಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು.

ಅದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಯಸಿಬಂದ ತನ್ನಪ್ರಿಯೆಗೆ ಮುನಿಯು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು. ನೀನೇ ನಿಜವಾದ ಸತೀಮಣಿಯಾಗಿ ಪ್ರಿಯಳಾಗಿದ್ದು ನನಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದದ್ದನ್ನೇ ಮಾತ ನಾಡುವೆ. ಬಾ ನಿನಗೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವೆನು. ಬೇರೆಚಿಂತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಚಿತ್ತವನ್ನು ಏಕಾಗ್ರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆತ್ಮವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡು ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. 'ವ್ಯಾಚಕ್ಷಣಸ್ಯ ತು ಮೇ ನಿದಿದ್ಧ್ಯಾಸಸ್ಥ' ಎಂದು. ಇಲ್ಲಿ ನಿದಿದ್ಧ್ಯಾಸನ ಎಂದರೆ ಗುರು ಮುಖದಿಂದ ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದ ತತ್ವವನ್ನು ನಿರಂತರ ಚಿಂತಿಸುವುದು. ಅದು ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಬರುವುದು. "ನಿರಂತರಂ ವಿಚಾರೋ ಯಃ ಶ್ರುತಾರ್ಥಸ್ಯ ಗುರೋ ಮುಖಾತ್ | ತನ್ನಿದಿದ್ಧ್ಯಾಸನಂ ಪ್ರೋಕ್ತಮ್ ತಚ್ಚೈತಾಗ್ರೇಣ ಲಭ್ಯತೇ" ಎಂದು - ವಾರ್ತಿಕಸಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾರಣ್ಯಗುರುಗಳು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಪೇ.ಶಿಲಿಖಿ)

ಈಏಕಾಗ್ರತೆಯೂ ಸಹ ಅನಾತ್ಮ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಆ ರುಚಿಯೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಭಿ ರುಚಿಯೂ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಸಾಧಿತವಾಗುವುದು ಮೊದಲು ಪುಣ್ಯಗಳರಾಶಿಯಿಂದ ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಚಿತ್ತವು ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶುದ್ಧಿಯಿಂದ ಬಂದ ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯ ವಿವೇಕದಿಂದ ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಮುನಿಯು ಮೈತ್ರೇಯಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯಯಾವುದು? ಅಪ್ರಿಯ ಯಾವುದು? ಎಂಬುದನ್ನೇ ವಿವೇಚಿಸಿ ಬೋಧಿಸಿರುವರು. "ಸಹೋವಾಚ ನವಾಪತ್ಯುಃ ಕಾಮಾಯ ಪತಿಃ ಪ್ರಿಯೋ ಭವತಿ ಆತ್ಮನಸ್ತುಕಾಮಾಯ ಪತಿಃ ಪ್ರಿಯೇ ಭವತಿ ..... ಭೂತಾನಿ ಪ್ರಿಯಣಿ ಭವಂತಿ" ಎಂಬುವ ಪರ್ಯಂತರ ಬೋಧಿಸಿದ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪತಿ. ಕಳತ್ರಾದಿ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ಭೋಕ್ತೃವಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲೂ ಪ್ರೀತಿ ಇದ್ದರೆ ನಿಜವಾದ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರೀತಿಯು ಎಲ್ಲಿದೆ? ಎಲ್ಲಿ ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿಗೌಣವಾಗಿದೆ? ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿತಿಳಿಯಬೇಕಾಗುವುದು. ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಬರುವುದು.

ಆತ್ಮನೇ ಸರ್ವಕ್ಕು ಪ್ರಿಯನಾದವನು, ಮತ್ತೊಂದಲ್ಲ

ಎಲ್ಲಾಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ "ನಾನು ಯಾವಾಗಲೂ ಇರಬೇಕು, ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಆಗಬಾರದು" ಎಂಬುದಾಗಿ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಕೃತಿಮವಾದ ಪ್ರೀತಿಯಿರುವುದು ಕಾಣುವುದು, ತನ್ನ ಆತ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಳಿದ ಮಕ್ಕಳುಮರಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಊಟಿಂಡಿ ಮುಂತಾದ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ತಾನು ಇಟ್ಟುಮತೆಯಿಂದ ಔಪಾಧಿಕವಾದ ಅಂದರೆ ಒಂದು ನಿಮಿತ್ತ ದಿಂದ ಆಗಿರುವ ಪ್ರೀತಿಯೂ ಕಾಣುವುದು, ಇದು ಗೌಣ, ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶತ್ರುಗಳ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳಲ್ಲು ಅವರ ಗೃಹ, ಕಳತ್ರ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ಭೋಗವಸ್ತು ವೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅದರೆ ವೈರಿಗಳಲ್ಲೂ ವೈರಿಗಳ

ವೈರಿಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರೀತಿಯಂತೆ ದ್ವೇಷವು ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದೀತು. ತನ್ನಸಂಬಂಧ ವೈರಿಯಲ್ಲೂ ಇರುವುದೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಈ ಶಂಕೆಬರುವುದು. ಆವಾಗ ಆತ್ಮನು ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ ನಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಬದಲು ದ್ವೇಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಬೇಕಾಗುವುದೆಂದು ಶಂಕೆ ಹುಟ್ಟುವುದು. ಆದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲ, ತನ್ನ ಶತ್ರುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ದ್ವೇಷವು ಹುಟ್ಟಿತು. ಆದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಇದು ಸಾಧಕವಾಗಿಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವೂ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನೇ ಸಾಧಿಸಿತು; ಹೇಗೆಂದರೆ? ವೈರಿಗೆ ದುಃಖವನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ತನ್ನ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷವೇ ಆಗುವುದು ಕಂಡಿದೆ, ಮೇಲೆಲೆ ಪ್ರೀತಿಯಿರುವುದನ್ನು ಮುಚುತ್ತಾ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಮಾಡುವುದು, ಆದ್ವೇಷವೂಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನೇ ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವುದು, ಏವಂಚ ನಿಮಿತ್ತವಿಲ್ಲದೆ ಅಕೃತಿಮವಾದ ಪ್ರೀತಿಯು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿಯೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನೇ ಪ್ರಿಯನು, ಮೂಢನುಮಾತ್ರ ಇದಕ್ಕೆ ವಿಪರಿವಾಸವಾಗಿ ಪುತ್ರ, ಮಿತ್ರ ಕಳತ್ರಾದಿಗಳನ್ನೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳೆಂದು ಭ್ರಮಿಸುವನು, ಹೀಗೆ ವಿಚಾರಮಾಡದಿರುವಾಗ ಪುತ್ರಾದಿ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡುವ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ವಿಚಾರದಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲೇ ಇರಿಸುತ್ತಾ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸಬೇಕು, ಆದ್ದರಿಂದ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಬೇಕು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಆತ್ಮನ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುವುದು.

“ಆತ್ಮಾ ಅರೇದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ ಶೋತವ್ಯೋ ಮನ್ತವ್ಯೋ ನಿದಿ ಧ್ಯಾಸಿತವ್ಯಃ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಾರ್ಥವು - ಇಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಲೋಕಾನುಭವದಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು, ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಮೇಯವೆನ್ನೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಉದ್ದೇಶಮಾಡಿದೆ. ‘ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಮಾರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು (ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು) ಹೇಳಿದೆ, ತವ್ಯಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ಅಜ್ಞಾತ ಜ್ಞಾಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದೇ ಹೊರತು. ಅಪ್ರವೃತ್ತಪ್ರವರ್ತನೆಯೆಂಬ ವಿಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಲ್ಲ, ತಿಳಿಯದೆ ಇದ್ದ ಆತ್ಮನನ್ನು ವೇದಾಂತದಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಷ್ಟೆ. ಇದೇ ಇಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ, ‘ನಾನು ನಾನು’ ಎಂಬ ಅಹಂ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಈ ಮೊದಲೇ ಆತ್ಮನು ಜ್ಞಾತನಾಗಿಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ. ತಿಳಿದಿಲ್ಲ, ಸರ್ವಾತ್ಮನೊಂದು ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಶ್ರವಣಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ, ‘ಅಹಂ ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವ ಬುದ್ಧಿಯು ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರ ಸ್ಥೂಲಶರೀರಗಳ ಅಳತೆಯನ್ನೆ ಗ್ರಹಿಸಿದೆಯೆ ಹೊರತು ವ್ಯಾಪಕವಸ್ತುವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮನ ತತ್ವವೆಂದರೆ ಸರ್ವತತ್ವ ಅದು “ಅಹಂನಾನು” ಎಂಬುದಾಗಿಬರುವ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗೆ ವೇದವಾಗಿಲ್ಲ ಈ ರೀತಿ ಮೊದಲು ತಿಳಿದ ತತ್ವವೇ ಎಲ್ಲಾ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಸರ್ವಾತ್ಮನೇತಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕರ್ತವ್ಯವೆಲ್ಲವೂ ಮುಗಿಯುವುದು, ತಿಳಿಯಬೇಕಾದದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಮುಗಿಯುವುದು, “ಯಜ್ಞ ಜ್ಞಾತ್ವಾನೇಹಭೂಯೋಽನ್ನದ್ ಜ್ಞಾತವ್ಯ ಮವಶಿಷ್ಯತೇ” “ಆತ್ಮನಿ ವಿದಿತೇ ಸರ್ವಂವಿದಿತಂ ಭವತಿ” ಎಂದು ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳು ಹೀಗೆಯೆ ಸಾರುವುವು.

ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯೆಂಬುದು ಇಲ್ಲ

ನಾಶವಾಗದಿರುವ ಅಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ ಹುಟ್ಟದಿರುವ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದಿಲ್ಲ, ಹೋಗದಿರುವ ಅನರ್ಥ ದುಃಖವೆಂಬುದಿಲ್ಲ. ಪಡೆಯದಿರುವ ಸುಖವೆಂಬುದೊಂದೂಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆಯೆ ತಿಳಿಯದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಪಡಿಸುವುದೆಂಬುವ ವಿಧಿಯ ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲಿರುವುದು. ಅಷ್ಟೆ, ಅಪ್ರವೃತ್ತಪ್ರವರ್ತನೆ (ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸದವನನ್ನು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದೆಂಬುವ) ವಿದ್ಯಾರ್ಥವು ಇಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊಂದುವುದೂ ಇಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ? ಅನುಷ್ಠಾನ ವಿಷಯವೂ. ಅದರಿಂದ ಬರುವ ಫಲವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಅದಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಅದರ ಜ್ಞಾನವಿಷಯದಲ್ಲೂ. ಅದರ ಅಭ್ಯಾಸವಿಷಯದಲ್ಲೂ, ಅದರಸಾಧನದಲ್ಲೂ ವಿಧಿಯೆಂಬುದು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ? ಬ್ರಹ್ಮ ನಿತ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾದದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲದ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಮಾಡುವುಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವತ್ತೂ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅದು ವಿಧಿಗೇಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ ಆಕಾಶಕುಸುಮವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಯಾವುದು ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇದೆಯೋ ಅದೂ ವಿಧಿಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ ಉದಾ:- ಆಕಾಶದಂತೆ ಹಾಗೆಯೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿತ್ಯ, ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧ ಇದಕ್ಕೆ ವಿಧಿಯಿಂದ ಏನೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ, ಮತ್ತು ವಿಧಿಯು ವ್ಯರ್ಥ.

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲ (ಅಪೂರ್ವವಿಧಿಯಿಲ್ಲ)

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲೂ ವಿಧಿಯೆಂಬುದು ಬರಲಾರದು. ಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಅಂತಃಕರಣ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನವೇ? ಅಥವಾ ಅದರ ಫಲವಾದ ಅನುಭವವೇ? ಅದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಚೈತನ್ಯಾಕಾರದ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿರಲಿ ಅಥವಾ ಸರ್ವಾತ್ಮ ವಿಷಯವಾಗಿರಲಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವಿಧಿಯೆಂಬುದು ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ? ಈ ಮೊದಲೆ ಲಬ್ಧವಾಗಿದೆ, ಅಪೂರ್ವವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ವಿಧಿ, ಸಮಾಹಿತವಾದ ವೃತ್ತಿಯಾಗಲಿ ವ್ಯುತ್ಥಿತ ವೃತ್ತಿಯಾಗಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಚಿದಾಕಾರವಾಗಿಯೆ ಇದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿರುವಾತನು ಯಾವನಾದರೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಅವನ ವೃತ್ತಿಯು ಚೈತನ್ಯಾಕಾರವಾಗಿಯೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎದ್ದಿರುವವನ (ವ್ಯುತ್ಥಿತನ) ವೃತ್ತಿಯೂ ಚಿದಾಕಾರವೇ, ಎದ್ದವನೂ ಸಹ ಆತ್ಮನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೆ ಬೇರೆ ವಸ್ತುವನ್ನೂ ನೋಡುವನು, ಅದರಿಂದ ವ್ಯುತ್ಥಿತನಾದವನ ವೃತ್ತಿಯೂ ಚೈತನ್ಯಾಕಾರವೇ ಆಗಿರುವುದು, ಅದರಿಂದ ನಿತ್ಯವೂ ಈ ವೃತ್ತಿಯು ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ನಿಯಮ ವಿಧಿಯೂ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ಲಬ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವವಿಧಿಯಂತೆ ನಿಯಮವಿಧಿಯೂಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಯಾವುದೊಂದು ಅಂತಃಕರಣ ವೃತ್ತಿಯೂ ಚೈತನ್ಯಾಕಾರ ವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಹೇಗೆ ಒಂದು ಘಟವು ಹಾಲು ನೀರು ಮೊಸರು ಇತ್ಯಾದಿ ವಸ್ತುಗಳು ಇದ್ದಾಗಲೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗಲೂ ಆಕಾಶದಿಂದ (ಭಿದ್ರದಿಂದ) ಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೆ ಅಂತಃಕರಣ ವೃತ್ತಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಚೈತನ್ಯ ಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೆ ಇರುವುದು ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಿಂದಗೊತ್ತಾಗುವುದು.

ಆತ್ಮದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಪರಿಸಂಖ್ಯಾವಿಧಿಯಾಯುಕ್ತವಲ್ಲ

ಅನಾತ್ಮದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲು 'ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ' ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪರಿಸಂಖ್ಯಾವಿಧಿಯೆಂದು ಹೇಳಲು ಅವಕಾಶವಿದೆಯೆನ್ನಲಾಗದು.

ವಿಧಿಯು ಅನಾತ್ಮ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ? ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ನೂರು ವಿಧಿಗಳಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಅನಾತ್ಮದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುದಿಲ್ಲ, ರಜ್ಜುಸರ್ಪಭ್ರಾಂತಿಯು ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದು ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ಸರ್ವಾತ್ಮವಿಷಯವಾದ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾಗಿಲ್ಲ, ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ - ಈವೃತ್ತಿಯು ಪುರುಷಾಧೀನವಾಗಿಲ್ಲ, ಪುರುಷಾಧೀನವಾಗಿದ್ದರೆ ಯೋಷಿತನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಇದನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳ ಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು, ಒಂದು ವೇಳೆ ಹಾಗೆಯೇ ಇರಲಿ ಎಂದರೆ, ಅದು ಕ್ರಿಯೆಯಾದೀತು ಪ್ರಮಾಣ ಜ್ಞಾನವಾಗಲಾರದು, ಕ್ರಿಯೆಯೆ ಎಂದರೆ ಅದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆಯೆ ಫಲರೂಪವಾದ ಅನುಭವವೇ ಜ್ಞಾನವೆಂದರೂ ಅದನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಲ್ಲ, ಸಂವೇದನ ಎಂಬುವ ಅನುಭವವು ನಿತ್ಯವಾದದ್ದರಿಂದ ಅದು ಸ್ವರ್ಣಾದಿ ಫಲದಂತೆ ಫಲವಾಗಲಾರದು, ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಫಲವೆನ್ನ ಬಹುದಷ್ಟೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಿ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಿ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾಸವಾಗಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ಅವು ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿ ತೋರುವುದೆಂದು ಚೈತನ್ಯವೇ ಅನುಭವಾತ್ಮಕವಾದ ಫಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು.

ಪ್ರಮಾಣಾದಿಗಳು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾದರೂ ತಪ್ಪಿಹೋದರೂ ಅನುಭವಾತ್ಮಕವಾದ ಸಂವಿತ್ತು ಅವ್ಯಭರಿತವಾಗಿ(ತಪ್ಪದೇ) ಇರುವುದು ಅದರಿಂದ ಅದು ನಿತ್ಯ, ಅದರಿಂದ ಫಲರೂಪವಾದ ಸಂವೇದನವೆಂಬುವ ಜ್ಞಾನವೂ ವಿಧಿ ವಿಷಯವಲ್ಲ.

ಜ್ಞಾನದ ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲೂ ವಿಧಿಯೂ ತರವಲ್ಲ

ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವವು ತಿಳಿಯದಿರುವಾಗ ಅದರ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಆವರ್ತನೆ ಮಾಡುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ? ತಿಳಿದಮೇಲೂ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನನ್ನು ಬುದ್ಧಿಯು ಹಿಡಿದು. ಅದನ್ನು ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ? ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಚಿಂತನೆ ಮಾಡಿ ದಂತೆ ಇದನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ, ಅಭ್ಯಾಸವೆಂದರೆ ಬಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪದೇಪದೇ ಆವೃತ್ತಿಮಾಡುವುದು, ಅದು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ.

ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವೇನೂ ಇಲ್ಲ

ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಏನು ಉಪಯೋಗ? ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪೈಕ್ಯ ಬರುವುದೇ ಉಪಯೋಗವೆಂದು ಹೇಳಲು ಬಾರದು, ಆ ಏಕೈಕ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದುತಾನಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಘಟಪಟಾದಿಗಳ ರೂಪವು ಬುದ್ಧಿಯ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಬರುತ್ತಿಲ್ಲ, ಹಾಗೂ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತವು ಅನುವರ್ತಿಸಿ ಬರುವುದೇ ಉಪಯೋಗವೆಂದೂ ಹೇಳಲು ಬಾರದು, ಭಾವನೆಯಿಂದ ಬೆಳೆಸಿದ ಚಿತ್ತವು ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನುವರ್ತಿಸಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದು ಇಲ್ಲಿಯೇ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಜ್ಞಾನವು ನಾಶವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನುವರ್ತಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಇದಕ್ಕೆ ಬದಲು ಭಾವನೆಯಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತವಾದ(ಚೇತಸು) ಚಿತ್ತವು ಯಾರಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಂತರವನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲದೋ, ಅವರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತವು ಮುಂದೆ ಅದು ವರ್ತಿಸ ಬಹುದಷ್ಟೆ. ಅದು ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಬಂದೀತು? ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನ ಏಕತ್ವವಿಜ್ಞಾನವು ಒಂದಾವರ್ತಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆಯದೇ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಅದು ಜ್ಞಾನವೇ ಆಗಲಾರದು. ಜ್ಞಾನವೂ ಅಜ್ಞಾನವೂ ಒಂದೇ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇರುವವು, ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಜ್ಞಾನವುಬಂದಿದ್ದರೂ ಅಜ್ಞಾನವು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ನಾಶವಾಗದೆ ಅವನಲ್ಲಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವ ಮಾತು ಮೂಢನುಹೇಳುವ ಮಾತಾಗುವುದು ಹೀಗೆಂದು ವಾರ್ತಿಕಕಾರರು.

ಬ್ರಹ್ಮಾತೆಟ್ಟಕತ್ತ ವಿಜ್ಞಾನ ಮವಿದ್ಯಾ ಮಾತನಿಸ್ಥಿತಾಂ
ಸಕೃಜ್ಞಾತಂ ನಚೇದ್ಧನ್ತಿ ಜ್ಞಾನಮೇವ ನ ತದ್ಭವೇತ್ || ೫೮ ||
ಏಕಾಶ್ರಯೈಕವಿಷಯೌ ಜ್ಞಾನಮೋಹೌ ತಥಾಸತಿ
ಅಬಾಧಿಕಂ ತಮೋಽತ್ರಾಸ್ತೇ - ಇತ್ಯುಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನವಕ್ತೃಣ ||

ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆತಕ್ಕ ಉಪಾಯವನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ, ಉಪಾಯವು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದೂ ಇಲ್ಲ. 'ಆತ್ಮಾದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ' ಎಂಬವಚನದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯವು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ, ವಿಧಿಗೆ ಫಲವೂ ಇಲ್ಲ.

ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯುಂಟೆಂದುಹೇಳುವವರ ಪಂಚ ಪಕ್ಷನಿರಾಕರಣೆ

೧ನೆ ಪಕ್ಷ- ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸಲು ಕರ್ಮಕಾಂಡಕ್ಕೆ ವಿಧಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಇವುಗಳಿಗೂ ಒಪ್ಪಬೇಂಬು ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷವು- ಸಮಾಧಾನ ಅಥವಾ ನಿರಾಕರಣೆ- ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯದವಸ್ತುತತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದರಿಂದ ವಿಧಿಯಿಂದ ಆಗಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲ. ವಿಧಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಸಾಧನಗಳ ಬೋಧನೆಯಿಂದಲೇ ಹೊರತು ವಿಧಿಯೆಂಬುದರಿಂದ ಅಲ್ಲ, ಅನ್ಯಥಾ ಬಾಧಿತವಾದ ವಿಧಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಧೀತು;

ಉದಾ:- 'ಜರ್ತಿಲಯವಾಗ್ನಾ ಭುಯಾತ್' ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಅರಣ್ಯತೀಲದ ಗಂಜಿಯಿಂದ ಹೋಮಮಾಡಬೇಕೆಂಬುವವಿಧಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣ.'ಆಜ್ಞಾಕ್ಷೀರೇಣ ಜುಹೋತಿ' ಎಂದು ಆಡಿನ ಹಾಲನ್ನು ಹೋಮಸಾಧನ ದ್ರವ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿ ಅದನ್ನು ಬೇರೆವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಇದು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಯಿತು, ವಿಧಿಯೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಬೀಜವಾದರೆ ಇದೂ ಪ್ರಾಮಾಣವಾಗಬೇಕಾದೀತು ||

೨ನೇ ಪಕ್ಷ ಪದಗಳ ಅನ್ವಯಕ್ಕೂ ವಿಧಿಯೇ ಬೇಕೆಂದು ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷ ಅದರ ನಿರಾಕರಣೆ- ಪದಗಳಿಗೆ ಆಗುವ ಅನ್ವಯಕ್ಕೆ ಕ್ರಿಯೆಮಾತ್ರ ಬೇಕಾಗುವುದೇ ಹೊರತು ವಿಧಿಯು ಬೇಕಿಲ್ಲ, ಅಸ್ತಿ, ಅಸ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿಕ್ರಿಯಾಪದಗಳು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ಇವೆ, ಅದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿರಬಹುದುಷ್ಟೆ .

೩ನೇ ಪಕ್ಷ ನಿರಪೇಕ್ಷತೆಯು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಾಧಕವೆಂಬುವುದೇ ತೃತೀಯಪಕ್ಷ ಅದರ ನಿರಾಕರಣೆ - ಕರ್ಮವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಈ ನಿರಪೇಕ್ಷತೆಯು ವೇದಾಂತಗಳಲ್ಲೂ ಇರಬಹುದು ಇದೆ. 'ನದ್ಯಾಸ್ತೀರೇ ಪಂಚಫಲಾನಿಸಂತಿ' ಎಂಬವಾಕ್ಯದಂತೆ ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಈ ವೇದಾಂತಗಳು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿಲ್ಲ, ಇವು ಸ್ವತಃಪ್ರಮಾಣವಾಗಿವೆ. ಫಲಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣ ವೇದ್ಯವಾಗಿರುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಯಾರಿಗೂ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ, ರೂಪವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಪತ್ಯಕ್ಷವಲ್ಲ, 'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಗಮ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಯೋಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಯೋಗ್ಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳೇ ಗೋಚರಿಸುವವೇ ಹೊರತು ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅವರಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಆಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ರೂಪವೂ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಬ್ರಹ್ಮವು ಯಾವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೂ ಗೋಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದಲೇ ವಹ್ನಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ ಅನುಮಾನಕ್ಕೂ ವಿಷಯವಲ್ಲ, ವ್ಯಾಪ್ತಿಜ್ಞಾನವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಇಂದ್ರಿಯಗಮ್ಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗಿಗಳು ಯೋಗಶಕ್ತಿ ಪ್ರಭಾವವು ಬೀರುವಂತೆ ಮಾಡಬಹುದು, ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಅದರಲ್ಲಿ ಆಗಲಾರದು. ಅದರಿಂದ ವೇದಾಂತಗಳಿಗೆ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಇರುವಂತೆ ನಿರಪೇಕ್ಷತೆಯಿರುವುದು.

೪ನೇ ಪಕ್ಷ- ಜೀವಾತ್ಮನಲ್ಲಿಕಾಣುವ ದೇಶಕಾಲಾದಿ ಪರಿಚ್ಛೇದ ವೆಂಬ ಅವಚ್ಛೇದವನ್ನು (ಅಲ್ಪತೆಯನ್ನು) ಕಳೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದೆಂಬ ಫಲವು ವಿಧಿಯಿಂದಲೇ ಎಂಬ ಪಕ್ಷ ನಾಲ್ಕನೆಯದು. ಅದರ ನಿರಾಕರಣೆ. ಆ ಪರಿಚ್ಛೇದವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವವಲ್ಲ, ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿದ್ದ ಈ ಪರಿಚ್ಛೇದವು ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಹೋಗಿಬಿಡುವುದು. ವಿಧಿಯಿಂದಲೂ, ಅಜ್ಞಾನವು ಹೋಗುವುದು ಜ್ಞಾನದಂತಲೇ ಹೊರತು ವಿಧಿಯಿಂದಲೂ, ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹೋಗುವ ಅವಿದ್ಯೆಯ ಒಂದು, ಮತ್ತೊಂದು ವಿಧಿಯಿಂದ (ಅನುಷ್ಠಾನದಿಂದ) ಹೋಗುವ ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂಬುದೆಂದು ಎರಡು ಬಗೆಯ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕೆಲವರು ಕಲ್ಪಿಸುವರು, ಅದೂಸರಿಯಲ್ಲಿ, ಅದ್ವೈತವೇ ಆಗಿರುವಾಗ ಈ ಕಲ್ಪನೆಯು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ವಿಷಯಭೇದದಿಂದ ಜ್ಞಾನಭೇದವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದುಂಟೋ ಹಾಗೆ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಭೇದವು ಘಟ

ಪಟಾದಿಗಳ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಶಕ್ಯವಿದೆ, ಅದ್ವೈತ (ಬ್ರಹ್ಮ) ದಲ್ಲಿ ವಿಷಯಭೇದವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಜ್ಞಾನಾಽಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅದರಿಂದ ಅಪ್ರವೃತ್ತಪ್ರವರ್ತನ ರೂಪವಾದ ವಿಧಿಯು ವಿಧೇಯ (ಆಚರಣಯೋಗ್ಯವಾದ ವಿಷಯವೂ) ಫಲವೂ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ ಅಜ್ಞಾತ ಜ್ಞಾನನ ರೂಪವಾದ ವಿಧಿಯೇ ವೇದಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದಷ್ಟೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರನಿರರ್ಥಕವೆಂಬ ಶಂಕೆಯ ಪರಿಹಾರ

ಚೈತನ್ಯಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ಮನೋವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಅದರಿಂದ ವಿದ್ಯೆಯು ಮೊದಲೆ ಹುಟ್ಟಿರುವಾಗ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ? ಎಂದರೆ- ಕೇಳು. ಯಾವುದೊಂದು ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಪ್ರಮಾತೃತ್ವಮುಂತಾದ ಪರಿಚ್ಛೇದ ಸಂಬಂಧ ವಿದ್ಯೆಯಿರುತ್ತದೆ ಯಾದದ್ದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲವೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗುವುದು, ಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣದಿಂದ ಆಗುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಹಾಗೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಅದ್ವಿತೀಯಾತ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದಲೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನ, ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಅನ್ವಯ ವೃತ್ತಿರೇಕಗಳಿಂದ ಮುಮುಕ್ಷುವಿಗೆ ಅಜ್ಞಾತಜ್ಞಾನವೆಂಬುವ ವೃತ್ತತ್ತಿಯನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಮಾಡಿಕೊಡುವುದೆಂದು ಪಂಡಿತರು ಹೇಳುವರು. ಈ ಅಜ್ಞಾತ ಜ್ಞಾನವೆಯೂ ಸಹ ಜಿಜ್ಞಾಸುವಿನಲ್ಲಿ ತತ್ವ ವಿಚಾರ ಮಾಡದಿರುವ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತವಾದದ್ದು, ಪಂಮಾರ್ಥವಲ್ಲ. ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಇತರವ್ಯಹಾರದಂತೆ ವಾಸ್ತವವಲ್ಲ ವೃತ್ತತ್ತಿಯು ಇಲ್ಲದೆಯಿರುವುದು ಬಂಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ವೃತ್ತತ್ತಿಯು ಬಂಧವನ್ನು ಬಿಡಿಸುವುದು. ಈ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ವಿಧಿಸುವುದು. ಅದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ವೃಥಾವಲ್ಲ.

ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವೋಪಾಸೀತ ಎಂಬುವ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಎರಡುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದೆ. ಆತ್ಮತತ್ವ ಪರವಾಗಿಯೂ ಅದರ ವಿಚಾರಪರವಾಗಿಯೂ ಎರಡು ಬಗೆ, ಅದರಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮಾದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ತತ್ವಜ್ಞಾನವೂ "ಶೋತವ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅದರ ವಿಚಾರವೂ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಶೋತವ್ಯ ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊರಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೆಬೇಕಾದ ಶಬ್ದ ಶಕ್ತಿಯ ವಿವೇಕವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು, ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿ ನ್ಯಾಯ. ಇದೇ ಶ್ರವಣವೆಂದು. ಶುಶ್ರೂಷದಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವನೆಯ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ತರ್ಕವೇ ಮನನ. ಅದು ವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿಧಿಯಲ್ಲದ್ದು, ಬೇರೆಯಲ್ಲ, ಅಪರಾಯುತ್ವ ಬೋಧೋಽತ್ರ ನಿರಿದ್ಧಾಸನ ಮುಚ್ಛೇತೇ ಧ್ಯಾನಾಶಂಕಾನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ವಿಜ್ಞಾನೇನೇತ್ಯು ದೀರಣಾತ್ ಎಂದಂತೆ. ಪರಾಧೀನವಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ವಸ್ತುವಿದ್ದಂತೆ ಬರುವ ಜ್ಞಾನ ನಿರಿದ್ಧಾಸನ, ಅದು ಧ್ಯಾನವಲ್ಲ, 'ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ' ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವೂ ಇದೇ ಅದನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ಮತ್ತು ವಿಜ್ಞಾನ ಮೂರುವಿಹಿತ ಈ ವಿಜ್ಞಾನವು ಬರುವವರೆಗೆ ಅವೆರಡೂ ಅವಶ್ಯಕ, ಇದು ಅವಧಿ, ಪ್ರತ್ಯಗನುಭವಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಯಾವುದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಅಜ್ಞಾನ ನಾಶವಾಗುವುದು ಬಿಟ್ಟು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬೇರೆಫಲವಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನದ ಫಲವು ಸ್ವತಃ ಸ್ವರೂಪವು ಲಭಿಸಿಯೆ ಇದೆ.

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅನಾತ್ಮ ಜಡವಸ್ತುಗಳ ಜ್ಞಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲದಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಪೂರ್ಣವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಆತ್ಮದರ್ಶನದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತನ್ನು ತತ್ವತಃ ತಿಳಿದ ಹಾಗೆ ಆಗುವುದು, ಹೇಗೆಂದರೆ? ಕಾರ್ಯಕಾರಣರೂಪವಾದ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ತತ್ವ ಪತ್ರಗಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವೊಂದೇ. ಅದರ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಾರ್ಯಾತ್ಮ ಕಾರಾಣಾತ್ಮ ಗಳೆಂದು ಎರಡು ಒಡೆದು ಮೂಡಿದವು, ಅಜ್ಞಾನವುನಾಶವಾಗಲು ಅದರಕಾರ್ಯವೂ ನಾಶವಾಗುವುದು. ಆವಾಗಲೇ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು, ಅದರಿಂದ ಪ್ರತಗಾತ್ಮವು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದೊಡನೆ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳ ಅನುಭವವು ಸುಲಭವಾಗುವುದು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಯಾವ ಮೂಢನು ಸಮಸ್ತ ವ್ಯಸ್ತ(ಏಕತ್ವ-ಅನೇಕತ್ವ) ರೂಪವೂ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದದ್ದು ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವನೋ ಅದನ್ನು ವೇದವೇ ನಿರಾಕರಿಸುವುದು.

“ಬ್ರಹ್ಮತಂ ಪರಾದಾತ್ ಯೋಽನ್ಯತ್ಪ್ರಾತ್ಯನೋಬ್ರಹ್ಮವೇದ .....

.....ಸರ್ವಂತಂ ಪರಾದಾತ್ ಯೋಽನ್ಯತ್ಪ್ರಾತ್ಯನಃ ಸರ್ವಂವೇದ ....

ಇದಂಬ್ರಹ್ಮ ..... ಇದ ಸರ್ವಂ ಯದಯ ಮಾತ್ಮಾ ||”

ಈ ಶ್ರುತಿಯ ಸಾರಾಂಶ - ಆತ್ಮಚೈತ್ಯನ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಜಾತಿಗಳಿವೆ ಯೆಂದು ‘ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಽಹಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯೋಽಹಃ ’ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಯಾರು ತಿಳಿಯುವರೋ. ಅಂತಹ ತತ್ವತಃ ಭೇದ ದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವರನ್ನು ಜಗತ್ತು ಕ್ಷೇತ್ರ ಪಡಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಕೈವಲ್ಯವುಬಾರದಂತೆ ಕೈವಲ್ಯಕ್ಕೆ ಬೆನ್ನುಹಾಕಿ ಪರಾಜ್ಯಾಖರಾಗಿರು ವಂತೆ ಮಾಡಿಬಿಡುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಯದಸ್ತಿ ತನ್ನಜಾನಾತಿ ಯನ್ನೇಹಾಸ್ತಿ ತದೀಕ್ಷತೇ’ ‘ಇತ್ಯೇವ ಮಪರಾಧೋಽಸ್ಯ ವಿದ್ಯತೇ ಭೇದ ದರ್ಶಿನಃ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಇದ್ದದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಯತೆ ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ನೋಡುವುದೆಂಬುದೇ ಭೇದದರ್ಶಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಪರಾಧ, ಅದರಿಂದ ದೋಷಿಯಾಗುವನು. ವೇದವ್ಯಾಸರು-“ಯೋತಿನೃಥಾಸನ್ನಮಾತ್ಮಾನ ಮನ್ಯಥಾ ಪ್ರತಿ ಪದ್ಯತೇ | ಕಿಂತೇನ ನಕೃತಂ ಪಾಪಂ ಚೋರೇಣಾತ್ಮಾಪಹಾರಿಣಾ” ಎಂದು (ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವೇ ಬೇರೆ ಯಾಗಿದ್ದು) ಅದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿದವನು ತನ್ನ ಆತ್ಮವನ್ನೇ ಅಪಹರಿಸಿದ ಕಳ್ಳನಾಗಿ ಈತನು ಮಾಡದಿರುವ ಪಾಪವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಭೇದ ದರ್ಶನವನ್ನು ನಿಂದಿಸಿರುವರು.

ಅದರಿಂದ ಕೈವಲ್ಯವುಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಕಷ್ಟಕ್ಕೂ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾನೆ. ‘ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ’ ಎಂಬ ವಚನವು ಎಲ್ಲವೂ ಅಖಂಡವಾದ ಆತ್ಮನೇ ಎಂದು ಅನುಭವ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಜಾತಿ ಮುಂದಾದ ಎಲ್ಲಾ ಭೇದಪ್ರಪಂಚವು ನಿಜವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವೇ (ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವೇ) ಎಂದು ತಿಳಬೇಕು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶ್ರವಣವಿಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ‘ಮನ್ವವ್ಯಃ’ ಎಂದು ಆತ್ಮನನ್ನು ತರ್ಕದಿಂದ ಮನನಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಅದನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡಬೇಕು? ಎಂಬುದನ್ನು ಶ್ರುತಿಯೇ ದುಂದುಭಿ. ವೀಣೆ, ಶಂಖ ಮುಂತಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತಿಳಿಸುವುದು. “ಸ ಯಥಾ ದುಂದುಭೇ..... ಶಬ್ದೋಗ್ಯಹೀತಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ದುಂದುಭಿ (ನಗಾರಿ) ಶಂಖ, ವೀಣಾದಿ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ಪ್ರಪಂಚವು ಸ್ಥಿತಿಕಾಲದಲ್ಲೂ

ಹುಟ್ಟುವಕಾಲದಲ್ಲೂ ಲಯವಾಗುವಾಗಲೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲವೆಂದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರತಿವಾದಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಶಬ್ದವೆಂದು ಮೂರಾಗಿವೆಯೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ದುಂದುಭಿ ಎಂದರೆ (ಭೇರಿ) ನಗಾರಿಯ ಶಬ್ದ ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಯೂ, ವೀರರಸಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಯುದ್ಧ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬಾರಿಸಿದ ದುಂದುಭಿ ಶಬ್ದವು ವಿಶೇಷಶಬ್ದ, ಇದರೊಳಗಿನ ಶಬ್ದಗಳೆಂದರೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಾರಿಸಿದ್ದು, ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೇಳಿಸುವಂತೆ ಬಾರಿಸಿದ್ದು ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳು ವೀರರಸಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭೇರಿಶಬ್ದಗಳೇ ಇವು ಎಂದು ತಿಳಿದಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಳಸೇರುತ್ತವೆ.

ಈ ವಿಶೇಷ ಶಬ್ದವೂ ಸಹ ಇದು ದುಂದುಭಿಶಬ್ದ ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಒಳಸೇರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಶೇಷವೆಂಬುದು ಸ್ಥಿತಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ (ಸದ್ಗ್ರೂಪ)ಚಿದ್ರೂಪವಾದ ಆತ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆಯಿರುವ ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರಂತೆ ಶಂಖದ್ವನಿ, ವೀಣಾನಾದಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ, ವಿಶೇಷ, ಇದರೊಳಗಿನ ವಿಶೇಷವೆಂಬ ಭೇದಗಳನ್ನು ಉದಾರಣೆಯಾಗಿಟ್ಟು ಅವುಗಳು ಹೇಗೆ ಶಂಖದ್ವನಿ, ವೀಣಾನಾದ ಎಂದೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಯೇ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವವೋ. ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಶೇಷಗಳು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕೋಶದಿಂದ ತೆಗೆದ ಕತ್ತಿಯಂತೆ ಗ್ರಹಿಸಲು ಅವಶ್ಯವಾಗಿರುವವು. ಅದರಂತೆ ಚೈತ್ಯರೂಪವಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಈ ಜಡಪ್ರಪಂಚವು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಲು ಅ ಶಕ್ತವಾಗಿವೆ.

ಮಹಾಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಾಂತರಸಾಮಾನ್ಯ, ಅದರ ವಿಶೇಷಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಂತರ್ಭೂತವಾಗುವವು, ಹಾಗೆಯೇ ಮಹಾಸಾಮಾನ್ಯದಂಚಿರುವ ಈ ಚೈತನ್ಯರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಅಂತರ್ಭೂತವಾಗುವುದೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ, ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೊಡವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಮೊದಲು ಕಾಣಿಸಿತು, ಇದೆ. ಇದ್ದದ್ದು ಕೊಡ, ಹೇಗಿದೆ? ಎಂದರೆ ಜೋಲು ಬಿದ್ದಿತುಟಿಯಂತೆ ಇದೆ. ಎಲ್ಲಿದೆ? ಇದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಈಗ ಇದೆ. ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಪೂರ್ವಪೂರ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉತ್ತರೋತ್ತರರೂಪವು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅನುಭವಕ್ಕೆಬಾರದೆ ಹೇಗಿದೆಯೋ. ಹಾಗೆಯೇ ಚೈತನ್ಯಸಂಬಂಧವು ಸರ್ವತ್ರ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇತೋರುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿ ತೋರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು ಘಟೋ ಭಾತಿ, ಕುಡ್ಯಂಭಾತಿ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಚೈತನ್ಯರೂಪವೇ ತಾತ್ಪ್ರವಾಗಿ ಉಳಿಯುವುದು. ಇದರಂತೆ ಸ್ಥಿತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಏಕಾತ್ಮರೂಪವನ್ನು ಸರ್ವತ್ರ ಸುಖವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿವೆ. ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಹೊರಡುವ ಹೊಗೆ, ಜ್ವಾಲೆ, ಕಿಡಿಗಳು ಮೊದಲಾದ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಕಾರ್ಯಗಳು ಹುಟ್ಟುವ ಮುಂಚೆಯೂ ಬೆಂಕಿಯೇ ಆಗಿದ್ದುವು, ಹೊಗೆ ಮುಂತಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಜಗತ್ತು ಹುಟ್ಟುವ ಮುಂಚೆ ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪೇ ಆಗಿದ್ದಿತು. ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ತನ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ನಿಮಿತ್ತ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಅಗ್ನಿಯು ಧೂಮಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಕುಶ್ವರನು ಋಗ್ವೇದ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು

ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ‘ಅಸ್ಯಮಹತೋ ಭೂತಸ್ಯ ನಿಶ್ವಸಿತ ಮೇತನ್ ಯದ್ ಋಗೇದೋ ಯಜುರ್ವೇದಃ ಸಾಮವೇದೋಽಥರ್ವಾಂಗಿರಸಃ.....’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದ ಸೃಷ್ಟಿ

ಈ ವೇದಗಳನ್ನು ಕಾಳಿದಾಸಾದಿಗಳು ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದಂತೆ ಮೊದಲು ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದು ಅನಂತರ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದಂತೆ ಈಶ್ವರನು ರಚಿಸಿದ್ದಲ್ಲ “ಮಹತೋ ಭೂತಸ್ಯ ನಿಶ್ವಸಿತಮ್... ಏತಾನಿಸರ್ವಾಣಿ ನಿಶ್ವಸಿತಾನಿ” ಎಂದಂತೆ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಉಸಿರಿನಂತೆ ಇವು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಯಾವ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೊರಗೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿಕೊಂಡವು ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಅವನ ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರದಿಂದ ಲೀಲಾನ್ಯಾಯೇನ ಆಟವಾಡಿದಂತೆ ಹೊರ ಹೊಮ್ಮಿದವುಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅಪೌರುಷೇಯವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವವು. ಋಗ್, ಯಜುಃ, ಸಾಮ, ಅಥರ್ವಣವೆಂಬ ನಾಲ್ಕುಬಗೆಯ ಮಂತ್ರಗಳೂ ಇತಿಹಾಸಾದಿರೂಪವಾದ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳೂ ಇದರಂತಿರುವ ಶಬ್ದಸೃಷ್ಟಿಯೆಲ್ಲವೂ ನಿಶ್ವಾಸದಂತೆ ಸುಖವಾಗಿ ಈಶ್ವರನಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿರುವವು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಜ್ಞಾನ (ಚೈತನ್ಯ) ರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸ್ಥಿತಿಕಾಲದಲ್ಲೂ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲೂ ಈ ಜಗತ್ತು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಲ್ಲ, ಎಂಬಂತೆ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲೂ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದು.

“ಸ ಯಥಾ ಸರ್ವಾಸಾ ಮಪಾಂ ಸಮುದ್ರ ಏಕಾಯನಂ..... ಸರ್ವೇಷಾಂ ವೇದಾನಾಂ ವಾಗೇಕಾಯನಮ್” (ಬೃ.ಅ-೨. ಬ್ರಾ. ೪-೧೧) ಈ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪ್ರಳಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರಿಯಬೇಕು,

ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಪ್ರಳಯ ವರ್ಣನೆ

ಪ್ರಳಯವೆಂಬುದು ಎರಡು ಬಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ , ಆತ್ಮಂತಿಕ ಎಂದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂದರೆ ಒಂದು ಕಲ್ಪವು ಮುಗಿದೊಡನೆ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆಗುವ ಪ್ರಳಯ, ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪುನಃ ಹುಟ್ಟಿರುವಂತೆ ಆಗುವ ಪ್ರಳಯ ಆತ್ಮಂತಿಕ ಪ್ರಳಯ. ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಲಯಕ್ಕೆ ಸಮುದ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತ, ಎರಡನೆಯದಕ್ಕೆ ಖಿಲ್ಯ ದೃಷ್ಟಾಂತ, ನೀರು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತುಲಯವಾಗುವುದು. ಇದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನೇರ, ಅಥವಾ ಇನ್ನೊಂದರ ಮೂಲಕ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಲಯವಾಗುವುದು. ಗಂಗೆ ಯಮುನೆ ಮುಂತಾದ ಮಹಾನದಿಗಳು ನೇರ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಲಯವಾಗುವವು. ಇತರ ನದೀ ಮುಂತಾದ ಜಲಗಳು, ಈ ಮಹಾನದಿಗಳಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ

ಏಕವಾಗುವುದು. ಇದು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಕಾರಣ ವಸ್ತು (ಉಪಾದಾನವಸ್ತು) ನೇರ ಬ್ರಹ್ಮ ನಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುತ್ತದೆ(ಏಕವಾಗುತ್ತದೆ) ಪೃಥಿವಿ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯ ವಸ್ತುಗಳು ತನ್ನ ತನ್ನ ಕಾರಣಗಳಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಲಯವಾಗುವವು. “ತಥೈವ ಕಾರಣಂ ವಸ್ತು ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೀಯತೇ | ಕಾರ್ಯಂತುಕಾರಣದ್ವಾರೇತ್ಯೇತ ಪತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ ||” ಎಂದು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ವಾರ್ತಿಕಸಾರದಲ್ಲೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ಅದರಂತೆ ಅಂತಿಮ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಸ್ಪರ್ಶಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ತ್ವಕ್ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ, ಲಯ, ತ್ವಕ್ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಲಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿ ತ್ವಕ್ ಎಂದರೆ ಸ್ಪರ್ಶಸಾಮಾನ್ಯವೇ ಅರ್ಥ, ಇದು ಲಕ್ಷಣೌ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಅರ್ಥ, ಸಾಮಾನ್ಯದಿಂದ ವಿಶೇಷ ವಸ್ತುಗಳು ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ಲಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಕಟಿಣ ಸ್ಪರ್ಶ ಪಾರ್ಥಿವ, ಜಲಜವಾದ ಶೀತಶ್ವರ್ಶ, ಅಗ್ನಿಜನ್ಯವಾದ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶ, ವಾಯುಜನ್ಯವಾದ ಮೃದುಸ್ಪರ್ಶ - ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಿಶೇಷ ಸ್ಪರ್ಶಗಳೂ ಸ್ಪರ್ಶ ಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುವುದು. ಅದರಂತೆ ಮುಂದೆಯೂ ಗಂಧ, ರೂಪ, ರಸ, ಶಬ್ದ ಇವುಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಗಂಧವಿಶೇಷಾದಿಗಳು ಲಯವಾಗುತ್ತವೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಗಂಧಾದಿ ವಿಷಯಗಳ ಸಂಕಲ್ಪವಿಶೇಷಗಳು ಮನಃ ಪದಾರ್ಥವಾದ ಸಂಕಲ್ಪಸಾಮಾನ್ಯ ದಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುವವು, ಹಾಗೆಯೇ ಗಂಧಾದಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ನಿಶ್ಚಯ ವಿಶೇಷ ಗಳಿಗೆ ಹೃದಯ ಪದಾರ್ಥವಾದ ನಿಶ್ಚಯಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಂಕಲ್ಪ ಮತ್ತು ನಿಶ್ಚಯಗಳು ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಯ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಅವರೆಡೂ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ ಯೆಂಬುವ ಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುವವು, ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ ವಿಕಾಸಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಯವೆಂಬುದು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ವಿಕಾಸಗಳಿಗೆ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಯವೆಂದಾಗುವುದು.

ಆದಾನ ತ್ಯಾಗಭೇದಗಳಿಗೆ ಈ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ಹಸ್ತವೆಂಬುವ ಆ ಕ್ರಿಯಾಸಾಮಾನ್ಯ ದಲ್ಲಿ ಲಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದರಂತೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಲಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೇಗೆಂದರೆ ವಿಸರ್ಜನ. ಆನಂದ-ಗಮನ. ವದನ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಲಯವಾದರೆ. ಸರ್ವಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೂ ಸಮಾನರೂಪವಾದ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕ್ರಿಯಾಪಂಚಕವೂ ಲಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣೌ ಪಾನಾಂದಿ ವಿಶೇಷ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆಲಯ. ಹೀಗೆಯೆ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ. ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಮಾಯಾವಿ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿಲಯ.

ಇಲ್ಲಿ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅದೇಜಾತಿಯಾದ ಭೌತಿಕವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆಯೇ ಆಗುವುದು, ಅದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯ ಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಯವನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಾಯುವೆಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯವಸ್ತು, ವಿಷಯ ಇಂದ್ರಿಯ (ಗ್ರಾಹ್ಯ, ಗ್ರಾಹಕ) ರೂಪದಿಂದಲೂ ಸ್ಪರ್ಶ, ತ್ವಕ್, ಎಂಬ ರೀತಿಯಾಗಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ, ಇದನ್ನು ಸರ್ವತ್ರ ಯೋಜಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಗ್ರಾಹ್ಯ ಗ್ರಾಹಕ ಎಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಒಂದೇ ಜಾತಿಯುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾಗುತ್ತದೆ ಉದಾ:- ರೂಪ, ದೀಪಗಳು ತೈಜಸವಾದದ್ದು ಹೇಗೂ, ಹಾಗೆಯೇ ಸರ್ವಭೂತಗಳ ರೂಪವಾದದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವವಿಷಯಗಳನ್ನು (ಮನೋಬುದ್ಧಿಗಳು ಮನಸ್ಸು ಬುದ್ಧಿ ಇವುಗಳು) ಗ್ರಹಿಸುವವು, ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸರ್ವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲಾರವು.

ಬುದ್ಧಿಮನಸ್ಸುಗಳು ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕವೆಂಬುದು. ಅನ್ನಮಯಂ ಸೌಮ್ಯಮನಃ; ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ. ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಮನಸ್ಸು ಪೃಥಿವಿಯ ವಿಕಾರವೆಂದು ಹೇಳಿದೆಯೆ ಹೊರತು ಇತರ ಭೂತಾತ್ಮಕವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ನಿವಾರಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ವಿಷಯ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಇಂದ್ರಿಯ ಲಯವನ್ನೂ ಹೇಳಿದಹಾಗಾಗುವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಿನ ಲಯವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಎಂಬುದು ಸ್ಥಿರಪಡುವುದು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮನನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ದುಂದುಭಿ ಮೊದಲಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ನ್ಯಾಯಮಾರ್ಗದಿಂದ ಮನನ ಮಾಡಬೇಕು.

ಅಪರಾಯತ್ತಬೋಧ ವೆಂಬ ನಿರಿದ್ಧಾಸನವು ಸಿದ್ಧಿಸಲು ಆತ್ಮಂತಿಕ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ಖಿಲ್ಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳಿದೆ

“ಸ ಯಥಾ ಸೈಂಧವ್ಯ ಖಿಲ್ಯ ಉರ್ದೇ .....ಇತಿ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ”
(ಬೃ.೩.೪.೧೨) ಕಂಡಿಕೆಯ ಮಂತ್ರಾರ್ಥ ಸಂಕಲನ-

ಸೈಂಧವ ಖಿಲ್ಯವೆಂದರೆ ಸೂರ್ಯನಕಿರಣಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಸಮುದ್ರದ ನೀನು ಗಟ್ಟಿಯಾದರೆ ಅದೆ ಉಪ್ಪಿನಗಟ್ಟಿ ಸೈಂಧವಖಿಲ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಅದನ್ನು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರೆ ಕರಗುವುದು, ಕರಗಿದ ಮೇಲೆ ಮೊದಲಿದ್ದ ಗಟ್ಟಿಯನ್ನೇ ಪುನಃ ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಯಾವಭಾಗದಿಂದ ತೆಗೆಯಲು ಯತ್ನಿಸಿದ್ದರೂ ಅದು ಸಿಕ್ಕದೆ ಕೇವಲ ಉಪ್ಪಿನ ನೀರೆ ಸಿಕ್ಕುವುದು.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಮುದ್ರದ ನೀರು ಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ಗಟ್ಟಿಯಾಗುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಒಂದೇರೀತಿಯಾಗಿ ಸಜ್ಜಿದಾನಂದ ರೂಪವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸ್ತಂಬ ಪರ್ಯಂತರವಾಗಿ ಜೀವರೂಪವನ್ನು ತಾಳುವುದು ಮಹತ್ (ವ್ಯಾಪಕಾ) ಭೂತ ಅನಂತ, ಅಪಾರ, ಚಿದ್ವನವೆ ಆಗಿದ್ದರೂ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಿಸಿದ ಪಂಚಭೂತಗಳೆಂಬ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಜೀವರೂಪವಾಗಿ ಏಳುವುದು. ಮಹತ್ವ ಅಂದರೆ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕತೆ, ಭೂತತ್ವ ಅಂದರೆ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಿಕೆ, ಅನಂತ ಎಂದರೆ ದೇಶ, ಕಾಲ, ವಸ್ತು ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳಿಲ್ಲದ್ದು, ಆಚೆಯಿರುವ ಕಾರ್ಯವೆಂಬ ಪಾರವಿಲ್ಲದ್ದು ಅಪಾರ, ಈ ಅನಂತ ಅಪಾರ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪಕ, ನಿತ್ಯ ಎಂದೂ ಅಥವಾ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಲ್ಲದ್ದೆಂದೂ

ಅರ್ಥವಾಗುವುದು, ಅಥವಾ ಅನಂತತ್ವವೆಂದರೆ ಕಾರ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲದ್ದು (ಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲದ್ದು) ಅಪಾರತ್ವವೆಂದರೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ್ದು, 'ವಿಜ್ಞಾನ ಘನವಿವ' ಎಂದು ಅಖಂಡ ಚೈತನ್ಯ ರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಒಂದು ಜಾತಿಯಿಲ್ಲದ್ದೆಂತ ತಿಳಿಸುವುದು, ಇದೆ ನಿಜವಾಗಿ ಈ ಪರಬ್ರಹ್ಮ, ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂಬುದರತತ್ತ್ವ ಇದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾದ ಜೀವಾದಿರೂಪಗಳು ಅತತ್ತ್ವ ಕೇವಲ ಮಾಯಿಕ (ಭ್ರಾಂತಿಸಿದ್ಧ) ವಾದವು.

ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರವೆಂಬುದು ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ, ಅದರ ಜಲ ಸಾಕ್ಷಿಚೈತನ್ಯಕ್ಕೂ, ನೀರು ಗಟ್ಟಿಯಾಗುವ ಲವಣಕ್ಷೇತ್ರವು ಶರೀರಕ್ಕೂ ಇತರೆ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೂ, ಸೂರ್ಯನ ತಾಪವು ನಮಗೆ ಬರುವ ದ್ವೈತಭ್ರಮೆಗೂ, ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿವೆ. ಬಿಲ್ವವೆಂಬುದು - ಚೈತನ್ಯಪ್ರತಿಬಿಂಬದಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯುಳ್ಳ ಜೀವವು ಕರ್ತೃತ್ವ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ನೋಡುವವ, ಕೇಳುವವ, ದ್ವಿಜ, ಗೌರವರ್ಣದವ, ಧನಿಕ. ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪದಿಂದಲೂ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ತೋರಿಬರುವನೆಂಬುದಕ್ಕೂ ರೂಪಾಂತರಹೊಂದಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವುದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ.

ಆವಾಗ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವೇ ಆಗಿದ್ದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಪರೋಕ್ಷವಾಯಿತು. ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮನಲ್ಲದೆ, ಪರಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಸಂಸಾರಿಯಾದನು ಪರವಸ್ತುವೇ ಪಂಚಭೂತಗಳೆಂಬ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಶರೀರಿಯಾದನು, ಜೀವರೂಪದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದುಕೊಂಡ ಚೇತನವೇ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವನು. ಈ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲಾ ಭ್ರಮೆಯೂ ಹೋಗಲು ಜೀವಸ್ವರೂಪವು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಉಪ್ಪಿನರಳಕಿನಂತೆ ಲಯವಾಗುವುದು, ಪುನಃ ಜೀವ, ಈಶ್ವರ ಎಂಬ ಭೇದವಾಗಲಿ ಹೆಸರಾಗಲಿ ಇರದು, ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಜ್ಞಾನವುನಾಶವಾದದ್ದರಿಂದ ಲೀನವಾದ ಉಪ್ಪಿನಗಟ್ಟಿಯನ್ನು ಪುನಃ ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಬಾರದಂತೆ ಜೀವೇಶ್ವರಾದಿ ಭೇದವನ್ನು ಕಾಣಲುಬಾರದು , ಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ನಿಜವಾದದ್ದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವಾದದ್ದು ಒಂದಂಶವೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೋಗದೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಅಜ್ಞಾನವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಆಗುವಲಯ,ಇದು ಅತ್ಯಂತಿಕಲಯ, ಪುನಃ ಜನ್ಮವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವಾದದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಲಯದಲ್ಲಿ (ಪ್ರಳಯದಲ್ಲಿ) ಶಕ್ತಿಯು ಉಳಿಯುವುದರಿಂದ ಪುನಃ ಹುಟ್ಟು ಸೃಷ್ಟಿ ಇರುವುದು.

ಬೃ.ಅ.೨.ಬ್ರಾ.೪. ವಾರ್ತಿಕಸಾರಾಂಶ

ಸಾಹೋವಾಚ ಮೈತ್ರೇಯಿ.....ವಿಜ್ಞಾನಾಯ, ಎಂಬ ೧೩ನೆ ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಾರ

ಎಲೈ ಮೈತ್ರೇಯಿ 'ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರವಾಗಿ ಅಖಂಡವಾಗಿರುವ ಈ ಆತ್ಮನ ಚೈತನ್ಯವು (ಜ್ಞಾನವೂ) ಸತ್ತಮೇಲೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ! ಎಂದೂ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲೇ ನನಗೆ ವ್ಯಾಮೋಹವನ್ನು ನೀವು ತಂದು ಹಾಕಿದಿರಿ ಎಂದೂ ಅಲ್ಲವೇ ನೀನು ಕೇಳಿದ್ದು. ಹಾಗಿಲ್ಲ, ನಾನು ಎಂದಿಗೂ ವ್ಯಾಮೋಹವುಂಟಾಗುವ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ, ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ತಿಳಿವಳಿಕೆಗಾಗಿ ಹೇಳುವೆನು ಕೇಳು. ಅಖಂಡ ಜ್ಞಾನಮೂರ್ತಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಈ

ದಶೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಮಾತು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಎಡೆಯಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ವಿಷಯಗಳೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ. 'ವಿಜ್ಞಾನ ಘನ' ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವ ಆತ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ ಅವನು ಸರ್ವಾತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಿತು. ಈಗ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು (ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು) ಮಾತ್ರ ನಿಷೇಧಿಸಿದೆ. ವಿರೋಧವೇ ಇಲ್ಲ, ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳು ನಾಶವಾದರೂ ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧ, ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶ, ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾಗದ ಯಾವ ವಸ್ತು ಇದೆಯೋ ಅದೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮವಾಗಿದ್ದು ಅನ್ಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅನುಭವಮಾಡಿಕೊಡಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವುದು ”

“ಯತ್ರಹಿದ್ವೈತಮಿವ ಭವತಿ ತದಿತರ ಇತರಂ ಪಶ್ಯತಿ..... ವಿಜಾನಾತಿ” “ಯತ್ರವಾ ಅಸ್ಯ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೈವ..... ತಂಕೇನ ವಿಜಾನೀಯಾತ್ ವಿಜ್ಞಾತಾರ ಮರೇ ಕೀನವಿ ಜಾನೀಯಾತ್” ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯೂ ಈತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ಅದೇನೆಂದರೆ, ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಯಾವುದು ತಿಳಿಯದೆ ಇದೆಯೋ ಅದು ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ದ್ವೈತವಾಗಿದೆ ಯಾವ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪುರುಷನಿಗೆ ಕೃತ್ಯಕರ್ಮ ಮುಂತಾದ ಭೇದಜ್ಞಾನವಾಗುವುದೋ ಆವಾಗಲೇ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ತೋರುವುದು. ಆದರೆ “ದ್ವೈತಮಿವ” ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಉಪಮಾನವು ಉಪಮೇಯ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೊಂದುವುದೆಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. “ರಾಮರಾವಣಯೋರ್ ಯುಧ್ಧಂ ರಾಮರಾವಣಯೋರಿವ” ಎಂದು ಹೇಳುವ ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ ರಾಮರಾವಣರ ಯುಧ್ಧಕ್ಕೆ ಅದನ್ನೇ ಉಪಮಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಅಥವಾ ಚಂದ್ರನೊಬ್ಬನಾದರೂ ಜಲದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಚಂದ್ರಭೇದವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ವ್ಯವಹರಿಸಿದಂತೆ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಜಗತ್ತಿನ ಭೇದವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ‘ದ್ವೈತ ಮಿವ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಜಗತ್ತು ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.

ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಆತ್ಮನು ಏಕಾನೇಕ ರೂಪನೆಂದು ಯಾರು ಹೇಳುವರೋ ಅವರ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ದ್ವೈತ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು, ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಜ್ಞಾತ, ಜ್ಞಾನ, ಜ್ಞೇಯ ವೆಂಬುವ ತ್ರಿಪುಟಿಯು ಹೇಗೆ ಸತ್ಯವಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ದ್ವೈತವೂ ಅಸತ್ಯ , ಒಬ್ಬ ಅಜ್ಞಾನಿಯೇ ಅಸತ್ಯವಾಗಿಯೇ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಎಲ್ಲವನ್ನು ಮಾಡುವನು.

ಮತ್ತು ‘ನಪ್ರೇತ್ಯ ಸಂಜ್ಞಾ ಅಸ್ತಿ’ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ — ಯಾವ ಅಜ್ಞಾನದಶೆಯಲ್ಲಿ ಭೇದ ಭ್ರಮೆಯಿದ್ದಿತೋ, ಆವಾಗ ಘಾತ, ಘಾತೇಂದ್ರಿಯ, ಘೇಯ (ಗಂಧ) ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು (ಹೆಸರನ್ನು) ಇದೇರೀತಿಯಾಗಿ ಇತರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು, ಅವುಗಳ ಶಬ್ದ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು, ಅನುಭವ ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಈ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ? ಯಾವ ನಿರ್ವಿಕಾರ ಕೂಡ ಸ್ಥ ಸಾಕ್ಷಿ ಚೈತನ್ಯದಿಂದಲೇ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಅರಿಯುವರೋ, ಅದನ್ನು ಯಾವುದರಿಂದ ಅರಿಯುವುದು ? ಹೇಳಿ, ನೋಡೋಣ, ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬೋಧ್ಯತ್ವ

(ಅನುಭವರೂಪ) ವು ಇರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೂ ಈ ಸಂಜ್ಞೆಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಈ ತನನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಬೋಧದಿಂದಲಾಗಲೀ ವಿಷಯದಿಂದಲಾಗಲೀ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಸಂಸಾರಿಯಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ನಿಜವಾಗಿಲ್ಲ, ಕೇವಲ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವೂ ದುರ್ಲಭ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಸಮಸ್ತ ಸಂಸಾರಾನರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಕಳೆದು ಹೋಗಿದ್ದ ಜ್ಞಾನಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದೇನಿದೆ? ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅಪರಾಯತ್ತ ಬೋಧ ವೆಂಬುವ ಸ್ವತಂತ್ರ ತತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆತ್ಮಂತಿಕ ದ್ವೈತಲಯವು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಫಲಿತವಾಗುವುದು.

ಬೃ. ಅಧ್ಯಾಯ ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ೫

ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗ್ರಂಥದ ಉದ್ದೇಶ

ಐದನೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆಯ ಫಲ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವೆಂಬುದು ವಿಸ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವು ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿಲಯಗಳೇಕಾರಣ, ಅದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು ಹೇತ್ವ ಸಿದ್ಧಿಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದು ತಾರ್ತಿಕಕಾರರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವು. 'ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಯದಯ ಮಾತ್ಮಾ' ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ ಆತ್ಮನ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸಲು ತಕ್ಕ ದುಂದುಭಿ ಮುಂತಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದಿತು. ಅದರ ನಿಮಗನವನ್ನು (ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನು) ಈ ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥವು ತೋರಿಸಿದೆಯೆಂದೂ ಇವರು ಹೇಳಿರುವರು. ಫಲವಾಗಲಿ ನಿಗಮನವಾಗಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಟ್ಟಿದೆ. ಹೇತುವಿನ ಅಸಿದ್ಧಿದೋಷವು ಪೌರುಷೇಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವಂತೆ ವೇದವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ, ಅದರೂ ಮಂದಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಆತ್ಮನು ಅನೇಕವೆಂದು ಕಾಣುವವರು ಒಂದೇ ಆತ್ಮನಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಆಗಲಾರವೆಂದು ಅಸಿದ್ಧಿದೋಷವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಶಂಕಿಸುವರು. ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸಿರುವರು. ಒಬ್ಬ ಆತ್ಮನ ಕಾರ್ಯವೇ ಈ ಜಗತ್ತು, ಆಗಬಹುದು ಒಬ್ಬತಾಯಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ವಿಚಿತ್ರಪ್ರಪಂಚವು ಹುಟ್ಟಿರುವುದು, ಪರಸ್ಪರ ಉಪಕಾರಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಬಹುದೆಂದು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದೆ.

ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಸಂಬಂಧ ಖಂಡನೆ

ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನವನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಬಂದಿದೆ ಯೆಂದು ಹೇಳುವರು, ಇದನ್ನು ಅಪರಾಯತ್ತ ಬೋಧವೆಂದು ವರ್ಣಿಸದ್ದರಿಂದ ಅದರ ವಿಧಿಯನ್ನುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

“ಇಯಂ ಪೃಥಿವೀ ಸರ್ವೇಷಾಂಭೂತಾನಾಂ ಮಧು” ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಾರ್ಥ. ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿನ ಮಧು ಶಬ್ದಾರ್ಥ - ಪೃಥಿವಿಯೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಪರಸ್ಪರ ಉಪಕಾರಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಮಧು ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ. ಸೃಷ್ಟಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಪಕಾರವಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ - ಜಂತುಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದೆ, ಹಾಗೆಯೇ ಪೃಥಿವಿಯೂ ತನ್ನ ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ತಾನೇ ಎಲ್ಲಾ ಜಂತುಗಳನ್ನು (ಚತುರ್ವಿಧ ಪ್ರಾಣಿವರ್ಗವನ್ನು) ಸೃಷ್ಟಿಸಿದೆ. ಪರಸ್ಪರ ಭೋಗವೆಂಬುದು ಹೇಗೆಂದರೆ:- ಪಾರ್ಥಿವ ಶರೀರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ಭೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಪೃಥಿವಿಯೂ ಕೂಡ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಮೈಮೇಲೆ ಧರಿಸುವುದರಿಂದ ಆ ಮೂಲಕ ಭೋಗಪಡುವುದರಿಂದ ಧರಿತ್ರಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವಿಯೆಂದರೆ ಅದರ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯೆಂದು ಅರ್ಥ ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೋಗವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ‘ಯಶ್ಚಾಯ ಮಸ್ಯಾಂ.....ಇದಂ ಸರ್ವಮೌತ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ.

ಮಧು ವಿದ್ಯೆಯ ಸ್ವರೂಪವರ್ಣನೆ

ಈ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವನು ವಸ್ತುಪ್ರಕಾಶಕನಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಪರ್ಯಂತ ನಶಿಸದೆ ಇರುವನೋ ಅವನು ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ (ಲಿಂಗಶರೀರಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆ) ಈತನು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಮಧು. ಆ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಸಹ ಈತನಿಗೆ ಮಧು (ಉಪಕಾರಿ) ಹಾಗೆಯೇ ಅಧ್ಯಾತ್ಮದಲ್ಲಿ (ಶರೀರದಲ್ಲಿ) ಪಾರ್ಥಿವಾಂಶವಾಗಿದ್ದು ಲಿಂಗ ಶರೀರಾಭಿಮಾನಿ ಜೀವನು ಇರುವನು. ಇವನು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಮಧು, ಅವನಿಗೆ ಈ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಮಧುವಾಗಿವೆ. (ಲಿಂಗಶರೀರವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಪರಸ್ಪರ ಭೋಗ್ಯವಾಗಿವೆ) ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ, ಅಧಿದೈವ, ಅಧಿಭೂತವೆಂಬುವ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತು ಒಂದೊಂದು ಆತ್ಮಕ್ಕೂ ಭೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಎಲ್ಲವೂ ಎಲ್ಲದರ ಕಾರ್ಯ, ಸೃಷ್ಟಿ, ಎಲ್ಲರೂ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವ ಭೋಕ್ತೃಗಳು. ಈ ಬಗೆಯಾಗಿ ಈ ಮಧು ವಿದ್ಯೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ - ಮೂಲಕಾರಣವು ಹೇಗೆ ಸರ್ವಾತ್ಮಕವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳೂ ಸರ್ವಾತ್ಮಕ. ಸರ್ವಕಾರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಭೇದವೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮಮಾತ್ರವೇ ಎಂಬುದೇ ಮಧುವಿದ್ಯೆಯಸಕಲ ಪರ್ಯಾಯ ವಾಕ್ಯಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಈ ಮಧುವಿದ್ಯೆಯು ವೈಷಮ್ಯದಿಂದ ಬರುವ ಸಮಸ್ತದುಃಖವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದು. ‘ಅಯಮೇವಸಃ ಯೋಽಯಮಾತ್ಮೇದ ಮಮೃತ ಮಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇದಂ ಸರ್ವಮ್’ ಎಂಬುದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಅಯಮ್ ಎಂದರೆ ಪ್ರಪಂಚ, ‘ಸಃ’ ಎಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮ, ‘ಅಯಮೇವ ಸಃ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಆ ಪರಮಾತ್ಮರೂಪವೇ ಈ ಪ್ರಪಂಚವೆಂದು ಪ್ರಪಂಚದ ನಿಜಸ್ವರೂಪ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮರೂಪವೆ. ಬೇರೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ‘ಯೋಽಯಮಾತ್ಮಾ ಇದಮಮೃತ ಮಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇದಂ ಸರ್ವಮ್’ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ-‘ಆತ್ಮಾದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ

ಹೇಳಿದ ಯಾವ ಆತ್ಮನಿದ್ದಾನೆಯೋ ಅವನೇ ಈ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಮಧುವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು. ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ (ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ) ಸಾಧನವು ಯಾವುದೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯಿಯು ಕೇಳಿದಾಗ ಯಾಯ್ಲವಲ್ಕರು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದು (ಬ್ರಹ್ಮ ಅಮೃತಮ್ 'ಎಂದು' ಅಮೃತವೂ ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮ, (ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಮಧುವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ) ಬ್ರಹ್ಮ, ಅಲ್ಲದೆ 'ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಬ್ರವಾಣಿ:- ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಯದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಆರಂಭಿಸಿ ಮೂರ್ತಾ ಮೂರ್ತಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ 'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂದು ನಿರ್ವಿಶೇಷವಾದ ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಿತೋ ಅದೇ ಇದು ಮಧುಚತುಷ್ಟಯ, ಯಾವುದರ ಸ್ವರೂಪ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಎಲ್ಲಾಜಗತ್ತು ಪೂರ್ಣವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗುವುದೆಂದು ಮೂರನೆ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಸಹ ಈ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಮಧುವೆಂದು ಬಣ್ಣಿಸಿದ ವಸ್ತು.

ಭ್ರಾಂತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದವೋ ಅದೀಗ ನೋಡುವಾಗ ಮನುಷ್ಯನು ಎಂದು ಹೇಳುವಂತೆ ಈ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಮಧುಗಳೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ, ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ವಸ್ತುವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥವು 'ಇದನ್ನು ಬಾಧಾಯಾಂಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ' ಎಂದು ಪರಿಭಾಷೆಯಿಂದ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಆತ್ಮಾ, ಅಮೃತ ಬ್ರಹ್ಮ, ಸರ್ವ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ವಸ್ತುವೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಧುವಿನ ತತ್ವ ಅದೇ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದಂತೆಯೆಂಬೇಕು.

“ಇಮಾ ಆಪಃ ಸರ್ವೇಷಾಂಭೂತಾನಾಮ್” ಎಂದು ಮುಂದಿನ (೨ ರಿಂದ ೧೫) ಮಂತ್ರವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಈ ಮಧುರೂಪವಾದ ಈ ಜಗತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮವೇ, ಮಧುವಿನ ತತ್ವ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಈ ಪರ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ೧೧, ೧೨ ನೆ ಮಂತ್ರವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸತ್ಯ, ಧರ್ಮವೆಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಭೇದವಿದೆ. ಜೀವರಿಗೆ ಭೋಗವನ್ನು ಕೊಡುವ ಧರ್ಮವು ಸರ್ವ ಸಾಮಾನ್ಯರೀತಿಯಲ್ಲೂ ವಿಶೇಷರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿರುವುದು.

ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಅದೃಷ್ಟವೂ ಆಯಾಯ ಶರೀರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಅದೃಷ್ಟವೂ ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವೆಂಬುದರ ಅರ್ಥ. ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶುದ್ಧವಾದ ನಡವಳಿಕೆಯನ್ನು ಸತ್ಯವೆಂಬುದಾಗಿ ಅದೇ ಧರ್ಮವನ್ನೇ ಸತ್ಯವೆಂದು ಕರೆದಿದೆ. 'ಯಶ್ಚಾಯಾಮಸ್ಮಿನ್ ಸತ್ಯೇ' ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಕಾರಣವನ್ನು ಸತ್ಯವೆಂದೂ. ಯಶ್ಚಾಯ ಮಧ್ಯಾತ್ಮ ಸಾತ್ಯ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಅರ್ಥ-ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಸತ್ಯವಿಶೇಷವೆಂದೂ, 'ಇದಂ ಸತ್ಯಂ ಸರ್ವೇಷಾಂಭೂತಾನಾಂ' ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸತ್ಯವೆಂದಲೂ, 'ಇದಂ ಮಾನುಷಂ' ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಮಾನವಜಾತಿ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾಜಾತಿಗಳಿಗೂ ಬೇಕಾದ ಸತ್ಯವೆಂದೂ ಬಿಡಿಸಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

‘ಅಯ ಮಾತ್ಮಾ ಸರ್ವೇಷಾಂಭೂತಾನಾಂ..... ಎಂಬ ಪರ್ಯಾಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯ

‘ಇಯಂ ಪೃಥಿವೀ’ ಇಲ್ಲಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ‘ಇದಂ ಮಾನುಷಮ್’ ..... ಎಂಬುವ ಪರ್ಯಂತ (೨-೧೩) ಇರುವ ಸಂದರ್ಭದಿಂದ ಪೃಥಿವಿಯಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಮನುಷ್ಯ ಪರ್ಯಂತ ವಿರುವ ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನ ಅಂಶಗಳು ಪೃಥಿವಿ, ಅಗ್ನಿ, ಜಲಾದಿಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವು. ಇವುಗಳೇ ಅಂಗವಾಗಿವುಳ್ಳ ವಿರಾಟ್ಪುರುಷನ ಆತ್ಮನನ್ನು ‘ಅಯಮಾತ್ಮಾ’ ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ‘ತೇಜೋಮಯಃ’ ಎಂಬಮಾತಿನಿಂದ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನು ಅವನೊಳಗಿರುವ ಆತ್ಮನು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು. ಈ ವಿರಾಟ್ಪುರುಷನು ಸ್ಥೂಲಶರೀರದಲ್ಲೂ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನು ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರದಲ್ಲೂ ಅಭಿಮಾನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು, ‘ಯಶ್ಚಾಯಮಾತ್ಮಾ’ ಎಂಬವಚನದಿಂದ ಚೈತನ್ಯಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥವು ಏತಕ್ಕಾಗಿ ? ಎಂದರೆ ಅಪೂರ್ವ, ಅನಪರ, ಅಮಧ್ಯ (ಕಾರಣ, ಕಾರ್ಯಗಳಿಲ್ಲದೆ ಮಧ್ಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ) ಅಖಂಡವಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿದೆ, ಆದರೆ ಹಿಂದೆ ವಸ್ತುವು ಸರ್ವಾತ್ಮವೆಂದೇ ವಿಸ್ತರಿಸಿದೆ. ಅದೇವಸ್ತು ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಫಲವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದು, ಮಧುತತ್ವವೆಂಬುವವನೇ ಈ ತತ್ವ ಜ್ಞಾನಿಯ ಆತ್ಮ, ಅಜ್ಞಾನಿಗಿಂತಲೂ ಜ್ಞಾನಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಪತ್ಯವೂ ರಾಜತ್ವವೂ ಅಧಿಕವಾಗಿರುವುದು, ‘ಸರ್ವೇಷಾ ಭೂತಾನಾ ಮಧಿಪತಿಃ’ ಎಂಬಶಬ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ, ಏಕೆಂದರೆ? ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಸ್ವಾರ್ಥ(ಸ್ವಂತ್ರ), ಕಾರಣಸಹಿತವಾದ ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ವರೂಪವೆಲ್ಲವೂ ಅವನಿಗಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ‘ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಂರಾಜಾ’ ಎಂದರೆ. ಚ್ಯುತಿಯನ್ನು ಹೊಂದದೆ ನಿತ್ಯ ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದರಿಂದ ರಾಜನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು, ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ‘ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ’ ಎಂಬ ಅನುಭವದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದೇ.

‘ತದ್ಯಥಾ ರಥನಾಭೌ.....’ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ವಿದ್ವಾನ್ ಜ್ಞಾನಿಯು ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಆಧಾರ. ಅದುಹೇಗೆಂದರೆ. ಹಿಂದೆ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೇಹವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಸಂಸಾರಿಯಾಗಿದ್ದನು, ಅವನೇ ಈಗ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿರುವನು, ಅವನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ನಿಂತಿದೆ. ದೃಷ್ಟಾಂತ - ಚಕ್ರದ ಅರೆಗೋಲುಗಳು ನಾಭಿ (ಗುಂಭ) ದಲ್ಲೂ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲೂ ಹೇಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಡುವವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಜೀವರಾಶಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎಲ್ಲಾ ದೇಹಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯಲ್ಲಿನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅಂದರೆ ಅವನ ಆಧಾರದಿಂದ ಸತ್ತಾಸ್ಥೂರ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿನಿಂತಿವೆ, ವಾಮದೇವರು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯಾದ್ದರಿಂದಲೇ ‘ನಾನು ಮುನು’ ಸೂರ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿದ್ದ ಎಂಬ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವನ್ನು ಅನುಭವದಿಂದ ಕಂಡರು. ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ನಿರೂಪಿಸಿದೆ, ಸರ್ವಾತ್ಮನಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಪ್ರಪಂಚ ಸಂಬಂಧವು ಪುನಃ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ-

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಭಾಗವಿದೆ. ಸೋಪಾಧಿಕ, ನಿರುಪಾಧಿಕ ಎಂದು. ಅವರಲ್ಲಿ ಸೋಪಾಧಿಕನು ಸರ್ವಾತ್ಮನಾಗುವನು, ‘ಜಕ್ಷನ್ ಕ್ರೀಡನ್, ರಮಮಾಣಃ’ ಎಂಬುದು ಭೋಜನ, ಕ್ರೀಡೆ, ವಿಹಾರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಈತನಿಗೆ ಹೇಳುವುದು. ಸರ್ವರ ಆತ್ಮನಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಭೋಗಗಳೂಲಭಿಸುವವು. ಹೀಗೆಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ

‘ಅಹಮನ್ನಂ ಅಹಮನಾದೋಹಮನ್ನಾದಃ’ ಎಂಬ ತೈತ್ತರೀಯದಲ್ಲೂ ಭೋಗ್ಯ ಭೋಕ್ತೃ ಎಲ್ಲವೂ ನಾನೇ ಎಂದು ತತ್ವಜ್ಞಾನಿಯ ಸಾಮಗಾನದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾತ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಚಕ್ರದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸೋಪಾಧಿಕ ತತ್ವಜ್ಞಾನಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಅಪೂರ್ವ ಮನಪರಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ನಿರುಪಾಧಿಕ (ಪ್ರಪಂಚಸಂಬಂಧವೇಇಲ್ಲದ) ಆತ್ಮನು ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚಮತ

ಇಲ್ಲಿ ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರು ಸಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತ (ಏಕಾನೇಕ) ರೂಪವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ- ಚಕ್ರದ ನಾಭಿಯ (ಗುಂಭವೇ) ಆತ್ಮ ಶರೀರವೇ ನೇಮಿ (ಚಕ್ರದಪಟ್ಟಿ) ಇಂದ್ರಿಯ ದೇವತೆಗಳೇ ಅರಗಳು, ಹೀಗೆಯೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಕ್ರವೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಾಗಿದೆ. ಅದು ಅವ್ಯಕ್ತ, ಅದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕು, ಅದರ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದು, ಯಾವಾಗಲೂ ಈ ಸಾಧಕ ಪುರುಷನು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಕಾಯಿಸಿದ ಕಬ್ಬಣದಂತೆ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅಜ್ಞಾನ ತಿಮಿರದೋಷದಿಂದ ಕುರುಡಾದವರಿಗೆ ಈತನು ದೈಯ (ಉಪಾಸ್ಯ) ದೇವತೆ ಯಾಗುವನು. ಹೀಗೆಯೆ ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಚ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿದೆ.

ಈ ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನಿರಾಕರಣೆ

ಆದರೆ ಇದು ಶ್ರುತಿಯ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಹೊರತಾದದ್ದರಿಂದ ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲ. ಚಕ್ರಕಲ್ಪನೆಯು ಸಾಧುವಲ್ಲ, ಅಲದೆ ಯಾವುದು ಉಪಾಸ್ಯವೋ. ಅದು ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವವಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ಡಿಂಡಿಮ ವಾದ್ಯ, ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಈ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಗಿಯಿತು .

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಸ್ತುತಿಗಾಗಿಯೆ ಈ ಕಥೆಯು ಇದೆ -- ಅಥರ್ವಣ ಶಾಖೆಯ ದಧೀಚಿಯೆಂಬವನು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಮಧುವನ್ನು ಉಪ ದೇಶಿಸಿದನು, ಒಂದು ‘ಇದಂ ಪೃಥಿವೀ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ಮಧು’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು, ಪ್ರವರ್ಗಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಸೂರ್ಯಧ್ಯಾನವು, ಮತ್ತೊಂದು ಬ್ರಹ್ಮಧ್ಯಾನ ಆ ವೃತ್ತಾಂತ ವನ್ನು ಶಿಷ್ಯಾಚಾರ್ಯಸಂಬಂಧಕರ್ಮವನ್ನು ಮಂತ್ರದರ್ಶಿಯಾದ ಋಷಿಯುಕಂಡು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದನು, ಎರಡು ಋಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದನು ‘ತದ್ವಾಂಸಂಸ ಸನಯೇದಂಸ ಉಗ್ರ ಮಾವಿಷ್ಣುಣೋಮಿ ತನ್ಮತುರ್ವ ವೃಷ್ಟಿಮ್ । ದಧೃಜ್ ಹಯನ್ಮದ್ವಾಧರ್ವಣೋ ವಾ ಮಶ್ವಸ್ಯ ಶೀರ್ಷ್ಣಾಪ್ರಯದೀಮುವಾಚ ॥ ೧ ॥’ ‘ಅಥರ್ವಣಾ ಯಾಶ್ವಿನಾದಧಿಚೇಶ್ವಂಶಿದಃ ಪ್ರತ್ಯೈರಯತಮ್ । ಸವಾಂ ಮಧು ಪ್ರವೋಚದ್ಯ ತಾ ಯನ್ತಾಸ್ತಂ ಯದ್ವಸಾವಬಕ್ತ್ಯಂ ವಾ ಮಿತಿ ॥ ೨ ॥’ ಈ ಎರಡು ಋಕ್ಕುಗಳು ಪ್ರವರ್ಗಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾದ ಆದಿತ್ಯಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಥೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿವೆ. ಹಾಗೆಯೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ

ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಋಕ್ಕುಗಳು ಎರಡು- 'ಪುರಶ್ವಕೇ ದ್ವಿಪದಃ ಪುರಶ್ವಕೇ ಚತುಷ್ಪದಃ | ಪುರಃ ಸ ಪಕ್ಷಿ ಭೂತ್ವಾ ಪುರಃ ಪುರುಷ ಆ ವಿಶದತಿ || ೧ ||' 'ರೂಪಂ ರೂಪಂ ಪ್ರತಿರೂಪೋ ಬಭೂವ ತದಸ್ಯರೂಪಂ ಪರತಿ ಚಕ್ಷಣಾಯ | ಇನ್ಯೋ ಮಾಯಾಭಿಃ ಪುರುರೂಪ ಈಯತೇ ಯುಕ್ತಾ ಹ್ಯಸ್ಯ ಹರಯಃ ಶತಾದಶ || ೨ ||' ಮಂತ್ರಾರ್ಥ - ೧. ಎಲೈ ನರಾಕಾರವುಳ್ಳ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಿರಾ ? ವಿದ್ಯಾಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ನೀವು ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಗುರುಮಾರಣರೂಪವಾದ ಕ್ಷೂರ ಕರ್ಮವನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹುವೆನು. ಹೇಗೆ ಪರ್ಜನೈವು ಗುಡುಗಿನಿಂದ ಮಳೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟ ಪಡಿಸುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಕಟಿಸುವೆನು. ಆರ್ಥವರ್ಣ ದಧೀಚಿಯು ಅಶ್ವದ ತಲೆಯಿಂದಲೇ ನಿಮಗೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ರೂಪವಾದ ಮಧುವನ್ನು ಯಾವುದನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟನೋ. ಅದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವೆನು.

ಅಲ್ಲದೆ ಗುರುವಿನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟು ಕುದುರೆಯ ತಲೆಯನ್ನು ತಂದು ಗುರುವಿಗೆ ಕತ್ತಿಗೆ ಸೇರಿಸಿದವರು ನೀವು ಅಲ್ಲವೇ ? ಇದನ್ನು ತಿಳಿದು ಹೊರಪಡಿಸುವೆನು.

ಪ್ರವರ್ಗಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾದ ಆದಿತ್ಯಧಾನ್ಯರೂಪವಾದ ಮಧುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ರಹಸ್ಯ ವಾದ ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಧುಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ನಿಮಗೆ ಆತನು ಹೇಳಿದನು.

ಕಥೆಯ ಸಾರ

ಇಂದ್ರನು ಮಧುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಡಲು ಈ ರೀತಿಹೇಳಿದನು ಬೇರೆಯಾರಿಗಾದರೂ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದೆಯಾದರೆ ಅವನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಬಿಡುವೆನು ಎಂದು, ಇದನ್ನು ತಿಳಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಹೆದರಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಈ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿಕೊಡಲು ಒಡಂಬಡಲಿಲ್ಲ, ಅದರ ನನ್ನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಇಂದ್ರನು ಕತ್ತರಿಸಿದಂತೆ ನೀವು ರಕ್ಷಿಸುವಿರಿ ಎಂದಾದರೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡುವೆನೆಂದು ಆ ಚಾರ್ಯನುಹೇಳಿದನು, ಅದನ್ನು ಕೇಳಿದೇವತೆಗಳು ನಮ್ಮನ್ನು ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ನಾವು ರಕ್ಷಿಸುವೆವು, ಹೇಗೆಂದರೆ ನಿಮ್ಮ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಬೇರೆಕಡೆ ಇದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಬಚ್ಚಿಡುವೆವು, ಕುದುರೆಯ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ತಂದು ನಿಮಗೆ ಜೋಡಿಸುವೆವು. ಅದರ ಮೂಲಕ ನೀವು ಉಪದೇಶಿಸಿರಿ. ಯಾವಾಗ ಉಪದೇಶಿಸುವಿರೋ ಆವಾಗ ನಿಮ್ಮ ಈ ಕುದುರೆ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಇಂದ್ರನು ಕತ್ತರಿಸುವನು. ಅನಂತರ ಹಿಂದೆ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಶಿರಸ್ಸನ್ನೇ ಪುನಃ ಜೋಡಿಸುವೆವು ಎಂದು ಭರವಸೆಕೊಟ್ಟರು, ಅನಂತರವೇ ಒಪ್ಪಿ ಗುರುವು ಉಪದೇಶಿದನು, ತಾವುಹೇಳಿದಂತೆ ಗುರುವಿನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಬೇರೆ ಇಟ್ಟು ಕುದುರೆಯಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಅದರಿಂದ ಉಪದೇಶಪಡೆದರು, ನಂತರ ಇಂದ್ರನುಕತ್ತರಿಸಲು ಪುನಃ ಗುರುವಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿದರು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಹುಕಷ್ಟದಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಸಂಪಾದಿಸಿದರೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಪುರಶ್ವಕೇ ಎಂಬ ಋಕ್ಕಿನ ಸಾರಾರ್ಥ-- ಈಶ್ವರನು ಮನುಷ್ಯ-ಪಶು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು, ಅನಂತರ ಲಿಂಗಶರೀರರೂಪದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪವಾಗಿ ಪಕ್ಷಿಯಂತೆ ಆಗಿ ಆಶರೀರದೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು, ಈ ರೀತಿ ಶರೀರದೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿದನೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪುರುಷನೆಂದು ಹೆಸರು ಇಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ (ಉದ್ದೇಶ) ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವದು. ಹೇಗೆಂದರೆ 'ಪುರಿಶೇತೇ' ಎಂದು ಪುರುಷ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುವಲ್ಲಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಜೀವನೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು, ಪೂರಯತಿ ಸರ್ವಂ ಎಂದು ಇಚ್ಛುಕೊಂಡಾಗ ಜಗತ್ತನ್ನೆಲ್ಲಾ ತುಂಬಿರುವನು ವ್ಯಾಪಕ ಎಂದರ್ಥ ವ್ಯಾಪಕವೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಡದಿರುವ ವಸ್ತುವೊಂದೂ ಹೊರಗೆ ಇಲ್ಲ, ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ, ಹಾಗೆಯೇ ಶರೀರದೊಳಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸದ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲ, ಈರೀತಿಯಾಗಿ, ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪುರುಷನೆಂದು ಆಗುವುದು.

ಇದನ್ನು ಋಷಿಯುಕಂಡು ಹೇಳುವನು - “ರೂಪಂ ರೂಪಂ ಪ್ರತಿರೂಪೋಬಭಾವ — — ” ಈ ಋಕ್ಕಿನ ಸಾರಾರ್ಥ-- ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಉಪಾಧಿಯಲ್ಲೂ ಈ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬವನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ನಿಜರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚೈತನ್ಯ, ಆತ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರತಿಬಿಂಬರೂಪವಾದ ಜೀವಾತ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಇವು ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಚಿದ್ರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವವು, ಅದರಿಂದ ನಿಜರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು. ಚೈತನ್ಯಾಭಾಸವೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಮಿಥ್ಯಾ ಭಿಮಾನಗಳಿಂದ, ನಾನೇ ದ್ರಷ್ಟಾ, ಶ್ರೋತಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ರೂಪವುಳ್ಳವನಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವನು. ಈತನಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ಕುದುರೆಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳು ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಎಷ್ಟು ಇವೆಯೋ ಅಷ್ಟುಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಅದರಿಂದ ಅನಂತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಅವುಗಳಿಂದ ಈಶ್ವರನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬರೂಪವಾಗಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಓಡಾಡುವನು. ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅದರ ಸಂಖ್ಯೆಗಳೂ ಎಲ್ಲವೂ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳ ತತ್ವ ಆತ್ಮವೇ (ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮವೇ) ಎಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಭಾಗದ ತಾತ್ಪರ್ಯ, ಸಮಸ್ತ ಮಧುಕಾಂಡಕ್ಕೂ ಸಾರಭೂತವಾದ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ “ತದೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಪೂರ್ವಮನ ಪ ಮನಸ್ತರ ಮಬಾಹ್ಯ ಮಯ ಮಾತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಸರ್ವಾನುಭೂಃ” ಎಂಬುವುದೆ, ಇದುಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿಯಂತೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಅಜ್ಞಾನ, ಸಂಶಯಜ್ಞಾನ, ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನರೂಪದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬಗೆಯಾದ ಈ ಜಗತ್ತು ‘ತದೇತತ್’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ತತ್ವ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಬೋಧಿಸಿದೆ. ಕಾರ್ಯವೂ ಕಾರಣವೂ ಎರಡೂ ಇಲ್ಲದ ಒಳಗೆ ಹೊರಗೆ ಎಂಬ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮ ಆತ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ, ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದರೆ-- ಅದು ಪರೋಕ್ಷವಲ್ಲ ತನ್ನ ಅನುಭವಾತ್ಮಕವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರಿಸುವುದೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಎಲ್ಲ ಅನುಭವವೂ ಇದೇ ವಸ್ತುವಾದ್ದರಿಂದ ‘ಸರ್ವಾನುಭೂಃ’ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ. ಎಲ್ಲವೂ ತಾನೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವ ಎಂದೂ ಚಿದ್ರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಅನುಭವಾತ್ಮಕನೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಶಾಸನ ಮಾಡಿದೆ ‘ಅನುಶಾಸನಮ್’

ಎಂದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಇದುವುದು .

ಇದನ್ನು ಮೀರಿದರೆ ದೋಷವೇನೆಂದರೆ -- ಸಂಸಾರದ ಅನರ್ಥವು ಬಂದು ಸೇರುವುದೇ. ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನಿಗೆ ಮಹತ್ವದ ಲಾಭ, ತಾನೂಕೃತಕತ್ಯನಾಗ ಬಹುದು. ಈರೀತಿಯಾಗಿ ಮಧುಕಾಂಡದ ಮಂತ್ರಗಳ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿ ಉಪಸಂಹರಿಸಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದ ಪಂಚಮಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿನ ವಾರ್ತಿಕ ಸಾರಾಂಶವು ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಿದೆ.

ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯ ಷಷ್ಠ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ (ಓನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ) (ವಾಂಶಬ್ರಾಹ್ಮಣ)

ವಂಶ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ತಾತ್ಪರ್ಯ

ಈ ಮಧುಕಾಂಡದ ವಿಷಯವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳ ಪರಂಪರೆಯೇ ವಂಶ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಗಳಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಅಭಿ ರುಚಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈ ಗುರುವಂಶ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಅಥವಾ ವೇದವು ಪುರುಷ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದದ್ದೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಆಮೂಲಕ ವೇದವು ಅಪೌರುಷೇಯವೆಂದು ಬೋಧಿಸಲು ಹೇಳಿದೆ, 'ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವಯಂಭು' ಎಂದು ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪರತಂತ್ರವಲ್ಲದ ವೇದ ಸ್ವರೂಪವೇ ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ಅರ್ಥವು ಅಂತಹ ವೇದಪುರುಷನಿಗೆ ತ್ರಿಕರಣಗಳಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರವೆಂದು 'ಸ್ವಯಂಭು ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ನಮಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಈ ವಂಶಬ್ರಾಹ್ಮಣಭಾಗವನ್ನು ಜಪಿಸಬೇಕು. ವಿದ್ಯಾಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಜಪಕ್ಕಾಗಿ, ಜಪದಿಂದ ವಿದ್ಯಾಲಾಭವಾಗುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಅಥ ವಂಶ:- ಪೌತಿಮಾಷ್ಯ:- ಎಂಬುದರಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿ ಪರಮೇಷ್ವರ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಎಂಬುವ ವರೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಗುರುಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ವೇದಮೂಲಕವಾಗಿ ಪರಮೇಷ್ವರ (ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಬ್ರಹ್ಮನು) ಅವನಿಂದ ಸನಗ, ಸನಗನಿಂದ ಸನಾತನ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೌತಿಮಾಷ್ಯ ಪರ್ಯಂತ ಮಿರುವವರು ಈ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿತರೆಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಆರನೇಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ವಾರ್ತಿಕ ಸಾರಾಂಶವು ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಿದೆ